

A MAGYAR KIRÁLYI CSENDŐRSÉG OKNYOMOZÓ TÖRTÉNETE

Írta:

DR. REKTOR BÉLA
egyetemi tanár

ÁRPÁD KÖNYVKIADÓ VÁLLALAT
Cleveland, Ohio, U.S.A.
1980

Copyright 1980 by Dr. Béla Rektor.

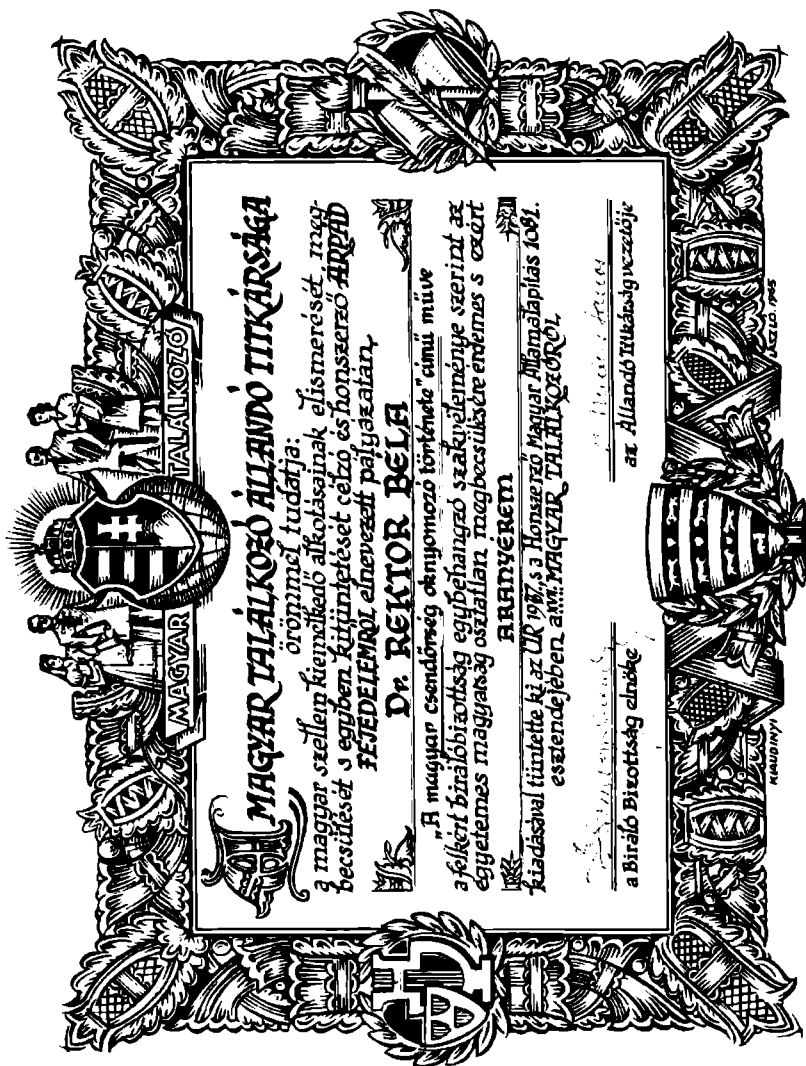
All rights reserved. No part of this book may be used or reproduced in any manner whatsoever without prior written permission from the publisher except in the case of brief quotations embodied in critical articles or reviews.

Library of Congress Catalog Card Number: 79-89133
ISBN 0 954214 01 8

A JÖVŐ NEMZEDÉKNEK

***ajánlom e munkát,
hogy ebből megismerhesse a Keleten és Nyugaton
oly sokat gyalázott Csendőrség igazi történetét***

a Szerző

MAGYAR TALÁLKÓZÓ ÁLLANDÓ TITKÁRSÁGA

örömmel tudatja:
 a magyar szellemi kinyitkodó alkotásainak elismerését, meg-
 becslését s egyben kitüntetését célzó és honosított **ARPAD**
FEJEDLELMROI elnevezett pályázaton,

Dr. REKTOR BÉLA

"A magyar csendőrség önjomozó története" című műve
 a felkért bírálbizottság egybhangzó szakvéleménye szerint az
 egyetemes magyarság osztatlan, megbecsülést érdemű s ezért
 a **BRANNYEREM**
 kiadásával tüntette ki az **UR 1987.** s a Honosított Magyar Díjmalapítás 1081.
 esztendejében a **MAGYAR TALÁLKÓZÓ**RA.

az Állandó Titkárság vezetője

a Bírálbizottság elnöke

DÍSZOKLEVÉL

ELŐSZÓ

Írta

dr. Somogyi Ferenc
egyetemi tanár

A történet végső elemzésében mindig az ember múltjának értékelő ismertetése. Részletező, közelebbi meghatározás szerint ez természetesen csak valamely szervezet vagy intézmény szűkebb-tágabb keretein belül valósítható meg, de a történet cselekvő és szenvedő alanya változatlanul az ember marad, aki a szervezetet, az intézményt alkotja, sohasem a keret. Előfeltétele a puszta tények, valóban megtörtént cselekmények felkutatása, szakszerűen gondos bfrálata és elfogulatlanul tárgyilagos értékelése.

A külsőleg és belsőleg hiteles adatok tégláiból a múlt emlékét a történetíró sajátos szemlélet alapján kialakított véleménye építi fel és őrzi meg. A szemlélet korok, világnézetek, népek és nemzetek, sőt pártok szerint is különböző lehet, a tényeken és eseményeken azonban lényegileg sohasem változtathat. A sokszor sürgetett, gyakran alkalmazott átértékelés csak a véleményt módosíthatja.

A most kézbe vett könyv szerzőjének minden alapja, lehetősége és oka megvolt a tüzetes oknyomozó történetírói módszer alkalmazására. A honvéd tüzérségnél teljesített katonai szolgálat után — már tanítói oklevél birtokában — tiszti tanfolyamot végzett, a debreceni m. kir. gróf Tisza István tudományegyetem jog- és államtudományi karán jogtudományi doktori oklevelet szerzett, majd különböző beosztásokban működött és igen változatos feladatkörökben tevékenykedett. A második világháború elvesztése nemcsak hivatásának gyakorlatától fosztotta meg, hanem képességeinek más irányú kibontakoztatása elé is akadályokat gördített.

Budapesten, az ausztriai Salzburgban (az amerikai hadsereg alkalmazásában), az ohioi Cleveland városában folytatott

megfigyelései és szerzett tapasztalatai, Los Angelesben a California egyetemen végzett, "Master of Science" fokozatot eredményező tanulmányai, a kaliforniai Montereyben a "Defense Language Institute" tanáraként kifejtett működése látókörét jelentősen bővítette, állóképességét is fokozta. 1967 óta már az arizonai Tucson állami egyetem tanára, 28 tudományos szaktanulmányt és számos más írást közölt. 1975-ben "Federal Law Enforcement Agencies" című — 408 oldalas — hézagpótló kitűnő munkájával gazdagította az Egyesült Államok szakirodalmát.

Ez a műve — jelígyés kéziratban — az évenként megrendezett clevelandi Magyar Találkozó tudományos, irodalmi és művészeti Árpád-pályázatán 1977-ben arany Árpád-érmét (első díjat) nyert. A nagyszabású, rendkívül alapos, körültekintő és tárgyilagos, tudományosan módszeres mű minden elismerést megérdemlő, részletes és hosszás kutatómunka eredménye. Alaposságánál és szakszerűségénél is nagyobb értéke a következetes tárgyilagosság, a minden vonatkozásban megőrzött elfogulatlanság és főként a szerző tárgyszeretete, amely nem engedi meg a tények mellőzését, az ismeretük alapján kialakuló vélemény elhallgatását vagy az események hamis, elfogult értékelését.

A szerző mérlegeléseiben közben talán inkább jogász, mint történész, de az intézmény szerepét és jelentőségét széles látókörrrel ítéli meg, történeti távlatokba helyezi és mindig utal a társadalmi, gazdasági és politikai fejlődés mozzanataira, változásaira is.

Kétségtelen, hogy a mű nemcsak a m. kir. Csenedőrség megalapításának századik évfordulójára, hanem azon messze túlmenően is méltó emléket állít annak a nyugat-európai eredetű, de fejlődése során ízig-vérig magyarrá lett közbiztonsági szervezetnek, amely több mint hat évtizedes működése idején békében és háborúban egyaránt híven és becsülettel megállta helyét, az ország határain kívül is jó hírnévre tett szert.

Rektor Béla kitűnő munkája bizonynyal elkerülhetetlenné teszi a m. kir. Csenedőrség világnézeti és pártpolitikai elfogultságból egyoldalúan kialakított újabb keletű hamis szemléletének átértékelését is.

SZAKVÉLEMÉNY

Írta
vitéz Marssó Lőrinc
csendőr ezredes

Újjonnan megjelenő tudományos vagy történelmi könyvről gyakran halljuk, hogy az hézagpótló. Valami olyant tartalmaz, amiről eddig nem tudtunk, nem olvastunk vagy az csak a részben ismert tárgykör kiegészülését tárgyalja. Ha így van, akkor ez a könyv fokozottan jellemezhető ezzel a szóval, amelyik valóban olyan adathalmazt tartalmaz, amiről eddig csak hézagos kiadvány jelent meg a huszas években. Az nagyrészt személyi vonatkozású, a Testület alapításától eltelt első tizenkilenc évben szolgált parancsnokok személyi adatait sorolja fel. Egy másik mű röviden tárgyalja a Csendőrség alapítását és az ezzel járó nehézségeket.

Ez A MAGYAR KIRÁLYI CSENDŐRSÉG OKNYOMOZÓ TÖRTÉNETE című könyv valóban történelmi mű, egy egész korszak közbiztonsági szolgálatát ellátó Testület működését mutatja be, öleli fel, s annak minden mondatát, állítását tényleges adatokkal, okmányokkal támasztja alá. Ez a szakmunka a fentiek részletezése mellett kertelés nélkül rámutat az itt-ott feltűnő hiányosságokra és hibákra is.

Az adatokat a szerző nehezen tudta összegyűjteni az erősen megfogyatkozott csendőröktől, Magyarországról és személyes utazásai alkalmából a bécsi, párizsi, madridi és amerikai levéltárakból vagy könyvtárakból. A csoportosítás, összeállítás is hosszú időt, nagy türelmet és fáradságos munkát igényelt.

A szerző célja az volt, hogy a Csendőrségre vonatkozó minden adat hamisítatlanul, a történetek valóságában maradjon meg az utókor számára és átfogó képet adjon a Testületet nem, vagy csak felületesen ismerők részére. Ez a könyv nem hősi

éposz, nemcsak a Csendőrség megérdemelt dicsérete, a vele kapcsolatos szervezetek, alakulatok, testületekkel való összműködésnek, hanem rögzítése a történelmi eseményeknek, a Testület elismert jó munkájának, rámutatva a tagok által békében és háborúban végzett — néha emberfeletti — ténykedéseire és elért eredményeikre, akik önként fogadott hivatásnak választották és tekintették ezt az életpályát.

Olvasunk a hiányosan felfegyverzett csendőrök bátor harcairól, a partizántevékenység elleni intézkedésekről, a szovjet hadifogságról, a magyarországi börtönökben sínylődőkről és kivégzettekről, a nem közbiztonsági szolgálatra való igénybevétel hátrányairól éppúgy, mint a csendesebb békeévek sablonos portyázásairól. Hatalmas, hosszadalmas munka eredménye tehát ez az értékes könyv, amelyik az események sorozatával, epizódok beiktatásával nemcsak a Testület tagjainak, hanem a nagyközönségnek is érdekes és tanulságos olvasmány, mely minden elismerést és dicséretet megérdemel.

AZ ANYAG ÁTTEKINTÉSE

I. Bevezetés. II. A zsandárság eredete és szervezete. III. A zsandárság elterjedése Európában. IV. Lombardia zsandársága. V. Az osztrák császári zsandárság. VI. A m. kir. Erdélyi Csendőrség. VII. A magyar Csendőrség megalapításának körülményei. VIII. A m. kir. Csendőrség megszervezése és kifejlődése. IX. Az első világháború kora. X. A Csendőrség a két világháború között. XI. A Csendőrség a második világháborúban. XII. A Csendőrség a háború után. XIII. Csendőrök az emigrációban. XIV. A Csendőrség emléktáblája.

Utószó. — Forrásmunkák. — Mellékletek. — Névjegyzék. — Részletes tartalommutató.

BEVEZETÉS

A tanulmány célja

Ennek a munkának az a célja, hogy megismertesse az olvasóval a volt m. kir. Csendőrség megalapítását, fejlődésének körülményeit, szervezetét, működését, korszerűsítését, tragikus bukását, és tagjainak az emigrációban folytatott bajtársi összefogását.

A tanulmány megírását tíz évig tartó adatgyűjtés előzte meg, aminek okát az írott adatoknak a II. világháború alatt történt megsemmisülésében, a szereplők és szemtanúk a világban való szétszórtságában vagy elhalálkozásában és a jelenlegi magyar kormány elzárkózottságában kell keresni.

A m. kir. Csendőrség feloszlásától eltelt idő elegendőnek mutatkozik arra, hogy a háború alatt és különösen utána kifejlődött politikai és társadalmi ellentétek tárgyilagos megvilágításba kerülhessenek, a személyes sérelmek és anyagi veszteségek eltompulhassanak és így tárgyilagos képet lehessen adni a volt m. kir. Csendőrsegről. A tanulmány megírását viszont tovább halogatni nem lehet, mert az idő múlásával mindig kevesebb és kevesebb szemtanú marad életben, új írott forrásmunkák beszerzése és az adatok kibővítése pedig a jövőben sem látszik lehetségesnek.

Közbiztonsági tárgyú munkák

A régi magyar közbiztonsági szervek történetéről nem sokat tudunk. A különböző történetírók egy-egy kort jellemezve utaltak ugyan a közbiztonsági viszonyokra, de magukkal a közbiztonsági szervekkel nemigen foglalkoztak. Ennek elfogadható magyarázata az, hogy a közbiztonsággal kapcsolatos feladatok

megoldása sokáig teljesen helyi jellegű volt, megyék, sőt városok szerint változott, amiről a kezdetleges híradó és közlekedési eszközök következtében országos képet adni nemigen lehetett.

A Váradi Káptalanság fennmaradt jegyzőkönyvei már valami betekintést adnak a középkori közbiztonsági viszonyokba, de ezek is inkább az akkori bíraskodást és az istenítéletek végrehajtását írják le, nem pedig a közbiztonsági szerveket és azok mikénti működését.

Az első nem hivatalos munka, mely a régebbi rendőrségi közegekkel foglalkozik, 1905-ben jelent meg, amikor Osváth Pál, Bihar vármegye volt csendbiztosa, *Közbiztonságunk múltja és pandur korom emlékei* címmel kiadott könyvében elmondja élményeit és bepillantást enged a pandur-intézmény beléletébe.

Egy másik ilyen irányú munka *Magyarország rendőrségének története*, amit Tisza Miksa írt, aki előbb Poprád, majd pedig Szepesváralja rendőrkapitánya volt. Tisza 1903-ban kezdett hozzá könyvének megírásához, de az csak 1913-ban jelent meg Iglón, a Szepesi Lapok Nyomdavállalata kiadásában. Sajnos, Tisza könyve nem olyan alapos munka, mint amelyet egy szakembertől el lehetne várni. Tisza a magyar közbiztonsági szervek eredetével nem foglalkozik, de megemlékezik ötvenhárom város közbiztonsági szervéről úgy, ahogyan az adatokat a különböző irattárakból összegyűjtötte. Ugyanígy járt el tizen-négy vármegye pandúrságának ismertetésénél is. Külön részt szentelt Tisza a betyárvilág nevezetesebb alakjainak és színesen mutatja be Rózsa Sándor, Savanyó Józsi, Oroszlán Pál és a Bogár-fiúk viselt dolgait. Könyvének legértékesebb része az, amelyben már a m. kir. Csendőrséggel és a korabeli rendőrség helyzetével is foglalkozik.

Az első világháború után, a huszas évek elején még két szakmunka jelent meg *A csendőrség úttörői* és a *M. kir. Csendőrség története* címen. Mindkettőt dr. Preszly Lóránd csendőralvezredes írta, aki abban az időben a belügyminisztérium Csendőrségi Osztályán dolgozott. Preszly első művében a Csendőrség felügyelőinek, sok tisztnek és még több altisztnek az életrajzát tárgyalja 1918-ig, míg a másodikban a testület történetét ismerteti 1881 és 1918 között. Mindkét munkája eléggé hiányos, amennyiben nem tárgyalja a testületnek a lakossággal

való kapcsolatát és a bűnözés megelőzése, valamint a bűncselekmények kinyomozása terén elért eredményeit.

Meg kell még említeni Hollós Ervin *Rendőrség, Csendőrség, VKF 2* című könyvét, amelyet Budapesten 1971-ben a Kossuth Könyvkiadó adott ki. Ebben Hollós foglalkozik a Csendőrség szervezetével, a Rendőrség politikai osztályával, a honvéd vezérkari főnökség kémelhárító csoportjával és a nyilas rendőrséggel. Könyvének nagyobb részében nyolc "nyílt nyomozást" tárgyal elfogult, baloldali beállítottsággal.

Az emigrációban Kövendy Károly adott ki 1953-ban egy könyvet *Csendőrök a Kárpátokon* címmel, amelyben naplószerűen leírta első gyermekkori találkozását a csendőrrel, csendőrtiszti próbaszolgálatát, szárnyparancsnok-helyettesi működését, ungvári oktatótiszti beosztását és csendőrszázadának a kárpátoki harcokba való bevetését. A könyvhöz Folkusházy Lajos ny. altábornagy, a m. kir. Csendőrség volt felügyelője és az emigrációs Csendőr Bajtársi Közösség vezetője írt előszót. Húsz évvel később, 1973-ban a kanadai Torontóban jelent meg ugyancsak Kövendy Károly volt csendőr százados által összeállított könyv **MAGYAR KIRÁLYI CSENDŐRSÉG** címen, amely 430 oldalon bemutatja a csendőrt békében, háborúban és az emigrációban. A könyv különböző személyek által írt kilencven "megtörtént igazságot és személyi élményt" tartalmaz, amit több mint száz tárgyhoz tartozó kisebb-nagyobb kép egészít ki.

Szakkifejezések

E munkában a következő fontosabb szakkifejezések fordulnak elő, amiknek ismerete a félreértés elkerülése végett feltétlenül szükséges:

1. Abszolutizmus. A magyar történelemben az 1849 és 1867 közötti időszakot jelenti, amikor az osztrák császár a magyar történelmi alkotmányt félretéve Magyarországot csupán Ausztria egy tartományának tekintette és e szerint kormányozta.

2. Altisztnek hívták az I. világháború előtt a Csendőrségnél a tizedesi, őrmesteri és őrsvezetői rendfokozatú egyéneket. A rendfokozatok kiterjesztése után idetartozott még a törzsőrmester, főtörzsőrmester és a korábbi járásőrmester is. A két

világháború között az altiszt gyűjtőfogalmát tiszthelyettesre cserélték át.

3. Betyár az abszolutizmus idején virágkorát élő útonállót jelent, aki annakidején a nagyobb erdőkben vagy pusztában éldegélő szegénylegény volt, aki az arrajáró idegeneket vagy gazdagabb egyéneket kirabolta és többször együttműködött a magyar lakossággal az osztrák tisztviselők rovására. Ezeket nevezte Priscilla Robert angol nyelvű könyvében "Robin Hood típusú rablóknak."¹

4. Carabinieri. A magyar csendőrség szó jelentésével azonos olasz szó.

5. Corpus Juris Hungarici. Régi magyar törvénygyűjtemény, amelyben a törvényhozási évet arab, míg a törvények évenkénti sorrendjét latin számokkal jelölték meg.

6. Csendőr. A magyar csendőr szó a francia nyelvben használt "gendarme" szó jelentésének felel meg, mely a nemzet fegyveres őrségét, tehát nemzetőrséget jelent. Bárczi *Értelmező Szótára* szerint a csendőr szó 1834 körül keletkezhetett. Az abszolutizmus idején még nem volt közhasználatban, hiszen akkor szerte az országban zsandároknak hívták a katonailag szervezett osztrák közbiztonsági testület tagjait. A magyar csendőr szó valószínűleg Erdélyből származik, de hogy ki használta először, azt ma már nehezen lehetne megállapítani. Annyi bizonyos, hogy a magyar képviselőház 1873 február 8-án tartott ülésén a pénzügyi bizottság már a csendőr szót használta a zsandár szó helyett.² Az 1873. évi XXI. törvénycikk XV. fejezetének 5. pontja pedig az "Erdélyi Csendőrséget" említi, melynek részére az 1873-as költségvetési évre 586.000 forint átalányt állapít meg.³ Semmiféle bizonyíték sincs arra, hogy a csendőr szó a magyar közbiztonsági rendszerben már előzőleg használt csendbiztos, csendkatoná vagy csendlegény szavakkal — a rokonhangzáson kívül — valami más kapcsolatban is lenne. A könyvben szereplő csendőr szó az 1881 és 1945 közötti években a városokon kívüli területeken közbiztonsági szolgálatot teljesítő testület tagját jelenti.

7. Csendőrség. A teljes csendőr-testületet jelenti tiszti és tiszthelyettesi tagjaival és intézményeivel együtt.

8. Erdélyi Csendőrség. A Magyarország délkeleti részében

1876 és 1881 között fennálló közbiztonsági testület neve.

9. Eszkadron. Ez volt a neve a napóleoni zsandárság alakulatának, amely körülbelül egy későbbi csendőr-osztálynak felelt meg és szkvadronokra, azaz szárnyakra volt felosztva.

10. Hadapród volt annak a középiskolát vagy egyetemet végzett egyénnek a rendfokozata, aki önként jelentkezett egyéves katonai szolgálatra és ez alatt sikerrel elvégezte a tartalékos tiszti iskolát. Ezeknek a Csendőrséghez való jelentkezése esetén le kellett mondaniuk katonai rendfokozatukról és mint próbacsendőrök kerültek a csendőriskolákba, melyeknek sikeres elvégzése után előbb csendőr őrmesterek, majd hadapródok lettek. A hadapródot tisztjelöltnek tekintették, aki kisebb tiszti beosztást kapott.

11. Legénység a csendőrök és altisztek közös gyűjtőneve volt.

12. Lombardia. A mai Olaszország északi részét jelentette, melyet nyugaton Franciaország, északon Svájc és Ausztria, keleten pedig a mai Jugoszlávia határolt. Területe kb. 23.800 km² volt, mely a történelem folyamán sokszor változott. Olaszország egyesítése előtt Lombardia önálló állam volt, vagy pedig francia, olasz vagy osztrák fennhatóság alá tartozott.

13. Népi rendőrség. Ez a neve a jelenlegi magyar közbiztonsági szervnek, melyet a m. kir. Csendőrség és a m. kir. Rendőrség feloszlítása után 1945-ben a szovjet hadsereg védelme alatt Debrecenben székelő Ideiglenes Nemzeti Kormány állított fel.

14. Osztrák-Magyar Monarchia. Az 1867-es kiegyezéssel alakult meg, melynek értelmében a két országnak közös uralkodója lett, a külügyi, hadügyi és pénzügyi ügyeket pedig együttesen intézték. Minden más vonatkozásban Magyarország teljesen független volt Ausztriától.

15. Pandúr. Ez 1849 előtt, valamint 1867 és 1881 között a közbiztonság fenntartására rendelt vármegyei tisztviselőnek — a csendbiztosnak — rendőri szolgálatot teljesítő fegyveres közege volt.

16. Rendőr. A mai értelemben használt "police", azaz rendőr kifejezés 1786-ban tűnt fel először Dublin városában, Angliában, ahol akkor állították fel hivatalosan a rendőrség

intézményét. A magyar rendőr szó legelőször 1823-ban fordul elő Márton József író lexikonában, aki a "polizei" német szót fordítja vele magyarra. Ezt használta Fogarasi János nyelvész is szótárában 1833-ban.⁴ A rendőr szó valószínűleg csak a XIX. század második felében vált közzismertté a magyar nyelvben. Azóta a közbiztonsági szolgálat ellátását végző egyént jelenti. Az 1873. évi XXXV. törvénycikk már név szerint is említi a magyar Fővárosi Rendőrséget.

17. A spanyol nemzetőrség — vagyis Guardia Civil — a zsandárság spanyolosított formája.

18. Tiszt. Hadnagyi vagy ennél magasabb rendfokozattal bíró egyént jelent, kinek iskolai végzettsége folytán a Csendőrségnél oktatási, ellenőrzési, vagy adminisztrációs beosztása volt.

19. Tiszthelyettes valamikor az alantos tisztek megjelölésére szolgáló rendfokozat volt. A Ludovika Akadémiát végzettek egy része így kezdte katonai pályafutását, hol a ranglistán közvetlenül a hadapródőrmesterek fölé lettek besorolva. A tiszthelyettesi rendfokozatot a Csendőrség is használta és csak az I. világháború után lett belőle gyűjtőfogalom a magasabb rangú altisztek megjelölésére.

20. Tizedes. Közbiztonsági és nem katonai eredetű szó, amely régen a tíz egymás mellett lakó család vezetőjét jelentette, aki felügyelt arra, hogy tizedében, azaz csoportjában bűncselekmény ne forduljon elő. Ha valaki mégis bűncselekményt követett el, a tizedes csoportja segítségével a tettest elfogta és az illetékeseknek átadta.⁵ Ezt a szót a Csendőrség a tizedrendszerből átvette. Előbb altisztet jelentett, de az I. világháború után a legalacsonyabb rendfokozatú, csendőriskolákban tanuló, vagy próbaszolgálatot teljesítő újoncok megjelölésére szolgált.

21. Zsandár. Ez a francia "gendarme" magyaros írásformája, amelyet az osztrákok is átvettek és az abszolutizmus idején Magyarországon is meghonosítottak a katonai jellegű közbiztonsági szerv elnevezésére. Különböző ez a szó a XIX. század közepén, az osztrák zsandár ezredeknek Magyarországon való megszervezésével került be a magyar nyelvbe. Ezt használták a magyar történetírók is és gyakran szerepelt a múlt században keletkezett népdalokban is.⁶

Közbiztonsági rendszerek

A különböző országok közbiztonsági szerveit tanulmányozva, a szerző rendszerbe foglalta a világ fontosabb rendőrségi szerveit. Az osztályozás alapjai: 1. a történelmi kifejlődés, a külföldi kapcsolatok és azok hatása a rendőrségre; 2. a rendőrség szervezeti és alárendeltségi viszonyai; 3. az állambölcséleti filozófia, mely meghatározta a különböző állami szervek felelősségét az állampolgárok személy- és vagyonbiztonságával kapcsolatban; és 4. a kulturális és egyéb jellemvonások. Mindezeket figyelembe véve, a szerző négy különböző rendőrségi rendszert különböztet meg.

1. A francia zsandár-rendszer. A legrégebben megalapított modern közbiztonsági szerv. Preszly Lóránd szerint a modern francia zsandárság harmincegy évvel előzte meg a modern angol rendőrség felállítását. A zsandárság, vagyis a csendőrség, kezdetben csupán közbiztonsági szolgálatot ellátó katonai alakulat volt. Ezt a császár vagy király zsandárságának nevezték, mely intézkedéseit a császár, illetve a király nevében tette. Közvetlen parancsnoka egy magas rangú katonatiszt volt. A parlamentáris rendszer megerősödésével a zsandárság feletti közvetlen rendelkezés valamelyik miniszter kezébe került. Több országban — a zsandár parancsnok felügyeleti jogainak meghagyásával — a honvédelmi miniszter lett a testület fő irányító szerve. Más helyeken ez a feladat megoszlott a honvédelmi és a belügyminiszter között. A közbiztonsági szolgálat ellátása, a bűncselekmények megelőzése, a büntettesek kinyomozása és feljelentése tekintetében a belügyminiszter, míg a fegyelem, kiképzés és tábori rendészet terén a honvédelmi miniszter intézkedett. A fejlődés folyamán a zsandárság több országban teljesen független lett a hadseregtől. Katonai jellegét megtartva egyes helyeken kizárólagosan a belügyminiszter, másutt az igazságügyminiszter lett a zsandárság legfőbb irányító szerve.

A zsandárság szervezetét rendszerint minden országban törvény írja elő és hatásköre általában — a városok területét kivéve — az egész országra kiterjed. Kivétel ezen szabály alól: 1. Németország, ahol a II. világháború után csak a volt francia zónában maradt ez meg, míg a volt amerikai, angol és orosz

zóna követte a megszálló hadsereg által "javasolt" rendőrségi rendszert; 2. Svájc, ahol csupán két kantonnak van zsandársága. A testületet mindenütt katonai alapon szervezték meg, mely legtöbbször átvette annak rendfokozatait és tagjai a katonai vagy egy különleges büntetőbíráskodás fenyegető hatalma alatt állnak.

Zsandárság csupán a nem kommunista országokban működik, mert a népi demokráciák első ténykedései közé tartozott ennek felszámolása és a néprendőrség megszervezése.⁷ Így történt ez nemcsak Magyarországon, de Romániában, Jugoszláviában, Lengyelországban, Bulgáriában, Csehszlovákiában és Oroszországban is.

A zsandárság nemzeti alapon álló közbiztonsági szerv, amely a történelem folyamán mindenütt harcolt a kommunista törekvések ellen. Így történt ez Oroszországban az 1917-es forradalom idején, a II. világháború végén Romániában, Jugoszláviában, Csehszlovákiában és Magyarországon. Görögországban a II. világháború után a kommunista felkelés idején a görög zsandárság együtt harcolt a görög brigád és az angol hadsereg tagjaival a kommunista felkelők ellen.⁸

A zsandárság kezdetben nyíltan, egyenruhában végezte szolgálatát és sem közvetlenül, sem közvetve titkos megbízásokat nem teljesíthetett.⁹ Csak a XX. század első negyedében kezdett alkalmazni a testület polgári ruhás nyomozókat, akik szolgálatuk közben ugyanazon jogokkal, illetve hatáskörrel voltak felruházva, mint az egyenruhás zsandárok.

Mint a közbiztonság fenntartására szervezett testület, a zsandárság általában a következő feladatok elvégzésére hivatott: 1. fenntartani a közbékét; 2. megóvni a személy- és vagyonbiztonságot; 3. megakadályozni a büntetőtörvények, rendeletek és szabályrendeletek megszegését; 4. megelőzni a véletlenségből vagy mulasztásból eredhető szerencsétlenségeket, veszélyeket és károkat; 5. kinyomozni és feljelenteni a büntetőtörvények, rendeletek és szabályrendeletek ellen vétő egyéneket; és 6. elfogni és az illetékes hatóságoknak átadni a súlyos bűncselekményeket elkövetett és a közre nézve veszélyes egyéneket.¹⁰ Alapelv az, hogy a kormány maga felelős az állampolgárok személy- és vagyonbiztonságáért, ezért a zsandár által elkövetett

minden törvényellenes cselekményért az állam jóvátételt ad. A bűncselekményt itt nem helyi, hanem nemzeti problémának tekintik, amelynek kinyomozásában minden állampolgárnak kötelessége a hatóság segítségére lenni.

A zsandárság minden országban kettős kiképzést kap: külön katonai és külön rendőrségi kiképzést. Fosdick szerint a zsandáriskolák adják a legjobb közbiztonsági kiképzést egész Európában.¹¹

A zsandár tekintélye minden országban magasán felülmúlja a katonaságét és a rendőrségét. Az egyik író szerint például Franciaországban egy őrs csendőreit többre értékelték, mint egy század katonaságot.¹²

A zsandárság területi szervezése különleges, mert amíg a felső vezetés teljesen összpontosítva van a magasabb parancsnokok kezében, addig a végrehajtás már annyira önálló, hogy a kis falusi őrsök vezetői maguk választják meg a törvény vagy rendelet végrehajtásának módját az erre vonatkozó utasításokkal egyetértésben. A zsandárság ezen sajátossága azonos az Amerikában, Pennsylvániában működő állami rendőrséggel, a "State Police"-szal, mely kezdetétől fegyveres alakulatként, egyenruhában, erősen központosított adminisztrációval működik. Kis helyi őrsökkel végzi közbiztonsági feladatát, melynek során ezek rendszeresen portyázzák a lakott területeken kívül a lakatlan részeket, utakat, sőt ösvényeket is.¹³

2. Az angol-amerikai rendőrségi rendszert Peel Róbert angol belügyminiszter alapította 1829-ben. Fő alapelve, hogy a bűnözés helyi probléma, ezért ennek a megelőzése és az elkövetett bűncselekmények kinyomozása a helyi hatóságok feladata, amelyek önállóan állítják fel, képezik ki és irányítják rendőrségi szerveiket. Ebből ered, hogy ebben a rendszerben igen sok, egymástól teljesen független rendőrségi alakulatot lehet találni. Központi irányítás nincs, a városi hatóságok maguk állapítják meg rendőrségük szervezetét, felszerelését, egyenruháját és maguk választják vagy nevezik ki időközönként a rendőrség vezetőjét is.¹⁴ A rendőrök által elkövetett törvénysértésekből eredő felelősséget a város rendőreire igyekszik áthárítani, akik ez ellen különféle biztosításokkal védekeznek. Ez a rendszer a volt angol gyarmatokon is meghonosodott, ahol kisebb-nagyobb

módosításokkal ma is megtalálható.

Az angol rendőrségi rendszert némi módosítással az Egyesült Államok is átvette, ahol ma 40.000 egymástól független rendőrségi szerv van. Ennek káros voltát a bűnözés állandó emelkedése és a kideríthetetlen esetek magas száma bizonyítja. Anglia már felismerte közbiztonsági intézménye rendszertelenségének hátrányát, ezért a kisebb városi rendőrségeket egyesítésre kényszerítette és 50 százalékos anyagi hozzájárulást ad azoknak a megyei és városi rendőrségi szervezeteknek, amelyek a belügyminiszter által előírt szolgálati és kiképzési nívót elérik.¹⁵

3. A néprendőrség a Szovjetunió megalapításával 1917-ben keletkezett. Fő alapelve a központi irányítás, mely a kommunista belügyminiszteren keresztül a párt ellenőrzése alatt áll. A néprendőrség legtöbbször komoly politikai osztállyal is rendelkezik, melynek hatásköre meghaladja a szokásos rendőrségi hatáskört. A testület a szakkiképzésen kívül a politikai továbbképzésre is nagy súlyt helyez. A törvények végrehajtásánál a párt érdeke a fő irányító szempont.¹⁶

4. A negyedik csoportba lehet sorolni azokat a rendőrségi szerveket, amelyek az előző csoportoktól teljesen különböznek, vagy pedig a különböző csoportok jellegzetes sajátosságait egyesítik magukban.

LÁBJEGYZETEK

1 Robertson, Priscilla, *Revolution of 1848: A Social History*, New York: Harper and Brothers Company, 1960, 259 oldal.

2 Tisza Miksa, *Magyarország rendőrségének története*, Igló: Szepesi Lapok Nyomdavállalata, 1913, 240 oldal.

3 *Corpus Juris Hungarici*, 1873: XXI. törvénycikk.

4 Tisza, i. m., 10. oldal.

5 Ugyanaz, 31-39. oldal.

6 Hóman Bálint és Szekfű Gyula, *Magyar történet*, Budapest, V. kötet, 442-443. oldal és Szilágyi Sándor, *A magyar nemzet története*, Budapest, X. kötet, 1895, 437-440. oldal.

7 A Magyar Ideiglenes Nemzeti Kormány, "A Csendőrség feloszlásáról és az államrendőrség megszervezéséről," *Magyar Közlöny*, I. évfolyam, 1945 május 10, 3. oldal.

8. Cramer, James, *The World's Police*, London: Cassel, 1964, 313. oldal.

9 Howard, Payne, *The Police State of Napoleon Bonaparte*, Seattle: University of Washington Press, 1966, 21 oldal.

10 M. kir. belügyminiszter, *Szervezeti és szolgálati utasítás a m. kir. Csendőrség számára*, Budapest; Stádium Sajtóvállalat R.T., 1941, 13. oldal.

11 Fosdick, Raymond, *European Police Systems*, New York: The Century Co., 1919, 73. oldal.

12 Howard, i.m., 232. oldal.

13 Smith, Bruce, *Police Systems in the United States*, New York: Harper and Brothers Publishers, 1960, 149. oldal.

14 The President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice, *Task Force Report: The Police*, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1967, 7. oldal.

15 Hewitt, William H., *British Police Administration*, Springfield, Ill.: Charles C. Thomas Publisher, 1965, 64. oldal.

16 Foreign Area Studies, Division of the American University, *Area Handbook of the Soviet Union*, Washington, D.C.: Government Printing Office, 1971, 473-475. oldal.

II. FEJEZET

A ZSANDÁRSÁG EREDETE ÉS SZERVEZETE FRANCIAORSZÁGBAN

A zsandárság őse

Anglia első szervezett közbiztonsági intézménye a "constable" rendszer volt. "Constable"-nak hívták a XII. században a királyi hadsereg azon tisztjeit, akiknek bizonyos fokú törvényes hatásköre volt azok felett, akik a törvényeket és szabályokat megsértették. Később, I. Edward uralkodása idején (1272-1307) és után, amikor a tized-rendszer fejlődésnek indult, a "constable" került a tíz tizedből álló század élére, ki ettől kezdve nemcsak honvédelmi, de közbiztonsági szolgálatot is teljesített.

A tized-rendszer lényege az volt, hogy minden egymás mellett lakó tíz család egy tizedet, "tithing"-ot alkotott. Minden 16 és 60 év között lévő férfi hivatalból tagja volt a tizedének és kötelessége volt a közbiztonság fenntartásában, a tizeden belül történt bűncselekmények nyomozásában, a bűnös elfogásában és bíróság elé állításában közreműködni tizedesének, vagyis a "tithingman"-nek, utasításai szerint. Amennyiben a bűntény kideríthetetlen maradt, vagy a bűnös elmenekült, a tized volt kötelezve a károsult vagy sértett teljes kártalanítására.¹

Ezt a tized-rendszert Angliától több ország, így Franciaország is átvette, ahol annak vezetőjét "maréchaussée"-nak nevezték. Egyesek ezt a "maréchaussée"-t tartják a francia zsandár őseinek. De amíg ez a rendszer Franciaországban sok változáson ment keresztül és így alapul szolgált egy modern közbiztonsági szervezet kifejlődéséhez, addig a többi európai országban hosszú ideig változatlan maradt.

Tisza Miksa szerint a tized-rendszer Magyarországon 1550 körül már csaknem minden nagyobb városban megvolt.

Debrecen város tanácsi jegyzőkönyve például 1606-ban említi is a tizedeseket és kapitányokat, akikre bizonyos feladatot ró. Nagyszében városa pedig 1831-ben kelt egyik szabályrendeletében tizenegy pontban foglalkozik a tizedesekkel és azok kötelességeivel.

Kecskemét város rendőrségével foglalkozva, Tisza a következőket írja könyvében a tizedes rendszerrel kapcsolatban:

A város tizedekre volt felosztva. A XIX. század elején nyolc tized volt. Azóta még három tized alakult. Már a XVIII. században minden tizedben egy fizetéses tizedes volt alkalmazva, kihez később egy másik járult. Ezek valóságos közbiztonsági közegek voltak. Szemmel tartották tizedükben a lakosságot és annak a hatóságot érdeklő minden viszonyát. Az idegeneket bejelentették, kóbor és gyanús személyeket bekísértek. A korcsmák, tűzrendőri és köztisztasági, valamint közegészségügyi meghagyások megtartása fölött őrködtek. A büntetéseket, a hatósági intézkedések megszegőit feljelentették. Éjjel az őrzéssel együtt működtek: az egyik tizedes éjjel előtt, a másik éjjel után járt tizedében, mint éjjeli őr.²

A magyar tized-rendszer a Csendőrség kialakulására és szervezetére semmiféle befolyást nem gyakorolt és az a XIX. század második felében a tizedes és százados szavak hátrahagyásával teljesen eltűnt a magyar életből.

A francia zsandárság megalapítása

A zsandárságot ezen a néven először a XV. század első felében uralkodó VII. Károly francia király alapította meg. Ennek a testületnek akkor tizenöt százada volt, amelyben egy-egy század pontosan száz zsandárt képviselt. Ez a zsandárság kezdetben csupán katonai rendőrségi szolgálatot teljesített a király táborában, de szükség esetén a harcokba is bevetették, különösen ha a harc a király főhadiszállása közelében folyt. Erre az intézkedésre az akkori harcmódor és az angolokkal való folytonos háborúskodás miatt nagy szükség volt.³

A király zsandárjait a hadsereg legjobb katonáiból válogatta össze, s részükre külön kiképzést is elrendelt. Így érthető, hogy a

zsandárság már kezdettől fogva különleges elbánásban részesült és tekintélye a hadsereg katonáinak nívóján felülire emelkedett.

Preszly Lóránd már pontos dátumot is közöl könyvében az első zsandárság felállításáról. Szerinte a francia zsandárságot 1429-ben állították fel, mely dátum szintén VII. Károly francia király uralkodásának idejére esik. Preszly azt állítja, hogy a zsandárság kezdetben csupán tábori rendőri szolgálatot teljesített, de a háborúskodások enyhültével néhol polgári rendőrségi szolgálatra is alkalmazták. Ettől az időtől kezdve a zsandárság állandó szerve lett a francia királyságnak.⁴

IV. Henrik, aki 1589-től 1610-ig uralkodott, Franciaországban újjászervezte a zsandárságot és szélesebb hatáskört biztosított számára. A következő királyok, XIII., XIV. és XV. Lajos, már sokkal több időt és pénzt áldoztak a zsandárságra, melyet aztán XIV. Lajos (aki 1643 és 1715 között uralkodott) már lovas alakulattal is ellátott. Ezeket a lovas alakulatokat "escadron"-oknak nevezték és mindegyike két "squadron"-ra oszlott. XIV. Lajos uralkodásától kezdve lett állandóan felelős a zsandárság a belső közbiztonsági szolgálat ellátásáért Franciaországban.⁵

1789 július 14-én Franciaországban felkelés tört ki, amely a francia forradalom előzménye volt. Ennek hatása alatt a régi királyság megszűnt, mely magával rántotta annak királyi zsandárságát is.

Napóleon zsandársága

A királyi zsandárság feloszlata után két évvel, 1791-ben a zsandárságot ismét felállították. Erről az 1791 január 6-i és ugyanezen év január 30-i törvények gondoskodtak, amelyeket egyes írók a francia zsandárság alapvető törvényeinek tekintenek.

Franz Neubauer szerint Bonaparte Napóleon volt az, aki a francia zsandárságot új életre keltette 1798-ban, amelyet aztán nemcsak újjászervezett, de modern közbiztonsági testületté is kifejlesztett.

Napóleon a zsandárságot "escadron"-okba szervezte. Minden "escadron"-ban volt gyalogos és lovas zsandár is. A napóleoni háborúk idején a zsandárság legnagyobb része

Franciaországban maradt a közbiztonsági szolgálat ellátására, de egy válogatott csoportot beosztottak a hadrakelt sereghez tábori rendészeti szolgálatra. (1. melléklet)

A mai francia zsandárság

A napóleoni zsandárságból fejlődött ki a jelenlegi kor egyik kiváló testülete, a francia zsandárság, amely szervezetével, kiképzésével, technikai fejlettségével és tekintélyével követésre méltó példát szolgáltat más államok közbiztonsági szerveinek.

A francia zsandárság a hadügyminiszter közvetlen fennhatósága alatt áll, de a bel-, pénz- és igazságügyminiszternek is van bizonyos fokú rendelkezési joga felette. Ezenkívül a testület területi szervei a helyi hatóságokkal is kötelesek együttműködni. A testület élén egy magas rangú tábornok áll, aki felelős a területi, különleges egységek, tanzászlóaljok, valamint zsandáriskolák és a Köztársasági Gárda szakszerű vezetéséért.

A zsandárság területi szervezete az ország védelmi övezetéhez igazodik. A hét katonai körzet mindegyike mellett egy zsandár körzeti parancsnokság van rendszerezítve. Élén egy zsandár tábornok áll, aki összekötő a katonai parancsnokság és a körzet területén működő zsandár egységek között. A hét katonai körzet huszonnégy katonai kerületre tagozódik. Ezek a katonai kerületek megegyeznek az ország közigazgatási kerületeivel. Ezek mindegyikének van zsandár kerületi parancsnoka, aki felelős az alá rendelt zsandár egységek működéséért és a kerület közbiztonságáért. A kerületnek néhány osztálya és ennek századai (szárnyai) vannak, melyek őrsőkre tagozódnak. Minden zsandár kerületnek van egy tanzászlóalja is. Ezt a lakosság tömeges megmozdulásainál — úgymint labdarúgó-mérkőzés, felvonulás vagy lázadás esetén — a helyi őrsők megerősítésére használják. A fennmaradó időben az egységek a fiatal zsandárok kiképzésével foglalkoznak.

A törvények végrehajtásának felelőssége legnagyobb részben az őrsőkön nyugszik, amelyekből csaknem négyezer van az ország területén. Egy-egy őrs létszáma a portyázandó terület nagyságától függ és rendszerint öt és harminc között váltakozik.⁶

A zsandárság különleges alakulatai közé tartoznak azok az egységek, amelyek a közbiztonsági szolgálatot teljesítő egyének

munkáját gyakorlati vagy szaktudásukkal támogatni tudják. Ide sorozhatók: a motorkerékpáros, sí, helikopter, életmentő, motorcsónakos, ejtőernyős, rádiós, fényképész, technikus, fegyvermesteri és gépkocsiszerelő csoportok.

A zsandár-iskolák igen alaposan kiképzik az oda bevezényelt egyéneket és azok a következőképpen vannak megszervezve:

a/ tiszti iskolák az egyetemet végzett egyének számára; b/ tiszti előkészítő iskolák azon tiszthelyettesek számára, akik ennek elvégzése után a tiszti iskolára kerülnek; c/ tiszthelyettesi iskolák az alsófokú vezetés elsajátítására; és d/ szakiskolák, külön-külön a motorkerékpárosok, pilóták, ejtőernyősök, életmentők, rádiósok és fényképészek számára.

A Párizsi Köztársasági Gárda

Nincs talán a világon még egy olyan városi közbiztonsági testület, amely eredetét olyan messze vissza tudná vezetni a múltba, mint Párizs Köztársasági Gárdája. Hivatalos okiratok a IX. század elejéről bizonyítják, hogy Párizsnak ebben az időben már volt közbiztonsági szerve, amelyik eleinte csak éjjel portyázta a várost. A XIII. század elején ez az őrség egy tiszt vezetésével már negyvenhat őrmesterből állott és neve királyi őrség lett, amely a király személyén kívül a város közbiztonságával is törődött. A királyi őrségnek 1368-ban már hatvan tagja volt: negyven gyalogos és húsz lovas őrmester. Kék egyenruhájuk volt fehér zsinórozással és kalapjukon fehér tollforgót viseltek. Fegyverük kard volt, amely bőrből készült vállszíjjon lógott és ezenkívül volt alabárdjuk is.

Az 1736. évben a város különböző közbiztonsági szerveit egyesítették és valószínűleg ettől az időtől kezdve nevezték azt Párizs Gárdájának.

A napóleoni háborúk idején a Párizsi Gárda is elhagyta az országot; császárával Németországba és Oroszországba ment, szolgálatát pedig a Császári Zsandárság egy másik alakulata vette át, amelyet Párizs Köztársasági Gárdájának neveztek el.

Ma a Párizsi Köztársasági Gárda a francia zsandárság egyik igen fontos alakulata, amely egy tábornok vezetésével a következő alakulatokból áll:

I. Adminisztrációs osztály. Ez intézi a szükséges adminiszt-

rációs tennivalókat, vezeti a nyilvántartásokat és kezeli az alakulat fegyverzetét és egyéb anyagát.

2. Egy gyalogezred. Egy zsandár ezredes parancsnoksága alatt három zászlóaljából áll; ezek mindegyikének négy-négy százada van. Egy ilyen században három tiszt és 149 zsandár van. Feladata: a felvonulásoknál díszlegelni és rendet tartani, az államelnök és a Párizsban lévő idegen államfők személyes biztonságára vigyázni, valamint a parlamentet, az elnöki palotát és más fontosabb nemzeti épületeket őrizni és ott rendet tartani.

3. Egy lovasezred. Egy zsandár ezredes parancsnoksága alatt négy századból áll, minden században négy tiszt és 117 lovas zsandár van. Feladata: a felvonulásokon való részvétel és védő kíséret adásán felül a Párizs-környéki nagy erdőségeket portyázni és ott a közbiztonságot fenntartani.

Mind a gyalog-, mind a lovasezred Napóleon-kori színpompás egyenruhában teljesít szolgálatot Párizsban, ami a külföldi látogatóknak különleges látványt nyújt. (2. melléklet)

4. Egy motorkerékpáros század, amely négy tisztből és 139 zsandárból áll. Feladata: az államelnöknek és idegen államfőknek az országban való közlekedésük alkalmával védő kíséretet adni, valamint a városba vezető főútvonalakon a gépkocsi-forgalom irányításában és ellenőrzésében segídekezni. (3. melléklet)

5. Különleges alakulatok:

a/ Egy motorkerékpáros artista szakasz, amely egy tiszt parancsnoksága alatt huszonöt különlegesen kiképzett zsandárból áll. Feladata: ünnepeéseken és külföldi államfők látogatása alkalmával artista mutatványokkal bizonyítani ügyességük és kiképzésük igen magas fokát.⁷

b/ Egy tornász csapat, amely negyvenhat főből áll. Feladata: különböző nemzeti ünnepélyeken és külföldi államfők látogatása alkalmával szerepelni.

c/ A Szimfónikus Zenekar, amelynek 123 zeneművészeti főiskolát végzett tagja van. Ez nemcsak a főváros minden komoly zenei megmozdulásában, fontosabb ünnepélyeken és külföldi államfők fogadásánál szerepel, de szerepelt már Svájcban, Németországban, Belgiumban, Spanyolországban, Japánban és az Egyesült Államokban is. A zenekar 1948-ban

ünnepelte fennállásának századik évfordulóját.

Jóllehet a Köztársasági Gárda a területileg illetékes zsandár kerületi parancsnokság alá tartozik, emellett bizonyos fokú rendelkezési joga van még felette a felső- és az alsóház elnökének, a legfelsőbb párizsi polgári és katonai bíróságoknak, valamint a párizsi katonai parancsnoknak.⁸

Mindent összevetve, a Párizsi Köztársasági Gárdát a világ egyik legimpozánsabb közbiztonsági szervének tekintik, amely ősrégi tradícióját és fegyelmét megtartva nemcsak komoly közbiztonsági feladatot lát el Párizsban és annak környékén, de nagyban hozzájárul Franciaország és a francia zsandárság tekintélyének emeléséhez is. (4. melléklet)

ÖSSZEFOGLALÁS

A francia zsandárság katonai alapon szervezett közbiztonsági testület, amelynek tagjai katonai fegyelem alatt állnak és törvényellenes cselekedeteikért hadbíróság elé kerülnek. Munkájukat nem kenyérkeresetnek, hanem élethivatásnak tekintik, ezért legtöbbször nyugdíjazásukig megmaradnak a testület kebelében. A bajtársiasság igen magas fokon áll náluk, amit elősegít az a körülmény is, hogy a kormány díjmentes házakat, sőt egész lakótelepeket bocsát a zsandároknak és családtagnak rendelkezésére, ahol modern uszoda, tenispálya, gyermekjátszótér, és egyéb sportlehetőség is megtalálható. Mivel a hivatalos irodák is ezeken a lakótelepeken vannak elhelyezve, a zsandárok éjjel-nappal azonnal rendelkezésére állnak a lakosoknak. A testület tekintélye szerte az országban igen magas fokon áll, s több közismert népdal emlékezik meg az ország zsandáraitól.

LÁBJEGYZETEK

1 Bopp, William J., and Schultz, Donald O., *A Short History of American Law Enforcement*, Springfield, Ill.: Charles Thomas Publisher, 1972, 9. oldal.

2 Tisza Miksa, *Magyarország rendőrségének története*, Igló: Szepesi Lapok Nyomdavállalata, 1913, 77-78. oldal.

3 Neubauer, Franz, *Die Gendarmerie in Österreich*, Graz, Österreich, Steiermarkische Landesdruckerei, 1925, 25-26. oldal.

4 Prcszly Lóránd, *A m. kir. Csendőrség története*, Budapest: Honvédelmi Sajtóvállalat, 1920, 17. oldal.

5 Neubauer, i.m., 26. oldal.

6 Musée de la Gendarmerie, *Maréchaussée at Gendarmerie*, Paris: Hotel des Invaliders, 1972, 62-65. oldal.

7 Les Réalisations et les Institutions Prestigieuses de la France, *La Gendarmerie Nationale*, Valence — Paris: Société Nouvelle des Editions de La Tour De Guet, évszám hiányzik, 363-364. oldal.

8 Dusseigneur, M.F., *Garde Républicaine de Paris*, Paris (nyomda és évszám hiányzik), 1-4. oldal.

A ZSANDÁRSÁG ELTERJEDÉSE EURÓPÁBAN

Politikai háttér

Az 1789-es francia forradalom után háborúk sorozata tört ki Franciaország és különböző európai országok között. Ezekbe a háborúkba Napóleon császár magával vitte a francia zsandárság erre a célra kiválogatott részét is, amelyet részben tábori rendőri szolgálatra, részben pedig az elfoglalt országrész közbiztonsági helyzetének megerősítésére használt fel.

A kérdés gyakorlati megoldása a következő volt:

Amint a francia hadsereg elfoglalt egy ellenséges országrészt, Napóleon tüstént elrendelte a helyi zsandárság felállítását. Minden ilyen alakulatnak az alárendeltsége kettős volt: kiképzés, fegyelem és tábori rendészeti szolgálat szempontjából a francia hadsereg alá tartozott; a meghódított ország vagy országrész közbiztonsági szolgálatát pedig a helyi polgári hatóság kívánságai szerint látta el. Az alakulatok alacsonyabb rendfokozatait az illetékes ország lakosságának önkéntes jelentkezőiből töltötték fel. Mivel ezek hivatalból nap mint nap érintkeztek a polgári vezetőkkel és a lakossággal, az utóbbiak közvetlenül is bepillanthattak a zsandárság szervezetének és üdvös szolgálatának részleteibe. Ennek a befolyásnak köszönhető, hogy főképpen Európa, de más világrészek különböző országaiban is feltalálható a nemzeti alapokon álló zsandár testület.¹

A zsandárság európai elterjedésének rövid vázlata a következő:

Belgium

Ez volt az első meghódított ország, ahol Napóleon megreformálta a közbiztonsági szerveket és 1795-ben megalapította a zsandárságot. Ez a zsandárság ma is működik, öt kerülete van, amely osztályokra és őrsökre tagozódik. A belga zsandárság az idő előrehaladtával modernizálódott, iskolákkal, tartalék egységekkel és a kor követelményeinek megfelelő technikai felszereléssel rendelkezik. A szokásos közbiztonsági feladatokon kívül a belga zsandárság még ellátja az országban az életmentő és határrendészeti szolgálatot is.²

Luxemburg

Ezt az országot Napóleon 1798-ban foglalta el és az ott talált rendőrségi intézményt, a Maréchaussée-t, rövidesen átszervezte zsandársággá. Ez a zsandárság ma is fennáll, három kerülete és megfelelő alosztályai vannak. A tiszteket és tiszthelyetteseket szigorúan a hadkötelezettségüknek eleget tett egyénekből választják ki. Ezek zsandársági kiképzése két teljes évig tart.³

Lombardia

Itt Napóleon 1805-ben állította fel a zsandárságot, amellyel az egyik következő fejezet részletesen foglalkozik.

Ausztria

Napóleon 1805-ben legyőzte az osztrák hadsereget, elfoglalta Bécsét. Ugyanennek az évnek a végén, december 3-án Linzben kibocsátott egy császári rendeletet, amely az elfoglalt osztrák terület részére felállítandó zsandársággal foglalkozik. Mivel ez a rendelkezés tipikus példája annak, hogyan szervezte át Napóleon a közbiztonsági szolgálat ellátását a meghódított országokban, részletesebb ismertetést érdemel.

Napóleon linzi rendeletében a közbiztonság helyreállításának szükségességével indokolta a zsandárság osztrák területen való felállítását. Ő ott egy eskadron zsandárságot állított fel, mely két részből állott:

1. egy francia részlegből, melyben három hivatásos zsandártiszt, nyolc hivatásos zsandáraltiszt és negyven francia zsandár volt; és

2. egy osztrák részlegből, melyben kétszáznegyven osztrák pótzsandár volt. Ezeket úgy válogatták össze, hogy nyolc osztrák közigazgatási körzet mindegyikét harminc-harminc pótzsandár

képviselje.

Az eskadron parancsnoka egy francia zsandár ezredes vagy alezredes volt Bécs székhellyel, helyettese egy francia zsandár százados, aki Linzben és a harmadik tiszt egy zsandár hadnagy, aki Braunauban állomásozott. A nyolc francia tiszthelyettes, mint zsandár körzetparancsnok, Ausztria közigazgatási körzeteinek erre a célra kijelölt városaiban állomásozott. Onnan irányította és ellenőrizte az állomáshelyén levő öt pótzsandárt és a körzetében szolgálatot teljesítő öt másik őrsöt, amelyeknek mindegyikéhez egy francia zsandár és öt osztrák pótzsandár tartozott. A zsandár körzet parancsnokainak, valamint az alája tartozó őrsőknek állomáshelyét az osztrák kormányzó jelölte ki az eskadron parancsnokának javaslatai alapján.

A pótzsandárok kiválogatása a következőképpen történt:

Minden osztrák közigazgatási körzet vezetője névsort állított össze azokról az önkéntes osztrák jelentkezőkről, akik

1. kifogástalan erkölcsi magaviseletűek voltak;
2. ugyanabban a közigazgatási körzetben laktak;
3. a huszadik életévüket elérték; és

4. saját maguk vagy szüleik kisebb-nagyobb földdarabbal rendelkeztek.

Az eskadron parancsnoka ezekből a névsorokból választotta ki az osztrák pótzsandárokat, akik ugyanazt a fizetést kapták, mint a francia zsandárok és ezenkívül ellátták őket egyenruhával, puskával, karddal, tölténytáskával és két pisztollyal. A pótzsandárok szolgálati idejük alatt ugyanazon hadi törvények alá tartoztak, mint a francia zsandárok.

A zsandár eskadron feladata a következő volt:

1. a közbiztonság és közlekedés zavartalanságának fenntartása az országhúton;
2. a rend és közbéke betartása a piacokon és vásártereken;
3. a lakosság csoportosulásának és lázadásának megakadályozása;
4. a kóborló francia katonák ellenőrzése és összeszedése; és
5. rendfokozatra való tekintet nélkül minden francia katona letartóztatása, aki az osztrák lakosság ellen bármiféle bűncselekményt vagy törvénysértést követett el.

A zsandár területi-körzet parancsnoka minden polgári egyén

letartóztatását azonnal köteles volt jelenteni az osztrák közigazgatási körzet vezetőjének és saját parancsnokának. A francia katonai egyének letartóztatását csupán az utóbbinak kellett jelentenie. Ezenkívül minden ötödik napon összesített jelentés ment a bécsi eszkadron parancsnokához a körzetben előfordult közbiztonsági eseményekről. Az eszkadron parancsnoka időről-időre jelentést tett Ausztria kormányzójának a zsandárság mikénti működéséről, amelyért a parancsnok személyileg volt felelős. Mind a három francia zsandártiszt köteles volt gyakran meglátogatni alárendelt alakulatait, azokat ellátni megfelelő utasításokkal, hogy ezáltal a közbéke és rend fenntartása teljes mértékben biztosítva legyen.⁴ Napóleon bukása után ez a zsandárság megszűnt Ausztriában, de harmincnégy évvel később, lombardiai mintára, azt visszaállították.

Németország

A napóleoni háborúk elején Poroszország kénytelen volt a Rajna nyugati partján lévő területeit átengedi Franciaországnak. Később, 1806-ban, Napóleon elfoglalt néhány déli német államot is, amelyek így szintén megismerkedtek a zsandárság intézményével és ezt saját területükön is meghonosították. Ezeken a német területeken három különböző célra létesítettek zsandárságot, mégpedig: a) területi zsandárságot az ország belső rendjének és közbiztonságának fenntartására; b) határ-zsandárságot az ország határain felmerülő rendőrségi teendők ellátására; és c) katonai zsandárságot, amely a tábori rendőri teendőket látta el.⁵ Amikor 1871-ben Poroszország vezetésével a német államok egyesültek, már minden közigazgatási területnek megvolt a maga zsandár testülete. Ezeket az önálló közbiztonsági szerveket aztán 1936-ban Német Nemzeti Zsandárság néven egyesítették, amely egészen a második világháború végéig fennállott.

A második világháború előtt és alatt a német közbiztonsági rendszernek két főága volt: a) az egyenruhás csoport, amelyhez a városi rendőrség és a zsandárság tartozott; és b) a belbiztonsági csoport, amelynek szintén két ága volt, mégpedig a Bűnügyi Rendőrség vagy KRIPO (Kriminalpolizei) a közönséges bűncselekmények nyomozására; és a Titkos Rendőrség

vagy GESTAPO (Geheimstaatspolizei), amely a hazaárulás, szabotázs és kémkedés esetei nyomozta.

A második világháború végén a négy "demokratikus" megszálló hatalom a saját rendőrségi rendszerét erőszakolta rá a németekre.⁶ gy lett a mai Németországnak három különféle rendőrségi rendszere:

1. Az angolok és amerikaiak által megszállt területen a zsandárságot feloszlatták és az új közbiztonság megszervezésénél nagyjából követték az angol-amerikai rendőrségi rendszert;

2. A Szovjetunio által megszállt területen szintén feloszlatták a zsandárságot, annak tagjait felelősségre vonva a kommunista párt által irányított néprendőrséget szervezték meg.

3. A franciák által megszállt területen két államban, Saarland-ban és Rhineland-ban, meghagyták a zsandárságot, amely kimondottan helyi és nem szövetségi közbiztonsági szerv lett.

A mai nyugat-németországi rendőrök és zsandárok iskolai szakoktatása egy teljes évig tart, amely után még két év gyakorlati kiképzést is kapnak.⁷

Hollandia

Hollandia 1810 és 1813 között francia megszállás alatt volt, mely idő alatt megismerkedett a zsandár rendszerrel, majd 1814-ben megszervezte zsandárságát Maréchaussée néven. Ez a közbiztonsági szerv egészen a második világháború végéig fennállott, amikor államrendőrséget állítottak fel, melybe mind a Maréchaussée-t, mind az előzőleg már működő vármegyei rendőrséget is beolvastották.⁸

Vatikan

A Vatikán-államban a Pápai Carabinieri-t 1816-ban szervezték meg, melynek nevét 1850-ben Pápai Zsandárságra változtatták át. Ez a zsandárság ma is fennáll és fenntartja a rendet Vatikán-államban, portyázza annak területét és résztvesz a pápa személyi biztonságának megőrzésében.

A Pápai Zsandárság létszáma jelenleg öt tisztt, egy lelkész, egy orvos, harminckét altiszt és 113 zsandár, akiknek nemcsak kifogástalan erkölcsi magaviseletűeknek, de jó katolikusoknak is kell lenniük.⁹

Oroszország

Oroszországban a zsandárság megalapításának gondolata Benckendorff Sándortól származik. Ő ugyanis, mint fiatal tiszt, 1807-ben Oroszország párizsi követségén szolgált, ahol megismerkedett a francia zsandárság szervezetével és működésével. Ezen ismeretek alapján 1821-ben javaslatot terjesztett fel a cárhoz, I. Sándorhoz, orosz zsandárság felállítására a francia minta alapján. A cár tanulmányozta is a tervet, amely 1825-ben bekövetkezett váratlan halálakor íróasztalán feküdt minden intézkedés nélkül.

Az új cár I. Miklós lett, aki ellen egy csoport fiatal katonatiszt 1825. december 14-re lázadást készített elő. A cár személyesen beszélt a csoporttal a véleménykülönbségek elsimítása céljából, de miután kísérlete eredménytelen lett, elnyomta a lázadást, amelynek vezetőit felelősségre vonták.

Benckendorff kihasználva a politikai helyzetet, 1826. januárjában kibővített javaslatot terjesztett elő a cárnak, amelyben nemcsak a zsandárság, hanem egy titkos politikai rendőrség felállítását is javasolta. I. Miklós cár a javaslatot elfogadta, de néhány változtatást eszközölt rajta. A cár a zsandárságot a belügyminiszter, míg a politikai rendőrséget a cári iroda közvetlen fennhatósága alá rendelte.

A zsandárság első parancsnoka a javaslatot előterjesztő Benckendorff Sándor lett tábornoki rangban, aki az országot öt zsandárkerületre osztotta fel, melyből 1836-ban hét kerület lett. Benckendorff készítette el az orosz zsandárság első szolgálati szabályzatát, amely a szolgálat teljesítésén és ellenőrzésén kívül az új zsandárok toborzásának feltételeit és kiképzését is előírta. Az újoncokat öt évi katonai szolgálat után vették fel, ha magaviseletük kifogástalan volt. Az első kiválasztás a katonaezred parancsnokának volt a kötelessége. Ha a jelölt nem felelt meg a zsandárság követelményeinek, akkor visszaküldték ezredéhez. Ebben az esetben az áthelyezéssel kapcsolatos összes költséget a zsandár-jelöltet kiválasztó ezredparancsnoknak sajátjából kellett megfizetni.¹⁰

A zsandárság végleges szervezete 1837-ben kristályosodott ki, amikor a kerületek számát hétről nyolcra emelték fel. A kerületek különböző nagyságúak voltak. A legnagyobb tizenegy,

a legkisebb csupán négy tartományban látta el a közbiztonsági szolgálatot. A kerületek élén egy-egy zsandár ezredes állt. Minden tartományban egy-egy zsandár osztály állomásozott rendszerint egy százados vezetése alatt. Az osztály szükség szerint több kisebb egységre tagozódott. Ezenkívül Moszkvában és Szentpéterváron egy-egy zsandárezred is állomásozott, amelynek mindegyike 26 tisztből, 404 altisztből és zsandárból állott.

Az orosz zsandárság teljes létszámát ma már lehetetlen pontosan megállapítani, de egyes források szerint az ötezer körül lehetett. Feladata volt:

1. a közbiztonság fenntartása;
2. a bűncselekmények kinyomozása;
3. a közönséges büntetések letartóztatása;
4. a közhivatali visszaélések megakadályozása;

5. ezenkívül a zsandárság a nép panaszait is köteles volt közvetlenül a cárnak bejelenteni, amivel a lakosság nemcsak élt, de számtalan visszaélés is megtorolható lett. Az egyik jelentés kiemeli, hogy kezdetben a közvélemény ellenezte a testület felállítását, de később, megismerve hatásos működését, csak a hatalmukkal visszaélő hivatalnokok és az arisztokratikus nemes-ség tagjai voltak ellene.¹¹

Az orosz zsandárságról eredeti forrásmunkák hiánya következtében ma már tárgyilagos képet kapni szinte lehetetlen, ami Squire könyvéből is kitűnik, mert a szerző 1) nagyon sok szovjet forrásmunkát használ, és 2) a zsandárságot a tőle teljesen független titkos rendőrséggel együtt tárgyalja.

A zsandárság az 1917-es októberi forradalomig fennállott Oroszországban, amikor helyette Néprendőrséget, a Titkos Rendőrség helyett pedig a Cheka-t állították fel.

Spanyolország

Spanyolország a napóleoni háborúk és különösen a császár bátyjának, Bonaparte Józsefnek királysága idején ismerkedett meg a francia zsandársággal, amelynek mintájára 1829-ben felállította a "Carabineros" intézményét. Ezt a testületet 1844-ben a Spanyol Nemzetőrséggel (Guardia Civil) egyesítették, amely eredményesen működő és nemzeti alapon szervezett zsandárságnak felel meg!¹²(5. melléklet)

A "Guardia Civil" működési területe a városokat kivéve az

ország egész területére kiterjed, ahol felelős a személy és vagyonbiztonságért, a bűnözés megakadályozásáért, a közúti közlekedés zavartalanságáért és ezenkívül ellátja a határokon, tengerpartokon és a nagyobb repülőtereken a személy-ellenőrzést és vámvizsgálatot.

Szervezetileg a testület a belügyminiszter alá van rendelve, de bizonyos fokú rendelkezési joga van felette a honvédelmi és pénzügyminiszternek is. Élén a hadsereg tábornoki karából átvett igazgató és aligazgató áll, ezek alá vannak rendelve a kerületek, osztályok, századok és őrsök, valamint az ország különböző részein elhelyezett motorizált tartalék-osztályok is. A Nemzetőrséghez való felvételhez katonai szolgálat nem kell, mert a testület maga adja meg az újonnan felvetteknek a megfelelő katonai kiképzést. A tiszthelyettesi karban négy, a tiszti karban hat rendfokozat van. Ezekből csak háromnak van katonai jellege (őrmester, százados és ezredes). Különbözik a nemzetőrök a közbiztonsági szolgálat követelményeihez idomított különleges büntetőtörvények szerint felelnek jogtalan cselekedeteikért.

A "Guardia Civil"-hez jelentkezőket nagyon megválogatják és inkább nem töltik fel az engedélyezett létszámmal, de méltatlankokat nem vesznek fel. A testület a nagyobb bűncselekmények nyomozásával nem foglalkozik, mert erre a Bűnügyi Nyomozó Testület hivatott, amelynek hatásköre az egész ország területére kiterjed.¹³

Görögország

Görögország zsandársága 1833-ban alakult. Első parancsnoka Grayor Ferenc francia ezredes lett, aki a francia zsandárság mintájára szervezte meg a testületet. A görög zsandárság kezdetben csupán a városokon kívüli területeken látta el a közbiztonsági szolgálatot, de 1906-ban már minden rendőrségi szervet feloszlattva, a zsandárság hatáskörét négy város, Athens, Piraeus, Patro és Corfu kivételével az egész országra kiterjesztették.

A zsandárság feladata: a bűncselekmények megelőzése, elkövetőinek kinyomozása és bíróság elé állítása, az állampolgárok személyi és vagyonbiztonságának megvédése; ezenkívül biztosítja az államfő, a parlamenti tagok és a külföldi magasabb látogatók

személyi biztonságát az ország területén. A testület szervezete a francia zsandársághoz hasonlít, élén egy tábornoki rangban lévő zsandártiszt áll, alája vannak rendelve a kerületek, osztályok, szárnyak és őrsök.

A zsandárok kiválogatására igen nagy gondot fordítanak; kiképzésükre három különböző zsandáriskola áll a testület rendelkezésére: 1) egy alsófokú iskola, ahol a próbazsandárokat hat hónapig oktatják a szokásos rendőrségi tárgyakra; 2) az altiszti iskola, amely kilenc hónapig az őrsparancsnokokat képezi nemcsak a rendőrségi tudományokban, de az alsófokú vezetésben is; és 3) a tiszti iskola, ahol két teljes évig képezik a tisztjelölteket. Itt a rendőrségi tárgyakon kívül az angol nyelv és a sport is kötelező.¹⁴

Olaszország

Olaszország is a napóleoni háborúk idején ismerkedett meg a zsandárság intézményével, amely a különböző kis államok egyesítésével elterjedt az egész országban és 1861-ben Carabinieri néven nemzeti alapon szervezett egységes közbiztonsági szerv lett. (6. melléklet)

Az olasz Carabinieri, amely a francia zsandárságnak felel meg, mind a városokban, mind a városokon kívül is alkalmazható. Működési területét a belügyminiszter szükség szerint állapítja meg. Egyes források szerint a testület az európai közbiztonsági szervek legjobbjai közé tartozik.

A Carabinieri feladata a rábízott területen a közbiztonság teljes ellátása. Céljai megvalósítására egyenruhás és polgári ruhás járőröket, motoros és gyalogos egységeket alkalmaz, valamint felhasználja a modern technika legújabb vívmányait is. A testülethez szolgálattételre jelentkezőket alapos vizsgálatnak vetik alá. A katonai szolgálat teljesítése nem feltétele a felvételnek. Az újoncok először egy kilenc hónapig tartó iskolába kerülnek, ahol katonai és közbiztonsági kiképzést kapnak. Innen az őrsökre küldik őket, ahol kiképzésük folytatódik. Az altisztek iskolai kiképzése két évig tart. A tisztek kiképzése a Carabinieri Akadémián történik, ahova csak az előírt felvételi vizsga után veszik fel a jelentkezőket. Ezeknek kétharmada rendszerint katonai akadémiát végzett egyén, míg a másik egyharmadát a kiválóan minősített altisztekből válogatják ki. Ez utóbbiakat

azonban előbb elküldik a katonai akadémiára és csak annak elvégzése után kerülnek be a Carabinieri Akadémiájára.¹⁵

Ma Olaszországban négy különböző rendőrségi szerv működik, mégpedig: 1) a Carabinieri; 2) a Közbiztonsági Rendőrség; 3) a Pénzügyőrség; és 4) a városi rendőrség. Mivel ezek a szervek függetlenek egymástól, az együttműködés biztosítására és a nyomozásokban való segédkezésre "Criminalpol" néven központi szerv alakult, amely a különböző rendőrszervezetek között az együttműködést segíti elő, valamint szaktanácsokat, statisztikai adatokat és a bűnözéssel kapcsolatos egyéb tudnivalókat közli az illetékes szervekkel.¹⁶

San Marino

San Marino zsandárságát 1874-ben alapították és azóta megszakitás nélkül működik. Az országnak ez az egyetlen közbiztonsági szerve, amelybe csak azokat veszik fel, akik: San Marino állampolgárai, az előírt iskolai végzettséggel rendelkeznek és az olasz Carabinieri kötelékében néhány évet szolgáltak.

Magyarország

Itt nem közvetlen napóleoni, hanem osztrák hatásra alakult meg 1881-ben a zsandársághoz hasonló közbiztonsági testület, amelyet Csendőrségnek neveztek el. Ennek történetét, szervezését és tragikus sorsát a könyv részletesen tárgyalja.

Jugoszlávia

Az osztrák önkényuralom idején Horvátországban és Dalmáciában is állomásozott egy-egy zsandárezred. Bosznia-Hercegovinában pedig az 1878-as berlini kongresszus után alapítottak osztrák mintára zsandárságot. Az 1920-ban összetákolta Jugoszlávia — mint bevált közbiztonsági szervet — szintén átvette a zsandárság intézményét, amelyet a II. világháború végéig megtartott.

Csehszlovákia

1850-ben az Osztrák Császársághoz tartozó Csehország és Szilézia részére is felállítottak egy-egy zsandárezredet. Az I. világháború után alapított Csehszlovákia a Magyarországtól és Ausztriától elvett területeken a zsandárságot a II. világháború végéig megtartotta és akkor kommunista néprendőrséget szervezett helyette.

Románia

Szintén az osztrákoknak köszönheti a zsandárság megismerését, amelyet aztán átvéve 1944-ig megtartott. Ugyancsak a kommunista kormányzat szüntette meg a második világháború végén.

Bulgária

A második világháború előtt itt is működött zsandárság, amelyet 1944-ben néprendőrséggel cseréltek fel.

Svájc

Svájcnak két kantonában, Geneva és Vaud kantonokban, van ma zsandárság, amelyek eredetéről és szervezetéről jóformán semmiféle adat sem áll rendelkezésre.

Ciprus

Ciprus, amely a legnagyobb sziget a Földközi-tenger keleti részében, 1960 augusztus 16-án lett független állam köztársasági kormányformával. Függetlenítése után elkészítették az új ország alkotmányát, amely a városi rendőrség mellé felállította a zsandárság intézményét is. Az alkotmány szerint a városi rendőrség létszáma 1100, a zsandárságé pedig csupán 900 fő lehet, amelynek 70 százalékát görög, 30 százalékát pedig török származású egyénekből kell toborozni. Mindkét közbiztonsági szerv a belügyminiszter közvetlen fennhatósága alá tartozik, aki a két terület közös használatára központi nyilvántartást és híradórendszert állított fel.¹⁷ A görög-török háború a két terület szervezetét és összetételét megváltoztatta.

ÖSSZEFOGLALÁS

A zsandárság intézménye Franciaországból kiindulva tizenkilenc más európai országban is gyökeret vert. Népszerűségének legfontosabb okait a következőkben lehet összefoglalni:

1. a zsandárok alapos megválogatása, melynél legtöbbször figyelembe veszik a katonai szolgálatot is;
2. szigorú fegyelem, amely megvédi a lakosságot a túlkapásoktól;
3. kiváló alapkiképzés és állandó továbbképzés;
4. központosított egységes vezetés, amely pénzmegetakartással jár;
5. szétszórt kis zsandár őrsők, amelyek lehetővé teszik a

lakossággal való közvetlen érintkezést és az esetek helyi alapon való elbírálását;

6. politikától való függetlenség, amely minden kormányformában jól működik;

7. nemzeti alapon való szervezés, amivel a lakosság érzelméhez és kultúrájához igazodik;

8. a terület tekintélye, ami nemcsak a bűncselekmények megelőzésében, de a lakosság érdekeinek megvédésében is igen hatásos eszköznek bizonyul.

A húsz európai ország zsandárságát 1977-ben vizsgálva, átlagos működési ideje 135 év; leghosszabb a francia zsandárságé: 186 év, legrövidebb Ciprus zsandárságáé, amely csak 17 esztendő.

Eddig hat európai kommunista államban oszlatták fel a zsandárságot politikai okokból; egy országban beolvadt a később létesített nemzeti zsandárságba, két államban működése az ország egy kis területére korlátozott és csak egyetlen ország volt, ahol nem politikai okokból más állami szervet létesítettek helyette.

Az egyes európai országok zsandárságainak működési idejét a következő táblázat mutatja.

AZ EURÓPAI ZSANDÁRSÁG MŰKÖDÉSI ÉVEI
ORSZÁGOK SZERINT
1791-től 1977-ig

Sor- szám	o r s z á g	Alapítási éve	Fenn- állása	A működési évek száma
1	Franciaország	1791	maíg	186
2	Belgium	1795	maíg	182
3	Luxemburg	1798	maíg	179
4	Lombardia	1805	1861-ig	56
5	Németország 2 állama	1806	maíg	171
6	Hollandia	1814	1940-ig	126
7	Oroszország	1826	1917-ig	93
8	Spanyolország	1829	maíg	148
9	Görögország	1833	maíg	144
10	Ausztria	1849	maíg	128
11	Vatikán	1850	maíg	127
12	Olaszország	1861	maíg	116
13	San Marino	1874	maíg	103
14	Magyarország	1881	1945-ig	64
15	Jugoszlávia	1918	1945-ig	27
16	Csehszlovákia	1918	1945-ig	27
17	Románia	1918	1944-ig	26
18	Bulgária	1918	1944-ig	26
19	Ciprus	1960	maíg	17
20	Svájc 2 kantona	isme- retlen	maíg	isme- retlen

LÁBJEGYZETEK

- 1 Cramer, James, *The World's Police*, London: Cassel, 1964, 294. oldal.
- 2 Becker, Harold K., *Police Systems of Europe*, Springfield, Ill.: Charles C. Thomas, 1973, 95-97. oldal.
- 3 Cramer, i.m., 348. oldal.
- 4 Neubauer, Franz, *Die Gendarmerie in Österreich*, Graz: Steiermarkische Landesdruckerei, 1925, 535-538. oldal.
- 5 Preszly Lóránd, *A m. kir. Csendőrség története*, Budapest: Honvédelmi Sajtóvállalat, Rt., 1920, 18. oldal.
- 6 Cramer, i.m., 303. oldal.
- 7 Penaat, Edward F., "The German Police", *The Police Chief*, XXVI. évfolyam, 1959 április, 4. oldal.
- 8 Cramer, i.m., 353-356. oldal.
- 9 Ugyanaz, 363. oldal.
- 10 Squire, P.S., *The Third Department*, London: Cambridge University Press, 1968, 106-118. oldal.
- 11 Squire, i.m., 95. oldal.
- 12 Ismeretlen, *Almanach of World Military Power*, hely és nyomda hiányzik, 1970, 108. oldal.
- 13 Direccion General de la Guardia Civil, *La Guardia Civil*, Madrid: Taller-Escuela de Artes Gráficas de Huérfanos de la Guardia Civil, 1963, 17-25. oldal.
- 14 Cramer, i.m., 313. oldal
- 15 Ugyanaz, 330. oldal.
- 16 Becker, i.m., 117. oldal.
- 17 Foreign Areas Studies, Division of the American University, *U.S. Army Area Handbook for Cyprus*, Washington, D.C.: Government Printing Office, 1964. 380. oldal.

IV. FEJEZET

LOMBARDIA ZSANDÁRSÁGA

Terület

Az ország egyesítése előtt Olaszország északi részét Lombardiának hívták, amely kilenc tartományból állt. Területe körülbelül 23.800 négyzetkilométer volt és lakosainak száma 2,300.000 körül lehetett. A napóleoni háborúk idején, 1805 és 1814 között, Dél-Tirol is Lombardiához tartozott, mint annak egyik tartománya. Lombardia ma Olaszország legfontosabb iparvidéke, amelynek lakosságát nyolc millióra becsülik.

A zsandárság megalapítása

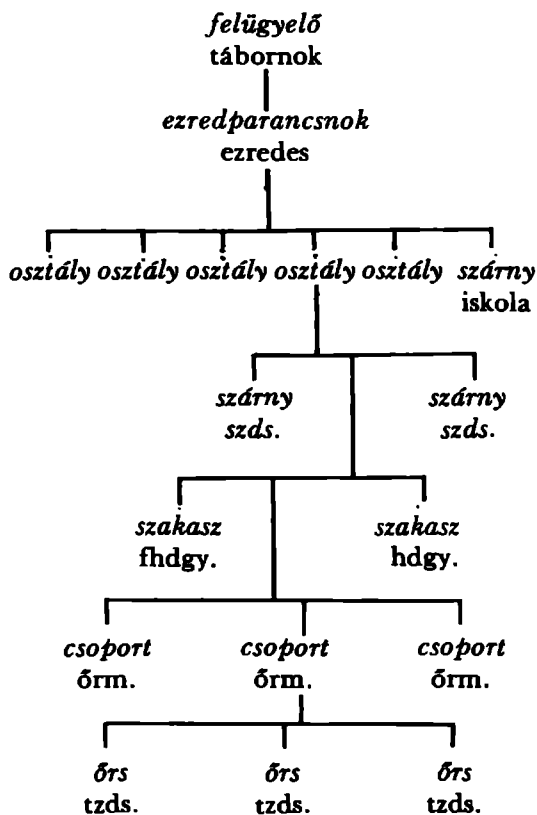
A francia forradalom után Napóleon több hadjáratot vezetett Ausztria ellen. Egyik ilyen hadjáratában, 1800-ban, hadseregével átkelt az Alpokon és Lombardiában megverte az osztrák csapatokat, aminek következtében megkapta Lombardiát és Tirol déli részét. Miután pedig ezen a területen az elharapózott utonállásokat és rablásokat még a rögtönítélő bíróság szigorú ítéleteivel sem tudta megszüntetni, 1805-ben francia mintára zsandárezredet állított fel a közbiztonság helyreállítására és fenntartására.¹

Szervezet

A lombardiai zsandárság legfőbb vezetőjét felügyelőnek hívták, aki francia tábornoki rangban lévő szakember volt és Milánóban székelte. Közvetlen személyzetéhez tartozott három tisztt és öt idősebb altiszt. A felügyelő közvetlen rendelkezése alá volt rendelve a lombardiai zsandárezred, amelynek parancsnoka egy zsandár ezredes, helyettes parancsnoka pedig egy zsandár

alezredes volt. A zsandárezred öt és fél osztályból állt, amelyben minden osztály két szárnyra oszlott. Szárnyanként volt két szakasz és minden szakaszban két-három csoport. A csoport aztán őrsökre tagozódott.

A LOMBARDIAI ZSANDÁRSÁG SZERVEZETE 1814-ben

Míg az ezredparancsnokság Milánóban székel, kilenc szárny lombardiai tartományokban állomásozott úgy, hogy ezek mind-egyikére egy-egy szárny esett. A tizedik szárny Dél-Tirolban volt, míg a tizenegyedik volt a zsandárezred tartalék egysége. A tartalék szárnyat a váratlan szerencsétlenségeknél és tömeges megmozdulásoknál vetették be a közbiztonság fenntartására. Ez a zsandáriskola szerepét is betöltötte, amennyiben a fentebb említett alkalmaztatásán kívüli időt az újoncok kiképzésére és a már szolgálatot teljesítők továbbképzésére használták fel. A tartalékban kiképzés alatt álló szárnyakat cserélgették, így az ezred egységei időről-időre sorra kerültek, hogy az iskolán felújítsák szaktudásukat. (7. melléklet)

A beosztásokat figyelembe véve a szárnyparancsnokok századosok voltak, az első szakaszparancsnok főhadnagy, a második hadnagy volt. A csoportok élén egy-egy őrmester állott, míg az őrsöket mindig tizedes vezette.

Létszám

A rendszeresített létszámot tekintve, minden szárnyban volt tizenhat tiszti, kilencvenöt altiszt és 367 zsandár. Ehhez a létszámhoz még hozzájött huszonhét egyén: a kürtösök, dobosok és tiszti-küldöncök. Ha ebből a létszámból a közbiztonsági szolgálatot nem teljesítő tiszteket, kürtösöket, dobosokat és küldöncöket leszámítjuk, az ország egész területére csupán 4.158 közbiztonsági közeg, azaz az ország akkori lakosságát tekintetbe véve minden ezer lakosra 1.8 zsandár esett. A főképpen irányítással és a testület adminisztrációjával foglalkozó tiszti személyzet a zsandárezred létszámának csupán 3.2 %-át, a ki-segítő személyzet pedig 5.3 %-át tette ki.²

Felvétel

A zsandársághoz önként jelentkező egyéneket szigorúan csak a lombardiai hadsereg kötelékéből vették át. Minden átvett egyén, még az őrmesteri rangban levő is, minden rendfokozat nélkül csupán zsandárként kezdte pályafutását. Az átvett egyéneket először csak próbaszolgálatra helyezték át a zsandársághoz. A próbaszolgálat ideje azoknak, akik a hadseregben

legalább az őrmesteri rangot elérték, három hónap volt, míg minden más egyéné legalább hat hónap.

Az átvétel feltételei a következők voltak: 1) lombardiai születés; 2) húsz és huszonöt közötti életkor; 3) legalább 163 cm-es testmagasság; 4) írni és olvasni tudás; és 5) büntetlen előélet.

Jogok és köteleességek

A lombard zsandárság az ország területén mind közbiztonsági, mind katonai rendészeti szolgálatot teljesített. Ebből kifolyólag: 1) szolgálatukban a zsandárokat senki nem gátolhatta; 2) joguk volt minden polgári egyént letartóztatni, akit bűncselekmény gyanúja komolyan terhelt; 3) joguk volt fegyvert használni minden polgári egyén ellen, aki őket megtámadta; 4) minden letartóztatást és fegyverhasználatot jelenteni kellett a közvetlen zsandár-parancsnokságnak.

A katonai rendészeti teendőkkel kapcsolatos jogaik a következők voltak: a) minden katonai egyént letartóztathattak, ha erre okuk volt, de tiszteket csak akkor, ha őket a bűncselekmény elkövetésében tettenérték; b) a zsandár kérésére őrnagyig bezárólag minden tiszt köteles volt nevét, rendfokozatát és szolgálati beosztását írásban átadni a zsandárnak, aki saját nevét és beosztását szintén jelentette a tisztnak; c) azt a katonai személyt, aki a szolgálatban álló zsandárt tettelesen bántalmazta, haditörvényszékieleg úgy kezelték, mintha felállított őrszemet bántalmazott volna; d) katonai hatóságtól érkező parancsot vagy utasítást a zsandárság csak akkor volt köteles teljesíteni, ha az szolgálatával megegyezett és azt neki írásban adták; e) minden katonai egyént, aki a zsandárt szolgálati ténykedésében meggátolta, hadbíróság útján vontak felelősségre; f) a zsandár fegyvert használhatott minden tiszthelyettesi vagy ennél alacsonyabb rangban levő katonai egyén ellen, ha az őt tettelesen bántalmazta vagy megtámadta. Ha a támadó elmenekült, de később elfogták, a hadbíróság halálra is ítéltette. Ha pedig egy csoport súlyos támadást követett el a zsandárság tagjai ellen vagy őket megölték, a hadbíróság a csoportot megtizedeltethette.³

ÖSSZEFOGLALÁS

A Napóleon által alapított lombardiai zsandárság tagjainak alapos megválogatása, jó és állandó kiképzése, valamint katonai fegyelme következtében nagyon jól megállta helyét az ország közbiztonságának fenntartásában. Ennek köszönhető, hogy a testület Napóleon bukása után is megmaradt eredeti szervezésében és rendeltetésében, sőt később mintául is szolgált az osztrák zsandárság és az olasz Carabinieri felállításánál.⁴

LÁBJEGYZETEK

1 Preszly Lóránd, *A m. kir. Csendőrség története*, Budapest: Honvédelmi Sajtóvállalat Rt. 1920, 18. oldal.

2 Neubauer, Franz, *Die Gendarmerie in Österreich*, Graz: Steiermarkische Landesdruckerei, 1925, 28. oldal.

3 Ugyanaz, 30. oldal.

4 Preszly, i.m., 18. oldal.

AZ OSZTRÁK CSÁSZÁRI ZSANDÁRSÁG

1. ELŐZMÉNYEK

Politikai helyzet

Az 1526-ban elvesztett mohácsi csata után, hol II. Lajos magyar király is elesett, a nemzeti elemek Zápolya János magyar főnemest, míg egy másik csoport Habsburg Ferdinánd német császárt választotta meg magyar királynak. Az utóbbi csoport azt remélte, hogy Ferdinánd német erőkkal segítségére lesz a török uralom alatt lévő területek felszabadításában. A remény nem vált valóra. Zápolya és utódai Erdélybe szorultak, a török az ország középső és déli részén berendezkedett, míg Ferdinánd hívei Észak- és Nyugat-Magyarországot tartották birtokukban. A három részre szakadt ország örökös csatározások és villongások színtere lett.

Az ország felszabadítása Habsburg segítséggel csak 1686-ban kezdődött meg Buda visszafoglalásával, és 1699-ig, a karlovici békéig tartott. Ekkor Magyarország megszállt területeit — Bánát kivételével — teljesen visszakapta a törököktől. A magyar országgyűlés a német segítségért elismerte az uralkodó család magyar királyi, trónöröklési jogát, Erdély közjogi különállása azonban továbbra is megmaradt és az — mint a "Magyar Szent Korona" egyik része — a király közvetlen fennhatósága alá került.¹

A XIX. század elején a francia forradalom hatására egyes magyar politikai csoportok több szabadságot és demokratikusabb reformokat követeltek a magyarság számára. A Habsburg uralkodó ezeket a követeléseket nem volt hajlandó

teljesíteni, így 1848-ban megindult a szabadságharc. Ezt megelőzően, 1804-ben I. Ferenc az "Ausztiria császára" címet vette fel, majd 1806-ban német-római császári címéről kénytelen volt lemondani. A szabadságharc kezdetben sikeres volt, minek hatására a Habsburgokat trónfosztottaknak nyilvánították. Az akkor már csak osztrák császár az orosz cárral szövetségbe lépett, leverte a szabadságharcot és a politikai ellenzék fékmentartására felállította titkos rendőrségét. Ennek egyik kiegészítő szerve a Császári Zsandárság lett. Ezzel megkezdődött az abszolutizmus kora Magyarországon, amely egészen 1867-ig tartott.²

Katonai toborzások

A XIX. században az Osztrák Császárság fontos politikai és katonai hatalom volt Európában. Ezért a császárok kénytelenek voltak hatalmas hadsereget fegyverben tartani, amelynek emberanyagát a birodalom tagállamaiból toborozták össze. A császári hadseregben a szolgálati idő tizenkét évre terjedt, amit a magyar besorozottak legtöbbször Ausztriában, vagy a császárság valamelyik tartományában voltak kötelesek letölteni. Mivel a hadsereg szolgálati nyelve német volt és a bánásmód se volt kifogástalan, a katonaszökevények száma igen megsaporodott. A magyar lakosság átértézte a katonaszökevények helyzetét, rokonszenvvel viseltetett irántuk, sőt bujkálásukban segítette is őket. Ez érthetővé teszi, hogy éppen a katonák ellenőrzésére is hivatott zsandárságot választotta a császár birodalma közbiztonsági közegül.³

Bűnözési hullám

Bruce Smith szerint nemcsak a szociális, gazdasági, politikai és éghajlati viszonyok vannak hatással a bűnözés nagyságára, de bizonyos korok is produkáltak magasabb bűnügyi statisztikát. Ilyen volt például a XIX. század első fele, amikor Angliában a gyilkosság olyan mindennapi volt, hogy a rendőrség London egyes negyedeiben csak csoportosan volt hajlandó szolgálatba menni. Ausztriában pedig a tolvajok száma szaporodott el nagyon, hol sokszor a kocsisok és hivatalnokok összebeszélve a bűnözőkkel közösen rabolták ki az utazó közönséget.⁴

Ugyanakkor a magyarországi közbiztonság is annyira leromlott, hogy "különösen Máramarosban és a Tiszavidéken fordultak elő sűrűn, gyakran valóságos nappal, a legnagyobb vakmerőséggel tömegesen véghezvitt rablási megrohanások, a Szabadka körüli tanyák lakossága pedig valóságos adófizetője volt a haramiáknak."⁵

Ez a magas bűnözési hullám szintén hozzájárult az új közbiztonsági szerv, a Császári Zsandárság megalapításához.

Lombardiai minta

A Napóleon által 1805-ben felállított és a bécsi kongresszus után Ausztria által átvett lombardiai zsandárságnak sikerült a rábízott területeken a közbiztonságot helyreállítani és a bűnözések számát erősen lecsökkenteni. Ez a lakosságban nemcsak tiszteletet ébresztett, de elősegítette az egészséges együttműködést is, ami a bűncselekmények megelőzésének elengedhetetlen feltétele. A fiatalabb nemzedék tagjai örömmel jelentkeztek a testületben való szolgálatra, akik ott alapos kiképzést kaptak. Mivel rendes megélhetésük is biztosítva volt, a közbiztonsági szolgálatot inkább hivatásnak, mint kenyérkeresetnek tekintették. A lombardiai zsandárság politikával egyáltalában nem foglalkozott és mind a francia, mind az osztrák uralom alatt csupán a közbiztonság fenntartásának és a bűncselekmények üldözésének szentelte idejét. Mindezek az előnyök nagyban emelték a zsandárság tekintélyét, ami különböző országokban hasonló szervezetek alapításához vezetett.

2. MEGALAPÍTÁS

Kitervezők

Az osztrák Császári Zsandárságot három magas rangú közhivatalnok, Schwarzenberg, Bach és Kempen hozta létre.

1. A zsandárság megalapításának gondolata herceg Schwarzenberg Felixtől eredt, aki 1800 október 2-án Krumlowban, Dél-Csehországban született. Apja Közép-Európa egyik legnagyobb földbirtokosa volt, mely birtok hatszáz éve volt a

család tulajdonában.

Felix, aki a második fiú volt a családban, követte az ősi nemesi szokásokat és a katonai pályára lépett. Később diplomata lett s mint ilyen Poroszországban, Portugáliában, Angliában, Franciaországban és Olaszországban teljesített szolgálatot. 1848-ban miniszterelnök lett és még ekkor is előszeretettel hordta katonai egyenruháját. Miniszterelnöksége idején oly nagy befolyásra tett szert, hogy elő tudta segíteni V. Ferdinándnak a trónról való lemondását Ferenc József javára.

Schwarzenbergnek részint diplomáciai szolgálata, részint pedig miniszterelnöksége idején alkalma volt megismerni a zsandárság, főképpen a lombardiai zsandárezred munkásságának előnyeit. Úgy érezte, hogy ezek az előnyök és az 1848-i magyar szabadságharc utáni állapotok eléggé megindokolták egy hasonló testületnek az egész birodalom részére való felállítását.⁶

2. A Császári Zsandárság felállítására az előkészületeket, a különféle bizottságok megszervezését és az alapvető zsandártörvények előkészítését az akkori belügyminiszternek, Bach Sándornak lehet tulajdonítani.

Bach 1831 január 4-én született Ausztriában, Loosdorfban. Apja ügyvéd volt, ő maga is jogot tanult Bécsben. Pályafutását apjához híven mint ügyvéd kezdte és 1848 márciusában egyik vezetője volt a bécsi forradalmi mozgalomnak. Ugyanennek az évnek a végén elfogadta az igazságügyminiszteri tárcát a Schwarzenberg által alakított új kormányban. A következő évben belügyminiszter lett. Miniszterelnöke szerint Bach kiváló szervező és utolérhetetlen adminisztrátor volt, akinek jelmondata az volt, hogy a fejlődéshez változtatásra, a tökéletesítéshez pedig gyakori változtatásra van szükség.⁷

3. A zsandárezredek megszervezője tulajdonképpen fichtenstammi Kempen János volt. Kempen 1793 június 26-án született Pardubitzban, Csehországban. Ő is a katonaságot választotta élethivatásának. A napóleoni háborúk végén, 1813-ban, mint főhadnagy harcolt a franciák ellen, majd 1830-ban őrnagy, 1836-ban ezredes és 1843-ban tábornok lett. Az 1848-as magyar szabadságharc idején hadosztályparancsnoki beosztást kapott és mint ilyen harcolt a szabadságért küzdő

magyar csapatok ellen. Közben tekintélye annyira megnőtt, hogy a császár őt választotta ki a felállítandó új zsandárság felügyelő tábornokának. Később, 1845-ben, a Császári Zsandárság megszervezésében szerzett érdemeiért a császár bárói rangot adományozott neki.

Átvett zsandárezred

Napóleon bukása után az 1814-i bécsi kongresszus teljesen megváltoztatta az akkori Európa képét. A területrendezések során Lombardia és Velence Ausztriához került. Lombardiában ebben az időben még fennállott a Napóleon által 1805-ben alapított lombard zsandárezred. Ezt Ausztria jó kiképzése, fegyelme és eredményes működése miatt továbbra is megtartotta az ottani közbiztonsági szolgálat ellátására, csupán nevét változtatta át "Császári és Királyi Lombardiai Zsandár Ezred"-re. Az így átvett zsandárezred hivatalos nyelve német lett, de belső szolgálatban továbbra is az olaszt használta.

Az átvétel idején a tiszthelyettesek és zsandárok tizenhat évi szolgálatot teljesítettek, amelynek első három éve próbaszolgálat volt. A próbaidős zsandárok közbiztonsági szolgálatot nem teljesíthettek, három évig kiképzés alatt álltak, melynek végén összefoglaló vizsgát kellett letenniük. Csak ekkor került sor véglegesítésükre és a közbiztonsági szolgálatban való alkalmazásukra.⁸

Mivel Ausztria a lombardiai zsandárezred példáját vette alapul saját zsandárságának megalapításánál, ezt az ezredet lehetett tekinteni az osztrák Császári Zsandárság elődjének.

Császári rendelet

Schwarzenberg miniszterelnök javaslatára az 1849. év elején bizottság ült össze Bécsben, amely a zsandárságnak a birodalom részére való megalapítási lehetőségét tárgyalta meg. A bizottság tagjai a bel-, az igazság-, a pénz- és hadügyminiszterek, Bécs városának rendőrfőnöke, a lombardiai csendőrezred parancsnokhelyettese és a nagyobb osztrák városok polgármesterei voltak.

A tanácskozások eredményeképpen 1849 június 8-án Bach Sándor belügyminiszter előterjesztette a bizottság határozati

javaslatát a császárnak. Ez a javaslat nemcsak a zsandárság felállításának szükségességét indokolta meg, de elkészített egy előzetes költségvetést is a testület felállításának és fenntartásának kiadásairól, valamint ezek fedezetéről. Ugyanezen a napon a tizenkilenc éves császár jóváhagyta a tervet és felhatalmazta a belügyminisztert, hogy egy második bizottság részvételével a felállítás részleteit dolgozza ki.

A császári rendelet szövegének fordítása a következő:⁹

Osztrák Császárság
Birodalmi Törvények és Rendeletek Közlönye
1849. év
Császári és Királyi Nyomda, Bécs, 1850
272. szám

Az 1849 június 8-i császári rendelet az Osztrák Császárság területén a zsandárság megszervezésének engedélyezése tárgyában.

Engedélyezem a birodalom területén a zsandárság felállítását az elem terjesztett alapelvek szerint. Felhatalmazom a belügyminisztert, hogy e tárgyban a további szükséges tárgyalásokat az illetékes minisztériumokkal lefolytathassa és a megfelelő részletes javaslatot előterjeszthesse.

Schönbrunn, 1849 június 8.

Franz Josef

Bach

A császár rendelete alapján felállított második bizottság július 2-án, 4-én, 7-én és 10-én ülésezett. Elnök a belügyminiszterhelyettes, dr. Pipitz volt. A bizottság tagja az igazság-, pénz- és hadügyminiszterek egy-egy kiküldöttje, a bécsi városi rendőrség főnöke, Noe von Nordberg, és a lombardiai zsandárvezredtől egy őrnagy volt.

A bizottság az előzetes jóváhagyás alapján elkészítette a részletes tervet a zsandárság felállítására, amelyet a minisztertanács is átnézett és jóváhagyott. Ezt a végleges tervet aztán a minisztertanács előterjesztette a császárnak, aki azt minden változtatás nélkül jóváhagyta és aláírta. Ez aztán az "Osztrák

Zsandárság Ideiglenes Törvénye" néven bekerült az osztrák törvénykönyvbe is.

3. A ZSANDÁRTÖRVÉNY INTÉZKEDÉSEI

Toborzás

A törvény eredeti intézkedései szerint a zsandárságnál való szolgálatra csak kifogástalan minősítéssel bíró és katonai szolgálati kötelezettségüknek már eleget tett tisztek és altisztek jelentkezhettek. Mivel az új testület létszámát így nem sikerült kiállítani, a császár engedélyével minden gyalogezredtől három és minden lovas osztálytól két önkéntes jelentkezőt áthelyeztek a zsandársághoz. A kiválasztás feltételei a következők voltak: 1) kifogástalan katonai minősítés; 2) büntetlen előélet; 3) írni-olvasni tudás; 4) jó szellemi képesség; 5) a német nyelvben való jártasság; 6) kifogástalan egészségi állapot; és 7) legalább 170 cm-es testmagasság.

A kiválogatásnál az oroszországi mintát követték. Amennyiben a katonaságtól áthelyezett egyén nem felelt meg az előírt követelményeknek, azt a zsandárság a kiválasztást végző katonai parancsnok költségére visszaküldte eredeti alakulatához. Ezzel elérték, hogy a hadsereg a legjobb katonáit javasolta a zsandárságnál való szolgálatra.¹⁰

Szolgálati kötelezettség

Az így kiválasztott egyének nyolcévi szolgálatra kötelezték el magukat a zsandárságnál. Ebből az első év próbaszolgálat volt, amelyet teljes egészében a próbaszolgálatos kiképzésére használtak fel.

Kiképzés

Minden zsandárezred a törzsén és területi egységein kívül tartalék-szárnnyal is rendelkezett, mely a zsandárezred parancsnokának közvetlen felügyelete alatt állott. Ennek a szárnynak kettős rendeltetése volt: a) az ezred keretén belül betölteni a zsandáriskola szerepét; és b) szükség esetén megerősíteni az egyes zsandár egységeket és segítségükre lenni a közrend fenntartásában.

javaslatát a császárnak. Ez a javaslat nemcsak a zsandárság felállításának szükségességét indokolta meg, de elkészített egy előzetes költségvetést is a testület felállításának és fenntartásának kiadásairól, valamint ezek fedezetéről. Ugyanezen a napon a tizenkilenc éves császár jóváhagyta a tervet és felhatalmazta a belügyminisztert, hogy egy második bizottság részvételével a felállítás részleteit dolgozza ki.

A császári rendelet szövegének fordítása a következő:⁹

Osztrák Császárság
Birodalmi Törvények és Rendeletek Közlönye
1849. év
Császári és Királyi Nyomda, Bécs, 1850
272. szám

Az 1849 június 8-i császári rendelet az Osztrák Császárság területén a zsandárság megszervezésének engedélyezése tárgyában.

Engedélyezem a birodalom területén a zsandárság felállítását az elem terjesztett alapelvek szerint. Felhatalmazom a belügyminisztert, hogy e tárgyban a további szükséges tárgyalásokat az illetékes minisztériumokkal lefolytathassa és a megfelelő részletes javaslatot előterjeszthesse.

Schönbrunn, 1849 június 8.

Franz Josef

Bach

A császár rendelete alapján felállított második bizottság július 2-án, 4-én, 7-én és 10-én ülésezett. Elnök a belügyminiszterhelyettes, dr. Pipitz volt. A bizottság tagja az igazság-, pénz- és hadügyminiszterek egy-egy kiküldöttje, a bécsi városi rendőrség főnöke, Noe von Nordberg, és a lombardiai zsandárvezredtől egy őrnagy volt.

A bizottság az előzetes jóváhagyás alapján elkészítette a részletes tervet a zsandárság felállítására, amelyet a minisztertanács is átnézett és jóváhagyott. Ezt a végleges tervet aztán a minisztertanács előterjesztette a császárnak, aki azt minden változtatás nélkül jóváhagyta és aláírta. Ez aztán az "Osztrák

Zsandárság Ideiglenes Törvénye" néven bekerült az osztrák törvénykönyvbe is.

3. A ZSANDÁRTÖRVÉNY INTÉZKEDÉSEI

Toborzás

A törvény eredeti intézkedései szerint a zsandárságnál való szolgálatra csak kifogástalan minősítéssel bíró és katonai szolgálati kötelezettségüknek már eleget tett tisztek és altisztek jelentkezhettek. Mivel az új testület létszámát így nem sikerült kiállítani, a császár engedélyével minden gyalogezredtől három és minden lovas osztálytól két önkéntes jelentkezőt áthelyeztek a zsandársághoz. A kiválasztás feltételei a következők voltak: 1) kifogástalan katonai minősítés; 2) büntetlen előélet; 3) írni-olvasni tudás; 4) jó szellemi képesség; 5) a német nyelvben való jártasság; 6) kifogástalan egészségi állapot; és 7) legalább 170 cm-es testmagasság.

A kiválogatásnál az oroszországi mintát követték. Amennyiben a katonaságtól áthelyezett egyén nem felelt meg az előírt követelményeknek, azt a zsandárság a kiválasztást végző katonai parancsnok költségére visszaküldte eredeti alakulatához. Ezzel elérték, hogy a hadsereg a legjobb katonáit javasolta a zsandárságnál való szolgálatra.¹⁰

Szolgálati kötelezettség

Az így kiválasztott egyének nyolcévi szolgálatra kötelezték el magukat a zsandárságnál. Ebből az első év próbaszolgálat volt, amelyet teljes egészében a próbaszolgálatos kiképzésére használtak fel.

Kiképzés

Minden zsandárezred a törzsén és területi egységein kívül tartalék-szárnnyal is rendelkezett, mely a zsandárezred parancsnokának közvetlen felügyelete alatt állott. Ennek a szárnynak kettős rendeltetése volt: a) az ezred keretén belül betölteni a zsandáriskola szerepét; és b) szükség esetén megerősíteni az egyes zsandár egységeket és segítségükre lenni a közrend fenntartásában.

A zsandárezred iskolájában a kiképzés egy teljes évig tartott, mely idő alatt a próbazsandárok a laktanyában laktak. Az iskolák első tanárait a lombardiai zsandárezredtől vezényelték ki. A tanfolyam végén a próbaszolgálatosoknak előírt vizsgát kellett letenniük, melynek sikere esetén tizedesi rangot kaptak és a testületnél véglegesítették őket.¹¹

A katonaságnál altiszti rangot elért egyének a zsandársághoz való átvétel esetén nem tarthatták meg katonai rendfokozatukat, arról le kellett mondaniuk és csak mint próbazsandárok kezdhették el új pályafutásukat.

Zsandártisztek csak azok lehettek, akiknek egyetemi vagy katonaiskolai végzettségük volt. Ezek a zsandárezrednél próbaszolgálati idejük alatt még külön gyakorlati kiképzést is kaptak.

Szervezet

Amikor a császár 1849 július közepén kinevezte Kempen Jánost a zsandárság felügyelőjévé, az rögtön hozzá is kezdett a szervezéshez. Ugyanennek a hónapnak a végén a birodalom egész területén megjelentek a felhívások a zsandársághoz való önkéntes jelentkezésre. Ezek a felhívások a felvétel feltételeit ismertetve, a hadsereg fizetésénél magasabb javadalmazást ígértek a jelentkezőknek. A pozsonyi császári és királyi katonai parancsnokság 1849 július 30-án kelt hirdetménye többek között a következőket is megemlíttette:

*Ő Felsége úgy akarja, hogy a testület legénysége, amely a hadsereg legbátrabbjaiból és legmegbízhatóbbjaiból választatik ki, különös tiszteletben részesüljön. A zsandárság által végrehajtandó felsőbb parancsnoknak tehát mindenki feltétlenül engedelmeskedni köteles. Az ezeknek ellenszegülő bármely egyén a legnagyobb szigorral megbüntettetik.*¹²

Preszly Lóránd szerint a Császári Zsandárság két első ezredét Magyarország területén állították fel, mégpedig az első Pozsonyban, 1849 augusztus közepén és a másodikat Győrött, 1850 január havában. Ezt a két ezredet néhány hónappal később feloszlatták és emberanyagát szétszortották a birodalom területén felállított új zsandárezredekbe. Összesen tizenhat

ezredet állítottak fel, melyeknek szervezése 1950 júniusában már be is fejeződött. Parancsnokságuk a következő városokban állomásozott:

1. ezredé Bécsben, Ausztriában,
2. ezredé Prágában, Csehországban,
3. ezredé Brünben, Sziléziában,
4. ezredé Lembergben, Galíciában,
5. ezredé Kassán, Magyarországon,
6. ezredé Pesten, Magyarországon,
7. ezredé Nagyváradon, Magyarországon,
8. ezredé Nagyszebenben, Magyarországon,
9. ezredé Temesvárott, Magyarországon,
10. ezredé Zágrábban, Horvátországban,
11. ezredé Laibachban, Illíriában,
12. ezredé Grácban, Ausztriában,
13. ezredé Innsbruckban, Ausztriában,
14. ezredé Milánóban, Lombardiában,
15. ezredé Páduában, Velencében és a
16. ezredé Zarában, Dalmáciában!¹³(8. melléklet)

Az 1857-es Zsandársági Zsebkönyv ezredenként felsorolja a tisztek nevét és rendfokozatát s ugyanakkor megemlíti az ezred alapításának idejét is. (9. melléklet) Eszerint legrégibb zsandár-ezred a lombardiai, amelynek alapítási idejét 1815-től számolja, nem veszi figyelembe az ezrednek a francia uralom alatti működését. A második legrégibb ezrednek a kassait említi 1849-es alapítási évvel. A többi a Zsebkönyv szerint mind 1850-ben állították fel.

A törvény szerint a Császári Zsandárság vezetése megoszlott az osztrák belügyminiszter, honvédelmi miniszter és zsandár felügyelő között. A közbiztonság fenntartása és a törvények végrehajtása tekintetében a belügyminiszter rendelkezett; az előléptetés és a katonai fegyelem fenntartása a honvédelmi miniszter feladata volt; míg a felügyelő a zsandárok kiképzésével és az egyes alakulatok adminisztrációs vezetésével volt megbízva.

Az első zsandár felügyelő Kempen János volt, aki két helyvetéssel is rendelkezett, mindkettő brigadéros rangban. Forrásának négy alosztálya volt.

1. Katonai alosztály a katonasággal kapcsolatos ügyek

intézésére. Vezetője egy ezredes volt, aki alá két százados, három főhadnagy, egy hadnagy és két altiszt tartozott.

2. Jogi osztály, melyben két hadbíró és egy altiszt volt. Az egyik hadbíró rangja őrnagy, míg a másiké százados volt.

3. Gazdasági hivatal egy gazdászati tiszttel, egy számvivővel és két őrrel.

4. Segédhivatal, melyben egy nyomdász és húsz altiszt volt őrök beosztásában.

A zsandárezred parancsnoka mindig ezredes volt, aki figyelemmel kísérte az ezred felügyeletére kiosztott terület közbiztonsági állapotát, minden fontos eseményt jelentett a felügyelőségnek és a polgári hatóságoknak. Ezenkívül ellenőrizte az alája rendelt zsandár alakulatokat. Ekkor ugyanolyan jogokat élvezett, mint egy katonai ezred parancsnoka. Közvetlen törzsébe tartozott egy vagy két őrnagy, egy-egy főhadnagy, hadnagy, hadbíró, gazdászati tiszt és számvivő tiszt, valamint ezek szükséges kisegítő személyzete.

Minden ezred szárnyakra, ezek szakaszokra, a szakaszok csoportokra és őrsőkre oszlottak. Az alosztályok elhelyezési körletének kiválasztása az ezredparancsnok és a polgári közigazgatási terület vezetőjének közös megállapodásával történt. Az ezred szárnyainak száma négy és nyolc között váltakozott. A szárny parancsnoka első vagy másodosztályú százados volt. A szárny szakaszaival – amely három, négy vagy öt lehetett – egy-egy hadnagy vagy főhadnagy rendelkezett. A csoportok vezetője őrmester, míg az őrsőké tizedes volt.

A közbiztonsági szolgálat ellátásának kötelezettsége a rendszert hat, hét vagy nyolc zsandárból álló őrs feladata volt. A szárny őrsői számozva voltak; portyázási területüket pontosan meghatározták. Az őrsőkön gyalog- és lovas zsandárokat alkalmaztak, ahogyan azt a terep megkívánta, akik naponta közvetlenül érintkeztek a lakossággal.¹⁴

Létszám

A tizenhat zsandárezred felállítása után 1853 július 31-én a Császári Zsandárság létszáma 18.647 személy volt, és összesen 2.307 lóval rendelkezett.¹⁵(10. melléklet)

Feladat és hatáskör

A Császári Zsandárság az osztrák hadsereg szerves része volt, egész közbiztonsági szolgálata katonai szabályokra épült. Az újoncokat szigorúan a katonaságtól vagy annak tartalékából válogatták ki. Ezek katonai rendfokozatokat kaptak, és szolgálatban ugyanolyan jogok és kötelezettségek illették meg őket, mint a felállított katonai őrt. Az elkövetett törvénysértésekért a zsandárokat hadbíróság vonta felelősségre.

A zsandárezred szolgálati területét pontosan kijelölték. Itt a zsandár csupán a nagyobb városokon kívül teljesíthetett közbiztonsági szolgálatot. Feladata kiterjedt a bűncselekmények kinyomozására, a törvénysértők letartóztatására, a törvények és rendeletek végrehajtásának ellenőrzésére. Joga volt még a kocsmákra, kávéházakra, vendéglőkre és más nyilvános helyekre felügyelni. Írásbeli meghatalmazás esetén magánházakba is bemehetett, de csak egy érdektelen és megbízható polgár jelenlétében. Ezenkívül a zsandár a katonai laktanyákon kívül ellátta a tábori rendészeti teendőket. Kérésére szolgálton kívül minden katonai személy köteles volt nevét, rangját és szolgálati beosztását megmondani.¹⁶

Egyenruha és fegyverzet

Kezetben, 1850 és 1860 között, a zsandárok egyenruhája nagyon díszes volt. Kétsor gombbal ellátott zöld mentét viseltek sárga szegélyezéssel és vállzsinórral, világosszürke nadrágot piros szegélyezéssel, mindkét vállon fehér övet és hegyes tetejű fényes sisakot. A lovas zsandárok sisakjukra lófarokból készült forgót is tettek. Az altisztek és zsandárok szolgálton kívül is egyenruhában jártak, csupán a tiszteknek volt megengedve a polgári ruha viselése a hivatali időn kívül. (11. melléklet)

A tiszthelyettesek és zsandárok fegyverzete rövidcsövű puskából, szuronyból és tokba rejtett kardból állott. Szolgálatban a szuronyt fel kellett tűzni a puskára. Ezenkívül volt még egy kis négyszög alakú irattartójuk is, amit a vállövre akasztva, hátul viseltek.

A tisztek egyenruhája hasonló színű zöld anyagból készült, de ők vállöv helyett derékövet viseltek és erre volt kötve egyetlen fegyverzetük, a hosszú kard.

Járőrözés

A zsandárság célkitűzései közé tartozott a bűnözés megelőzése, ezért az őrsők létszámának egyharmada állandó járőrszolgálatban állott. Ezen portyázások alatt a kisebb kihágásokat és törvénysértéseket azonnal elintézték, a nagyobb ügyeket közvetlen parancsnokuknak jelentették, aki az ügy nyomozásába szintén bekapcsolódott.

A járőr mindig két főből állt; közülük az egyik idősebb, több tapasztalattal bíró egyén volt. Szolgálati ideje alatt a járőr faluról falura és tanyáról tanyára portyázott, de érintette a járatlan utakat és ösvényeket is. Egy-egy járőr szolgálati ideje nyolc órától huszonnégy óráig tartott, de szükség esetén ennél hosszabb is lehetett. Mivel a zsandároknak csak 12.6 %-a volt lovas, a járőrözés legnagyobb részét gyalog történt.

Ellenőrzés

A törvény előírta a szolgálatban lévő zsandárok szigorú ellenőrzését is, amit számszerűleg is szabályoztak. Minden csoportvezető évente legalább huszonnégyszer ellenőrizte járőreit. A szakaszparancsnok ezt évente tizenkétszer és a szárnyparancsnok háromszor tette meg. Az ezredparancsnok minden hat hónapban őrizte ellen szárnyparancsnokságait.

Előléptetés

A törzstiszteket, akiknek rangja őrnagy vagy ennél magasabb volt, mindig a császár, míg az alacsonyabb rangú tiszteket a hadügyminiszter léptette elő a zsandár felügyelő javaslata alapján. Az altisztek előléptetésének ügye ezredparancsnoki hatáskör volt. Az előléptetési feltételeket a törvény és a zsandár-utasítás szabályozta.

Szolgálati nyelv

A zsandárság szolgálati nyelve mind szóban, mind írásban a birodalom egész területén német volt.

Politika

Az abszolutizmus idején a zsandárság erősen kifogásolható szerepet vitt a politikában. Ezt a testületet ugyanis arra is

felhasználták, hogy a birodalomban élő különféle nemzetek függetlenségi mozgalmát elnyomják. Ártatlan tanárok, papok, diákok, és a lakosság által tiszteletben tartott más egyének is a zsandárok megfigyelése alatt álltak. Ez sokszor zaklatássá fajult, ami a gyűlöletet fokozta ellenük. (12. és 13. melléklet)

Bach azt a nagy hibát követte el, hogy a zsandárságot elsősorban politikai célokra alkalmazta s a birodalmi egység eszközévé tette. A zsandárság a kopó szerepére volt kénytelen lealacsonyodni,... többet foglalkozott a politikai bűnösök vagy gyanúsak üldözésével, mint a közbiztonság megvédelmezésével... A zsandár egyenruhában rézhegyű sisakkal főleg nappal üldözte a betyárt és zsványt. Nyílt csatában akarta legyőzni a társadalom ellenségeit. A néphumor elnevezte harisnak, mert már messziről előárulta hollétét, hogy az üldözött gonosztevő menekülhessen.¹⁷

Pénzjutalmak

Az abszolutizmus zsandárságának másik kifogásolható sajátossága a pénzjutalmazás volt. A zsandár ugyanis 4 forint jutalmat kapott, ha valakit letartóztatott. További jutalmat kapott, ha a letartóztatott személyt a bíróság el is ítélte. Egytől három évig terjedő börtönbüntetés esetén a zsandár 8 forintot; három és tíz évi börtönbüntetés esetén 16 forintot; tíztől tizenöt évig terjedő börtönbüntetés esetén 25 forintot; tizenötötől húsz évig terjedő szabadságvesztés esetén 30 forintot, halálbüntetés esetén pedig 60 forintot kapott. Ezért volt oly sok "bűnöző" Magyarországon és oly kevés magyar a Császári Zsandárságban.

4. ÁTSZERVEZÉSEK

Rendőrségi minisztérium

Schwarzenberg miniszterelnök 1852 áprilisában meghalt és Bach Sándor belügyminiszter lett az utóda. Bach első intézkedései közé tartozott egy új tárca, a rendőrségi minisztérium megszervezése. Az új miniszter Kempen János lett, aki ettől kezdve kettős pozíciót töltött be, mert minisztersége mellett

zsandár felügyelői beosztását is megtartotta.

Új zsandárezredek alapítása

A már meglévő tizenhat zsandárezred mellé 1854-ben még három új ezredet szerveztek: a tizenhetediket Krakkó székhellyel Galícia részére; a tizennyolcadikat és tizenkilencediket Magyarország részére, az előbbi Pozsony, az utóbbit Sopron székhellyel.¹⁸(14. melléklet)

Hatalomkorlátozás

Ausztriában 1859-ben liberális irányzat kezdett megerősödni, amely a zsandárság felosztatását vagy legalábbis hatalmának korlátozását követelte. A császár előbb hallani sem akart a változtatásról, de az állandó kérésnek engedve, 1860 június 27-én kiadott egy rendelkezést a zsandárság megreformálására. Ennek legfontosabb részei:

1. A zsandárság katonai fegyelme és szervezete változatlan maradt, de a katonasághoz hasonló sisakot eltörölték, helyette fekete posztóból készült keménykalapot rendszeresítettek, melynek baloldalára acélzöld tollforgó és gránát-pajzs került.

2. A zsandárság létszámát erősen lecsökkentették. Ennek értelmében a meglévő 555 tisztből 355, a legénységi tizennyolcezer állományból csak hatezer maradt meg, ami az állomány kétharmadának elvesztését jelentette.

3. A zsandárezredek létszámát tizenkilencről tízre szállították le. Ausztriában csak egy ezred maradt Bécs székhellyel. Csehországban és Galíciában megmaradt a régi egy-egy ezred. A páduai és milánói ezred Velencében egyesült. Magyarországon öt ezred maradt, mert a nagyváradi és temesvári ezredek a pozsonyihoz, illetve sopronihoz csatolták. A zárai ezred Dalmáciából Triesztbe, Horvátországba költözött.

4. A zsandárság helyi alakulatait szolgálatteljesítés szempontjából a közigazgatási hatóságok alá rendelték. Így sok esetben a megelőző szolgálat helyett olyan feladatot kaptak, aminek alig volt kapcsolata a közbiztonsággal.¹⁹

5. A zsandárságnál szolgáló egyének fizetését alaposan leszállították, ami a fegyelem meglazulására, megvesztegethetőségre, a tekintély rovására és a bűnözés emelkedésére vezetett.

Zsandár-parancsnokságok

A zsandárság második átszervezése az 1866. évben történt, amikor a február 4-én kelt rendelettel az ezredek számát tízről tizenötre emelték, nevét "Országos Zsandárparancsnokság"-ra változtatták át. A parancsnokságok elhelyezését a következő táblázat mutatja.

AZ ORSZÁGOS ZSANDÁRPARANCSNOKSÁGOK

1866-ban

Szám	Helye	Működési területe
1.	Bécs	Ausztria
2.	Prága	Csehország
3.	Velence	Lombardia, Velence, Tirol
4.	Brünn	Morvaország és Szilézia
5.	Kassa	Magyarország
6.	Nagyvárad	Magyarország
7.	Pozsony	Magyarország
8.	Budapest	Magyarország
9.	Temesvár	Magyarország
10.	Kolozsvár	Magyarország
11.	Lemberg	Kelet-Galícia és Bukovina
12.	Krakkó	Nyugat-Galícia
13.	Ljubljana	Ausztria
14.	Zágráb	Horvátország és Szlavónia
15.	Zára	Dalmácia

A rendelet megszüntette a zsandár hadbíró működését és az eddig idetartozó ügyeket a rendes katonai bíróságokhoz tette át.²⁰ Csupán egyetlen zsandár hadbíró maradt, aki a felügyelő-ségnél főképpen jogi tanácsadó lett.

Az 1866-i háború következményeképpen Ausztria elvesztette Velencét és Lombardiát, ezért a 3. zsandár-parancsnokságnak

onnan október 1-én ki kellett vonulnia. Ez átköltözött Tirolba, ahol a parancsnokság székhelye Innsbruck lett.

Osztrák-magyar kiegyezés

A vesztt háború után beállott osztrák gyengeséget kihasználva, a magyarság mind erősebben kezdte követelni az abszolutizmus megszüntetését és az országnak Ausztriával való egyenlőségét. A cél elérésére a hazafiak Deák Ferenc köré csoportosultak. Így 1867-ben létrejött az Osztrák-Magyar Monarchia. A kiegyezés értelmében a külügyet, hadügyet és pénzügyet a két ország közösen intézte, minden más területen Magyarország önállóan cselekedett.

A kiegyezés szellemének megfelelően a császár 1867 március 23-án a Magyarország területén lévő ötödik, hatodik, hetedik, nyolcadik és kilencedik zsandár-parancsnokságokat feloszlatta és a közbiztonság ellátásának felelősségét a magyar kormányra ruházta. A tizedik zsandár-parancsnokság, amely Erdélyben állomásozott, továbbra is megmaradt. Erdélyt ugyanis Ausztria akkor még osztrák tartománynak tekintette és a szerint kezelte.

A zsandárság törvényessége Magyarországon

Az abszolutizmus idején felállított és működött Császári Zsandárságot nem a magyar kormány állította fel, így az nem is nevezhető magyar intézménynek. A testületet a magyar nép a zsandárság német szolgálati nyelve és külföldi egyenruhája miatt mindig idegennek tekintette.

Ezért használta megnevezésére is az osztrákoktól átvett zsandár szót. Ezt a szót használták a történetírók, így szerepelt a népdalokban is.

Ebben a szellemben alkotta meg az 1870-es magyar országgyűlés a IX. törvénycikket. E szerint a Magyarország területén 1849 és 1867 között közbiztonsági szolgálatot teljesítő Császári Zsandárságnak nem volt törvényes alapja, ezért a testület tagjainak nyugdíjigénye a magyar államot nem terhelte. Ennek ellenére a magyar országgyűlés a királyhoz és a Monarchia többi nemzeteihez való ragaszkodás bizonyítására az ezzel kapcsolatos kiadások 23 %-át önkéntesen magára vállalta. (15. melléklet)

Az Osztrák Zsandárság az I. világháborúban

Az első világháború idején az osztrák zsandárság Ausztria közbiztonsági szolgálatának ellátásán kívül még tábori rendészeti szolgálatot is teljesített. Nemcsak közvetlen a front mögötti területen tartotta fenn a rendet és védte a polgári lakosságot a katonai túlkapások ellen, hanem a megszállt országrészekben a helybeli lakosság illetékes szerveivel együttműködve a terület rendőri szolgálatának ellátásáról is gondoskodott.

A háború vége felé, amikor az anyaország területe is veszélyben volt, a zsandárokat katonai alakulatokba szervezték és a harcokba is bevetették. A zsandárok itt is megállták a helyüket, aránylag sokkal több kitüntetést szereztek, mint a hivatásos katonák. Neubauer szerint a tizenhétezer osztrák zsandárból csaknem kétezer kapott kitüntetést. Ez a létszám 11.7 %-ának felel meg. A vitézségi érmek megoszlása a következő volt:

- 24 zsandár arany vitézségi érmet;
- 371 első osztályú ezüst vitézségi érmet;
- 929 másodosztályú ezüstöt; és
- 549 bronz vitézségi érmet kapott.

A háború alatt a zsandárságnak súlyos veszteségei is voltak és Neubauer hét oldalt szentel könyvében azon zsandárok nevének megörökítésére, akik az országért hősi halált haltak.

Változások az I. világháború után

Az első világháború után igen fontos változás történt az osztrák zsandárság fejlődésében.

1. Az osztrák zsandárság az első világháború végéig "császári" intézmény volt, uralkodóját szolgálta és annak nevében hajtotta végre a törvényeket. A háború befejezése után Ausztria köztársasággá alakult át, de zsandárságát továbbra is megtartotta, amely elvesztette császári jellegét, így csupán nemzetét szolgálja.

2. Kezdetben az osztrák zsandárság szerves része volt a hadseregnek, amely így fontos szerepet játszott a terület szervezésében és fejlődésében. Az 1918 november 27-i osztrák törvény azonban teljesen kivette a zsandárságot a honvédelmi miniszter és a hadsereg hatásköréből, s annak teljesen önálló

jogállást biztosított. A törvény a zsandárság katonai rendfokozatait polgári címekre cserélte fel. Így lett a felügyelő tábornokból központi igazgató és az ezredparancsnokból kerületi igazgató. A zsandártisztek új elnevezése zsandár tisztviselő lett. Ennek ellenére a zsandárság megtartotta katonai fegyelmét, szervezetét és felszerelését.

3. A törvény, amely 1850-ben a zsandárságot felállította, "ideiglenes" volt. Az elmúlt hatvannyolc év alatt azonban a zsandárság bebizonyította szükségességét. Az 1919 október 30-án létesített 519. osztrák törvény a testületet véglegesnek minősítette és az ország állandó közbiztonsági szervévé tette.

4. Egy 1919-es törvény megszüntette a zsandártisztek katonaiskolai kiképzését. Részükre kétéves zsandár akadémiát létesített Grácban, ahol egyetemi tanárok és magas rangú zsandár tisztviselők oktatják a hallgatókat a közbiztonsági szolgálat ellátására.²¹

Az Osztrák Zsandárság további sorsa

A két világháború között az osztrák zsandárság modern közbiztonsági szervvé fejlődött, melynek szervezetét és működését több külföldi ország tanulmányozta. A testület a második világháború alatt ismét kivette részét a küzdelemből, majd átélte a négy nagyhatalom megszállását is. A háború után Ausztria semlegességét elismerték, így egyik megszálló se tudta saját rendőrségi rendszerét ráerőszakolni az országra. Ez közmegelegedésre továbbra is megtartotta a zsandárságát, amely a városokon kívül ma is ellátja Ausztriában a közbiztonsági szolgálatot.

LÁBJEGYZETEK

1 Kosáry, Dominic G. and Várdy, Steven Béla, *History of the Hungarian Nation*, Astor Park, Florida: Danubian Press, Inc., 1969, 81-82. oldal.

2 Rohr, Donald G., *Europe Since Waterloo*, Boston: Heath and Company, 1961, 309. oldal.

3 Szilágyi Sándor, *A magyar nemzet története*, Budapest: nyomda hiánvzik. 1895. X. kötet. 437. oldal.

- 4 Smith Bruce, *Police Systems in the United States*, New York: Harper and Brothers Publishers, 1960, 149. oldal.
- 5 Berzeviczy Albert, *Az abszolútizmus kora Magyarországon*, Budapest: Franklin Társulat, 1922, II. kötet, 22. oldal.
- 6 Schwarzenberg, Adolph, *Prinz Felix zu Schwarzenberg*, New York: Columbia University Press, 1964, 15. oldal.
- 7 Ugyanaz, 28. oldal.
- 8 Preszly Lóránd, *A m. kir. Csendőrség története*, Budapest: Honvédelmi Sajtóvállalat Rt., 1920, 18. oldal.
- 9 Allgemeines Reichsgesetz- und Regierungsblatt für das Kaisertum Österreich, Jahrgang 1849, Seite 297. Nr. 272
- 10 Neubauer, Franz, *Die Gendarmerie in Österreich*, Graz, Österreich: Steiermarkische Landesdruckerei, 1925, 35-38. oldal.
- 11 Preszly, i.m., 19. oldal.
- 12 Ugyanaz, 20. oldal.
- 13 Ehrenstein, Friedrich, *Österreichischer Gendarmerie Almanach*, Wien: Kaiserlich—Königlichen Hof— und Staatsdruckerei, 1857, 49-65. oldal.
- 14 Neubauer, i.m., 45. oldal.
- 15 Preszly, i.m., 21. oldal.
- 16 Neubauer, i.m., 42. oldal.
- 17 Szilágyi, *ugyanott*.
- 18 Ehrenstein, *ugyanott*.
- 19 Neubauer, i.m., 54-59. oldal.
- 20 Ugyanaz, 62-64. oldal.
- 21 Ugyanaz, 309-323. oldal.

A M. KIR. ERDÉLYI CSENDŐRSÉG

Erdély helyzete

Erdély a Kárpát-medence délkeleti részében fekszik. Területe nagyrészt magas fennsík, amit keletről és délről a Kárpátok hegyei vesznek körül. Erdély területe körülbelül százháromezer négyzetkilométer és lakóinak száma négy millió.

A magyarok a kilencedik század végén keletről érkezve meghódították a mai Magyarország területét és Erdélyt is elfoglalták. Amikor 1526 augusztus 29-én a törökök Mohácsnál a magyar hadsereget megverték, elfoglalták az ország középső részét és abból török tartományt csináltak. Ettől az időtől kezdve Erdély hosszú időn keresztül független politikát folytatott a török birodalom és a magyar királyság között.

Az 1699-i karlovici béke után Ausztria külön tartományként kezelte Erdélyt, de a kiegyezés értelmében az visszakerült Magyarországhoz. Az első világháború után Erdélyt Romániához csatolták, de a magyarok továbbra is magukénak tekintették és állandóan kérték békés visszacsatolását.¹

A második világháború idején, 1940-ben, Erdély magyarlakta területe visszatért Magyarországhoz. Ez a terület körülbelül negyvenháromezer négyzetkilométer volt kétfélmillió háromszázhetven ezer lakossal.

A második világháború végén Magyarország ismét elvesztette Erdélyt, amely ma megint Romániához tartozik.

Zsandárság Erdélyben

Erdély 1850-ben ismerkedett meg először a zsandárság intézményével, amikor Kempen János osztrák tábornok meg-

szervezte ott az osztrák Császári Zsandárságot. Kempent erre az 1850. január 18-án kelt "Ideiglenes Osztrák Zsandár Törvény" hatalmazta fel. Az abszolutizmusnak ez a zsandársága teljesen osztrák szellemű volt, idegen vezetőkkal és német szolgálati nyelvvel. A felállításkor a nyolcadik zsandárezredet vezényelték ki Erdély területére, amelynek parancsnoka akkor Riebel Károly volt.

Az Erdélyi Zsandárság szervezete kezdetben teljesen azonos volt a Császári Zsandárság többi ezredének szervezetével. Az ezred szárnyakra, a szárny pedig szakaszokra oszlott. A szakasznak további kisebb egysége a csoport és az őrs volt. A szárny- és szakaszparancsnokok tiszték voltak, míg a csoportot rendszerint őrmester, az őrsöt tizedes vezette.

Az 1857-es osztrák zsandársági zsebkönyv szerint ebben az évben az Erdélyi Zsandárezred parancsnoka Jankovsky Ferenc ezredes volt. Törzsében két őrnagy, egy százados, egy főhadnagy és egy hadnagy szolgált. Az ezredparancsnokság Nagyszebenben székel, amit akkor németül Hermannstadt-nak hívtak. Az ezredparancsnokság egy tartalékszárnyal és tíz szárnyal rendelkezett. A szárnyszékhelyek a következő helyeken voltak elhelyezve: Az első területi szárny és a tartalékszárny Nagyszebenben, az ezredparancsnokság székhelyén volt. A második szárny Brassóban, a harmadik Székelyudvarhelyen, a negyedik Marosvásárhelyen, az ötödik Besztercén, a hatodik Désen, a hetedik Szilágysomlyón, a nyolcadik Kolozsvárott, a kilencedik Nagyenyeden és a tizedik Déván volt. Szárnyparancsnokul négy első osztályú és hat másodosztályú századost neveztek ki a területi szárnyakhoz. A tartalékszárny parancsnoka hadnagy volt. A tíz területi szárny huszonnégy alegységből állt; ezek parancsnoka tizenkét főhadnagy, illetve tizenkét hadnagy volt. Az egész Erdélyi Zsandárezrednél negyvenhat tiszt volt és közöttük 1857-ben csupán két magyar név szerepelt: Vas Ferenc főhadnagy és Kocsis János gazdasági tiszt.² (16. melléklet)

Átszervezés

Habár 1860-ban az osztrák császári zsandárezredek számát tizenkilencről tízre csökkentették, az Erdélyi Zsandárezred helyén maradt, csupán az ezred számát cserélték ki nyolcáról

kilencesre.

Az 1866-os átszervezés alkalmával, amikor a zsandárezredek nevét zsandár-parancsnokságokra változtatták, az erdélyi kilencedik ezredből tizedik zsandár-parancsnokság lett Kolozsvár székhellyel.

Az 1867-es kiegyezéskor az Osztrák-Magyar Monarchia megalapításával a Magyarország területén állomásozó öt zsandár-parancsnokságot feloszlatták, az erdélyi azonban továbbra is helyén maradt.

Az erdélyi zsandár-parancsnokság a kiegyezéskor

Az erdélyi zsandár-parancsnokság az 1867-es kiegyezés előtt közvetlenül a Bécsben székelő osztrák belügy- és honvédelmi miniszterhez tartozott. Ez az alárendeltség az 1867 március 23-i császári rendelkezéssel megváltozott. Az erdélyi zsandár-parancsnokság továbbra is szerves része maradt az osztrák hadseregnek, de mint közbiztonsági szerv a magyar belügyminisztérium alá tartozott. Hivatalos nyelvként megtartották a németet, egyenruhája és felszerelése is azonos maradt az osztrák zsandár-parancsnokságoknál használt ruhával és fegyverzettel.

Az 1867-es kiegyezéskor az erdélyi zsandár-parancsnokságnak hat szárnya, ezek mindegyikének két szakasza volt. A parancsnokság Kolozsvárott, a szárnyak Kolozsvárott, Szászvárosban, Nagyszebenben, Brassón, Székelyudvarhelyen és Marosvásárhelyen állomásoztak.³

A magyar országgyűlés álláspontja

A magyar országgyűlés elégedetlen volt az inkább osztrák, mint magyar zsandársággal. Az 1871-es országgyűlésen több képviselő kezdte támadni az erdélyi zsandárságot. A leg súlyosabb kifogások három pontban foglalhatók össze:

1. Az osztrák katonai alárendeltség ellentétben állt az erdélyi vármegyék önkormányzati jogával. Ebben az időben Magyarországon minden megye széles körű önkormányzattal rendelkezett, ennek alapján maga állította fel a területén működő közbiztonsági szerveket;

2. Az erdélyi zsandárságnak az osztrák honvédelmi minisztertől való függősége teljesen ellenkezett az 1867-es kiegyezéssel;

3. A német szolgálati nyelv, amelyet a zsandároknak mind a szóbeli érintkezésnél, mind az írásbeli jelentéseknél használniuk kellett, sértette a magyar nemzeti gondolatot.

A magyar parlament ellenzéki képviselői a fentebb említett országgyűlésen határozottan követelték az erdélyi zsandár-parancsnokság felosztatását, s helyette polgári alapokra helyezték és teljesen a magyar hatóságoknak alárendelt közbiztonsági szerv felállítását. Érdekes megemlíteni, hogy Tisza Kálmán, aki 1875-ben magyar miniszterelnök lett és mint ilyen egyik megalapítója volt a m. kir. Csendőrségnek, mint ellenzéki vezér, szintén követelte az erdélyi zsandár-parancsnokság felosztatását. Ezekben a parlamenti vitákban Zeyk Károly, az akkori belügyi államtitkár hangsúlyozta, hogy a zsandárságot annakidején a magyar nemzeti érzés elnyomására állították fel, de az szellemében teljesen megváltozott és nagyszerűen bevált a közbiztonsági szolgálat ellátására. Az ellenzék is elismerte, hogy a zsandárság Erdélyben jó munkát végzett, ennek ellenére a zsandárság felett a vita még évekig elhúzódott.

Két évvel később a magyar parlament pénzügyi bizottsága az erdélyi zsandárság részére megszavazandó összeg tárgyalása során 1873 február 8-án összegezte ezzel kapcsolatos állásfoglalását és leszögezte az erdélyi zsandárság törvénytelen helyzetét. A bizottság javasolta ugyan a háromszáznolcvanhatezer forint megszavazását az erdélyi zsandárság részére, de egyben felkérte a belügyminisztert a helyzet rendezésére, amire három különféle megoldást javasolt:

1. Erdélyben is életbe kell léptetni az 1870. évi XL. törvénycikket, amely a vármegyéknek teljes jogot ad arra, hogy területükön a törvények végrehajtására közbiztonsági szerveket állíthassanak fel;

2. Erdélyt ki kell venni a fentebb említett törvénycikk hatálya alól és egyúttal új közbiztonsági szervet kell létesíteni Erdély részére; vagy pedig

3. új közbiztonsági testületet kell alapítani az egész ország részére, beleértve Erdélyt is.

A belügyminiszter átolvasta a hozzá küldött három javaslatot, előzetes tanulmányok hiányában azonban új rendőrségi szerv felállításába nem mert belekezdeni. Nem akarta kockáz-

tatni az Erdélyben már megszilárdult közbiztonságot sem. Ezért a legésszerűbb megoldást választotta és mindent elkövetett, hogy az erdélyi zsandár-parancsnokságot kivegyék az osztrák felügyelet alól. A kormány támogatásával a belügyminiszternek ez a terve sikerrel járt, mert a magyar királlyá koronázott Ferenc József 1876 március 27-én kelt intézkedésével az erdélyi zsandár-parancsnokságot kizárólag a magyar hatóságoknak rendelte alá. Az átadás időpontját a király 1876 május 1-ben állapította meg, amikor az erdélyi zsandár-parancsnokság véglegesen megszűnt.

M. kir. Erdélyi Csendőrség

Az 1876 március 27-i királyi rendelkezés után a magyar kormány megbízta a honvédelmi minisztert az erdélyi zsandár-parancsnokság átvételével és a szükséges intézkedések megtételével. A honvédelmi miniszter ebben az ügyben 1876 április 24-én két rendelkezést adott ki: az 1552/1876 H. M. eln. és az 1553/1876 eln. számú rendeletet. Ebben összefoglalta azokat a változásokat, amelyeket a magyar kormány az átvétel idején az erdélyi zsandárságnál életbe léptetett. Ezek a következők voltak:

1. A 10. osztrák császári és királyi zsandár-parancsnokság neve "M. kir. Erdélyi Csendőrség"-re változott át.

2. Az Erdélyi Csendőrség teljesen a magyar hatóságok alárendeltségébe került. Katonai fegyelem és személyi ügyek tekintetében a honvédelmi miniszterhez, míg alkalmazás és gazdasági ügyek tekintetében a belügyminiszterhez tartozott.

3. A honvédség parancsnoka és az illetékes honvéd kerületi parancsnok jogot kapott arra, hogy az Erdélyi Csendőrség alakulatait fegyelem, magaviselet, katonai rend, tisztaság, ruházat és fegyverzet szempontjából megsejmelhesse.

4. Minden tisztet, aki az átvétel időpontjában az erdélyi zsandárságnál szolgált, minden jogigényével és az ott elnyert rendfokozatának elismerésével áthelyezték az Erdélyi Csendőrséghez. A szolgálati nyelv természetesen magyar lett.

5. Az altisztek és csendőrök felvételének módszereit átvették a zsandárságtól. Ennek értelmében magyar állampolgár 1) a hadkötelezettsége utolsó évének második felében, 2) hadkötelezettségének teljes letöltése után, vagy 3) mint póttartalékos jelentkezhetett a Csendőrséghez. Az így kiválasztottakat

hathónapos próbaszolgálatra kötelezték.

6. A honvédtiszteknek és hivatalnokoknak a Csendőrséghez történő kiválasztását, próbaszolgálatra való beosztását önkéntes jelentkezés alapján a honvédelmi miniszter eszközölte.

7. Az altisztek és csendőrök szolgálati ideje három év volt. Utána az illetékesek három évenként kötelezőnnyel meghosszabbíthatták szolgálatukat.

8. Fegyelmi és bűnügyi tekintetben a csendőröket a haditörvények alapján bírálták el. Ennek alkalmazását a csendőrtisztekkel szemben a honvédség főparancsnoka, az altisztekkel és csendőrökkel szemben pedig az illetékes honvéd kerületi parancsnok rendelhette el.

9. A rendelet az Erdélyi Csendőrség alosztályainak nevét is megváltoztatta. Ekkor került be a magyar nyelvbe a csendőrszárny, szakasz és őrs neve. Ezek parancsnokai ekkor lettek szárny-, szakasz- és őrsparancsnokok.

10. Az évi fizetés a rendelet szerint a következő volt: A csendőrök évi négyszáz, a tizedesek ötszáz és az őrmesterek évi hatszáz forint fizetést kaptak. A tiszti fizetés a katonatisztek fizetéséhez igazodott.

11. A rendelet az osztrák eredetű ruházaton is változtatást eszközölt. A kemény vadászkalap, amelyet az osztrák Császári Zsandárságnál 1860-ban rendszeresítettek a hegyes tetejű acélsisak helyett, továbbra is megmaradt a kakastollas bokrétaival. A kalapon lévő osztrák gránátcímert azonban kicserélték Magyarország középcímerével. A ruházaton lévő zsinórzat és a gombok is megváltoztak, azonosak lettek a magyar honvédségnél használt gombokkal és zsinórzattal.⁴

A király 1876 május 1-ével Schatz Lajos csendőr őrnagyot, a kolozsvári 10. számú zsandár-parancsnokság parancsnokát, áthelyezte az Erdélyi Csendőrséghez. Innen szolgálattételre a honvédelmi minisztériumba került, ahol Schatz a m. kir. Erdélyi Csendőrség odatartozó ügyeit intézte.

Szervezet

Az Erdélyi Csendőrség első parancsnokává a király 1876 július 26-án Török Ferenc honvéd őrnagyot, a m. kir. 32. honvéd zászlóalj parancsnokát nevezte ki. Törzsébe két tisz

tartozott: Lukács Mózes főhadnagy, mint segédtsízt és Entresz Kornél első osztályú százados gazdasági tisztt. A törzs Kolozsvárott állomásozott.

A kolozsvári csendőr-parancsnoksághoz négy szárny tartozott. A szárnyparancsnokok első osztályú századosok voltak. Az első szárnyat Schwarcz Károly, a másodikat Neugeboren Gusztáv, a harmadikat Tisóczky László és a negyediket Várhegyi Lajos vezette. (17. melléklet)

A négy szárnyhoz tíz szakasz tartozott. A szakaszparancsnokok között volt három másodosztályú százados, négy főhadnagy és három hadnagy. Másodosztályú századosok voltak: Sónser Ferdinánd, Beck Gusztáv és Himler Róbert. Főhadnagyk: Móríczy Vendel, Kárpáthy Kamilló, Rusz Eliás, és Kovács Béla. Hadnagyk: Rákóczy Miklós, Gróze Győző és Lex János.

Az osztrák zsandárságnál a szakasz és őrs közé beiktatott "csoport" nem szerepelt az Erdélyi Csendőrségben. Itt az őrs közvetlenül a szakasz alá tartozott. A szakaszokban az őrsök száma négy és nyolc között váltakozott. Minden őrsön öttől tízig terjedt a csendőrök száma. Az őrsöt kisebb városban vagy központias fekvésű faluban helyezték el. Ennek tagjai innen járőrözték a rájuk bízott területeket. Az őrsparancsnokok leginkább őrmesterek voltak, de szükségből tizedeseket is beosztottak erre a feladatra. Az Erdélyi Csendőrség őrseinek számát ma már nehéz lenne megállapítani, de becslés szerint az hetven és nyolcvan között lehetett.

Létszám

Az Erdélyi Csendőrség létszáma 1876 május 1-én a következő volt: 17 tisztt, 156 altisztt és 624 csendőr. A beosztás és rendfokozat szerinti megoszlást a következő táblázat tünteti fel.⁵

Horvát-szlavón csendőrség

Az 1867-es kiegyezés értelmében Horvát-Szlavónország Magyarország társországa lett. A két ország honvédelmi és pénzügyi dolgait közösen intézte. Ennek biztosítására huszonkilenc horvát képviselő teljes jogú tagságot kapott a magyar országgyűlésen, ahol még anyanyelvüket is használhatták.

Mikor a magyar kormány nyomására a király az Erdélyben

Rendfokozat	B e o s z t á s		Összesen
	parancsnok-ságnál	szárnyaknál	
törzstiszt	1		1
I. százados		4	4
II. százados		3	3
főhadnagy	1	4	5
hadnagy		3	3
gazd. tiszt	1		1
őrmester	3	38	41
tizedes		115	115
csendőr	2	622	624
Összesen	8	789	797

működő zsandár-parancsnokságot megszüntette, illetve a fölött a rendelkezést átruházta Magyarországra, ugyanezt tette a Horvát-Szlavónországban állomásozó császári zsandár-parancsnoksággal is. Mivel ez katonai jellegű, tehát "közös" fennhatóság alá tartozó intézmény volt, ennek átvételét is a már említett két honvédelmi miniszteri rendelet szabályozta, amely röviden a következőkből állt:

1. A testület neve "M. Kir. Horvát-Szlavón Csendőrség" lett Zágráb székhellyel és horvát szolgálati nyelvvel.

2. A testület tagjai katonai kiképzés és fegyelem tekintetében a m. kir. honvédelmi miniszter alá tartoztak. A közbiztonsági szolgálat ellátása és gazdaságkezelés tekintetében közvetlenül a horvát bán rendelkezett velük.

3. Az illetékes m. kir. honvédelmi parancsnokság és a honvéd főparancsnokság jogot nyert arra, hogy a fegyelem, tisztség, ruházat és fegyverzet tekintetében a horvát-szlavón csendőrséget körútjaik alkalmával ellenőrizhessék.

4. A Horvátországban állomásozó osztrák Császári Zsandárságnál szolgáló tiszteket, altiszteket és zsandárokat meglévő rendfokozatukban teljes jogigényük megtartásával a horvát-szlavón csendőrség 1876 május 1-ével átvette. Ebben az időpontban a testület a következő létszámmal rendelkezett:⁶

Rendfokozat	Beosztás		Összesen
	parancsnok-ságnál	szárnyaknál	
törzstiszt	1		1
I. o. szds.	1	1	2
II. o. szds.	1	1	2
főhadnagy	1	3	4
hadnagy		3	3
gazd. tiszt	1		1
őrmester	2	8	10
tizedes		71	71
csendőr		402	402
Összesen	7	489	496

Minden más, úgymint a felvételi feltételek, kiképzés, rendfokozatok, fizetés, szervezés, egyenruha, fegyverzet, mind azonos lett a m. kir. Erdélyi Csendőrség részére előírtakkal.

LÁBJEGYZETEK

1 Rákosi Zoltán, *A magyar nemzet története*, Budapest: M. Kir. Egyetemi Nyomda, 1927, 169. oldal.

2 Ehrenstein, Friedrich, *Österreichischer Gendarmerie Almanach*, Wien: Kaiserlich—Königlichen Hof— und Staatsdruckerei, 1857, 56-57. oldal.

3 Preszly Lóránd, *A m. kir. Csendőrség története*, Budapest: Honvédelmi Sajtóvállalat Rt., 1920, 21. oldal.

4 Ugyanaz, 22-26. oldal.

5 Ugyanaz, 26-27. oldal.

6 Ugyanaz, 24-25. oldal.

A MAGYAR CSENDŐRSÉG MEGALAPÍTÁSÁNAK KÖRÜLMÉNYEI

1. KÖZBIZTONSÁGI RENDSZER 1881 ELŐTT

Angol hatás

Megvizsgálva a régi magyar közjogi intézkedéseket, több olyant is találunk, amelynek eredete hasonló angol intézményre vezethető vissza. A hasonlóság különösen feltűnő a következő példákban.

1. Az 1215-ös Magna Carta után hét évvel 1222-ben a magyar országgyűlés megalkotta az aranybullát, amely — éppen úgy mint amaz — a király és a nemesség közötti viszonyt szabályozta, egyben megvédte az alsóbb néposztályokat is a nemesek túlkapásai ellen. Ezeken kívül híres harmincegyedik pontjában az aranybulla felhatalmazta a nemességet arra, hogy a hűtlenség bűne nélkül kényszeríthessék a királyt a törvények és a törvényerejű szokások betartására.

2. Az abszolutizmus idejét kivéve, a magyar vármegyék olyan korlátlan önállósággal rendelkeztek, mint a megyék Angliában. Ez az önállóság nemcsak teljes politikai szabadságot, független törvényhozási és bíraskodási jogot jelentett, hanem a törvények végrehajtásában és a közbiztonsági intézmények megszervezése terén is szabad kezet adott a vármegyéknek.

3. Mint Angliában, a király követe Magyarországon is bejárta időközönként az országot, hogy a bűnösök fölött ítélkezzék, vagy a gyanúsítottakat "istenítélet" alá rendelje. Európában ugyanis a X. és a XV. század között az istenítéletek módja nagyon elterjedt, azt mind az ártatlanság, mind a bűnösség bizonyítására teljes mértékben elfogadták. Magyarországon a váradi káptalan irattárában 398 eset maradt fent a XIII. szá-

zadból, amelyekben az egyházi hatóságok jelenlétében véghezvitt istenítéletekkel döntöttek. A fennmaradt írások szerint Váradon csupán a tüzesvas-próbát használták. Ez abból állt, hogy a gyanúsítottnak vörösre hevített vasdarabot kellett csupasz kezében meghatározott helyre vinnie. Kezét a próba után bekötötték és a kötést hivatalosan lepecsételték. A pecsétet három nap múlva levágták és a kezét megvizsgálták. Ha azon égési sebek nem mutatkoztak, az illető ártatlan volt; ellenkező esetben bűnösnek nyilvánították. Az istenítélet előtt a gyanúsítottnak gyónnia és áldoznia kellett, ami sokszor annyira meghatotta a bűnöst, hogy bevallotta vétékét, csakhogy az istenítélettől elállhasson.¹

4. Magyarország követte Anglia példáját a tized-rendszer megszervezésében is. Amíg ez az intézmény Angliában már a kilencedik században kifejlődött,² Magyarországra csak később jutott el. Elterjedésének idejét ma már nem lehet megállapítani, de egyes források szerint 1550 körül minden nagyobb magyar városban megvolt. Magyarországon tíz család vezetőjét tizedesnek hívták, ami az angol "tithingman"-nek felelt meg. Tíz tizedet századnak, angolul "hundred"-nek neveztek, melynek százados volt a vezetője. Ezek a közbiztonsági szavak később átkerültek a katonai nyelvhasználatba is, ahol teljesen meghonosodtak.

Tisza Miksa könyvében ötvenhárom magyar város rendőrségének történetét tárgyalva, igen sok helyen említi a tized-rendszert. A tizedesek feljebbvalóját, a századost néhol kapitánynak, máshol utca-kapitánynak vagy negyedmesternek nevezi. A könyv példákat hoz fel az egyes városok közbiztonsági tárggyú intézkedéseire. Ezek közül valók a következők:

a. Debrecen város tanácsa 1638 március 17-i gyűlésén egyhangúlag elhatározta:

Mivelhogy sok és gyakori a lopás, házakba való betörés, idegen dolgok és javak eltulajdonítása és más rablások bizonyos ismeretlen rablók által éjjel történnek, az utcák kapitányai ne bízzák azt a tizedesek rokonaira, hanem maguk, utcánként minden helyen hozzák tudomásra és a lakosokat tiltsák el, hogy ismeretlen embereknek szállást adjanak a tekintetes bíró úr tudomása nélkül, de még azokat is, akikre gyanakszanak, tek.

bíró úrnak följelenteni kötelesek.

b. A tizedesek ellenőrzési kötelezettségének megkönnyítésére Pest városi tanácsa 1715-ben rendeletet adott ki, amelynek értelmében minden egyén, aki este sötétedés után elhagyta lakását, köteles volt egy égő lámpást vinni magával. Aki ezt a rendelkezést megszegte, börtönbe került.

c. Nagyszében városa 1831-ben városi rendeletben is szabályozta a tizedek működését. Ez a szabályzat három részből állt: az első a tized-rendszer intézményével foglalkozott; a második a tizedes jogait és kötelezettségeit tárgyalta; a harmadik pedig a tizedbe tartozó egyének felelősségének kérdésével foglalkozott.

Pandúrok

Amíg a városokban a tizedekbe szervezett lakosság, vagy a városi rendőrség ügyelt a közbiztonságra, addig a kevésbé lakott területeken a megye által fizetett pandúrok tették ezt. A pandúr-intézmény nem volt az országban egységesen megszervezve, hanem ahány vármegye, annyiféle volt a pandúrság szervezete és fizetése is. Keletkezésének időpontja is különböző volt, valószínűleg valamennyi a XVII. század folyamán keletkezett. Adat van arra, hogy Bihar vármegyében a pandúrság intézménye már 1620-ban megvolt.

A vármegyei pandúrság szervezeti felépítése igen egyszerű volt. Arad megye pandúrjainak 1867-es szervezete és létszáma teljesen megvilágítja ezt a kérdést.

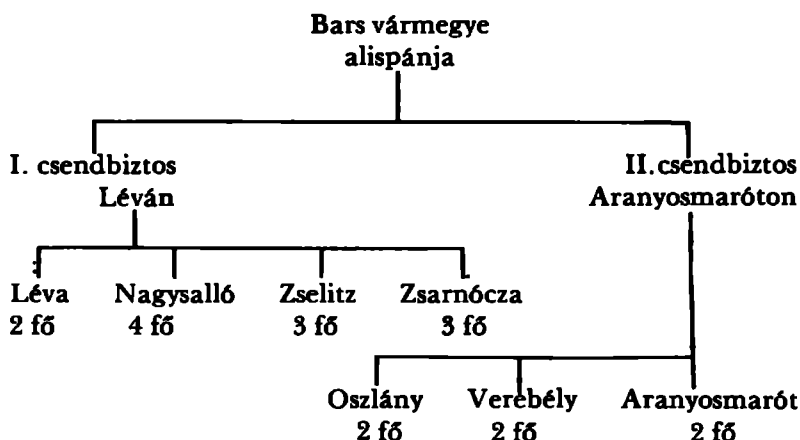
A vármegye területe nyolc csendbiztosi kerületre osztott és pedig: Borosjenő, Buttyin, Csermő, Galsa, Nadab, Pécska, Radna és Szimánd székhellyel.

Minden kerület élén a csendbiztost találjuk, akinek évi fizetése 500 forint és 100 forint lótartási átalány. A csendbiztosokat a főispán nevezte ki.

Minden csendbiztos alá 6 pandúr állott, akinek évi fizetése egyenként 200 frt és 80 frt lótartási átalányuk volt. Az alispán fogadta fel őket.³

Bars vármegye pandúrságának már szervezési és eljárási szabályai is voltak, amelyek összesen tizennégy pontból álltak. Az

öt első pont a csendbiztosokkal, míg a másik kilenc pont a pandúrokkal foglalkozott. (18. melléklet) A megye pandúrságának szervezetét a következő táblázat mutatja:

Ezeknek a kis létszámú pandúr-egységeknek az állomás-helyükön kívül még jónéhány más községet is kellett portyázníuk. Fizetésük — bár az megyénként változott — nem sokban tért el a fent említett példától. Osváth Pál, Bihar megye csendbiztosa például megemlíti könyvében, hogy az ő fizetése 1850-ben 600 forint volt, amiből nemcsak a lótartást kellett fedeznie, de az egyenruhával és fegyverzettel járó kiadásokat is. Ez a díjazás részére nem volt csábító, mert a fentemlített költségek mellett abból félretenni semmit se lehetett. Ezen a helyzeten az se változtatott, hogy később évi fizetését 800 forintra emelték fel.

Esztergom megyében 1871-ben a csendbiztos évi javadalmazása a következő volt: 1. 500 forint fizetés, 2. 100 forint lakbér, 3. 150 forint lótartási átalány. Ugyanott a pandúrok 110 forint fizetést, 75 forint lótartási átalányt kaptak, de még volt ezenfelül ruhaátalányuk is.

Az alacsony javadalmazás miatt a pandúrok nem igen tekintették feladatukat élethivatásnak és ha jobb alkalom kínálkozott, kiléptek a megye szolgálatából. A gyakori változás

pedig nem tette lehetővé szaktudásuk kifejlődését. Ráadásul rendszeres kiképzést sem kaptak, így a nyomozásnál használt módszereik is kezdetlegesek voltak, ezért az eredmény legtöbbször a csendbiztos hivatásszeretetétől függött.

A pandúrság másik nagy hibája, hogy közülük sok megvesztegethető volt. Szilágyi szerint még a Bach-korszak zsandársága is jobb volt a régi pandúr-rendszerénél.

*Voltak ugyan egyes kitűnő csendbiztosok, mint pl. Bornemissza vagy másként "Barna Miska", aki hely- és emberismerete mellett tizenkét emberével gyakran maga is zsványnak öltözve át, nagyobb szolgálatot tett a közbiztonságnak, mint az egész terület zsandársága. De a jó szolgálatok nem voltak általánosak, sőt gyakran előfordultak esetek, hogy a pandúr megegyezett a zsvánnyal a társadalom rovására. A két rendszer közti különbséget legjobban jellemzi maga a már említett Fazekas Dávid híres betyár, aki Rózsa Sándorral együtt leginkább képviselte a Bach-korszak betyár romantikáját s kik mindketten nagyon jól ismerték mind a pandúr-, mind a zsandár-korszakot. Uram, felelt Fazekas Dávid a kérdezőnek, mégis jobb ránknézve a komiszárius (vagyis a pandúr), mint a zsandár, mert bár a zsandár nehezebben fog el, de ha elfogott, attól többé nem szabadulhatok, holott a komiszáriussal könnyű kiegyezni.*⁴

A kis létszámon kívül a pandúrok másik megkötöttsége az volt, hogy a megye határain kívül semmiféle nyomozást nem teljesíthettek, sőt a gonosztevőt ott már nem is üldözhatték. Az akkori hírszolgálat lassúsága miatt mire a másik megyét értesítették a bűnöző átmeneküléséről, az már a hetedik határban járt, így elfogására úgyszólván semmiféle lehetőség nem volt.

2. A FELÁLLÍTÁS ELŐZMÉNYEI

Betyárvilág

A XIX. század elején a bűnözés különleges fajtája fejlődött ki Magyarországon, ami a csínytevés, hazafias bosszú, és a közönséges bűncselekmények keveréke volt. Elkövetőjét sokszor nem is nevezték közönséges tolvajnak vagy rablónak, hanem

megjelölésére a nép a betyár szót használta, ami még az irodalmi nyelvbe is bekerült. A szó perzsa eredetű, ahol pusztai rablót jelentett. Magyarországra csak a török időkben került, amikor a dologkerülő, duhajkodó, gonosztevő és rabló egyének gyűjtőneve lett. A betyár télen legtöbbször szeretőjénél, vagy valamelyik félreeső tanyán lakó orgazdánál húzta meg magát, de tavasztól őszig kint lakott az Alföld pusztaságain, vagy beköltözött a Bakony rengetegeibe. Általában lóháton járt. Váratlan megjelenése és szokatlan viselkedése következtében a betyár-romantika hol lovagias, hol pedig kegyetlen, elvetemült személyként emlegette. A köznép azonban gyakran kiszínezte bűntetteit és csaknem nemzeti hősnak tekintette. Különösen a szegényebb réteg rokonszenvezett vele; sokszor elbűjtatta a betyárt vagy szegénylegényt az őt üldöző és idegen nyelvet beszélő zsandárok elől. A betyárvilág így elég hosszú ideig virágzott Magyarországon. Ennek okait a következőkben lehet összefoglalni.

1. A királyi adományozások következtében kifejlődött nagybirtokrendszer a vidéki lakosságot két különböző társadalmi osztályra választotta szét: a nemesi jogokat élvező földbirtokosokra és a nekik többé-kevésbé alárendelt jobbágyokra. Míg az utóbbiak a földet művelve annak váltakozó hozamából tengették életüket, a földbirtokosok nagy része kedvező körülmények között élt. A nagy életnívó-különbség a parasztságot érzéseiben a szegénylegények mellé állította és általában szemet húnyt azok cselekedetei felett. Bár a francia forradalom hatására a törvényelőtti egyenlőség megszületett, a nagy gazdasági nívókülönbséget mégsem lehetett eltüntetni.

2. Még a XIX. század közepén is csak körülbelül három-ezerkétszáz kilométer kiépített út volt Magyarországon. Az utak állapota rettenetes volt, különösen a városok közelében, ahol több út futott egymásba. Az országban csupán három vagy négy rendes postakocsi járat volt. Az utak elhagyatottsága következtében azok útonállásra igen alkalmasak voltak.

3. Az 1848/49-es szabadságharc előtt az országos politikában a független vármegyék igen fontos szerepet játszottak. A megyegyűlés komoly megbeszélések és viták színhelye volt, ahol sokszor nemcsak helyi, de országos kérdésekben is szavaztak.⁵ Ez

a mozgalmas megyei politika az abszolutizmus bevezetésével megszűnt és minden fontos intézkedés Bécsben történt. Az ország politikai és közigazgatási pozícióiba idegenek, főleg osztrákok és csehek kerültek, akiket származásuk és német nyelvhasználatuk miatt gazdag és szegény csakhamar meggyűlölt.

4. Az abszolutizmus alatt az osztrák császári hadseregbe toborzás útján szedték össze a szükséges emberanyagot. Magyarországon főképpen a szegény parasztok fiaira pályáztak, akiket díszes ruházattal, borral és magyar nótával csábítottak jelentkezésre. Aki valamilyen oknál fogva elégedetlen volt pillanatnyi helyzetével, könnyen elvesztette fejét, jelentkezett, s utána 12-16 évig szolgálhatta a császárt teljesen idegen országban német vezényleti nyelv alatt. Ha megúnta a katonáskodást vagy annak német szolgálati nyelvét, megszökött és otthon felcsapott betyárnak.

5. A napóleoni háborúk következtében a szabadság-egyenlőség-testvériség eszméi mellett a nemzeti érzés is igen megerősödött Európában. A magyar nyelv erős virágzásnak indult, s a magyar ruha, magyar tánc és a magyaros szokások divatba jöttek. Ez a magyaros irányzat aztán segítségével lett a betyárvilágnak is, mivel a szegénylegényben főképpen annak magyar voltát értékelték.

6. A pandúr-rendszer gyengeségei szintén elősegítették a betyárvilág utonállóinak elszaporodását.

A betyárvilág korszakai

A tizenkilencedik század betyárvilágát a politikai háttér, a bűncselekmények minősége és a közfelfogás figyelembevételével három korszakra lehet felosztani.

1. A kifejlődés kora, amely a XIX. századdal kezdődik és az 1848-as szabadságharc kitöréséig tart. Az ekkori utonállók még nem voltak igazi betyárok, hanem közönséges büntetettek, akik szegényt és gazdagot egyaránt kiraboltak, raktárakat és templomokat egyaránt feltörték, férfiakat és nőket egyformán legyilkoltak.⁶

2. A második korszak, a virágzás kora, a szabadságharccal kezdődik és az 1867-es kiegyezésig tart. Ezalatt a betyárok —

közönséges garázdálkodásuk mellett — gyakran zaklatták az osztrák zsandárokat és az idegen származású tisztviselőket, sokszor nevetségessé tették őket, s ha lehetett, a szegényebb néposztályt megvédték ezek túlkapásai ellen. Másik kedvelt tevékenységük volt a zsidó származású vásáros kereskedők és a gazdagabb földbirtokosok zaklatása. Volt, ahol rendszeres járandóságot kaptak egyesektől, csakhogy ne bántsák őket. Ebben a korban különböző népdalok is keletkeztek a betyárokról, amelyek elterjedve, igen emelték a betyárok népszerűségét.⁷

3. A hanyatlás a kiegyezés után következett be, amikor a magyar parlament — megsokallva a betyárok garázdálkodását — négy esetben is nagyobb összeget szavazott meg a belügy-miniszternek a banditák felszámolására.⁸(19. melléklet)

Ekkor a betyárok már a magyar hatóságok és a pandúrok ellen küzdöttek. Elveszítették népszerűségüket és közönséges bűnözők nivójára süllyedtek. Ezen banditák teljes felszámolása a m. kir. Csendőrség megalapításával és közreműködésével következett be.

A betyárvilág az irodalomban

Móricz Zsigmond magyar regényíró 366 oldalas könyvben örököltette meg Rózsa Sándor betyár emlékét. Ebben az író magasztalja a betyárt, akit egy gáncsnélküli lovagnak és a szegények gyámolítójának tüntet fel. Leírja a nagy szegedi tűzvészt, amelyben Rózsa élete kockáztatásával segített a szegényes kunyhók eloltásában, de még pénzért se volt hajlandó a gazdagok házainak megvédésében közreműködni.⁹

A szabadságharc idején, 1848 októberében, Rózsa a magyar kománytól kegyelmet kapott. Ugyanabban a hónapban személyesen is találkozott Kossuthal, Magyarország kormányzójával. Rózsa a betyárokból kétszáz főből álló szabadcsapatot szervezett, amelynek feladata az ellenség állatállományának megszerzése volt. Rózsa csapata azonban sokszor nem az ellenségtől, hanem a védtelen lakosságtól hajtotta el a marhákat és igen sok feljelentés ment ellene, ezért a szabadcsapatot néhány hónappal később feloszlatták.¹⁰

Tissot angol író szerint a betyárok mindig megkülönböztetett tisztelettel viselkedtek a nők iránt. Példának hozza fel az

egyik grófkisasszony esetét, aki kísérőivel lovaskocsiján a szomszédos nagyvárosban rendezett bálra igyekezett. Útja erdőn vezetett keresztül, ahol a sötétben eltévedtek, s megálltak egy útszéli csárdánál segítségért. Ott éppen egy Fekete nevű betyár és bandája tartózkodott. Fekete táncmulatságot rögtönzött tiszteletükre, amelyen a grófkisasszony a betyárral táncolta át az éjszakát. Senkinek semmi bántódása nem történt és reggel a betyárok a grófi utasokat elkísérték az erdő széléig. Hat hónappal később, amikor Feketét rablásaiért felakasztották, a grófkisasszony csak annyit jegyzett meg róla, hogy kár volt érte, hiszen jó táncos volt.¹¹

Osváth Pál az ilyen útonállókat úri betyároknak nevezi; megemlíti Zöld Marci példáját, aki egy elhagyott úton egyedül rabolt ki négy osztrák katonatisztet, s utána töltetlen pisztolyát lábaikhoz dobva, mosolyogva búcsúzott el tőlük.

Vas vármegye monográfiája a megye népességét ismertetve a következőket írja:

*Legendás rablók voltak nekik is; de a leghíresebbjük, Sobri Jóska valóságos lovag, az ideális betyárvilág megtestesült alakja, aki egyetlen orgyilkosságot vagy rablógyilkosságot sem követett el. Az ő rablásait a szabadság szeretete vagy a könnyelműség vitte az erdők rejtekébe s nem a kincsvágy.*¹²

A magyar betyárok híre áterjedt az ország határain is. Különösen Sobri Jóska foglalkoztatta az idegen írók fantáziáját. A Würzbach-féle Biografische Lexicon két cikket is közölt róla. A Kölnische Zeitung azt írta, hogy nem halt meg a pandúrokkal folytatott harcban, hanem kivándorolt az Egyesült Államokba és ott gyógyszerész lett. Egyik német író ponyvaregényt írt róla "Sobri, a nagy magyar bandita" címmel, a párizsi Gymnase-színház pedig már 1837-ben műsorára tűzött egy zenés vígjátékot, amelynek címe "Sobri, a magyar betyár" volt.¹³

A felsőházi tagok mozgalma

A bécsi kongresszus után Lombardia visszakerült Ausztriához, így a magyar diplomaták és a birodalom területén utazgató magyar főnemesek is megismerkedtek az ott működő zsandársággal, amelynek jó híre és tekintélye Magyarországra is

eljutott. Ebben az időben az országban a közbiztonság a betyárok garázdálkodásai miatt elég alacsony szinten volt, a politikusok önkéntelenül is jobb és hatásosabb rendőrségi intézmény után kutattak.

Preszly Lóránd szerint 1848 elején a magyar főurak egy csoportja azt javasolta, hogy a kormány az ország közbiztonságának helyreállítására szervezzon a lombardiai zsandársághoz hasonló rendőrségi testületet. A kormány a tervet nem ellenezte, de pénzügyi nehézségek miatt nem akart ily nagyszabású reformba belekezdeni. Ekkor a pozsonyi országgyűlés felsőházának tagjai, hogy a terv kivitelét elősegítsék, hatvanezer forintot ajánlottak fel egy magyar csendőr-testület felállítására. A változott politikai helyzet és az időközben kitört szabadságharc levette az ügyet a napirendről.¹⁴

Az erdélyi csendőrség hatása

Az Erdélyben már csaknem harminc éve hatásosan működő Császári Zsandárság, illetve az ezt követő m. kir. Erdélyi Csendőrség szintén befolyással volt a testületnek az egész ország területére való kiterjesztésére.

3. A CSENDŐRSÉG TÖRTÉNELMI KORSZAKAI

Felosztás

A m. kir. Csendőrség történetét — tekintetbe véve a politikai viszonyokat, a testület fejlődését, valamint az ország történelmi hátterét — a következő korszakokra lehet felosztani:

1. A Csendőrség megszervezése és kifejlődése.
2. Az első világháború kora.
3. A Csendőrség európai színvonalra emelése a két világháború között.
4. A második világháború kora.
5. A Csendőrség feloszlata.

Habár nem tartozik szorosan ide, de meg kell még emlékezni a Csendőrség volt felügyelőiről és újtóiról, valamint a testület volt tagjainak emigrációs életéről és bajtársias együttműködéséről is.

LÁBJEGYZETEK

- 1 Osváth Pál, *Közbiztonságunk múltja és pandúr korom emlékei*, Budapest: nyomda hián yzik, 1905, 36-38. oldal.
- 2 Moriarty, Cecil, *Police Procedures and Administration*, London: Butterworth and Co., 1955, 2. oldal.
- 3 Tisza Miksa, *Magyarország rendőrségének története*, Igló: Szepesi Lapok Nyomdavállalata, 1913, 150 oldal.
- 4 Szilágyi Sándor, *A magyar nemzet története*, Budapest: nyomda hiányzik, 1895, X. kötet, 438-440. oldal.
- 5 Robertson, Priscilla, *Revolution of 1848: A Social History*, New York: Harper and Brothers Co., 1960, 259-260. oldal.
- 6 Macartney, Carlile A., *Hungary, A Short History*, Chicago: Aldine Publishing Co., 1962, 467. oldal.
- 7 Pardoe, *Hungary and her Institutions*, London: nyomda hiányzik, 1840, 228. oldal.
- 8 *Corpus Juris Hungarici*, 1868: XXXII., 1870: XLV., 1871: XXIII. és 1876: VIII. törvénycikkek.
- 9 Móricz Zsigmond, *Rózsa Sándor*, Budapest: Atheneum kiadása, 1941, 359-366. oldal.
- 10 Ráth – Végh István, *Hatalom és pénz*, Budapest: Gondolat kiadó, 1964, 501-504. oldal.
- 11 Tissot, Vietor, *Unknown Hungary*, London: Richard Bentley and Son, 1881, 119-132. oldal.
- 12 Sziklay János és Borovszky Samu, *Vasvármegye*, Budapest: Apollo Irodalmi és Nyomdai Rt., 1898, 363. oldal.
- 13 Ráth – Végh, i.m., 477-478. oldal.
- 14 Preszly Lóránd, *A m. kir. Csendőrség története*, Budapest: Honvédelmi Sajtóvállalat, 1920, 19. oldal.

VIII. FEJEZET

A M. KIR. CSENDŐRSÉG MEGSZERVEZÉSE ÉS KIFEJLŐDÉSE

1. A MEGSZERVEZÉS

Előmunkálatok

A kiegyezéstől, 1867-től a közbiztonsági állapotok fokozatosan romlottak Magyarországon, ennek rendezése égetően szükséges volt. Tisza Kálmán, aki előzőleg polgári alapon szervezett magyar közbiztonsági rendszert javasolt, miniszterelnöksége idején a Csendőrség felállítása mellett döntött. A javaslat körvonalazását, valamint a szervezés előmunkálatait a honvédelmi minisztériumban az Erdélyi Csendőrség ügyeivel foglalkozó Schatz Lajos csendőr alezredesre és a belügyminisztériumi Jekelfalussy Lajos miniszteri tanácsosra bízta. Ezek azt hosszabb tárgyalások után el is készítették.

Javaslat

Tisza Kálmán miniszterelnök 1880 november 29-én nyújtotta be törvényjavaslatát az országgyűlésnek a magyar közbiztonsági intézmények újjászervezéséről. Ez tizenegy szakaszból állt, amelyben Tisza javasolta:

1. a közbiztonsági szolgálat ellátására egy katonailag szervezett őrtestület, a m. ki. Csendőrség felállítását;

2. az ország területének — Erdélyt is beleértve — hat csendőr-parancsnokságra osztását, melyek kiterjedését a belügyminiszter szükség szerint megváltoztathassa;

3. elsőként az Erdélyi Csendőrség érintetlenül hagyását; az ország többi részében a csendőr-parancsnokságok fokozatos felállítását, mégpedig a másodikat Szegeden 1882 január 1-re, a harmadikat Budapesten, a negyediket Kassán, az ötödiket

Pozsonyban és a hatodikat Székesfehérvárott, ahogyan azt az országgyűlés majd elrendeli és célszerűnek tartja.

4. Ahol a Csendőrség intézménye életbe lép, ott a vármegyék költségvetésükből hagyják ki a közbiztonsági közegek fenntartására előirányzott költségeket.

5. Más helyen közbiztonsági szolgálatot teljesítő és a csendőrségi szolgálatra alkalmas egyéneket a Csendőrség vegye át. Az új testület jövőbeli kiegészítéséről a törvényhozás intézkedik.

6. A belügyminiszter adjon végkielégítést azoknak a rendőri közegeknek, akik csendőrségi szolgálatra nem alkalmasak.

7. A Csendőrséget a belügy- és a honvédelmi miniszter alá rendelik.

8. A csendőrtisztek kinevezését mindig a király eszközölje.

9. A Csendőrség minden tagja nyugdíjképes legyen.

10. A második parancsnokság felállításának költségeit a belügyminiszternek bocsássák rendelkezésére.

11. A törvény végrehajtásának kötelezettségével a belügy- és a honvédelmi minisztereket bízzák meg.

A törvényjavaslat indokolása kifejti, hogy a) a régi közbiztonsági szervek a szolgálat ellátására nem alkalmasak; b) az új közbiztonsági szerv létesítése a személy- és vagyonbiztonság megóvása szempontjából feltétlenül szükséges; c) a megyék állandóan kérik a kormánytól a közbiztonsági szolgálat felelőségének átvételét; d) a Csendőrség Erdélyben bebizonyította használhatóságát; e) a Csendőrség a belügy- és honvédelmi miniszterek felügyelete alatt a közigazgatási hatóságoknak is rendelkezésére állna; f) az átszervezés nem egyszerre, hanem fokozatosan történne, így sem pénzügyi, sem pedig más gyakorlati problémát nem okozna; g) a már közbiztonsági szolgálatban álló, alapos helyi és személyi ismerettel bíró egyéneket átvennék a Csendőrséghez, ahol értékes tagjai lennének az új intézménynek.

A törvényjavaslatot az országgyűlés képviselőháza jelentésselre kiadta a véderőbizottságának és egyúttal 1881 január 17-i ülésének napirendjére tűzte. A törvényjavaslat előadója, Péchy Jenő képviselő, a javaslatot elfogadásra ajánlotta. Pécsy

jelentéstétele után, az országgyűlési szabályoknak megfelelően, általános és részletes vita következett. Az általános vitában a törvényjavaslat szükségessége tárgyában döntöttek. A vitában Szederkényi Nándor, Zay Adolf, Pázmándy Dénes, Irányi Dániel, Szilágyi Dezső, Csanády Sándor, Mocsáry Lajos és Halász Bálint képviselők vettek részt.

A részletes vitára a következő ülésen került sor. Ebben Pécskay Gál Jenő, Zay Adolf, Pulszky Ágoston, Gulner Gyula, Baross Gábor, Unger Alajos és Szilágyi Dezső képviselők szólaltak fel,

*hiknek mindegyike egyetértett abban, hogy a jelenlegi közbiztonsági állapotok felette hiányosak s hogy e törvényjavaslat tényleg az állami élet fejlődésének előmozdítására, biztosítására és megszilárdítására hivatott. A csendőrség katona-szervezettségére azért van feltétlenül szükség, mert a jelen hiányos közbiztonsági állapotnak egyik legfőbb oka a meglévő megyei közbiztonsági szervek fegyelmetlenségében keresendő,...akitől gyakran önfeláldozást kívánó szolgálat és ügybuzgalom meg nem követelhető, viszont az állampolgár, aki verejtékével szerzett módon adózik az állam fenntartásáért, joggal követelheti, hogy szerzeménye és saját személyének biztonsága az állam által állandóan biztosítottassék.*¹

Miután az általános és részletes vitát az országgyűlés a 330. és 331. üléseken befejezte, az elnök a következő ülésre tűzte ki a név szerinti szavazást. Preszly könyvében felsorolja mindazon képviselők neveit, akik a törvényjavaslat mellett szavaztak. A szavazásnál a horvátországi képviselők nem szavazhattak, csak a 415 magyar képviselő. Ezek közül 134 távol volt, igennel szavazott 149 és nemmel 132.

Alaptörvény

Mivel a többség némi módosítással a javaslatot elfogadta, az a király elé került, aki azt 1881 február 14-én alá írta. A szentesített törvényt a királytól visszaküldték az országgyűléshez, ahol mindkét házban kihírdették s utána 1881. évi III. törvénycikk neven bekerült a magyar törvénytárba. (20. melléklet)

Kakastollas kalap

Amikor az osztrák császári zsandárságot 1849/50-ben megszüntették, hegyes csúcsban végződő, fényes sisakot rendszeresítették számára. Ez a sisak teljesen katonai jellegű és célszerűtlen volt, mert a fénylő sisakos lovas zsandárok megjelenését a pusztákon messziről elárulta a betyároknak.

Az osztrák liberális párt nyomására 1860-ban a zsandárság katonai jellegét erősen lecsökkentették. Ekkor rendszeresítették a szolgálatban lévő zsandárok részére a katonai sisak helyett a polgárisabb kakastollas kalapot.

Mikor 1867-ben az osztrák zsandárezredek Magyarországon feloszlatták, az erdélyi 10. zsandárezred kakastollas kalapjával továbbra is helyén maradt. Amikor a magyar kormány ezt az ezredet 1876 május 1-ével Erdélyi Csendőrség néven átvette, kalapját is megtartotta. A m. kir. Csendőrség kakastollas kalapjának vitáját Preszly *A csendőrség úttörői* című könyvében a következőképpen írta le:

Midőn 1880-ban a Csendőrség öltözeti szabályzatának a tárgyalása folyt, Szende Béla akkori honvédelmi miniszter, egy nyakas magyar ember, aki haláláig hordta a magyar nadrágot és a hosszúszerű csizmát, sehogy sem akart megbarátkozni a "német" tollaskalappal s valami csárdás kalapot árvalányhajjal kívánt volna behozni. Ekkor Török tábornok hozatott egy székelkalapot és egy olyan tollbokkrétát, amelyet a felvidéken még ma is hordanak a parasztlegények. Ezzel a bizonyítékkal el volt döntve a kakastollas kalap sorsa. Azóta sok kísérlet történt azt tüzoltó sisakkal, díszes Hunyadi-sisakkal stb. felcserélni, de a kakastoll mindig diadalmaskodott.²

Meg is maradt a kakastoll a Csendőrségnél mindvégig, jelképezve a közbiztonsági szolgálatban olyan fontos éberséget.

A csendőr-parancsnokságok megszervezése

A Csendőrség felállítására és emberanyagának felvételére vonatkozó törvények hatályba lépése után a honvédelmi miniszter 1881 június 23-án kelt rendeletével felhatalmazta Török Ferencet, aki 1876-tól az Erdélyi Csendőrség parancsnoka volt, hogy a II. csendőr-parancsnokságot szervezze meg.

Török — a törvény elvei szerint — először a csendbiztosok közül vette át az önként jelentkező értékes egyéneket, majd a közös hadseregbeli és honvédtisztekhez felhívást intézett, hogy a szervezés alatt lévő Csendőrséghez felvételre jelentkezzenek. Rövid időn belül 360 pályázó kérvénye futott be Törökhöz, akik közül csupán kilencet hívott be próbaszolgálatra.³ Ugyanakkor a legénységi állományú egyének toborzását is megkezdte, hol a jó minőségű pandúrok szintén előnyben részesültek. A próbacsendőröket az erdélyi csendőr-parancsnokság szárnyaihoz osztotta be kiképzésre, míg az altisztek részére Déván külön csendőr altisztképző iskolát állított fel. Ennek parancsnoka egy megfelelő szaktudással és gyakorlattal rendelkező csendőr hadnagy lett.

A II. kerület törzse 1881 november 25-én, az alosztályok valamivel később érkeztek meg Szegedre. Török jónéhány tapasztalt tisztet és csendőrt vitt magával Erdélyből, akik között helyettese, Neugeboren Gusztáv őrnagy is ott volt. Ez előzőleg a második szárny parancsnoka volt. A Csendőrség 1882 január 1-én vette át a szegedi kerület közbiztonsági szolgálatát a helyi rendőrségi szervektől. Neugeboren lett az első parancsnok, akihez 16 tiszt, 698 gyalogos és 167 lovas csendőr tartozott.

A III. és IV. számú csendőr-parancsnokságot egy időben szervezték meg. Ezt is Török vezette az általa kipróbált szegedi minta szerint, de most a munkát megosztották. Az erdélyi parancsnokság szervezte meg és képezte ki a IV. számú kassai és a szegedi szervezte meg és képezte ki a budapesti III. számú csendőr-parancsnokság egységeit. Ezek 1883 január 1-én át is vették területükön a közbiztonsági szolgálatot. A felállítás idején a budapesti parancsnokság rendszeresített létszáma 18 tiszt, 421 gyalogos és 135 lovas csendőr. Budapesten a parancsnok Török Ferenc ezredes, Kassán Tisóczky László alezredes lett. (21. *mel-léklet*)

Az V. és VI. számú csendőr-parancsnokságok felállításánál a legénységi keretet nem tudták önkéntes jelentkezőkből feltölteni, ezért arra törvényhozási intézkedést kértek. Az országgyűlés az 1883. évi XXVII. törvénycikkkel az 1879., 1880. és 1881. években a honvédséghez besorozott egyénekből 1200 főt ideiglenesen kisegítő szolgálatra átadott a Csendőrségnek. (22.

melléklet)

Az átadási feltételek szerint ezek szolgálati kötelezettsége 1885 július 1-ig terjedt. A törvény kedvezményt is adott az áthelyezetteknek; a Csendőrségnél eltöltött idejüket katonai szolgálat szempontjából kétszeresen számította. Az önkéntes jelentkezőket a honvédségtől kapott emberanyaggal kiegészítve, a pozsonyi V. és a székesfehérvári VI. csendőr-parancsnokságokat a kitűzött időre felállították, így azok 1884 január 1-én megkezdték működésüket. A pozsonyi csendőr-parancsnokság rendszeresített állománya 16 tiszt és 739 gyalogcsendőr, a székesfehérvárié pedig 17 tiszt és 767 gyalogcsendőr volt. Az előbbi parancsnoka Beckers Alfonz őrnagy lett, az utóbbié pedig Sönser Nándor őrnagy⁴ (23. melléklet)

A Csendőrség létszáma a felállítás idején a következő volt:

Parancsnokság	A felállítás éve	Tiszt	Legénység	Összesen
I.	1876	17	792	809
II.	1882	17	865	882
III.	1883	18	837	855
IV.	1883	19	916	935
V.	1884	16	739	755
VI.	1884	17	767	784
Összesen		104	4.916	5.020

Területi illetékesség

Az 1882. évi törvénycikk a Csendőrség területi illetékességével foglalkozott. Kimondta, hogy a testület a törvényhatósági joggal felruházott városok kül- és belterületén szolgálatot általában nem teljesít. Ha a városi rendőrség kivételes esetekben a rendet és közbiztonságot saját közegeivel nem tudta fenntartani, a városi hatóságnak jogában állt a csendőrség segítségét kérni, amit az nem tagadhatott meg.

A törvény még arról is intézkedett, hogy ha valamelyik törvényhatósági város a rendőrség helyett a Csendőrséggel kívánta volna fenntartani a közbiztonságot saját területén, ez utóbbival szerződésre léphetett. (24. melléklet)

Az első csendőrségi utasítás

A belügy- és honvédelmi miniszterek közös egyetértéssel elkészítettek és 1881 október 1-én kiadtak egy 192 oldalas nyomtatott könyvet *Utasítás a m. kir. Csendőrség számára* címen. Ezzel az utasítással tanulmányozás és mihez tartás végett minden csendőr-parancsnokságot elláttak. A 150. szakasz szerint:

*Ezen, valamint a szervezeti utasításban foglalt határozatok, a csendőr-tisztek által alárendeltjeiknek megmagyarázandók és ezekre a csendőrök beoktatandók: a csendőrség összes személyzete által pedig kivétel nélkül mint kötelező szabályok tekintendők és alakilag is pontosan végrehajtandók.*⁵

Ezt az Utasítást a csendőralakulatokon kívül az illetékes bíróságok, ügyészségek és közigazgatási hatóságok is megkapták, hogy ennek alapján a Csendőrség helyi alakulatait a törvényben vagy belügyminiszteri rendeletben előírt szolgálatok teljesítésére igénybe vehessék.

Az Utasítás három főrésze volt felosztva: 1. Az első rész, a Szervezeti Utasítás, a testület szervezetével, rendeltetésével, alárendeltségi viszonyával foglalkozott, majd ismertette a Csendőrséghez való belépés feltételeit, a kiképzést, előléptetést, ruházatot, fegyverzetet, fizetést, szabadságot, nősülést, kilépést, nyugdíjazást és eltávolítást. 2. A második rész, a Szolgálati Utasítás, a csendőr szolgálatban való viselkedését írta elő, ismertette annak jogait és kötelezettségeit, valamint gyakorlati tanácsot adott arra nézve, hogy egyes esetekben a csendőr hogyan járjon el. 3. A harmadik rész, a Különös Szabályok, az őrs-, szakasz-, szárny- és a csendőrparancsnok ellenőrzési, irányítási és adminisztrációs teendőit ismertette. Az Utasítás függeléke tizenhat oldalon keresztül bemutatta mindazokat a nyomtatványokat és kimutatásokat, amelyeket a különböző csendőr-parancsnokságokon vezetni kellett.

Ezt az első Utasítást követte egy 1882-ben Marosvásárhelyen kiadott könyvecske *Vezérfonal a csendőrnek ellenszegülési esetekben követendő magatartására* címen. Ezt, mivel a Szolgálati Utasítás kiegészítése volt, ahhoz csatolták. A Vezérfonal bevezetőben tárgyalta az ellenszegülések indító okait, "...melyek többnyire a csendőrök bátortalansága és határozatlansága...

által idéztetnek elő," majd kitért a letartóztatások módjaira és előírta, hogy ellenszegülés esetén a csendőr mikor és miként használhatta fegyverét. Tárgyalta ezeken kívül az eljárást korcsmában, fogolyörzésnél, a magatartást népcsődület esetén, a rablók elfogásának és a járőr nappali és éjjeli viselkedésének praktikus szabályait.

Szervezet

A csendőrségi közbiztonsági szolgálat és gazdasági ügyek a belügyminiszter, míg a fegyelmi és személyi ügyek a honvédelmi miniszter alá tartoztak. (25. melléklet) A testület felállításának alaptörvénye Magyarország területét — Budapest főváros kivételével — hat "csendőrkerületre" osztotta, ugyanennyi "csendőr-parancsnoksággal." Az eredeti beosztáson a belügyminiszter, "amennyiben az a szolgálat érdeke, vagy a csendőri kerületek és a honvéd-kerületek azonossága fenntartásának szempontja szükségessé tenné", változtathatott. Minden parancsnokság élén törzstiszt állt, aki mellé másik törzstisztet vagy rangidős századost osztottak be, mint helyettest. A csendőr-parancsnok kötelessége a törvények és szabályzatok keretein belül a közbiztonsági szolgálat irányítása volt. Felelősséggel tartozott még a gazdasági ügyek igazgatásáért, alkalmas legénység felvételéért, kerületéből a csendőriskolába való vezénylésekért, az altisztek és őrsparancsnokok kinevezéséért és a nőülési engedélyek kiadásáért.

Az 1884 november 2-án kelt honvédelmi miniszteri rendelet ezt a kettős elnevezést megváltoztatta, a csendőr-parancsnokságokat "csendőrkerületi parancsnokságok"-nak, a csendőr-parancsnokokat pedig "csendőrkerületi parancsnokok"-nak nevezte el.

Minden csendőrkerület két vagy több szárnyra oszlott, amelyet első vagy másodosztályú százados vezetett. A szárny területe legtöbbször két vagy három vármegyére terjedt. A szárnyparancsnok feladatai közé tartozott beosztott alakulatainál a rend és fegyelem fenntartása, a közbiztonsági kiképzés előmozdítása. Felelősséggel tartozott a legénység megfelelő lakással, élelmezéssel, ruházattal és fegyverzettel való ellátásáért. Őrsei felett félévenként szemlét tartott és az előbb említette-

ket ott ellenőrizte. Alárendelt alakulatai jelentéseit megjegyzéseivel kiegészítette és aláírta. (26. melléklet)

Minden szárnynak legalább két szakasza volt, amelyet alantós tisztek, főhadnagysok vagy hadnagysok vezettek. Ezek a területileg illetékes szárnyparancsnok alá tartoztak. A szakaszparancsnok köteles volt a felügyeleti körletében előforduló minden csendőrséget érintő eseményt ismerni és szükség esetén a helyszínen megjelenve a közbiztonsági intézkedéseket megtenni. A szakaszparancsnok munkaköréhez tartozott a "Szolgálati Könyv" rendszeres felülvizsgálata. Ellenőrizte az őrsőkön a szolgálat szabályszerű vezetését és a polgári hatóságoktól érkezett felhívások és megkeresések elintézését. Az 1925-ös átszervezés után a szakaszból szárny, a szárnnyól pedig osztály lett. Alhadnagysok lettek a szakaszparancsnokok, akik általában az új szárny székhelyén állomásoztak és a szárnyparancsnok közvetlen utasításai szerint vettek részt a rájuk bízott 5-9 órs közbiztonsági szolgálatának irányításában és ellenőrzésében.

Az 1887. év végén, tehát a testületnek az ország egész területére történt kiterjesztése után a harmadik évben, a hat csendőrkerületen belül a következő egységek működtek:

A kerület száma	Az alárendelt alakulat száma		
	Szárnny	Szakasz	Őrs
I.	4	8	150
II.	5	11	151
II.	4	10	143
IV.	4	12	158
V.	4	10	144
VI.	4	12	170
Összesen	25	63	916

A fentebb említett időpontban az ország területére, a törvényhatósági joggal felruházott városok kül- és belterületét kivéve, összesen 117 tiszti és 5.385 legénységi állás volt rendszerezítve. Ugyanakkor a Csendőrség létszámát az általa portyázott területek nagyságához és a lakosság számához

viszonyítva minden csendőrré 2.598 lakos és 53 négyzetkilométernyi terület jutott.⁶ (27. és 28. melléklet)

Szolgalat

A közbiztonsági szolgálat ellátására az ország területét őrskörletekre osztották fel. Az 1887. év végén 916 őrs működött az országban, melyek száma szükség szerint évente változott. Az őrsökön rendszerint 5-8 legénységi állományú csendőr teljesített szolgálatot. Kilenc legénységi állományú egyén volt tíz városban, tizenegy csendőr pedig csupán négy városban. Ennél több csak három helyen volt, Orsován tizenkettő, Budapesten tizenhárom és Gödöllőn tizennégy.⁷ Az 1881-es Csendőrségi Utasítás szerint a szolgálat rendes, felhívás folytán teljesített és ellenőrző szolgálatból állt. A rendes szolgálat a nap mint nap végzett portyázásokból állt, amit teljesíteni kellett anélkül, hogy arra valamely csendőr-parancsnokság parancsot, bíróság, ügyesség vagy közigazgatási hatóság felhívást adott volna. Ezt mindig az őrsvezető, illetve később az őrsparancsnok írta elő meghatározott időre vagy "szükségig". A járőr kivezénylését és bevonulását be kellett vezetni a "Szolgálati Könyv"-be, a későbbi "Szolgálati Havifüzet"-be. Ezt az illetékes tiszti előljáró havonta ellenőrizte. Az őrsparancsnok a járőrvezetőt szolgálatba indulásakor "Szolgálati Lap"-pal látta el, melybe bejegyezte a járőr tagjainak nevét, a szolgálat tartamát, célját, a kijelölt útvonalat, valamint a nagypihenők helyét. Ugyanerre a lapra a rangidős csendőr — a járőrvezető — időről időre ráírta az útvonalba eső falvakhoz, tanyákhoz vagy fontosabb tereptárgyakhoz való érkezés és az onnan történt elindulás idejét, egy-két közismert odaváló egyén nevét, akikkel ott találkoztak és beszélgettek, valamint a megtartott pihenőkre vonatkozó adatokat. (29. melléklet)

A rendes szolgálatba történő vezénylés alkalmával a járőr rendszerint az alábbi teendők ellátására kapott parancsot:

1. a büntetés alá eső tetteket megelőzni;
2. a véghezvitt törvénysértéseket kideríteni és tetteseiket feljelenteni;
3. a törvénysértőket az előírt esetekben elfogni és 24 órán belül az illetékes hatóságnak vagy bíróságnak átadni;

4. minden állampolgár személyét és vagyonát mindenemű erőszakoskodás ellen megvédeni;

5. tűzvész, árvíz és minden más veszélyeztetett helyen megjelenni és ott a közbiztonságot fenntartani;

6. utasokat kétes biztonsági útvonalakon elkísérni;

7. a katonaszökevényeket letartóztatni és az illetékes katonai parancsnokságnak átadni;

8. minden köz által használt és annak tulajdonát képező építményre és eszközre figyelmet fordítani, a hiányosságokat és rongálásokat jelenteni, a kártevőket kinyomozni;

9. a közlekedési szabályok megtartását ellenőrizni; és

10. a rendőri felügyelet alá helyezett egyének és a szabadon bocsátott büntetettek felett az ellenőrzést gyakorolni.⁸

Rendes szolgálatba mindig két főből álló járőrt vezényeltek ki, amelynek képzetebb és tapasztaltabb tagja volt a járőrvezető és a fiatalabb a járőrtárs. A portyázás — azaz a kijelölt útvonal bejárása — gyalog, lóháton vagy később kerékpáron történt, ahogy azt a Szolgálati Lap előírta. Portyázás céljaira eleinte az őrskörletet őrjáratokra osztották fel, később az őrsparancsnok a szükségnek megfelelően esetenként állította azt össze úgy, hogy a legfontosabb helyek havonta többször, a kevésbé fontosak pedig legalább egyszer legyenek ellenőrizve. Alapelv volt, hogy a csendőrijárőr ne csak a lakott, de időnként az elhagyatott és a bűnözők búvóhelyeül alkalmas területeket is felkeresse. A portyázási idő tartamát úgy állapították meg, hogy megfelelő idő jusson útközben a fontos dolgok megfigyelésére, a helyi lakossággal a közbiztonsági problémák megtárgyalására.

Minden portyázási idő egyharmadát a járőr pihenésre fordította. Ha ez hat órát tartott, "nagypihenő" volt, amit a falvakban vagy községekben az erre a célra szolgáló és két ágygal rendelkező pihenőszobában kellett megtartani. A rövidebb pihenőket a járőr belátása szerint bárhol és bármikor megtarthatta, a pihenőknek azonban egyik napról a másikra nem volt szabad átterjedniük, tehát azokat vagy éjjel előtt kellett befejezni, vagy pedig éjjel után megkezdeni. Ha a járőr szolgálati vagy egyéb okok miatt előírt pihenőjét portyázás közben nem tudta megtartani, azt bevonulása után a csendőrlaktanyában tartotta meg. A szolgálatban álló járőr mulasztása

vagy szabálytalansága őrszolgálati kötelességsértésnek minősült, ami hadbírószági eljárást vont maga után.

A Csendőrség másik fontos szolgálata az illetékes bíróság, ügyészség, vagy közigazgatósági hatóság törvényes hatáskörében kiadott "felhívásai"-nak, valamint a területileg nem illetékes bírói és közigazgatási hatóságok "megkeresései"-nek teljesítése volt. Ha valamelyik előbb említett hatóság olyan szolgálatra szólította fel az őrsöt, ami törvényellenes volt vagy nem tartozott a Csendőrség szolgálati feladatai közé, az őrsparancsnok kötelessége volt a felhívást teljesítés előtt közvetlen parancsnokának döntésre felterjeszteni.

Az ellenőrző szolgálat során a parancsnok személyesen meggyőződött arról, hogy alárendeltjei eljárásuk során pontosan betartották-e a törvényeket, törvényerejű rendelkezéseket és a csendőrségi utasításban foglaltakat, szolgálatukat az előírtak szerint teljesítették-e és hivatalos hatalmukkal nem éltek-e vissza. A szolgálatban álló járőrök ellenőrzése elsősorban az őrsparancsnok kötelessége volt, de az utasítás értelmében a tisztí parancsnokoknak is kellett évenként egy bizonyos számú járőrellenőrzést végezniük.

A csendőr-parancsnokságok ellenőrzését "szemlé"-nek hívták, amelyet az őrsök, szakaszok, szárnyak, vagy kerületek felettes parancsnokai foganatosítottak. Később, a csendőrségi "osztályok" létesítésekor, ezek parancsnokai is besoroltak a szemlélők közé. A Csendőrség felügyelőjének ellenőrzési és szemle-joga a testület minden tagjára, alakulatára és parancsnokságára kiterjedt.⁹ A szemlék megtartására vonatkozó részletes rendelkezést a *Szemleutasítás* tartalmazta.

Járőrözés

A járőrözés abból állt, hogy a csendőrijárőr őrskörletének minden kis zugában gyakran és váratlanul megjelent, így a közbiztonságra veszélyes és a bűnözésre hajlamos egyéneket a bűncselekmények elkövetésétől visszatartotta. A járőr tagjai szolgálatuk megkezdése előtt az őrsparancsnoknál jelentkeztek, aki őket öltözet és felszerelés tekintetében megvizsgálta, az előírt szolgálatra kioktatta és a szabálytalanságoktól való tartózkodásra figyelmeztette. Annak meghatározását, hogy mikor, hova,

milyen feladattal és melyik csendőr legyen szolgálatba vezényelve, teljesen az őrsparancsnokra bízta. Ebbe a jogába az előljáró parancsnokságok csak akkor avatkoztak be, ha az őrsparancsnok saját maga vagy valamelyik beosztottja javára vagy a lakosság hátrányára szabálytalanságot követett el.

A járőr szolgálati ténykedése ellen mindenkinek jogában állt panaszt tenni, ezért a járőr tagjai kötelesek voltak kíváncsra igazolványukat felmutatni és megengedni, hogy az igazolást kérő egyén nevüket és beosztásukat leírassa.

A járőr szolgálatteljesítésének ideje alatt étel és ital szerzése vagy pihenés céljából korcsmákba, vendéglőkbe, kávéházakba vagy szállodákba nem mehetett be, ezért étkezés céljaira az őrsről hideg élelmet vitt magával. Városok, vagy községek utcáin, vasúti szolgálatban, vagy szolgálati ténykedések közben a járőr tagjainak tilos volt dohányozniuk, de azt a szabadban való portyázás és a pihenő alatt megtehették. Az utasítás értelmében a csendőr sohasem feledkezhetett meg arról, hogy a közösséget szolgálta, ezért minden ténykedésében udvariasnak és előzékenynek kellett lennie.¹⁰

Különítmények

Ahol csendőrors nem működött, de közbiztonsági szempontból arra az év bizonyos szakában szükség volt, a belügyminiszter a kerületi parancsnok javaslatára csendőrkülönítményt állított fel. A különítmény legtöbbször két, három, vagy négy csendőrnek meghatározott rövid időre valamely fürdőhelyre, nyaralótelepre, vagy kirándulóhelyre való kitelepítése volt. Feladata a kirándulók, fürdőzők és egyéb látogatók személy- és vagyonbiztonságának megóvása, valamint azoknak a szükséges útbaigazításokkal és tanácsokkal való ellátása volt.

A különítményeket rendeltetésük szerint nevezték el. Voltak: őr- és fürdőkülönítmények, nyári és tiszti különítmények, stb. Ezek parancsnoka rendszerint altiszt volt, de a tiszti különítmények, valamint a húszon felüli létszámmal rendelkező altiszti különítmények parancsnoklásával mindig tisztet bízta meg. 1887-ben a Csendőrség tizenkilenc különítményéből tizenkettő fürdőhelyen működött két-két fővel, míg a többiekre három, négy vagy öt csendőrt vezényeltek ki.

A különítményeket a testület 1907-ben kezdte komolyabban alkalmazni. Ebben az évben a fürdőidény alatt a budapesti csendőrkerület területén Szentlászlófürdön, Félixfürdön és Menyházán volt különítmény két-két fővel és Biharfüreden négy fővel. A székesfehérvári kerületnél Savanyúkúton, Harkányban, Tarcsán, Balatonföldváron, Hévízen, Balatonfüreden és Almádin volt két-két csendőrből álló különítmény a fürdőszezon idején. Ezenkívül az I., II. és VII. kerületnek két-két, az V-nek öt, a VI-nak hét és a IV-nek tíz ilyen ideiglenes fürdőkülönítménye volt.¹¹

Őrszlaktanya

Az I. világháború előtt az elhelyezési viszonyok Erdélyben elég jók voltak, de az ország többi részében — különösen a falvakban — a csendőrlaktanya sokszor egyszerű parasztházban volt elhelyezve. Sok laktanya a község félreeső zúgában volt, így a helyi viszonyokat nem ismerő egyének csak hosszas keresés után találták meg. Ezeket néha úgy építették, hogy valamennyi ajtó az udvarra nyílt, ezért télen fűtése rendkívül költséges volt.

A századforduló után a városok és községek, valamint a belügyi tárca mind több és több laktanyát építtettek. 1908-ban Pfeifer Károly csendőr százados cikket írt a Csendőrségi Zsebkönyvben a laktanyával kapcsolatos kívánalmakról. Szerinte a csendőrlaktanyának a központban, könnyen megközelíthető helyen, a községháza és postahivatal közelében kellett lenni. A lakószobák célszerű elhelyezése, kényelmes beosztása, továbbá elegendő mellékhelyiség, tágas udvar, jó vizet adó kút, és nagy konyhakert szintén fontos szerepet játszott elgondolásában.¹² Javaslata nem maradt nyomtalanul, mert az új laktanyák tervezésére már nagyobb gondot fordítottak. Az erre vonatkozó rendelkezések az őrszlaktanyában a következő helyiségeket írták elő: őrsiroda, legénységi szoba, konyha, az őrsfőzőnő szobája, ládás-kamra, sertés- és baromfiól, valamint a lovasőrsökön istálló és zaboskamra.

Az őrsiroda az őrsvezető, illetve őrsparancsnok munkahelye és lakószobája volt. Bútorzata íróasztalból, iromány- és ruhaszekrényből, valamint pénztárasztalból állt. Itt volt még a díszruha-láda és az őrsparancsnok ágya, ez utóbbi még akkor is,

ha az őrsparancsnok családos volt és a laktanyában lévő külön lakásban vagy a laktanyán kívül lakott is.

A legénységi szobák száma az őrs létszámához igazodott és azok berendezését az *Illetékszabályzat* határozta meg. Minden csendőrnek volt egy vaságya a mögötte felállított polcos ruha- és fegyverfogassal, valamint egy írat- és ruhaszekrénye. A szobában még egy — étkezési, tanulási és oktatási célokat szolgáló — nagy asztal is volt megfelelő számú ülőhellyel.

A Szolgálati Utasítás "Szobarend" című fejezete pontosan előírta, hogy a csendőr egyenruháját, fegyverzetét, lábbelijét, írószereit és egyéb szolgálatban használt tárgyait hol és hogyan helyezze el. Az elhelyezés szabályszerűségét a szobaparancsnok időnként ellenőrizte. A csendőr magántárgyait külön erre a célra készített zárható ládában tartotta.

Rendszerint a legénységi szobában volt még az őrs könyvtára is, amely a *Csendőrségi Lapok* bekötött évfolyamaiból, tanulmányos és szórakoztató történeteket tartalmazó könyvekből és folyóiratokból állt. A legfontosabb szolgálati könyveket, a *Csendőrségi Szolgálati Utasítást*, a *Büntetőtörvénykönyvet* és a *Nyomozástant* a csendőr köteles volt magának beszerezni.

Igen sok csendőrlaktanyában egy kétszoba-konyhás lakás is volt a nős őrsparancsnok részére. Ha a parancsnok nőtlen volt, a lakást a rangban következő családos csendőrnek utalták ki.

2. SZEMÉLYI ÜGYEK

Legénységi felvétel

Amikor Tisza Kálmán a közbiztonsági szolgálat megszervezéséről szóló törvényjavaslatot benyújtotta, ugyanakkor Keresztesi Szende Béla honvédelmi miniszter is előterjesztett egy törvényjavaslatot, amely a csendőrlegénység felvételének módjait kívánta szabályozni. A törvényjavaslatot az országgyűlés képviselőháza 1881 január 19-én kezdte tárgyalni. Előadója Ráday Gedeon országgyűlési képviselő volt, aki — mint a Szeged-környéki rablók megfékezésére kiküldött kormánybiztos — jól ismerte az akkori közbiztonsági szervek gyengeségeit. Ráday beszéde után az országgyűlés a javaslatot eredeti szövegében elfogadta, a király szentesítette és 1881. évi II. tör-

vénycikk néven bekerült a magyar törvénytárba.

E törvény értelmében csendőrségi szolgálatra azok a legénységi állományú egyének jelentkezhettek, a) akik a közös hadseregben vagy a honvédségben az altszti rendfokozatot elérték és közszolgálati alkalmazásra igényük volt; b) akik katonai szolgálati kötelezettségüknek már eleget tettek; c) akiket a hadsereg huzamosabb időre szabadságot; és d) akik a hadseregben mint tartalékosok szolgáltak. Azokat, akik a tényleges katonai szolgálatból léptek át a Csendőrséghez és ott legalább négy évet szolgáltak, a hadi kötelékből két évvel hamarabb elbocsátották. Ezeket a katonai fegyvergyakorlatokra való behívás alól is felmentették.¹³

A csendőrségi felvételhez az Utasítás a következő feltételeket írta elő: 1. magyar állampolgárság; 2. feddhetetlen előélet; 3. megfelelő szellemi képesség; 4. húsz és negyven közötti életkor; 5. nőtlenégi vagy gyermek nélküli özvegységi állapot; 6. kifogástalan egészségi állapot; 7. legalább 163 centiméter testmagasság; 8. írni, olvasni és számolni tudás; 9. a magyar nyelv tökéletes ismerete; és azon vidék kisebbségi nyelvének ismerete, ahol mint csendőr szolgálni óhajtott.¹⁴ Azoknak a kiskorú egyéneknek, akik a Csendőrségbe akartak belépni, a felvételnél szüleik vagy törvényes gyámjuk írásbeli beleegyezését is be kellett adni. A fenti rendelkezéseknek az volt a céljuk, hogy minél több egyén pályázhasson a Csendőrséghez s így minél több jelentkezőből válogathassák ki a szükséges utánpótlást.

A Csendőrséghez felvett egyének próbaszolgálatra hat hónap volt. Ezalatt a szárnynál elméleti és az őrsön gyakorlati oktatást kaptak. A próbaszolgálat után a felvett egyén két tanú előtt háromévi csendőrségi szolgálatra kötelezte magát. Ennek letelte után az illető "kötelezvény"-ét évente megújíthatta. Minden legénységi állományú egyént a legelső rendfokozatban vettek át a testülethez.

Kilépés

Elbocsátották vagy el kellett bocsátani a Csendőrségtől azt:

1. aki a letelt szolgálati kötelezettség után kérte elbocsátását;
2. aki a próbaszolgálat alatt alkalmatlannak bizonyult;

ha az őrsparancsnok családos volt és a laktanyában lévő külön lakásban vagy a laktanyán kívül lakott is.

A legénységi szobák száma az őrs létszámához igazodott és azok berendezését az *Illetékszabályzat* határozta meg. Minden csendőrnek volt egy vaságya a mögötte felállított polcos ruha- és fegyverfogassal, valamint egy írat- és ruhaszekrénye. A szobában még egy — étkezési, tanulási és oktatási célokat szolgáló — nagy asztal is volt megfelelő számú ülőhellyel.

A Szolgálati Utasítás "Szobarend" című fejezete pontosan előírta, hogy a csendőr egyenruháját, fegyverzetét, lábbelijét, írószereit és egyéb szolgálatban használt tárgyait hol és hogyan helyezze el. Az elhelyezés szabályszerűségét a szobaparancsnok időnként ellenőrizte. A csendőr magántárgyait külön erre a célra készített zárható ládában tartotta.

Rendszerint a legénységi szobában volt még az őrs könyvtára is, amely a *Csendőrségi Lapok* bekötött évfolyamaiból, tanulmányos és szórakoztató történeteket tartalmazó könyvekből és folyóiratokból állt. A legfontosabb szolgálati könyveket, a *Csendőrségi Szolgálati Utasítást*, a *Büntetőtörvénykönyvet* és a *Nyomozástant* a csendőr köteles volt magának beszerezni.

Igen sok csendőrlaktanyában egy kétszoba-konyhás lakás is volt a nős őrsparancsnok részére. Ha a parancsnok nőtlen volt, a lakást a rangban következő családos csendőrnek utalták ki.

2. SZEMÉLYI ÜGYEK

Legénységi felvétel

Amikor Tisza Kálmán a közbiztonsági szolgálat megszervezéséről szóló törvényjavaslatot benyújtotta, ugyanakkor Keresztési Szende Béla honvédelmi miniszter is előterjesztett egy törvényjavaslatot, amely a csendőrlegénység felvételének módjait kívánta szabályozni. A törvényjavaslatot az országgyűlés képviselőháza 1881 január 19-én kezdte tárgyalni. Előadója Ráday Gedeon országgyűlési képviselő volt, aki — mint a Szeged-környéki rablók megfékezésére kiküldött kormánybiztos — jól ismerte az akkori közbiztonsági szervek gyengeségeit. Ráday beszéde után az országgyűlés a javaslatot eredeti szövegében elfogadta, a király szentesítette és 1881. évi II. tör-

vénycikk néven bekerült a magyar törvénytárba.

E törvény értelmében csendőrségi szolgálatra azok a legénységi állományú egyének jelentkezhettek, a) akik a közös hadseregben vagy a honvédségben az altszti rendfokozatot elérték és közszolgálati alkalmazásra igényük volt; b) akik katonai szolgálati kötelezettségüknek már eleget tettek; c) akiket a hadsereg huzamosabb időre szabadságot; és d) akik a hadseregben mint tartalékosok szolgáltak. Azokat, akik a tényleges katonai szolgálatból léptek át a Csendőrséghez és ott legalább négy évet szolgáltak, a hadi kötelékből két évvel hamarabb elbocsátották. Ezeket a katonai fegyvergyakorlatokra való behívás alól is felmentették.¹³

A csendőrségi felvételhez az Utasítás a következő feltételeket írta elő: 1. magyar állampolgárság; 2. feddhetetlen előélet; 3. megfelelő szellemi képesség; 4. húsz és negyven közötti életkor; 5. nőtlenégi vagy gyermek nélküli özvegységi állapot; 6. kifogástalan egészségi állapot; 7. legalább 163 centiméter testmagasság; 8. írni, olvasni és számolni tudás; 9. a magyar nyelv tökéletes ismerete; és azon vidék kisebbségi nyelvének ismerete, ahol mint csendőr szolgálni óhajtott.¹⁴ Azoknak a kiskorú egyéneknek, akik a Csendőrségbe akartak belépni, a felvételnél szüleik vagy törvényes gyámjuk írásbeli beleegyezését is be kellett adni. A fenti rendelkezéseknek az volt a céljuk, hogy minél több egyén pályázhasson a Csendőrséghez s így minél több jelentkezőből válogathassák ki a szükséges utánpótlást.

A Csendőrséghez felvett egyének próbaszolgálatra hat hónap volt. Ezalatt a szárnynál elméleti és az őrsön gyakorlati oktatást kaptak. A próbaszolgálat után a felvett egyén két tanú előtt háromévi csendőrségi szolgálatra kötelezte magát. Ennek letelte után az illető "kötelezvény"-ét évente megújíthatta. Minden legénységi állományú egyént a legelső rendokozatban vettek át a testülethez.

Kilépés

Elbocsátották vagy el kellett bocsátani a Csendőrségtől azt:

1. aki a letelt szolgálati kötelezettség után kérte elbocsátását;
2. aki a próbaszolgálat alatt alkalmatlannak bizonyult;

3. akit a haditörvényszék lefokozásra ítelt;
4. akire az iszákosságot, a szolgálati hanyagságot vagy a botrányos életmódot rábizonyították;
5. akinél méltánylást érdemlő családi körülmények forogtak fent;
6. akinek elbocsátását a testület létszámának csökkentése szükségessé tette.

Kiképzés

A Csendőrség kezdettől fogva igen nagy gondot fordított tagjainak kiképzésére. Az 1881-ben kiadott Utasítás hathónapos próbaszolgálatot írt elő. Ezt az időt csendőrségi kiképzésre kellett fordítani. Országos csendőriskolák ebben az időben még nem voltak, ezért a kiképzés a csendőrkerületeknél történt. Minden kerülethez oktatótisztet osztottak be, aki néhány altiszttel együtt csak oktatással foglalkozott. Elsősorban az újoncokat képezték ki, de ezek hiányában a kerületi parancsnok csendőröket vezényelhetett az iskolába továbbképzésre.

A csendőrujoncok először a szükséges elméleti oktatást kapták meg. Ez főképpen a törvények, rendeletek és a csendőrségi Utasítás ismeretéből, valamint a bűncselekmények felderítéséhez és nyomozásához szükséges alapismeretekből állt. A kiképzés gyakorlati része az őrsökön folyt, ahol az ujonc ismeretei — egy idősebb csendőrrel az őrskörlet portyázása közben — naponta gyarapodtak.

A hathónapos oktatás végén a próbaszolgálatosok írásbeli és szóbeli vizsgát tettek. A vizsgáló bizottság a kerületi parancsnokból, egy alantos és egy számvivő tisztből állt. A sikeres vizsga után az újoncot véglegesítették; tizedesi rangot kapott, letette a csendőresküt, aláírta a hároméves kötelezőt, majd megkapta őrsbeosztását. A csendőresküt két tanú jelenlétében írta alá. Ebben az illető megígérte az ország törvényeinek pontos betartását, a közbiztonsági szolgálat hűségese ellátását, engedelmességet ígért a királynak, csendőrségi feljebbvalóinak és az illetékes hatóságoknak.

Tiszti felvétel és kiképzés

A tiszti létszámot elsősorban a testületből pótolták fokozatos

előléptetéssel az 1893. évi XXXVI. törvénycikk alapján. A felvételnél, valamint a csendőrtiszti előléptetéseknél a hadsereg tagjaival szemben előnyben részesültek a vármegyéknél előzőleg közbiztonsági szolgálatban lévő csendbiztosok is, akik erre az 1881. évi III. törvénycikk 6. szakasza alapján jogosultak voltak.

A szolgálatban kipróbált olyan nőtlen altisztek, akik kiváló minősítésen kívül még megfelelő általános műveltséggel is rendelkeztek, az illetékes parancsnok javaslata alapján a m. kir. Ludovika Akadémiára kerültek, vagy kivételesen honvédtiszti vizsgára bocsátották őket. Az akadémiát végzett vagy a tiszti vizsgát letett altisztek hadapródok lettek. (30-32. melléklet)

Átkerülhettek a Csendőrséghez a cs. és kir. közös hadseregben szolgáló és a m. kir. honvédség tényleges vagy tartalékos állományából a kifogástalan minősítéssel rendelkező tisztek és tisztjelöltek is. Ezek a közös hadseregben vagy a honvédségben viselt rangjukról lemondtak és mint próbaszolgálatos csendőr tizedesek a hat hónapig tartó csendőriskolába kerültek. Csak ennek elvégzése után nevezték ki őket csendőr őrmesterekké és később csendőr hadapródokká.

A cs. és kir. közös hadseregtől vagy a m. kir. honvédségtől így átkerült volt tisztek és tisztjelöltek, akik a Csendőrségnél a hadapródi rendfokozatot az előzőleg említett módon elérték, valamint a testület kebeléből hadapródokká átminősített csendőrtisztek csendőrtisztekké való kinevezéséhez még külön csendőrtiszti szakvizsgát is kellett tenni. A szakvizsgabizottság elnöke mindig egy csendőrkerületi parancsnok volt, tagjai sorában pedig néhány csendőrtiszt és egy csendőr számvivő foglalt helyet. A vizsgabizottság összeállítását, a vizsga anyagát és az ezzel kapcsolatos egyéb teendőket miniszteri rendeletek szabályozták.

Rendfokozatok

A Csendőrség 1888-as Zsebkönyve a következő rendfokozatokat tüntette fel: 1. csendőr, 2. címzetes őrsvezető, 3. őrsvezető, 4. címzetes őrmester, 5. őrmester, 6. hadapród, 7. hadnagy, 8. másodosztályú százados, 9. első osztályú százados, 10. őrnagy, 11. alezredes, és 12. ezredes.

Az előléptetés joga őrmesterig bezárólag a kerületi parancs-

nokot illette meg. A hadapródi kinevezés a belügy- és honvédelmi miniszterek kölcsönös megállapodásával történt. A tiszteket hadnagyi rendfokozattól felfelé a király nevezte ki.

Nősülés

A testület tagjainak nősülését külön utasítás szabályozta. Ezt a belügy- és honvédelmi miniszterek készítették a csendőrségi szolgálat különlegességének figyelembe vételével. Ők állapították meg a nős csendőrök arányszámát is. Az 1881-es Csendőrségi Utasítás szerint egy csendőrkerületen belül a csendőröknek csupán tíz százaléka lehetett nős.¹⁵ Később a nősök arányszámát felemelték ugyan, de a csendőr csak a harmincadik életévének betöltése után nősülhetett. A nősülési engedély kiadásánál a menyasszony és családja erkölcsét és nemzethűségét is felülvizsgálták, amit mindig csendőrtiszt foganatosított. A kivizsgálási jelentést a kerületi parancsnokhoz terjesztették fel döntésre. Hasonló eljárást alkalmaztak a tisztek nősülésénél is azzal a különbséggel, hogy a tisztek nősülését csak a honvédelmi miniszter engedélyezhette.

Magánélet

Az 1881-es Utasítás szerint a csendőrök magánéletének is kifogástalannak kellett lennie. Semmiféle ajándékot, még enni-valót sem fogadhattak el senkitől. Szolgálati idő alatt étkezés céljából sem mehettek be az éttermekbe vagy korcsmákba. Ugyancsak tilos volt szolgálati idő alatt szeszes italt inniuk vagy mások jelenlétében dohányozniuk. Szolgálati időn kívül sem látogathattak kétes hírű korcsmákat vagy vendéglőket és nem mutatkozhattak rossz hírű nőkkel sem. Kártyázás pénzben, tivornyázás és adósság-csinálás a csendőröknél nem fordulhatott elő.

Az Utasítás szerint a csendőrnek mind hivatalos eljárásában, mind azon kívül is komoly és előzékeny magatartást kellett tanúsítania, szavában és tettében mindazt tapintatosan el kellett kerülnie, ami szolgálati fellépését megnehezítette volna és az intézmény jó hírvének kisebbítésére szolgálhatott volna.

Külön csendőr erények fejlődtek ki, melyek más emberben is meglehettek ugyan, de nem állt módjukban azokat gyakorolni

is, míg a csendőrnek ezek tulajdonában kellett lennie. Ilyenek voltak a pártatlanság és igazságszeretet, az önzetlenség és megvesztegethetetlenség, a bajtársiasság és hivatásszeretet.

Magánélete szolgálati feladataival párhuzamos, mert aki másoktól törvénytiszteletet és erkölcsösséget kíván, annak elsősorban magának kell példát mutatnia. Élettársát és szórakozásait is meg kellett tehát válogatnia, s aki mindezen kívánalmaknak nem tudott megfelelni, az nem lehetett, illetve nem maradhatott a testület tagja. Kifejezett erkölcsi testület volt, mely e tekintetben — különösen saluhelyen — közvetlenül a papság után következett.¹⁶

Illetmények

A csendőrök illetménye három részből tevődött össze: a havi fizetésből, a szolgálati pótdíjból és az egyéb járulékokból.

1. A havi fizetés mind a tiszteknél, mind az altiszteknél és csendőröknél azonos volt a honvédség hasonló rendfokozatú egyénének fizetésével. Ezt az összeget a tiszteknek havonta, a legénységi állományú egyéneknek kezdetben minden hó 1., 11. és 21. napján, később pedig havonta fizették ki.

2. A csendőr legénység a fizetésen felül szolgálati idejének nagyságához idomított csendőrségi pótdíjat is kapott. Ez a pótdíj a közbiztonsági szolgálatban eltöltött négy év befejeztével kezdődött és összege évente emelkedett.

3. Az egyéb járulékokhoz lehetett számítani a következőket:

Utazási pótdíj járt a testület minden tagjának, aki állomáshelyén kívül legalább 24 órai szolgálatot teljesített. Ebben az esetben a törztiszteknek négy, a főtiszteknek két forintot, alacsonyabb rendfokozat esetén pedig napi ötven krajcárt fizettek. Ugyanezt az összeget kapták a testület tagjai az esetleges áthelyezések vagy rendkívüli vezénylések esetén is.

A letartóztatott egyén bíróságra való kíséréseért a csendőr külön pótdíjat kapott; az őrmester napi egy forintot, a csendőr hetven krajcárt, valamint az oda- és visszautazási költségeket. Ezt elővezetési pótdíjnak hívták.

A legénységi állományú egyének étkezési pótlék is járt abban az esetben, amikor szolgálati ideje nem tette lehetővé

otthon, vagy saját őrszlaktanyájában az étkezést.

Kórházi ápolásnál az oda- és visszautazást is fizették. Az ápolás idején a nős csendőr családja teljes, a nőtlen csendőr pedig a körülményekhez igazodó részleges fizetést kapott.

Ezeneken felül a Csendőrség minden egyes tagjának ingyen lakás járt. A nőtlen legénység az őrsőkön és iskolákban kincstári vagy bérelt laktanyákban kapott elhelyezést. Itt a szobák számát, a bútorok minőségét és mennyiségét, a mellékhelyiségeket és az istálló nagyságát pontosan előírták. Az őrsön egy szobában legfeljebb négyen lakhattak. Az épület és a bútorok karbantartására, fűtésre, világításra és tisztogatásra a kincstár külön átalányokat folyósított. A lóápolókat külön fizették.

Amennyiben a Csendőrség nem rendelkezett megfelelő lakással és a tiszt saját vagy bérelt lakásban lakott, neki lakbér járt. Ez esetben az 1880-as években a kerületi parancsnok 525, az alezredes és őrnagy 440, a százados 315, a főhadnagy és hadnagy évente 210 forintot kapott lakbér címen. Később az ország városait lakbérosztályokba sorozták. A tisztek és nős altisztek a nekik járó lakás nagysága szerint állomáshelyük lakbérosztálya alapján kapták lakbérüket.

Nyugdíj

A Csendőrség tagjainak nyugdíjigényét törvény szabályozta. A tisztek a honvédség ugyanolyan rangú tisztjeivel egyenlő nagyságú nyugdíjat kaptak. A legénységi állományú egyén tízévi szolgálat után megkapta a tizenötödik szolgálati év fizetésének egyharmadát, tizenöt év után a huszadik szolgálati év három nyolcadát, húsz év után a huszonötödik szolgálati év négy nyolcadát és így tovább. Az, aki negyven évet szolgált, utolsó fizetésének teljes összegét kapta nyugdíjként. (33. melléklet)

A törvény kitért arra is, hogy ha a csendőr szolgálatteljesítés közben önhibáján kívül szolgálatképtelenné vált volna, nyugdíjának kiszabása előtt szolgálati éveire még tíz évet hozzá kellett számítani. Ha pedig valamely csendőrtiszt vagy csendőr az előzőleg említett körülmények miatt elhalálozott volna, az özvegynek és az árváknak a nyugdíj abban az összegben járt, mintha az elhunyt negyven évet szolgált volna.

A harmincas évektől a Csendőrség egyéneinek illetményeit és

nyugdíját a *Csendőrségi Illetményszabályzat* állapította meg. E szerint tízévi szolgálat után a csendőr tényleges illetményeinek negyven százalékát kapta nyugdíjként. Minden további szolgálati év két százalékkal emelte meg nyugdíját, ami a negyvenedik év betöltésével száz százalék lett. A szolgálat nehézségére való tekintettel az altisztek nyugdíjba beszámított idejét egyharmaddal többre értékelték, mint amennyi a valóságos szolgálatban eltöltött idejük volt.

Ruházat

A Csendőrség tagjainak ruházattal való ellátására a belügyminiszter minden véglegesített csendőr részére egy bizonyos összeget utalt ki, amit "tömeg-átalány"-nak neveztek. Ezt az összeget az illetékes gazdasági hivatal félékenként a csendőr javára írta. Ennek terhére a nevén lévő összeg erejéig minden csendőr évente kétszer kifogástalan minőségű egyenruhát, lábbelit, fehérmeműt, egyéb öltözeti és felszerelési tárgyakat vásárolhatott a Budapesten lévő Csendőrségi Felszerelési Anyagraktártól. Az intézményt 1912-ben a ruházattal és felszereléssel való egységesebb és gazdaságosabb ellátás céljaira állították fel. Szervezője és első vezetője Nemesszeghy László számvivő százados volt.

Az Anyagraktár a ruhákat a csendőr méretei szerint egyenruhasabókkal készítette el. A szolgálati évek folyamán összegyűlt átalány-megtakarítás a csendőr személyi vagyona lett, amit leszereléskor vagy nyugdíjbamenetele alkalmával készpénzben megkapott. Ezért gondosan vigyázott öltözeti cikkeire, hogy minél több pénzt takaríthasson meg. Hogy a csendőrök mindig rendesen öltözködjének, a szárnyparancsnok szemle alkalmával ruhavizsgát tartott és a kopottnak minősített ruhadarabok helyett a csendőrt újak beszerzésére utasította.

Az Erdélyi Csendőrségnél a régi osztrák eredetű kabátokat használták. Amikor a magyarországi csendőrkerületeket felállították, a csendőrtisztek részére ugyanolyan szabású atillákat rendszeresítettek, mint amilyeneket akkor a honvédtisztek viseltek. Színük azonban különböző volt, mert a Csendőrségnél ezek sötétzöld posztóból készültek buzérvörös hajtókákkal. A legénységnek hasonló színű zubbonya volt buzérvörös ujj- és

gallérzsinórzattal. Később ezeket mind a tiszteknél, mind a legénységénél "dolmány"-okra cserélték fel, amelyeken a pitykegombok és a zsinórozás bizonyos fokú magyaros jelleget adott az egyenruhának. Ehhez fekete pantalló-nadrág tartozott fekete cipővel. Szolgálatban a csendőr kakastollas kalapot viselt, szolgálaton kívül fekete társasági sapkát hordott piros szegéllyel.¹⁷

Az első világháború után a testület egyenruhája a honvédségéhez hasonló khaki lett, de kettős, acélzöld és buzérvörös hajtókéval. A rendfokozati elnevezések és jelzések teljesen megegyeztek a honvédségivel. Ez meg is maradt a testület feloszlásáig.

A tisztek nem kaptak külön ruhaátalányt, de a ruházati és felszerelési anyagot méltányos áron saját költségükre beszerezhették a Csendőrségi Felszerelési Anyagraktártól. Azt a saját maguk által kiválasztott katonaszabókkal varratták meg az *Öltözeti Szabályzat*ban előírtak szerint.

Járőrvezetői jelvény

A járőrvezetői jelvényt 1895 április 17-én rendszeresítették a szolgálatban álló rangban idősebb csendőr részére. Ez aranyszínű fémből sajtolt 4.4 centiméter átmérőjű kerek kokárda volt, melynek 3 centiméter átmérőjű világos buzérvörös színű közép mezejét a magyar Szent Korona kicsinyített másolata díszítette. A járőrvezetői jelvényt a járőrvezető zubbonyának jobb oldalán a felső zseb fölött viselte, amit az őrsparancsnok tűzött fel.

Étkezés

A testületen belül a csendőrörsöt egy kis önálló családnak tekintették. Ezen elgondolás alapján az őrsök nőtlen tagjai élelmezésük ellátására "közgazdálkodás"-t létesítettek. Maguk közül választottak közgazdálkodás-vezetőt és felfogadtak egy negyven éven felüli, kifogástalan erkölcsi magaviseletű, nemzeti-hűségi szempontból megbízható, büntetlen előéletű szakácsnőt. Minden hónap elején az élelem beszerzésére, valamint az egyéb kiadások fedezésére szükséges hozzájárulást saját illetményükből előre befizették. A rendkívüli beszerzéseket, a heti étrendet, valamint a közgazdálkodás egyéb problémáit a csendőrök közös megállapodással intézték el.

Ahol erre alkalom adódott, a közigazdálkodásban résztvevők a laktanyaudvar elkerített részén zöldségeskertet létesítettek, gyümölcsfákat ültettek, baromfiakat és sertéseket neveltek. Ez nemcsak szolgálaton kívüli időtöltést és szórakozást biztosított a tagoknak, de esetleges családi életükre is előkészítette őket. A közigazdálkodások saját élelmezésük feljavítására egy kis darab földet is bérelhettek. Az erről szóló írásbeli szerződést a kerületi parancsnok átvizsgálta s ha az megfelelt az utasítások követelményeinek, jóváhagyta.

A szolgálatban álló csendőrtisztek a közigazdálkodás konyhájáról étkeztek, de minden étkezésért a tagok részére megállapított összeg másfélszeresét fizették a közigazdálkodásnak.

3: KIEMELKEDŐ ESEMÉNYEK

A betyárvilág felszámolása

Az újonnan felállított Csendőrség kiemelkedő eseményei közé tartozott a betyárvilág teljes felszámolása. Ezt a feladatot a testület felállítása napján, sőt egyes helyeken működésének hivatalos megkezdése előtt kezdte el és az első öt év alatt majdnem teljesen megtisztította az országot a rablóbandáktól. Mint történelmi tényt lehet megemlíteni a következő eseteket:

1. Tiszafüreden a csendőrsöt 1883 január 1-ével állították fel. Pál Dániel őrsvezető két beosztottjával már korábban beérkezett az őrsre, hogy a szolgálat átvételére előkészüljön. December 26-án, a szolgálat átvétele előtt öt nappal, amikor még a pandúroknak kellett a közbiztonságra vigyázniuk, két ismert rablóbetjár érkezett a községbe. Egy üzletet kiraboltak és lovaskocsit zsákmányolva továbbálltak. A pandúrok értesítették az őrsvezetőt, aki két csendőrével a rablók után iramodott. Hosszas tűzharc fejlődött ki közöttük és az őrsvezető elmaradt csendőreitől függetlenül egyedül elfogta mindkét betyárt. (34. melléklet)

2. Zalaegerszeg csendőr-szakaszparancsnoka, Marssó Lőrinc hadnagy, 1884 áprilisában értesült arról, hogy a híres haramiavezér, Savanyó József, szakasza területén bujkált. Tüstént kirendelt egy járőrt a bandita búvóhelyének kinyomo-

zására. A nyomok Tapolca község határába vezettek, ahol még három csendőr csatlakozott a nyomozó járőrhez. Hosszas puhatolózások és Marssó hadnagy utasításai alapján sikerült a gonosztevőt egyik társával május 4-én elfogni és a környéken a közbiztonságot helyreállítani. (35. melléklet)

3. Oroszlán Palit, az utolsó bakonyi betyárt is csendőrök fogták el 1887 szeptemberében. Oroszlán előző rablásai és gyilkosságai miatt tizenöt évet ült börtönben, ahonnan néhány társával megszökött. Újra kezdte rablásait. A Csendőrség a Zala völgyében valóságos hajtóvadászatot rendelt Oroszlán Pali és tizenhárom rablótársa ellen. A Baksay Sándor csendőr hadnagy parancsnoksága alatt álló csendőröknek sikerült a rablókat elfoganiuk és ezzel a bakonyi utakat veszélytelenekké tenniük.¹⁸

Baksayn kívül még sok névtelen csendőr vett részt az ország különböző részeiben garázdálkodó rablók kézrekerítésében. Ez a közbiztonság megszilárdulásához és a testület tekintélyének emeléséhez vezetett. A korabeli csendőrségi zsebkönyvek részletesen foglalkoztak ezekkel a nyomozásokkal, valamint a veszélyesebb rablók elfogásával. A Magyarországon 1945 után megjelent és a betyárvilággal foglalkozó könyvek is megemlégték a Csendőrség szerepét a rablók felszámolásában, de elhallgatták a testület küzdelmének közbiztonsági jelentőségét és eredményét. (36. és 37. melléklet)

Meg kell még emlékezni arról a hónapokig tartó fegyveres harcról, amit a fiatal testület tagjai folytattak Bács-Bodrog megyében a garázdálkodó szerbekkel, akik 1886-ban és 1887-ben a Délvidéken számos gyilkosságot, betörést és postarablást követtek el. Ártalmatlanná tételüket megnehezítette az országhatár közelsége és az őket rejtegető nagyszámú rokonságuk. Hosszú és fáradságos küzdelem után, amelyben egy csendőrt agyonlőttek és többet megsebesítettek, sikerült a többször szétugrasztott banda minden tagját ártalmatlanná tenni. A fegyveres harcot személyesen vezető Kalló Antal csendőr főhadnagy, újvidéki szakaszparancsnokot a Monarchiában oly ritkán adományozott Katonai Érdemkereszttel tüntették ki. Rajta kívül több résztvevő csendőr kapott honvédelmi miniszteri dicsérő okiratot, illetve pénzjutalmat.

Központi vezetés

Amikor az 1881. évi III. törvénycikk a csendőr-parancsnokságokat közvetlenül a belügy- és honvédelmi miniszter hatáskörébe utalta, nem intézkedett egy felsőfokú csendőrségi intézményről, amely a kerületek egyöntetű és szakszerű irányítását, valamint azok szoros együttműködését biztosította volna. Ezen hiányosságon segített az 1886 október 13-án kelt legfelsőbb elhatározással kiadott rendelet. Ezzel a király a honvédelmi minisztériumban ideiglenes minőségben működő csendőrségi irodát állandósította és azt a minisztérium IV. Csendőrségi Osztályává minősítette. Az osztály élére az onnan nyugállományba vonuló Schatz Lajos csendőr ezredes utódként Török Ferenc csendőr ezredest nevezte ki, akit ideiglenesen megbízott a magyar Szent Korona országaihoz tartozó Csendőrség felügyelőjének teendőivel is.¹⁹ Ezzel a megbízatással a felügyelő parancsadási jogot kapott valamennyi magyar és horvát-szlavón csendőrkerületi parancsnokságokhoz tartozó tiszti és legénységi állományú egyén felett. Az osztályvezető-felügyelő egy helytesszel, két-három tiszttel és ugyanannyi altiszttel végezte a magyarországi Csendőrség személyi ügyeinek vezetését, a kiképzés irányítását és a fegyelem kezelését. A csendőr felügyelői állást csak 1894-ben véglegesítették. Ekkor a király a felügyelőiséget állandó jellegűvé tette és elválasztotta a honvédelmi minisztérium csendőrségi osztályától.

Az 1904. évben a m. kir. belügyminisztérium kebelében is felállítottak egy csendőrségi osztályt. Ez egy osztályvezetőből, annak helyetteséből, egy számvívó tisztből és néhány altisztből állt. Az osztály 1904 december 14-én kezdte meg hivatali működését; első vezetője Kosztka Pál csendőr ezredes lett. A belügyminisztériumnak ez a csendőrségi szolgálati osztálya foglalkozott országos viszonylatban a Csendőrség közbiztonsági és gazdasági ügyeivel.²⁰

A m. kir. Csendőrség felügyelőjének feladatát és hatáskörét a részére külön kiadott *Szerui Határozványok* állapították meg, amelyek szerint felügyelt a kerületi parancsnokságok, valamint ezeken keresztül az egész testület szellemére és működésére. A felügyelő az egyes kerületeket háromévenként szemlélte meg, az általa nem ellenőrzött kerületeket pedig helyettese látogatta

meg. A Csendőrség felügyelője rendszerint altábornagy volt s alatta két tábornok is szolgált. Ezek közül a rangidős volt a Csendőrség felügyelőjének a helyettese. A felügyelőségnél volt még egy segédtsízt, parancsírtsízt, egészségügyi főnök és ügyész, valamint néhány előadírtsízt és írodai segédmunkás.

Évkönyv

Az 1884. évben jelent meg első alkalommal a Szelesteý Károly csendőr százados által szerkesztett, Kolozsvárott kiadott könyvecske: a *M. kir. Csendőrség Évkönyve*. Ez feltüntette a Csendőrség teljes állományát és elhelyezését, megemlíttette a parancsnokokat és azok beosztását. Ezenkívül nyilvánosságra hozta a különböző dícséreteket és kitüntetéseket, tanulmányt közölt a tereptani ismeretekről, a bűnügyi nyomozásról és ismertetett néhány tanulságos esetet is.

Zsebkönyv

A Csendőrségi Zsebkönyv két fiatal tsízt, Kosztka Pál II. osztályú százados és Koreska Vilmos főhadnagy kezdeményezésére 1887-ben létesült. Kosztka ebben az időben a budapesti III. számú csendőrkerületnél szolgált, mint segédtsízt, Koreska pedig ugyanakkor a honvédelmi minisztérium csendőrségi osztályán dolgozott. A két barát javaslata alapján tsíztekből és altíztekből szerkesztő bizottságot alakítottak. A felügyeletre és a kiadások, számadások felülvizsgálására Török Ferenc tábornokot kérték meg. A Zsebkönyv feladatát annak 1888-ban megjelent második kiadása a következőkben foglalta össze:

Midőn a magyar királyi Csendőrségi Zsebkönyv szerkesztő bizottsága ezen zsebkönyvnek 1888. évi második évfolyamát a nyilvánosságnak és közhasználatnak ezennel átadja, ugyanazon célok lebegnek szemei előtt most is, mint amelyek az alapvető első évfolyam kibocsátásával elérni szándékoltattak, t. i.; hogy az mint a testület legsajátosabb közös kézikönyve a szakösmereteket egyöntetűen terjessze, a közszellemet erősítse, nemes vetélkedésre buzdítson, általában a testület tagjaiban is a képzettség magasabb színvonalára emelni segítsen és mindamellet a vállalat tsízta jövedelme által a csendőrségi

jutalmazási alap jelenleg szerény összegét gyarapítva, a legénység legérdemteljesebbjeinek a megérdemelt erkölcsi mellett, a méltányos anyagi előismerést is biztosítsa.

Ugyanekkor a Zsebkönyv beszámolt az első évfolyam anyagi helyzetéről is. E szerint az 1887-es első Zsebkönyv bevétele az önkéntes előfizetésekből 3.427 forint, kiadása 2.490 forint volt. A fennmaradó tiszta haszonból az 1888-as Zsebkönyv előzetes kiadásaira visszatartottak 37 forintot, a 900 forintot pedig befizették a m. kir. Csendőrség Jutalmazási Alapjára.

A bizottság a második előfizetési felhívásban tizenöt aranyat tűzött ki pályadíjul olyan eredeti munkára, amely a gyalogjárőr magatartását és rendes szolgálati teendőit a legjobban tárgyalja.²¹

Ez a Zsebkönyv a Csendőrség feloszlataáig minden évben megjelent, ismertette a testület szervezetét, területi elhelyezését, tisztjeinek és tiszthelyetteseinek nevét, beosztását, rendfokozatát és kitüntetéseit. Beszámolt a közbiztonsági szolgálat legújabb vívmányairól és a legfontosabb tanulságos nyomozásokról is.

Tábori Csendőrség megszervezése

A tábori rendészeti szolgálat ellátása éppen úgy, mint a közbiztonsági szolgálaté, az idők folyamán sok változáson ment keresztül. Ez a XIX. század kezdetétől az osztrák birodalom, majd az Osztrák-Magyar Monarchia területén a következőképpen fejlődött.

Mikor 1815-ben Lombardiát az osztrák tartományokhoz csatolták, a kormány az ott talált zsandárságot átvette. Ez akkor tizenegy szárnnyból — azaz katonanyelven tizenegy századból — állt, amelyekből háború esetén egyet tábori rendészeti szolgálatra osztottak be. A tábori zsandárok jogai és kötelességei az 1817-ben kiadott szabályzat szerint a következők voltak:

1. Kérek és gyanús egyének megfigyelése, fosztogatók elfogása, a hadseregen kívül álló személyek katonai körletből való eltávolítása. Az engedély nélkül csatangoló katonák elfogása és illetékes parancsnokságukhoz való előállítás. A kijelölt katonai körlet állandó portyázása, felesleges nőszemélyek és kereskedők eltávolítása, polgári egyének bántalmazásának megakadályozása. A lakosság vagyonának indokolatlan

pusztítástól való megvédése, hadifoglyok kísérése, szökevények elfogása. Élelmiszerek és bor kiosztásánál a rendre való felügyelet, katonai és polgári raktárakban a rend fenntartása. Zsarolások és meg nem engedett harácsolások kinyomozása és a vétkesek feljelentése, meneteknél és visszavonulásoknál a rendre való felügyelés.

2. A tábori zsandárok harcvonala mögött felállított őrszei azokat a katonákat, akik magukat az ütközetből kivonni igyekeztek, a harcvonalba visszaküldték. A sebesültszállító kocsikat elkísérték, hogy a sebesültvivők a kötőzöhelyen sokáig ne időzzenek; az ütközet után a csatateret leportyázták, a szétvert egységeket egyesítették és a még feltalálható sebesülteknek segílyt nyújtottak.

3. A tábori zsandárnak jogában állt az őt tettelegesen bántalmazó katonát felkoncolni és az őt szolgálátában akadályozó tisztet feljelenteni, aki ezért rangjával fizetett. Viszont a tábori zsandárt, ha hatalmával visszaélt, a katonai bíróság halálra ítéltette.

Az osztrák-olasz háború kitörése után, 1848-ban az osztrák hadsereg parancsnoka, Radetzky tábornagy a lombardiai zsandárságot kis létszáma miatt nem alkalmazta. Két új katonai rendészeti szervet állított fel "vadászcsapat" és "törzs dragonyos osztály" néven. Az első a harcoló csapat, a másodikat a főhadiszállás körüli rendészeti és küldöncszolgálatok ellátására alkalmazták. Mindkét alakulat tisztjeit és legénységét a hadsereg ezredeiből válogatták ki a megbízhatóság, nyelvismeret és leleményesség alapján.

Az osztrák zsandárezredek felállítása után az 1855 június 21-én kelt legfelsőbb határozat a Radetzky-féle vadász- és dragonyos alakulatokat feloszlatta, helyette a tábori rendészet ellátását a zsandárságra bízta. Minden hadsereg egy hadiszárnyat kapott, amely zsandár törzstiszt parancsnoksága alatt állott. A hadtesteknél tíz főből álló zsandárooszttagok voltak. Az oszttagok feladata a katonai rendészet ellátása, parancsnoki meghagyások és bizonyos küldöncszolgálat teljesítése, sebesültek és betegek kísérése, valamint védőrség megszervezése és felügyelete volt.

A kiegyezéskor, 1867-ben a zsandárságot felmentették a

tábori rendészeti szolgálat alól. Azt ismét a katonai ezredek­ből kiválasztott altiszti osztagokra bízták. A hadosztály három, a hadtest nyolc és a hadsereg negyvenhét főt kapott erre a célra. Ezt a létszámot később lényegesen felemelték. Csak megbízható, bátor és több nyelvet beszélő egyéneket válogattak össze. Az így összeállított tábori rendőrség azonban nem felelt meg a követelményeknek, mert annak tagjait nem képezték ki kellőképpen a tábori rendészeti szolgálatra.

Az 1888. évben a minisztériumok között megkezdett tárgyalások alapján a tábori rendészeti szolgálat ellátását az osztrákoknál ismét a zsandárságra, magyar részről pedig a Csendőrségre bízták. A megállapodások értelmében 1889-től a m. kir. Csendőrségnek kilenc tisztet, százhat főnyi gyalogcsendőrt kellett háború esetén a honvédséghez vezényelnie. A kiválasztottakat minden második évben felállított szaktanfolyamon képezték ki, amelynek időtartamát 1894-ben négy hétben állapították meg, amikor vezérkari tisztek oktatták a hallgatókat a szolgálati teendőikre. Ezzel egyidőben megkezdtek a tábori rendészet számára szükséges utasítások kidolgozását. A belügyminiszter azokat átnézte és 1889-ben használatra kiadta. A következő évtől a tábori rendészet ellátására kiválasztott csendőröket gyakorlati kiképzésük és a hadsereggel való együttműködésük elsajátítása céljából minden nagyobb hadgyakorlatra kirendelték. A hadvezetőség 1894-től lovas tábori csendőröket is kapott, akiknek kiképzését a gyalogos tábori csendőri tanfolyamok mintájára szervezték meg.²²

Az ezredéves kiállítás

Magyarország 1896-ban ünnepelte fennállásának ezredik évfordulóját. Ebből az alkalomból különösen Budapesten nagy ünnepélyeket és kiállításokat rendeztek, amelyekből a Csendőrség is kivette a részét. A testület ezeken a kiállításokon bemutatta szervezetét, célját és munkásságának eredményeit. Különböző táblák és kimutatások ismertették a közönséggel az elítélt büntetettek számát, a kiderítetlen esetek, valamint a bűncselekmények csökkenését. A kiállítás megszervezése Reinle Gábor csendőr ezredes, Kosztka Pál és Fery Oszkár csendőr századosok, valamint Tyrmann József és Móricz György csendőr

főhadnagyk érdeme volt.²³

Új csendőrkerületek

A belügyminiszter 1903-ban javaslatot terjesztett az országgyűlés elé a kerületek számának hatról kilencre való felemeléséről. Az országgyűlés jogi és végrehajtó bizottsága az elgondolást indokoltnak találta, a javaslatot a ház elé terjesztette, amit az el is fogadott. Ez 1903. évi VII. törvénycikk néven került be a magyar törvénytárba. A törvény három új csendőrkerület felállítását rendelte el, mégpedig a VII. kerületét Brassó székhellyel 1904 január 1-re, a VIII. kerületét Debrecen székhellyel 1907 május 1-re. Ezt a két kerületet a kitűzött időre fel is állították. Sajnos, a IX. kerület felállítására — amelynek székhelyéül Szombathelyt jelölték ki — pénzügyi nehézségek miatt akkor még nem kerülhetett sor. (38. melléklet)

Budapesti csendőrlaktanya

Az 1899. évi XXIX. törvénycikk felhatalmazta a belügyminisztert, hogy a budapesti Csendőrség egy részének elhelyezésére csendőrlaktanyát és lovardát építtethessen. A költségekre az országgyűlés 370.000 forintig terjedő összeget szavazott meg. A laktanya a budai oldalon, a külső körút mentén, a Böszörményi-úton 1901-ben épült fel. Öt hatalmas, kétemeletes épülete volt. (39. melléklet)

Itt helyezték el a csendőr hadapródképző iskolát, amely 1903-ban kezdte meg működését. Az oktatás akkor hat hónapig tartott, október 1-től március 31-ig. A harmincas években az elméleti oktatás idejét tizenkét hónapra emelték fel, mely után még gyakorlati próbaszolgálat is következett különböző őrsökön és magasabb parancsnokságokon. Ekkor az iskolát már "Csendőrtiszti Tanfolyam"-nak nevezték, melynek tanári kara idősebb, tapasztaltabb törzstisztekből és a közbiztonsági szolgálat terén hasznos ismeretekkel bíró egyetemi tanárokból állott. A hallgatók nagy része a harmincas évek vége felé már jogot vagy Ludovika Akadémiát végzett egyének közül került ki, ami nagyon megemelte a testület tisztikarának nívóját és tekintélyét.

Itt helyezték még el állandó jelleggel a törzstiszti tanfolya-

mot is, valamint itt tartották az időről időre megrendezett hosszabb vagy rövidebb ideig tartó továbbképző előadásokat is. Ahogy a testület fejlődött, mindig több és több parancsnokságot helyeztek a Bőszörményi-úti csendőrlaktanyába. Így került ide a Csendőrség Központi Nyomozó Parancsnoksága, a Központi Közlekedési Parancsnokság, a Csendőr Híradó Osztály, a Csendőrségi Felszerelési Anyagraktár és a Központi Gazdasági Hivatal.

A csendőrlaktanya kovácsolt, vasrácsos kapujával szemben állt egy elesett egyént tartó egyenruhás csendőr szobra, amely nemcsak a bajtársiasságot, de a szegények, rászorulóknak, betegek, sebesültek felkarolását és segélyezését is jelentette. Ez a szobor később a csendőrök eszményképe lett, melynek alapján a rászorulóknak gyámolítását még testületük feloszlata után is folytatták. A kommunista kormányzat a szobrot ledöntötte.

Országos csendőriskola

A csendőr legénység kiképzése először a csendőrkerületeknél történt, de 1909-ben már Országos Csendőriskolát állítottak fel Nagyváradon. Ez ugyanezen év szeptember 1-én százhusz hallgatóval meg is kezdte működését. A rendelkezések értelmében a próbacsendőrök oktatása hat hónapra terjedt, míg az őrsvezetők ott négyhónapos továbbképzést kaptak.²⁴

Az iskola 1913-ban új épületbe költözött, ahol tizenöt tanterem, harminc hálóterem, tisztai, altisztai és csendőrségi ebédlők, egészségügyi szoba, lovarda, kuglizó és labdarúgópálya állt a testület tagjainak rendelkezésére.

Az iskola első parancsnoka Kiss László csendőr alezredes, segédtsíztje Czékus László csendőr százados volt. Az első tanárok között két őrnagy, hét százados és két főhadnagy volt.

Városi szolgálat

Az 1882. évi X. törvénycikk a törvényhatósági joggal felruházott városok kül- és belterületét kivette a Csendőrség hatásköréből, de negyedik szakaszában felhatalmazta a belügyminisztert, *hogy azon esetben, ha egyes törvényhatósági joggal felruházott városok, amelyek az ország azon részén fekszenek, amelyen a csendőrség már rendezve van, vagy rendezés*

alatt áll, s a rendőri teendők végrehajtását csendőrök által kívánnák eszközölni, az ezen szolgálat után az illető város által megtérítendő költségekre nézve avval szerződésre lépjen.

A törvénynek ez a szakasza nem csupán írott malaszt volt, hanem a városok éltek is ezzel a lehetőséggel.

1. Tisza Miksa Magyarország rendőrségének története című könyvében megemlíti Baja városát, amely elégedetlen volt saját rendőrségével, ezért a városi tanács

1903 évi szeptember hó 5-én 9798 szám alatti határozatával utasította a rendőrkapitányt, hogy a szervezést a bel- és külrendőrségre egyöntetűen hozza javaslatba és abban legyen figyelemmel, hogy a személy- és vagyonbiztonságnak a megvédelése tekintetében nem lenne-e célirányos az állami csendőrség behozatalát napirendre tűzni.

Ezen újabb utasítás alapján a rendőrkapitányság a Csendőrség behozatalát javasolta, melyet a közgyűlés elfogadva, lépéseket tett a belügyi kormánynál. Eredménye az lett, hogy a csendőrintézmény a város bel- és külterületén szolgálatát 1904 évi május 15-én kezdte meg éspedig egy őrsvezető és tizenhét csendőrből álló létszámmal.²⁵

2. Preszly szerint 1904-ben a belügyi kormány és a városok között történt megállapodások alapján a Csendőrség nyolc város területén vette át a közbiztonsági szolgálatot. A következő évben újabb hat város és 1906-ban még két város kötött szerződést a belügyminiszterrel, hogy területén a közbiztonsági szolgálat ellátása a Csendőrség hatáskörébe kerüljön.

Reformok

A századfordulóval a Csendőrségnél hosszabb időre kiterjedő reformirányzat kezdődött, amely befolyásolta a testület további működését.

1. Elsőnek kell említeni az 1899. év január hó 1-én életbe léptetett új bűnvádi perrendtartást, amely miatt a csendőri szolgálatot szabályzó első utasítást csaknem teljesen át kellett dolgozni.

2. Az 1900. évben hagyták jóvá azt a szolgálati könyvet,

amely a csendőr számvivőtisztek és az újonnan rendszeresített csendőr törzssörmesterek szolgálati viszonyaival és beosztásával foglalkozott. Ez év augusztus hó 1-én az ország hat kerületében összesen kilencven egyént léptettek elő az új rendfokozatba.

3. Az 1901-es évben a csendőr felügyelő kezdeményezésére az illetékes miniszterek hozzájárulásával testületen kívül álló egyéneket is magába foglaló vegyes bizottságot állítottak össze a Csendőrség intézményének és teljesítményének felülvizsgálatára s a szükséges javaslatok megtételére. A bizottság két éves működése idején gyakorlati javaslatokat terjesztett az illetékesek elé, amelyeket kisebb-nagyobb módosításokkal meg is valósítottak. A javaslatok között szerepelt: a csendőrszolgálati felszerelés egyszerűsítése; a szolgálat ellátásának könnyítése; külön nyári és külön téli őrzékek létesítése; az őrsök számának felemelése; a szolgálati órák számának csökkentése, a legénység illetékeinek és nyugdíjának rendezése; az öltözeti és felszerelési cikkek gyakorlatiasabbá tétele; az irodai és számviteli teendők egyszerűsítése; valamint a járásörmesteri állások rendszeresítése.

Fegyverzet

Az Erdélyi Csendőrségnél a Fröhvirth-féle tárkarabélyokat használták, de a magyarországi csendőrezredek részére már ennek javított fajtáját, a Kropatschek-karabélyokat adták ki. Az erdélyi kerületeknél a fegyvereket csak 1888-ban cserélték át a Kropatschek-félékre, így a Csendőrség fegyverzete egységes lett. Ekkor készült el az első fegyverutasítás is. Lovardai gyakorlatra használták még a vármegyei pandúroktól átvett Vaterli-fegyvereket is, de ezeket — célszerűtlenségük miatt — hamar kicserélték.

A testület 1906-ban áttért a Manlicher-karabély használatára. Ezt a budapesti Fegyver- és Gépgyár készítette a Csendőrségnek. Ehhez — a közbiztonsági szolgálatra jobban megfelelő — kisebb hatású, úgynevezett "békétöltények"-et rendszeresítették, hogy ezzel az erős rombolás és halálos sebesülés elkerülhető legyen.

Szolgálati kutya

Pajanott Sándor, a VI. csendőrkerület parancsnoka, 1896-

ban megkísérelte a csendőrségi szolgálatban a kutyák alkalmazását. Utasítására Matekovits Lajos csendőr százados és Sándor László csendőr főhadnagy Szombathelyen kutyaidomító telepet állítottak fel és kiképzési utasítást is kidolgoztak.

Az akkori felügyelő, Jablánczy Sándor, egyik szemléje alkalmával rájött erre a "szabálytalan" törekvésre és megtiltotta, hogy a csendőr szolgálatba kutyát vigyen magával. Ezzel az egész próbálkozás abbamaradt és a szolgálati kutya alkalmazását egyelőre kizárták a csendőrségi szolgálatból.²⁶

Könyvtár

Panajott Sándor alezredes, a székesfehérvári csendőrkerület parancsnoka, 1896-ban felkérte kerületének tisztikarát, hogy nélkülözhető könyveinek adományozásával tegyék lehetővé tisztii könyvtár létesítését. A felhívás olyan szép eredménnyel járt, hogy Székesfehérvárott rövidesen megalakult az első tisztii könyvtár, amelynek példáját csakhamar a többi kerület is követte.

Ugyancsak önkéntes adományokból létesítette a testület az őrskönyvtárakat is. A beküldött könyveket úgy csoportosították, hogy minden négy-öt őrsnek körülbelül száz kötetes könyvtára lett. A könyveket nemcsak az őrs tagjai, de az őrs székhelyének polgári lakosai is használhatták.

Csendőrmúzeum

A fővárosi rendőrség bűnügyi múzeumával egyidőben — az 1900-as évek elején — keletkezett a budapesti csendőrmúzeum is. Kiadásait külső segítség nélkül, csupán a különböző átalányok megtakarításából fedezték. Az előmunkálatok és szervezés nagy részét Sebesta Ottokár csendőr főhadnagy, a budapesti kerület akkori segédtisztje vállalta. Munkája olyan sikerrel járt, hogy rövid időn belül megnyílt a múzeum. Példáját a többi kerület is követte és lassan minden csendőrkerület saját bűnügyi múzeummal rendelkezett.

Szolgálati lovak

A Csendőrség felállításakor a szükségletnek megfelelően 113 lovas és 3 vegyes őrsöt szerveztek. Ezzel kapcsolatban a huszár-

ezredeket utasították, hogy századonként bizonyos számú idomított lovat adjanak át a Csendőrségnek. A kiválasztást az illetékes lovasdandár-parancsnok és egy csendőrtiszt végezte. Pajanott Sándor csendőr hadnagy — aki abban az időben az egyik kiválasztó bizottság tagja volt — Preszlynek *A Csendőrség úttörői* című könyve bevezetésében azt írta, hogy ez a megbízás eléggé nehéz volt, mert a huszárezredek kis kereteikből nem szívesen hagyták a legjobb lovakat kiválogatni. Gyakran ügyelni kellett arra is, hogy az egyszer már visszautasított lovat ne vezessék még egyszer elő.

A lovasított legénység száma 1887-ben elérte a 720-at. Az erős szolgálat következtében a lovak egy része megrokkant, ezért gondoskodni kellett a lóállomány pótlásáról. Így alakult meg 1891-ben Budapesten a csendőrségi pótlókeret és a pótlovazó bizottság. Ettől kezdve a testület a lovakat pótlásra maga vásárolta és idomította. Az idomítás a budapesti pótlókeretnél történt. Ahogy a létszám túlságosan megnőtt, Cegléden is felállítottak egy pótlókeretet. Ebből lett később a kiskunhalasi lovas osztály.

A csendőrségi pótlókeret egy századossal, két őrmesterrel, három őrsvezetővel és négy polgári lóápolóval kezdte meg működését. A pótlovazó bizottság egy csendőrtisztból, egy állatorvosból és a pótlókeret parancsnokából állt.

Járásparancsnokságok megszervezése

Az 1903. évben a kerületeken belül járásparancsnokságokat szerveztek, amelyek szeptember hó 1-én kezdték meg működésüket. Legkevesebb járásparancsnokság — csupán negyvenkettő — a VII. brassói s legtöbb — hatvanegy — a VI. székesfehérvári kerületnél volt. A járásparancsnokság vezetője járásőrmester lett, akit félévi próbaszolgálat után az őrmesteri rendfokozatban lévő csendőrökből neveztek ki. A testület akkori létszámát a következő táblázat mutatja.²⁷

Súlyos megpróbáltatások

A testület szolgálatban álló tagjai a századforduló körül többször kerültek olyan súlyos helyzetekbe, amikor fegyverrel tudták csak elfolytani a törvénysértéseket, fenntartani a

Tiszt	Legénység			Összes
	Thtts.-cső.	gyalog	lovak	
ezredes 7	törzsőrm. járásőrm. őrm.	487	28	515
alezredes 7				
őrnagy 7				
százados 44				
főhdgy. 63	őrsv.	1.179	48	1.227
hadnagy 62				
számv.	csendőr	5.968	317	6.285
szds. 7				
számv.				
fhdgy. 4				
számv.	hdgy. 4			
hdgy. 4				
Össz: 205		7.643	393	8.027

Az őrsők száma

gyalog	lovak	összes
1440	61	1.501

törvényes rendet és megoldani a helyzet diktálta nehéz feladatokat. Ettől függetlenül még kötelezte őket előljáróiknak a követendő magatartásra vonatkozó parancsa is. Ha a tiszti parancsnok nem volt jelen, a szolgálati utasítás előírásait szigorúan betartva maguknak kellett megoldani a kérdéses helyzetet. Kritikus esetekben sokszor nehéz volt higgadtnak maradni, betartani a kellő határt, elkerülni a vérontást és biztosítani a törvény sértetlenségét. Az ilyen súlyos esetek közül meg kell említeni a következőket:

A Nagyalföldön az 1891-ben lezajlott mezei munkásmozgalmak a félrevezetett nép zömét nyílt zendülésbe sodorták. Ennek következtében sok helyen a törvény és a társadalmi rend

felforgatását is megkísérelték. A hatóságok a bajok békés orvoslása helyett megoldásként sokszor a csendőrt használták fel, állították szembe a munkásokkal vagy választókkal.

Így Élesden 1904 április 24-én a Csendőrség kényes helyzetbe került. Állítólag a testület ötvennyolc tagját és egy század huszárt vezényeltek ki egy politikai gyűlésre, amelyen négy-ötezer ember vett részt. A túlfűtött hangulatban a szolgabíró — a járás közigazgatási vezetője — elrendelte a gyűlés feloszlatását. Mivel a tömeg nem tágitott, bevetette a huszárságot, minek következtében egy földmunkás életét veszítette. Utána a csendőrségi osztagra hárult a tömeg szétesztatásának feladata. Mikor az egyik lázongó Resch járásörmestert agyonlőtte, a csendőrök sortűzet adtak le, amelynek következményeképpen huszonkét ember életét veszítette.²⁸

Budapesten, a fővárosban az 1912. évben ismételtén olyan szerep jutott osztályrészül a testületnek, amelyre addig nem volt példa.

*Az éles politikai mozgalmaktól felkorbácsolt szenvedélyek a munkások tízezreit vitték az utcára s a szenvedélyeiben elvakult tömeg a magán- és közvagyonban súlyos károkat idézett elő. Az államrendőrség ismert elszántsággal több ízben vívott erős harcot a tömeggel, de csekély létszámánál fogva megfékezni nem tudta. Ezért kellett a Csendőrséget igénybe venni. ...Alig 24 óra alatt az ország különböző és távoli részeiből 800 gyalog- és lovas csendőrt összpontosítottak. Szereplésükről csupán azt jegyzi fel a Csendőrségi Zsebkönyv krónikása, hogy ez alkalommal is bebizonyította erős voltát, megbízhatóságát, az eréllyel párosult tapintatot, bebizonyította azt, hogy a közbiztonsági szolgálatot nemcsak a vidék pusztáin és falvaiban, hanem magában az ország fővárosában is kifogástalanul tudja teljesíteni. A legmagasabb vezetőkörök teljes megalégedésüket nyilvánították. Kívívta a fővárosi sajtó elismerését is, amely a szolgálat kitűnő teljesítésének elismerése mellett naponta hozott kedves epizódokat a csendőrök életéből.*²⁹

Meg kell itt emlékeznünk az 1893. év folyamán fellépett súlyos kolerajárványról, amely az ország lakosai sorából sok

áldozatot követelt. A Csendőrség — az egészségügyi hatóságokkal karöltve — önfeláldozó hűséggel segített a ragály továbbterjedésének megakadályozásában, miközben néhány csendőr is életét vesztette.

A huszadik század elején az óriási területeket elborító árvizek védelmi és mentési munkálatainál a testület is komolyan részt vett. A Csendőrségi Zsebkönyv követendő példának jegyezte fel Csiszár Gyula csendőr nevét is, aki huszonhét embert mentett meg a vízbe fúlástól. Emellett számtalan azoknak a csendőröknek a száma, akik saját életüket kockáztatva ugrottak a rohanó árba, hogy embertársaikat megmentse.

Másik országos csapásként lehet említeni a sok tűzvészt, amely ebben az időben a lakosság szalmatetős házait pusztította. Tűzeseteknél a csendőrnek hivatalból jelen kellett lennie. Legtöbbször ő volt az egyetlen hatósági személy, akire a mentési munkát nehezedett. A csendőrök sok esetben saját életük kockáztatásával mentették ki a bentrekedteket az égő házból vagy istállóból.

A közbiztonsági állapotok javulása

A Csendőrség megalapításakor a betyárvilág felszámolására fektette a fősúlyt, aminek néhány éven belül meg is lett az eredménye. Az országutak biztonságosak lettek és a bűnözés a városokban és községekben elfogadható szintre süllyedt.

Egyik forrásmunka az 1904 és 1908 közötti években a m. kir. törvényszékek és járásbíróságok előtt jogerősen befejezett büntető ügyekben a büntettek és vétségek miatt elítéltek számával foglalkozik. Ez az összesítésen kívül az ország területén lakó német, tót, román, rutén, horvát, szerb és egyéb nemzetiségi bűnügyi statisztikáját is feltünteti. Sajnos, nem tárgyalja külön a Csendőrség és rendőrség működési területén elkövetett bűncselekményeket, így csak közös képet ad a két testület működésének eredményéről.

Ha az 1900. évi népesség³⁰(16,684.000) számát és az ország egész területén 1904-ben elkövetett bűncselekmények számát összehasonlítjuk, átlagban minden 557 lakosra esett egy személy ellen és minden 542 lakosra egy vagyon ellen elkövetett büntett vagy vétség. A statisztika leggyakoribb bűncselekményként a

testi sértést és a lopást említi. Az előbbi 652 lakos közül egy, míg az utóbbit 821 személy közül egy követte el. (40. melléklet)

A fentemlített évben az ország egész területén magánosok ellen elkövetett erőszakból összesen 426, az erőszakos nemi közöszlészéből 281, rablásból 144 és gyilkosságból csupán 40 eset fordult elő. Ez a bűnügyi statisztika — tekintettel a nemzetiségekre — alacsonynak mondható, ami az akkori magyar közbiztonsági szervek eredményes működését bizonyítja.

ÖSSZEFOGLALÁS

A m. kir. csendőrség első korszakának jellemzésére kiválóan alkalmas Preszly Lóránt szavainak idézése, aki a *M. kir. Csendőrség története* című munkájában a következőket írta:

Általános elismerés kísérte a fiatal intézmény éjjel-nappal állandó veszély között önfeláldozóan teljesített segédkezéseit és eredményes mentési munkálatait... Látjuk a csendőrt, midőn felfegyverzett, túlnyomó számban lévő gonosztevőkkel elszántan szembeszállt, furfangos büntetéseket fáradhatatlanul és tapintatos nyomozással az igazságszolgáltatásnak átad; árvíznél, tűzveszéllynél erélyesen rendet tart, segélyt nyújt, életet ment; tél idején, hófúvásban talált, megdermedt egyéneket ápolás alá vesz, stb. és azon lélekemelő meggyőződés tölti el keblünket, hogy ilyen erős kötelességérzet és a testületnek kifogástalan közszelleme intézményünk jó hírnevét mindenkorra biztosítani fogja és ezáltal a m. kir. Csendőrség nem egyszer fölöttébb terhes szolgálatának, önfeláldozó tevékenységének a legjobb jutalmát nyerendi.

Említésre méltó az 1898 és 1918 között eltelt húsz éven át kiosztott kitüntetések száma is, amely szintén mutatja a testület tagjainak fáradhatatlan és kimagasló értékű munkásságát. A rendelkezésre álló források szerint 575 kitüntetést osztottak ki. Ezek — az adományozót tekintve — a következőképpen oszlottak meg: a) a király adományozott 12 arany érdemkeresztet, 128 koronás ezüst érdemkeresztet és 25 ezüst érdemkeresztet; b) a honvédelmi miniszter 51, a belügyminiszter 5 és a csendőrségi felügyelő szintén 5 dícsérő elismerést adott ki; c)

ezenfelül 352 kerületi parancsnoki dícsérő oklevelet adtak át a kitüntetetteknek. (41. melléklet)

Az arany érdemkereszttel kitüntetett csendőrök a következők voltak:

1. Ambrus József	gazd. tiszthelyettes	1916
2. Békefy Jakab	I. oszt. törzsőrmester	1917
3. Budai János	őrsvezető	1904
4. Csoma Sámuel	II. oszt. törzsőrmester	1912
5. Kiss Geregely	járásőrmester	1907
6. Kovács László	törzsőrmester	1911
7. Lukács Mihály	gazd. tiszthelyettes	1917
8. Maurovics Gábor	őrmester	1898
9. Rohm János	őrmester	1898
10. Schrédl Károly	járásőrmester	1910
11. Schwarcz Mózes	gazd. tiszthelyettes	1908
12. Szotyory Lajos	tiszthelyettes	1917

Az itt közölt adatok azonban hiányosak, mert csupán az 1898 és 1918 közötti húsz évet ölelik fel. De még ez a névsor sem tökéletes, mert nem minden zsebkönyv állt rendelkezésre. Valószínűleg ennél többen voltak olyan csendőrök, akik a nemzetnek, őrskörletük lakosságának vagy egyes állampolgároknak önzetlenül, csupán hivatásérzetből elismerésre és megörökítésre méltó szolgálatot tettek.

LÁBJEGYZETEK

1 Preszly Lóránd, *A m. kir. Csendőrség története*, Budapest: Honvédelmi Sajtóvállalat Rt., 1920 30-33. oldal.

2 Preszly Lóránd, *A Csendőrség úttörői*, Budapest: Budapesti Hírlap Nyomdája, 1926, 9-10. oldal.

3 Preszly, A m. kir. Csendőrség története, *i. m.*, 43. oldal.

4 Ugyanaz, 44-46. oldal.

5 M. kir. belügy- és honvédelmi minisztérium, *Utasítás a m. kir. Csendőrség számára*, Budapest: Pesti Könyvnyomda Rt., 1181, 154. oldal.

6 A Csendőrségi Zsebkönyv Szerkesztő Bizottsága, *Zsebkönyv a m. kir. Csendőrség számára*, Budapest: nyomda hiányzik, 1888, 85-110. oldal.

- 7 Ismeretlen, *A m. kir. Csendőrség évkönyve 1886*, hely hiányzik, Stein János nyomdája, 1885, LXII – LXXXV. oldal.
- 8 Utasítás a m. kir. Csendőrség számára, 1881, *i. m.*, 94-95. oldal.
- 9 Ugyanaz, 137., 142. és 151. oldal.
- 10 Ugyanaz, 89-91. oldal.
- 11 Ismeretlen, *A m. kir. Csendőrség zsebkönyve 1907*, Budapest: Franklin Társulat Nyomdája, 1907, 154-157. oldal.
- 12 Ismeretlen, *A m. kir. Csendőrség zsebkönyve 1908*, Budapest: Franklin Társulat Nyomdája, 1908, 301-304. oldal.
- 13 Preszly, A m. kir. Csendőrség története, *i. m.*, 34-35. oldal.
- 14 Utasítás a m. kir. Csendőrség számára 1881, *i. m.*, 11-12. oldal.
- 15 Ugyanaz, 26. oldal.
- 16 Ismeretlen, "Testületünk története", *Egyesületi Értesítő*, 3. szám, 3-4. oldal.
- 17 Preszly, A Csendőrség úttörői, *i. m.*, 22-23. oldal.
- 18 Zákonyi Ferenc, *A gyöngyösi csárda*, A Veszprém Megyei Tanács Idegenforgalmi Hivatalának Kiadványa, 1961, 88-95. oldal.
- 19 Preszly, A Csendőrség úttörői, *i. m.*, 32-33. oldal.
- 20 Ugyanaz, 88. oldal.
- 21 Zsebkönyv a m. kir. Csendőrség számára 1888, *i. m.*, 5-7. oldal.
- 22 Ismeretlen, *A m. kir. Csendőrség zsebkönyve 1905*, Budapest: Franklin Társulat, 1905, 224-240. oldal.
- 23 Preszly, A m. kir. Csendőrség története, *i. m.*, 64. oldal.
- 24 Ugyanaz, 83. oldal.
- 25 Tisza Miksa, *Magyarország rendőrségének története*, Igló: Szepesi Lapok Nyomdája, 1913, 13. oldal.
- 26 Preszly, A Csendőrség úttörői, *i. m.*, 13. oldal.
- 27 Preszly, A m. kir. Csendőrség története, *i. m.*, 72-74. oldal.
- 28 Ismeretlen, "Élesd 1904 április 24", *Élet és Tudomány*, Budapest: nyomda nincs, 1946 május 1, 819-821. oldal.
- 29 Preszly, A m. kir. Csendőrség története, *i. m.*, 89. oldal.
- 30 Ismeretlen, *Magyar Tájékoztató Zsebkönyv*, Budapest: Societas Carpatho—Danubia, 1941, 48. oldal.

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ KORA

1. A CSENDŐRSÉG A HÁBORÚ ELŐESTÉJÉN

Csendőrök Bosznia-Hercegovinában

Az 1877/78-as török-orosz háború után a győztes Oroszország szigorú békét erőszakolt rá Törökországra. Ezért Andrássy Gyula, az akkori osztrák-magyar külügyminiszter 1878 június 13-ra értekezletet hívott össze Berlinbe. Ennek feladata az orosz-török béke revíziója és a török uralom alól felszabadult balkáni népek hovatartozásának rendezése volt. A résztvevő államok, Orosz- és Törökország, Anglia, Német-, Olasz- és Franciaország, valamint a Monarchia képviselői Szerbiát, Montenegrót és Romániát függetlenítették Törökországtól. Oroszország néhány kisebb területtel együtt megkapta Besszarábiát.

Bosznia-Hercegovinát a Monarchia fennhatósága alá rendelték. Ezt a területet a Monarchia még ugyanabban az évben minden nagyobb nehézség nélkül megszállta s ott rövidesen felállította a császári és királyi zsandárságot. Az 1888-as magyar Csendőrségi Zsebkönyv a horvát-szlavón és a császári zsandárság mellett röviden tárgyalta Bosznia-Hercegovina zsandárságát is. Az utóbbi parancsnoka, az 1887. év végén Tomici János ezredes, Szarajevóban székelt. Két őrnagy volt a közvetlen beosztottja. A zsandár-parancsnokságnak hét szárnya (Szarajevó, Travnik, Banjaluka, Bihar, Tuzla, Mostar és Trebinje), huszonöt szakasza és kétszáztizenhat őrsze volt, ahol 12 százados, 29 főhadnagy, 4 hadnagy, 50 őrmester és 1682 zsandár teljesített szolgálatot. A zsandár-parancsnoksághoz tartozott egy pandúr-csapat is, amelyben 40 tiszt és tiszthelyettes, valamint 127 pandúr volt. (42. melléklet)

Bosznia-Hercegovina zsandárságának 1908-ban már 51 tisztje és 2.310 legénységi állományú egyéne volt. Ezek 8 szárnyon, 27 szakaszon és 266 őrsön teljesítettek szolgálatot. Itt egy zsandár 22.08 négyzetkilométernyi terület és 689 lakos esett. A létszámemelés valószínűleg a pandúr-csapat feloszlásának volt a következménye. Ebben az évben a zsandárezred már parancsnokhelyetessel és oktatótiszttel is rendelkezett.

Később, 1908-ban Szerbiában az aldunai országhatár mentén fellángolt a magyarellenes mozgalom. A veszélyeztetett lakosság élet- és vagyonbiztonságának megóvására a határra ezer magyar csendőrt összpontosítottak. Kemény télben, ismeretlen terepen, hat hónapon keresztül teljesítettek ott a csendőrök fárasztó szolgálatot, kitéve magukat a szerb fegyveres bandák orvtámadásainak is.

A közbiztonsági szolgálatnak ilyen irányba való teljesítése a magyar Csendőrség életében első ízben fordult elő s hogy ezen nehéz, sok veszéllyel és fáradtsággal járó feladatát milyen kiválóan oldotta meg, mutatja az a sok kitüntetés és dícséret, mellyel a király, valamint a felsőbb katonai parancsnokságok a határszéli szolgálatban résztvevő tiszteket és legénységet részesítették.¹

Albánia 150 magyar csendőre

Albánia a Balkán félsziget nyugati szélén, az Adriai-tenger partján fekszik. Az ország a török ellen egy évszázadon át folytatott küzdelem után 1912 november 28-án kikiáltotta függetlenségét, amelyet az Osztrák-Magyar Monarchia és Olaszország támogatott. Mivel a kis országot újabb elnyomás fenyegette, különböző európai országok képviselői 1913-ban Londonban tanácskozni kezdtek, majd elismerték Albánia függetlenségét. A konferencia az ország élére ideiglenesen a német származású Wied Vilmost állította kormányzónak. A rend biztosítására és az ország függetlenségét veszélyeztető montenegrói és más szláv csoportok elriasztására pedig nemzetközi rendőrséget szerveztek. Ezt különböző országok közbiztonsági testületeiből állították össze. Résztételre Magyarországot is felkérték. Így került a terület százötven csendőre 1913 nyarán

Albániába, ahol az ellenséges bandák megfékezésén kívül a közbiztonsági szolgálat ellátásában is segédkezett a helybeli rendőrségi szerveknek. A magyar csendőrök a nyelvi nehézségek és a szokatlanul hegyes terep ellenére is kiválóan megállták helyüket, amit a szolgálataikért kiosztott dícséreték is bizonyítottak.² A magyar csendőrök albániai tartózkodásának az első világháború kitörése vetett véget. (43. melléklet)

Csendőrségi alapítványok

Az 1881. évi első Csendőrségi Utasítás éppen úgy, mint minden következő, szigorúan tiltotta, hogy a csendőr valakitől bármiféle ajándékot, kölcsönt vagy jutalmat elfogadjon, nehogy kötelessége teljesítésében vagy jelentésében a "legtisztább igazság"-tól eltéríthető legyen. Ettől a megszorítástól indítatva, valamint követve az osztrák zsandár-alapítványok példáját (Kempen-alap, Ehrenstein-féle alapítvány, Perisutti-alap, Fölzer- és Zimmermann-féle alapítvány), a testület tagjai különféle alapítványokat létesítettek, amelyek közül közvetlenül az első világháború előtt a következők működtek:

1. Csendőrségi Jelvénytáldíj Alap. Célja azoknak a jelvényes kitüntetés nyert csendőröknek megjutalmazása volt, akiknek kitüntetésével pénzjutalom nem járt. A jutalom összege mindig a kitüntetés foka szerint változott.

2. Csendőrségi Jutalmazási Alap. Ennek kamataiból jutalmazták évente azokat a csendőröket, akik az elmúlt évben a közbiztonsági szolgálat terén kiváló eredményeket értek el. A jutalmazás összege csupán húsz és harminc korona között váltakozott, ami inkább elismerést és nem anyagi előnyt jelentett az illető csendőrnek. Ezeket a jutalmakat kerületenként osztották szét. Mindegyikben nyolc-tíz csendőr kapott jutalmat. Az 1909. évben hatvankét csendőr között összesen 1.490 K-t osztottak szét.³

3. Dombrádi Nagy Gyula nyugalmazott csendőr ezredes és felesége, született Berndt Ilona, a legjobb járás- és őrparancsnokok jutalmazására hatezer koronás alapítványt létesített, amit nevezettek 1909-ben kilencezer koronára egészítettek ki. Az alapítók kívánsága szerint az összeg kamatait minden év szeptember 12-én kellett egyenlő arányban szétosztani úgy, hogy

minden kerületben egy járás- és egy őrsparancsnokot jutalmaz-
zanak meg. Mivel a megjutalmazhatók számát az alapítók
korlátozták, a jutalomdíj rendszerint nyolcvan és száz korona
között volt.

4. A Csendőrségi Zsebkönyv szerkesztő bizottsága 1897-ben
létesítette az első csendőr felügyelő nevét viselő "Török Ferenc
Alapítvány"-t. Ez kettős célt szolgált: megjutalmazni az arra
érdemes aliszteket és csendőröket, ezenkívül szükség esetén
segélyt nyújtani az arra rászoruló csendőr bajtársaknak. Ez a
kettős hivatás 1907-ben a Panajott-féle alapítvány létesítésekor
megváltozott, mert a segélynyújtás ez utóbbi rendeltetése volt,
míg a Török-féle alapítvány csupán jutalmazási célokat szolgált.

5. A "Panajott Sándor Alapítvány"-t is a Csendőrségi
Zsebkönyv szerkesztő bizottsága alapította, hogy a rokkant és
segélyezésre szoruló csendőrségi egyének anyagilag is segítve
legyenek. A segély nagysága a honvédelmi miniszter által
1907-ben kiadott "Alapító Oklevél" rendelkezése szerint 60
koronánál kevesebb és 200 koronánál több nem lehetett. Így
1908-ban 14 egyén részesült segélyben, összesen 859 korona
értékben.⁴ (44. melléklet)

Szervezet

A Csendőrség szervezete az 1909. év elején a központi
parancsnokságokra és a közbiztonsági szolgálatot teljesítő
alakulatokra oszlott.

1. A központi parancsnokságokhoz tartozott: a.) a
csendőr felügyelőség, ahol a felügyelő közvetlen rendelkezésére
állt egy vezérőrnagy, egy százados és egy törzsőrmester; b.) a
honvédelmi minisztérium csendőrségi osztálya, ahol egy ezredes,
egy őrnagy, három százados és egy törzsőrmester teljesített
szolgálatot; c.) a belügyminisztérium csendőrségi osztálya, ahol
egy ezredes, egy százados, két számtanácsos és két törzsőrmester
dolgozott; d.) a felszerelési anyagraktárnál egy főhadnagy, egy
számtanácsos és négy főtörzsőrmester látta el a szolgálatot; e.) a
pótlovazó bizottságnak három tagja volt: egy alezredes, egy
százados és egy állatorvos; és végül f.) a pót-lóidomító osztálynál
egy főhadnagy kapott beosztást. Ezeket a központi szerveket — a
Cegléden állomásozó pót-lóidomító osztály kivételével —

Budapesten helyezték el.

2. Az országban akkor nyolc csendőrkerület működött, mégpedig: Kolozsvár, Szeged, Budapest, Kassa, Pozsony, Székesfehérvár, Brassó és Debrecen székhellyel. Ezek parancsnoka ezredes, helyettes parancsnoka alezredes volt. Legtöbbször beosztottak még egy őrnagyot, mint másodtörzstisztet, egy főhadnagyot, mint segéd tisztet, valamint egy számvivőt és egy hadbíró.

Minden kerület pótszárnnyal is rendelkezett, amelynek feladata a legénység állandó kiképzése volt. A parancsnokló százados mellett beosztottként volt egy oktatótisz és egy számvivő. Minden pótszárnnál öt segédoktató is volt, akiket a tapasztaltabb járőrmesterekből, törzsořmesterekből és őrmesterekből válogattak ki.

A kerületekhez öt, hat vagy hét szárny tartozott, amelyeknek teljes létszáma az ország területén ötvenegy volt. Minden szárnynak százados volt a parancsnoka, akihez két vagy három szakasz tartozott. Az ország területén 126 szakasz működött; ezek parancsnoka főhadnagy vagy hadnagy volt.

A járásokat és őrsöket altisztek vezették. Az előbbieik száma 434, az őrsöké pedig 1825 volt. Egy csendőrré átlagban 27.7 négyzetkilométernyi terület és 1500 lakos esett.⁵

Állomány

A Csendőrség rendszeresített állománya az előbb említett időpontban a következő volt:

1. *Tisztek*: 2 tábornok, 27 törzstiszt, 66 százados, 143 főhadnagy és hadnagy, 18 számvivő tiszt, 2 számtanácsos és 8 hadbíró százados; összesen 266 tiszt.

2. *Altisztek*: 450 járásőrmester, 133 törzsořmester és 202 őrmester; összesen 785 altiszt.

3. *Legénység*: 1.473 őrsvezető és 7.882 csendőr; összesen 9.355 főnyi legénység.

A tiszteket, altiszteket és legénységi állományú egyéneket összevéve a Csendőrség teljes létszáma 10.406 fő volt.

Ebből a létszámból az 1908. évben meghalt 39, önszántából kilépett 311 (részletezve: megszökött 6, végkielégítést kért 230, családi okokból kilépett 36 és más állami állásba ment 39), ami

a teljes létszám 2.9 %-át tette ki. Ezenkívül voltak olyanok is, akik szolgálati idejük letelte után léptek ki, vagy kérték nyugdíjazásukat. Fegyelmi és haditörvényszéki úton eltávolítottak a testületből 81 személyt, ami aránylag elég magas, mert a létszám 0.77 %-át tette ki. Ez a Csenedőrségnél fennállott szigorú fegyelmet és a törvényeket megsértőkkel szemben a kérlelhetetlen szigort is mutatta. A megüresedett helyeket a testület a rendelkezésre álló nagyszámú jelentkezőből azonnal betöltötte.

Közbiztonsági viszonyok

A Csenedőrségi Zsebkönyv időről időre közzétette az egyes kerületek működési területén elkövetett bűncselekmények kimutatását. Sajnos, ezekben a kimutatásokban a bűntettek és vétségek együtt szerepeltek, így a meglévő adatokból a cselekmények súlyosságát csak hozzávetőlegesen lehet megállapítani.

A Csenedőrség saját kezdeményezésére általában csak olyan személyt tartóztatott le, "aki olyan bűntettet követett el, amelyre a törvény halálbüntetést, életfogytig tartó vagy öt éven felüli szabadságvesztés-büntetést rendelt". Ebből arra lehet következtetni, hogy a súlyosabb bűnesetek száma a kimutatásban szereplő elfogott egyének számával körülbelül egyenlő lehetett. Ez a Csenedőrség működési területének 13,979.251 lakosához viszonyítva azt mutatja, hogy a közbiztonság az első világháború előtti időszakban, 1907-ben, a több-nemzetiségű Magyarországon magas fokon állott és a Csenedőrség a bűnözés elleni küzdelemben is kiválóan megállta helyét. A fentiek az 1907-es bűnözési kimutatás alábbi kivonata is eléggé bizonyítja.⁶

Bűncselekmény	Előfordult	Kiderített	Elfogott egyén	Feljelentett egyén
Emberélet ellen	3.303	3.250	1.460	3.180
Rablás és zsarolás	1.618	1.582	672	2.180
Szemérem ellen	833	832	151	868

2. A HÁBORÚ ELŐZMÉNYEI

Indítóokok

A napóleoni háborúk következtében a nemzeti érzés nagyon megerősödött Európában. Az egyes népcsoportok, amelyek a közös nyelv, szokás és vallás alapján együvé tartozóknak érezték magukat, jogot formáltak a független nemzeti életre. Mindenkit, aki népcsoportjukon kívül állt és más nyelvet beszélt, lenéztek, hibáit és tévedéseit felnagyították, ami aztán elősegítette a különböző nemzetiségek között a feszültség fokozódását.

A másik probléma egyes kérdéses területek politikai hovatartozása volt. Napóleon bukása után ugyanis az 1815-ös bécsi kongresszus, majd a német-francia háború után az 1871-es békekötések, amelyek Európát próbálták újjárendezni, ugyanazt a nagy hibát követték el, amit a győztes nagyhatalmak azóta már kétszer, az első és a második világháború után is megismételtek. Nevezetesen a nemzetek önrendelkezési jogát teljesen figyelmen kívül hagyva, a "békekötéseket" az igazságtosság helyett csupán a legyőzöttek iránt érzett gyűlöletükre építették fel. Így került aztán millió és millió francia, olasz és szláv, majd magyar és német idegen állam uralma alá.

A harmadik ok az egyes nemzetek között kialakult gazdasági verseny volt. Az ipar Angliában és Franciaországban, később Németországban is erősen kifejlődött. Ezek az országok piac után néztek, hogy fölösleges iparcikkeiket értékesíthessék. Előbb Afrikában, majd később Távolkeleten az említett ipari államok érdekei ellentétbe kerültek egymással. A gyárban dolgozó tömegnek munka, a tőkéseknek jövedelem, az elkészített iparcikkeknek pedig piac kellett. Ehhez hozzájárult még egyes európai országok túlnépesedése is, ami a szociális problémákon kívül szintén fokozta a nemzetközi feszültséget.

Az északi és déli szlávok egyesítésének gondolata, a pán-szlávizmus szintén erős mozgató tényező volt. A két szláv csoport között fekvő Magyarország az egyesítés útjában állt, ami a

magyarság ellen állandó gyűlölködéshez vezetett. Ehhez járult még Oroszország régi vágya, hogy mindenáron kikötőt szerezzen a Földközi-tengeren, ennek a céljának elérésére felhasználta a pánszláv mozgalomban mutakozó erőt is.

A fentebb említett okok az európai országokat két ellentétes táborra osztották. Ezt a csoportosulást az egyes diplomaták által hirdetett "erőkiegyensúlyozás elmélete" még elő is segítette. E szerint az elmélet szerint, ha két egyenlő erősségű és egyenlően felfegyverzett állam vagy államcsoport alakul ki, a béke fenntartható, mert mindkét fél vonakodik egy kétéses kimenetelű háború kezdeményezésétől. Az elmélet hirdetői nem vették figyelembe, hogy egy harmadik nagyhatalom kifejlődésével és ennek valamelyik csoporthoz való csatlakozásával felborul a kívánt egyensúly, ami eldönti a világ sorsát. Ez történt az első világháború idején is, amikor a magát semlegesnek nyilvánító Egyesült Államok a háború végén, 1917 április 6-án csatlakozott az antant hatalmakhoz, ami aztán megpecsételte a háború kimenetelét.

Politikai ellentétek

A különböző európai érdekellentétek a huszadik század elején már annyira kiéleződtek, hogy politikai sakkhúzásokkal és tárgyalásokkal nem lehetett azokat megoldani, ami aztán kisebb-nagyobb bonyodalmakhoz vezetett. Ilyen volt 1905-ben, majd 1911-ben a marokkói konfliktus, amelyben Német- és Franciaország került szembe egymással. Németország gyengíteni akarta régi vetélytársa, Franciaország erejét, ezért támogatni kezdte a marokkóiak függetlenítési törekvéseit a franciákkal szemben. Az ügy elmérgesedett, az érdekelt felek fegyveres erejükkel fenyegetőztek és csaknem háborút kezdtek. A nagyhatalmak közbejöttével sikerült ugyan őket előbb 1906-ban, később pedig 1911-ben politikai tárgyalásokkal lecsillapítani, a német-francia gyűlölködés azonban továbbra is megmaradt.

Bosznia-Hercegovinának az Osztrák-Magyar Monarchia által való megszállása szintén felkavarta a nemzetközi kedélyeket. Miután Szerbia is igényt tartott az említett területre, majdnem kenyértörésre került a sor, amit csupán az gátolt meg,

hogy Oroszország nem tudott azonnal segílyt adni Szerbiának a hadműveletekhez. Bosznia-Hercegovina megszállása azonban nagyban növelte az amúgy is erős pánszláv gyűlöletet a Monarchia iránt.

Később, 1911-ben Németország két szövetségese, Török- és Olaszország került szembe egymással egy észak-afrikai gyarmat miatt. Németország az oroszok hatalmának ellensúlyozására erős Törökországot kívánt középkeleten, ezért ennek politikáját támogatta. Ezzel elvesztette Olaszország barátságát, amely a világháború kitörésekor előbb semleges maradt, majdpedig 1915-ben az antant hatalmakhoz csatlakozott.

1912 nyarán Szerbia, Bulgária, Görögország és Montenegró nyomást gyakorolt Törökországra Macedónia függetlenítése céljából. Mivel ez nem sikerült, kitört köztük az 1913 szeptemberéig tartó háború, amelyben Törökország Konstantinápoly és környéke kivételével elvesztette európai tartományait. Ez a török népben még jobban felszította a szlávok iránti gyűlöletet.

3. A HÁBORÚ

A szarajevói gyilkosság

Az első világháború kitörésének közvetlen oka Ferenc Ferdinánd osztrák-magyar trónörökös és felesége Bosznia-Hercegovina fővárosában, Szarajevóban, 1914 június 28-án történt meggyilkolása volt. A gyilkosságot egy szerb diák, Princip Gavrillo, a "Narodna Obrana" néven ismert titkos szláv szervezet tagja követte el. A Monarchia az ellene folytatott ellenséges propagandát támogató Szerbiát tette felelőssé. Először 10 pontból álló ultimátumot küldött neki, amit az csak részben volt hajlandó teljesíteni. A jegyzékváltások csaknem egy hónapon át tartottak minden megegyezés nélkül, mire végül is a Monarchia Tisza István magyar miniszterelnök tiltakozása ellenére 1914 július 28-án hadat üzent Szerbiának. Ezzel megkezdődött az első világháború, amely komoly változásokat idézett elő a magyar Csendőrség történetében is.

A Csendőrséget érintő hadműveletek

Az első világháború osztrák-magyar hadműveleti területeit, amelyeken a magyar Csendőrség tábori rendészeti szolgálatot teljesített, négy főcsoportra lehet osztani: szerb, orosz, román és olasz hadműveleti területekre.

1. A kezdeti igen komoly, nagy veszteségekkel járó hadműveletek után a Monarchia 1915-ben Szerbiát teljesen elfoglalta és megszállta. Az ezzel járó zilált közbiztonsági viszonyok rendezésére sok magyar csendőrt vezényeltek Szerbiába. Ezek 1918 végéig, a teljes visszavonulásig ott maradtak. Ez alatt az idő alatt a magyarországi őrsőkön tényleges csendőr alig volt; a hiányzókat idős, csendőri szolgálatra kiképzetlen népfelkelő honvédekkel helyettesítették, akik képtelenek voltak a közbiztonságot régi nívóján megtartani. Két évi előkészület után az angol, francia, görög, szerb és olasz egységek közel hétszázezer főnyi sereggel támadtak délen a központi hatalmakra. Ennek következtében a Monarchia feladta Bulgáriát és Albániát, majd később Szerbiát is.

2. A háború kitörésekor Oroszország már előzőleg felvonult és készenlétben álló erőivel 1914 augusztusában erős támadást indított Németország és a Monarchia ellen. Négy teljes orosz hadsereg nyomult előre Galíciába, ahonnan a központi hatalmak kénytelenek voltak kivonulni. 1914 telén, valamint 1915 tavaszán a harcok már Magyarország északkeleti területén folytak. Ekkor számos csendőrtiszt jelentkezett a hadrakelt sereghöz csapatszolgálatra. Legtöbbje mint századparancsnok küzdötte végig a háborút és számos kitüntetéssel került vissza a Csendőrséghez. Az 1915 tavaszán megindított német-osztrák-magyar ellentámadás kiverte az oroszokat nemcsak a magyar területről, de Galíciából, Lengyelországból és Litvániából is. A harcok színtere aztán Oroszország területére is áttolódott, ami ismét sok csendőrt vett igénybe a tábori rendészeti szolgálatra. A forradalom kitörése következtében Oroszország különbékét kötött a központi hatalmakkal.

3. A kezdetben semleges Románia 1916 augusztusában belépett a háborúba és betört Erdélybe. Innen a központi hatalmak magyar ezredei és Mackensen serege pár hónap alatt kiverte a románokat és különbékére kényszerítette őket.

Románia a békefeltételeket megszegve 1918 novemberében ismét a Monarchia ellen fordult és csapatai benyomultak Magyarország területére. A hadművelet idején az Erdélyből kiszorult csendőröket nagyrészt tábori rendészeti szolgálatra a harcoló csapatok mögé osztották be, ahonnan őrskörletük felszabadítása után visszatelepültek állomáshelyeikre.

A háború után Románia megkapta Erdélyt, Bánát keleti részét, Bukovinát és Besszarábiát, így területét a háború előttihez viszonyítva több mint kétszeresére növelte.

4. Olaszország 1915 május 23-án a Monarchia ellenségeként lépett be a háborúba, így Észak-Olaszország területén hamarosan heves harcokra került sor. Az olaszok főcélja Trieszt elfoglalása volt, ezzel súlyos csapást akartak mérni a Monarchia hadseregére. Több mint három évig tartó véres és heves küzdelem után, 1918 november elején sikerült is az olaszoknak Triesztet és Fiumét elfoglalniuk.

A háború kimenetelére döntő befolyást gyakorolt az Egyesült Államok 1917 áprilisában való belépése. Kétmillió katonáját és érintetlen hadifelszerelését vetette be a központi hatalmak kifáradt csapataival és erősen megfogyatkozott hadianyagával szemben.

Az időközben kitört osztrák és magyar forradalom elősegítette a Monarchia vereségét. Előbb fegyverszünetet kért, utána területének nagy részén nemzetiségi államok alakultak.

Tábori rendészet

Mind a közös, mind a honvéd hadsereg mozgósításával minden nagyobb katonai egységhez tábori csendőrséget vezényeltek, amely a hadrakelt sereggel vonult a hadműveleti területre.

A közös hadsereg tábori csendőrségét az osztrák és horvát zsandárság, valamint a magyar Csendőrség közösen állította ki. Ennek arányát az 1899-ben magyar, német és horvát nyelven kiadott *Szerui határozványok és szolgálati utasítás a cs. és kir. hadsereg tábori csendőrsége számára* című szolgálati könyv írta elő. A magyar Csendőrség 9 tisztet, 204 lovas és 135 gyalogos csendőrt bocsátott a közös hadsereg rendelkezésére. Ezeket a csendőröket tábori rendészeti tanfolyamot végzett és több

nyelvet beszélő egyénekből válogatták össze, akik a Csendőrséghez történt belépésük előtt a lovasságnál, tábori tüzérségnél, vagy vonatcsapatnál szolgáltak, így a lovaglásban jártasak voltak.

A magyar alakulatok részére átengedett Csendőrség létszámát és pótlását a honvédelmi miniszter külön szabályozta és az időről időre a szükség szerint változott.

A hadicélokra átengedett csendőr legénység nagyon hiányzott a szolgálatból, ezért a honvédelmi miniszter minden magyar gyalogezredtől tíz és minden lovasezredtől hat önként jelentkezőt adott a Csendőrségnek. Ezeket a háború előrehaladtával az idősebb, rosszul kiképzett póttartalékosokból válogatták össze.

A hadrakelt sereg minden hadsereg-parancsnokságához egy csendőr törzstisztet, két főtisztet, negyvenhat lovas és negyvenkilenc gyalogcsendőrt osztottak be. A hadtesthez egy főtiszt, nyolc lovas és tizenkét gyalogcsendőr tartozott. A gyaloghadosztálynak három lovas és négy gyalogcsendőre, a lovas-hadosztálynak pedig négy lovas csendőre volt.

Hadjárat esetén a tábori csendőrtisztek és legénység a katonai rendészet és biztonság fenntartására rendelt közegek voltak. Ezen minőségükben a katonai örök jogaival bírtak és senkinek sem volt szabad őket szolgálatuk teljesítésében zavarni vagy megakadályozni, sőt mindenki a "törvény nevében" hozzájuk intézett felhívásnak feltétlenül engedelmeskedni tartozott.

A csapatparancsnok, esetleg a csapattisztek, különösen is kötelezve voltak, hogy a tábori csendőrtisztek és a tábori csendőrök felszólítására azokat segítségben részesítsék és nekik szükség esetén a karhatalmi segédletet is megadják.⁷

A tábori csendőrség legfontosabb feladatai voltak: a.) a tábori rendészeti teendők ellátása; b.) a menetek, táborozások és elszállásolás teendőiben való segédkezés; c.) futár- és fontosabb őrszolgálatok teljesítése; és d.) a hírszerzésben való segédkezés.

A tábori csendőröket különleges közbiztonsági szolgálatra csak vezetőkként vagy felügyelőkként alkalmazták. (45. melléklet)

Közbiztonsági szolgálat

A háború következtében a közbiztonsági szolgálat ellátása komoly feladatot rótt a Csendőrségre. A mozgósított hadsereghez vezényelt csendőröket helyettesítő "pótcsendőrök" közbiztonsági kiképzése, tudása, erkölcsi színvonala, sokszor még fizikai alkalmassága is nélkülözte a testületnél megkívánt minőséget. Az orosz és román betörés elől menekülő és az országot hirtelen elárasztó különböző nemzetiségű embertömeg más és más erkölcsi, vallási és nemzethűségi felfogásával még nehezebbé tette a szolgálat ellátását. Ehhez még az is hozzájárult, hogy a különböző nyelveket beszélő egyénnel a közvetlen szóbeli érintkezés sokszor lehetetlen volt.

A háború következtében újabb és újabb háborús törvények és rendeletek keletkeztek. A kötelező beszolgáltatások, az újabb és újabb katonai behívások, szökések, a vidékre mezőgazdasági munkára kiadott sok ezer hadifogoly elhelyezésének, foglalkoztatásának ellenőrzése mind a csendőrörsök kötelessége volt. Így teljesen elvonták azt legfontosabb feladatától, a bűncselekményeket megelőző szolgálattól. A Csendőrség részére előírt szolgálati óraszám kétszeresének és háromszorosának teljesítésével is alig volt képes feladatát megfelelő módon ellátni. A közbiztonság nagyon leromlott, több helyen az éjjeli biztonság megóvására megbízható és önként jelentkező személyekből polgári őrséget szerveztek. Ezeket a raktárakból előkotort régi rendszerű egylövetű golyós puskákkal szerelték fel, amelyeknek kezelésére külön ki kellett oktatni őket. Azok a polgárőrök, akiknek még puska sem jutott, saját kézi lőfegyverükkel, pisztolyukkal vagy vadászpuskájukkal látták el a szolgálatot.

A Csendőrség sokoldalú feladatának érzékeltetésére szolgál az alábbi néhány érdekes rendelet-cím, amelyet az 1916-os és 1917-es Magyarországi Rendeletek Tárában tettek közzé:

1.000/1916 I.M.E. számú rendelet az árdrágító visszaélésekről szóló törvény alá eső bűncselekmények eseteiben követendő eljárásról;

15.000/1916 B.M. számú rendelet a kóbor sátoros cigányokról;

3.793/1917 H.M. számú rendelet a felszerelt réz ajtóveretek hadicélokra való igénybevételéről, kicseréléséről és beszolgál-

tatásáról;

10.875/1917 H.M. számú rendelet a harangoknak hadicélokra való igénybevételeiről;

23.738/1917 H.M. számú rendelet az orgonasípok hadicélokra való igénybevételeiről; stb.

A hadifoglyok ellenőrzése

A háború előrehaladtával mind több és több hadifogoly került az országba. Ezek egyrészét hadifogolytáborokban helyezték el, másrészt az önként jelentkezőket iparvállalatoknál vagy gazdaságokban foglalkoztatták a hiányzó magyar munkaerő pótlására. Az így munkára kiadott hadifoglyokkal kapcsolatos kérdéseket a belügyminiszter rendeletekkel szabályozta és ellenőrzését a Csendőrségre bízta. A rendelkezések szerint a Csendőrségnek a munkára kiadott hadifoglyok elhelyezését, ellátását és a felettük való felügyeletet a portyázások alkalmával ellenőriznie kellett. A tapasztalt szabálytalanságokat és panaszokat rögtön meg kellett vizsgálni és az intézkedésre jogosult hatóságoknak és a hadifogoly bizottságnak jelenteni.

A Csendőrségnek különös gondot kellett fordítania arra, hogy a hadifoglyok kémkedést, izgatást, lázítást vagy vagyon elleni bűncselekményeket ne kövessenek el és munkahelyükről el ne kóboroljanak. A Csendőrség köteles volt azt is ellenőrizni, hogy a munkára kiadott hadifoglyoknak kocsmákban, italmérő helyeken szeszestalt ne szolgáljanak ki, őket sem nyilvános helyen, sem magánházakban tartott összejöveteleken vagy mulatságokon meg ne vendégléjék.⁸

A hadifoglyok szökéséről a Csendőrség haladéék nélkül köteles volt értesíteni a környező rendőrhatóságokat és a belügyminisztériumot. Ez a "Rendőri Közlöny"-ben a hadifoglyok országos körözését rendelte el.⁹

Létszám

A háború utolsó szakaszának legénységi létszámát az állandó vezénylések, arcvonal változások és egyéb háborús okok miatt ma már szinte lehetetlen megállapítani. A tisztek beosztására és rendfokozatok szerinti létszámára azonban a honvédelmi minisztérium Rendeleti Közlönyéből összeállított "Névkönyv"

már nyújt némi felvilágosítást. Ennek adatait az alábbi két táblázat összegezi.

A tiszti létszám beosztás szerint ¹⁰
1917 december 15-én

a. Csapattisztek

Rendfokozat	Cső. fel.	Isk.	B.M.	H.M.	Rakt.	Ker.	Össz.
tábornok	1						1
ezredes			2	2	1	8	13
alezredes						12	12
őrnagy	1	1	1	1		36	40
százados		8	2	3		107	120
főhadnagy						68	69
hadnagy						7	7
Összesen:	2	9	5	6	1	238	261

b. Számvivők

Rendfokozat	Cső. fel.	Isk.	B.M.	H.M.	Rakt.	Ker.	Össz.
Százados					1	8	9
főhadnagy			1	1		8	10
hadnagy						3	3
számtanácsos						4	4
Összesen:			1	1	1	23	26

A Névkönyv szerint 1918 januárjában a csapattisztek közül egy csendőr százados és három csendőr főhadnagy rendelkezett jogi doktorátussal; ez a tiszti létszám 1.1 %-ának felelt meg. Mintegy 20-25 olyan csendőrtiszt is volt, aki jogvégzettséget (abszolutóriumot) szerzett doktorátus nélkül. Ezt a honvédelmi minisztérium Névkönyvében nem tüntették fel. Ekkor a Csendőrség tiszti állományát leginkább Ludovika Akadémiát végzett hivatásos hadnagyokkal és tartalékos tiszti iskolát végzett egyéves önkéntesekkel töltötték fel. Ezek a Csendőrséghez való belépéskor lemondtak rangjukról, előbb próbacsendőrök, majd hadapródok lettek és csak azután került sor hadnagyi kinevezésükre.

Ebben az időben a csendőrtisztek helyzete még különbözött a honvédtisztektől, mert a nősülési kaució kisebb és az előléptetés lassúbb volt, mint a hadseregben. Ez a különbség csak az első világháború után egyenlítőddött ki, amikor 1920-ban a csendőrtisztek jogállását, az előléptetését, házasságkötését, fizetését és becsületügyi szabályzatát egyenlővé tették a honvédtisztekével. Még az egyenruha is azonos lett, csupán a csendőrségi hajtóka volt más.

Az első világháború végéig a csendőr felügyelőket a testület magasabb rangú tisztjeiből nevezték ki. Később, 1920 és 1944 között, ezt az állást egy kivételtől eltekintve, honvéd tábornokokkal töltötték be.

4. A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG

Közvetlen előzmények

Károly király 1918 október 26-án táviratban értesítette a német császárt a Monarchia háborúból való kilépéséről, melynek szövege a következőképpen hangzott:

Kedves Barátom, bármennyire nehezemre is esik, kötelességem tudomásodra adni, hogy népeim a háború folytatását nem bírják, de nem is akarják. Ezért bejelentem, hogy arra a megmászhatatlan elhatározásra jutottam, hogy huszonegy órán belül különbékét és azonnali fegyverszünetet kérek.¹¹

A fegyverszünet kérésének híre a különböző bujtogatások

következtében már úgylis megromlott katonai fegyelmet még tovább bomlasztotta. Ennek következtében több és több katona hagyta el engedély nélkül a hadműveleti területet, akik hazaérve, legnagyobbbrészt a fővárosban komoly erővel támogatták a forradalmi mozgalmakat. A helyzet Budapesten, a kormány székhelyén volt a legkritikusabb. Itt október 28-án este véres tüntetés robbant ki. A Károlyi-párt helyisége előtt nagy tömeg gyűlt össze, amely a párt egyik tagjának indítványára József főherceghez akart felmenni a Várba. A Dunaparton álló katonai kordon szó nélkül átengedte a tömeget, de a Lánchid pesti hídfőjénél álló rendőrség sortűzet nyitott rá. A fegyverhasználat következtében két személy meghalt és számosan megsebesültek.¹²

A rendőrök gyűlése

Az említett "lánchidi csata" után Kormos Károly detektív erős mozgalmat indított a rendőrségnek a nemzeti tanácshoz való csatlakozása érdekében. Ennek hatására a vele egyetértő rendőrök hivatalos helyiségükben október 29-én értekezletet tartottak, amelyen a következő határozatot hozták:

*A székesfővárosi magyar királyi államrendőrség tisztviselői karának, detektívtestületének és személyzetének nevében alulírott megbízottak egyhangú lelkesedéssel, hazafias lelkünk egész melegségével üdvözljük a magyar Nemzeti Tanácsot, mint a magyar nép akarátának egyedül hivatott képviselőjét, egyben bejelentjük a tisztviselői kar, a detektívtestület és őrszemélyzet csatlakozását. E határozatra készlet bennünket a magyar nemzet hagyományos királyhűsége, demokratikus érzése, a honvédelem és a haza sorsának mindenekfelett való átérzése. Hazafias kötelességünknek tartjuk kijelenteni, hogy az ország fővárosának rendjét és nyugalma biztosítani kívánjuk és kérjük a magyar Nemzeti Tanácsot, hogy bennünket teljes erővel támogasson a haza javára.*¹³

Ezt a határozatot küldöttség vitte a Nemzeti Tanács helyiségébe, ahol gróf Károlyi Mihály fogadta őket. A küldöttség tagjai voltak: Szentkirályi Béla rendőrtanácsos, Szilárd Rezső rendőrkapitány, Wagaszt János, Pál György, Patók Sándor

fogalmazók, Kormos Károly, Benyovszky Sándor és még két detektív, két rendőr-ellenőr és két közrendőr.

Őszirózsás katonák

Dr. Szabó megállapítása szerint "a magyar forradalmat nem a munkásság csinálta, de helyeselte és nagyon hamar átvette benne a vezető szerepet. Október 30-án este, október 31-én és november 1-én még tisztára katonai jellegű volt a forradalom".¹⁴

Breit József szintén azt állítja, hogy az októberi forradalom első három napja tisztán katonai jellegű volt, amelyben a vezető szerepet a munkásság csak később vette át. Szerinte október 30-án este az Asztória-szálló előtt nagy tömeg gyűlt össze, ahol néhány lelkesítő beszéd után a túlsúlyban lévő katonák az egyik szónok kérésére felesküdték a Nemzeti Tanácsra. A következő nap reggelén őszirózsákkal felbokrétázott katonák gépkocsikon járták a várost és szüntelen lövöldözés között éltették a Nemzeti Tanácsot. A katonák másik része gyalog járta az utcákat és minden egyenruhást arra kényszerített, hogy sapkarózsáját, kitüntetéseit és rendfokozatát ott jelenlétükben szedje le. Aki kérésüknek ellenállt, azt tettelegesen is bántalmazták, sőt néhányat meg is öltek.¹⁵

Károlyi kinevezése

A fenti események következtében a tényleges politikai hatalom az úgynevezett "Nemzeti Tanács" kezébe került, amely Károlyi híveiből, a szociáldemokrata párt tagjaiból, baloldali és egyéb szélsőséges egyénekből állt. A király, hogy a véres összeütközést elkerülje, Károlyi Mihályt kinevezte miniszterelnöknek, aki minisztereivel együtt október 31-én este József királyi herceg kezébe letette a szokásos esküt.¹⁶

Tisza meggyilkolása

Tisza István volt miniszterelnök Budapesten, a Hermina-út 35. szám alatt bérelt lakásban lakott. Barátai és jó ismerősei jóval a forradalom kitörése előtt arra kérték, hogy hagyja el a fővárost, ameddig a kedélyek lecsillapodnak. Már október 16-án egy Leitner nevű baloldali beállítottságú munkás merényletet kísérelt meg ellene, de Tisza mégsem tágitott, Budapesten

maradt.

A Csendőrségnek ebben az időben egy karhatalmi százada volt Pesten, melynek parancsnoka Hieronymi Lajos százados volt. Ez a század naponta nyolc főből álló őrséget küldött Tisza István személyének biztosítására. Tisza kezdetben erősen ellenezte ezt az óvintézkedést, de végül mégis kijelölt a csendőrök számára egy őrszobát a konyha melletti pincehelyiségben.

Október 31-én estefelé, úgy hat óra tájban, tíz katona rohant be a villába, ahol Tisza lakott és az elővigyázatlan csendőröket lefegyverezte. Utána két katona a kapunál őrt állt, négy a kertet tartotta szem előtt, míg a másik négy betört Tisza lakásába. Tisza eléjük ment pisztollyal a kezében. Az egyik katona felelőssé tette a háborúért, ami ellen Tisza tiltakozott, majd pisztolyát is eldobta. A katonai fegyverek a jelenlévő nők sikoltásai között mégis eldördültek, Tisza elesett és néhány perc múlva meghalt. Utolsó szavai ezek voltak: "Meglőttek!... Végem van!... Ennek így kellett lenni!..."

A gyilkosokat a Tanácsköztársaság rendőrségének "nem sikerült" kinyomozni, de 1921-ben a bíróság hónapokig foglalkozott az ügygel és megállapította, hogy a bűncselekményt Csernyák Imre százados, Hüttner Sándor főhadnagy, Láng N. és Sztanykovszky Tivadar zászlósok, Horvát-Sanovics Tivadar, Dobó István, Kundaecker N. tengerészek, Pogány József, Kéri Pál és Gaertner N. tartalékos katonák követték el. Az utóbbiak közül Kéri és Pogány a polgári életben újságíró volt.

Tisza szobájába Sztanykovszky vezetésével Pogány, Dobó és Horvát-Sanovics nyomult be, tehát ők adták le a halálos lövéseket is. A tényállást nem lehetett pontosan felderíteni, mert a tettesek később elmenekültek Magyarországról, így ki sem lehetett őket hallgatni.

A jelek szerint a gyilkosság terve azokhoz a fiatal katonákhoz vezet vissza, akik előző éjjelen a forradalmat kirobbantották. Úgy látszik, hogy a katonatanács egyes tagjainak köze volt hozzá, ha nem is rendes ülések során határozták el. A nemzeti tanács egyetlen tagja, Fényes László hírlapíró, országgyűlési képviselő ellen emelt vádat az ügyészség és őt két évig vizsgálati fogságban is tartották. A bíróság azonban felmentette.¹⁷

A csendőrök kilétét, akik *Tiszát* ezen a végzetes napon őrizték, ma már nem lehet megállapítani. *Hieronymy Lajos* századost fegyelmileg felelősségre vonták a kioktatás és ellenőrzés elmulasztása miatt. Rövid ideig még tovább szolgált és mint őrnagy ment nyugdíjba. Az őrség tiszthelyettes parancsnokát törvényszék ítélte el az őrzés hibás megszervezése és az ellenállás elmulasztása miatt. Büntetésének letöltése után nyugdíjazták.

Nemzet- és polgárőrség megszervezése

Tisza meggyilkolásával egyidejűleg rablások, fosztogatások és erőszakoskodások kezdődtek az országban. Az újságok október 31-ről csupán Budapesten tizennyolc halottat és több mint száz sebesültet jelentettek. Különösen a katonai raktárakat és vasúti kocsikat fosztogatták, de üzletekbe, vendéglőkbe, sőt magánlakásokba is betörték. Vidéken is ez az állapot uralkodott. Kaposváron például egy részeg fegyveres csoport lefegyverzete a rendőrséget, rabolni kezdte az üzleteket, ami hat ember életébe került. Csak a Budapestről levitt tengerész-különítmény volt képes háromszáz egyén letartóztatásával a rendet helyreállítani. Ilyen eset sok helyen előfordult. (46. melléklet)

A rablások folytatódása és a rendőrség tehetetlensége következtében a kormány 1918 novemberében kiadta 5.220 M.E. számú körrendeletét. Ezzel "Magyarország demokratikus függetlensége, belső rendje, lakosságának személy- és vagyonbiztonsága, valamint általában a törvényes rend fenntartásának biztosítására" intézkedett. A csendőrségen, a budapesti államrendőrségen, határőrségen, pénzügyőrségen, vidéki rendőrségen, a budapesti rendőrség mellett felállított védőrségen, katonai rendőrségen, budapesti önkéntes őrségen és vasúti mozgóőrségen kívül felállította még a hadsereget, a nemzetőrséget és a polgárőrséget is.

1. A *hadsereg* célja a forradalommal kivívott szabadságok biztosítása, valamint a leszerelésnél felszabadult katonai és egyéb anyagok elraktározása, őrzése, illetőleg a közgazdaság számára történő átadása volt. Erre a célra az 1896., 1897., 1898., 1899. és 1900. évben születettek kellett rövid időre tervezett katonai szolgálatra igénybe venni.

A hadseregben minden közkatonának és őrzetőknek a továbbszolgálat alatt az elhelyezésen és élelmezésen kívül, a zsoldot is beleértve, összesen napi tíz koronát fizettek. A tizedesek napi tizenegy, a szakaszvezetők tizenkét, az őrmesterek tizennégy, a törzsőrmesterek tizenöt, a tiszthelyettesek pedig napi tizenhat koronát kaptak.

A tisztikar tényleges tiszttekből és a visszamaradásra, illetve bevonulásra kötelezett öt legfiatalabb évfolyam nem tényleges tisztjeiből állt; tagjai a legénység felemelt zsoldjához arányított illetményt kaptak.

2. *A nemzetőrség* hivatása a városokban és külterületein a közbiztonsági szolgálat teljesítésénél a segédkezés és a rend biztosítása volt. Felszerelése, ruházata, fizetése azonos volt a hadseregével. Felállítását a hadügyminisztérium Nemzetőri Kormánybiztosságára bízta, mely az országban hat nemzetőrközpontot állított fel: Budapesten, Szegeden, Kassán, Pozsonyban, Kolozsvárott és Szombathelyen.

A nemzetőrség önként jelentkezőkből állt, akiknek szolgálati kötelezettsége a szükséghez képest csak néhány hónapra terjedt ki. A párt nyomására főképpen szociáldemokrata munkások jelentkeztek a nemzetőrséghez, ami a szervezet proletár jellegét biztosította. A katonai szolgálatra kötelezett előbb említett korosztályok a nemzetőrséghez nem léphettek be. (47. melléklet)

3. *A polgárőrség* szintén önként jelentkezőkből állt, de csak olyanokból, akik rendes napi munkájuk mellett saját otthonuk közvetlen védelmét szolgálták. Ezt a helyi néptanács és közigazgatási hatóság a szükségletnek megfelelően állította fel. A polgárőrök egyéb kisebb közbiztonsági feladatokon kívül leginkább középületek őrzését végezték, egyenruha helyett karszalagot viseltek; nekik díjazás nem járt, felszerelésük pedig a helyi adottságok szerint történt.¹⁸

A Csendőrség a Tanácsköztársaságban

A Csendőrség, amelynek az utasítások értelmében politika-mentesnek kellett lennie, a Tanácsköztársaság megalakulásakor semleges maradt. Komoly szerepet nem is játszhatott az őrsírozás forradalomban, mert: 1. a testület szétszórt elhelyezésénél fogva nem volt ütőképes döntő befolyású cselekedetekre;

2. igénybe vehető karhatalmi csendőrszázadok vagy zászlóaljok nem tartózkodtak Budapesten, de a környéken sem; és 3. a testület tagjainak nagy része az ország határain kívül volt, tábori rendészeti szolgálatot teljesített és onnan csak hetek múlva érkezhettek volna a fővárosba.

Juhász Nagy Sándor már említett könyvében külön részt szentelt azoknak a testületeknek, amelyek csatlakoztak a Nemzeti Tanácshoz, de a Csendőrséget meg sem említette. Breit József könyvének 28. oldalán ezzel kapcsolatban csupán annyit írt: megérkezett a csendőrök küldöttsége is, hogy szintén bejelentsek a Nemzeti Tanácshoz való csatlakozásukat. De hogy kik voltak ezek a csendőrök és kiket képviseltek, arról már nem tett a könyv említést. A fennmaradt hírek szerint a Breit által említett "küldöttség" csupán néhány Budapesten tartózkodó irodai szolgálatos csendőraltiszt egyéni kezdeményezésének eredménye volt.

A Csendőrség semlegességét a következő szempontok indokolták: 1. a politikamentes irány követése; 2. a testület átmentése a következő korszak számára; 3. a csendőrök hivatásérzete, amely a lakosság személy- és vagyónbiztonságának megővését életcélnak tekintette; és 4. sok csendőrnek a hosszú közbiztonsági szolgálat miatt polgári foglalkozása nem volt, ezért ezek kénytelenek voltak maguk és családjuk megélhetésének biztosítására tovább folytatni szolgálatukat.

A Csendőrség szervezete és működése a Tanácsköztársaság idején lényegében nem változott. A csendőrök szolgálatukat, működésüket és teendőiket régi szabályzataik szerint a változott helyzethez viszonyítva végezték. Ennek ellenére az első hetekben sok támadás érte az elszigetelt őrsöket, különösen azokat, ahol a hadsereghez történt vezénylések miatt kevés volt a tényleges csendőr. Több helyen súlyos fegyverhasználatra került sor, de volt olyan őrs is, amelyet a volt katonák által vezetett tömeg lefegyverzett. Általában az őrsök urai maradtak a helyzetnek és biztosították a rendet és törvényességet.

A Tanácsköztársaság idején az altiszteket átminősítették tisztviselőkké. Ezzel meg akarták nyerni maguknak a Csendőrség altiszti karát. Így lett belőlük az előző rangjuknak megfelelően ellenőr, főellenőr, felügyelő vagy főfelügyelő.

Ugyancsak a Tanácsköztársaság idejére esett a csendőrtisztikar kiegészítése is, amely a háború alatt szünetelt és a hiány már erősen éreztette hatását. Még az 1918 nyarán meghirdetett csendőrtisztai tanfolyamra októberben — egy kivételével — hatvannégy tartalékos tisztet, mégpedig zászlóost, hadnagyot vagy főhadnagyot vettek fel. A tanfolyam 1919 március 18-án zárult, tehát a Károlyi-kormány ideje alatt folyt le, így azt utólag, 1919/20-ban, valamennyi tisztnek meg kellett ismételni.

A Csendőrség felügyelője a Tanácsköztársaság első napjaiban átmenetileg a belügyminisztériumban szolgáló Gencsy Arnold alezredes volt. Őt erre a pozícióra az ugyancsak ott szolgált s a csatlakozási küldöttséget képező néhány altiszt ajánlotta. A proletárdiktatúra bukása után Gencsyt azonnal nyugdíjazták.

5. A PROLETÁRDIKTATÚRA

Előzmények

A "Kommunisták Magyarországi Pártja" 1918 november 24-én alakult meg Budapesten.

Az Oroszországban alakult magyar kommunista szervezetek hazatért vezetői és tagjai döntő szerepet játszottak a pártalakítás vitájában. A kommunista csoport vezetősége Moszkvában még november 4-én elhatározta, hogy tagjainak többsége hazatér és itthon kezdeményezi az új párt létrehozását.

Az alakuló ülést a Városmajor-utca 42-es számú házban tartották. A résztvevők egységesen foglaltak állást abban, hogy a párt közvetlen feladata; eszmeileg felkészíteni a proletáriátust a szocialista forradalomra, szervezni és vezetni harcát a hatalomért. Megtárgyalták a tennivalókat, s azt is elhatározták, hogy rövid időn belül kiadják a KMP lapját. Megválasztották a Központi Bizottságot, melynek tagjai lettek az Oroszországból hazatért magyar kommunisták közül Kun Béla, Jancsik Ferenc, Pór Ernő, Rabinovics József, Seidler Ernő, Vántus Károly: a szociáldemokrata baloldali ellenzék képviselői közül Vágó Béla, Chlephó Ede, Fiedler Rezső, Hirossik János, László Jenő, Rudas László, Szántó Béla: a Forradalmi Szocialistáktól pedig Korvin

*Ottó és Mikulík József. A Központi Bizottság elnökévé Kun Bélát választották.*¹⁹

A párt 1919 február 20-án nagygyűlést tartott, amelynek befejezése után a résztvevők a Vörös Újság épülete elé vonultak, ahol Kun Béla mondott nekik beszédet. Ennek hatására a szociáldemokrata párt lapjának, a Népszavának nyomdáját akarták lerombolni, de a Konti-utcában szembetalálták magukat a rendőrökkel. Véres összecsapás fejlődött ki közöttük, amelyben hét rendőr meghalt és körülbelül hatvan — polgári egyén és rendőr — megsebesült.

Még aznap este a minisztertanács gyűlést tartott, amelyen elrendelték a kommunista vezetők letartóztatását. Február 21-én hajnali 2 órakor kezdték meg a rendőrök a letartóztatásokat és rövidesen a gyűjtőfogházba került negyvenkét kommunista, akik közül ismertebbek voltak: Kun Béla, Rákosi Mátyás, Leitner István, Vágó Béla, László Jenő, Korvin-Klein Ottó és Rabinovics József.

A toloncházban csakhamar megjelent vagy hatszáz rendőr, akik Kun Bélát felelőssé tették a rendőrgyilkosságért, majd rárohanva alaposan összeverték. Kun Béla eszméletét veszítve véresen esett össze, de komolyabb baja nem történt, csupán zúzott sebeket szenvedett.

A napilapok erősen elítélték a rendőrök viselkedését; Dietz Károly századosból lett rendőrfőkapitány szintén állást foglalt a rendőrök "vérbíraskodása" ellen.

A népkormány a Konti-utcai összecsapásban megölt rendőröket a nemzet halottainak nyilvánította, akiket a parlament kupolacsarnokából nagy pompával temettek el. A kormány koszorújának szalagján ez volt olvasható: "A köztársasági rend hősi védelmezőinek, a magyar népkormány."²⁰

A hatalom átvétele

Amikor a cseh és román területi követeléseket az antant hatalmak nevében Vyx francia alezredes a Károlyi-kormánynak 1919 március 19-én átnyújtotta, a kormány lemondott. Két nappal később a szociáldemokrata párt és a kommunisták magyarországi pártjának vezetősége kiegészzett, a két pártot

egyesítette "Magyarországi Szocialista Párt" néven, mely aztán átvette a hatalmat. A Forradalmi Kormányzótanács elnöke a kommunista Kun Béla lett, aki negyvenöt népbiztosával megkezdte az országnak szovjet mintára való átszervezését. (48-50. melléklet)

A rendőrség csatlakozása

*A budapesti főkapitány értesülvén a munkástanács forradalmi határozatáról, azonnal levágta a ruhájáról a rangjelzéseit és példájára az egész rendőrség elismerte az új rendet. Azok a rendőrök, akik még 1918 október 28-án a király védelmében sortűzet adtak a népre a Lánchídnál, akik október 19-én Károlyi Mihályhoz csatlakoztak, akik rögtön beléptek a szociáldemokrata pártba és ennek védelmében 1919 február 21-én Kun Bélát majdnem meglincselték, ugyanezek március 21-én kommunistákká lettek.*²¹

A katonatanács gyűlése

Pogány József, a katonatanács elnöke, március 20-án délután 3 órára összehívta a katonatanács teljes ülését, melyen bejelentette a proletárdiktatúrát és ennek védelmére Pogány feleskette a jelenlévő katonákat. "Délután 5 órakor végződött az ülés, a katonák széjjelszéledtek a városban, a rémhír futótűzként terjedt, mindenfelől lövések hangzottak, az emberek ijedten lótottak-futottak, mindenki hazafelé iparkodott." ²²

Büntető rendelkezések

A forradalmi kormányzótanács rögtön a hatalom átvételekor, tehát már március 21-én elrendelte az országban a statáriumot, mely szerint mindenkit, aki parancsainak fegyveresen ellene szegül, ellene felkelést szít, rabol vagy fosztogat, halállal kell büntetni. A bűnösök fölött a forradalmi törvényszék ítél. (51-53. melléklet)

Ugyanakkor a kormányzótanács megtiltotta az állampolgároknak a fegyverviselést és öt évig terjedő fegyházzal és ötven ezer koronaig terjedhető pénzbüntetéssel sújtotta azokat, akik ez ellen vétettek. Fegyvert csak a katonaság, rendőrség, védőrség, csendőrség, népőrség és más elismert katonai

alakulatok, valamint a gyári őrsek és munkásgárdák tagjai viselhettek.

Négy nappal később, tehát március 25-én felállították a forradalmi törvényszéket, melynek elnökét, két tagját, a vádbiztost és a jegyzőkönyvvezetőt a forradalmi kormányzótanács nevezte ki. A vádlottat elfogás után azonnal a forradalmi törvényszék elé kellett állítani, mely bármely órában és a szabad ég alatt is megtarthatta ülését. A határozat ellen fellebbezhetne helye nem volt és a kiszabott büntetést az ítélet kihirdetése után azonnal végre kellett hajtani.²³

A Tanácsköztársaság büntető intézkedéseiről az egyik magyarországi tanulmány csak egészen röviden emlékezik meg a következőképpen:

A forradalom rendjének biztosítására Vörös Őrség alakult. A régi rendőrség nagy része, sok csendőr s még tisztek is felesküdték a Tanácsköztársaságra, így a Vörös Őrség állományába kerültek. A rendőr- és csendőrtisztek zöme azonban kezdettől fogva az ellenforradalmi szervezkedés egyik bázisa volt.

A Belügyi Népbiztonságon központi nyomozótestület létesült, amely a tanács hatalom hatékony harci osztaga volt az ellenforradalmi üzemek meggátlásában. E testület élén Korvin Ottó állt.

A Kormányzótanács forradalmi törvényszékek felállítását rendelte el, megszabta feladataikat és intézkedett az igazságügyi hatóságok átszervezéséről.²⁴

A Vörös Hadsereg megalapítása

A forradalmi kormányzótanács március 30-án közzétett XXXIII. számú rendeletével megalapította a Vörös Hadsereget, ahová belépésre a Magyarországi Szocialista Párt, a szakszervezetek, valamint a munkás-, katonai és földművelésügyi tanácsok ajánlata jogosított. A hadsereg közvetlen irányítását és szervezését a hadügyi népbiztosság végezte.

A Vörös Hadsereg semmiféle rendfokozatot, rangjelzést nem ismert, csak parancsnokai és katonái voltak. A parancsnokok, valamint a különleges megbízatású egyének szolgálatban a bal karon tíz centiméter széles vörös karszalagot viseltek,

amelyen az alkalmaztatást fekete betűk tüntették fel.

A parancsnokokat századparancsnoktól felfelé a hadügyi népbiztos nevezte ki. A magasabb parancsnokok politikai megbízhatóságát azonban előbb egy erre a célra alakított bizottság bírálta el. Ez a hadügyi népbizottság a munkás- és katonatanácsok, valamint a Magyarországi Szocialista Párt egy-egy küldöttjéből állt. A szakaszok és rajok parancsnokaikat maguk választották.

A hadügyi népbiztosság a Magyarországi Szocialista Párt előterjesztésére minden csapattesthez és önálló osztaghoz megfelelő számú politikai megbízottat rendelt ki.

A Vörös Őrség felállítása

A forradalmi kormányzótanács intézkedésére a belügyi népbiztosság az 1919 március 26-án kelt I.B.M. számú rendelettel szabályozta a Vörös Őrség felállítását, melybe a Csendőrséget és rendőrséget is beolvasztotta. A Vörös Őrség a Vörös Hadsereg kiegészítő részét alkotta és tagjait bármikor áthelyezhette a hadseregbe. (54. melléklet)

A Vörös Őrség közvetlenül a belügyi népbiztos alá tartozott, aki a Vörös Őrség Központi Osztályán keresztül intézkedett annak közbiztonsági és nyomozó alakulataival.

A Vörös Őrségben éppen úgy, mint a Vörös Hadseregben, rendfokozatok nem voltak; a parancsnokokat a belügyi népbiztos, a többi tagot a belügyi népbiztosság által összeállított bizottság nevezte ki. Parancsnokaikat a kisebb egységek maguk választották.

A Vörös Őrségbe a hadseregtől szolgálatra jelentkező volt tiszt nevét és szolgálati beosztását a sajtóban többször kihirdették, így a jelentkezők egyéniségére, múltjára és politikai megbízhatóságára bárki megtehetette észrevételeit, amelyeket a bizottság a belügyi népbiztosnak jelentett.

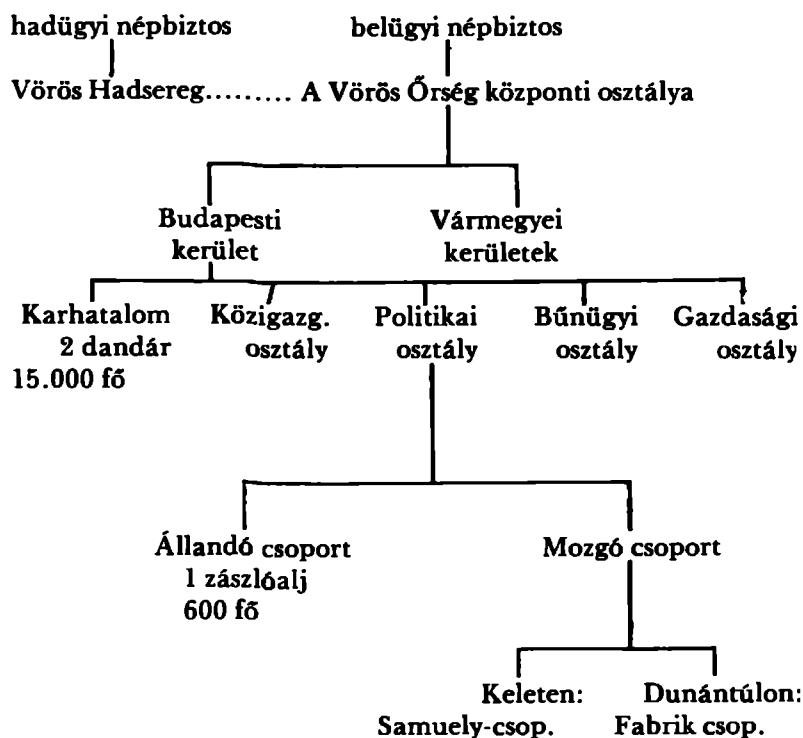
A volt Budapesti Rendőrfőkapitányság "Budapesti Vörösőrkörületi Parancsnokság"-gá alakult át, ahol külön bűnügyi, politikai, közigazgatási és gazdasági csoportok voltak. A bűnügyi osztály budapesti és vidéki csoportból állt, de ezeken kívül volt statáriális, intellektuális, lopási és sérülési részleg is. A Vörös Őrség legfontosabb szerve a politikai osztály volt.

Országos viszonylatban innen irányították minden politikai természetű nyomozás, letartóztatás foganatosítását, sőt néha a kivégzéseket is.

Vidéken egy vármegye alkotott egy vörösőr-kerületi parancsnokságot. Ehhez tartoztak a járási parancsnokságok és a községi kirendeltségek.

A Vörös Őrség létszámát úgy állapították meg, hogy az ország területét és lakosságát alapul véve minden kétszázötven lakosra egy vörösőr jutott.

A VÖRÖS ŐRSÉG SZERVEZETE

A Vörös Őrség lefoglalta az ország minden csendőrlaktanyáját. A Böszörményi-úti Csendőrlaktanyában a Budapesti Vörösőrs Kerületi Parancsnokság és egy megyei vörösőrs kerületi parancsnokság működött. Az utóbbi hatásköre a főváros területének kivételével az egész Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyére kiterjedt. Ennek — néhány politikai megbízott kivételével — volt egy Kecskemétre kihelyezett csupán csendőrökből álló zászlóalja is. Ez nem sokáig működött, mert a Cserni-különítmény május 5-én meglepetésszerűen megrohanta és lefegyverzte.

A vörösőrs kerületi parancsnokságok a csendőröket megkérdezésük nélkül átminősítették vörösőrökké. A szolgálat alól számtalan csendőr és sok tiszt — még a veszélyes bujkálás árán is — kihúzta magát. A budapesti Böszörményi-úti Vörösőrs Kerületnél például csak két csendőrtiszt vállalt irodai beosztást; egyik kényszerből, a másik meggyőződésből. A külőrsök legénységének — különösen a helyhez és lakáshoz kötött nőket magában foglaló — nagy része megmaradt a szolgálatban és mint vörösőrs igyekezett a szűkös viszonyok között saját és családjá megélhetését biztosítani. Az alantos csendőr-parancsnokságokat és őrsöket néhány kommunistával és egy-egy politikai megbízottal kiegészítve a legtöbb helyen meghagyták, csupán elnevezésüket változtatták át vörösőrs-parancsnokságokra.

"Lenin-fiúk"

A Vörös Őrség politikai osztályának korlátlan parancsnoka Cserny József volt. A háború előtt Cserny börmunkásként dolgozott, majd a tengerészeknél szolgált. A háború utolsó szakaszában orosz fogságba esett, ahonnan megszökött és az októberi forradalom idején érkezett vissza Budapestre. Itt Cserny az akkor megindult kommunista szervezkedéshez csatlakozott, ahol megismerkedett és szoros barátságot kötött a Szovjet-Oroszországból visszatért Kun Bélával. Ugyanott ismerkedett össze pártjának többi kommunista vezetőjével, Szamuely Tiborral, Korvin-Klein Ottóval, Pogány Józseffel és Vágó Bélával is. A szervezkedés előrehaladtával Kun Béla kiküldte Csernyt a Szovjetunióba az ottani politikai rendőrség

szervezetének és működésének tanulmányozására. Cserny új módszerek ismeretével, nyolcvan oroszországi hadifogollyal és Lenin üzenetével tért vissza Magyarországra, ahol hozzálatott egy kommunista különítmény felállításához. Ennek magvát a Szovjetunióban toborzott nyolcvan fő alkotta, de Grünblat Borisz volt hadifogoly segítségével a különítmény létszámát csakhamar kétszázra emelte.

A kiválogatással nem sokat bajlódtak. Aki hajlandó volt a parancsnok utasításait gondolkodás nélkül végrehajtani, azt felvették a különítménybe. Cserny csak a szökehajúk felvételét ellenezte, mert ezek szerint "lágy szívűek" voltak.

Cserny előbb a Batthyány-palotában üttette fel főhadiszállását, ahol Kun és Vágó népbiztos is meglátogatta a különítményt, amelynek tagjai bőrkabátot viseltek, pisztollyal, kézigránáttal és rohamkéssel voltak felszerelve. Cserny május 1-re a palotát vörös díszbe öltöztette és annak homlokzatára kiíratta új nevüket: "Lenin-fiúk."

Amint a létszám tovább emelkedett és a különítményből zászlóalj lett, Cserny a Mozdony-utcába költözött; a másik rész Korvin-Klein Ottó parancsnoksága alatt az Országház épületébe került. A zászlóalj harmadik csoportja a Hunyadi-palotában helyezkedett el.²⁵

A proletárdiktatúra bukása után, amikor a népbiztosok nagy része Ausztriába vagy a Szovjetunióba menekült, a Lenin-fiúk egy része is megszökött a felelősségrevonás elől. Csernyt elfogták. A budapesti büntetőtörvényszék dr. Stocker Antal kúriai bíró elnökletével tartott tárgyaláson hét (7) rendbeli gyilkosság büntetében bűnösnek találta és halálra ítélte.

A proletárdiktatúra csendőr áldozatai

Annak ellenére, hogy a Csendőrség megszüntetésével annak tagjait egyetemlegesen átminősítették vörösörökké, a proletárdiktatúra a csendőröket mégis ellenségeinek és ellenforradalmároknak tekintette, akiket állandóan szem előtt tartott, ezért sok ártatlan csendőr életével fizetett a legcsekélyebb gyanúsítás esetén is.

Dr. Váry Albert koronaügyész helyettes hivatalos jelentések

és bírói ítéletek alapján összeállította azok névsorát, akik áldozatul estek a proletárdiktatúrának. Összeállítása szerint a 133 napos uralom idején 590 egyént végeztek ki. Szamuely egymaga több mint száz ember életéért volt felelős. Váry bevallja, hogy névsora nem teljes, mert: 1. hiányoznak az adatok arról a területről, amit közben elszakítottak az országtól; 2. nincsenek benne azok, akik súlyos bántalmazások következtében haltak meg; 3. nem tudta megállapítani azok számát sem, akiket a Vörös Hadsereg kebelében végeztek ki.²⁶ (55. *mel-léklet*)

Váry huszonzét csendőr kivégzéséről tett említést könyvében, akik között egy altábornagy, két alezredes, egy százados, egy főhadnagy, hat tiszthelyettes, négy járásőrmester, tizenegy őrmester és egy csendőr szerepelt. A proletárdiktatúra 133 napos uralma óta több mint egy fél évszázad telt el. Nyugaton Váry könyvén kívül erről az időszakról kevés részletes és megbízható forrásmunkát nehéz felkutatni, így a Csendőrség akkori veszteségét csak hiányosan lehetett tárgyalni. (56. *mel-léklet*)

Fery Oszkár meggyilkolása

Fery Oszkár altábornagyot, a m. kir. Csendőrség felügyelőjét 1919 július 19-én este 10 óra körül egy gépkocsiból kiszállt két bőrkabátos vörösőr-nyomozó elhurcolta a Fő-utca 23 szám alatti lakásából. A házbizalmi, aki tiltakozott az évek óta ott élő lakója elvitele ellen, revolverrel megfenyegették. Ennek ellenére ez az utcára is utánuk ment, ahol egy ott lévő egyenruhás vörösőr járőrnek előadta a jogtalanság feletti panaszát. Erre a nyomozók kijelentették, hogy az elfogás felsőbb parancsra történt. Innen a bőrkabátosok a Fény-utcába mentek, ott Menkina János csendőr alezredest is elfogták. Majd Borhy Sándor csendőr alezredest tartóztatták le a lakásán. A három csendőrtiszttel a Lenin-fiúk a Mozdony-utcai főhadiszállásukra mentek, ahol a Tanítóképző volt a Cserny-különítmény lakanyája. Mindkét elfogott alezredes közvetlen beosztottja volt Fery altábornagynak.

Egy halász július 22-én reggel fél hatkor nagy vértócsát fedezett fel a Bertalan-utca és a Múzeum rakpart sarkán. Mivel

a halász az előző éjszaka folyamán erős csobbanásokat is hallott a kikötő felől, ezeket a gyanús körülményeket azonnal jelentette a Vörös Őrség parancsnokságán. Innen Ecker István detektivet küldték ki nyomozni. A detektív, a régi rendszer egyik nyomozója, ismerve a politikai osztály Mozdony-utcai laktanyájának hírnevét, oda is elsétált, ahol az épület előtt elég friss vérnyomokat talált. Ecker a gyanús körülményeket azonnal jelentette feletteseinek, de a Vörös Őrség parancsnoksága azokat figyelmen kívül hagyva, a nyomozást megszüntette. A két csendőr alezredes "eltűnését" is csupán látszólagosan nyomozta a Vörös Őrség. Hiába sürgették a hozzátartozók az eset kivizsgálását, semmit sem tettek az ügyben.

A proletárdiktatúra után visszaállított államrendőrség ismét elővette Fery Oszkár altábornagy és társai ügyének nyomozását. A tizedik napon már el is fogták Bonyhádi Tibort, aki bevallotta a három csendőrtiszt meggyilkolását. Elmondta, hogy öten voltak jelen a kivégzésnél, melyet Mozdony-utcai szállásuk pincéjében hajtottak végre. A csendőrtiszteket a csatorna csövére kötött kötéltre akasztották fel. Amikor az áldozatok már a kötélen lógtak, rohamkéssel összeszurkálták őket. Utána zsákba tették a halottakat, súlyokat kötöttek rájuk, levitték a Ferenc József híd mellett a Duna partra és ott a vízbe dobták őket.²⁷Bonyhádit és négy kivégző társát halálra ítélték.

A proletárdiktatúra bukása

A diktatúra rövid uralma alatt a politikai terror, a pénz romlása és az élelmiszerhiány következtében az elégedetlenség növekedett. Megismétlődtek a kisebb-nagyobb lázongások és ellenállások, melyek elfojtására Szamuely halálvonata ide-oda száguldott az országban. Amikor 1919 áprilisában előbb a csehek, majd a románok megtámadták a proletárdiktatúrát, az uralmon lévők válságos helyzetbe kerültek. A csehek támadását sikerült ugyan megállítani, de a románok július végén már Budapest alatt állottak. Kun Béla augusztus 1-én magához vette az állampénztár értékeit²⁸ és aznap különvonaton néhány társával Bécsbe szökött. Augusztus 2-án a proletárdiktatúra összeomlott. Ausztria menedékjogot biztosított a menekülteknek, de Szamuelytól ezt megtagadta. Ez Kovács Lajos és

Jablonszky Maxim Lenin-fiúkkal gépkocsin indult el a nyugati határ felé, majd Savanyúkútnál hamis papírokkal átszökött Ausztriába.²⁹

Mikor az osztrákok felismerték személyét és le akarták tartóztatni, Szamuely elővette kis "Piper" pisztolyát és agyonlőtte magát. Erről a Sopron megyei rendőr-parancsnokság a következő táviratot küldte augusztus 3-án a hadügyminisztériumnak: "Szamuely Tibor tegnap, miután az osztrák rendőrség letartóztatta, öngyilkos lett és hullája Savanyúkúton lett eltemetve." ³⁰

LÁBJEGYZETEK

1 Preszly Lóránd, *A m. kir. Csendőrség története*, Budapest: Honvédelmi Sajtóvállalat Rt., 1920. 84-85. oldal.

2 Ismeretlen, "Albánia 150 magyar csendőre", *Katolikus Magyarok Vasárnapja*, Cleveland, Ohio, USA., 1965 január 24, 5. oldal.

3 Ismeretlen, *A m. kir. Csendőrség zsebkönyve 1909*, Budapest: Franklin Társulat, 1909, 205-210. oldal.

4 Ismeretlen, *A m. kir. Csendőrség zsebkönyve 1908*, Budapest: Franklin Társulat, 1908, 167. és 218. oldal.

5 A m. kir. Csendőrség zsebkönyve 1909, *i. m.*, 120-140. oldal.

6 Ugyanaz, 286. oldal.

7 Ismeretlen, *A m. kir. Csendőrség zsebkönyve 1905*, Budapest: Franklin Társulat, 1905, 234-235. oldal.

8 A m. kir. belügyminiszter 1916. évi 33.333 V-a. számú körrendelete a munkára kiadott hadifoglyok tekintetében szükséges államrendészeti és közbiztonsági teendőkrol.

9 A m. kir. belügyminiszter 1916. évi 31.500 számú rendelete a hadifoglyok életmódjáról.

10 Ismeretlen, *A m. kir. honvédség és csendőrség névkönyve 1918. évre*, Budapest: Pallas Nyomda, 1918, 664-679. oldal.

11 Horthy Miklós, *Emlékirataim*, Buenos Aires: Talleres Gráficos Cagnasso, 1953, 100. oldal.

12 Juhász Nagy Sándor, *A magyar októberi forradalom története*, Budapest: Szikra Lapkiadó, 1945, 200. oldal.

13 Ugyanaz, 203. oldal.

14 Szabó László, *A bolsevizmus Magyarországon*, Budapest: Athe-neum Irodalmi és Nyomdai Rt., 1919, 6. oldal.

15 Breit József, *A magyarországi 1918/19. évi forradalmi mozgalmak és a vörösháború története*, I. kötet, Budapest: Grill Károly Könyvkiadó, 1929, 28. oldal.

- 16 Juhász, i.m., 235. oldal.
- 17 Ugyanaz, 237. oldal.
- 18 Breit, i.m., 41. oldal.
- 19 A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának Párttörténeti Intézete, *A magyar forradalmi munkásmozgalom története*, I. kötet, hely hiányzik, Kossuth Könyvkiadó, 1966, 177-178. oldal.
- 20 Juhász, i.m., 442. oldal.
- 21 Ugyanaz, 282. oldal.
- 22 Győri Imre és Kázméri Kázmér, *Kun Bélának 131 napos rémuralma*, Budapest: Helios Sajtóipari Üzem, dátum hiányzik, 16. oldal.
- 23 A Forradalmi Kormányzótanács 1919 március 26-án megjelent IV. számú rendelete.
- 24 A magyar forradalmi munkásmozgalom története, i.m., 229. oldal.
- 25 Censurat J. Gramma, *Borzalmas vallomások, hiteles rendőri adatok*, hely és nyomda hiányzik, 14-24. oldal.
- 26 Váry Albert, *A vörös uralom áldozatai Magyarországon*, Vác: Az országos fegyintézet könyvnyomdája, évszám hiányzik, 1-55. oldal.
- 27 Gramma, i.m.
- 28 Horthy, i.m., 114. oldal.
- 29 Szamuely Tiborné Szilágyi Jolán, *Emlékeim*, Budapest: Zrínyi katonai kiadó, 1966, 115. oldal.
- 30 Szabó, i.m., 222. oldal.

A CSENDŐRSÉG A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

1. A KIBONTAKOZÁS

Az Arad megyei Csendőrség

A proletárdiktatúra 133 napos uralma az elégedetlenség megnyilvánulásának egész sorozatát váltotta ki a lakosságból. Hiába száguldoztak a Lenin-fiúk az országban és hiába működtek a rögtönítélő forradalmi törvényszékek, az ellenállás csak folytatódott. Ennek következményeképpen a politikusok Aradon és Bécsben szervezkedni kezdtek a vörös uralom megdöntésére. Bécsben Bethlen István és Teleki Pál állt a mozgalom élére, míg Aradon 1919 május 5-én Károlyi Gyula alakított ellenkormányt. Ezzel egyidőben kezdődött meg a katonai erők összefogása is, amelyben a Csendőrség egy része fontos szerepet játszott. Ezt Eckhardt Tibor dr. — a volt szegedi ellenkormány egyetlen szabadföldön élő tagja — a következőképpen írja le:

Az első lépés, a fegyveres erő megszervezése, még Aradon történt, mikor 1919 áprilisában Károlyi Gyula gróf ellenforradalmi mozgalmának a támogatására felállítottuk az "Arad-megyei Csendőrség"-et. Ennek az engedélyezését de Gondrecourt francia tábornoktól én szereztem meg. Ugyanakkor futárt küldtem be a román megszállás alatt lévő Kenderesre Horthy Miklóshoz (feleségem nagybátyja és esküvőnkön násznagyom volt), hogy jöjjön sürgősen Aradra és vállalja a magyar fegyveres erő megszervezését a kommunisták ellen.

A románok előnyomulása miatt el kellett vonulnunk Aradról Szegedre és Horthy odaérkezésekor én vittem el és mutattam be a szegedi minisztériumnak, melyben én külügyi államtitkár és

sajtófőnök voltam.

Ebből a magból fejlődött ki rövidesen a bolsevizmust hazánkban megdöntő Nemzeti Hadsereg.¹

Horthy és az ellenkormány

Horthy Miklós 1919 május 30-án tárgyalat először a Károlyi Gyula kormányába való belépésről és a hadügyminiszteri tárca elfogadásáról.² De csak akkor hagyta el Kenderest — ahol családjával visszavonultan élt, — amikor arról értesült, hogy a Károlyi-kormány átköltözött Szegedre, ott az első minisztertanácsot is megtartotta, melyen a bécsi magyar csoport egyik vezetője, Teleki Pál is részt vett. Horthy 1919 június 6-án érkezett Szegedre, átvette a hadügyi tárcát. Ugyanakkor felhívást bocsátott ki, amelyben felkérte a nemzeti gondokozású egyéneket a Magyar Nemzeti Hadseregbe való jelentkezésre.³ Néhány héttel ugyanis a felhívás előtt 72 csendőr- és honvédtiszt Hrabák István csendőr főhadnagy géppuskás századának támogatásával rajtaütött a szegedi laktanyákon és lefegyverezte a kommunista érzelmű katonákat. Felcsendült a magyar himnusz és a városháza ormára felkerült a magyar címeres háromszínű zászló. A Gömbös Gyula és dr. Bokor Pál által szövegezett eskümintára a csapatok azonnal letették az esküt. Ugyanakkor a szegedi csendőrlaktanyában Goreczky Gyula csendőr alezredes eskette fel a csendőröket. A szegedi rendőrség élére is csendőrtiszt, Tirts Béla csendőr őrnagy került.⁴

Károlyi Gyula miniszterelnökön és Horthy Miklós hadügyminiszteren kívül a szegedi ellenkormány tagja volt még: Teleki Pál külügy-, Varjassy Lajos kereskedelmi, Kintzig János földművelésügyi, Solymossy Lajos pénzügy-, dr. Kelemen Béla vallás- és közoktatásügyi és Hemmen János közéleti miniszter. A belügyminiszteri tárcát Károlyi miniszterelnök fenntartotta magának, az igazságügyminiszteri és a népjóléti tárca pedig egyelőre betöltetlen maradt. Államtitkárok lettek: dr. Eckhardt Tibor, Gömbös Gyula, Kőrössy György, Gemeinhardt Márton, Bársony Elemér, Bornemissza Gyula és Pálffy Dániel.⁵

Bár a szerb, osztrák és angol kormány támogatta a szegedi ellenkormányt, a franciák ragaszkodtak egy "minden irányzat

képviselőiből álló demokratikus" kormányhoz. Ezért Károlyi Gyula lemondott és Pattantyús Ábrahám volt képviselő vezetésével a kormányt átszervezték. Ebben Horthy csupán a hadsereg fővezerségét tartotta meg, a hadügyminiszteri tárcáról azonban lemondott.

A budapesti helyzet

A proletárdiktatúra bukása után Peidl Gyula vezetésével szociáldemokrata kormány alakult, melyet már augusztus 6-án Friedrich István elnökletével új kormány követett. A Friedrich-kormány a köztársaságot megszüntette, József királyi herceget ismerte el ideiglenes államfőnek, Horthyt pedig megerősítette a Nemzeti Hadsereg fővezéri tisztségében.

Hosszas diplomáciai tárgyalások után a románok 1919 november közepén végre elhagyták Budapestet és a Tiszától nyugatra eső magyar területeket, Horthy pedig november 16-án a Nemzeti Hadsereg élén bevonult Budapestre.⁶

Kormányzóválasztás

George Clerk — az antant bizottság főmegbízottja — 1919 november 22-én rendelkezést adott át a magyar kormánynak, melyben demokratikusabb miniszterelnököt és országgyűlési képviselőválasztást követelt. Erre Huszár Károly képviselőt, volt elemi iskolai tanítót jelölték ki Friedrich helyére, kinek kormányát aztán George Clerk javaslatára a szövetségesek elismerték. Így került sor a nemzetgyűlési választásokra. A nemzetgyűlés tagjai 1920 február 16-án ültek össze először és március 1-én Horthy Miklós fővezért nagy többséggel kormányzóvá választották.

A kormányzói jogkört az 1920. évi I. törvénycikk szabályozta. E szerint Horthy kormányzó lett a legfelsőbb hadúr, aki a honvédség és a Csendőrség felett parancsnokolt, de a hadüzenet és békekötés joga a törvényhozás kezében maradt. Nemzetközi viszonylatban a kormányzó képviselte az országot, követeket küldött a külföldi hatalmakhoz és azok követeit fogadta. A végrehajtó hatalmat és a törvénykezdeményezést csak a többségi pártból kinevezett kormány útján gyakorolhatta. Jogai közé tartozott még a törvényhozó testület egybehívása, 30 napra való

elnapolása és felosztása. Az országgyűlés által elfogadott törvényjavaslatot csak kétszer küldhette vissza újabb megfontolásra, utána azt köteles volt elfogadni és mint törvényt kihirdetni.⁷

A hadsereg létszámának korlátozása

A trianoni békeszerződést 1920 június 4-én írták alá. Ez Magyarország területének több mint 66. lakosságának pedig csaknem 58 százalékától fosztotta meg. Hiába tárta fel Apponyi Albert a szövetségesek előtt a magyar álláspont igazságait, hiába javasolt elfogadhatóbb megoldásokat, minden magyar javaslatot kivétel nélkül elutasítottak.

Katonai téren Magyarország csupán harmincötezer főnyi szoldos hadsereget tarthatott. Ennek fegyverzetét is korlátozták, amit egy bizottság ellenőrzött. A szigorú rendelkezések megkerülésére az akkori magyar kormány más eszközök mellett felhasználta a Csendőrséget is. Több katonai egységet és különítményt rejtett a testület neve alá anélkül, hogy ezeknek valami köze lett volna a Csendőrséghez. Így született meg abban az időben a "M. kir. Műegyetemi Csendőrzászlóalj." A Prónay-. Héjjas- és Ostenburg-féle különítmény hivatalos neve "Csendőrtartalék Zászlóalj" lett. E zászlóaljak, illetve különítmények jogállása annyira tisztázatlan volt, hogy az angol munkáspárt és szakszervezet kiküldöttjei, akik 1920 májusában a külföldön híresztelt "fehér terror" ellen felhozott panaszok megvizsgálására mentek Magyarországra, képtelenek voltak ezek rendeltetését és hovatartozását megállapítani.

A fedőnevek, különösen a különítmények jogtalan cselekedetei következtében károsan befolyásolták a Csendőrség tekintélyét. Ezért az 1927-es Csendőrségi Utasítás kimondta, hogy "a Csendőrség megerősítésére esetleg vezényelt egyének a csendőr elnevezést nem használhatják és csendőregyenruhát nem viselhetnek."

A csendőrkerületek átszervezése

A trianoni béke következtében az elszakított területeken lévő brassói, kolozsvári, kassai és pozsonyi csendőrkerületek megszűntek. Az ezekből visszavonult csendőrök az anyaország

újjászervezett kerületeiben folytatták a közbiztonsági szolgálatot. Az előző nyolc kerületből hét lett. Ezek székhelye és számozása a következő volt: 1. Budapest, 2. Székesfehérvár, 3. Szombathely, 4. Pécs, 5. Szeged, 6. Debrecen és 7. Miskolc.

“Fehér terror”

A proletárdiktatúra bukásával azok nagy része, akik abban túlkapasokat és törvénytelen cselekedeteket követtek el, a rendszer vezetőivel együtt igyekeztek elmenekülni az országból. Legtöbbjük Bécsbe emigrált, ahol az osztrák kormány menedékjogot biztosított számukra, de egy részüket internálta. Karlstein várában őrizték Kun Bélát, Pogány-Schwartz Józsefet, Hamburger Jenőt, dr. Landler Jenőt, Szántó-Schreiber Bélát, Lukács Györgyöt, Vágó-Weisz Bélát, Göndör Ferencet és Klein Sándort. Ugyanakkor Bécsben bujkált Bóhm Vilmos, Lindner Béla, Brüll Gyula, Pór Ernő, Madarasi Emil, Varga Sándor, Hatvani Lajos és még sok más.⁸ Később a Magyarországon elítélt kommunistákat a kormány 1922 és 1925 között a Szovjetunióban az I. világháborúból visszatartott hadifoglyokkal cserélte ki. Így került több mint ötszáz magyar kommunista Moszkvába, akik közül a legismertebbeket Kun Béláné névszerint is megemlítette a könyvében.⁹ (57. melléklet)

A bécsi szociáldemokrata és kommunista csoport összeköttetéseit felhasználva, állandó propagandával akarta az új nemzeti kormányt a világ és különösen a nyugati hatalmak előtt lehetetlenné tenni. Ez újságcikkekben és előadásokban “fehér terror”-nak nevezte elvtársai internálását, a különítmények túlkapasait pedig erősen felnagyítva tárta a világ közvéleménye elé. A kiterjedt propaganda felkeltette a nyugatiak érdeklődését, minek következtében:

1. Nathaniel Horovitz amerikai ezredes 1919 októberében meglátogatta a Magyar Nemzeti Hadsereg síófoki egységét. Szerinte az elkövetett törvénytelenégeket nem lehetett a hadsereg vezetőinek rovására írni.

2. A nyugati hatalmak által összeállított bizottság 1919 december 27-én felülvizsgálta a kistarcsai internálótáborot. Ez jelentését huszonöt pontban foglalta össze. Külön foglalkozott az internáltak elhelyezésével, étkezésével, ruházatával, egészség-

ügyi ellátásával, stb. A bizottság megkérdezte az internáltakat is, de komoly sérelmet azok se tudtak felhozni, csupán ügyük elintézésének lassúságát kifogásolták.

3. A m. kir. igazságügyminiszter J. Bárczy aláírásával 1920 március 6-án a nyugati hatalmakhoz írt levelében azt állította, hogy az országban a fenti időpontig 4.423 kommunistát tartóztattak le, akik közül gyilkosságért 30 egyént végeztek ki. Elismerte, hogy a kommunizmus bukása után körülbelül 2-300 személyt ölt meg a felizgatott tömeg, de a kormánynak semmi része nem volt sem ezekben, sem a Nemzeti Hadsereghez tartozó különítmények törvénytelen cselekedeteiben.

4. Mikor az angol munkáspárt és szakszervezet tiltakozott a munkások bebörtönzése ellen, a magyar kormány meghívta küldöttségüket a kérdés helyszíni tanulmányozására. A küldöttség tagjai — William Harris, F. W. Jowett, G. H. Stuart Bunnung, Josiah C. Wedgewood és J. B. Williams — 1920 május 18-án Bécsen keresztül érkeztek Magyarországra. Budapesten meglátogatták Horthy kormányzót, a miniszterelnököt, néhány politikust, az angol kormány budapesti kiküldöttjét, a Szociáldemokrata Párt, a Bányász Szakszervezet és a Zenészek Szakszervezete vezetőit. Kihallgatáson fogadtak mindenkit, aki az ügyel kapcsolatban mondani kívánt valamit. Jelentésüket június 3-i dátummal foglalták össze, amelyben megállapították, hogy: a) a "terror", ami Magyarországon volt, nem zsidóellenességből, hanem inkább kommunistaellenességből eredt; b) a törvénytelenéseket elkövető Héjjas-, Prónay- és Bibó-különítmények nem voltak kellő ellenőrzés alatt; és c) sem a kormányzó, sem a kormány nem volt elég erős ahhoz, hogy a törvénytiséteket megakadályozza.¹⁰

5. Horthy maga erről az időről azt írta könyvében:

*Ez az év a forradalmak éve volt és a terroré. Bizonyos történetírói irányzat szívesen hangsúlyozza, hogy nemcsak vörös, hanem "fehér" terror is uralkodott. Semmi okom sincs rá, hogy szépítgessem azokat az igazságtalanságokat és kegyetlenkedéseket, amelyek valóban megtörténtek abban az időben, amikor csak acélseprő tisztíthatta meg az országot.*¹¹

6. Szabó és Pamlényi szerint "a vérengzésekért nagymértékben felelősek az antanthatalmak kormányai, képviselői

is. A francia megszálló csapatok parancsnoksága kezdetben eltűrte, sőt ösztönözte Prónayék gyilkosságait, amennyiben azok kommunisták ellen irányultak.”¹²

7. Mészöly Elemér vezérőrnagy a *Magyarország honvédelme a II. világháború előtt és alatt* című könyv I. kötetében bírálattá tárgyává tette a tiszti különítmények tevékenységét.

Sajnos, egyes alakulatok működése több kárt okozott, mint hasznót, mert önálló és felelőtlen fellépéssel, erőszakoskodással, rosszindulatú külföldi propagandának adtak tápot. Bár az országban szórványosan fellángolt erőszakos fellépések természetes következményei voltak a 4 hónapos kommunizmus alatt a magyar nép ellen elkövetett kegyetlenkedéseknek, mégis ezek az önálló vállalkozások és megtorlások csak késleltették a belső rend és egyensúly helyreállítását. Ezért a fővezérség a különítmények egy részét rövid időn belül feloszlatta.

A Csendőrség a “fehér terror” tisztogatásaiban nem vett részt. A Bécsbe menekült Pogány-Schwartz József volt népbiztos megemlíti könyvében, hogy a Csendőrség feljelentette az önbíráskodó fehér tiszteket, aminek alapján megindult ellenük az eljárás.¹³ Karsai Elek — Markovics Györgynek a “fehér terror”-ról összeállított könyvéhez írt előszavában — megjegyzi, hogy “a csendőrségi ügyészség vádirata kínos pontossággal rögzítette, hol és mikor és milyen módszerekkel kínozták, verték agyon áldozataikat a kecskeméti kulákok, a Héjjas-banda tagjai”.¹⁴

Tény, hogy a különítmények alakulatait a trianoni megszorító rendelkezések miatt papíron “csendőrtartalék zászlóalj”-nak nevezték.¹⁵ Ezek tagjait mégsem lehetett csendőröknek tekinteni, mert rendeltetésük, szervezetük, kiképzésük, fegyelmük és egyenruhájuk különbözött a Csendőrségtől, éppen ezért a nép sem tartotta őket csendőröknek.

Károly király

IV. Károlyt — az utolsó magyar királyt és egyben osztrák császárt — az I. világháború delelőjén, 1916 december 30-án koronázták királlyá Budapesten. A fiatal király a háború utolsó napjaiban, 1918 október 17-én birodalma minden népének

“önrendelkezési jogot” biztosított, majd tíz nappal később különbékét kért a szövetséges hatalmaktól.

Az események következtében a magyar Wekerle-kormány megbukott s a király gróf Károlyi Mihályt nevezte ki miniszterelnökké.

Károlyi Mihály abból a célból, hogy Magyarország különválását Ausztriától tüntetően kidomborítsa, a hatalom átvétele után magyar részről külön fegyverszünet megkötését kívánta, noha Felső Olaszországban már a Monarchia összes harcoló csapataira nézve aláírták a fegyverszünetet, s ez méghozzá Magyarország területi épségét nem érintette... A (Károlyi-féle) fegyverszünet feltételei megnyitották az utat a szerbeknek Bácskába, a románoknak Erdélybe. Bevonulásukkal megkezdődött Magyarország feldarabolása.¹⁶

IV. Károly 1919 március elején a spanyol király segítségével a szövetséges hatalmakhoz fordult és azt kérte:

a. küldjenek katonaságot a bolsevizmus által veszélyeztetett volt Habsburg-országokba;

b. adjanak elegendő mennyiségű élelmet a városi lakosoknak, hogy ott az éhínség elkerülhető legyen; és

c. segítsék elő, hogy a volt Monarchia nemzeteiből új államszövetség jöhessen létre Habsburg vezetés alatt.¹⁷

Franciaország és különösen annak miniszterelnöke, Briant Arisztid, támogatta a király elgondolását. Az amerikai Coolidge Bizottság is rokonszenvezett vele. Az angolok azonban nem foglaltak állást, így hivatalosan a helyzet — amely a Habsburgokat kitiltotta a volt Monarchia államaiból — változatlan maradt.

A király, hogy a szövetséges hatalmakat tényleges helyzet elé állítsa, külföldi kormánykörök szóbeli biztatására 1921 március 21-én titokban és váratlanul Budapestre érkezett. Itt Horthy kormányzót rá akarta venni a hatalom átadására. Horthy a kérés teljesítését a francia miniszterelnöknek a szövetségesek nevében adott védelmi garanciájához kötötte. Mivel az ígéret nem volt elég megnyugtató, Horthy a királyt az ország elhagyására kérte, amit az meg is tett.¹⁸

Ugyanezen év október 20-án IV. Károly ismét megjelent az

országban, ahol előbb Sopron városában az Ostenburg-féle különítmény, majd pedig a szombathelyi helyőrség felesküdt rá. Az így összeállított fegyveres erő a királlyal és királynéval vonaton elindult Budapest felé. A kormány csapatai csak Budaörsnél tartóztatták fel őket, ahol a katonai túlsúly már Horthy oldalán volt. A főparancsnoksággal megbízott Nagy Pál szerint a Budapest felé közeledő csapatok ellen hat gyalogszázad, két tüzéreg, egy lovasszázad és egy egyetemi önkéntes zászlóalj állt rendelkezésre.¹⁹ A király — hogy a vérontást elkerülje — rövid fegyverszünet után feladta a küzdelmet. A királyt feleségével együtt előbb a tihanyi bencés-kolostorban helyezték el, majd egy angol monitor Madeira szigetére szállította, ahol 1922 április 1-én meghalt.²⁰

A m. kir. Csendőrség a király-kérdés körül folytatott küzdelemben szétszórt elhelyezése miatt nem vett részt.

A társadalmi rend védelme

Az 1919-es események hatása alatt az országgyűlés az 1921. évi III. törvénycikkkel új törvényt alkotott az állami és társadalmi rend védelmére. Végrehajtását a belügyminiszteren keresztül a m. kir. Rendőrségre és Csendőrségre bízta. A törvény arra, aki az állam és a társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatása és megsemmisítése, vagy valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos érvényesítése céljából bűntettet vagy vétséget követett el, a közönséges bűncselekményekre előírt büntetéseknél súlyosabbat szabott ki. Így: 1. életfogytig tartó fegyház, ha bűntettre a törvény különben csak tíz évet meghaladó szabadságvesztést állapít meg; 2. tíztől tizenöt évig terjedhető fegyház, ha a bűntettre a törvény tíz évi vagy ennél enyhébb fegyházbüntetést szabott ki; és 3. tíz évig terjedhető fegyház, ha a cselekmény a törvény szerint vétség volt. Mindazokat a csendőröket, akik a két háború között ennek a törvénynek végrehajtásában közreműködtek, 1945 után népbíróság elé állították és legtöbbször el is ítélték.

A Csendőrség létszámának kiegészítése

Az 1922. évi VII. törvénycikk a Csendőrség létszámát tizenkétezer főben állapította meg, amelyben legfeljebb hatszáz

tiszt lehetett. Az orvosok, irodai személyzet, a számvevők, valamint a gazdaság-kezelésnél alkalmazott személyzet nem számított bele ebbe a létszámba. Ezek sem egyenruhát, sem pedig fegyvert nem viselhettek.

A törvény szerint a Csendőrség személyzetének kiegészítése továbbra is önkéntes jelentkezés alapján történt. A tisztak húsz, a legénységi állományú egyének pedig hat évi szolgálatra kötelezték magukat. Ebbe beleszámították a Csendőrségnél és a rendőrségnél már előzőleg eltöltött teljes szolgálati időt is. A katonaságnál eltöltött szolgálatnak legfeljebb három évét lehetett a legénységi állományúaknál beszámítani. Azok az altisztek, akik köteles szolgálati éveik leteltével tovább kívántak szolgálni, szolgálatukat megfelelő minősítés esetén egy-egy évre terjedő kötelezettséggel folytathatták.

Lőfegyverül minden csendőr puskát vagy karabélyt kapott. Akik csak karddal voltak felszerelve, ismétlőpisztolyt viseltek. Annak ellenére, hogy az említett törvény a Csendőrséget minden tekintetben és kizárólag a m. kir. belügyminiszternek rendelte alá, a testület katonai szervezetét és fegyelmét változatlanul megtartotta.

2. A FEJLŐDÉS ÉS SZAKSZERŰSÍTÉS

A Csendőrség nyugati színvonalra emelése tulajdonképpen csak a huszas évek vége felé indult meg, amikor a megcsonkított ország a súlyos forradalmi és trianoni veszteségek után egy kicsit összeszedte magát. A fejlődést azonban lelassította a harmincas évek gazdasági válsága, amely pénzügyileg nagyon megkötötte az amúgy is szűkös anyagiakkal rendelkező kormány kezét.

Sportolás

A Csendőrség fejlődése a sportolással és sportversenyek bevezetésével kezdődött, mert ehhez nem volt szükség komolyabb állami befektetésre. A legszükségesebb sporteszközöket sokszor a csendőrök maguk vették meg a közétkezésen megtakarított pénzükből, sportpályául pedig a lakosság által is használt játszóteret, labdarugópályát vagy községi legelőt használták.

Különösen Száhlender Béla altábornagy felügyelősége idején fejlődött sokat a sportolás, mert ő rendeleteivel és versenyek rendezésével nemcsak elősegítette, de meg is kedveltette azt a csendőrökkel. Ismert mondása volt, hogy csak jó sportoló lehet jó közelharcos, amit minden csendőrtől elvár. A sportban a tiszteken kívül a fiatalabb és az idősebb törzsőrmesterek és főtörzsőrmesterek is részt vettek, ezért az atlétikai versenyeken külön díjazták a harmincöt éven felülieket és a fiatalabbakat.

A Csendőrség minden év tavaszán megrendezett egy tisztí vívóversenyt. A nyár folyamán került sor az úszóversenyekre, amelyeket legtöbbször vízből való mentéssel kötöttek egybe. Az őszi elején volt a kétnapos csendőrségi atlétikai verseny, amelynek minden ágára a kerületek öt főből álló tisztí és ugyanilyen nagyságú legénységi csapatot állítottak ki. A fiatal tiszteknek legalább egy sportágban kellett a versenyeken szerepelniük. A győztes sportolók mindig értékes tiszteletdíjat és oklevelet kaptak elismerésül. A csendőr atléták között különösen kimagasló eredményt ért el és sok díjat nyert Nyilasi főtörzsőrmester, valamint 4 csendőr: Osztopányi, Wisky, Bakos és Jakus. Kitűnő csendőr eredmény volt a négyszer-négyszázméteres staféta, amit hadseregversenyen országos rekord beállításával nyertek meg. A tisztek közül meg kell említeni az atléta- és síkiképző Plávenszky Ferencet, a vívó Kontra Kálmánt és a Marssó-fivérek.

Október 6-án volt a "kegyeleti stafétafutás", amely Budáról, a Vörmezőről indult és az Üllői úton a Ludovika Akadémia előtt a hősök emlékművénél végződött. Ezen az ország minden jelentősebb sportegyesülete húsz-húsz fővel vett részt. A csendőrök itt is megállták helyüket, mert a harminc-harmincöt csapat versenyében többször értek el harmadik vagy negyedik helyet. A hadsereg pisztoly- és lőfegyver-versenyében is az élen álltak.

Ezenkívül voltak még lovasversenyek, a Mátrában sítanfolyamok, majd utána sí-járóverseny, ahol a csendőr csapat volt az első. A Bükk-hegységben volt a céllövészettel egybekötött járóverseny és Ausztriában a négyhetes magas-hegyi síkiképzés. Működött néhány csendőr labdarúgó-csapat is.²¹

Nyomozóalakulatok

A Csendőrség működésének első két korszakában minden bűncselekményt az őrs egyenruhás járőre nyomozott. A testület akkor még nem rendelkezett különleges célokra kiképzett csendőrökkel. A nagyobb szabású, ritkán előforduló, vagy nagyobb területre kiterjedő bűncselekmények felderítése a kis létszám, sokirányú elfoglaltság, a polgári ruha, valamint a felszerelési eszközök hiánya miatt nehézségbe ütközött. Az első világháború, az azt követő forradalom és gazdasági válság következtében a bűnözés nemcsak mennyiségileg gyarapodott, hanem a bűnözők már a technika modern vívmányait is felhasználták. Ezért a Csendőrségnek is szakszerűsíteni kellett kiképzését, modern segédeszközöket kellett beszereznie, hogy nyomozása eredményes legyen.

Így került sor a belügyminiszter 71.464/1930 számú rendelete alapján 1930 március 1-én a Budapesten székelő nyomozó osztály és alosztály, valamint Szombathelyen, Szegeden és Debrecenben egy-egy nyomozó alosztály felállítására. A nyomozó osztály a Csendőrség országos szervezete volt, amely közbiztonsági szempontból közvetlenül a belügyminiszterhez, személyi és fegyelmi tekintetben pedig a Csendőrség felügyelőjéhez tartozott. Feladata a kerületi nyomozó alosztályok szakszerű ellenőrzése, valamint az országos jelentőségű bűncselekmények nyomozásának központi irányítása volt.

Később a többi kerület is kapott egy-egy nyomozó alosztályt; a pécsi 1931-ben, a székesfehérvári és miskolci pedig 1932-ben. Az alosztályok parancsnoka százados volt két vagy három beosztott tiszttel. A legénységet az őrsökön szolgálatot teljesítők közül válogatták ki, akiknek nyomozó-tanfolyamot kellett végezniük. Ezek — ellentétben a többi csendőrrel — szolgálatban az alosztályparancsnok rendelkezése szerint egyenruhát vagy polgári ruhát viseltek és helyszínelő vagy nyomozó szolgálatot teljesítettek.

A nyomozó alosztályokat ellátták bűnügyi technikai felszereléssel, amelynek segítségével kisebb laboratóriumi vizsgálatot is el tudtak végezni. Nagyobb és bonyolultabb vizsgálatokra a budapesti Központi Nyomozó Parancsnokság bűnügyi laboratóriumát kérték fel. Gyors helyszíni kiszállásokhoz kü-

lönlegesen berendezett "helyszínelő gépkocsi"-t használtak, amely a személyzetén kívül a szükséges technikai felszerelést is a bűncselekmény elkövetésének helyére szállította.²²

Az őrsők kötelesek voltak a területükön előforduló következő bűncselekményeket — a hatóságokhoz teendő jelentésektől függetlenül — az illetékes kerületi nyomozó alosztálynak is azonnal bejelenteni:

*1. amelyek a helyi jelentőséget meghaladták; 2. amelyek közfeltűnést keltettek; 3. amelyeknek nyomozása szövevényes voltuknál fogva bonyolultnak ígérkezett; 4. amelyekre nézve az a gyanú állt fenn, hogy másutt elkövetett sorozatos bűncselekményekkel álltak összefüggésben; 5. amelyeknél a nyomozás megindulásához, vagy a gyanúsított személyének megállapításához minden támpont hiányzott.*²³

A nyomozó alosztályok a kerület területén lévő bírósági és közigazgatási hatóságoknak is rendelkezésére álltak. Ha valahol nagyobb szabású bűncselekmény fordult elő, az illetékes polgári hatóság kérésére a nyomozó alosztály rendelkezésére bocsátotta a szükséges egyenruhás vagy polgári ruhás nyomozót.

Közzolgálati igényjogosultság

A Csendőrség, honvédség, vámőrség és folyamőrség kötelekében legalább hatévi szolgálatot teljesített legénységi állományú egyéneket az 1931. évi III. törvénycikk rendelkezései alapján a köz- és magánszolgálati alkalmazásnál előnyben részesítették. Ezt a kedvezményt csak akkor kapta meg az illető, ha: 1. a pályázott állásra testileg és szellemileg alkalmas volt; 2. kifogástalan minősítéssel rendelkezett; és 3. megvolt az álláshoz a megfelelő szakképzettsége. A törvényadta lehetőségekért elég sok csendőraltsízt vált meg a testülettől és helyezkedett el kényelmesebb és jobban fizetett állami és megyei állásba.

Betegségélyezési alap

A csendőr legénység tényleges szolgálatban álló tagjainak és hozzátartozóinak gyógyításáról a katonai kórházak kezdettől fogva díjmentesen gondoskodtak. Nem történt azonban intéz-

kedés a csendőr legénység nyugállományú tagjainak, valamint a tényleges vagy nyugállományban elhalt csendőrlegénységi tagok hozzátartozóinak gyógykezeléséről. A nyugállományú legénység saját személye után napi két pengőt, családtagja után pedig napi három pengőt fizetett kórházi kezelésért. Ez sokszor több volt, mint havi nyugdíjának egy napra eső összege.

Ezért az 1936. évi VII. törvénycikk rendelkezésére a belügyminiszter a csendőr legénység nyugállományú, a rendőr legénység tényleges és nyugállományú tagjai, valamint hozzátartozóik részére a gyógykezelési költségek fedezésére betegsegélyezési alapot létesített. Erre az igényjogosultak járandóságából két százalék hozzájárulást levont.

Közlekedési őrök

A Csendőrség a közlekedés rendészeti szolgálatot kísérletképpen 1929-ben vezette be a Pest környéki, balatoni és bécsi utak forgalmának irányítására és ellenőrzésére. Egy-egy ideiglenes közlekedési őr alakult Budapest, Székesfehérvár és Győr székhellyel. Ezek a területileg illetékes parancsnokokhoz tartoztak és csupán motorkerékpárokkal vagy oldalkocsis motorkerékpárokkal rendelkeztek. A beosztott tisztek és csendőrök előzőleg öthónapos tanfolyamon vettek részt. Itt a motorkerékpár vezetésén, karbantartásán és javításán kívül megtanulták a közlekedési szabályokat és az elsősegélynyújtást is. Feladatuk lett: 1. a közlekedési rend fenntartása és a közlekedési szabályok betartásának ellenőrzése; 2. közlekedési balesetek megelőzése; 3. elsősegélynyújtás és a sérültek kórházba szállításáról való gondoskodás; 4. a balesetek helyszínelése a felelősség kérdésének megállapítása céljából; 5. az utak és műtárgyak biztonsági ellenőrzése; és 6. az arra rászoruló utasok és turisták eligazítása. Más természetű büntetendő cselekménynél az utakon és azok közelében csak akkor jártak el, ha a késedelem veszéllyel járt. Ilyenkor csak a legszükségesebb teendőket végezték el, utána az ügyet a területileg illetékes őrnek adták át további intézkedésre.

A három ideiglenes közlekedési őr eredményének kiértékelése után csak 1936-ban került sor a közlekedési Csendőrség országos megszervezésére. Ennek keretében a közlekedési és

híradó egységek irányítására közös alosztályt, valamint négy közlekedési szárnyat állítottak fel. Az alosztály kezdetben a nyomozó osztályparancsnoksághoz tartozott. Így bizonyos költségek megtakarításával a felszerelés és kiképzés fejlesztésére fektethették a főszűlyt. Kicserélték a csendőrségi motorkerékpárokat osztrák gyártmányú "Steyer 55"-ös kis gépkocsikra. Házi motorjavító műhelyeket állítottak fel. Helyszínelő és fogolyszállító gépkocsikat vásároltak. Közlekedési csendőrtanfolyamokat létesítettek. A komoly fejlődés következtében 1940-ben már önálló "közlekedési és híradó osztály" létesült. Ennek gazdasági hivatalán és műszaki alosztályán kívül négy közlekedési, egy repülőtéri és egy híradó szárnyparancsnoksága is volt. A repülőtéri szárnyparancsnokság őrsői csak a repülőterek belső rendjének fenntartásáról gondoskodtak.

A közlekedési és híradó osztály szétválasztása a háború alatt következett be, amikor 1943-ban önálló közlekedési osztály és különálló híradó osztály létesült. Ekkor már a közlekedési osztály létszáma hétszáz és hétszázötven között váltakozott, gépjárműveinek száma háromszázon felül volt.

A közlekedési osztály műszaki alosztályát Budapestre telepítették. Parancsnoka legtöbbször százados volt és helyettesként egy másik tisztet is beosztottak. Az alosztály feladata volt: 1. Közlekedési tanfolyamok tartása, melyeken az őrsőkről önként jelentkező csendőröket öt hónap alatt átképezték új beosztásukra. A kiképzéshez tartozott a közlekedési csendőr teendőinek ismeretén kívül a gépjárműismeret és a műhelykiképzés is. Ezenkívül minden jelölt jogosítványt szerzett a motorkerékpár, személy- és teherkocsi, valamint az autóbusz vezetésére is. 2. Tiszti gépjárművezető tanfolyam tartása. 3. Új gépjárművek átvétele, bejáratása és tárolása. 4. Gépjárművek javítása saját műhelyben vagy erre a célra kijelölt gépjárműjavító üzemeknél. 5. Gépkocsi-alkatrészek beszerzése, raktározása és a vidéki alosztályokhoz való elküldése.

A közlekedési szárnyparancsnok feladata általában azonos volt a területi szárnyparancsnokéval, de az előbbinek évente kétszer ellen kellett őriznie a különböző csendőr-parancsnokságokhoz használatra kiadott gépkocsikat is. Ennek eredményét a központi közlekedési parancsnoksághoz jelentette.

A közlekedési járőr útvonala száz és százötven kilométer között változott, melyet egy nap alatt portyázott le. A megengedett portyázási sebesség negyven kilométer volt. A gépjárművek üldözését határozottan megtiltották. A portyázás folyamán a közlekedési járőr az útba eső területi őrsőket meglátogatta. Pihenőit is ezeken az őrsőkön tartotta, ahol jogában állt az előírt étkezési pénz befizetése ellenében a közétkezés konyhájáról étkezni. A közlekedési őrsnek önálló elhelyezési körlete volt. A közlekedési és területi őrs — ugyanabban az épületben való elhelyezés esetén — a közétkezést együttesen is megszervezhette.

A közlekedési őrs továbbképzése éppúgy folyt, mint a területi őrsé, de részletesen foglalkoztak még a közlekedési szabályokkal, a gépjármű-ismeretekkel és a műszaki gyakorlati oktatással. A felszerelés ugyanaz volt, mint a gyalogos járőré, de a puskát gépkocsiban hagyva a közlekedési csendőr szolgálati fellépésnél csupán pisztolyt viselt. A célszerűség miatt kalap helyett a járőrnek napellenzős tollas sapkája volt.²⁴

Helyszíni bírságolás

A közlekedés terén nagy jelentősége volt a 250.000/1929. számú belügyminiszteri rendeletnek, amely a közúti közlekedés minden kérdését felölelte és azt a kor követelményeinek megfelelően szabályozta. A közlekedés rendjének hatékonyabb biztosítására az 1938. évi III. törvénycikk alapján a külföldi példákhoz hasonlóan Magyarországon is bevezették a helyszíni bírságolást. A belügyminiszter a csupán pénzbüntetéssel büntethető kihágások tetten ért elkövetőit a helyszínen tíz pengőt meg nem haladó pénzbírságra büntethette.

Ennek alapján a miniszter a Csendőrséget is felhatalmazta arra, hogy a tetten értet a bírság megfizetésére felszólíthassa. Ha ez a bírságot megfizette, ellene nem lehetett eljárást indítani. Ha nem fizetett, a rendőri eljárás megindult. Ezt a bírságot nem lehetett alkalmazni: 1. a katonai büntetőbíráskodás alá tartozó egyénekre; 2. a területenkívüliséget és személyes mentességet élvezőkre; és 3. arra, aki tizennyolcadik életévét még nem töltötte be.

Vasúti őrök

A vasúti Csendőrség felállításának gondolata állítólag Sellyey Vilmos csendőr ezredestől eredt, aki annak idején a belügyminisztérium csendőrségi osztályán dolgozott. Erre azért volt szükség, mert: 1. a mozgó vonatokon elkövetett bűncselekmények helyét sokszor nem lehetett megállapítani, így a nyomozás lefolytatására nem volt illetékes őr; 2. a vasúti balesetek nyomozása különlegesen képzett nyomozókat igényelt; és 3. a mozgó tehervonatok fosztogatása sokszor nyolcvan-száz kilométeres távolságra is kiterjedt, így a nyomozásra illetékes őröt vagy rendőrséget nehéz volt kiválasztani.

A vasúti őrök felállítására csak 1940 elején került sor. Ekkor a nyomozó osztályparancsnokság március 1-én kezdődő egy-hónapos kiképző tanfolyamot létesített a Budapesten összpontosított 25-30 vasúti csendőr részére. A tanfolyam tanítási anyagát és a vasúti őrök körletének beosztását a nyomozó osztályparancsnokság és a MÁV. Igazgatóság közösen állapította meg. A tanfolyam előadói vasúti mérnökök és a nyomozó osztály tisztjei voltak. A csendőrkerületek székhelyén vagy vasúti csomópontokban elhelyezett őrseit a Budapesten lévő vasúti szárnyparancsnokság irányította. Ennek első parancsnoka Lázár Pál őrnagy, első szolgálatvezetője Fogarasi József alhadnagy volt.

A vasúti Csendőrség feladata volt: 1. vonaton elkövethető bűncselekmények megakadályozása és kinyomozása; 2. vasúti balesetek és rongálások megelőzése vagy kinyomozása; 3. rak-tárakban és vasúti szállítmányokban történt lopások kinyomozása; és 4. az utasok személy- és vagyonbiztonsága felett való őrködés. A járőr az őrparancsnok intézkedései szerint szolgálatát egyenruhában vagy polgári ruhában végezte. A polgári ruhás szolgálathoz a MÁV. igazgatósága minden nyomozót az egész ország területére és a magasabb kocsi-osztályokra is érvényes szabadjeggyel látott el. Az egyenruhás vasúti járőr felszerelése ugyanaz volt, mint a gyalogos csendőr járőré azzal a különbséggel, hogy a tollas kalap helyett kis tollforgós sapkát és pisztolyt viselt. A polgári ruhás nyomozó fegyverzete kis ismétlőpisztoly volt. Minden vasúti járőr működéséről szolgálati naplót vezetett, bevonulása után pedig minden szolgálati

ténykedéséről jelentést tett őrsparancsnokának.²⁵

Vízi őrsök

Az első "csendőr vízi tanfolyam" 1942 április 1-én kezdte meg három tiszt és huszonhét legénységi állományú egyén kiképzését Újpesten. A tanfolyamot a csendőr közlekedési és híradó osztály állította fel, hova csak némi szakismerettel és legalább három évi csendőrségi szolgálattal rendelkező egyéneket vettek fel. Az előadók és oktatók a kereskedelem- és közlekedésügyi minisztérium hajózási osztályának tisztviselőiből, a folyamőrség, valamint a Csendőrség közlekedési és híradó osztályának tisztjeiből és tiszthelyetteseiből kerültek ki.

A kiképzés elméleti részéhez tartozott: 1. az általános és nemzetközi hajózási rendelkezéseket tartalmazó "Hajózási és Rendőri Szabályok" ismertetése; 2. a hajóépítés általános ismertetése és szabályai; 3. a híradási eszközök — rádió, távbeszélő és távíró — használata; 4. a "Vízutasítás" ismertetése, amely a területi illetőséggel, a vízhez tartozó épületek, építmények és szerkezetek ismertetésével, valamint a vízbőlmentéssel és a vízi csendőr szolgálati feladataival foglalkozott; és végül 5. a halász- és vadász-törvények alapos ismerete. A gyakorlati kiképzés a Dunán és később a Balatonon evezős, vitorlás és motoros csónakokkal történt az erre kiválasztott csendőrtisztek vezetésével. A kéthónapos tanfolyam után vizsgázni kellett. Siker esetén a részt vevő csendőrök "hajóvezetői és motorkezelői jogosítvány"-t kaptak.

Az első vízi csendőr járőr 1942 június 1-én lépett szolgálatba a Balatoni Hajózási Részvénytársaságtól bérelt motoros hajón. Az őrszlaktanya Siófokon az Andrássy úton volt, hátsó kapuja a Sió-csatorna rakpartjára nyílt. Ennek egy része a vízi őrs hajóinak kikötésére szolgált.

A nyári szezon után a vízi őrs tagjai — a helyi és személyi ismeretük kibővítésére — a Balaton mellett fekvő területi őrsökön teljesítettek közbiztonsági szolgálatot. A vízi őrs járőrei 1943-ban már a balatonfüredi hajógyárban egyöntetűen készültek és berendezett három új motoros hajón — Csendőr I., Csendőr II. és Csendőr III. — folytatták szolgálatukat. Ezek a kis hajók öt részből álltak: 1. a hajó orrában lévő horgonylánckamrából;

2. a rádió- és hálófülkéből, melybe az adó-vevő készülék, két fekvőpad, egy asztal és egy faliszekrény volt beépítve; 3. a motorfülkéből, melyben egy beépített hathengeres, harminchat lóerős benzinmotor volt munkapaddal és szerszámokkal, valamint a rádiót működtető telepekkel; 4. a motorfülke mögötti félig nyitott kormányállásból, ahol a kormánykerék, a motorhoz tartozó műszerek, óra és egy irányjelző készülék volt, (a járőr utazás közben itt tartózkodott, ezért ez a rész ponyvaanyagból készült függönnyel vízmentesíthető volt); és 5. az üzemanyagkamrából.

A hajók felszereléséhez tartozott még egy horgony, két evező, a dobó- és kikötőkötél, négy esőköpeny kucsmákkal, több mentőöv és a hajó után kötött két evezővel felszerelt mentőcsónak. Ugyancsak volt a hajón az elsősegélynyújtáshoz szükséges mentőszekrény sebtisztító és sebkötöző szerekkel, ollóval, csipesszel és hőmérővel, valamint egy hordágy.

A hajó legénysége a parancsnokon — vagyis a járőrvezetőn — kívül a járőrtársból, hajóvezetőből és motorkezelőből állott. Tereptárgyakhoz való megérkezéskor a járőr a hajót elhagyhatta, de a másik két csendőr a járőr bevonulásáig köteles volt a hajón tartózkodni.

A második vízi őrs Balatonbogláron volt. Ez a siófoki vízi őrsből vált ki, kilenc csendőrrel és egy hajóval 1944 május 1-én kezdte meg ott szolgálatát.

A vízi őrsök szervezése és felszerelése azonos volt a területi őrsökével azzal a különbséggel, hogy 1. a vízi őrsök járőrei szolgálatban kis tollas tábori sapkát hordtak és csupán egy 9 milliméteres pisztolyt vittek magukkal; 2. a csendőrhajóra vezényelt szolgálat négy főből, míg a gyalog kivezényelt járőr csupán két főből állott; 3. a vízi őrsön a napos csendőr szolgálatát szintén egy személy látta el, de ez állandóan a napos-szobában tartózkodott a segélykérések felvétele és továbbítása céljából; 4. a vízi csendőr járőrök csak a vízzel szorosan összefüggő területeken, a fürdőtelepeken, hajóállomásokon és mólókon történt bűncselekményeknél léphettek fel, illetve nyomozhattak, minden más esetben csak akkor, ha a késedelem veszélyt jelentett.

Vihar esetén a csendőrhajóra vezényeltek állandó készült-

ségben álltak. Így képesek voltak minden tudomásukra jutott, vizen előforduló baleset színhelyén a legrövidebb időn belül megjelenni és a bajbajutottakon segíteni. A vízi őrsre befutott segélykéréseket rádión azonnal továbbították a hajón lévőknek. Ezenkívül bárki felkérhette őket segítségadásra, amit a járőrnek haladéktalanul teljesítenie kellett.

A baleset színhelyének pontos megjelölésére az őrsön és a hajókon azonos térkép volt. Ezen a Balaton felületét minden négykilométeres távolságban szélességi és hosszúsági vonalakkal megjelölték. A vonalakat számokkal és betűkkel látták el, amelyeknek rádión való közlésével a szerencsétlenség helyét pontosan meg tudták határozni.

A szabad látás korlátozása esetén a tájékozódás műszerek segítségével történt. Jó látási viszonyok mellett a járőrök előre összegyűjtötték a különböző terepgyarak között lévő irány- és távolsági adatokat. Ezek összesítése mind az őrs, mind a hajó parancsnokának állandóan rendelkezésére állt.

Az idevonatkozó rendelkezések értelmében a szolgálatot teljesítő vízi csendőr járőrök baleset esetén mentésre minden helyszínen található vízi járművet igénybe vehettek. Ennek hiányában a mentést még úszva is meg kellett kísérelniük.

A vízi őrsök javaslatára a Balatont érintő járások főszolgabírái elrendelték a Balatonon közlekedő összes vízi jármű nyilvántartásba vételét. Ebben a vízi jármű anyaga, építési módja, mérete, színe, neve, száma és a járművet készítő egyén vagy gyár neve szerepelt. A balatoni vízi őrsök mintájára életmentési célokra a Csendőrség tervbe vette, hogy a Dunán és a Velencei-tavon is állít fel vízi őrsöket, de ezt a háború szerencsétlen kimenetele megakadályozta.²⁶

Hírközlés

A harmincas években került sor a testület rádióhálózatának kiépítésére is. A belügyminisztérium, valamint a csendőrkerületi és osztályparancsnokságok egy-egy rövidhullámú rádióleadó készüléket, míg a csendőrőrsök vevőkészüléket kaptak. Az adás titkosan, előre meghatározott váltakozó időpontokban történt, amit az őrsön a napos csendőr hallgatott le és annak tartalmát írásban jelentette őrsparancsnokának. Így közvetítette az ország

minden őrséhez a belügyminiszter, valamint saját őrseihez a kerületi és osztályparancsnokság az azonnali intézkedéseket igénylő rendelkezéseket, körözéseket és bírósági letartóztatási végzéseket.

3. A CSENDŐRSÉG ÉS A KÖZIGAZGATÁS

Mellérendelés

A Csendőrség alárendeltségével kapcsolatban a testület szervezése tárgyában benyújtott törvényjavaslat tárgyalásakor aggályok merültek fel. A magyar vármegyék ugyanis, — amelyek 1848-ig igen nagyfokú szabadságot és önállóságot élveztek, — féltékenyen vigyáztak arra, hogy az abszolutizmus után visszanyert függetlenségüket megtartsák. Így meggondolás tárgyává tették, hogy feladják-e saját közbiztonsági szervezeteiket, amely fölött kizárólagosan és korlátlanul rendelkeztek. Attól féltek, hogy a Csendőrségnek a belügyminiszter és a honvédelmi miniszter hatáskörébe rendelése következtében a kormány bizonyos esetekben majd nyomást gyakorol a vármegyékre. Az aggodalom a Csendőrség megalapítását elrendelő törvény megszavazásánál érezhető is volt, mert a törvényjavaslat csupán tizenkét szavazattal kapta meg az igenlő többséget. Egyesek azzal nyugtatták meg önmagukat, hogy a Csendőrség esetleges túlkapása az országgyűlésen bármikor kifogásolható lesz, sőt el is mozdíthatják érte a belügyminisztert.

A vármegyék másik aggodalma az volt, hogy a Csendőrség felállításával nem lesz többé saját közbiztonsági intézményük, amellyel szükség esetén külön is rendelkezhetnek. Azt ugyan kivétel nélkül belátták, hogy a régi pandúr intézménnyel nem lehetett tovább kellőképpen fenntartani a közbiztonságot és a helyzetet feltétlenül változtatni kellett. Ezt a problémát közmegelegedésre úgy oldották meg, hogy a csendőrörsöket a közbiztonsági szolgálat teljesítésére a közigazgatási hatóságoknak is rendelkezésére bocsátották. Ezzel kapcsolatban a Csendőrségi Szolgálati Utasítás pontosan meghatározta azokat a hatósági személyeket, akik a csendőrörsöket vagy járőröket "megengedett szolgálatokra" igénybe vehették. Ezek a következők voltak:

1. az illetékes kormánybiztos;
2. a vármegye alispánja és az ő helyettese;
3. a kir. bíróságok;
4. a kir. ügyészségek elnökei és az ő helyetteseik;
5. a vizsgálóbírák, kiküldött bírák és kir. ügyészek;
6. az illetékes járás főszolgabírája és az ő helyettese;
7. a m. kir. rendőrség vidéki főkapitánya, az illetékes rendőrkapitányságok és kirendeltségek vezetői, továbbá az illetékes megyei és törvényhatósági jogú városokban a rendőri büntetőbíráskodással megbízott tisztviselők; és

8. a közigazgatási hatóságok és ezek esetenként megnevezett önálló intézkedésre jogosított tagjai.

Az említett hatóságok "felhívásainak" tartalmáért a kiadó hatóság vagy hatósági személy felelt. Az eljáró csendőr annak bírálatába nem bocsátkozhatott. A felhívó hatóság ellenben a felhívás teljesítésének módját nem határozhatta meg. A törvény és a Szolgálati Utasítás pontos betartásáért az eljáró csendőr volt felelős.

A törvényhozás rendelkezése alapján a csendőrőrsöt vagy annak járőrét csak olyan szolgálatra vehették igénybe, amely a közbiztonsági szolgálattal szoros összefüggésben volt. Közbiztonsági szolgálaton kívül álló közigazgatási feladatokra, amelyek elvonták a csendőröket igazi hivatásuktól, nem alkalmazhatták őket. Ezek voltak az úgynevezett "tiltott" szolgálatok. A tilalom nemcsak a hatóságokra, hanem a csendőr előljáróira is vonatkozott. Tiltott szolgálatra tehát senki parancsot sem adhatott és a csendőr azt saját akaratából sem végezhetette.²⁷(58. melléklet)

Ha a felhívás az esküvel fogadott kötelesség, az állam vagy a szolgálat érdeke ellen irányult vagy ha az törvényben tiltott cselekményt követelt, a felhívás teljesítését meg kellett tagadni és a felhívást az előljáró szárnyparancsnokságnak elő kellett terjeszteni.²⁸ Ez esetben a szárnyparancsnok személyes érintkezésbe lépett a felhívó hatósággal, vele az ügyet megbeszélte és felkérte a felhívás módosítására vagy visszavonására. Ha az ügyet ily módon nem sikerült neki elintézni, a szárnyparancsnok a felhívás teljesítését megtagadta és erről mind az őrsöt, mind a felhívó hatóságot indokolásával együtt írásban értesítette. A

felhívó hatóságnak jogában állt a szárnyparancsnokság intézkedése ellen a csendőrkerületi parancsnoksághoz, vagy saját felettes hatóságához fordulni. Ha ezzel sem elégedett meg, végső fokon a belügyminiszter döntött.

A szárnyparancsnok a felhívás teljesítésének megtagadását minden esetben felterjesztette kerületi parancsnokához. Ez a felhívást felülvizsgálta és jóváhagyta vagy pedig hatályon kívül helyezte, illetve módosította. A kerületi parancsnok a hatályon kívül helyezett vagy módosított szárnyparancsnoki intézkedésről mindkét felet írásban értesítette.

A felhívással kapcsolatban lényeges intézkedés volt még: a) felhívási jogukat a hatóságok az ilyen joggal fel nem ruházott más hatóságokra nem ruházhatták át; b) csak olyan tisztviselő írhatta alá a felhívást, aki akár a hatóság, akár pedig a saját nevében felhívás kibocsátására egyénileg jogosult volt; c) a felhívási joggal nem bíró hatóságok az őrsőket csak az illetékes főszolgabíró útján kérhették fel; és d) a Csendőrséget karhatalomként csak akkor vehették igénybe, ha a hatósági eljárásnál ellenszegülés fordult elő vagy attól alapos indokok folytán tartani lehetett, amit a felhívásban is kifejezésre kellett juttatni.²⁹

A felhívás teljesítésének megtagadási joga nem jelentette a hatósági intézkedés felülbírálását, csupán a járőrök felhasználását őrizte ellen, hogy az nincs-e ellentétben a Csendőrségi Szolgálati Utasítással. A gyakorlatban kevés ilyen nézeteltérés volt; ezek legnagyobb részét személyes megbeszélés útján tisztázni lehetett.

Az Utasítás tizenkilenc pontban azt is pontosan felsorolta, hogy milyen szolgálatok tartoztak a csendőrőrs és annak járőre hatáskörébe. Ezek közül legfontosabbak: a büntetendő cselekmények elkövetésének megakadályozása; a már elkövetett bűncselekmények tettesének kinyomozása, elfogása és az illetékes igazságügyi hatóságoknál való feljelentése; valamint elemi csapások, balesetek, ragályos betegségek és más közveszélyek esetén a kötelező segélynyújtás.³⁰(59. melléklet)

4. KÜLÖNLEGES FELADATOK

Cserkész világtalálkozó

A Gödöllőn, 1933-ban megtartott cserkész világtalálkozó alkalmából a Csendőrség gondoskodott a különböző országokból összesereglett cserkészcsapatok és látogatók személyi és vagyonbiztonságáról. Erre a célra néhány száz csendőrt összpontosítottak az ország különböző őrseiről, akik feladatukat közmegelegedésre el is látták. Erről Kisbarnaki Farkas Ferenc, a későbbi vezérezredes és főcserkész, a világtalálkozó egyik szervezője és vezetője a következőket írta:

Az 1933. évi GÖDÖLLŐI VILÁGJAMBOREE előtt ők (a csendőrök) képezték ki a sárga nyakkendős cserkész tábori rendőrséget, mondhatom nagyszerűen. A tábor hatalmas területén, ahol 30 ezer cserkész táborozott és a látogatók száma nem egyszer az ötven-százezer létszámot is meghaladta, ők látták el a rendészeti feladatokat, de a tábor területén kívül a kakastollas csendőrök azonnal rendelkezésükre álltak, ha a feladat komolysága és az elkövetett törvénsértések meghaladták erőiket. Különben Gödöllő városában és környékén, országutakon, vasútállomásokon, fürdő- és kirándulóhelyeken a csendőrök végezték el az őr- és biztonsági szolgálatot. Mint a jamboree vezérkar főnöke, sokszor tárgyaltam velük és nagy megnyugtató volt számunkra a csendőrök jelenléte.³¹

A közbiztonsági szolgálat legnagyobb problémája a különböző nemzetiségű egyénnel a szóbeli érintkezés volt. Ezt úgy oldották meg, hogy a csendőr járőrök részére öt különböző könyvecskét rendszeresítettek, mégpedig angol, francia, német, olasz és magyar nyelven. Ezekben azonos szám alatt azonos kérdést és feleletet állítottak össze. A rövid használati utasítás elolvasása után az idegen nyelvet beszélő egyén csak rámutatott arra a számra, mely a kérdés előtt állt, s ezt a csendőr a saját magyarnyelvű fordításából azonnal megértette és hasonló formában könnyen megadta a választ. A könyvecskékkel nemcsak a cserkésztalálkozó körül szolgálatot teljesítő járőröket, de a közlekedési és fürdőügyeleti csendőröket is ellátták. Ez nagy segítséget nyújtott a magyarul nem beszélő külföldi turistáknak

és látogatóknak is. A kis nyelvkönyvek rendszeresítése Olchváry-Milvius Attila, részletes kidolgozása pedig Kontra Kálmán csendőr ezredek érdeme volt.

Csendőrnapi és udvarlaki őrség

A m. ki. Csendőrségnek az ország egész területén való felállítását elrendelő 1881. évi III. törvénycikket február 14-én szentesítette az uralkodó. Ennek emlékére, valamint a Csendőrségnek a közbiztonság terén ötven éven át elért eredményei elismerésére Szinay Béla csendőr felügyelő javaslatára Magyarország kormányzója 1932. december 30-án február 14-ét "csendőrnapi"-pá nyilvánította. (60. melléklet)

Ettől kezdve a testület ezt a napot templomlátogatással kezdte, amelyet polgári díszbéd követett. Itt megemlékeztek a Csendőrség múltjáról és a közbiztonsági szolgálatban életüket vesztett bajtársakról. Nagyobb városokban a helyzetnek megfelelően szélesebb körű ünnepséget rendeztek, ahol a testületen kívül álló egyének, iskolák, egyházak és hatóságok kiküldöttjei is képviseltették magukat.

Az első csendőrnaptól a testület felosztatásáig február 14-én a budai vár díszőrségét a kormányzó kérésére mindig a Csendőrség adta. Ez szokatlanul szép látványt nyújtott a főváros lakosságának és az éppen Budapesten tartózkodó külföldi turistáknak. (61. melléklet)

Gödöllői különítmény

Budapesttől északkeletre, körülbelül huszonöt kilométerre fekszik Gödöllő nagyközség, járási székhely. Ez szép fekvése miatt kisebb-nagyobb nyaralótelepek központjává vált. A község és környéke közbiztonságát egy huszonnégy tagú gyalogszendőrőrs látta el. Az őrskörlet területén feküdt a "gödöllői koronauradalom" is, melynek erdősége és földje ötvenhatezer katasztrális holdra terjedt. Volt ott egy történelmi nevezetességű kastély is. Ennek használatát és az uradalmi erdőség vadászati jogát a magyar országgyűlés 1867-ben koronázási ajándékkul felajánlotta a királynak. Az uradalom továbbra is a Szent Korona tulajdonában és az állam kezelésében maradt. A változott viszonyok után az országgyűlés hozzájárulásával ideig-

lenesen Magyarország kormányzójára szállt a kastély használati és az erdőség vadászati joga. Ez lett a kormányzó nyári tartózkodási helye, ahol tovább folytathatta a hatáskörébe tartozó államügyek intézését. Itt rendezte azokat a vadászatokat is, amelyeken sok külföldi politikai és gazdasági vezető egyéniség is részt vett.

Horthy kormányzó és kísérete rendszerint augusztus elején a déli órákban vonattal érkezett a gödöllői pályaudvarra, ahol csendőr díszszázad, néhány katonai és polgári személy várta. Innen a kormányzó a kastélyba hajtatott, ahol megkezdődött az ideiglenesen felállított csendőrkülönítmény felelősségteljes szolgálata, az ország kormányzójának, környezetének és vendégeinek személyes biztonságáról való gondoskodás.

A kormányzó gödöllői tartózkodása idején meghívott ebédre a környékről néhány polgári személyt és az ott szolgálatot teljesítő csendőrtiszteket. Amikor szeptember végén visszatért a fővárosba, az összpontosított csendőrök szolgálata is megszűnt. (62. melléklet)

Kenderesi különítmény

Kenderesen — Szolnok megyében — volt Horthy kormányzó családi birtoka. Ezen éltek elődjei a török hódoltság megszüntetése óta. Míg a kormányzó apja — István — a birtokot még maga kezelte, fia az államügyekben való elfoglaltsága miatt ezt intézőre bízta.

Kenderes a debreceni csendőrkerület területén feküdt, ahol tizenöt főből álló lovas őrs látta el a rendes közbiztonsági szolgálatot. A kormányzó időközönként felkereste birtokát s ekkor családjával az ősi kastélyban lakott. Erre az időre a kormányzói család személyes biztonságára ideiglenes csendőrkülönítményt állítottak fel.

Az egyik ott szolgálatot teljesítő volt csendőr alhadnagy állítása szerint a kormányzói pár szerényen élt a birtokon. A kormányzóné legtöbbször maga főzött családjának. Vendégeket csak nagyon ritkán fogadtak. A kormányzó lóháton gyakran kiment a földjére, ahol az egyszerű emberek ügyes-bajos dolgai után is érdeklődött. A kastély körül szolgálatot teljesítő csendőröket megismerve sokszor ezekkel is elbeszélgetett.

Serdülő fiait szigorú fegyelemben nevelte, kiknek a helyi hatóságok rendelkezéseit is éppen úgy be kellett tartani, mint bárki másnak.

Vasútbiztosítás

Különleges szolgálatnak számított a vasútbiztosítás is. Erre a vasút közelében lévő őrsparancsnokságokról vezényeltek járőröket. A vasútbiztosítás célja a vasútvonal fokozott ellenőrzése, a vonat és utasainak teljes védelme volt. A vonat akadálytalan közlekedésén felül ez megakadályozta a közveszélyes cselekmények és erőszakosságok elkövetését is.

Minden osztályparancsnokság, a területén áthaladó vasúti vonalakra "vasútbiztosítási terv"-et készített. Kijelölte, hogy a biztosítás elrendelése esetén őrsai a vonal melyik részét vagy műtárgyát biztosítsák. A terv megfelelő részét kiadta az érdekelt őrsparancsnokságnak, amely azt az őrsirodában őrizte. Végrehajtására csak akkor került sor, ha azt a kerületi parancsnokság külön elrendelte.

Minden két főből álló járőrnek legfeljebb két kilométernyi vonalat kellett biztosítani. Fedett terep esetén ez a vonal kisebb volt. Vasútállomásokra, alagutak és hidak őrzésére külön járőröket vezényeltek ki. A mozgó járőrök kötelesek voltak a hozzájuk tartozó vonalrészben a pályatestet megvizsgálni, gyanús egyéneket igazoltatni és a pályatesttől távontartani. A vasútvonal megrongálása esetén erről a kirendelt csendőrtisztnek jelentést tettek, értesítették a legközelebbi pályaőrt és a vonat áthaladását a pálya rendbehozataláig megakadályozták.³² A vasútvonal biztosítását minden idegen államfőnek, fontosabb diplomatának és az ország kormányzójának vasúton való utazásakor elrendelték.

Fürdőügyileti szolgálat

A fürdőügyileti szolgálat célja a fürdők és üdülőtelepek területén a közrend és közbiztonság fenntartása volt. A fürdőügyileti szolgálat kiterjedt: 1. a fürdőtelep közbiztonsági szempontból való felügyeletére; 2. a strand-ügyeletre, ahol a rendfenntartásra és a kabinlopások megakadályozására fektették a fősúlyt; és 3. a fürdők közelében lévő vasút-, hajó-,

autóbuszállomásokra, megállóhelyekre, utakra, útkeresztvező-
désekre és egyéb olyan tereptárgyakra, amelyeknek fenntartása
a fürdőélet kényelméhez tartozott.

Ezt a szolgálatot legtöbbször a területileg illetékes őrsök
látták el, amelyeket a fürdőidény tartamára megerősítettek. Az
őrsállomáshelyeken kívül eső fürdőhelyeken a belügyminiszter a
kerületi parancsnok javaslatára külön fürdőkülönítményt
állított fel. Ez csak ideiglenesen, csupán a fürdőidény alatt
működött és ugyanazokkal a jogokkal és kötelezettségekkel volt
felruházva, mint a fürdőőr. Olyan gyógy- és üdülőhelyeken,
ahol fürdőbiztos működött, a fürdőőr vagy fürdőkülönítmény
ennek is rendelkezésére állt. Az őrsparancsnok a fürdőidény
alatt a fürdőbiztossal és a fürdőigazgatósággal állandó érint-
kezésben volt és járőreivel végrehajtatta ezeknek a csendőrségi
utasításokkal megegyező és törvényes rendelkezéseken alapuló
felhívásait.

A fürdőőrök és fürdőkülönítmények létszámát fürdőidény
idején a kerületi parancsnok állapította meg. Olyan őrsökre,
amelyeknek körletében nagyobb számban voltak külföldiek,
idegen nyelvet beszélő csendőrök beosztásáról is gondoskodtak.
Ha a csendőrtől bárki olyan idegen nyelven kért felvilágosítást,
amit ő nem beszélt, akkor a nála lévő idegen nyelvű könyvecskék
alapján adta meg a szükséges útbaigazítást.

A fürdőügyeleti járőr nappal egy, éjjel és szükség esetén két
főből állt, és kimenő ruhában, tollas kalappal, fehér kesztyűvel
teljesített szolgálatot. Felszerelése pisztoly, kard és jelsípzsínór
volt. A járőrnek a gyógyulni és üdülni akaró közönség szorosan
vett személy- és vagyonbiztonságán kívül azt is biztosítania
kellett, hogy a vendégek egészségápolását, pihenését, üdülését és
szórakozását a törvényes keretek között senki és semmi ne
háborgassa. A strand-ügyletre kirendelt csendőr csupán a
fürdőzésre kijelölt területen kívüli részről figyelt a közbizton-
ságra, mert a strandolók között a portyázás szigorúan tilos volt.

A fürdőőr és fürdőkülönítmény csak kisebb jelentőségű
ügyek nyomozását végezte el. A nagyobb vagy feltűnést keltő
bűncselekményekkel kapcsolatos teendők a területileg illetékes
őr feladatai voltak.³³

A gyermekekkel és fiatalkorúakkal való eljárás

A gyermekekkel és fiatalkorúakkal való eljárás során a csendőrnek kerülnie kellett minden feltűnést és arra kellett törekednie, hogy az általuk elkövetett törvénysértések ne váljanak köztudomásúakká. A magyar törvények azokat az egyéneket tekintették gyermekeknek, akik életüknek tizenkettedik évét még nem töltötték be. Ezek ellen sem vádat nem lehetett emelni, sem pedig bűnvádi eljárást indítani. Így a csendőr olyan gyermek ellen, aki büntetendő jogszabályokba ütköző cselekményt követett el, nem nyomozhatott, azt el nem foghatta, sőt elő sem vezethette. Ilyen esetekben a csendőr a szükséges adatok bizalmas megállapítása után a közigazgatási hatóságnak és a fiatalkorúak bíróságának tartozott jelentést tenni.

Fiatalkorú az volt, aki a büntett, vétség vagy kihágás elkövetésekor életének tizenkettedik évét már meghaladta, de tizennolcadik évét még nem töltötte be. Ezeket csak szüleiknek vagy törvényes képviselőjüknek jelenlétében kérdezhették ki. Ezt az eljárást csak akkor lehetett mellőzni, ha a fentebb említett személyek a fiatalkorú által elkövetett bűncselekményben érdekelve voltak.

A fiatalkorúak által elkövetett büntettek, vétségek és egyes kihágások elbírálása a fiatalkorúak bíróságához tartoztak, ezért az ilyen cselekmény miatt a feljelentést oda tették meg. A bíróság felhívására a feljelentéshez csatolták a fiatalkorú egyéniségére, értelmi és erkölcsi fejlettségének fokára és életviszonyaira vonatkozó "környezettanulmány"-t is. Ennek kiállításakor a csendőr a fiatalkorú bírāja által kijelölt személyhez, a fiatalkorú lelkészéhez, tanítójához és a községi előjárósághoz fordult, akik a fiatalkorú egyéniségét és életviszonyait ismerték és ezek megítélésére képesek voltak.

Az elfogott, vagy elővezetett fiatalkorút a felnőttektől elkülönítve őrizték és kísérték, a halaszthatatlan nyomozati cselekmények elvégzése után pedig közvetlenül a fiatalkorúak illetékes bíróságának adták át. Fiatalkorú fogollyal szemben bilincset csak az illető testi épségének megóvására és csak a legvégső esetben alkalmaztak.³⁴

Segélynyújtás

A csendőrök alapkiképzéséhez tartozott az "elsősegélynyújtás"-ban való jártasság is. Erre már a járőrtárs-iskolán megtanították őket és ugyanott gyakorolták a segélynyújtás módzatait is. A Szolgálati Utasítás értelmében ugyanis a csendőr elemi csapások és szerencsétlenségek esetében köteles volt a veszélyben segélyt nyújtani. Tűzvész esetén a csendőr minden veszélyeztetett házba behatolt és az ott lévőket kilakoltatta. Eljárásánál figyelemmel volt arra is, hogy első sorban a gyermekeket, betegeket vagy egyébként gyámoltalankokat mentse meg. Vízáradás esetében hasonló módon kellett neki eljárnia.³⁵A testület tagjai komolyan vették az Utasítás fenti rendelkezéseit, amit a számtalan kerületi parancsnoki elismerés és jelvényes kitüntetés is igazolt.

Továbbképzés

A csendőriskola elvégzése után a testület tagjainak további oktatása az *Irányelvek az őrsökön való továbbképzésre* című szolgálati könyvben foglaltak szerint történt. Ez az oktatásra, illetve ismétlésre szánt anyagot az év hónapjainak megfelelően tizenkét részre osztotta fel. A folyó hónapra eső anyagot az őrsparancsnok az oktatásra előírt idő keretében az őrs tagjaival átbeszélte, újabb rendeletekkel kiegészítette. A hónap végén ebből alárendeltjeit levizsgáztatta, s a vizsga eredményét szárnyparancsnokának bejelentette.

A Szolgálati Utasítás szerint a csendőr rendes szolgálatán kívül havonta a hétköznapiak számának megfelelő oktatási órán is köteles volt résztvenni. Ide beszámított az oktatásra, vizsgáztatásra és lovardára fordított idő azoknál, akik abban részt vettek, akkor is, ha az ilyen foglalkozás szakasziparancsnoki meglepés vagy tisztii szemle alkalmával történt. Nem számított oktatási órának a reggeli testgyakorlásra, önálló tanulásra, írásbeli, számtani és rajzfeladatok elkészítésére, valamint a feljelentés-fogalmazványok szerkesztésére fordított idő.³⁶

Ezekon felül az őrsparancsnok mindig egy fiatal csendőrt vitt magával szolgálatba, akit az előforduló eseteknek megfelelően gyakorlatilag is oktatni tartozott.

Szolgálati ebek

Az 1941-es Szolgálati Utasítás szerint a csendőr vizsgázott ebet mind közbiztonsági, mind belső szolgálatban használhattott. Az ebnek a szolgálatba induló járőrrel való kivezenylését a szolgálati havi füzetben és a szolgálati lapon mindig feltüntették. Az ebet szolgálatba csak vezetőjével, vagy kiképzett helyettesével küldhették ki. Az ebek tenyésztését, gondozását, kiképzését és felhasználásának módozatait külön utasítás szabályozta.

Karhatalmi szolgálat

“Csendőrségi karhatalom”-nak azt a csendőr járőrt vagy csapatot nevezték, amely törvényes eljárásoknál a hatósági személyek védelmét szolgálta. Ez csupán az erőszakos ellenállás vagy támadás elhárítására állt a hatóság rendelkezésére.

Csendőri karhatalmat csak a következő hatóságok vehettek igénybe: 1. a belügyminiszter; 2. a kormánybiztos; 3. a vármegye alispánja és helyettese; 4. a kir. ügyészség, törvényszék és járásbíróság elnöke vagy helyettese; 5. a vizsgálóbírák és kiküldött bírák; 6. az illetékes járás főszolgabírája és helyettese; 7. a m. kir. rendőrségi hatóság vezetője, de ez csak azon a területen, amelyen a közbiztonsági szolgálatot a Csendőrség teljesítette.³⁷

A csendőrségi karhatalom a hatóságoknak és közegeinek hivatalos működésében sohasem vett részt, csupán a hatóságot oltalmazta. A karhatalom minden csoportjánál legalább egy közigazgatási tisztviselő is jelen volt. A csendőrségi karhatalom parancsnoka ezzel állandó összeköttetést tartott fenn. A karhatalommal közvetlenül csak annak parancsnoka rendelkezhetett, aki azonban a hatósági közeget az igénybevétel alkalmával megjelölt cél elérésében köteles volt támogatni. A hatóságok a karhatalom kirendelését kisebb erő igénylése esetén az illetékes őrsparancsnokságtól, nagyobb csapat esetében pedig a szárny- vagy osztályparancsnokságtól kérték.

5. AZ ORSZÁG GYARAPODÁSA

Előzmények

Az I. világháború után a győztes hatalmak Közép-Európa térképét teljesen megváltoztatták. Nemcsak nagy területeket szakítottak el egyes országoktól, de igen sok magyar és német nemzetiségű egyént is idegen ország fennhatósága alá juttattak. "Ami még rosszabb volt, több mint három millió magyart szolgáltatott ki alacsonyabb kultúrájú, idegen fajtájú népeknek, ami az önrendelkezési jog kezdetben szentnek hirdetett elvét a legdurvábban megsértette."³⁸ Ez a szerencsétlen megoldás váltotta ki a különböző országokban a revíziós törekvéseket, melyeknek első jelentős eredménye a Münchener Egyezmény lett.

1938 szeptember 29-én délben 12 óra 45 perckor nyitotta meg Hitler Münchenben Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és Németország kormányfőinek értekezletét és alig 12 órával később, hajnali 1 óra 30 perckor Chamberlain és Daladier átnyújtotta a Münchener Egyezményt az időközben odarendelt csehszlovák delegációnak...

A Münchener Egyezmény elsősorban és főként a szudétanémet területek Németországhoz csatolásának módozatait határozta meg, de az egyezményhez csatolt kiegészítő nyilatkozat, ...a 2. sz. Függelék úgy intézkedett, hogy amennyiben a Csehszlovákiában élő lengyel és magyar kisebbségek problémáját az érdekelt kormányok három hónapon belül egyezség útján nem rendeznék, a kérdést a négy hatalom kormányfői újabb értekezleten tanulmány tárgyává fogják tenni.³⁹

A fenti egyezményt aláíró négy hatalom 1938-ban tehát elismerte a magyar követelés jogosságát, amit Lord Halifax angol külügyminiszter október 24-én elmondott Edinburgh-i beszédében, Chamberlain angol miniszterelnök pedig október 28-án Horthy kormányzóhoz írt levelében szintén alátámasztott. (63. melléklet)

Visszacsatolások

1. A Münchener Egyezményt aláíró Anglia, Francia-, Német- és Olaszország hozzájárulásával indult meg 1938

október 9-én Komáromban a közvetlen tárgyalás Magyarország és Csehszlovákia között a magyarlakta felvidéki területeknek az anyaországhoz való visszacsatolására. A tárgyalások megindulásakor a csehszlovákok két határállomást — Ipolyságot és a sátoraljaújhelyi kisállomást — átadták a magyar hatóságoknak, de a további megegyezés a közös alapszöveg hiánya következtében kéthetes tárgyalás után teljesen kilátástalanná vált.

A magyar kormány népszavazást ajánlott a vitás területek hovatartozásának eldöntésére, a csehszlovákok német-olasz döntőbíráskodást javasoltak. A Münchener Egyezmény értelmében négyhatalmi tanácskozásnak lett volna helye, de az angolok és franciák lemondtak erről Hitler és Mussolini javára; az angol kormány október 28-án diplomáciai úton közölte az érdekeltekkel, hogy nincs ugyan kifogása a négyhatalmi konferencia ellen, de sokkal szívesebben látja a tengely döntőbírásgát.⁴⁰

Így az ügy a német-olasz döntőbíráshoz került, amely Bécsben 1938 november 2-án a Felvidékből mintegy tizenkétezer négyzetkilométert és a terület kilencszázezer lakosát visszaítélte Magyarországnak. Habár az első bécsi döntés a magyarokat nem elégitette ki teljesen, — mert sem Pozsony és Nyitra városokat, sem pedig Kárpátalját nem kapták vissza, — a döntést abban a reményben, hogy ezeket békés úton később is megszerezhetik, mégis elfogadták. (64. melléklet)

2. Csehszlovákiában 1939 március elején a nemzetiségek mozgolódni kezdtek. Különösen a csehekkel államszövetségben lévő szlovákok nyugtalankodtak; Hlinka gárdája csehellenes államcsínyre készült. Közben néhány szlovák politikus Németországhoz fordult a csehek ellen védelemért, majd március 14-én parlamentjük Pozsonyban megszavazta Szlovákia függetlenségét és Csehszlovágtól való elszakadását.

Ugyanezen a napon — a Magyar Távirati Iroda római jelentése szerint — Huszt környékén, a Kárpátalján, véres összeütközések zajlottak le a cseh katonai és az ukrán "Szics" alakulatok között. Ráadásul:

A csehek hír szerint tűz alá vették a magyar határőröket Munkács, Nagydobrony és Órhegyalja mellett. A magyarok

*viszonozták a tüzelést és Verbó község mellett átlépték a határt, ahol a csehek által túszként elfogott több magyar parasztot kiszabadítottak.*⁴¹

Ezzel kapcsolatban a magyar kormány rövid lejáratú ultimátumot küldött a prágai kormánynak. Mivel erre nem kapott kielégítő választ, március 15-én parancsot adott csapatainak Kárpátalja katonai megszállására, amit ezek néhány kisebb ellenállás letörése után három napon belül meg is valósítottak. Ezzel Magyarország területe tizenkétezer négyzetkilométerrel, és lakossága majdnem félmillióval gyarapodott. (65. melléklet)

3. A Szovjetunió 1940 júniusában visszavette Romániától az első világháború után elcsatolt Besszarábiát és Bukovinát. Erre Románia lemondott az 1939 nyarán kapott angol-francia garanciáról és a német győzelmek hatása alatt a tengelyhatalmakhoz csatlakozott. Közben Magyarország – a szovjet területgyarapodás mintájára – szintén követelte Romániától magyarlakta területeinek visszaadását. A követelést az nem teljesítette, így Magyarország mozgósított és felvonult délkeleti határára.

A helyzet békés megoldására Németország közvetítésével 1940 augusztus 16-án tárgyalások indultak meg a magyar és a román kiküldöttek között. Ezek nem vezettek eredményre, így az erdélyi ügy is a német-olasz döntőbírószám elé került. Az érdekelt felek a döntőbírói határozatot augusztus 30-án írták alá Bécsben. Ennek értelmében Magyarországhoz visszacsatoltak 43.000 négyzetkilométernyi területet és annak csaknem kétmillió kétszázezer főnyi lakosságát. (66. melléklet)

4. Jugoszlávia 1941 március 25-én csatlakozott a német-olasz-japán szövetséghez. Pár nappal később ellenkormány került uralomra, amely az államfőt lemondatta és több németbarát minisztert letartóztatott. Belgrádban nagyarányú németellenes tüntetésekre került sor, az utcák angol- és szovjetbarát jelszavaktól visszhangzottak.⁴² Erre Németország április 6-án megtámadta Jugoszláviát.

Két nappal később jugoszláv repülők támadást intéztek Szeged, Pécs és Körmend városok ellen. Mikor a régi Horvátország önálló állam lett, amivel a régi Jugoszlávia

megszűnt, a Délvidéken élő magyar kisebbségek védelmére április 11-én a magyar csapatok is átlépték a határt. Ezek katonai ellenállás nélkül birtokba vették Bácskát, Muraközt és a baranyai háromszöget. Így Magyarország körülbelül tizenegyezer négyzetkilométernyi területtel megnagyobbodott és kilencszázötvenezer lakossal gyarapodott. (67. melléklet)

Dél-Bácska csendőri megszállása

A honvédelmi miniszter a belügyminiszterrel egyetértőleg a közbiztonság megszilárdítására és fenntartására a rendőrségen kívül Dél-Bácska nyugati felébe Zámory Árpád, a középső részébe pedig vitéz Batory Géza csendőr őrnagyok parancsnoksága alatt egy-egy 200-200 főből álló csendőr csoportot rendelt ki. A délvidéki szolgálatra kijelölt csendőrök április 13-án Kiskunhalason gyülekeztek, honnan a két csoport külön útvonalon ment rendeltetési helyére.

A Zámory-csoport a Főváros Közlekedési Vállalata által rendelkezésére bocsátott hat autóbuszon Kiskunhalason, Baján, Hercegszántón és Bezdán át minden akadály nélkül megérkezett Zomborba, ahonnan az autóbuszok visszatértek a fővárosba.

Dél-Bácska nyugati felét a pécsi IV. honvéd hadtest már előzőleg megszállta és ott berendezkedett. A hadtestparancsnokság Zomborban a "Szloboda" — illetve magyar nevén Korona — szállodában helyezkedett el. A Csendőrség megérkezésekor a városban már csend volt; itt-ott katonai egységek portyáztak. Mikor Zámory csendőr őrnagy a hadtestparancsnoknál jelentkezett, az röviden vázolta előtte a helyzetet, mely szerint Dél-Bácska nyugati részén a katonai megszállás minden különösebb összetűzés nélkül folyt le. Kisebb ellenállás csak egy helyen volt, mert a szerb katonai csapatok a honvédség elől idejében déli irányban elvonultak, hogy a német erők visszavonulási útjukat el ne vágják.

A csendőrkülönítmény ideiglenes szállása a hadtestparancsnokság közelében lévő "Szokol" szerb Ifjúsági Tornaegylet — a későbbi Levente Otthon — épülete lett. Zámory csendőreivel együtt itt éjjelezett és szállásuk biztosítására álló és mozgó őrséget szervezett. Erősebb csendőr járőrök portyázták a város utcáit, különösen a szerblakta negyedeket, de összetűzés

vagy támadás sehol sem történt. A lakosság — különösen az idősebbek — örömmel fogadták a csendőröket, sokszor megéljenztek és ünnepezték őket. A magyar és egyes németlakta községekben ünnepélyszerű fogadtatássá vált a csendőrök első bevonulása.

Az őrsállomáshelyeket és azok őrskörleteit a belügyminisztérium csendőrségi osztálya határozta meg az 1918-i állapotoknak megfelelően. Ezek őrsparancsnokait és csendőreit Zámory őrnagy jelölte ki, akiket útbaindításuk előtt magatartásukra kioktatott.

*Mi hazajöttünk! Igyekeznünk kell a lakosságot vallásra, fajra és nemzetiségre való tekintet nélkül megnyerni a magyar állameszmének. Türelemmel, elnézéssel és megértéssel kell kezelni mindenkit mindaddig, amíg nem ütközünk rosszindulatú, törvényellenes cselekedetbe. Elsősorban az idősebb korosztályokkal kell felvenni a kapcsolatot, akik még az első világháború előtti időkből ismerik a magyar Csendőrség intézményét.*⁴³

A falvakba kiküldött őrsök a községi előjáróságok segítségével igyekeztek maguknak megfelelő őrszlaktanyát vagy ideiglenes szállást biztosítani. Több helyen az elhagyott szerb csendőrlaktanyákat foglalták el, amelyeket az elvonulók jó állapotban és tisztán hagytak vissza. Volt olyan hely is, ahol a szerb őrsfőzőnő már várta a magyar csendőröket és továbbra is megmaradt az őrs szolgálatában.

Három őrsöt csak némi késedelemmel sikerült felállítani. Szabadka tiszta szerb településű déli elővárosaiban — Tavan-kúton, Napfénypusztán és Ludaspusztán — ugyanis a bevonuló honvéd csapatok ellenállásba ütköztek. Ennek letörésére a katonai harcoló csapatok mellett az ott átvonuló csendőröket is igénybe vették, akiknek parancsnoka Gerencsér Jenő csendőr őrnagy volt.

A pécsi IV. honvéd hadtest csapatait rövidesen a szegedi V. hadtest békealakulatai váltották fel, de a katonai közigazgatás 1941 augusztus 15-ig azért megmaradt. Ezalatt a zombori hadosztály területén csendőri beavatkozásra csak egyszer került sor. A hadtestparancsnokság biztonságára kirendelt katonai

őrséget ugyanis leittasodás miatt a csendőrök tiszti parancsnokával együtt elfogták és átadták a honvéd ügyészségnek. Az őrszolgálatot ideiglenesen a csendőrök vették át.

A kormányzó szabadkai látogatásakor, 1942-ben, a Bácskában szolgálatot teljesítő csendőröket is bevonták a vasútvonal biztosításába. Ezek Kelébia és Szabadka között, egy körülbelül nyolc kilométeres vonalszakaszon biztosították a kormányzó vonatát.

A Csendőrség a felszabadult területeken

A felszabadult területek magyar lakossága díszkapukkal, virágcsokrokkal és ünnepi beszédekkel fogadta a bevonuló honvédséget és az ezt követő csendőralakulatokat. A legtöbb tapsot és éljenzést mindenhol a közbiztonság emberei, a csendőrök kapták. A lelkesedés határtalan volt és az ünnepi hangulatban a magyar lakosság sírva ölelte magához a bevonuló kakastollasokat. A nagyobb városokba maga Horthy kormányzó vezette be a magyar egységeket, ami az események fontosságának és az anyaországhoz visszatért lakosság megbecsülésének kifejezése volt. A kassai bevonuláson a magyarság barátja, Rothermere angol lord is részt vett. Az eseményeket rengeteg fénykép, újságcikk és hivatalos jelentés örökítette meg, ami fényes bizonyítéka volt az ott élt lakosság Magyarországhoz való ragaszkodásának.

A bevonulás után a Csendőrség egységei hamarosan elfoglalták kijelölt állomáshelyeiket és őrségeiket. Erre a célra leginkább a cseh vagy román, illetve jugoszláv csendőrök által használt épületeket vették igénybe, ahol berendezkedve azonnal hozzáláttak a közbiztonsági szolgálat ellátásához.

A váratlanul ért területnagybodások a testületet komoly feladat elé állították. A szükséges emberanyagot előbb a meglévő őrsöktől és parancsnokságoktól vették el, amiből három új csendőrkerületet állítottak fel, mégpedig: Kassán, Kolozsvárott és Marosvásárhelyen. A Felvidéken négy osztályparancsnokságra volt szükség: Kassán, Ungváron, Beregszászon és Máramaroszigeten. Az Erdélyben felállított két új csendőrkerületnek tíz osztálya lett: Észak-Erdélyben Kolozsvárott, Nagyváradon, Szatmárnémetiben, Désen és Zilahon; míg Dél-

Erdélyben Marosvásárhelyen, Besztercén, Csíkszeredán, Sepsiszentgyörgyön és Székelykeresztúron. A Délvidéken csupán két osztályparancsnokságot létesítettek: Zomborban és Újvidéken. Ezekkel karöltve harminchárom szárnyparancsnokság, körülbelül hetven szakasz és ezeknek megfelelő több mint ötszáz őr is felállításra került. Az őr csendőreinek száma hat és tizenkettő között váltakozott, ami összesen négyezren felüli létszámnak felelt meg. Ezeken kívül felemelték a közlekedési, híradó, repülőtéri és vasúti őrök számát is, így még további huszonhárom különleges őrre volt szükség.

Az így kialakult létszámbiány kihatott a testülethez való felvételre és kiképzésre is. Ezért a tisztikarba főképpen a polgári életből vettek át jogi doktorátussal vagy abszolutóriummal rendelkező honvéd tartalékos tiszteket. A legénységi állomány nagy részét a visszacsatolt területek önkéntes jelentkezőivel töltötték fel.

6. A CSENDŐRSÉG UTOLSÓ SZERVEZETE

A Csendőrség a következő részekre tagozódott:

- A. Központi vezetésre;
- B. Országos szervekre; és
- C. Területi közbiztonsági alakulatokra.

A. KÖZPONTI VEZETÉS ⁴⁴

A Csendőrség felügyelője

A testület élén a Csendőrség felügyelője állt; jogait és feladatait külön szabályzat tartalmazta. Hatásköre kiterjedt a testület minden tagjára és alakulatára, felelős volt a Csendőrség tagjainak kiképzéséért, fegyelméért, valamint a közbiztonsági szolgálatnak törvényes kereteken belül való végrehajtásáért. Munkájában tábornoki rangban lévő helyettese és néhány tapasztaltabb előadó-tisztje segítette, míg a fegyelmi ügyek elbírálására két csendőri ügyészét, az egészségügyi problémák megoldására orvosfőnökét alkalmazta.

A testületnek története folyamán húsz felügyelője volt. akik közül:

a. Öt katonaiskolát végzett és mint fiatal hadapród vagy hadnagy került át a testülethez.

b. Öt másik felügyelőnek egyetemi végzettsége volt, mégpedig három jogi, kettő orvosi egyetemre járt; hadkötelezettségük letöltése után jelentkeztek csendőri szolgálatra.

c. Tíz felügyelő közbiztonsági szolgálat és csendőrségi tapasztalat nélkül a tábornoki karból került a testület élére. Ez utóbbi gyakorlat az I. világháború után honosodott meg, amiben az idősebb csendőrtisztek bizonyos fokú mellőzést, a csendőr altisztek, illetve tiszthelyettesek pedig a katonai irányzatnak a közbiztonsági szolgálat hátrányával járó érvényesülését látták. A testület első felügyelője Török Ferenc altábornagy, az utolsó pedig vitéz Temesvári Endre vezérőrnagy volt.

Csendőrségi szervek a belügyminisztériumban

a) A központi vezetés másik fontos szerve a belügyminisztérium XX. osztálya volt, amit "Csendőrségi Szolgálati Osztály"-nak is neveztek. Ezt 1904-ben állították fel és a testület közbiztonsági és gazdaságkezelési ügyeivel foglalkozott. Első vezetője Kosztka Pál csendőr ezredes volt, aki két tiszt és néhány altiszt segítségével intézte a Szolgálati Osztály ügyeit. Az idő előrehaladtával az osztály komoly fejlődésnek indult. 1944-ben a parancsnokló vitéz Balázs-Piri Gyula ezredesen kívül még két ezredes, néhány alezredes, három százados és kilenc gazdasági tiszt teljesített ott szolgálatot. Az irodai segédmunkát tizenöt-husz tiszthelyettes végezte.

b) A belügyminisztérium "Közbiztonsági Osztálya", amelynek utolsó vezetője vitéz Király Gyula csendőr ezredes, helyettese pedig Berendy János alezredes volt. Ide négy alosztály tartozott, mégpedig: a közbiztonsági, egyesületi, politikai alosztály, valamint a Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóság, a KEOKH.

c) A Központi Gazdasági Hivatal, melynek főnöke gazdasági törzstiszt, helyettese pedig gazdasági százados volt. Feladata a felszerelési anyagraktár működésével kapcsolatos pénzkezelési tennivalók végzése, a központi vezetésnél és szerveknél beosztottak illetményügyeinek intézése és Budapest

nyugállományú csendőreinek nyilvántartása volt.

d) Ezeken kívül a Csendőrségi Szolgálati Osztály gazdasági tiszteket és tiszthelyetteseket vezényelt a belügyminisztériumi számvevőség csendőrségi alosztályába, ahol a vezényelték az osztályvezető miniszteri számvevő főtanácsos utasításai szerint látták el teendőiket.

e) A hadbalépés következtében a belügyminisztériumban megalakult egy "Államvédelmi Központ" is, ami a belügyminiszternek és a honvéd vezérkar főnökének közös szerve lett. Hatáskörébe tartozott a hűtlenség és kémkedés kinyomozása, a lázadás, szabotázs, partizán és kommunista mozgalmak megelőzése, valamint a hadsereg hangulatának felderítése. Vezetője előbb Újszászy István vezérőrnagy, majd Kuthy László vezérkari ezredes lett. Helyettes vezetője vitéz Kudar Lajos csendőr ezredes volt, a beosztottak pedig honvéd- és csendőrtisztekből, valamint szakképzett polgári ruhás nyomozókból álltak.

Csendőrségi személyi osztály

A honvédelmi minisztérium "Csendőrségi Személyi Osztály"-ának feladata a testület személyi, fegyelmi és kiképzési ügyeinek intézése volt. Ez 1876 január 26-án alakult meg és kezdetben csak az Erdélyi Csendőrség ügyeivel foglalkozott. Mivel az teljesen katonai szervezet volt, minden személyi és közbiztonsági kérdését a honvédelmi minisztériumban intézték. Az osztály első vezetője Schatz Lajos csendőr alezredes volt.

Az 1922. évi VII. törvénycikk megszüntette a honvédelmi miniszternek a Csendőrség felett való hatáskörét és a testületet "minden tekintetben és kizárólag" a belügyminiszter alá rendelte. A harmincas években a honvédelmi minisztérium csendőrségi osztályát visszaállították. Ennek 1944 elején Mátray Ferenc csendőr ezredes, majd a háborús helyzet súlyosbodásakor vitéz Szilassy László csendőr ezredes volt az osztályvezetője.

B. ORSZÁGOS SZERVEK ⁴⁵

Szabályszerkesztő és tanulmányi bizottság

A bizottság Budapesten állomásozott és közvetlenül a Csendőrség felügyelője alá tartozott. Feladata a testület

utasításainak állandó fejlesztése, a szolgálatra, kiképzésre és továbbképzésre vonatkozó kérdések tanulmányozása, valamint bel- és külföldi tapasztalatok szerzése alapján a fejlődésre vonatkozó javaslatok készítése volt. A bizottság feldolgozta a legénység és tisztikar által hozzá beküldött elgondolásokat is, amelyek közül a megvalósítható javaslatok beterjesztőit jutalomban részesítette. Elnöke mindig ezredes volt, tagjai között egy alezredes, két őrnagy és két százados szerepelt. A bizottság megfelelő számú irodai segédszeméllyel is rendelkezett.

Csendőrségi felszerelési anyagraktár

Ez Budapesten állomásozott, ahol a testület részére szükséges ruházati, felszerelési és laktanyaberendezési tárgyakat raktáron tartotta. Ez látta el anyaggal a kerületi, illetve osztályparancsnokságok mellett működő gazdasági hivatalokat, amelyek viszont az őrsök igényléseit elégtették ki. Parancsnoka ezredes volt, aki mellé egy átvevő és egy gazdasági tisztet osztottak be. Az Anyagraktár gazdasági ügyekben a belügyminiszterhez, fegyelmi szempontból pedig a Csendőrség felügyelőjéhez tartozott.

Híradó osztályparancsnokság

A híradó osztály a fővárosban állomásozott és a belügyminiszter, valamint az arra jogosított hatóságok parancsait, rendelkezéseit vagy körözéseit közvetítette a területi parancsnokságoknak vagy őrsöknek. Utolsó parancsnoka Bartos Ödön csendőr őrnagy volt. Az alája tartozó műszaki alosztály a híradó anyag beszerzésével és kezelésével, valamint a csendőrségi rádiók javításával foglalkozott. Az osztály egyetlen szárnya dr. Kőrössy Zoltán csendőr százados parancsnoksága alatt állott. A szárnynak két szakasza és összesen tizenegy őrsé volt, amelyek állomáshelyeit műszaki szempontok figyelembevételével állapították meg. Az osztály teljes létszáma öt tiszt, hat tiszthelyettes és százhat híradó-csendőr volt.

Központi közlekedési parancsnokság

Ez Kontra Kálmán csendőr ezredes parancsnoksága alatt Budapesten állomásozott. Ugyanott helyezték el ennek műszaki

alosztályát is. Ez a csendőrségi gépkocsik javításával, alkatrészeinek beszerzésével és tárolásával foglalkozott. A parancsnokságnak négy szárnya volt: Budapest, Komárom, Ungvár és Dés székhellyel. A közlekedési szárnyparancsnok ugyanolyan jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezett, mint a területi szárnyparancsnok, de őrsői és azok járőrei csupán a közlekedés-rendészeti szabályok betartását ellenőrizték. Ha valakinek életét vagy testi épségét veszély fenyegette, a közlekedési járőr köteles volt a bajba jutott egyén segítségére sietni, de a szükséges intézkedések megtétele után az ügyet befejezésre átadta az illetékes területi őrsnek.

A négy közlekedési szárnynak összesen huszonnégy őrs volt, ahol a létszám hét és kilenc között váltakozott. Az ország területén összesen 201 közlekedési csendőr teljesített szolgálatot. Ezek gondoskodtak az országutakon a közlekedési szabályok betartásáról, valamint a közlekedési balesetek kivizsgálásáról. A budapesti közlekedési szárnyhoz tartozott a siófoki vízi őrs huszonhét vízi csendőrével.

A központi közlekedés parancsnoksághoz tartozott még az ország egyetlen repülőtéri szárnya is, amelynek három szakasza és összesen tizenkilenc repülőtéri őrs volt. A szárnynál összesen két tiszt és 212 csendőr teljesített szolgálatot.

Központi nyomozó parancsnokság

A csendőrségi nyomozó alakulatok a Budapesten állomásozó nyomozó parancsnokság alá rendelt törzsalosztályból, a vidéken elhelyezett nyomozó alosztályokból és egy vasúti szárnyból álltak. Ide tartozott még a Hírközpont, Bűnügyi Laboratórium és Nyilvántartás, valamint a Nyomozó Tanszázad is.

A központi nyomozó parancsnokság vezetője 1944-ben vitéz Czigány József csendőr ezredes volt, törzsében a gazdasági hivatalon kívül egy bűnügyi és egy államrendészeti előadótisztet rendszeresítettek. A parancsnok az előadók adatgyűjtései alapján tette meg időközönként jelentéseit a belügyminiszternek az ország közbiztonsági állapotáról. A parancsnokság különben alosztályainak gyakorlati nyomozó szolgálatában nem vett részt, azokat csupán irányította és együttműködésüket biztosította.

1. A törzsalosztály végezte az ország egész csendőrségi

területére kiterjedő bűnügyi és államrendészeti bűncselekmények felderítését és nyomozását. A vidéki nyomozó alosztályok hatásköre csak a kerületük területére terjedt ki, így ezek nem voltak képesek országos bűncselekmény önálló, gyors és eredményes felderítésére.

2. A tíz csendőrkerület székhelyén elhelyezett egy-egy nyomozó alosztály kiképzési és szakszempontról a központi nyomozó parancsnokság, fegyelem és szolgálat-teljesítés szempontjából pedig közvetlenül a kerületi parancsnoksághoz tartozott. Az alosztályt tiszt vezette, hatásköre kiterjedt a csendőrkerület egész területére. A beosztottak külön nyomozó tanfolyamot végeztek. Szakképzettségükkel és a rendelkezésükre álló különleges felszerelés használatával az őrsöket a legnehezebb természetű nyomozásoknál is eredményesen támogatták.

Az alosztály külső és belső csoportra tagozódott. A külső csoport végezte az őrsöket közvetlenül támogató nyomozó és megfigyelő szolgálatot a feladatnak megfelelő polgári vagy egyenruhában. A csoport a fontosabb bűncselekmények szerint alcsoportokra tagozódott, amelyekbe a csendőröket hajlamuk és szakképzettségük szerint osztották be. A csoport "helyszínelő gépkocsi"-val is rendelkezett, melyet felszereltek a helyszíni állapot rögzítéséhez, a bűnjelek vizsgálatához és kezeléséhez szükséges technikai eszközökkel. Az alosztály belső csoportja az irodai és nyilvántartási munkát végezte. Ez csoportosította azokat az adatokat, amelyek a kerület területén a nyomozások és általában a közbiztonsági szolgálat irányításához szükségesek voltak.

3. A vasúti szárny két tiszt vezetésével szintén Budapesten székel. Tizenegy őrsé közül ötöt kerületi parancsnokság székhelyén, a másik hatot pedig fontos vasúti csomópontban helyezték el. A szárny utolsó parancsnoka dr. Németh László csendőr százados volt, irányítása alatt összesen 183 vasúti-csendőr teljesített szolgálatot.

4. A Hírközpont Simonyi József csendőr alezredes parancsnoksága alatt a bűnözéssel kapcsolatos adatokat gyűjtötte és azokat feldolgozva az őrsök rendelkezésére bocsátotta. A csendőr-parancsnokságok ugyanis körözéseket nem adhattak ki. Az olyan eseteket, amelyeknél fontos volt, hogy mielőbb az

ország összes rendőrhatalóságának tudomására jussanak, az őrsők a hírközpontnak azonnal bejelentették.

A Csendőrség hírközpontja rendszeresen közölte az őrsökkel az elkövetett bűneseteket és a gyanúsítottak személyleírását. Ezért naponta — vasár- és ünnepnap kivételével — Nyomozati Értesítőt adtak ki és azt az ország valamennyi rendőrhatalóságának és csendőrőrsének, valamint a nyomozó alosztályoknak megküldték.

A tettesek üldözése csakis akkor lehetett eredményes, ha a körözöttek névsora a legtávolabbi tanyán portyázó csendőr járőrnek is rendelkezésére állt. Ezért a nyomozó osztály a Bűnügyi Körözések Lapja és a Nyomozati Értesítő anyagából "Nyomozókulcs"-ot szerkesztett és azzal az összes őrsöt ellátta.

A "Nyomozókulcs"-ot évente kétszer — január és július 1-én — adták ki, de minden két hónapban "Pótlék" és ezenkívül tíz naponként "Névmutató" jelent meg azonos tartalommal úgy, hogy az összes körözöttről állandó névsor állt az őrsők rendelkezésére.⁴⁶

A hírközpontnak volt még egy csendőrségi összekötőtisztje is, ki a budapesti m. kir. rendőrség főkapitányságával tartotta a kapcsolatot, ahonnan megkapta a Csendőrséget érdeklő közbiztonsági vonatkozású nyilvántartási adatokat.

5. A Bűnügyi Laboratóriumot dr. vitéz Székely Frigyes százados vezette. Ez a bűnjelek vizsgálata alapján a bűncselekmény elkövetési módjára és eszközére vonatkozólag szakértői véleményt adott az őrsőknek és az igazságügyi hatóságoknak.

6. A központi nyomozó parancsnoksághoz tartozott még a Budapesten lévő "Csendőrségi Bűnügyi Nyilvántartás" is, mely a bűncselekmények elkövetésével gyanúsított egyénekén kívül — megelőzés céljából — nyilvántartotta azokat is, akiket a meglévő adatok alapján bűncselekmény elkövetésére hajlamosnak lehetett tekinteni. Így kerültek a csendőrségi nyilvántartásba a szokásos büntetettek, gyanús egyének, rendőri felügyelet alatt állók, feltételeken elbocsátott fegyencs, katona-, fegyenc-, és fogolyszökevények, az ország területéről kiutasítottak és azok, akiknek személyazonosságát kellett megállapítani. Ezeket betűrend, foglalkozás, különös ismertetőjelek, bűncselekményfajták

és elkövetési mód szerint külön-külön is nyilvántartották. Egyugyanazon személy két vagy több nyilvántartásban is szerepelt. A személyeken kívül a nyilvántartás a kiderítetlen bűncselekményeket, a bűnjeleket, az elvesztett és talált tárgyakat is felölelte.⁴⁷

A központi nyilvántartás mellett egy "kiértékelő alcsoport" is működött, mely az adatok különleges csoportosításával az elkövetett bűncselekmények tér- és időbeli összefüggését kutatta, valamint a bűnjelekben és az elkövetési módzatokban feltalálható egyöntetűségekből próbált a tettes személyére következtetni.

Az úgynevezett kiértékelő alcsoport munkája azon a kriminalisztikai tapasztalaton alapult, hogy minden tettesnek a bűncselekmény elkövetési módjából kiviláglik az egyénisége. Ez a sajátosság a bűnözőket — állították — életük végéig kíséri, tehát nyilvántartásuk nagy mértékben segíti a nyomozást.

*A kiértékelő alcsoport 1935-ben kezdte meg működését s az első öt évben csaknem 1.000 esetben tette lehetővé összefüggő bűncselekmények földerítését.*⁴⁸

7. A budapesti Üllői-úti csendőrlaktanyában elhelyezett Csendőr Nyomozó Tanszázad a központi nyomozó parancsnokság kiképzési intézete volt, ahol az arra önként jelentkező alkalmas csendőröket féléves tanfolyamokon nyomozókká képezték át. A tanszázadnak Máté Ferenc százados volt az utolsó parancsnoka, aki egy oktatótiszttel, egy segédoktató főtörzsőrmesterrel és három oktatósegéd-őrmesterrel látta el a nyomozó-jelöltek kiképzését.

Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatal

Feladata a magyar közbiztonsággal és az országot érintő nemzetközi bűncselekményekkel kapcsolatos adatgyűjtés és nyilvántartás volt. Az intézményt a bel- és az igazságügyminiszter közösen tartotta fenn. Adatait a törvény értelmében a Csendőrség, rendőrség és az igazságügyi hatóságok egyaránt használhatták. A magyar közbiztonsági és igazságügyi szerveken kívül a Hivatal még kapcsolatot tartott a nemzetközi bűnügyi nyilvántartás (INTERPOL, Jörgensen Nyilvántartó) szerveivel

is, hogy a külföldi büntetteknek az ország területére menekülése esetén ezek kézrekerítésében segédkezhessék. Nyilvántartása a következőkre terjedt ki:

1. Ujjlenyomatokra, amelyeket E.R. Henry londoni rendőrfőnök rendszere szerint előbb osztályoztak, majd nyilvántartásba vettek. A büntettek ujjlenyomatait szakmák és országok szerint is nyilvántartották;

2. Fényképekre, amiket a visszaeső bűnözőkről gyűjtöttek össze és hatvankét szakma szerint csoportosítva tartottak nyilván;

3. Különös ismertetőjelekre és testi fogyatékoságokra, mint amilyen például a tetoválás, égési seb, dadogás, vakság, stb.;

4. Gúny- és csúfnevekre, amelyeket férfi, női, állati és egyéb nevek alapján csoportosítottak;

5. Elveszett és megkerült értéktárgyakra, amiket használatosságuk szempontjából osztályoztak, mint például gyűrűk, órák, pisztolyok, stb.;

6. Figyelőlapokra, amelyeket a törvényszékek, ügyészségek, járásbírók vagy büntetőintézetek állítottak ki a bűnvádi eljárás alatt álló ismeretlen helyen tartózkodó és keresett személyek kézrekerítésére; és végül

7. Büntetőlapok gyűjteményére, melyeket a jogerőre emelkedett ítéletek alapján — minden büntett és vétség, valamint a közveszélyes munkakerülés, koldulás és a harminc napi elzárást meghaladó egyéb kihágások eseteiben — a járásbírók és ügyészségek állítottak ki és küldtek meg az Országos Bünygi Nyilvántartó Hivatalnak.⁴⁹

A Csendőrség a Szolgálati Utasítás értelmében a Bünygi Nyilvántartó Hivatalt értesítette: a) minden nemzetközinek minősíthető bűncselekmény elkövetéséről; b) bármilyen nemzetközi büntettes felismeréséről, elfogásáról vagy megszökéséről; c) minden nemzetközi jellegű bűncselekmény nyomozásának befejezéséről és annak eredményéről; d) bármilyen pénz, bélyeg, értékpapír vagy csekk hamisításának esetéről; végül e) ha külföldi csendőrség vagy rendőrség valamely nemzetközi bűncselekményre vagy büntettesre vonatkozóan a csendőrőrszel közvetlenül közölt adatokat, azokat is azonnal be kellett jelenteni.

Csendőrtiszti tanfolyam

A Csendőrség felügyelőjének alárendelt csendőrtiszti tanfolyam mindig a budapesti Böszörményi-úton lévő csendőrlaktanyában volt. Itt a hallgatók a szükségletnek megfelelően egy- vagy kétéves csendőrségi kiképzést kaptak. A tanári kar idősebb és tapasztaltabb csendőrtisztekből, valamint a különleges tárgyak tanítására felkért egyetemi tanárokból és más képzett szakemberekből állt. Az iskola utolsó parancsnoka Nemesmonostory Jenő ezredes volt; az utolsó tanfolyam hallgatóit 1944 tavaszán avatták csendőrtisztekké.

A hallgatók iskolai végzettségére jellemző, hogy a századforduló éveiben ezek leginkább a katonaiskolát végzettek soraiból kerültek ki. A II. világháború előtti időszakban azonban már a jogi "abszolutórium"-mal és doktorátussal rendelkezők alkották a többséget. Az 1944-es Csendőrségi Zsebkönyv szerint, míg az 1911-es évfolyamban egyetlen doktorátussal rendelkező tiszt volt, addig az 1939-es évfolyamban már harmincnégyen rendelkeztek hasonló végzettséggel. Az alábbi táblázat szépen mutatja az egyetemet végzett egyének térhódítását a Csendőrségnél.

Doktorátussal bíró csendőrtisztek

Évfolyam	a tagok száma	A doktorátussal rendelkezők	
		száma	százaléka
1911	4	1	25.0
1915	49	5	10.2
1918	10	1	10.0
1925	5	1	20.0
1928	8	2	25.0
1929	13	4	30.7
1930	4	1	25.0
1931	8	2	25.0
1934	2	2	100.0
1935	31	17	54.8
1936	28	23	82.1
1937	43	27	62.7
1938	26	17	65.3
1939	74	34	45.9

Az 1944 január 1-i állapot szerint a testületnek 483 közbiztonsági szolgálat vezetésével, ellenőrzésével vagy oktatásával foglalkozó hivatásos tisztje volt. Ezek közül 137, azaz 28.3 százalék rendelkezett doktori oklevéllel. A fennmaradó rész körülbelül egyformán oszlott meg a jogi "abszolutórium"-ot nyert és a Ludovika Akadémiát végzettek között.⁵⁰

A nagyváradi csendőr tanzászlóalj

A nagyváradi iskola volt az ország legnagyobb csendőr-képző intézete, ahol vitéz Péterffy Jenő ezredes parancsnoksága alatt tizenöt oktatótiszt, tizenhét tiszthelyettes segédoktató és negyvennégy őrmester oktatósegéd végezte a tanítás, nevelés és ellenőrzés munkáját. Az iskolának saját csendőr orvosa, gazdasági hivatala és élelmezőtisztje volt.

Szervezetileg a tanzászlóaljnak öt — három-három szakaszból álló — tanzázada volt, amelyek mindegyikében a szakasz egy tanosztályt képviselt. A század- és szakaszparancsnokok egyben oktatótisztok is voltak és ezek tanították az iskolaparancsnok által kijelölt tantárgyakat. A tanmenetet úgy állították össze, hogy az oktatótiszt tanzázadának mindhárom osztályában ugyanazt a tárgyat tanította, ami az előadásokra való előkészületet nagyon megkönnyítette. Melléje segédoktatóként tapasztaltabb tiszthelyettest is beosztottak. Ez szintén jelen volt az előadásokon, segédkezett oktatótisztjének a tansegédletek elkészítésében, a vázlatok rajzolásában, a havonta megtartott vizsgáztatásban, sőt szükség esetén az előadást is megtartotta helyette.

Az ötemeletes iskolaépületben minden tanzázadnak külön emeletet utaltak ki. Középen — a lépcsőházzal szemben — nagy, padokkal bebútorozott előcsarnok volt, ebből nyílt a tanári szoba és a tanzázad három tanterme.

A tanzázadok közül az első őrsparancsnokképző század volt, ahol az idősebb tiszthelyettesek az alsófokú vezetéssel és oktatással kapcsolatos tudnivalókat sajátították el. Ezek nagy része családos ember volt, ezért őket csupán hat hónapra vezényelték az iskolába. A 2. század a véglegesített és jó minőségű csendőröket foglalta magában, akiknek az iskola nyolchónapos tanfolyama járőrvezetői képesítést adott. A 3., 4. és 5.

században a fiatalabbak, a próbacsendőrök voltak, akik a tizenkét-hónapos tanfolyamon a közbiztonsági szolgálat alapismereteit sajátították el. Az iskola minden hallgatója havonta részleg-vizsgát, a tanfolyam végén pedig záróvizsgát tett. Amennyiben viselkedésük, vagy vizsgaeredményük ellen kifogás merült fel, a testületből elbocsátották őket.

Minden hétköznapon volt oktatás. A szerda és szombat délután szabad foglalkozásnak számított, amikor a tanulók kimehettek a városba. Minden tanuló bennlakott az iskolában, ahol hálóterem, étkezdé, borbély, fűszer- és csemegeüzlet, labdarúgó- és tekepálya, tiszthelyettesi kaszinó és egy kis park állt rendelkezésükre.

A tanári kar az iskolán kívüli nevelésről és szórakozásról is gondoskodott. Vasárnaponként a tanulók vallásfelekezetek szerint templomba mentek. Itt a tisztek és tiszthelyettesek is megjelentek családtagjaikkal. A csendőriskola gazdasági hivatala a városi színház igazgatóságával szerződést kötött; a színház minden színre kerülő darabot egy külön, kora délutáni előadás keretében az iskola tanulóinak is bemutatót. Az előadásokért járó összeget a tanulók, tiszthelyettesek és tisztek fizetésük arányában adták össze. Ugyanezt az eljárást követte az iskola az egyik legnagyobb mozgóképszínházzal is, itt azonban a tanulók csak válogatott filmeket néztek meg.

Az oktatás első három hónapjának befejezése után a próbacsendőrök tánciskolába is jártak. A lányokat általában a helybeli középiskolák tanulóiból válogatták ki és hívták meg a táncanfolyamra. Az összejöveteleken a tanszázad egy-két tisztje is megjelent, hogy a fiatal próbacsendőröknek a helyes és udvarias viselkedésben ott jó példát mutassanak.

Ősszel és télen minden hónap első szombatján este 8 és 12 óra között a tágas tiszti étkezdében táncos összejövetel volt. Ide a tisztikar a tiszthelyetteseket és családtagjaikat is meghívta. A tanulók nagy létszámára való tekintettel a próbacsendőrök közül mindig más és más csoport vett részt ezeken az összejöveteleken. A táncot a parancsnok egy tiszthelyettes feleségével nyitotta meg, ugyanakkor felesége próbacsendőrrel táncolt. Minden tisztnek kötelessége volt a tanszázadához tartozó tiszthelyettesek feleségeit és lányait az este folyamán legalább egyszer meg-

táncoltatni. Az összejövetelen az iskola tanulóiból összeállított huszonnégy tagú zenekar játszott, amelynek önkéntes vezetője az egyik zeneértő tiszt volt.

Ezen kívül a csendőriskolának énekkara, úszó, labdarúgó és céllövő csapata is volt. Ezek a városban levő polgári összejöveteleken, mérkőzéseken vagy versenyeken szintén szerepeltek.

A galántai csendőr zászlóalj

A galántai csendőr zászlóaljat sorozott legénységből csak 1942-ben állították fel karhatalmi célokra. Első parancsnoka Ládai István csendőr ezredes volt. A kiképző század- és szakasparancsnokok csendőrtisztek, illetve tiszthelyettesek voltak, a rajparancsnokokat pedig a honvédség adta. A zászlóaljnak 1943 végén öt — három puskás, egy kerékpáros és egy nehézfegyver — százada volt. Később hatodikként egy könnyű harcokcsis századot is szerveztek. Az alakulat ideiglenes állomáshelyül Galántát jelölték ki. A végleges elhelyezésére Székesfehérvárra akartak korszerű csendőrlaktanyát felépíttetni, erre azonban a háború következtében annak befejezéséig nem került sor.

*C. TERÜLETI ALAKULATOK*⁵¹

A Csendőrség területi szervei a kerületek, osztályok, szárnyak, szakaszok, őrsök és különítmények voltak. A kerületet római számmal és állomáshelyének megjelölésével, míg az osztályt, szárnyat, őrsöt és különítményt csupán állomáshelyének feltüntetésével jelölték meg. Az országnak 1944 elején tíz csendőrkerülete volt.

A kerületek az 1941-es Utasítás szerint közbiztonsági és gazdászati ügyekben a belügyminiszter alá tartoztak. A szolgáltatnak a törvények és szabályzatok keretén belüli irányítása a kerületi parancsnok kötelessége volt. A kerületek személyi, fegyelmi és kiképzési ügyeit a honvédelmi miniszter intézte és a Csendőrség felügyelője ellenőrizte.

A budapesti I. Csendőrkerület

Budán, a Böszörményi-úti csendőrlaktanyában kapott elhelyezést. Parancsnoka 1944 elején vitéz Halmy József ezredes volt. A kerület törzsében még négy ezredes, négy alezredes, két százados, két ügyész, két orvos, egy állatorvos és négy gazdasági tiszt volt. A szükséges irodai segédmunkások a tiszthelyettesi karból kerültek ki. A kerületi parancsnoksághoz egy Budapesten állomásozó nyomozó alosztály és két területi osztály tartozott. Az 1. nyomozó alosztálynak dr. Imreh Géza százados, a budapesti osztálynak Hartay Rezső alezredes, a gödöllői osztálynak pedig vitéz Gerencsér Jenő ezredes volt a parancsnoka.

A két osztálynak öt szárnya volt, mégpedig a budapesti 1. és 2., a szentendrei, a gödöllői és a jászberényi szárny, összesen hetvennyolc őrssel. A pesterzsébeti gyalog tanszázadra és a kiskunhalasi lovas tanosztályra szintén a kerületi parancsnokság ügyelt fel. Az első gyalogos, az utóbbi lovas csendőrök kiképzésével foglalkozott. A lovas tanosztály három tanszázból állt, utolsó parancsnoka Kricsfalussy-Hrabár Sándor ezredes volt.

A székesfehérvári II. Csendőrkerület

Parancsnoka az 1944-es Csendőrségi Zsebkönyv szerint vitéz Sellyey Vilmos ezredes volt; törzsébe egy ezredes, egy alezredes, egy őrnagy, egy százados, egy ügyész, egy orvos, két gazdasági tiszt és tizenhét tiszthelyettes volt beosztva. A kerületnek Székesfehérvárott, Győrött és Komáromban volt egy-egy osztálya, Hanthy Károly, Tavassy Lajos és Török Dezső alezredek parancsnoksága alatt. A három osztálynak hét szárnya volt: Székesfehérvárott, Tatán, Győrött, Esztergomban, Komáromban, Érsekújváron és Léván, összesen 122 őrssel.

A kerülethez tartozott a 2. nyomozó alosztály és három tanszázad. Az alosztály Székesfehérvárott, az utóbbiak pedig Győrött, Tatán, illetve Szabadbattyánon voltak. Itt az oktatást századonként egy parancsnok és két oktatótiszt végezte.

A szombathelyi III. Csendőrkerület

Orbán László ezredes parancsnoksága alatt a kerület törzsében három alezredes, egy százados, egy ügyész, egy orvos

és két gazdasági tiszt szolgált. Az irodai segéd munkások száma tizenhét volt. A kerületi parancsnokság alárendelt alakulatai: a helybeli 3. nyomozó osztály, a letenyi és lenti csendőrszázadok, valamint a szombathelyi csendőr tanászlóalj. Ez utóbbi dr. Dobolyi Lajos ezredes parancsnoksága alatt két tanszázadból állott, ahol tíz oktatótiszt és tizenhét segédoktató-tiszthelyettes foglalkozott az őrsparancsnok-jelöltek kiképzésével.

A kerületnek három osztálya volt, Szombathelyen, Zalaegerszeget és Veszprémet, parancsnokai pedig Hajdu Endre, Halmágyi Tibor és Tóth Ernő alezredek voltak. A három osztálynak nyolc szárnya volt: Szombathelyen, Sopronban, Muraszombaton, Zalaegerszeget, Nagykanizsán, Keszthelyen, Veszprémet és Pápán. A kerület őrsinek száma 127 volt.

A pécsi IV. Csendőrkerület

Utolsó parancsnoka Hajnácskő László ezredes volt. Helyettese ezredes, segéd tisztje alezredes, előadótisztje egy alezredes és egy őrnagy. Ide beosztottak még: egy ügyészt, egy orvost és két gazdasági tisztet. Az irodai segéd munkát tizenkilenc tiszthelyettes végezte. A kerület nyomozó alosztálya Pécsen, két tanszázada pedig Szekszárdon, illetve Főherceglakon állomásozott. Az osztályok Pécsen, Kaposváron és Szekszárdon voltak dr. Székessy István őrnagy, dr. vitéz Újlaky László, illetve Hiday Sándor alezredek parancsnoksága alatt. A három osztálynak összesen nyolc szárnya volt, Pécs, Mohács, Szigetvár, Kaposvár, Marcali, Tab, Szekszárd és Dombóvár székhelyekkel. A csendőrsők száma 135 volt.

A szegedi V. Csendőrkerület

A kerület vitéz Liptay László ezredes parancsnoksága alatt törzsszel, nyomozó alosztállyal, négy osztállyal és három tanszázaddal rendelkezett. A törzsben a parancsnok helyettes is ezredes volt, ahol még négy alezredes, egy ügyész, egy orvos, három gazdasági tiszt és huszonhét irodai segéd munkás is szolgált. Az 5. nyomozó alosztályt Szegeden a kerülettel együtt helyezték el, parancsnoka Beodray Ferenc alezredes volt. Az alosztályhoz két fő tiszt és a szokásos külső és belső csoport tartozott. A kecskeméti osztály Bajor Kálmán, a szentesi vitéz

Bogyay Kamil, az újvidéki Cserfay Ferenc alezredek, a zombori osztály pedig Zámory Árpád ezredes parancsnoksága alatt állott. Az osztályoknak összesen nyolc szárnya volt, melyek Kecskeméten, Kiskunhalason, Szentesen, Makón, Zomborban, Szabadkán, Újvidéken és Zentán állomásoztak. Őrseinek száma összesen 147 volt. A kerület ezeken felül még két gyalog tanszázaddal és egy karhatalmi célokra felállított századdal is rendelkezett. A századok Makón és Újvidéken voltak, amelyekből az utóbbi városnak egy tanszázad és egy karhatalmi század jutott.

A debreceni VI. Csendőrkerület

Szilády Gyula ezredes parancsnoksága alatt törzsből, nyomozó alosztályból, két osztályból és egy tanszázadból állt. A törzsből a kerületi parancsnokhelyettes ezredesen kívül még két alezredes, egy őrnagy, egy ügyész, egy orvos, két gazdasági tiszt és tizenhét irodai segédmunkás volt. Az egyik osztály Debrecenben, a másik Szolnokon tartózkodott. A debreceni osztály parancsnoka dr. vitéz Gereőffy Géza alezredes, a szolnoki pedig Lisicsinszky Béla alezredes volt. Az osztályparancsnokságoknak alárendelt öt szárny székhelye Debrecen, Berettyóújfalu, Szolnok, Gyula és Orosháza volt. Az őrsök száma szárnyanként tizenöt és húsz között váltakozott, s az öt szárny területén összesen kilencvenegyet tett ki. A kerület nyomozó alosztálya és tanszázada szintén Debrecenben székel.

A miskolci VII. Csendőrkerület

A kerület törzsből, nyomozó alosztályból, három osztályból és két tanszázadból állt. Parancsnoka vitéz Kiss Jenő ezredes volt, akihez még egy ezredest, három alezredest, egy őrnagyot, két ügyészt, egy orvost és két gazdasági tisztet osztottak be. Az irodai segédmunkát tizenhét tiszt helyettes végezte. A miskolci osztály parancsnoka Marton Gyula őrnagy, az egri osztályé Deteky Ágoston alezredes, a balassagyarmatié vitéz Porpácz Jenő alezredes volt. A három osztálynak hét szárnya volt: Miskolcon, Ózdon, Egerben, Hatvanban, Rimaszombaton, Balassagyarmaton és Salgótarjánban. A kerület területén összesen 115 őrs volt. A gyalog tanszázadok közül az egyik

Miskolcon, a másik Salgótarjánban székel.

A kassai VIII. Csendőrkerület

Szervezetileg ez volt az ország legnagyobb csendőrkerülete, amely a törzsön és a két (Kassa, Ungvár) nyomozó alosztályon kívül öt osztállyal, tizenkét szárnnyal, egy tanzászlóaljjal és két csendőrszázaddal rendelkezett. Őrseinek száma 202 volt. A kerület Tölgyesy Győző ezredes parancsnoksága alatt állt és törzsébe egy ezredes, három alezredes, két őrnagy, egy százados, egy ügyész, egy orvos, három gazdasági tiszt és harmincegy irodai segédmunkás tartozott. A kerület nyomozó alosztályai a szokásosnál nagyobb létszámmal rendelkeztek Kassán dr. Bánki László, Ungváron pedig Záhonyi Arzén csendőrszázadosok parancsnoksága alatt. Az osztályokat Kassán, Ungváron, Beregszászon, Nyíregyházán és Máramarosszigeten helyezték el és parancsnokuk a felsorolás sorrendjében Majoros István I. Pálffy Sándor, vitéz Gaál Lajos, Nagy István I és vitéz Ághy Zoltán alezredek voltak. A szárnyparancsnokságok Kassán, Sátoraljaújhelyen, Ungváron, Nagybereznán, Beregszászon, Nagyszőlősen, Munkácson, Nyíregyházán, Mátészalkán, Máramarosszigeten, Huszton és Felsővizsón állomásoztak. Az Ungváron elhelyezett csendőr tanzászlóaljnak – amelynek létszámra az ország harmadik csendőrképző intézete volt – vitéz Marssó Lőrinc ezredes volt a parancsnoka, ahol hét tiszt és tizenhét tiszthelyettes foglalkozott a próbacsendőrök kiképzésével. A kerület két kiképző százada Bárcán, illetve Aknaszlatinán állomásozott.

A kolozsvári IX. Csendőrkerület

Ennek parancsnoka vitéz Paksy-Kiss Tibor ezredes volt; törzsébe egy ezredes, három alezredes, két ügyész, egy orvos, három gazdasági tiszt és huszonhárom irodai segédmunkás tartozott. A kerület Kolozsvárott elhelyezett nyomozó alosztályánál két tiszt szolgált. Az osztályok Kolozsvárott, Nagyváradon, Szatmárnémetiben, Désen és Zilahon székeltek Karácsony József, Horkay József, vitéz Demény Elemér, Árvay József, illetve Mariska György alezredek parancsnoksága alatt. A szárnyszékhelyek Kolozsvárott, Bánffyhunadon, Nagyváradon,

Szalmárnémetiben, Nagybányán, Désen, Szamosújváron, Zilahon és Szilágysomlyón voltak. Nagyváradon — annak központi fekvése miatt — két szárnyat helyeztek el. A kerületnek összesen 156 őrsé és három tanszázada volt; az utóbbiak Bánffyhadon, Zilahon, illetve Mérken állomásoztak.

A marosvásárhelyi X. Csendőrkörület

A körület állományába annak törzse, nyomozó alosztálya, öt osztálya és egy tanszázada tartozott. Parancsnoka dr. Papp János III ezredes volt, beosztottjai között egy ezredes, három alezredes, egy ügyész, egy orvos, két gazdasági tiszt és huszonhárom irodai segédmunkás szerepelt. Az osztályok parancsnokai voltak: Marosvásárhelyen dr. Botskor Lóránd, Besztercén vitéz Pásztóhi Ernő, Csíkszeredán Loór Tivadar, Sepsiszentgyörgyön vitéz Balla József és Székelyudvarhelyen vitéz Kiss László alezredek. A szárnyak Marosvásárhelyen, Besztercén, Naszódon, Csíkszeredán, Gyergyószentmiklóson, Sepsiszentgyörgyön, Kézdivásárhelyen, Székelyudvarhelyen és Székelykeresztúron állomásoztak és összesen 148 őrsöt irányítottak. A körület egyetlen tanszázadát parancsnokával, dr. Papp Győző századossal Nagydemeterre helyezték. (68. melléklet)

7. TESTÜLETI KÜLÖNLEGESSÉGEK

Csendőrkörjárőr

A közbiztonsági szolgálatot teljesítő csendőrkörjárőr két főből állt, egy főből állót csupán másirányú szolgálatra lehetett kivezényelni. A két főből álló járőr alkalmazása esetén:

a. A lakosságot jobban biztosították a csendőrök esetleges túlkapásai ellen, mert a járőrtárs járőrvezetőjének szabálytalan rendelkezéseit nem hajthatta végre. Ha pedig a járőrvezető készült tiltott dolgot vagy mulasztást elkövetni, járőrtársának kötelessége volt a járőrvezető figyelmét a szabálytalanságra felhívni és bevonulás után a történetekről jelentést tenni. Ellenkező esetben a hadbíróság mindkettőt egyformán vontá felelősségre.

b. A csendőrök éjjelenként az országúton, lakatlan területeken vagy erdőkben biztonságosabban portyázhattak és

segélykérés esetén hatásosabban működhetek. (69. melléklet)

c. A járőrvezető kötelessége volt portyázás közben járőrtársát a szolgálatra, nyomozásra, valamint a legújabb törvényekre és rendeletekre gyakorlatilag oktatni, ami a csendőrök állandó továbbképzését elősegítette.⁵²

Pártatlanság

A pártatlanság biztosítása érdekében mind a csendőröknek, mind a családtagoknak tilos volt akár szolgálatban, akár szolgálaton kívül bárkitől és bármi címen díjazást, ajándékot, jutalmat, kedvezményt vagy ingyen ellátást elfogadni. Ajándéknak és ingyen ellátásnak nemcsak azokat a szolgáltatásokat tekintették, amelyekért a csendőr semmi ellenszolgáltatást nem adott, hanem azokat is, amelyekért azok értékével arányban nem álló módon fizetett meg.

Az ajándék, jutalom vagy ingyen ellátás elfogadásával kapcsolatos feljelentéseket mindig a kerületi parancsnok bírálta el. Ez mindig megfontolás tárgyává tette, hogy a feljelentett egyént a Csendőrség kötelékében meg lehetett-e továbbra is tartani. A testület tagjai részére felajánlott jutalmat a csendőr legénység jólétét szolgáló alap javára fordították.⁵³

Kikérdezés

A csendőrök minden sértettet és tanút külön-külön, két megbízható és érdektelen felnőtt jelenlétében kérdeztek ki, akik szükség esetén a csendőrök viselkedéséről és a hallottakról tanúskodhattak.

A gyanúsított kikérdezésének célja csupán a gyanúokok alapossága vagy alaptalansága felőli tájékozódás volt. Ha a gyanúsított olyan adatokra hivatkozott, amelyek ártatlanságának megállapítására alkalmasak lehettek, a nyomozást ezekre is kiterjesztették.

A gyanúsított a feltett kérdésekre nem volt köteles válaszolni. A válaszadásnak vagy beismerésnek kieszközlése végett nem lehetett sem ígéretet, biztatást, ámitást, fenyegetést, erőszakot vagy kényszert használni, sem pedig a gyanúsítottat éjjeli kihallgatással vagy más módon célzatosan kifárasztani. Ugyancsak tilos volt az illetőt az általa elkövetni szándékolt büntetendő

cselekmény elkövetésére, folytatására vagy befejezésére rábírní vagy csábítani. E szabályok megsértéséért a csendőr szolgálati hatalommal való visszaélés büntette miatt bűnvádi eljárás alá került.⁵⁴

Fegyverhasználat

Minden fegyverhasználatot, akár történt sérülés, akár nem, az arról szóló jelentés vétele után a közvetlen tiszti előljáró a helyszínen azonnal kivizsgált, a rendelkezésre álló bizonyítékok biztosításáról gondoskodott és jelentését a kerületi parancsnoksághoz közvetlenül felterjesztette. A kerületi parancsnok ügyésze három kirendelt csendőrtiszt közreműködésével írásbeli véleményt szerkesztett arról, hogy a csendőr jogosan használta-e fegyverét vagy sem. A kivizsgáló jelentés és az ügyészi vélemény alapján a kerületi parancsnok a bűnvádi eljárás meg- vagy meg nem indítása ügyében határozatot hozott. Erről az a Csendőrség felügyelőjének, a belügy- és honvédelmi miniszternek részletes jelentést tett.

Egyes fegyverhasználati esetekben a vizsgálatot vegyes — polgári és csendőrségi egyénekből alakult — bizottság is megejthette. Ilyen esetekben az elnök csendőrtörzstiszt volt, a bizottsági tagokat pedig polgári egyénekből és csendőrökből egyenlő arányban állították össze. A vegyes bizottság polgári tagjait a belügyminiszter, csendőrségi tagjait pedig a honvédelmi miniszter jelölte ki.

Mellékfoglalkozás

A csendőrnek tilos volt keresetszerű mellékfoglalkozást űznie, kereskedéssel vagy üzérkedéssel foglalkoznia. A vele közös háztartásban élő hozzátartozóik is csak olyan foglalkozást űzhettek, ami a csendőr szolgálati állásával összeegyeztethető volt. Mivel a vadászat és halászat a közbiztonsági szolgálat közvetlen teljesítésére rendelt tiszthelyettest és csendőrt szolgálatának pártatlan ellátásában befolyásolhatta, ezért semmiféle vadász- vagy halásztársaságnak tagja nem lehetett és így nem is vadászhatott vagy halászhatott.⁵⁵

Takarékoskodás

A Szolgálati Utasítás meghatározta a csendőr életmódját is, mert megtiltotta a tékozlást, könnyelműsködést, költséges szórakozásokat és a hitelbe való meggondolatlan vásárlásokat. A nőtlen csendőröknek azt is előírta, hogy takarékbetétként havonta tegyenek félre illetményükből egy kis összeget az előre nem látott kiadások fedezésére. Az így megtakarított pénzüket nőtlenségük ideje alatt csak indokolt esetben és őrsparancsnokuk engedélyével használhatták fel. Ha pedig az őrsparancsnok azt tapasztalta, hogy valamelyik alárendeltjének fedezetlen adóssága akár könnyelműségből, akár pedig önhibáján kívül két havi illetményének összegét meghaladta, ezt a tényt előljáró tisztí parancsnokának bejelentette. Ez az ügyet az érdekelt csendőrrel bizalmasan ábeszélte és őt anyagi helyzetének mielőbbi rendezésére utasította. A megállapodás nem teljesítése esetén az illető csendőr ellen fegyelmi eljárás indult.

Egyenruhaviselés

Az Utasítás értelmében a Csendőrségnél polgári ruhát csupán a tisztek és a különleges szolgálatra beosztottak viselhettek. A közbiztonsági szolgálat teljesítésére rendelt tiszthelyetteseknek és csendőröknek mind szolgálatban, mind szolgálaton kívül egyenruhában kellett járniuk. Szolgálaton kívül a csendőrök csupán könnyű kardot viseltek. E rendelkezés következtében:

a. az egyenruhás csendőröket a lakosság állandóan szemmel tarthatta, így ezek — a feljelentés veszélye nélkül — még a legkisebb könnyelműséget vagy erkölcsi kilengést se tudták elkövetni; és

b. a szolgálatmentes csendőrök azt a kötelezettségüket, hogy mások életének vagy testi épségének védelmére vagy a bajbajutottak segítségére siessenek, még ismeretlen helyen is teljesítették.

Tanulmányutak

1. Berlinben, az 1926-ban rendezett Nemzetközi Rendőr Kiállításon a m. kir. Csendőrség is részt vett. Egy teljesen felszerelt gyalogszendőr-bábut, grafikonokat, képeket és köny-

veket állítottak ki. A kiállított anyag összegyűjtése és a kimutatások elkészítése a belügyminisztérium csendőrségi osztályára beosztott Vattay Ferenc csendőr százados érdeme volt. A kiállításra kerülő anyaggal Pinczés Zoltán őrnagy előre ment Berlinbe, míg az előadókul kirendelt Vattay Ferenc és Orbán László századosok csak a kiállítás megnyitására mentek ki. Ott mindhárman részt vettek a kiállítással kapcsolatos tanácsgyűlésein, majd megtekintették a Berlintől keletre fekvő Küstrin városában lévő csendőrőrsöt is.

2. Két évvel később, 1928-ban, egy csendőr tanulmányi bizottság Ausztriában járt. Ennek vezetője Szokó Viktor ezredes, tagjai pedig Pinczés Zoltán őrnagy és Vattay Ferenc százados volt.

3. A harmincas évek elején még három tanulmányúton vett részt a Csendőrség: Párizsban, Londonban és Brüsszelben. Ezeken Nemesszeghy László csendőr ezredes, Pinczés Zoltán és Hódossy-Strobl Pál csendőr őrnagyok vettek részt.⁵⁶

Látogatások

1. Az 1930-as évek elején a kanadai kir. csendőrség küldöttsége Magyarországon járt a m. kir. Csendőrség intézményeinek tanulmányozására. Budapesten a Böszörményi-úti csendőrlaktanyában a Központi Nyomozó Parancsnokság bűnügyi nyilvántartását és laboratóriumát értékelték ki. Majd a kiskunhalasi Lovas Tanosztálynál Huba Ferenc csendőr alezredes kiképzési módszerét vizsgálták meg. Végül a Hortobágy és Bugac homokbuckáit is végigportyázták a magyar lovas csendőrökkel. A látogatásról a Csendőrségi Lapok akkori száma is beszámolt, sőt fényképeket is közölt a két testület tagjainak bajtársias együttportyázásáról. A kanadai csendőrség tagjainak rendfokozata azonos a hadseregével, az mégsem a honvédelmi, hanem kizárólagosan az igazságügyminiszter rendelkezése alatt áll. Ennek ellenére katonás fegyelme kifogástalan, mely azonosnak mondható a volt m. kir. Csendőrség tagjainak fegyelmezettségével.⁵⁷

2. A lengyel csendőrség parancsnoka szakküldöttség élén 1937-ben látogatta meg a m. kir. Csendőrséget. A lengyeleket Folkusházy Lajos altábornagy, akkori csendőr felügyelő kísérte

és bemutatta nekik a testület budapesti intézményeit és vidéki működését. A lengyelek a látottakat nagyra értékelték és ezek alapján tervbe vettek néhány otthoni módosítást. Mikor vizionlátogatásra került sor, — felsőbb rendelkezésre — a belügy- és honvédelmi minisztériumba beosztott csendőrtisztek mentek el Varsóba. A küldöttség vezetője Olcsváry-Milvius Attila csendőr alezredes volt.⁵⁸

Csendőr üdülők

A tényleges szolgálatban álló csendőrtisztek, tiszthelyettesek és legénység, valamint családtagjaik orvosi vagy kórházi gyógykezelése díjmentes volt. Ezek betegség esetén a legközelebbi honvéd helyőrségi, vagy — szükség esetén — a helyi kórházat vették igénybe. Ezenfelül volt a testületnek két "gyógyháza" is, ahol a csendőrök és családtagjaik üdülést és pihenést találhattak.

1. A hévízi csendőrségi gyógyház 1925-ben az izületi betegségben szenvedők részére létesült. Ez hatalmas, fás, parkírozott telken épült, ahol kuglizó és tenispálya is volt. A gyógyház csupán májustól októberig működött; ez alatt az idő alatt mindig "telt ház" volt.

2. A Balatonfüreden felépített csendőrségi gyógyház 1930 június elején nyílt meg. Ebben: a) a szív és vérkeringési szervek betegségeiben és érelmeszesedésben; b) az emésztő és légzőszervek hurutos megbetegedéseiben; c) vese- és anyagcserebántalmakban; d) vérszegénységben és idegbetegségben szenvedők; valamint e) a kimerültségük miatt pihenésre és üdülésre szorulóknak nyelhetek elhelyezést.

A gyógyház téli és nyári üzemmel egész éven át nyitva volt négyhetes gyógyidőszakokkal. Ha volt férőhely, a téli sportot űzőket a téli időszakban, a rendes szabadságukat töltőket pedig bármikor felvették. A gyógyházi beutalásokat a belügyminisztérium csendőrségi osztálya engedélyezte: 1.) tényleges állományú csendőr egyének és a velük közös háztartásban élő, családi pótlékban részesülő családtagjaik számára; 2.) nyugállományú csendőr egyének, csendőrségi özvegyek, csendőrségi árvák és a velük közös háztartásban élő családi pótlékban vagy nevelési járulékbán részesülő családtagjaik számára; 3.) családi

pótlékot nem élvező olyan családtagot is beutaltak, akinek eltartásáról a csendőr egyén gondoskodott, mint például a házastársak szüleit, testvéreit, stb.

A tényleges állományúak részére illetékes parancsnokságuk a gyógyidőszak tartamára egészségügyi szabadságot engedélyezett. Ez az évi szabadságba nem számított be. A nyáron minden időszakra hatvankét tiszti és ugyanannyi legénységi egyént utaltak be. Ez télen negyven tiszti és negyven legénységi létszámra csökkent. Elvileg a beutaltak fele tényleges, míg a másik fele nyugdíjas egyén volt. Ezeket két- vagy háromágyas szobákban helyezték el úgy, hogy a családtagok lehetőleg együtt, vagy egymás szomszédságában voltak. Az ételmezés — reggeli, ebéd, uzsonna és vacsora — mindenki részére ugyanaz volt. A beutaltak a gyógyház fenntartására egy kis összeget fizettek, amely a tiszteknél rendfokozatuk szerint változott. Az orvosi szolgálat ingyenes volt, amit a belügyminiszter által szerződötett balatonfüredi orvos látott el.⁵⁹

Csendőrségi Közlöny

A Közlönyt a belügyminisztérium Csendőrségi Osztálya szerkesztette és államköltségen a Pallas Részvénytársaság nyomdájában nyomták. Első számát 1915-ben adták ki és 1944-ben érte el harmincadik évfolyamát. A hivatalos lap havonta kétszer jelent meg és három főrésze oszlott:

1. Személyes ügyek. Itt hirdették ki az előléptetéseket, kitüntetéseket, nyugdíjazásokat, névváltoztatásokat, stb.

2. Törvények, amelyek végrehajtását vagy ellenőrzését az országgyűlés valamelyik miniszteren keresztül a Csendőrségre bízta.

3. A miniszterelnök és a miniszterek által törvényes felhatalmazás alapján vagy saját hatáskörükben kiadott rendeletek, ha azok végrehajtásába vagy ellenőrzésébe a Csendőrséget is bevonták. Ezeken felül a Közlönyben jelentek meg azok a belügyminiszteri rendeletek is, amelyek a testület szervezésével, ellátásával, elhelyezésével, az őrskörletek megváltoztatásával és a szolgálat ellátásával foglalkoztak.

A Csendőrségi Közlöny minden őrsnek és tiszti parancsnokságnak járt. Az őrsparancsnok a heti oktatási óra keretében

ismertette beosztottjaival és azok tartalmát a havi vizsgáztatás alkalmával visszakérdezte. A Közlöny egyes számai és bekötött évfjaraai minden csendőr által elérhető helyen állottak, így az azokban foglaltakat bármikor bármelyikük elolvashatta.

Csendőrségi Lapok

A testület tagjainak előfizetéséből és a Csendőrségnél használt tárgyak hirdetési díjából tartották fenn a "Csendőrségi Lapok" című folyóiratot. A lap díszes formában havonta kétszer jelent meg, címlapján egy felszerelt lovas és gyalogcsendőr között szolgálati ló állott háttérben az ezeréves Magyarország körvonalaival. Előfizetési ára a harmincas években évi tizenkét pengő volt, amit a csendőr sajátjából fizetett. Hasznossága miatt a testület minden tagja előfizetett rá, mert a lap az ő életükkel, szolgálatukkal és a közbiztonsági problémákkal foglalkozott.

A Csendőrségi Lapok tartalma változatos volt. Komoly szakcikkek jelentek meg benne. Egyik évfolyamában például az állami pénzverde igazgatója írt a pénzhamisításról, egy egyetemi tanár a rögtönbíráskodásról, ítélőtáblai bírő pedig az okirat-hamisítással foglalkozott. Emellett számtalan csendőr tanulságos nyomozása, közbiztonsági tapasztalata vagy szórakoztató írása is megjelent benne.

A szakcikkeken kívül szerepeltek benne a csendőrnapiak, a tisztek és altisztek által rendezett teaestélyek, bálók és egyéb társadalmi összejövetelek. A személyi hírek, dícséretetek, jutalmak és pályázatok mellett volt még egy érdekes rovata: "Segítettem-e?" Ebben a csendőrök arról számoltak be, hol, mikor és mivel segítették az arra rászorulókat szolgálatukon kívül. A könyvismertetés rendszerint a terjedelmes lap utolsó oldalára került. A Csendőrségi Lapok 1944-ben érte el kiadásának harmincnegyedik évfolyamát.⁶⁰

Ennek utolsó száma december 1-én "Magyar Csendőr" címmel jelent meg.

LÁBJEGYZETEK

1 Eckhardt Tibor, "A magyar Nemzeti Hadsereg 50 éve történt megalakulásáról", *Egyesületi Értesítő*, 29. szám, 1. oldal.

2 Kelemen Béla, *Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez*, Szeged: nyomda nincs, 1923, 195. oldal.

3 Horthy Miklós, *Emlékirataim*, Buenos Aires, Talleres Gráficos Cagnasso, 1953, 112. oldal.

4 Balló István, "Ötven éve történt", *Egyesületi Értesítő*, 29. szám, 3. oldal.

5 Szabó Ágnes és Pamlényi Ervin, *A határban a halál kaszál; Fejezetek Prónay Pál Naplójából*, Budapest: Kossuth könyvkiadó, 1963, 72-73. oldal.

6 Horthy, i.m., 117. oldal.

7 Ugyanaz, 126. oldal.

8 Szabó és Pamlényi, i.m., 141. oldal.

9 Kun Béláné, *Kun Béla*, Budapest: Magvető, 1966, 323. oldal.

10 Report of the British Joint Labour Delegation to Hungary, "The White Terror in Hungary", May 1920, 1-26. oldal.

11 Horthy, i.m., 119. oldal.

12 Szabó és Pamlényi, i.m., 37. oldal.

13 Pogány József, *A fehér terror Magyarországon*, Bécs: nyomda hiányzik, 1920, 43. oldal.

14 Markovits György, *Magyar pokol*, Budapest: Magvető, 1964, 9. oldal.

15 Szabó és Pamlényi, i.m., 255. oldal.

16 Horthy, i.m., 106. oldal.

17 Gordon Brooks Shepherd, *The Last Habsburg*, New York: Weybright and Talley, 1968, 236. oldal.

18 Horthy, i.m., 137. oldal.

19 A m. kir. Minisztérium, *IV. Károly visszatérési kísérletei*, Budapest: Budapesti Hírlap Nyomdája, évszám hiányzik, 41. oldal.

20 Szabó és Pamlényi, i.m., 299. oldal.

21 V.I., "Csendőrségi Sportversenyek", *Egyesületi Értesítő*, 35. szám, 22-23. oldal.

22 Kozma Miklós, *A mai magyar közigazgatás*, Budapest: M. Kir. Állami Nyomda, 1936, 407-420. oldal.

23 Molnár Károly, "Kakastollas közbiztonság", *Magyarország*, 1970. évi 31. szám.

24 Bátty Kázmér, "Közlekedési alakulatok", leírás, 1972.

25 Fodaras József, "Vasúti őrsök", leírás, 1966.

- 26 Körmendi János, "A víziőrsők", leírás, 1966.
- 27 M. kir. belügyminisztérium, *Szervezeti és Szolgálati Utasítás a m. kir. Csendőrség számára*, Budapest: Stádium Sajtóvállalat, 1941, 33. oldal.
- 28 Ugyanaz, 15-16. oldal.
- 29 Kozma, i.m., 407-420. oldal.
- 30 Szervezeti és Szolgálati Utasítás, i.m., 31-32. oldal.
- 31 Kövendy Károly (összeállította és kiadta), *Magyar Királyi Csendőrség*, Toronto, Kanada: Sovereign Press, 1973, 5. oldal.
- 32 Szervezeti és Szolgálati Utasítás, i.m., 225-226. oldal.
- 33 Ugyanaz, 304-308. oldal.
- 34 Ugyanaz, 239-242. oldal.
- 35 Ugyanaz, 244. oldal.
- 36 Ugyanaz, 118. oldal.
- 37 Ugyanaz, 252-253. oldal.
- 38 Horthy, i.m., 129. oldal.
- 39 Karsai Elek, *Országgyarapítás—Országvesztés*, Budapest: Kosuth Könyvkiadó, 1961, I. kötet, 105. oldal.
- 40 Ugyanott.
- 41 Ugyanaz, I. kötet 124. oldal.
- 42 Ugyanaz, II. kötet, 29. oldal.
- 43 Zámbery Árpád, "Délbácska csendőri megszállása 1941-ben", napló, Nyugatnémetország, 1957.
- 44 Ismeretlen, *A m. kir. Csendőrség Zsebkönyve 1944*, Budapest: A Csendőrségi Lapok kiadása, 1944, 119-121. oldal.
- 45 Ugyanaz, 121-131. oldal.
- 46 Molnár, i.m., 1970/71. szám, oldalszám hiányzik.
- 47 Ridegh Rajmond és Olcsváry-Milvius Attila, *Bűnügyi Nyomozástan*, Budapest: Hornyánszky Viktor Rt., évszám hiányzik, I. kötet, 17. oldal.
- 48 Molnár, ugyanott.
- 49 Ridegh—Olcsváry, i.m., 16. oldal.
- 50 M. kir. Csendőrség Zsebkönyve 1944, i.m., 13-47. oldal.
- 51 Ugyanaz, 133-423. oldal.
- 52 Szervezeti és Szolgálati Utasítás, i.m., 271. oldal.
- 53 Ugyanaz, 38. oldal.
- 54 Ugyanaz, 149-151. oldal.
- 55 Ugyanaz, 42. oldal.
- 56 Vattay Ferenc, "Feljegyzések", Argentina: évszám nincs, XI. rész.
- 57 Kövendy Károly, "Kanadai kir. csendőrség", *Bajtársi Levél*, XXIV. évfolyam, 7. szám, 21-26. oldal.

58 Folkusházy Lajos, "Emlékeim", leírás, Salzburg, Ausztria, évszám nincs.

59 Magyar kir. belügyminisztérium, "A balatonfüredi m. kir. csendőrségi gyógyház szabályzata", 71.926 VI-b/1930. számú belügyminiszteri körrendelet, *Csendőrségi Közlöny*, XV. évfolyam, 10. szám, 1930 április 15, 77-81. oldal.

60 Ugyanott.

61 Beóthy Kálmán szerkesztő, *Csendőrségi Lapok*, 1939. évi XXIX. évfolyam, 1-24. számok.

A CSENDŐRSÉG A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚBAN

1. A HÁBORÚ KITÖRÉSE

Főbb indítók

Az I. világháború után megkötött Párizs környéki békekötések erősen megnyirbálták a legyőzött államok területeit és ezzel sok német, fehérorosz, magyar, bolgár, osztrák, horvát és szlovén nemzetiségű egyént kényszerítettek idegen állam fennhatósága alá.

A "népek önrendelkezési jogát", amelyet Woodrow Wilson amerikai elnök meghirdetett, a győztesek nemcsak a békekötéseknél, de a legyőzöttek későbbi békés revíziós törekvéseinél is teljesen figyelmen kívül hagyták.

Az erősen fejlett német ipart gazdaságilag teljesen megbénították, így az a világpiacon versenyképtelenné vált.

Magyarországot megfosztották ezeréves természetes anyagforrásaitól, így azokat súlyos pénzen kellett szomszédaitól megvásárolnia.

A Népszövetség, amelyet a versaillesi békekonferencia létesített, nem törődött a legyőzötteket ért igazságtalanságokkal, ami aztán angol-, amerikai-, franciaellenes szövetségbe sodorta ezeket a nemzeteket.

Az 1930-as években háborús veszteségekkel és gazdasági válsággal küszködő Németországban a kommunista párt nagyon megerősödött, ellensúlyozására a nemzetiszocializmus szervezkedett és hatalomra jutott.

Az 1917-es orosz és az 1919-es magyar forradalom emlékei, valamint a németországi példa ébren tartotta a kommunizmustól való félelmet, amelyet az egyes országokban felbukkanó baloldali földalatti mozgalmak még csak fokoztak.

58 Folkusházy Lajos, "Emlékeim", leírás, Salzburg, Ausztria, évszám nincs.

59 Magyar kir. belügyminisztérium, "A balatonfüredi m. kir. csendőrségi gyógyház szabályzata", 71.926 VI-b/1930. számú belügyminiszteri körrendelet, *Csendőrségi Közlöny*, XV. évfolyam, 10. szám, 1930 április 15, 77-81. oldal.

60 Ugyanott.

61 Beóthy Kálmán szerkesztő, *Csendőrségi Lapok*, 1939. évi XXIX. évfolyam, 1-24. számok.

A CSENDŐRSÉG A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚBAN

1. A HÁBORÚ KITÖRÉSE

Főbb indítók

Az I. világháború után megkötött Párizs környéki békekötések erősen megnyirbálták a legyőzött államok területeit és ezzel sok német, fehérorosz, magyar, bolgár, osztrák, horvát és szlovén nemzetiségű egyént kényszerítettek idegen állam fennhatósága alá.

A "népek önrendelkezési jogát", amelyet Woodrow Wilson amerikai elnök meghirdetett, a győztesek nemcsak a békekötéseknél, de a legyőzöttek későbbi békés revíziós törekvéseinél is teljesen figyelmen kívül hagyták.

Az erősen fejlett német ipart gazdaságilag teljesen megbénították, így az a világpiacon versenyképtelenné vált.

Magyarországot megfosztották ezeréves természetes anyagforrásaitól, így azokat súlyos pénzen kellett szomszédaitól megvásárolnia.

A Népszövetség, amelyet a versaillesi békekonferencia létesített, nem törődött a legyőzötteket ért igazságtalanságokkal, ami aztán angol-, amerikai-, franciaellenes szövetségbe sodorta ezeket a nemzeteket.

Az 1930-as években háborús veszteségekkel és gazdasági válsággal küszködő Németországban a kommunista párt nagyon megerősödött, ellensúlyozására a nemzetiszocializmus szervezkedett és hatalomra jutott.

Az 1917-es orosz és az 1919-es magyar forradalom emlékei, valamint a németországi példa ébren tartotta a kommunizmustól való félelmet, amelyet az egyes országokban felbukkanó baloldali földalatti mozgalmak még csak fokoztak.

A semlegesség álláspontján

Magyarország kis területével, korlátolt gazdasági erőforrásaival és jelentéktelen katonai erejével nem játszhatott szerepet a béke fenntartásában. Ettől függetlenül az ország 1941 június 27-ig igyekezett távol maradni a háborútól. Ezért:

1. Az igazságtalan trianoni béke revízióját 20 éven keresztül csupán békés eszközökkel próbálta megoldani.

2. Horthy kormányzó 1939 június 14-én országgyűlési megnyitó beszédében azt javasolta, hogy a béke érdekében a vitás kérdések megtárgyalására "a világ legmagasabb és legönzetlenebb fóruma", a pápa tegyen javaslatot a nagyhatalmaknak.¹

3. Németország 1939 szeptemberében kérte a magyar vasútvonalak használatát, hogy Lengyelországot délről is megtámadhassa. A kormány ezt elutasította, sőt a kormányzó parancsot adott a hidak felrobbantására is, amennyiben a németek megkísérelnék a magyar területen való átvonulást.²

4. Teleki Pál miniszterelnök, amint felismerte, hogy az ország belesodródik a háborúba, öngyilkos lett.

5. Németország a Benelux-államok megszállása, Észak-Franciaország és Jugoszlávia elfoglalása után 1941 június 22-én a Szovjetuniót is megtámadta. Követelte, hogy Magyarország is lépjen be mellette a háborúba. Az első magyar minisztertanács ezt elutasította, a második minisztertanács azonban a vezérkari főnök és a honvédelmi minisztert helyettesítő tábornok érvelésére úgy határozott, hogy a diplomáciai kapcsolatot megszakítja ugyan a Szovjetunióval, de a háborúba nem avatkozik bele.³

Kassa bombázása, a hadiállapot

A német-szovjet háború kitörése után négy nappal — azaz június 26-án — Kassa és Munkács magyar városokat ismeretlen repülőgépek megbombázták. Többen életüket veszítették, sokan megsebesültek. *Werth Henrik* vezérkari főnök jelentése szerint (mert egy repeszdarabon a leningrádi lőszergyár jegyét ismerték fel) "a támadást szovjet repülőgépek hajtották végre". Másnap, június 27-én délelőtt *Bárdossy László* miniszterelnök rövid nyilatkozatban bejelentette, hogy "e támadások következtében Magyarország és a Szovjetunió között a hadiállapot beállott."⁴

(70. melléklet)

A vezérkari főnök jelentésével megegyezik *Adonyi Ferenc* honvéd őrnagy véleménye is, aki "*A magyar katona a második világháborúban*" című munkájában szintén szovjet repülőkre hárítja Kassa bombázásának felelősségét. A bombázás következtében szerint 35 személy meghalt, 63 súlyosan, 22 pedig könnyebben megsebesült.

Ezzel szemben *Krudy Ádám* repülő ezredes, a kassai repülőtér akkori parancsnoka, azt jelentette Bárdossy miniszterelnöknek, hogy a bombákat német gépek dobták le. Bárdossy, mivel a hadiállapot a két ország között időközben beállott, ezt a jelentést eltitkolta, azokat pedig, akik Krudy megállapításáról értesültek, hallgatásra utasította.⁵

Újszászy István, a magyar vezérkar kémelhárító osztályának vezetője a háborús bűnösök perében tett nürnbergi vallomásaiban azt állította, hogy a kassai bombázás terve Fütterer német tábornok légügyi attasétól és László Dezső vezérőrnagytól származott, akik megegyeztek, hogy szovjet felségjelekkel átfestett német repülőgépek támadást hajtanak végre a keleti határmenti magyar városok ellen.

Fenyő angol nyelvű könyve szerint semmi bizonyíték nincs arra, hogy Kassa bombázásában németek vagy magyarok bármilyen formában közreműködtek volna. Az író hivatkozik C. A. Macartney angol egyetemi tanár véleményére, amely szerint a Szovjetunióba menekült cseh pilóták hajtották végre a támadást. Ezt *Andrej Andele* cseh születésű szovjet repülőtiszt a tengelyhatalmak fogságában be is ismerte.⁶

2. PARTIZÁNELHÁRÍTÁS

Razzia Bácskában

A magyarság létszámának ellensúlyozására az I. világháború után a Magyarországtól elcsatolt Délvidékre a jugoszláv kormány vagy kétszázezer szegénysorsú szerb, bosnyák, rác és montenegrói családot telepített. Ezek ott a magyarság rovására házat és kisebb földterületet kaptak. A telepéseket századokba, azaz "cseták"-ba osztották be és "csetnikek"-nek nevezték. Katonai kiképzésen kívül szabotázs-cselekmények elkövetésére is

megtanították, majd a magyar hadsereg bevonulása előtt felfegyverezték őket.

Ahogy a kommunista párt a Délvidéken erősödött, a telepések egy része annak partizán mozgalmához csatlakozott. Eleinte ezek együttműködtek a csetnikekkel. Amikor azonban kiderült, hogy a partizánok kommunista államformát akarnak Jugoszláviában, a nemzeti érzésű csetnikek ellenük fordultak. Az angolszászok kezdetben a királyhű csetnikeket támogatták, de később Titó partizánjait halmozták el segítségükkel.

Bácska visszavétele után a magyar kormány a telepéseket vissza akarta küldeni eredeti lakhelyükre. A csetnikek, de főképp a partizánok nem akartak visszamenni, mert a kommunista párt helybenmaradást követelt tőlük. Ezek erdőkben, félreeső tanyákban, rokonaik vagy megbízható barátaik házában húzódtak meg. A magyar hatóságok ebben az időben csupán adatgyűjtésre szorítkoztak. Segítségükre voltak a volt jugoszláv kommunistaellenes csendőr- és rendőrtisztek, akik ládászámra adták át az adatokat a magyar rendőrségnek és csendőrségnek. Ezt tették a délvidéki magyarok és több szerb is. A helyi lakosság adatai nem voltak mindig tárgyilagosak; nagy szerepet játszott az egyéni bosszú és a nemzetiségi gyűlölet.⁷

Az egyik kommunista forrás szerint "a bevonulást követő néhány hónap hozott valamelyes nyugalmi állapotot. Ez azonban csak addig tartott, amíg a haladó erők magukhoz tértek az első kábulatból. Hamarosan megtalálták a kapcsolatot a szétszórta antifasiszta erők és akcióba léptek."⁸ A szervezett partizántevékenység először Szerbiában, Boszniában, Montegróban és Horvátországban indult meg. Később központi parancsra a kommunisták Bácskába is — főleg a Sajkásságba, ahogy az Újvidék-Titel-Csurog háromszöget nevezték — kezdtek beszivárogni. A német megszálló hatóságok elfogott futárok és kézrekerült partizánok útján már előre tudtak a bácskai kommunista felkelésről és erre figyelmeztették is a magyarokat.⁹

A törvényellenes partizántevékenységről az ifjúkora óta kommunista Buzás János a következőket írta könyvében:

Július közepétől kezdve néhány helyen szabotázs-cselekmények, szórványos fegyveres összetűzések történtek. A szabo-

tázasakciók száma egyre nőtt. Itt is, ott is felröppent a vörös kakas a behordott asztagokra, fasisztabarát földbirtokosok csűrjeire, tanyáira. Ősztől kezdve hatalmas kenderkazlak és bevagonírozott szállítmányok gyulladtak ki. Az ellenállók telefon- és vasutvonalakat rongáltak meg, megtámadtak kisebb karhatalmi járóőröket, vonatszerelvényeket robbantottak fel és siklattak ki.¹⁰

A szegedi csendőrkerületi parancsnokság nyilvántartása szerint a Délvidéken több csendőrt is megölték portyázás közben. Ilyen eset még a községek utcáin vagy házkutatát esetén is előfordult.

Egy Csirparov nevű cipész hazafias felbuzdulásában igazi partizán "hős" módra hátulról lőtt nyakon egy csendőrt, akinek azonban még volt annyi ereje, hogy pisztolyt rántson és megfordulva, a támadót agyonlője. Ez még 1943-ban volt. Csirparov a "néphős" elnevezést kapta és utcát neveztek el róla Újvidéken. Az az utca, ahol "hőstettét" végrehajtotta és ahol a megérdemelt büntetést a helyszínen meg is kapta szerencsétlen áldozatától, aki a helyszínen szintén meghalt, az ő nevét viseli.¹¹

Egy másik forrás szerint az elfogott kommunisták azt vallották, hogy a Duna-Tisza közéről a Sajkásvidékre húzódtak a még szabadon lévő társaik. Bánátról is erre a részre szivárogtak át fegyveres partizánszázadok. Céljuk az volt, hogy e terület harcos szerbjeit is magukkal rántsák és január 6-án (szerb karácsony) Szent Bertalan éjszakát rendezzenek és e terület magyarságát, németiségét kiirtsák.

Az újvidéki nyomozó csoportok e hírek ellenőrzésére a vallomásokban Zsablyától keletre megnevezett tanyákon állítólag tartózkodó partizánok felkutatására 6 csendőrnyszázadot vezényeltek ki. E csoport a zsabylai csendőrség legénységével és határvadász járőrökkel megerősítve a kérdéses tanyán január 4-én reggel rajta akart ütni. A vállalkozás azonban balul ütött ki. A csoport kellő előzetes felderítés nélkül közelítette meg a tanyát. A tanyában tartózkodó partizánok (kb. 1 szakasz) egész közel engedték magukhoz a csoportot. Azt tűzzel szétugrasztot-

*ták. Eközben több csendőr, köztük az őrsparancsnok és a határvadászok elestek vagy megsebesültek.*¹²

Ezt a harcot Zsablyán nagy kutatás követte. Állítólag a szerb lakosság egy része támogatta a kommunista partizánokat. Az orvlövészek egy része a felelősségrevonás elől elrejtőzött a környéken, így a kutatást a Sajkásvidék egész területére kiterjesztették. Ennek végrehajtására Deák László honvéd ezredes parancsnokságával három honvéd zászlóaljat vezényeltek ki. Miután az a hír terjedt el, hogy a partizánok egy része behúzódot Újvidékre, 1942 január 21-én, 22-én és 23-án ott is razziát tartottak, amelynek vezetői Grassy József (honvéd) vezérőrnagy és Deák László honvéd ezredes voltak. Mint legfelsőbb parancsnok, jelen volt Feketehalmy-Czeydner Ferenc altábornagy, a szegedi hadtest parancsnoka is.

Grassy az ottlévő honvédségi alakulatokon kívül saját parancsnoksága alá rendelte az Újvidéken lévő rendőrséget és az oda összpontosított Csendőrséget is. A razzia tervét Tallián József, az újvidéki rendőrkapitány helyettese és Gaál Lajos csendőr alezredes készítette el.

*A terv szerint a várost teljesen körülférték és három körzetre osztották. A razzia lefolytatására 240 járőrt rendeltek ki. A kutató járőrök feladata az volt, hogy a lakosságot igazoltassák. Aki nem tudja magát kellőképpen igazolni, azokat a kísérő járőröknek adják át, a kísérő járőrök hátrakísérik őket a gyűjtő járőrökhöz, akik aztán az elfogottakat a gyűjtőhelyre, a leventeotthonban felállított igazoló bizottság elé viszik. A kutatás iránya a város külső területeitől a belváros felé halad. Aki a helybeli lakosokból összeállított igazoló bizottság nem igazol, rögtönítélő bizottság elé kerülnek, és halállal büntetendők.*¹³

A kivégzéseket a Dunaparton, a strandon hajtották végre. Az áldozatokat itt tarkón lőtték, holttestüket pedig a Dunába dobták.¹⁴ A kivégző katonai alakulat parancsnoka Korompay Gusztáv főhajónagy volt, aki a kivégzésekre a parancsot Grassy vezérőrnagytól kapta.¹⁵ A kivégzettek száma a különböző

források szerint váltakozik. Kállay 2,000, Horthy 1,300, Fenyő 3,309, Karsay 2,111, Buzási pedig 3,340 személy kivégzéséről tett említést.

Macartney szerint a délvidéki razziákban magyar részről öt tiszt és hatvan legénységi állományú egyén, a helybeli lakosság közül 2.350 személy pusztult el. Az író a jugoszláv partizánmódszerek ellen a mérsékelt tisztogatást elkerülhetetlennek ítéli, de az ily szigorú megtorló intézkedést indokolatlannak tartja.¹⁶

Amint az újvidéki események híre elterjedt a fővárosban, az országgyűlés magyarázatot kért *Bárdossy László* akkori miniszterelnöktől. Bárdossy csupán nagyszabású partizán támadásról és annak jogos katonai leveréséről beszélt. 1942 március 10-én *Kállay Miklós* lett a miniszterelnök, aki *dr. Babos József hadbíró* ezredes vezetésével bizottságot küldött ki Újvidékre a tények felderítésére. A bizottság nyolcszázoldalas jelentésben számolt be az ott történt eseményekről. A beszámoló alapján a vezérkari főnök ügyészi nyomozást rendelt el. Az ügygel kapcsolatosan először *Popovics Milán*, majd *Bajcsy-Zsilinszky Endre* szólalt fel a képviselőházban.¹⁷ Mind a ketten kivizsgálást, felelősségre vonást és az áldozatok hátramaradottjai részére kártérítést kértek.

A kivizsgálás megindításának valódi hátterét Sally Dezső így ismertette könyvében:

Az eljárás nem most indult meg, hanem közvetlenül az események után, amikor a "razziában" résztvevő katonai és csendőri parancsnokságokat fölöttes hatóságai felszólították, hogy hivatalos jelentésben igazolják eljárásukat. A katonák jelentését a vezérkari főnök elfogadta s ezzel az ügyet le is zárta. A csendőri fórumok azonban skrupulózusabbak voltak, tekintve, hogy a csendőri szabályzat értelmében minden egyes fegyverhasználat jogosságát kimerítően igazolni kell. A csendőri jelentés vizsgálatánál merült föl a kérdés, hogy a fegyverhasználatra ki adott parancsot, erre az a felelet érkezett, hogy a katonai parancsnokság. Ennek következtében ki kellett hallgatni a szegedi hadtest számos tisztjét. A hadtestet azonban időközben a harctérre vitték s így a kihallgatások halasztást szenvedtek. Az adatgyűjtést tavaly (1943) júliusban fejezték be s októberben

készült el a vádirat. A terjedelmes aktacsomót akkor újból a vezérkari főnökség elé terjesztették, amely most már hozzájárult a vádemeléshez.¹⁸

A Vkf. bírósága az 1930:III. törvénycikkbe ütköző hűtlenség bűntette címén három honvéd- és tizenkét csendőrtisztet helyezett vád alá. A legfontosabb részletek a következők voltak.¹

1. Vitéz Feketehalmy-Czeydner Ferenc altábornagy, elsőrendű terhelt, a karhatalmi erők parancsnoka az utasítástól eltérő rendelkezéseket adott ki. Az elkövetett visszaélésekről felsőbb helyre a valóságnak meg nem felelő jelentést tett. A Vkf.-nek azután a rendelete után, hogy minden vérengzést akadályozzon meg, eltúrta, hogy másnap Újvidéken még 803 személyt agyonlőjjenek.

2. Vitéz Grassy József honvéd vezérőrnagy, másodrendű terhelt, vésztörvényszéket alakított, annak keretében bírói ítélet nélkül a kijelölteket kivégeztette.

3. Vitéz Deák László honvéd ezredes, harmadrendű terhelt, amikor Csurogról jelentették, hogy a hombárban őrzött foglyok kitörték és az örök fegyverhasználata következtében közülük sokan megsebesültek, parancsot adott a sebesült foglyok agyonlövésére. Később az iskolában és az istállóban őrzött foglyok agyonlövését is elrendelte.

4. Vitéz Báthory Géza csendőr alezredes, negyedrendű terhelt, mint a Zsablyán és Újvidéken közreműködő csendőr-alakulatok parancsnoka, ellenőrző kötelességét nem teljesítette. Felmerült ellene a gyávaság gyanúja is.

5. Vitéz Gaál Lajos csendőr alezredes, ötödrendű terhelt az Újvidéken alkalmazott csendőrökből és honvédekből alakított járőrök ellenőrzését elmulasztotta.

6. Fóthy Ferenc csendőr alezredes, hatodrendű terhelt valótlan jelentéseivel és a honvéd Vkf. nevében illetéktelenül tett kijelentéseivel a zavart növelte.

7-15. H.J. csendőr alezredes, dr. Zöldy Márton, dr. Kun Imre és még négy rangban fiatalabb csendőr százados, valamint két csendőr főhadnagy terheltek, a vegyes csendőr és honvéd járőrök ellenőrzésére hivatott parancsnokok, súlyos kötelességmulasztást követtek el azáltal, hogy járőreik ellenőrzését

elhanyagolták.

Az ügyészség vádat emelt még dr. Zöldy Márton csendőr százados ellen azért is, mert az újvidéki kivégzések egy része az ő tudtával történt; egy másik csendőr százados ellen azért, mert Deák László honvéd ezredes törvénytelen parancsát Csurogon végrehajtotta. Az "Emlékeztető" nem említette Korompay Gusztáv főhajónagy nevét, aki az újvidéki kivégzéseket vezette.

Az ítélelhozatal előtt Feketehalmy-Czeydner altábornagy, Grassy vezérőrnagy és Deák ezredes Németországba szökött. Ezt Zöldy Márton készítette elő, aki előre Bécsbe szökött, míg a három magas rangú honvéd tiszt Albrecht főherceg határmenti birtokáról sétált át a német határon. Kiadatási eljárás nem indult ellenük, mert a szökevények azonnal jelentkeztek a német SS-be, ahova felvették őket. A Kállay-kormány 1944 január 18-án a Magyar Távirati Irodán keresztül tájékoztatta az ország lakosságát a magas rangú tisztek szökéséről, megemlítve, hogy ezek "vádolt társaikat, akiket vezettek, cserbenhagyták és ezzel önmaguk felett mondták ki az ítéletet."

A tárgyalás a katonai büntetőtörvénykönyvben megállapított szabályok szerint 1943 december 14-én kezdődött Budapesten a Margit körút 85. szám alatti katonai büntetőintézet tárgyalótermében. A bíróságnak három altábornagy tagja volt: Náday István elnök, Németh József és Kiss János tagok. Dr. Babos József hadbíró ezredes volt a vádló, aki előzőleg a helyszínen három hónapon keresztül nyomozta a történeteket. A tárgyalást dr. Gazda Imre hadbíró százados vezette.

A hadbíróság egy hónapi tárgyalás után a vádlottakat bűnösöknek találta; közülük öt személyt halálra és húsz személyt öttől tizenöt évig terjedő börtönbüntetésre ítélt. Halálra ítélték Feketehalmy-Czeydner Ferencet, Grassy Józsefet, Deák Lászlót, Zöldy Mártont és Korompay Gusztávot.²⁰

A tárgyalás befejeztével a csendőrtisztek egy kivételével megkezdték büntetésük letöltését. Ezt a német megszállás félbeszakította. Az SS-be lépett magas rangú honvédtisztek a német megszálláskor visszamentek Budapestre, ahol idegen nyomásra jó beosztást kaptak. Az esettel kapcsolatban rendelet figyelmeztette a csendőröket, hogy még honvédségi alárendeltségben teljesített karhatalmi szolgálatban is csupán saját

Szolgálati Utasításuk szerint járhatnak el. (71. melléklet)

A magyar kormány a razziában elszenvedett veszteségek és károk összeállítására Balla Pál belügyi államtitkár elnökletével bizottságot nevezett ki, amely a lakosság bejelentései alapján a helyszínen ezt el is készítette. Az országgyűlés az anyagi károk jóvátételén felül még évi tizenkét millió pengőt is megszavazott a razziában eltűntek és kivégzettek hátramaradottjainak életjáradékul.²¹

Partizánharc Zsablyán

A szerencsétlen kimenetelű újvidéki razzia után hosszú ideig nyugalom volt a Sajkasságban. A háború közeledtével, 1943 decemberében, ismét fellángolt ott a partizánmozgalom. Ekkor volt tanfolyam az újvidéki határvadász laktanyában. Szabó József határvadász hadnagy a partizánelhárítás módozatait oktatta a különböző iskoláktól odavezényelt csendőröknek és határvadászoknak. A kiképzés harmadik napján a tanfolyam hallgatóit riadóztatták és három tehergépkocsin Zsablyára szállították. Oda rendelték még az újvidéki csendőriskolát és egy határvadász zászlóaljzat is. Az összevont erők parancsnoka Zalasdy Ferenc csendőr alezredes lett. Feladata a környéken bujkáló partizánok elfogása volt. Egy hatalmas kukoricásban találtak rájuk. Tűzharc keletkezett, amelyben tíz szerb partizán elesett. Új angol és zsákmányolt német géppisztolyuk volt. A zsablyai temetőben hantolták el őket. Ugyanott temették el korábban az előző évi partizántámadás mintegy negyven csendőr áldozatát is.²²

Bácska végnapjai

Nagyiványi Ödön csendőr százados, a szabadkai szárny utolsó parancsnoka, 1944 szeptember 3-án, vasárnap Jaromarovits Lajos tavankúti bunyevác földbirtokoshoz kapott meghívást. A csendőr százados Róhm Tibor szabadkai kereskedővel és temetkezési vállalkozóval ment ki hozzá. Róhm apja az első világháborúban tartalékos hadnagy, édesanyja és felesége magyar származású volt. Mindkét család a Csendőrségnek régi barátja és bizalmasa volt. Egy kellemes este után a meghívottak este tíz óra körül hazaindultak. Már közel jártak a városhoz,

amikor annak villanygyárát felrobbantották. A szárnyparancsnok csendőreivel a helyszínre sietett. Kiderült, hogy a tizenöt fős honvéd őrséget tíz partizán lefegyverezte és bezárta az őrszobába. Négy partizán a gépházat robbantásra előkészítette, majd különböző irányban elmenekültek. A robbanás három perc múlva bekövetkezett.

Szeptember 6-án a partizánok Ludapuszta jegyzőjét, dr. Komoróczy Istvánt — aki lófogató járműjén Szabadkára igyekezett — útközben megtámadták és megölték. Hasonló sors ért szeptember 7-én egy Szabadka mellett lakó magyar kocsmáros két fiával együtt. Az ablakon keresztül kellett nekik kimenniük, úgy ölték meg egyiket a másik után.

Szeptember 10-én egy három fős járőr a szabadkai szőlőhegyekben ment lesállításba. Éjfél előtt a járőr parancsnoka a vasút távbeszélő vonalán jelentette, hogy a partizánok megtámadták őket. Bárányos Károly csendőr szakaszvezető súlyosan megsebesült. A szárnyparancsnok félórán belül csendőreivel vasúti mozdonyon érkezett a helyszínre. Bárányos időközben meghalt, a partizánok eltűntek. A halott csendőrt szülőfalujába, Bácsalmásra szállították, ahol temetésére jóformán az egész község kivonult. A szárnyparancsnok mondta a búcsúbeszédet.

Szeptember második felében, egy késő délután, Szabó János csendőr a tavankúti őrsről megjelent a szárnyparancsnokságon és jelentette, hogy a délelőtti folyamán Jaromasovits parancsnoksága alatt vagy kétszáz partizán a hat fős tavankúti csendőrőrsöt lefegyverezte. Neki a hátsó ablakon sikerült kiugrania és megszöknie. A partizánok a támadás után bemenekültek a környéken lévő kukoricásba.

A légi- és partizántámadások miatt a debreceni csendőr-századot — parancsnokával, Andrásy Gyula őrnaggyal — kirendelték a szabadkai szárny megerősítésére. Néhány nap múlva azonban a századot a honvédséghez osztották be. Az óbecsei harcokba bevetett Andrásy őrnagy és csendőrszázadának legnagyobb része hősi halált halt.

Időközben a huszár hadosztályt mozgósították és Scheel vezérőrnagy parancsnokságával Szabadkáról a harctérre irányították. A hadosztály a legválságosabb időkben csak utazga-

tott, nem került bevetésre. Az egész Bácska viszont a határvadász egységeken kívül nem rendelkezett komoly erővel. Ennek következtében a szabadkai szárny megmaradt csendőreivel október 20-án, amikor a szovjet csapatok a város nagy részét már birtokba vették, elhagyta állomáshelyét és Zomborba települt át. Mivel komoly védelem nem volt, innen is tovább húzódtott nyugat felé, majd a bezdáni komp utolsó járatával átment a Dunántúlra. Ezzel Bácska teljesen a szovjet csapatok kezébe került.²³

Jugoszláv megtorlás

A háború végén, amikor a kommunista erők a németeket kiszorították Jugoszláviából, a magyar csapatok is kivonultak Bácskából. A csendőrök az utolsó pillanatig helyükön maradtak, hogy megvédjék a lakosságot az esetleges túlkapásoktól. Szigethy György, aki akkor Újvidéken tartózkodott, így emlékezett meg könyvében azokról a napokról:

*1944 október 20-án az utolsó rendfenntartó csendőralakulatok is sorsára hagyták Újvidéket. Zomborban már a partizán csőcselék garázdálkodott. Óbecsénél a Tiszán átkelt szovjet csapatokkal egyesült partizán hordák remélték elvágni az Újvidékről Budapest felé vezető vasútvonalat, hogy ily módon megakadályozzák a Bácskában rendfenntartó szolgálatot teljesítő alakulatok elvonulását. Ez nem sikerült. A Csendőrség az utolsó percre kitartott ugyan, de még idejében visszavonult a Dunán keresztül.*²⁴

A magyarok kivonulása után az angol és amerikai segítséggel hatalomra jutott jugoszláv kommunisták bosszút álltak az újvidéki eseményekért. A magyarországi és a szovjet-orosz kormány kiszolgáltatta a jugoszláv kormánynak a "háborús bűnösök"-ké nyilvánított egyéneket. Az utóbbiak még Horthy kormányzó kikérését is megkísérelték, de ezt az angol-amerikai hatóságok megtagadták.

A magyar háborús bűnösök perének végső tárgyalását 1946 október 22-én tartották Újvidéken, ahol minden vádlottat halálra ítélték. Ezek közül november 4-én az újvidéki fogház udvarán agyonlőtték: Szombathelyi Ferenc vezérezredest, a

vezérkar főnökét; Bajor Ferenc vezérőrnagyot, a katonai közigazgatás vezetőjét; Gaál Lajos csendőr alezredest; Bajsay Jánost, Bács-Bodrog megye alispánját; Nagy Miklós újvidéki polgármestert és Perepatics M. újvidéki kereskedőt. Ezen a napon a város szélén egy kaszánya előtt akasztották fel Grassy József vezérőrnagyot és Zöldy Márton csendőr századost. Másnap Zsablyán a "nép" agyonverte Feketehalmy-Czeydner Ferenc altábornagyot, akit nem akasztottak fel, mert gégeoperáción ment keresztül és a nyakán át lélegzett.

A felsoroltakon kívül Újvidéken kivégezték még: Popovics Milán szerb nemzetiségű képviselőt is, aki pedig elsőnek szólalt fel az újvidéki razzia túlkapásai ellen a magyar parlamentben; Báthory Géza csendőr alezredes újvidéki csendőr osztályparancsnokot; Zombory Gyulát, az újvidéki rendőrkapitányság vezetőjét; Varró J. rendőr detektívet; és Deák L. főispánt, bár az a razzia ellen annak idején tiltakozott. Életével fizetett még Vlassits M. mozsori községi jegyző, Vukovári M. zsabylai főszolgabíró és Juhász Sándor csendőr őrmester is.²⁵

A helyi lakosságnak semmi köze nem volt az újvidéki razziához, Titó partizánjai 1944-ben és 1945-ben mégis tömegesen deportáltak és végeztek ki ártatlan magyarokat. Az áldozatok száma a becslések szerint felülmúlta az újvidéki és zsabylai magyar vérengzések áldozatainak számát.

Szigethy György könyvében felsorolt helyeket és eseteket, amikor minden kikérdezés és bírói ítélet nélkül jugoszláv partizánok százszámra végeztek ki magyarokat. Leírta a Petőfi Brigád történetét is. Még 1944-ben a jugoszláv kommunisták utasították a bácska-topolyai születésű Varga Istvánt, aki együtt harcolt Titóval a spanyol polgárháborúban, hogy szervezzen egy színmagyar hadosztályt.

A jelszó az volt: Mutassuk meg mi, magyarok hűségünket Titó elvtárs és az új Jugoszlávia iránt. Mutassuk meg, hogy nem értünk egyet azokkal a magyar "fasisztákkal". Mutassuk meg, hogy mi fegyverrel harcolunk az új Jugoszláviáért. Aki nem jelentkezik, az "fasiszta" és a nép ellensége! Mint ilyen, aztán el fogja venni méltó büntetését.

Az így szervezett és rosszul felfegyverzett több ezer főből álló

Petőfi Brigádot a szerémségi Bolmány községnél 1945 elején nekihajtották a német túlerőnek, ahol a magyar brigád kilencven százaléka elpusztult.

Délvidéken az internálótáborok parancsnoka 1944/46-ban Andrejev M. partizán ezredes, egyik helyettese pedig a szerb-orosz szülőktől származó Pisarev Gyorka partizán főhadnagy volt. 1946 nyarán Belgrádba rendelték őket. Ott Rukavina Iván tábornok parancsot adott a bácskai magyar és német internálótáborok felszámolására, mert azt boszniai és montenegrói telepéseknek utalták ki. Pár nap múlva, egyik éjjel, a Pisarev felügyelete alatt lévő táborba betört ismeretlen polgári egyének az internáltak nagy részét lemészárolták. Az esetről suttogni kezdtek. A tömeggyilkosság híre külföldre is eljutott. Amikor 1948-ban a jugoszláv kommunisták amerikai segítséget kértek, mindkét partizán tisztet nyilvános tárgyaláson tömeggyilkosságért életfogytiglanra ítélték és a Sremska Mitrovica-i börtönbe zárták. Így aztán a várt nyugati segítség nemsokára meg is érkezett.²⁶

Felvidéki partizánok

Kárpátalján, Felvidéken és Észak-Erdélyben a partizánharc 1944 őszén lángolt fel.

E területen azok a csoportok tevékenykedtek, amelyeket a kommunista párt külföldi bizottsága szervezett a Szovjetunióban. Ezek a csoportok az Ukrán Partizán Vezérkar alárendeltségébe tartoztak, annak utasításai szerint cselekedtek. Feladatuk volt, hogy katonai és szabotázsakciókat hajtsanak végre,...adatokat gyűjtsenek... és ezeket rádión eljuttassák az Ukrán Partizán Vezérkarhoz.²⁷

Tóth könyve szerint több mint tíz partizáncsoport működött Magyarországon, de ezek a hadműveletekben különösebb szerepet nem játszottak. A Csendőrség, amely elsősorban a vidéki lakosság közbiztonságáért volt felelős, a honvédséggel karöltve felkutatta a partizáncsoportokat. Az elfogottakat a hadbíróság elé állították, ahol a hágai nemzetközi egyezmény megsértéséért vád alá helyezték őket.

1. Az első partizáncsoportot 1941 szeptember 1-én éjjel a

Miskolc és Görömböly közötti mezőn dobták le repülőgépről. Tulajdonképpen Németországba igyekeztek, de a kedvezőtlen időjárás miatt véletlenül Miskolc környékére kerültek. A csoport csupán négy főből állott. Parancsnoka egy odesszai születésű, 28 éves szovjet vezérkari százados volt. Az egyik partizán leszálláskor egy eperfán fennakadt, ejtőernyőjének zsinórja megfojtotta. A másodikat a Miskolci Csendőrskola hallgatói a szikszói határban ki nem nyílt ernyője mellett holtan találták. A harmadik partizán búvóhelyét egy vasúti őr bejelentette a helybeli csendőrőrsnek. A parancsnokot Ferenczy Márton csendőr alhadnagy fogta el a miskolc-bánrévei műút mellett.

2. A Magyarországra küldött partizánok egy részét Rákosi, Vas és Gerő toborozta a Szovjetunióban lévő magyar hadifogolytáborokból. A jelentkezőknek jó állást és gyors előremenetelt ígértek. Ezeket Kievtől délnyugatra 10 km-re egy kastélyban hat hétig képezték robbantásokra, szabotázs-cselekményekre és kommunista propaganda terjesztésére. Egy így kiképzett tizenhárom fős csoport szeptember 8-án indult el Kievből német jelzésű repülőgéppel. Parancsnoka egy szovjet főhadnagy, helyettese pedig Szőnyi Márton magyar repülő hadnagy, aki hadifogolyból vált partizánná. Az elhagyott ejtőernyőket Ózd mellett az erdőben cigányok találták meg. Egy asszony az esetet jelentette a helybeli csendőrőrsnek. Az erdőt egy zászlóaljnyi honvédség, önként jelentkező leventék és egy kisebb csendőrcsoport körülzárta és átkutatta. Egy 12 főből álló honvéd járőr a járdánházai erdőőr-ház mellett tűzharcba keveredett a partizánokkal. A közelben lévő Ferenczy Márton csendőr alhadnagy 11 csendőrével oldalról megközelítette a partizánokat, majd fészkükből kivetette őket. Négy partizán harcképtelenné vált, három megadta magát, hat pedig elmenekült. Menekülés közben az orosz partizán nő rádiójának alkatrészait eldobálta, így az üldöző csendőrök könnyen követhették őket. A következő tűzharcnál négy partizán elesett, köztük a szovjet főhadnagy és a volt magyar repülő hadnagy is. A partizán nő és egyik társa átszökött Szlovákiába.

3. Szeptember 18-án tizenkét főből álló partizán csoportot dobtak le az oroszok a Hangony mellett lévő erdőbe. Ezt a csoportot a csendőrök a lakosság segítségével még aznap

elfogták. Borsodnádasd határában szintén leszállt egy tizenegy főből álló partizáncsoport, de azt is felszámolták. Mindkét csoportnak Ózdon és Diósgyőrön kellett volna robbantásokat végeznie.²⁸

A Kárpátok tisztogatása

Az Ungvári Csendőrtanzászlóalj feladata körébe a fiatal próbacsendőrkök kiképzése tartozott. A sikeres vizsgát tett "hallgatók" az őrsökre kerültek, ahol egy-egy tapasztaltabb csendőrral jártak közbiztonsági szolgálatba. A háború utolsó szakaszában a honvédelmi miniszter az ungvári csendőriskolát is igénybe vette katonai célokra.

1. Először 1943 augusztusában kapott az iskola különleges feladatot. A Tisza forrásvidékén szovjet partizánok szivárogtak át a határon. A jelentések szerint a partizánok létszáma ezer körül lehetett. Ennek megakadályozására az iskolát Király-, illetve Körösmezőre helyezték, ahonnan tagjai golyószórós rajokkal 150 km-es szakaszokon portyázták a Kárpátok gerincét. Viharban és napsütésben, kora hajnaltól késő estig járták a csendőrkök a havasokat és éjjelenként lesben virrasztottak. Német repülők naponta bombázták a beszivárgók tanyáit. Mikor a partizánok visszahúzódtak a határon, a csendőrkök is visszamentek Ungvárra.²⁹

2. 1944 nyarán ejtőernyős szovjet és magyar partizánok Ungvártól északra Rónahavas oldalán kifosztottak és felgyújtottak egy katonai telepet. Az őrség három halottat és tizennégy sebesültet veszített. A partizánok erősítésére újabb és újabb ejtőernyős csoportokat dobtak le. A fakitermelés abbamaradt, a környék lakossága a hatóságokhoz fordult segítségért. Erre az ungvári csendőriskola, az aknaszlatinai csendőrszázad, a nagybereznai szárny nélkülözhető csendőrei és honvéd határvasdász egységek megszállták a Rónahavas környékén lévő községeket. Parancsnokuk Fejér honvéd vezérőrnagy volt. Feladatuk a falvakba élelemért bemerészkedő partizánok elfogása vagy megsemmisítése volt. Ezenkívül a csendőrkök éjjel-nappal portyázták a rejtőzésre alkalmas erdős részeket, hogy ezzel nyugtalanítsák az ott lévő partizánokat. A hosszú és fárasztó szolgálat azonban nem sok eredményt hozott. Az ejtőernyősök

éjjelenként továbbra is zavartalanul érkeztek, a partizán csoportok pedig kitérték a csendőrökkel való összeütközés elől.

Néhány hetes felderítés után a havas környékén lévő fegyveres erők egyszerre fésülték át a környéket. A partizánok a Rónahavas fennsíkjaára húzódtak. Itt külön parancsra a csendőr erők tüzet nyitottak rájuk. A partizánok északi irányba menekültek, ott azonban honvéd és határvasás csoportokkal kerültek tűzharcba, amelynek során sok partizán elesett és közel száz fogságba került. A többi a határon át elmenekült. A csendőrök közül csupán Xantus hadnagy szakasza került közelharcba, ahol harmincnégy partizán meghalt. Xantusék egy adó-vevő rádiót, tíz tányéros golyószórót, húsz géppisztolyt, több önműködő puskát és néhány kocsira való lőszert zsákmányoltak. A rajtaütés után a csendőrerőket kivonták Rónahavas környékéről, a tanzászlóalj visszatért Ungvárra.³⁰

3. A szovjet hadsereg közeledtével Munkácsról délkeletre, a Borló havas környékén megélénkült a partizántevékenység. A "Kolozsvár" őrsászlóalj pihenő szakaszait 1944 október 20-án a partizánok körülfogták és lefegyverezték. A hátmegi csendőr-őrsöt is megtámadták. A csendőrök kézigránáttal védekeztek, a partizánok elmenekültek. Erre Kárpátalja katonai parancsnoka Kövendy Károly főhadnagyt, az Ungvári Csendőrtanzászlóalj egyik századparancsnokát kinevezte hátmegi honvéd állomásparancsnoknak és megbízta a környék közbiztonságának helyreállításával. "Kárpátalja utolsó napjaiban ilyen is előfordulhatott, csendőr főhadnagy, mint honvéd állomásparancsnok kapott feladatot." ³¹

Kövendy 21-én tehergépkocsin egy ütőképes csendőrszakkasszal állomáshelyére érkezett. Barna Mihály főtörzsőrmester, helyi őrsparancsnok, jelentette a történeteket és megmutatta a partizántámadás nyomait. Simon András honvéd főhadnagy is beszámolt a honvédek lefegyverzéséről. Reggelre megérkezett az aknaszlatinai csendőrszázad. Megbeszélték a leggyanúsabb falu, Martinka átkutatását. Xantus György csendőr hadnagy lett a támadó egység parancsnoka. A tartalék Hátmegen maradt és megszállta a községet.

A kiküldött század három oldalról közelítette meg Martinát. A partizánok tüzelni kezdtek és keményen ellenálltak. A

küzdelem két óra hosszát tartott. A megmaradt partizánok Borló erdeibe menekültek. A csendőrök csak késő délután érkeztek vissza Hátmegre az ütközetből. "Veszteség: hét csendőr hősi halott, tizenkét sebesült. A honvédek közül tizennégy halott, tizenkét sebesült." Simon András főhadnagy és Xantus György hadnagy is megsebesült. A csendőrök kétnapi gyalogmenet után visszaérkeztek Ungvárra.³²

Partizántámadások Muraközben

1. A muraközi Réthát községben 1943 szeptember 22-én a partizánok az éjjeli őrt agyonlőtték és nyolc csendőrt megsebesítettek. A következő nap délelőttjén megtámadták és kirabolták a csáktornyai községházát, valamint a postát. Utána a partizánok a Réthát mellett lévő erdő szélén, egy magányos házban húzódtak meg. Végh József őrsparancsnok tíz csendőrrel délről, míg csoportjának nagyobbik része északról kerítette be őket. A tűzharcban résztvevő harminc csendőrből tizenkilenc könnyebben vagy súlyosabban megsebesült. A géppisztollyal felfegyverzett partizánok elmenekültek. Két nappal később azonban a helybeli csendőrök új magyar szuronyos géppisztolyt kaptak, amivel aztán megsemmisítették a partizánokat.³³

2. Egy nagyobb létszámú partizáncsoport 1944 szeptemberében a reggeli órákban megtámadta a muraszombati járásbíróház épületét, hogy ott bezárt társaikat kiszabadítsák. Farkas-Pusztay Ödön csendőr főtörzsőrmester tizenhat emberével a helyszínre érkezett. Ott Vályi őrmester a Főtér, míg a főtörzsőrmester a Levente utca felől közrevette a partizánokat. A tűzharcban két partizán meghalt, egyet pedig sebesülten elfogtak. Vallomása szerint a partizánok a "Beyek" villába menekültek. A csendőrök megtámadták a villát is, ahol három partizán elesett, négy pedig bemenekült a közeli erdőszéligbe.³⁴

3. A muraszombati partizántámadás idején az ettől hét kilométerre fekvő csendlaci őrs parancsnoka Pető János főtörzsőrmester volt. Mivel a hatóságok itt is partizánveszélyt jeleztek, a főtörzsőrmester négy csendőrével a megbeszélt gyülekezőhelyre ment, ahonnan nemzetőrökkel megerősítve akart a partizánok után menni. Rövid várakozás után fegyveres csoport közeledett feléjük. A nemzetőröknek vélt partizánok

lőtávolságba érve váratlanul tüzet nyitottak a csendőrökre és agyonlőtték őket. Következő útjuk a csendőrlaktanyába vezetett. Itt a telefon mellett ülő sebesült csendőrt is agyonlőtték. Végül a megfélemlített lakosságtól kerékpárokat rekviráltak maguknak és Nyireslehomér irányában elhagyták a falut.³⁵

3. ÁTVÉTEL A TISZTI ÁLLOMÁNYBA

Csapattiszti vizsga

A Csendőrség 1944 elején ismét lehetővé tette a tiszthelyetesi kar egy részének tiszti állományba való átvételét. Az átvétel feltétele a csendőr csapattiszti vizsga letétele volt. Ide a rendelkezések szerint azok jelentkezhettek, akik: a.) testileg alkalmasak és büntetlen előéletűek voltak; b.) legalább négy középiskolát végeztek; c.) a járőrvezetői, vagy őrsparancsnokképző iskolát kiváló eredménnyel elvégezték; d.) a Csendőrségnél legalább tíz évi csapatszolgálatot teljesítettek; e.) az utolsó tíz évben kiváló minősítést kaptak. A nőkönél még a feleségnek is meg kellett felelni a tiszti állással járó társadalmi követelményeknek.

A felhívás alapján több száz kérvény futott be az illetékesekhez, de ezekből csak harmincegy személyt hívtak be a vizsgára. Ezek hattagú bizottság előtt ötvenkét tantárgyból egy hétig vizsgáztak. Utána a budapesti Böszörményi úti csendőrlaktanyában 1944 augusztus 20-án csendőrtisztekké avatták őket.³⁶ Az újonnan felavatottak csendőr zászlósi rangban szárnyparancsnokságokhoz vagy csendőrtanszázadokhoz kerültek, ahol tiszti beosztást kaptak. Ugyanezen év november 1-én sok csendőr altisztet előléptettek tisztviselő gyakoronkká. A kinevezéseket hónapokkal előbb elkészítették és azokat még az ország kormányzója írta alá.

4. TÁBORI CSENDŐRSÉG A SZOVJETUNIÓBAN

Magyar hadműveletek

Az 1941 június 27-én beállott hadiállapot bejelentése után a magyar csapatok a vitéz Szombathelyi Ferenc altábornagy parancsnoksága alá tartozó "Kárpát-csoport"-tal kezdték el a

harcot a Szovjetunió ellen. Ez az erő az 1. hegyi, a 8. határvadász dandárból és a gyorshadtestből állt. Ez utóbbinak két gépkocsizó és egy lovasdandára volt. A "Kárpát-csoport" a szovjet-magyar határon a német és román csapatok közé ékelten indult támadásra.

A gyorshadtest 1941 július 9-én kivált eredeti alárendeltségéből és a 17. német hadsereg hadrendjébe került. A kievi csata befejezése után kivonták az arcvonalból és novemberben hazaszállították Magyarországra.

A magyar honvédség 1942-ben főképpen a megszállt területeket biztosította. A "Keleti Megszálló Erők" ukrán önkéntes őralakulatokkal megerősítve az Iwanowka környéki, valamint a chinelji és bryanszki erdőkben meghúzódó partizánok ellen küzdöttek. Magyar alakulatok csak a charkowi áttörésnél kerültek tűzvonalba reguláris szovjet csapatokkal.

A 2. magyar hadsereget 1942-ben állították fel. Ez három hadtestből (III., IV. és VII., egyenkint három könnyű hadosztállyal) és egy páncélos hadosztályból állt. A kiszállítás 1942 április 11-én kezdődött és július 27-én ért véget. A 2. és 6. német hadsereg közé ékelten a 2. magyar hadsereg egységei július 9-én elérték a Don folyót. Kisebb helyi vállalkozások után szeptember végén a csapatok hozzákezdtek a téli védőállás kiépítéséhez.³⁷

A szovjet haderő 1943 január 12-én erőteljes támadást indított az urywi hídfőben, ahol a 4. magyar és a 429. német gyalogezred védelmi vonalát áttörte. Az oroszok az áttörést hatalmas emberanyag és harci gépek bevetésével állandóan bővítették és az arcvonalat mind északi, mind déli irányban bekerítéssel veszélyeztették. Ezzel megkezdődött a németek és a velük harcoló csapatok visszavonulása.

*A kevés rendelkezésre álló visszavonulási útvonalon irtózatosszerű torlódás keletkezett, csapatok, fogatolt vonatrészek, gépkocsioszlopok rendetlenül összekeveredve igyekeztek nyugat felé. Az ellenség havon is mozgóképes T-34-es páncélos csoportjai és sí-csapatok kihasználva ezt az előnyös helyzetet, nagy veszteségeket okoztak csapatainknak. Ehhez járult az iszonyatos hideg.*³⁸

Az áttörés és visszavonulás után a 2. magyar hadsereg

megmaradt részeit kivonták az arcvonalból. Átszervezésükre a Dnyepertől nyugatra lévő Zsitomir és Korosztjen környékét jelölték ki.

Ezen a végleges területen alakult meg a hadseregparancsnokság vezetése és az általa kiadott irányelvek alapján a IV. hadtest parancsnoksága alatt egy két hadosztályból álló hadtest, amelynek felállításához minden megmaradt szükséges emberi és más anyagot felhasználtak. Az igénybe nem vettek április 5-től kezdve kerültek hazaszállításra. A hadműveleti területen két hadtestbe szervezett kilenc hadosztály maradt vissza (a VII. és VIII. hadtest), amely fölött a parancsnoklást a "Megszálló Erők" parancsnoka vette át.³⁹

Csendőrök a hadműveleti területen

A honvédelmi miniszter 58.200/el.n.szab.szerk.1942 számú rendeletével szabályozta a tábori rendészeti szolgálatot. Ennek ellátása a tábori csendőrségre, csapatcsendőrségre és hadtápzászlóaljakra hárult. Míg a tábori csendőrséget a m. kir. Csendőrség a hivatásos és tartalékos állományából állította ki, addig a csapatcsendőrség a honvéd ezredparancsnokok által erre a célra kijelölt, közbiztonsági szolgálatra kiképzetlen katonákból állt. A hadtáp csendőrzászlóalj négy századában idősebb korosztályhoz tartozó honvéd egyének voltak. A zászlóaljba csupán három hivatásos csendőrtisztet osztottak be: a zászlóaljparancsnokot, a nyomozó tisztet és a csendőrosztágpáncsnokot. A harminc-negyven főből álló csendőrosztág hivatásos csendőrökből állt.

A váratlanul megindított hadműveletek következtében sem a Kárpát-csoportnál, sem pedig a gyorshadtestnél nem volt számottevő tábori csendőrség. Ezt a szolgálatot ott főképpen a csapatcsendőrök látták el.

A 2. hadsereg felállításakor a hadseregparancsnokság, valamint a három hadtestparancsnokság egy-egy hadtápzászlóaljat és egy-egy csendőrosztágot kapott. A hadosztályokhoz csak néhány hivatásos csendőr került. Az egész 2. hadseregnél összesen száznyolcvan-kétszáz hivatásos csendőr lehetett. Ezek szakszempontról a hadseregparancsnokság tábori rendészeti

főnöke alá tartoztak. A hadtápszázlóaljak, csendőrsztagok és nyomozó tisztek a tábori rendészettel kapcsolatos jelentéseik egy példányát hozzá is felterjesztették. A rendészeti főnök intézte "a tábori csendőrséghez beosztott tisztek és legénység, valamint a hadtáp-csendőrzáslóaljak állományába tartozó hivatásos csendőrtisztek és legénység személyi, fegyelmi és kiképzési ügyeit, valamint utánpótlását."⁴⁰

A tábori csendőrsztag feladatát, szervezetét és működését a *Tábori Rendészeti Utasítás* szabályozta. Eszerint:

A tábori csendőrség és a csapatcsendőrség tiszteit és legénységét csak ebben a szabályzatban meghatározott szolgálatokra szabad alkalmazni.

*A tábori csendőrség alakulatait — nehéz utánpótlásuk miatt — arcvonalban küzdő csapatként csak végső szükség esetén szabad alkalmazni.*⁴¹

Az Utasítás, valamint a partizántevékenység következtében módosult tábori rendészeti feladatok a 2. hadseregnél és a megszállóknál a következők voltak:

1. *A harcoló alakulatoknál* a.) az arcvonalat elhagyott honvéd egyének feltartóztatása és az illetékes parancsnokságnak való átadása; b.) az alakulatuktól önhibájukon kívül elszakadt honvéd egyének összegyűjtése és irányítása; c.) a lőszer és élelmiszer utánpótláshoz szükséges gépkocsik, lövontatású járművek és kézimunkások kirendelése; d.) az ellenség által elhagyott fegyverek, élelmiszer és ruharaktárak, kincstári ingóságok lefoglalása és beszolgáltatása; e.) fosztogatások megakadályozása; f.) a lakosság élelmiszer, lőtápszer vagy üzemanyag beszolgáltatási kötelezettségének ellenőrzése; stb.

2. *A megszálló erőknel* a) az állomáshely állandó portyázása; sötétedéstől virradatig a honvédek és a lakosság mozgásának ellenőrzése; b.) a partizánok által veszélyeztetett útvonal éjjeli forgalmának leállítása; nappal kioktatott, megszervezett és felfegyverzett csoportok utazásának engedélyezése; c.) rémhírterjesztés megakadályozása; rádiók, nyomdák és más hírszolgálati eszközök zár alá vétele; d.) kocsmák, piacok, mozgóképszínházak és más nyilvános helyiségek állandó ellenőrzése; kémelhárítás; e.) polgári lakosság köreiben élő

büntetése, partizán és kémgyanús egyének gyakori ellenőrzése; f.) a légvédelmi sötétítés és a fegyverbeszolgáltatási kötelezettség végrehajtásának ellenőrzése; g.) a honvédség érdekeit szolgáló hidak, vasutak, távíróvonalak megrongálói vagy a honvédség tagjai ellen elkövetett bűncselekmények tettesei elleni eljárás; h.) katonák által a polgári lakosság kárára elkövetett bűncselekmények kinyomozása és tetteseinek a honvéd bíróságokhoz való feljelentése; katonaszökevények felkutatása, elfogása és az illetékes parancsnokságnak való átadása; i.) honvéd egyének által a polgári lakosságnak eladott kincstári ruházat, fegyver vagy felszerelés ügyében nyomozás és eljárás.⁴²

A hadtáp csendőrzéslőalj leginkább a hadtest vonatkörletében állomásozott. Legfontosabb feladata a hadi szempontból szükséges raktárak, hidak, villanytelepek és vasútvonalak őrzése volt.

Súrlódások

A háború alatt hadibeosztásban a csendőr gyakran került olyan kényes helyzetbe, amikor nehéz volt megtalálni a helyes utat, megmaradni csendőrnek és egyben megtartani a jó viszonyt katona-bajtársaival. Egyes honvéd előjáróknak a csendőrségi utasításokkal ellentétes parancsa (Újvidék), a csendőr egységeknek küzdő csapatokként való elpredálása (Kárpátok, Nagyvárad), a törvények hadműveleti területen való betartása (korosztényi zsidókórház és csomagvizsgálat) és hasonló esetek gyakran helyi súrlódásokra vezettek. Ezt elősegítette a *Tábori Rendészeti Szolgálat* hiányos és néhány elavult rendelkezése, valamint egyes honvéd feljebbvalók által az utasításban foglaltak tudatos vagy tudatlanságból való mellőzése. Az alábbi néhány példa megvilágítja a tábori csendőr szolgálati problémáit.

1. A kémelhárítás a "Megszálló Erők"-nél nehézséget okozott a tisztek egy részének fiatal orosz nőekkel való bizalmas barátkozása miatt. Ezek a nők kapcsolatuk révén kisegítőkként könnyen befészkelődtek a tisztí étkezdékbe és más helyekre, ahol ellenőrzésük lehetetlenné vált. Hiába sürgette a tábori csendőrség az áldatlan állapot megváltoztatását, semmi se történt.

2. A Korosztényben lévő tábori csendőrsztag tisztí pa-

rancsnokánál 1943 nyarán egy tanyai gazda feljelentést tett ismeretlen magyar katonák ellen. Ezek partizánkeresés ürügye alatt házkutatást tartottak nála, közben két disznóját lelőtték és azokat tehergépkocsin elszállították. A csendőr főhadnagy a helyszínen meggyőződött a feljelentés valóságáról. Másnap arról értesült, hogy a helybeli honvéd állomásparancsnokság disznótoros vacsorát rendezett. Az esetet jelentette a tábori rendészet főnökének. A vonatcsapatbeli alezredes állomásparancsnokot kihallgatásra rendelték. Erről semmi se szivárgott ki, a csendőr főhadnagy fejét azonban az alezredes magánkihallgatáson alaposan megmosta "orosz barátságáért." Ettől kezdve az alezredes nem fogadta a csendőrök tisztelgését. Pár nappal később — amikor a partizánok a Koroszténytől pár kilométerre lévő 101. Lóellátó Oszlopot megtámadták — a csendőrosztagot is riadóztatta. A helyzet ismertetése után az alezredes a következőképpen adta ki az indulási parancsot. "Irány a Lóellátó Oszlop! Csendőrök az élre!" Majd odaszólt segéd tisztjének. "Százados úr! Háromszáz méterre kövesse a csendőröket!" — Közben a partizánok az Oszlop lovaival továbbálltak. A helyszínre érkezők már csak a veszteség számbavételében segédkezhettek. A csendőrök így minden mesterkedés ellenére is sértetlenül kerültek vissza állomáshelyükre.⁴³

3. A korosztényi "zsidó kórház" szükség-épületében munkaszolgálatosok voltak. A betegek padlóra hintett szalmán feküdtek. A latrina az épülettől húsz-huszonöt méterre, az udvaron volt. A kórházat néhány honvédből álló őrség őrizte. 1943 nyarán a latrinát éjjel látogató négy beteget az őrség "tévedésből" agyonlőtte. Az esetet a helyben lévő tábori csendőrosztag nyomozta. Kiderült, hogy az őrköt a kórházban szolgáló orvos-hadnagy bűjtotta fel a gyilkosságra. A vétkesek az orvossal együtt hadbíróság előtt feleltek tetteikért.⁴⁴

4. A 2. magyar hadsereg hazaszállítása Korosztényből a hetente háromszor induló katonavonatokkal történt. A szállítás megkezdése előtt a városban állomásozó 109. hadtáp-zászlóalj csendőrosztagának tiszti parancsnoka névre szóló "Nyílt parancs"-ot kapott a hadseregpáncsnokságtól. E szerint a csendőrök által körülfűrt katona-vonatra csak azok a tisztek és honvédek szállhattak fel, akik csomagjaikat előzőleg az erre a

célra kirendelt tábori csendőröknek bemutatták. Az átvizsgálás az állomás épülete mellett lévő két kisebb faépületben történt. A honvédtisztek csomagjait a nyílt paranccsal ellátott csendőrtiszt jelenlétében nézték meg. A tisztek és honvédek csupán a "Részletes Áttekintési Lajstromban" feltüntetett katonai felszerelési tárgyakat vihették magukkal. Minden más cikk jogos eredetét a vásárlás helye szerint illetékes orosz községi bíró (sztarosztja) pecsétjével és aláírásával ellátott igazolvánnyal kellett bizonyítani. Ezt egy oroszul kifogástalanul beszélő csendőr fordította le. A kellőképpen nem igazolt tárgyakat a tábori csendőrség elkobozta s az átvételt a jelenlévő csendőrtiszt aláírásával ellátott nyugtán igazolta.

Az elkobzott tárgyak közül a katonai eredetű dolgokat a helyben lévő honvédségi "Anyaggyűjtő Állomás"-nak adták át nyugta és ellennyugta ellenében. Az összegyűjtött anyag másik részét — a nem katonai jellegűeket — viszont a város vezetősége kapta meg a szegényebb családok között való szétosztás céljából. A vizsgálatra kirendeltek komolyan vették feladatukat, kivételt a magasrangú tisztekkel sem tettek, sőt a saját csendőr előjáróik és bajtársaik csomagjait is megvizsgálták. E szolgálat pontos végrehajtásával a csendőrök sok ellenséget szereztek maguknak és testületüknek.⁴⁵

5. A NÉMET MEGSZÁLLÁS IDEJÉN

Zsidó törvények

A háború előrehaladtával a németek nagy nyomást gyakoroltak a környező államokra, hogy megszorító intézkedést tegyenek a zsidóság ellen. Így Romániában megsemmisítő táborok létesültek, Horvátországban kényszermunkára fogták, Lengyelországban pedig gettókba zárták a zsidóságot. A szerb, német és bulgár zsidók — az egyéb megszorítás mellett — faji megkülönböztetésként sárga csillagot is viseltek.

Kállay Miklós miniszterelnök szerint a zsidó-kérdés Magyarországon nem faji vagy vallási probléma volt, hanem a zsidóság számaránya és gazdasági jóléte közötti aránytalanságból fakadt. A zsidóság az ország lakosságának 1938-ig 6-7 %-át, Kárpátalja és Észak-Erdély visszatérte után pedig 8-9 %-át tette ki.

Ugyanakkor a nemzeti vagyonnak egyharmada, a nemzeti jövedelemnek pedig a fele a kezükben volt.⁴⁶

Ennek az eltolódásnak kiegyensúlyozására az első zsidótörvény, az 1938 évi XV. törvénycikk, a zsidók számarányának az egyes foglalkozási ágakban elérhető felső határát 20 %-ban állapította meg. *Darányi Kálmán* miniszterelnök indokolása szerint ez a megoldás magának a zsidóságnak is érdekeit szolgálta, mert lényegesen enyhítette az antiszemitizmust és ezzel a szélsőséges, türelmetlen mozgalmak terjedését.⁴⁷

A második törvény, az 1939 évi IV. törvénycikk, a zsidók számarányát a szellemi életben 6, az ipari és kereskedelmi vállalkozásoknál 12 %-ra csökkentette. A törvény a zsidóság javára nagyszámú kivételt is engedélyezett, ami a megszorítások mértékét jelentősen enyhítette.

Az 1941 évi XV. törvénycikk, a harmadik zsidótörvény, német mintára már faji alapon is elkülönítette a zsidókat a magyarságtól és tiltotta közöttük a házasságkötést is. Bár a különböző kormányintézkedések más téren is megszorították életmódjukat, mégis sok zsidó menekült idegenből Magyarországra, mert ott a német megszállásig biztonságban élhetett.

Amíg tehát a Magyarországot környező államokban (Szlovákiában, Romániában, Bulgáriában, Szerbiában és Horvátországban) az 1942-43. években a zsidó lakosság százazreit deportálták és ölték meg, nálunk ellenálltak a német követeléseknek, s a zsidótörvények szigorú végrehajtása ellenére a Kállay-kormány minden erőfeszülést megtett a magyar zsidóság életének megmentése érdekében.

*1942 december 5-én a magyar kormány...elutasította Berlin azon óhajának teljesítését, hogy a zsidók Magyarországon külön jelzéssel (sárga csillag) láttassanak el. Ugyancsak teljesen elutasító állást foglalt el a magyarországi zsidók Keletre való kiszállítása, illetve e kiszállítás előkészítése ellen.*⁴⁸

"Margarethe F"

A Magyarországon tartózkodó német követ 1944 március 15-én este megjelent a Várban és átadta Horthy kormányzónak Hitler meghívását a klessheimi találkozóra, ahol a harcoló magyar csapatok hazarendelésének ügyét is megtárgyalhatják.

A kormányzó a vezérkari főnök, valamint a külügy- és honvédelmi miniszter kíséretében március 17-én különvonaton elutazott a megbeszélésre. Itt Hitler Horthynak szemére vetette, hogy Magyarország irányváloztatás gondolatával foglalkozik, ezért ő csapataival megszállja Magyarországot. A tanácskozás meglehetősen feszült hangulatban folyt, amelynek végén Hitler megígérte, ha "megfelelő" magyar kormány alakul, visszavonja Magyarországról haderőit.⁴⁹

Ez alatt a pár nap alatt tizenegy német hadosztály az előzőleg kidolgozott "*Margarethe I*" terv alapján megkezdte az ország megszállását. Kállay miniszterelnök a vezérkari főnök helyettesével riadóztatta a honvédséget és ugyanezt tette a belügyminiszter is a csendőrséggel és rendőrséggel. Ugyanakkor figyelmeztették az országban élő idegenek és a zsidóság vezetőit a közelgő veszélyre és elrendelték a minisztériumokban lévő titkos iratok elégetését. Komoly fegyveres ellenállásra azonban nem került sor, mert a miniszterelnök szerint: 1.) az mindenképpen sikertelen lett volna; 2.) neki nem volt alkotmányos joga a hadsereggel a kormányzó távollétében rendelkezni és annak fegyveres ellenállását elrendelni; és 3.) a tárgyalásokon Németországban lévő vezérkari főnök táviratilag utasította helyettesét, hogy a megszállásnak ne álljanak ellen.⁵⁰ Így a németek komoly ellenállás nélkül birtokba vették az országot. Mire a kormányzó kíséretével hazaérkezett, a magyarság az addig némileg megtartott önállóságát is elvesztette.

A zsidóság és a GESTAPO

A német megszálló erőkkel megérkezett az állami titkosrendőrség, a "Geheimstaatspolizei" vagy röviden a GESTAPO is. Ennek egyik csoportja minisztereket, politikusokat és magas rangú csendőr- és katonatiszteket tartóztatott le. Kállay miniszterelnök elfogása elől a török követségre menekült.

A másik részleg március 20-án délelőtt ½ 10-re összehívta a zsidóság vezetőit és kijelentette, hogy "ettől a perctől kezdve Magyarországon minden zsidóügy az ő hatáskörükbe tartozik... A zsidóságot illető valamennyi ügyben csak a német Biztonsági Rendőrség IV. B. 4. osztályához (egyelőre Astória szálló) kell fordulni."

Ugyanakkor a nemzeti vagyonnak egyharmada, a nemzeti jövedelemnek pedig a fele a kezükben volt.⁴⁶

Ennek az eltolódásnak kiegyensúlyozására az első zsidótörvény, az 1938 évi XV. törvénycikk, a zsidók számarányának az egyes foglalkozási ágakban elérhető felső határát 20 %-ban állapította meg. *Darányi Kálmán* miniszterelnök indokolása szerint ez a megoldás magának a zsidóságnak is érdekeit szolgálta, mert lényegesen enyhítette az antiszemitizmust és ezzel a szélsőséges, türelmetlen mozgalmak terjedését.⁴⁷

A második törvény, az 1939 évi IV. törvénycikk, a zsidók számarányát a szellemi életben 6, az ipari és kereskedelmi vállalkozásoknál 12 %-ra csökkentette. A törvény a zsidóság javára nagyszámú kivételt is engedélyezett, ami a megszorítások mértékét jelentősen enyhítette.

Az 1941 évi XV. törvénycikk, a harmadik zsidótörvény, német mintára már faji alapon is elkülönítette a zsidókat a magyarságtól és tiltotta közöttük a házasságkötést is. Bár a különböző kormányintézkedések más téren is megszorították életmódjukat, mégis sok zsidó menekült idegenből Magyarországra, mert ott a német megszállásig biztonságban élhetett.

Amíg tehát a Magyarországot környező államokban (Szlovákiában, Romániában, Bulgáriában, Szerbiában és Horvátországban) az 1942-43. években a zsidó lakosság százazreit deportálták és ölték meg, nálunk ellenálltak a német követeléseknek, s a zsidótörvények szigorú végrehajtása ellenére a Kállay-kormány minden erőfeszülést megtett a magyar zsidóság életének megmentése érdekében.

*1942 december 5-én a magyar kormány...elutasította Berlin azon óhajának teljesítését, hogy a zsidók Magyarországon külön jelzéssel (sárga csillag) láttassanak el. Ugyancsak teljesen elutasító állást foglalt el a magyarországi zsidók Keletre való kiszállítása, illetve e kiszállítás előkészítése ellen.*⁴⁸

"Margarethe F"

A Magyarországon tartózkodó német követ 1944 március 15-én este megjelent a Várban és átadta Horthy kormányzónak Hitler meghívását a klessheimi találkozóra, ahol a harcoló magyar csapatok hazarendelésének ügyét is megtárgyalhatják.

A kormányzó a vezérkari főnök, valamint a külügy- és honvédelmi miniszter kíséretében március 17-én különvonaton elutazott a megbeszélésre. Itt Hitler Horthynak szemére vetette, hogy Magyarország irányváloztatás gondolatával foglalkozik, ezért ő csapataival megszállja Magyarországot. A tanácskozás meglehetősen feszült hangulatban folyt, amelynek végén Hitler megígérte, ha "megfelelő" magyar kormány alakul, visszavonja Magyarországról haderőit.⁴⁹

Ez alatt a pár nap alatt tizenegy német hadosztály az előzőleg kidolgozott "*Margarethe I*" terv alapján megkezdte az ország megszállását. Kállay miniszterelnök a vezérkari főnök helyettesével riadóztatta a honvédséget és ugyanezt tette a belügyminiszter is a csendőrséggel és rendőrséggel. Ugyanakkor figyelmeztették az országban élő idegenek és a zsidóság vezetőit a közelgő veszélyre és elrendelték a minisztériumokban lévő titkos iratok elégetését. Komoly fegyveres ellenállásra azonban nem került sor, mert a miniszterelnök szerint: 1.) az mindenképpen sikertelen lett volna; 2.) neki nem volt alkotmányos joga a hadsereggel a kormányzó távollétében rendelkezni és annak fegyveres ellenállását elrendelni; és 3.) a tárgyalásokon Németországban lévő vezérkari főnök táviratilag utasította helyettesét, hogy a megszállásnak ne álljanak ellen.⁵⁰ Így a németek komoly ellenállás nélkül birtokba vették az országot. Mire a kormányzó kíséretével hazaérkezett, a magyarság az addig némileg megtartott önállóságát is elvesztette.

A zsidóság és a GESTAPO

A német megszálló erőkkel megérkezett az állami titkosrendőrség, a "Geheimstaatspolizei" vagy röviden a GESTAPO is. Ennek egyik csoportja minisztereket, politikusokat és magas rangú csendőr- és katonatiszteket tartóztatott le. Kállay miniszterelnök elfogása elől a török követségre menekült.

A másik részleg március 20-án délelőtt ½ 10-re összehívta a zsidóság vezetőit és kijelentette, hogy "ettől a perctől kezdve Magyarországon minden zsidóügy az ő hatáskörükbe tartozik... A zsidóságot illető valamennyi ügyben csak a német Biztonsági Rendőrség IV. B. 4. osztályához (egyelőre Astória szálló) kell fordulni."

Másnap német kívánságra a zsidók maguk közül összeállítottak egy nyolc főből álló Zsidó Tanácsot, amelynek elnöke Stern Samu főrabbi lett. A Tanácsot Eichman Adolf, a zsidótalanítási csoport német parancsnoka, meghívta a svábhelyi szállodába tanácskozásra és ott ismertette elgondolásait is. *Lévai* szerint Eichman ott előadásával "valósággal megbűvölte a Tanácsot és azon keresztül a magyar zsidóságot."⁵¹ Ezzel a németek jó időre biztosították maguknak a Zsidó Tanács együttműködését.

Vidéki gyűjtőtáborok

A német megszállás után folyamatosan jelentek meg kormányrendeletek, amelyek a zsidóság vagyónát zár alá helyezték, állampolgári jogait felfüggesztették és végül a nemzeti közösségből kirekesztették. Az egyik legsúlyosabb intézkedés az április 4-én kiadott 6.163/1944 számú belügyminiszteri rendelet volt. E szerint a zsidóságot nemre és korra való tekintet nélkül gyűjtőtáborokba kellett szállítani, a zsidók lakását le kellett pecsételni, értéktárgyaikat pedig a községi vagy városi előjáráságnak kellett átadni. A zsidók összeszedését a belügyminiszteri rendelet a területileg illetékes helyi hatóságok által alakított bizottságokra bízta. Az összegyűjtés az alábbi sorrendben történt: a kassai, marosvásárhelyi, kolozsvári, miskolci, debreceni, szegedi, pécsi, szombathelyi, székesfehérvári és budapesti csendőrkerület és az ezek területén fekvő rendőrhatalóságok területén.⁵² Az intézkedések végrehajtásában résztvett a rendőrség, csendőrség, pénzügyőrség és a városi, illetve községi előjáróság. Az összegyűjtés felső irányítója a német zsidótlanító különítmény, a "*Judendezernat*" volt. Magyar részről a kormány nevében *Endre László* volt pestmegyei alispán és *Baky László* volt országgyűlési képviselő — belügyi államtitkárok — intézkedtek. A különböző zsidótlanítási szervek összekötőjének Ferenczy László csendőr alezredest nevezték ki, akit ebben a minőségben mind a német bizottság, mind a magyar belügyminiszter megerősített. A gettózás és elszállítás részleteit a németek állapították meg s ezeket Ferenczyn keresztül hajtották végre a magyar közegekkel. A rendelkezések végrehajtása közben a Csendőrség részéről egyet-

len fegyverhasználat se fordult elő.

A vegyes zsidótlanító különítmény Kassán működött először, ahol két téglagyár területére 15,000 zsidót tereltek össze. Ezzel kapcsolatban a kassai rendőrség a következő hirdetményben hívta fel a zsidóság figyelmét teendőire.

Április hó 28-án 18 óra után Kassa város területén — a téglagyári tábor kivételével — zsidó személy nem tartózkodhatik. Kivételt képeznek azok, akiket a lakásuk szerint illetékes rendőr- vagy csendőrrőrként ugyanezen a napon lakásukban további intézkedésig meghagyott és külön névjegyzékbe foglalt. Minden más zsidó jelentkezni tartozik ugyanezen a napon 17 és 19 óra között a téglagyár átvevő bizottsága előtt. Azokat a zsidókat, akiket ez időpont után a hatóság a város területén talál, azonnal letartóztatja és internálja. Ismételten szigorúan figyelmezteti a rendőrkapitány a város lakosságát, hogy aki zsidó személyt, vagy vagyont a fenti időpont után a lakásában vagy bárhol rejteget, azt letartóztatja és internálja.⁵³

A zsidó táborok megszervezése a németek által már kipróbált módszer szerint történt. A gettókat kerületekre osztották. Mindegyiknek volt egy, a lakók által választott vezetője. Ez gondoskodott a kerület tisztántartásáról, a betegek kórházba utalásáról, a német vagy magyar hatóságok által munkára igényeltek kivezényléséről, az élelmezési nehézségek megoldásáról, stb. A gettónak saját rendőrsége is volt, ahol a vezetőség leginkább a tapasztaltabb zsidó ügyvédek közül került ki. A gettó-élet legfelsőbb irányítása a helyi Zsidó Tanács kezében volt, amely a német zsidótlanító bizottság utasítása szerint működött. Ez utóbbinak ellenőrző közegei a zsidó tábor felállításától az elszállítások befejeztéig mindenütt jelen voltak és a magyar belügyminisztérium összekötő tisztje útján irányították a helyi közigazgatási és közbiztonsági közegeket.

A táborok őrzését a helyi adottságoknak megfelelően a rendőrség vagy csendőrség egyenruhás közegei végezték. Később e két testület polgári ruhás nyomozói is megjelentek a táborokban, akik a jobb módú zsidóktól vagyonuk elrejtésének helyét akarták — sokszor meg nem engedett eszközökkel — megtudni.

A vidéki zsidók elszállítása a gyűjtőtáborokból május 14-én kezdődött meg. Az erre vonatkozó bizalmas belügyminiszteri rendelet nem jelent meg a Hivatalos Közlönyben, azt csupán a végrehajtással megbízott hatóságok vezetőinek adták ki.⁵⁴ E szerint a vasúti kocsikba a berakást a területileg illetékes csendőrség vagy rendőrség végezte. A deportálandók száma és a szerelvény nagysága szerint a kocsikba *a németek utasítására* 50-70 személyt préseltek be.⁵⁵ A közigazgatási előjáróság minden vasúti kocsi részére négy nagy bádogedényt csináltatott, kettőt a víz és másik kettőt a fizikai szükséglet számára. A kocsikat aztán lelakatolva külön vonatszerelvények Kassára vitték, ahol névjegyzékkel együtt átadták a német átvevő bizottságnak. (72. melléklet)

Szerződés az SS-szel

A német SS, Himmler Heinrich belügyminiszterrel az élen, Magyarország zsidótlanítását 1944 nyarán anyagi előnyök szerzésére szerette volna felhasználni. Alkudozások folytak Nyugattal. Egyes források a németek szerint 200, mások szerint 2,000 dollárt kértek minden kivándoroltatott zsidóért. Később 10.000 tehergépkocsiért árulták az angoloknak a magyar zsidóságot. Arra is ígéretet tettek, hogy ezeket a gépkocsikat nem fogják a nyugati arcvonalon használni. Javaslatuk eljutott az angol külügyminiszterhez is, aki az amerikaiakkal egyetértve elutasította a tervet.⁵⁶

A Magyarországi Cionisták Szövetsége 1944 nyarán — egy zsidó nemzeti állam felállításának gondolatával — kivándorlást szervezett Palesztinába. A tervet a svájci követség és a Nemzetközi Vöröskereszt is támogatta. A Pesti Izraelita Hitközség székházában működő cionista iroda összeállított egy kivándorló társaságot, melynek harmadrésze a régi cionistákból állt. Másik harmada olyan gazdag zsidókból tevődött össze, akik fejenként 100-150.000 pengőt — vagy annál többet — tudtak áldozni kivándorlásukra. A harmadik részt hitközségi és intézőbizottsági vezetőkkel, valamint azok rokonaival és barátjaival töltötték ki. A németek mintegy 3 és ½ millió dollár értékű arany és briliáns ellenében június 30-án kiszállították Magyarországról ezt az 1684 főből álló csoportot. Időközben az

angol fennhatóság alatt lévő Palesztina megtagadta a zsidók befogadását, így a csoport öt hónapi németországi várakozás után ideiglenesen Svájcban telepedett le.⁵⁷

Ez idő alatt az iparmágnás Chorin-család feje Andrassy-úti palotájában tárgyalta a kiutazásokról. A német belügyminisztert Backer Kurt SS ezredes képviselte. A tárgyalások heteken át folytak. Május 18-án délután a család negyven tagja összeült a Budafoki-út 79 szám alatt lévő Mauthner villában, ahol Backer is megjelent. Felolvasták a szerződést, amelyben az évi tiszta jövedelem 50 %-áért az SS a Weisz Manfréd Műveket huszonöt évre bérbevette a családtól. Ezenkívül az SS azt is vállalta, hogy a család minden tagját, dr. Hoff ügyvédet és dr. Bilitz igazgatót családjával svájci vagy portugál területre szállítja. Ehhez később még csatlakozott a Csepeli Weisz Manfréd Művek két igazgatója családjával együtt. A szerződés aláírása után május 20-án a Chorin-család barátaival tizennégy gépkocsin Bécsbe utazott. Itt a Westbanhofra mentek, ahol a "menekültek" két háló- és egy étkezőkocsiból álló külön szerelvényt kaptak. Fehérkesztyűs pincérek szolgálták ki őket és hetente kétszer a Diannabad gőzfürdőjében fürödtek és napozgattak. Június 27-én a különvonat Stuttgartba vitte őket. Innen a csoport tagjai német kísérettel kívánságuk szerint Svájcba vagy Portugáliába repültek.⁵⁸

Izrael legfelsőbb bírósága az Argentinából elrabolt *Eichmann* Jeruzsálemben megtartott tárgyalásának ítéletében megállapította, hogy "Eichmann volt a főrendező a magyar deportálásokban."

*A bíróság leszögezi, hogy a magyaroknak, főleg azoknak, akik közvetlenül együttműködtek Eichmannal, az volt a vágyuk, hogy megszabaduljanak a zsidóktól. Ennek ellenére a magyarok csak alárendelt szerepet játszottak a deportálásokban, amit egyébként Ferenczy vallomása is megerősít.*⁵⁹

A budapesti zsidóság

1944 július elején az ungvári, galántai és nagyváradai csendőrtanászlóaljakat, valamint néhány tanszázadot vasúti szállítással a fővárosba rendelték. Cél: ünnepélyes formák között csendőrzászatok a Vármezőn. Zászlóanyának a kormányzó

feleségét kérték fel. A csendőr egységeket a főváros területén szétszórva különböző honvédségi laktanyákban helyezték el. Az ungvári tanzászlóalj szállása a budai Radeczky-laktanya volt. A csendőrök naponta gyakorlatoztak, készültek a díszelgésre. A zászlóavatást azonban "repülő-veszély" miatt elhalasztották, a csendőr alakulatok visszatértek állomáshelyükre.

Egyes magyarországi forrásmunkák úgy tüntették fel az esetet, mintha az 1944 júliusában Budapesten összpontosított csendőrök *Endre és Bak*y vezetésével a kormányzó elleni puccsra és a fővárosi zsidóság elszállítására készültek volna. Még a Dálnoki Veress Lajos vezérezredes által Nyugaton kiadott *Magyarország Honvédelme a II. világháború előtt és alatt* című könyv is — minden forrás nélkül, csupán "hírek alapján" — puccsot, "Baky-féle csendőrséget", illetve "Baky-zászlóaljakat" emleget. A cikkírónak illett volna tudnia, hogy Bakynak nem volt csendőrsége és nem is szervezhetett ilyent. Minden új csendőralakulat felállításához a belügy- és a honvédelmi miniszterek közös beleegyezésére volt szükség. Ilyen megegyezés pedig nem volt. Különben *Faraghó Gábor* csendőr felügyelő a magyar népbíróságon tett vallomásaiban a puccskísérlet tervét határozottan megcáfolta. Azt is tagadta, hogy ő Eichmannal és Endre Lászlóval a zsidók deportálásáról tárgyalt volna.⁶⁰

Az eseményekben személyesen résztvevő két csendőrtiszt egymással megegyező véleménye szerint az eset félreértésből származott. Az összpontosításban ugyanis az Ungvári Csendőrtanzászlóalj is résztvett. Ennek parancsnokát négy héttel a történetek előtt nevezték ki ezredesnek. Baky államtitkár, akinek akkor két eladó lánya volt, meghívta Pesten tartózkodó rokonát, az új ezredes, beosztott tisztjeit és még néhány családot dísztéri lakásába családi vacsorára. Hajnali háromig volt együtt a társaság. Politikáról, zsidó deportálásról vagy puccsról nem esett szó. Egy szenzációt hajhászó nyomozó azonban összeesküvésként jelentette feljebbvalóinak az ezredesi előléptetés családi vacsora keretében történt megünneplését.

Horthy kormányzó csak 1944 nyarán értesült a zsidó-megsemmisítő német táborok működéséről. Ekkor elhatározta, minden tőle telhetőt megtesz, hogy megakadályozza a budapesti zsidóság elszállítását. Erre a célra más lehetőségek mellett a

Csendőrséget is felhasználta.

1. A Budapest közelében lévő kistarcsai internálótábornak öt nagy emeletes épülete volt. Egyikben német katonák saját foglyaikat őrizték. A másik négy épület a magyar rendőrség felügyelete alatt állt. Ebből egyben közönséges őrzetesek voltak. A másik épületet zsidó túsoknak tartották fenn. Ezek munkára nem jártak, ágyon aludtak, sőt szobáik takarítását is mások végezték. Az utolsó két épületben azokat a zsidókat helyezték el, akiket a GESTAPO különböző címeken tartóztatott le.

A tábor parancsnoka *Vasdényei István* rendőr felügyelő volt, akihez a rendőrségtől megfelelő segéd- és őrszemélyzetet osztottak be. A zsidó internáltak ügyeinek intézésére Budapestről naponta kijárt a Pártfogó Iroda osztályvezetője, *Bródy Sándor* is.

Július 12-én Vasdényei bizalmasan közölte Bródyval, hogy a GESTAPO tisztjei tudtára adták, 14-én reggel egy újabb internáló vonat megy Kistarcsáról...A Tanács értesítette a kabinetirodát, a külföldi követségeket, a hercegprímást és mindezek akcióba léptek. Ennek a közös munkának eredménye volt. A kormányzó hívatta Jarost, aki kijelentette, hogy az egészről semmit se tud, egy órán belül tisztázza a tényállást. Rövidesen kénytelen volt elismerni, hogy a kormányzó akaratával szemben a németek folytatják a deportálást és pedig azért nem Budapesten, hanem csak a kistarcsai táborból, mert csendőr segítséggel nem rendelkeztek...

A kormányzó utasítja Jarost, hogy ha kell, karhatalommal vessen véget a további deportálásoknak, ha pedig a vonat Kistarcsáról már elindult volna, ahol éri, tartóztassa fel és irányítsa vissza. Jaross Ferenczynek továbbította a parancsot, ennek helyettese, Lulay százados csendőreivel kivonult.

Az időközben elindított vonatot Lulay csendőr százados embereivel Hatvanban utolérte, visszafordította, s az még aznap este visszaérkezett Kistarcsára.⁶¹

2. A budapesti zsidóság megmentését Horthy Miklós kormányzó a következőkben írta le.

Budapest úgynevezett "megtisztítására" terü szerint augusztusban került volna sor. Itt 170.000 zsidót tartottak hivatalosan

*nyilván és állítólag még 110.000-et rejtegettek magyar barátaik. Összefogásukra és eltávolításukra Baky és Endre, a két belügyi államtitkár, rajtaütésszerű akciót tervezett. Erre a hírre az Esztergom mellett állomásozó páncélos hadosztályt Budapestre rendeltem és a budapesti Csendőrség parancsnokát utasítottam, hogy ha kell, erőszakkal akadályozza meg a zsidóság elszállítást.*⁶²

Lévai Jenő szerint a kormányzó augusztus 22-én utasította Ferenczy László csendőr alezredest, hogy közölje a németekkel a következőket. "A magyar kormány nem járul hozzá a deportálásokhoz és a fővárosba felhozott katonai csapatok és csendőrök szükség esetén fegyveresen fognak minden német erőszakos kísérletnek ellenszegülni". A német deportáló osztagok parancsnoka, Eichmann, dühösen támadott Ferenczyre, amikor "rájött arra, hogy a katonaság és a Csendőrség összpontosításával félrevezették."⁶³ Az esettel kapcsolatban a Nagyváradi Csendőrzászlóalj egyik volt tisztje a következő felvilágosítást adta:

Augusztus elején a Péterffy Jenő csendőr alezredes parancsnoksága alatt álló iskolát sürgősen a fővárosba rendelték. Szállásuk az Üllői-úti vonatlaktanya garázsa lett. Azonnali készültséget rendeltek el, mert a németek vagy a nyilasok támadásától tartottak. Géppuskáikat és golyószóróikat tüzelőállásba helyezték és csendőrrjárőrökkel portyáztatták a közvetlen környéket. A körletet még a tisztek sem hagyhatták el. Napközben állandó kiképzés volt. Néptömeg szétesztatása, ellenséges érzelmű járőrök lefegyverzése és körkörös védelem volt a gyakorlat tárgya. Minden csendőr füstgyertyát kapott. *Faraghó Gábor*, a Csendőrség felügyelője személyesen ellenőrizte a kiképzést.

Az iskola- és tanszázadparancsnokokat váratlanul kormányzói kihallgatásra rendelték. A királyi vár fogadótermében a sor élén *Faraghó* állt. A kormányzó mindenkiel kezét fogott. Röviden ismertette az ország nehéz helyzetét, a nyilasok hatalmi törekvéseit és a németek szövetségesekhez nem illő viselkedését. Hangsúlyozta, hogy a körülmények szabják meg intézkedéseit és elhatározásában csupán a nemzet egyetemes érdekét tartja szem előtt. Ezután az iskola rövidesen visszatért Nagyváradra. Az

őrsparancsnokjelöltek tanuláshoz láttak, a fiatalabb csendőr-ökből álló századokat pedig az Erdélyben harcoló honvéd hadosztályokba osztották be.

3. November elején az akkori magyar kormány azoknak a zsidóknak, akiknek semleges állam követsége ideiglenesen útlevelet vagy védőlevelet adott, az V. kerületben nemzetközi gettót jelölt ki. Az itt lévő épületek "védett házak" voltak, a beköltözés feltételeit a Zsidó Tanács ismertette az érdekeltekkel.

A védett házak meglehetősen zsúfoltak voltak. A "hivatalosan engedélyezett 15,600 védettel szemben a forgalomban lévő védőlevelek és védőútlevelek száma valószínűleg elérte a 100.000-et is... Tömértelen hamisított és hivatalosan kiadott másodlat is forgalomban volt."⁶⁴

A nyilasok 1944 decemberében a védett házak lakói ellen nagyszabású merényletet terveztek. Ezt csupán a svéd követség titkára, Wallenberg Raoul kérésére a csendőrök és a Pozsonyi-úton elhelyezett debreceni rendőrezred akadályozta meg.⁶⁵

Zsidó Tanács

A németek által megszállt országok zsidótlanításának legfőbb szerve a bécsi Rotschild-palotában lévő "Zsidók Kivándorlását Intéző Hivatal" volt. A magyarországi részleg — a "Judendezenat" — *Eichmann Adolf* SS alezredes parancsnoksága alatt állott. A zsidókkal szembeni intézkedések végrehajtásában még fontos szerepet játszott a német javaslatra felállított Zsidó Tanács is.

Budapesten a zsidók internálására vonatkozó végzéseket maga a Zsidó Tanács kézbesítette ki a kijelölteknek. Ezért sok támadás érte a Tanácsot és az "elégedetlenség nem egy alkalommal fokozódott oly mértékűvé, hogy a Síp-utcai (zsidó) székházból rendőri segítséggel kellett egyeseket kivezettetni."⁶⁶

Reitlinger szerint a zsidók összeszedését és deportálását nem a német SS vagy a magyar Csendőrség, hanem maguk a zsidó tanácsok végezték el. Lévai Jenő még hozzátette, hogy "a zsidóság fizikai ellenállásának teljes hiánya is elősegítette a lebonyolítás példa nélküli gyorsaságát,"⁶⁷ amit tulajdonképpen a zsidó tanácsok működésének lehetett tulajdonítani. (73. melléklet)

Freudiger Fülöp jeruzsálemi tanúvallomása szerint a budapesti Zsidó Tanács már 1944 májusában megkapta a két szökött szlovák zsidófiú jelentését az auschwitzi borzalmakról. A Tanács azonban nem adott hitelt ezeknek a jegyzőkönyveknek és nem figyelmeztette a zsidóságot a deportálással járó következményekre. Ezzel kapcsolatban Schön a következőket írta.

Nem akarunk törvényt ülni azon a zsidó tanácson, amely noha tisztában volt a helyzettel, látta a halálveszedelmet, a magyar zsidóság egyetlen és hivatalos orgánumában megnyugtató, fegyelemre és engedelmisségre intő felhívásokat tett közzé.

A szemrehányás nem a mi feladatunk. Majd eljön a történész, akinek tekintete a veséig hatol. S amikor a tanácstagok unokái közül senki sem lesz már életben, megkérdi, mi is volt az érzésük, amikor a Sonderkommandotól apró kis kedvezményeket kértek és kaptak, például, hogy mentesítsék őket a csillagviselés kötelezettsége alól, megkímélik lakásaikat, a vidéki gettóból kiemélik hozzátartozóikat, satöbbi, satöbbi.

Mi csak egy kis önkritikát vártunk. Egy kis szerénységet. Egy szikrányi szégyenérzetet.⁶⁸

A felelősség kérdésével foglalkozva, Zsadányi Oszkár megállapítja, hogy

az akkori fasiszta és nyilas kormányzati tényezőkhöz kívül a szolgamódra meghunyászkodó vidéki közigazgatási szervek és a közömbös polgárság nagy része is felelős. De nem menthetjük a felelősség alól az ún. budapesti Zsidó Tanácsot sem, amely csak nagyon keveset tett a vidéki zsidóság érdekében... Igaz, hogy ehhez hősökre lett volna szükség vagy legalább is egész emberekre, de sajnós, a budapesti Zsidó Tanács tagjainak nagy része a zsidó kapitalisták soraiból rekrutálódott és ezeknek minden ellenállási hősködésük kimerült abban, hogy saját anyagi javukat mentsék meg.⁶⁹

Politikai foglyok

Lévai Jenő *Fekete Könyve* szerint szeptember elején a Lakatos-kormány a németekkel megállapodott, hogy a zsidó lakosságot Budapestről kitelepítve vidéken munkára fogja. A

kormány meg is kezdte a zsidó internálótáborok feloszlátását. "Csak a Fő-utcai GESTAPO-fogságban őrzött zsidó (és magyar) politikai foglyok kiszabadítása (volt) sikertelen. Ezeket már július közepe óta deportálni kívánták a németek, de Faraghó altábornagy utasítására rendőrség és csendőrség vonult fel és így a szállítás elmaradt."

A fegyveres közbelépés hátterét vitéz Király Gyula csendőr ezredes a következőképpen világította meg:

A németek becsületszóra ígérték, hogy a Fő-utcai fogházba zárt magyar politikusokat nem fogják Németországba elhurcolni. Ennek dacára fegyveres közbelépéssel kellett az elhurcolást megakadályoznunk. Ezt a közbelépést hárman szerveztük meg: vitéz Temesváry Endre csendőr vezérőrnagy, a budapesti csendőr és rendőr karhatalmak parancsnoka; vitéz Balázs-Piri Gyula csendőr ezredes, a belügyminisztérium Csendőrségi Osztályának vezetője és magam, mint a belügyminisztérium Közbiztonsági Főosztályának vezetője.⁷⁰

Angol-amerikai álláspont

A jeruzsálemi perben Eichmann Adolf nem ült egyedül a vádlottak padján. A tanúvallomások és bemutatott iratok a Zsidó Tanácsokon kívül terhelő bizonyítékokat szolgáltatottak még az angolok ellen is.

Kiderült, hogy *Brand Joél* budapesti zsidót az SS kisegítette Törökországba, hogy ott a magyar zsidók kiengedése fejében bizonyos árukat szerezzen Németországnak. Amikor Brand hivatalos utazása során szíriai területre érkezett, az angolok letartóztatták. Négy és fél hónapig tartották fogva; ezzel megakadályozták a zsidóság egy részének kijutását a semleges Törökországba.

A cionista szervezet vezetői hihetetlen erőfeszítéseket tettek a mentés érdekében, de Londonban süket fülekre találtak. Dr. Chájim Weizmann kérte az angol kormányt, hogy bombázzák az auschwitzi gázkamrákat és krematóriumokat. Ugyanakkor kérte az Auschwitzba vezető vasútvonalak és hidak bombázását. A kérést elutasították...

Egy másik akta arról tanúskodik, hogy 1944 elején — tehát abban az időben, amikor a magyar zsidóság még úgyszólván

intakt volt — tervet nyújtottak át az angol hatóságoknak többszáz palesztinai zsidó önkéntes magyarországi bevetésével kapcsolatban. A tervek szerint a palesztinai önkénteseket ejtőernyővel kellett volna ledobni Magyarország fölé. Az angol katonai hatóságok jóváhagyták a tervet, mert tisztában voltak annak stratégiai jelentőségével. Kivitelezésre mégsem került sor, mert a gyarmatügyi minisztérium politikai okokból ellenezte...

*Hosszú a bünlajstrom, amely az angol kormányt és az angol népet a vádlottak padjára ülteti. Ha közvetlenül nem is, de közvetve ők is részesei az európai zsidóság kiirtásának.*⁷¹

Az angol-amerikai politikusok utasították vissza a már előzőleg ismertetett tehérgépkocsi-cserét is.

*Amikor első ízben felmerült annak kérdése, mi történjék ezekkel a zsidókat deportáló bűnösökkel, az amerikai felsőbbbíróság akkori elnöke azt javasolta Rooseveltnek, hogy ne állítsák őket bíróság elé. "Agyonütni őket, mint a fenevadat — mondta Harlan F. Stone főbíró — nem érdemlik ma a védelmet." A végén mégis úgy döntöttek, hogy felállítják a nemzetközi bíróságot és ennek megfelelően büntető perrendtartást is létrehoztak.*⁷²

Ennek alapján Nürnbergben minden elérhető "háborús bűnös"-t bíróság elé állítottak vagy visszaadtak szülőhazájának népbírói tárgyalásra. Ott elítélték azokat a csendőröket is, akik szabály szerint hajtották végre az előző kormányok rendeleteit. Ugyanakkor a győzők elfelejtettek törvényt ülni azok felett, akik a második világháború idején amerikai állampolgársággal rendelkező japánok százezreit zárták koncentrációs táborokba az Egyesült Államok területén.

Német bajtársiasság

A svájci német követség 1944 nyarán egy filmet vetített a meghívott külföldi diplomatáknak a nagyváradi gettó lakóinak elszállításáról. *Ferenczy László* csendőr alezredes népbírói vallomása szerint a film egyes részeinek készítésénél ő is jelen volt. Feltűnt neki, hogy a németek saját embereiket eltüntették a színhelyről, a csendőröket pedig gyors berakás ürügye címén szigorúbb eljárásra kényszerítették. A filmen

magyar csendőrök puskatussal verik as asszonyokat, bika-csőkhel hajtják az elmaradozó gyerekeket és az elhurcoltak újjáról húzzák le jeggyűrűjüket. Bemutatják a zsúfolt vonatokat is, a 2-2 vödröt az egyes kocshiban és mindenütt ott látható a kakastollas magyar csendőr — német sehol sincs. Csak amikor a magyar határt elhagyja a vonat és német területre ér, akkor jelennek meg az első németek. Fehérbóbitás, vöröskeresztes ápolónők nyitják föl az addig leplombált kocshikat, tüntető felháborodással emelik ki a hullákat, osztanak szeretetre méltóan friss vizet és élelmet a szerencsétleneknek. Megfürdetik, fertőtlenítik őket, azután pihenten, valósággal felfrissülten viszik a derék, jó, tüntetően humánus németek Therezienstadthban könnyű és egészséges munkára a magyarok által meghínózott zsidókat.

Svájc után más országokba is átküldik a németek ezt a filmet, amellyel önmagukat kívánták menteni és hű szövetségüket, a magyarokat dobva oda áldozatul.⁷³

6. VÉDELMI HARCOK

Erdély első hősi halottai

A sepsiszentgyörgyi Székely Határvadász Zászlóaljat 1944 augusztus 18 körül elvitték a Keleti Kárpátok védelmére. Ezzel a román határszéli csendőrörsök súlyos helyzetbe kerültek. A háborús vezénylések során a rendszerezített létszám legtöbb helyen kétharmadára csökkent. Az örsöknek a közbiztonsági szolgálaton kívül még a határportyázást is el kellett látniuk. Ez olyan túlterheléssel járt, hogy pihenésre és alvásra csak nagyon kevés idő jutott.

Nem sokkal ezután a német krími hadseregtől zsákmányolt német tankokkal szovjet katonák jelentkeztek a Kárpátok átjáróinál. Ezek a szovjet katonák német egyenruhát viseltek és németül beszéltek. Az Uz völgyében lévő egyik honvéd határőr-egységünket megtévesztették s ezek a szovjet tankokat átengedték a határon.

Erre a magyar hadvezetőség augusztus 30-án gyorsan összehozott csendőr-egységeket vetett be a szovjet páncélosok ellen.

Az ellenséget képtelenek voltak megállítani és a csendőrök nagy része hősi halált halt. Itt esett el a bevetett csoport parancsnoka, *Fekete Pál* csendőr alezredes is, valamint *Szelevényi Tibor* csendőr százados. Ezek a csendőrök voltak az első hősi halottak, akik magyar területen a szovjet csapatok ellen folyó harcban elesetek.⁷⁴

A Nagyvárad Csendőrtanzászlóalj

Amikor Románia 1944 augusztus 23-án a Szovjetunió oldalára állt, a magyar hadvezetőség elrendelte hátorszáiban lévő pótalakulatainak mozgósítását. Amíg az 1. hadsereg keletről visszavonulóban a Keleti Kárpátokba került, a 2. és 3. hadsereget Erdély védelmére rendelték ki. Ugyanakkor az 1. német hadsereg a Duklai-hágó környékén, míg a 6. és 8. német hadsereg Erdély déli részén védett. Velük szemben északkeleten a 4., délen pedig a 2. Ukrán Front egységei vonultak fel. Mindkét helyen az erőviszonyok az Ukrán Frontnak kedveztek. Nem számítva a román egységeket, az Erdélyi fronton "a szovjet csapatok élőerőben és harckocsikban több mint kétszeres, repülőgépekben kétszeres, a lövegek és aknavetők számát tekintve pedig csaknem háromszoros túlerőt képviseltek." ⁷⁵

A Nagyvárad Csendőriskola, illetve Tanzászlóalj ebben az időben öt századból állt. Az 1. század negyven év körüli, családos törzsrőmesterekből állt, akik az iskola elvégzése után vizsgázott törzsrőmesterekként őrsparancsnoki beosztást kaptak volna. A 2. századba tartozók a járőrvezetői tanfolyamon a közbiztonsági szolgálat önálló ellátására készültek. A 3., 4. és 5. század próbacsendőrökből állt, akiket nemrég vettek fel a testületbe.

1944 szeptemberében a tanzászlóaljat kiképző tisztjeivel és segédoktatóival — az őrsparancsnoki század kivételével — a Dél-Erdély védelmét ellátó honvéd egységek megerősítésére szétosztották és harcba vetették. Két hét után *Révész Károly* őrmester — a 3. század oktatósegédje — futárként Nagyváradra érkezett és elmondta, hogy százada Tordánál harcolt az első vonalban. Lőszerutánpótlásuk nem volt és csak végső szükségben tüzelhettek, amelynek következtében sok halottjuk és sebesültjük volt.⁷⁶

A tanzászlóalj másik része Aradnál állomásozott. Legtöbbször a legveszélyesebb helyeken vetették be, ahol erősítésre vagy pótlásra volt szükség. Így a tanzászlóalj századai a túlerővel szemben hamar lemorzsolódtak és csak kisebb részei éltek túl a súlyos harcokat.

A Nagyváradon maradt őrsparancsnoki század se kerülte el végzetét. A fiatal csendőrök elvonulása után

a laktanya teljes védelme, valamint a város és annak közeli környékén egyre sűrűbben felbukkanó partizánok felkutatása és megsemmisítése az őrsparancsnokképző századra hárult. Ez a szolgálat fokozódott a légitámadások után keletkezett közveszélyes helyek felderítésével, azok lezárásával, biztosításával és a szükséges intézkedések megtételével.⁷⁷

Egyik szeptemberi napon az őrsparancsnoki század hallgatóit váratlanul levezérgázottaknak nyilvánították, majd riadóztatták. Járőrfelszereléssel, tábori sapkában sorakoztak és 14-15 fős csoportokra osztották őket. Közéjük állítottak 10-12 sötétkék egyenruhás rendőrt is. A rendőrök felszerelése rendőrpuska, tölténytáska és sötétkék tábori sapka volt. Az így összeállított szakasz kapott egy golyószórót és az emberek fejenként két darab kézigránatot. A megerősített század parancsnoka Kulcsár József csendőr százados, a szakaszparancsnokok alantas tisztek és rangidős tiszthelyettesek voltak. Az új egységgel közölték, hogy nem vetik be a harcokba. Feladata csupán a hátraözlő honvédek feltartóztatása, összegyűjtése és az illetékes parancsnokságnak való átadása lesz.

Az egyik szakasz fiatal csendőr hadnagy parancsnokságával egy román határmenti faluba került. A határőrség és egy munkásszázad még ott volt, de már összecsomagoltan, indulásra készen.

Majd egymás után jöttek a kisebb, nagyobb visszavonuló honvéd csoportok, pár órán belül egy egész zászlóaljra való honvéd gyűlt össze különböző fegyvernemekből. Voltak tisztek, tiszthelyettesek, tisztesek, különböző könnyű és nehéz gyalogsági fegyverek, fogatolt járművek stb., stb. Ahogy gyűltek a visszavonulók, úgy közeledett az egyre erősödő harcizaj is.⁷⁸

Míg néhány csendőr az összegyűjtötteket éjjel a megadott

helyre kísérte, addig a többiek állásaikban maradva reggel felvették a harcot az ellenséggel. A túlerővel szemben azonban nem tudták sokáig tartani magukat.

Egy másik szakasz *Szombathy Lajos* csendőr zászlós parancsnoksága alatt Nagyváradról Kardó községbe menetelt. Megpróbálta embereivel a kapott parancs értelmében feltartóztatni, rendezni és védőállásokba beállítani a visszavonulókat. Feletteseinek csak jelentette a kapott parancsot. Ezek közül "volt aki tudomásul vette, s volt aki csak legyintett és ment tovább hátrafelé. Végeredményben sikerült vagy egy jó századnyi igen vegyes, de sajnos csak gyengén felfegyverzett és feltűnően kevés lőszerrel ellátott csoportot összehozni" és a védőállásban megállítani. Másnap hajnalban megszólaltak az ellenséges géppuskák és aknavetőik. Lőtték a csendőrök felállított vonalait. A mögöttük lévő egyetlen gyorstüzelő ágyú eleinte szorgalmasan válaszolt az ellenségnek, de az hamarosan elromlott, a tűzérek felrobbantották, gépkocsira ültek és elvonultak.⁷⁹

A Szombathy-szakasz a kijelölt védelmi vonal jobbszárnyán helyezkedett el. Tőle balra a csendőrszakaszoknak, jobbra az előző este megállított honvédalakulatoknak kellett volna védeni, az utóbbiak azonban "az éjszaka folyamán ismeretlen okból állásukat elhagyva, visszahúzódtak." Következménye az lett, hogy az ellenség jobbról csaknem hátba támadta a csendőröket. Lőszerük már "jóformán semmi sem volt," így kénytelenek voltak Nagyvárad irányába visszavonulni. Az őrsparancsnoki iskola hátravonuló szakaszai a csendőriskolában gyülekeztek. Itt *Garay István* csendőr százados a város védelmére rendelte őket.⁸⁰

A szovjet csapatok rövidesen elérték a várost. A temetőn keresztül támadtak, elfoglalták a csendőr-iskolát és az attól nyugatra fekvő Pece patakig jutottak előre. Erre Garay a környéken visszavonulásban lévő nőtlen csendőröket a város védelmére visszatartotta. Ezek, valamint a csendőrtanzászlóalj őrsparancsnoki századának hallgatói ellentámadással kiverték a szovjet csapatokat a csendőriskolából. Az itt talált orosz halottak nagy részén csendőr egyenruha-darabok voltak. Az iskolában a butorokat összetörve, a csendőrládákat kifosztva találták, melyekből még az egyenruhák és lábbelik is hiányoztak.

Közben, szeptember 28-án, Garay István százados két

tehergépkocsival megjelent Berettyóújfaluban. Önkéntes csendőröket toborzott Nagyvárad védelmére. Két nappal később a Garay-csoport meg is tisztította a vasútállomást és a Körös balpartját az ellenségtől. A csendőr-csoport beköltözött a Szigligeti-színházba. Mivel a szovjet harcosok egy része még mindig a csendőriskolában talált egyenruhában volt, Garay százados parancsára a Körös túlsó oldaláról közeledő minden csendőrruhás egyénre tüzeltek. Rövidesen a csendőrök a honvédségtől egy kis erősítést kaptak és kiverték az ellenséget a csendőriskola környékéről.

A csendőr főerő Garay századossal az élen a várost védte a három oldalról támadó szovjet erőkkal szemben. Itt semmisített meg *Forrás Ernő* csendőr hadnagy szakaszával egy szovjet páncéltörő-ágyús üteget, amelyből két sértetlen ágyút át is adott a honvédségnek. A "Nagyvárad főterére befutott két harcocsit (is) csendőrök semmisítették meg."⁸¹ Ugyanakkor a csendőriskola védője Szombathy zászlós csoportja volt. Kétnapi küzdelem után azonban ezt a csendőrök feladták. Szombathy bezárta a kapukat, annak kulcsait magához véve embereivel bevonult a város központjába, a Körös hidjának környékén küzdő főcsoporthoz. A csendőrök lassan innen is kiszorultak és észak felé elhagyták a várost. Míg *Balázs Géza* főhadnagy Nagyvárad előterében halt hősi halált, Garay István századost csendőrruhába öltözött szovjet katonák lőtték agyon. Ezekben a harcokban állandóan olyan közel volt az ellenség, hogy a csendőrök még bajtársaik holttestét se tudták magukkal vinni.⁸²

Halmai Jenő altábornagy ötvenkét oldalas tanulmány keretében ismertette a 3. hadsereg történetét. Munkájában egyetlen szó sincs az Erdélyben harcoló csendőregységekről. Az altábornagy megemlékezett Nagyváradról is, amelyet október 12-én reggelig tartott a 12. tartalék hadosztály és akkor kitört a városból. "A városból való elvonulást sűrű köd védelme alatt veszteség nélkül hajtotta végre a hadosztály."⁸³ Azt azonban elfelejtette hozzátenni, ez a "kitörés" csak azért sikerült, mert az utóvédharcokban itt is csendőregységeket áldoztak fel, akik a honvédség elvonulását fedezték.

Egy csendőrőrs viszontagságai

Az őrszlaktanya Nagyváradon az osztályparancsnokság épületében volt. Ennek tizenöt gyalogcsendőre a város külterületén kívül még Biharszentandrás, Hegyközpályi, Hegyközújlak, Hegyközsáldobágy, Újpalota és Váradszőlős községeket is portyázta. Parancsnokuk, *Nagy János* alhadnagy, egyben szakaszparancsnok is volt.

A harcok közeledtével a nős csendőrök szeptember 10 és 12 között családtagjaikat a hátsószázigba útbaindították. Szeptember 25-én éjjel az osztály tizenöt lovaskocsival áttelepült a Berettyóújfaluban lévő szárnyparancsnokságra, majd másnap vasúti kocsiba rakodott és elindult Szombathelyre. Hat vagy nyolc kilométernyi út után a vonatot nyílt pályán leállították és a csendőröket gyalogmenetben visszarendelték Berettyóújfaluba. Ott a csendőrosztály a honvédség alárendeltségébe került és azt a város felé közeledő szovjet páncélosok ellen csendőrpuskáikkal harcállásokba rendelték. Szerencsére az ellenség ezen a vonalon akkor nem támadott és közben a csendőröket leváltották.

Szeptember 30-án osztályparancsnoki engedéllyel *Nagy János* alhadnagy a saját, valamint a félxfürdői őrs legénységével kerékpáron visszatért Nagyváradra. Ott a Garay-csoporttal részt vett a csendőriskola környékének visszafoglalásában, majd csendőreivel visszatelepült az épen maradt nagyváradai őrsre. Újból megkezdtek a közbiztonsági szolgálatot. Járőrök indultak a helyi és a félxfürdői őrskörlet még el nem foglalt községeibe. Szolgálatuk azonban nem sokáig tartott, mert október 9-én a *Nagy János* vezette járőr a váradszőlősi erdőnél orosz támadó egységekbe ütközött. Ezt egy magyar géppuskás szakasz segítségével sikerült visszavonulásra kényszeríteni. Másnap reggel az őrsparancsnok a halott magyar és szovjet katonákat a lakossággal eltemettette. Mire a Nagy-járőr visszatért a laktanyába, a szovjet tüzéség már Váradot lőtte. Találat érte az őrszlaktanyát is, így *Nagy János* alhadnagy embereivel a Körös másik oldalán lévő vasútállomás mellé települt át.

Október 12-én reggel Biharpüspöki felől az utolsó katonai egység, egy magyar kerékpáros csoport rohant át a városon. Tőlük hallották, hogy az előző este a fugyivásárhelyi őrsöt

román partizánok megrohanták és az ott lévő csendőröket legyilkolták. Ahogy a kerékpáros osztag eltűnt, a csendőrös hátrahúzódott a közkórházig. A város már teljesen kihalt volt, sem magyar, sem német katona nem volt a láthatáron. A csendőrök csak október 12-én este hagyták el Nagyváradot és Tótfalu felé igyekeztek. A község előtti két-három kilométer széles legelőn rengeteg magyar és német fegyvert, lőszert és élelmiszert találtak elszórtan. A Váradot védő csapatok tehát még a csendőrök kivonulása előtt elhagyták a várost.

A Tótfaluban megpihent csendőröket egy szakasz ellenséges lovasság megközelítette, amelyet a csendőrök golyószóróval szétriasztottak. Így a csendőrök azonnal továbbmentek, Poklostelkesen és Margitán keresztül Érmihályfalvára érkeztek és bevonultak az ott lévő csendőrosztályhoz. Itt érte őket a kormányzó október 15-i hadparancsa. A fegyverletétel hírére a németek előbb lefegyverezték a csendőröket, de Szálasi uralomrajutása után visszaadták katonai felszerelésüket.

Ettől kezdve a nagyváradai csendőrosztályt, mintegy 350 főt, utóvédharcokra használták. November 1-én az osztályt egyelőre kivonták a hadsereg kötelékéből és gyalogmenetben Dunántúlra, Sümegre irányították. Az osztály itt kisebb egységekre felosztva német vagy magyar kötelékbe került. Március utolsó napjaiban az osztályból még megmaradt csendőröket kitelepítették Németországba.⁸⁴

Az első alföldi magyar falu elvesztése

A hat-hétezer lelket számláló Csanádpalota a jelenlegi román határ mellett fekszik. A szovjet csapatok ezt a falut foglalták el először Csonka-Magyarország területéből. Vasárnap, 1944 szeptember 24 volt, amikor beérkezett az első szovjet felderítő járőr a falu főterére. Semmi ellenállás se volt, így megkezdődött a vörös hadsereg csapatainak zavartalan bevonulása. Megérkeztek a tüzérek és az aknavetősök is, estére a Fő-utcán már páncélos alakulatok is voltak.

Másnap egy rohamsisakos csendőrosztag megtámadta a betolakodókat. Egyetlen Zrínyi-tank támogatta a csendőröket. A vörös hadsereg tizennyolc katonát veszített, a Piac-téren egy szovjet százados is elesett. A csendőröket csak Királyhegyesen

tudták megsemmisíteni.⁸⁵ Sorsukat vagy nevüket nem jegyezte fel a hadtörténelem, hiszen ezek csak csendőrök voltak.

Az Ungvári Csendőrtanzászlóalj

1. Az 1. hadseregpáncsnokság az ungvári csendőriskolát a honvédelmi miniszter engedélyével 1944 október 6-án délután riadóztatta. Elrendelte, hogy a "tanzászlóalj összes fegyverével, lőszerével, tűzgépével, három napi élelemmel és főzőládákkal felszerelve...várja a csapatszállító gépkocsik érkezését." A zászlóaljnak akkor két tanszázada volt; mindegyik négy szakaszra oszlott. Egy tanszázadba három tisztt, kilenc tiszthelyettes és százhusz csendőr tartozott. Tüzerejük egy géppuskából, három golyószóróból, öt géppisztolyból, száztíz puskából és tizenkét pisztolyból állt.

A tíz csapatszállító gépkocsi 23 óra 30 perckor érkezett meg. Ez a tanzászlóaljat Vezérszállásra, a 13. hadosztály páncsnokságára vitte, ahova reggel 6 órakor érkezett meg. A hadosztály páncsnoka, *Hankovszky Gyula* vezérőrnagy, a tanzászlóaljat azonnal bevetette a Vereckei-szorosban azzal a feladattal, hogy "tartóztassák fel a szovjet előretörést!" *Dr. Toldy-Hantay Elemér* százados, a zászlóalj ideiglenes páncsnoka, gyenge fegyverzetük miatt nem vállalta a felelősséget az "esetleges súlyos veszteségekért." A vezérőrnagy azonban az ellenvetéssel nem törődött, írásbeli parancsot adott mindkét csendőrszázad páncsnokának és rövid "végeztem"-mel útjára bocsátotta őket.

A hadosztálypáncsnoki rendelkezés értelmében a tanzászlóalj 1. százada Toldy-Hantay százados vezetése alatt Alsó-Vereckétől, míg a 2. század *Kövendy Károly* főhadnagy páncsnoksága alatt Felső-Vereckétől keletre egy alkalmas árok mentén foglalt védelmi állást. A honvédség vonala a csendőrök mögött 2-3 km-rel hátrább húzódott.

A szovjet erők — amelyek már korábban felvonultak a magyar határra — október 7-én délután kezdtek támadni. Páncélosok indultak az 1. század ellen. A csendőrök kézigránátokkal védekeztek és két harckocsit mozgásképtelenné tettek. Utána megjelent a szovjet gyalogság, de az 1. század vonalán nem tudott áttörni. A küzdelem másnap is folytatódott. A súlyos

veszteségek miatt az esti szürkületben a század kénytelen volt az Árpád-vonalba visszahúzódni, ahol újabb védelmi körletet kapott. Másnap hajnalban már ott is támadtak a szovjet egységek. A csendőrök lőszere elfogyott, és estére feladták védőállásukat. Hajnalban megérkezett a lőszerutánpótlás és a hadosztály szigorú parancsa: A csendőrszázad minden áron foglalja vissza az Árpád-vonal általuk feladott szakaszát! A csendőrök teljesítették a rájuk bízott feladatot, de *Sarudy László* zászlós negyven csendőrrel ott maradt a Buzsora aljában örökre. A környéken nyolcvannégy szovjet halottat számoltak meg. Az 1. század még tíz napig tartotta a vonal neki kijelölt részét.⁸⁶

Október 7-én a 2. század védelmi körletét is megtámadták a szovjet egységek. A csendőrök egyetlen géppuskáját itt aknatakalat érte és megsemmisült. A századparancsnok a tartalék szakaszt is bevetette, de ez sem segített. Az aknavetőők által megtizedelt soraikat az ellenség annyira megközelítette, hogy csupán kézigránátokkal tudtak védekezni. A bekerítés veszélye is erősödött; egyre több ellenséges egység került a hátukba. Ekkor a 2. század parancsnoka gyülekezőt rendelt el a falu nyugati részén, ahonnan visszavonultak a honvédek vonalába.

Alig pihentek két-három órát, amikor a maradék 2. század éjjel után újabb parancsot kapott. Egy honvéd századot kellett az első vonalban leváltani és "az oroszok előnyomulását feltartóztatni." Ezt a feladatot a harcban teljesen kimerült ötvenöt csendőrrel, két golyószóróval, akadozó csendőr-puskákkal, alvás és rendes étkezés nélkül kellett megoldani. Ennek ellenére a kijelölt hajnali órára mégis felváltották a honvéd századot. A csendőrök két hegyoldalon elhelyezkedve ismét magukra maradtak. Szerencsére az orosz nem támadott, de csapatainak átszivárgása egész délelőtt fokozódott. A századparancsnok délután személyesen hívta tábori telefonon közvetlen felettesét, a 7/II. gyalogzászlóalj parancsnokát. A készülék azonban "süket" volt, senki nem válaszolt. Úgy látszott, hogy a honvédek hátravonultak és megfélemeztek a csendőrökről. Erre a századparancsnok elrendelte a honvédség vonalába a visszavonulást. Az ellenség aknatűzzel követte őket, így újabb veszteségekkel érkeztek az Árpád-vonalhoz, ahol végre egy kicsit megpihenhettek.⁸⁷

2. Az Ungvári Csendőrtanzászlóalj megmaradt részeit 1944 október 18-án kivonták a kárpáti harcokból és bevonultatták Ungvárra. Kétnapi pihenő után azonban a csendőrök egy részét a "Kolozsvár" honvéd őrszászlóalj támogatására rendelték ki, a maradék tanzászlóalj másik részét Munkács védelmében vetették be.

3. Október 26-án a csendőriskola hallgatói már Ungvár és saját laktanyájuk védelmére készültek. Ugyanekkor érkezett a városba az Uzsoki-szorost védő *dr. Botond István* százados 150 csendőrével, aki Ungvár délkeleti peremén, a munkácsi út két oldalán foglalt védelmi állást. Súlyos harcok után, amikor a szovjet páncélosok a város főteréig jutottak, *dr. Toldy-Hantay* százados még életben lévő ungvári csendőreinek elrendelte a visszavonulást és a Sátoraljaújhelyen való gyülekezést, ahova csak harmincan érkeztek meg. Ezek a már előzőleg kiadott fővezérségi és belügyminiszteri rendelkezésre bevonultak Budapestre. Budapesten beosztották őket a hűvösvölgyi Műszaki Akadémia épületében felállított "Csendőr Karhatalmi Ezred"-be. Ezzel az Ungvári Csendőrtanzászlóalj véglegesen és hivatalosan megszűnt.

Az Ungvári Csendőrtanzászlóalj hősiei küzdelméről *Jolsvai Viktor* volt vezérkari ezredes, az 1. póthadsereg első vezérkari főnöke is megemlékezett.

*A hadseregpáncélosok más erők híján a Vereckei-szorosban nagyobb erőkkel fellépő ellenséggel szemben...még az Ungvári Csendőrtanzászlóaljat is a 13. hadosztály rendelkezésére harcba vetette. A csendőrök ilyen feladatra, hiányos felfegyverzésük és felszerelésük miatt nem voltak alkalmasak. Ezeket a hiányokat vitézséggel és bátorsággal pótolták, derekasán megállták helyüket, az ellenség térnyerését lefékezték s ezzel időt biztosítottak az Árpád-állás területe megszállásához. Sajnos, hősi harcuk folyamán aránytalanul súlyos veszteségeket szenvedtek.*⁸⁸

Az iskola a kárpáti harcokban elvesztette emberanyagának több mint 80%-át. E nagy veszteségek okait a következőkkel lehet magyarázni.

a) Kís csendőregységek többszörös szovjet túlerővel álltak

szemben.

b) *A csendőrök fegyverzetét és felszerelését csupán közbiztonsági szolgálat teljesítésére rendszeresítették és ez nem volt alkalmas hadi használatra. A pusokák tüzelés közben beragadtak és a harc hevében sokszor "csizmával kellett letaposni a záródugattyúkat."* A cseh golyószórókhoz nehezen kaptak lőszerutánpótlást. Egyedül kézígránáttal látták el bőségesen őket, sok esetben csak az mentette meg a csendőröket a teljes lerohanástól.

c) *Az 1. hadseregparancsnokság sokszor alkalmazott a harcokban kimerült, hiányosan felszerelt, kislétszámú csendőr egységeket olyan feladatok megoldására, amelyenek a lehetlenséggel voltak határosak.*

d) *A honvédségi vezetés nem akarta figyelembe venni a Csendőrség különleges feladatát és helyzetét. A fővezérség már az 1944 október 21-én kelt és az 1. hadseregparancsnokságnak is kiadott 4415/Főv.agi. 1944 számú rendeletével az Ungvári Csendőrtanzászlóalj töredékét a belügyminiszter rendelkezésére bocsátotta, aki azt Budapestre rendelte sürgős karhatalmi alkalmazásra. Ennek ellenére az 1. hadsereg új vezérkari főnöke továbbra is ott tartotta és bevetette a zászlóaljat, sőt hadbíróssággal és agyonlövással fenyegette meg azokat az ungvári csendőrtiszteket, akik a budapesti vezénylésre vonatkozó belügyminiszteri rendelkezéseket végre akarták hajtani.⁸⁹*

Kísérletek a szovjet megszállás elhárítására

Kállay Miklós miniszterelnök hivatalba lépésétől azon fáradozott, hogy háborúvesztés esetén Magyarország angol-amerikai megszállás alá kerüljön. A külügyminisztérium sajtó osztályának vezetője — *Ullein-Reviczky Antal* — 1942 nyarán készült Törökországba nyugdíjas angol konzul apósának meglátogatására. Kállay felhatalmazta a sajtófőnököt, hogy az ott lévő angol hatóságokkal ezirányú kapcsolatok felvételéről tárgyalhasson. Az angolok erre két hivatalos kiküldöttet kértek Kállaytól. Ezek közül az egyik *Újváry Dezső* isztambuli magyar konzul, a másik *Veres Lajos* külügyminisztériumi tisztviselő lett. Sajnos, az angol "Times" egyik cikke célzást tett a tárgyalások felvételére, ami megnehezítette a helyzetet. Már kidolgozták az angol-amerikai oldalra való átállás előzetes feltételeit is, de a

tervből mégsem lett megegyezés.⁹⁰

Kállay megpróbált az amerikaiakkal is egyezkedni. Ezzel a feladattal *Bessenyei Györgyöt*, a berni magyar követet bízta meg. Bessenyei Bernben az amerikai követség két fontos személyiségével, Tyler Roy-jal és Dulles Allen-nel tárgyalt az átállás lehetőségeiről. Ekkor még hétszázötven kilométerre voltak az amerikaiak Magyarországtól, mégis azonnal átállást követeltek. Ezt a magyar kormány arra az időre tervezte, amikor a nyugatiak elérik az országhatárt.⁹¹

Egy harmadik kísérlet az Egyesült Államokból indult el, ahol *Habsburg Ottó* és *Eckhardt Tibor* fáradozott az ország angol-amerikai megszállásán. *Deák Ferenc* magyar származású amerikai ezredes volt az amerikai bizottság vezetője, míg Kállay miniszterelnök *Wodianer Andor* lisszaboni magyar követet bízta meg kormánya képviselésével.⁹²

Az angolszászok német-szovjet kiegyezéstől tartottak, ezért igyekeztek az utóbbiak kívánságait teljesíteni. A teheráni értekezleten, amely 1943 november 28-án kezdődött, az angolok és amerikaiak a lengyel szövetségesüket, Mikhalovics és Péter király szerbjeit, valamint a velük tárgyaló magyarokat minden lelkiismeretfurdalás nélkül csenbenhagyták.

Fegyverszüneti tárgyalások

Horthy Miklós kormányzó 1944 szeptember 24-én levelet kapott Makarov szovjet ezredestől, a szlovák partizánok parancsnokától. Makarov ezredes a fegyverszüneti tárgyalások megindítását javasolta és enyhe feltételek elfogadását helyezte kilátásba. A levél szerint biztosítanák Magyarország területi sértetlenségét; a honvédséget, csendőrséget és rendőrséget pedig meghagynák, nem fegyvereznék le. (74. melléklet)

Ennek alapján a kormányzó előbb *Náday István* vezérezredes vezetésével Rómába, a nyugati szövetségesekhez irányított küldöttséget. Itt azt azzal utasították el, hogy a magyaroknak az oroszokkal kell tárgyalniuk. Erre a kormányzó szeptember 28-án *vitéz Faraghó Gábor* altábornagyot, a Csendőrség felügyelőjét elküldte Moszkvába, ahol a Szovjetunióban a háború előtt katonai attasé volt és így jól beszélt az orosz nyelvet is. Faraghó altábornaggyal ment *Teleki Géza* egyetemi tanár és *Szentiványi Domonkos* rendkívüli követ is. A bizottságot *vitéz Kudar Lajos*

csendőr ezredes, a m. kir. belügyminisztérium államvédelmi központjának vezetője, valamint az ugyanoda beosztott *dr. Nyerges Pál* és *Korondy Béla* csendőr századosok vitték át a szlovák partizánokhoz, ahonnan az szovjet repülőgéppel ment Moszkvába. Faraghó magával vitte a kormányzó Sztálin tábornaghoz írt levelét is. Október 8-án este Molotov külügyminiszter átadta Faraghónak az előzetes fegyverszüneti feltételeket. Majd a szövetségesek nevében kijelentette, hogy a szovjet kormány a Makarov ezredes levelében említett feltételeket érvényteleneknek tekinti. Miután a kormányzó ezeket Budapesten minisztereivel és a vezérkari főnökkel átbeszélte és elfogadta, a Faraghó-féle bizottság az előzetes fegyverszüneti szerződést október 11-én este 8 órakor aláírta.⁹³

Négy nappal később, október 15-én reggel, a német katonai vezetőség Magyarország egész területét "hadműveleti terület"-nek nyilvánította. Ugyanakkor ifj. Horthy Miklóst azzal az ürüggyel, hogy Tito titkos ügynökei keresik vele a találkozást, elcsalták a megbeszélésre. Ott, a Magyar Dunai Szabadkikötő Társaság Eskü-téri hivatalában aztán erőszakkal szőnyegbe csavarták és tehergépkocsin ismeretlen helyre szállították. Az elrablás közben egy magyar és egy német meghalt, egy másik magyar pedig megsebesült.⁹⁴

A két órával később kezdődő koronatanácson minden miniszter, a vezérkari főnök, valamint a katonai és a kabinetiroda főnöke jelen volt. Itt a kormányzó bejelentette, hogy minden további vérontás céltalan, ezért fegyverszünetet kért. Az erre vonatkozó kormányzói kiáltványt 13 óra tájban a budapesti rádióban fel is olvasták.

Koszorús Ferenc vezérkari ezredes szerint "a vezérkari főnökség október 15-én már egészen nyíltan fordult ellene saját honvédesküjének, legfelsőbb hadurának, a magyar alkotmány-nak és törvénynek." Így a fegyverszüneti feltételek végrehajtása nem sikerült, mert:⁹⁵

a.) Amikor a kormányzó katonai irodája október 12-én két futár útján értesítette az 1. és 2. hadsereg parancsnokát az előzőleg titokban megbeszélte teendők végrehajtásáról, az egyik futár — Geréb honvéd alezredes — az iratokat rögtön a kézhezvétel után bemutatta a németeknek, akik azonnal

ellenintézkedések megtételéhez láttak. A 3. hadsereg parancsnokát "a nyilasokkal való szimpatizálása miatt" nem lehetett a tervbe bevonni;

b.) A kormányzó katonai irodájának titkos parancsát a vezérkari főnök híradó központjában *Nádas Lajos* vezérkari ezredes a leadás előtt elkobozta;

c.) A kormányzóhű 1. hadtest parancsnokát, *Aggteleki Béla* altábornagyot, "Hindy Iván vezérőrnagy egy fegyveres tiszti csoport élén meglepte és letartóztatta", amivel a budapesti honvéd csapatokat kikapcsolta a németek elleni felhasználásból;

d.) A koronatanácsból visszatérő vezérkari főnököt helyettese, *László Dezső* altábornagy árulás vádjával letartóztatta;

e.) Hindy parancsára Vaska István ezredes Latorczay Lőrinc ezredest, a Budapesten lévő 2. páncél lövész ezred parancsnokát letartóztatta, miközben Latorczay meg is sebesült.⁹⁶

A fentiekből kitűnik, hogy egy országot nem lehet német-barátságra és szovjetellenesre nevelni és utána azt kívánni ennek tájékozatlan haderejétől, hogy tegye le a fegyvert a szovjet előtt és támadja meg a vele harcoló német szövetségest. Az 1919-es proletárdiktatúra tapasztalatai és az évtizedekig tartó szovjetellenes propaganda után a kommunistákat és a zsidókat kivéve senki sem akart szovjet hadifogoly lenni.

Október 16-án délután a Hitler "védelme" alá helyezett kormányzót a várban felkereste a német követ és Lakatos szolgálaton kívüli magyar vezérezredes, miniszterelnök. Ott fia szabadonbocsátása fejében a kormányzót lemondó nyilatkozatra és Szálasi Ferenc miniszterelnökké való kinevezésére kényszerítették, majd családjával együtt Németországba hurcolták. A november 2-án összeült csonka képviselőház a történeteket tudomásul vette. Horthy fiával csak félév múlva találkozott.

A Csendőrség az októberi eseményekben

A Csendőrség a szovjet-magyar fegyverszüneti szerződés végrehajtásában nem játszott szerepet. *Faraghó Gábor*, a testület felügyelője és legfelsőbb parancsnoka Moszkvában volt, innen a német megszállt területre nem térhetett vissza. A Csendőrség felett még parancsadási, illetve rendelkezési joggal bíró

Csatay Lajos honvédelmi, Schell Péter báró belügyminiszter nem tettek egyetlen érdemes lépést, nem adtak ki egyetlen utasítást a fegyverszüneti akció biztosítására. A magyar karhatalmi egységek körében ennek megfelelően teljes volt a zűrzavar és a tanácstalanság.

A budapesti csendőrlaktanyában két karhatalmi csendőrzászlóalj alakult a már kiürített területekről összevonott csendőrőrsök legénységéből, egyenként 300-500 fő ütközet-létszámmal, géppuskákkal felszerelve. Az egyik csendőrzászlóalj parancsnoka Takács Sándor csendőr százados, a másik zászlóalj parancsnoka Kara László csendőr százados volt.⁹⁷

Ennek a karhatalmi szervnek a parancsnoka *vitéz Temesvári Endre* vezérőrnagy (csendőrr) volt. "15-én este 22 órakor Temesvári jelentette a belügyminisztériumnak, hogy a karhatalmi Csendőrség hű maradt a kormányzóhoz." Ezért másnap, a kora reggeli órákban Temesvárit a németek letartóztatták és a GESTAPO Istenhegy-út 2. szám alatt levő főhadiszállására hurcolták. Így a csendőr karhatalom vezető nélkül maradt.⁹⁸

A rendőrség és a csendőrség Budapesten állomásozó egységei semmiféle parancsot vagy utasítást sem kaptak a követendő magatartás tekintetében. Így történt, hogy a Budapest utcáin tűntető felvonulást rendező német Tigris-tankok útját a Nagykörúton, Rákóczi-úton és más forgalmasabb helyeken magyar közlekedési rendőrök biztosították, hogy a forgalomban ne történjék fennakadás.⁹⁹

A németek október 16-án reggel elhurcolták hivatalából *Király Gyula* csendőr ezredest is, aki akkor a belügyminisztérium közbiztonsági osztályának volt a vezetője. Ő adott parancsot rádión keresztül a kormányzó fiának elrablása után a határmenti és repülőtéri csendőrőrsöknek, hogy "ifj. Horthy Miklós kihurcolását az országból fegyveres közbelépéssel is meg kell akadályozni." Ugyanakkor tartóztatták le a németek *Kudar Lajos* csendőr ezredest is, akit a Svábhegyre szállítottak, és ahol a GESTAPO 1944 karácsony estéjén agyonvert.

A csendőr tanzászlóaljak közül az ungvári a Kárpátok, a nagyváradi pedig Dél-Erdély és Nagyvárad védelmében elvérzett

és felmorzsolódott. Az ország középső és nyugati részén lévő kerületek tanszázadai közlekedési eszközök nélkül, a fővárostól távol, nagy területen szétszórta állomásoztak, így összpontosításukhoz hosszabb időre lett volna szükség. Ezt az események megakadályozták, mert október 16-án négy órakor a nyilasok egy német harcokosi segítségével ellenállás nélkül megszállták a honvédségi őrizetben lévő budapesti rádió épületét. Egy óra múlva innen közvetítették *Vörös János* vezérkari főnöknek a harc folytatására vonatkozó hadparancsát.

7. A CSENDŐRSÉG A SZÁLASI-KORMÁNY IDEJÉN

A Szálasi-kormány a Csendőrség minden meglevő alakulatát harcba vetette, sőt erre a célra a testület őrséből és már harcoló egységeiből újabb zászlóaljakat szervezett. Az így felállított csendőralakulatokat vagy a honvédség közé beékelve, vagy német kötelékeknek átadva főképpen Budapest és Dunántúl védelménél hasznosították.

Budapest ostroma

A szovjet hadsereg 2. és 3. Ukrán Frontjának egységei 1944 december 24-én körülférták Budapestet és ezzel megkezdődött a főváros 52 napos ostroma. A védelem német és magyar csapatok kezében volt. A németek parancsnoka Pfeffer-Wildenbruch vezérezredes volt, aki öt hadosztállal és egy rohamtüzér dandárral rendelkezett. Magyar részről a parancsnok *Hindy István* vezérőrnagy volt, hozzá az 1. páncélos hadosztály, a 10., 12. és 26. hadosztály, a 3. rendőrezred, a 10. őrezred és a 206. tartalékezred tartozott.

Az I. hadtestparancsnokság jelentései és a vezérkari főnök 1945 március 10-én kelt összeállítása alapján

a m.kir. Csendőrség részéről öt teljes zászlóalj vett részt a védelmi harcokban, mégpedig; a galántai, a zilahi, a székelyudvarhelyi, a besztercei és a pécsi zászlóalj csendőrségi felügyelői adat szerint Szilárdy Gyula ezredes parancsnoksága alatt 3.000 csendőr és 160 tiszt veszett oda Budapest védelmében.¹⁰⁰(75-76. melléklet)

Oda tartozott még az elfoglalt területek őrseiről, valamint az ungvári és nagyvárad tanzászlóalj megmaradt csendőreiből szervezett két karhatalmi zászlóalj is. Ezek az alakulatok azonban hiányos fegyverzetűk és csökkentett létszámuk következtében nem képviselték az elnevezésükkel arányban álló katonai erőt.

*A harcok Budapestért szünet nélkül folytak... A gyűrűbe zárt védők napról napra súlyosabb lőszer-, élelem- és gyógyszerhiánnyal küzdöttek. A lőszerhiány először a nehéz fegyvereknél következett be, majd fokozatosan a könnyű fegyvereknél is lőszerhiány kezdett fellépni. A német rohamlövegek január hónapban már lőszer nélkül a kapualjakban tétlenül meresztették torkukat az utca felé. A védők már csak könnyű fegyverekkel harcoltak a harckocsikkal, tüzérséggel jól felszerelt és légitámadással segített támadók ellen. Az a kevés utánpótlás, amit a Dunántúlról ejtőernyővel próbáltak a védők részére bejuttatni, túl kevésnek bizonyult, egy részében a szovjet csapatok birtokába került.*¹⁰¹

Ugyanekkor a polgári lakosság is kimondhatatlanul sokat szenvedett. A tüzérségi becsapódások és repülő-támadások miatt mindenki a pincékbe és a szükségszerű óvóhelyekre húzódott. A víz-, villany- és gázszolgáltatás megszűnt. Élelmiszerutánpótlás nem volt, a tartalékkal nem rendelkezők vízben főzött babon és kukoricán éltek. A vizet hólével, a húst az elhullott katonalovakból kivágott darabokkal pótolták. Az utcákon járni nem lehetett, szükség esetén az óvóhelyek között vágott földalatti réseken keresztül közlekedtek. Ehhez még hozzájárult, hogy az elfoglalt házak óvóhelyein esténként megjelent két-három szovjet katona és minden tizennyolc-húsz év közötti férfit elvitt "igazolás"-ra. Azt ígérték, hogy hivatalos írást kapnak, amellyel majd szabadon közlekedhetnek. Így néhány katona 150-200 embert is elcsalt otthonából. A csoportok hátrább gyülekeztek. Itt rögtön kiszedték közülük a csendőröket, rendőröket és katonatiszteket, akiket ismeretlen helyre szállítottak. A többiek még egy-két napot gyalogoltak, míg végre szögesdróttal bekerített és gondosan őrzött táborokba kerültek. Innen aztán hadifoglyokként a Szovjetunióba kerültek.

A harc a pesti oldalon január 18-ig tartott. Akkor a védők áthúzódtak Budára; utána a németek a főváros összes hídját felrobbantották. A következő napon a szovjet csapatok már a Margitszigetet támadták, amit négy napi heves küzdelem után elfoglaltak.

Buda felmentési kísérlete

Ezzel egyidőben a Budára szorult erők kiszabadítására 1945 január 18-án Székesfehérvár és Tata térségében hatalmas német-magyar támadás indult. Ez már az első napon áttörte a szovjet védelmet és csaknem 30 km-t nyomult előre. A további térnyerés következtében a következő napon Dunapentele környékén elérték a Dunát is. Ezzel kettévágták a 3. Ukrán Front csapatait, amelyek nehéz helyzetbe kerültek. Január 24-én estére a támadók már elérték Baracskát, ami 30 km-re volt a Budán bekerített erőktől. Az északi ék 20 km-re Budától, Zsámbéknál állt meg. A következő két napon még további 10 km-t törtek előre, itt azonban a szovjet csapatok megállították a támadást.¹⁰²

Kitörési kísérlet

A felmentési kísérlet elakadtával a Budán rekedt német és magyar erők helyzete kilátástalanná vált. Az egyetlen, még működő híradó eszközük a csendőr-rádió volt. Ez február 12-én sugározta utolsó adását, amelynek üzenete a következő volt:

Csendőr Bajtársak! A királyi vár romjai között teljesen körül vagyunk zárva. Kenyerünk, vízünk már napok óta nincs. Életünkkel leszámoltunk, sorsunkat a jó Istenre bíztuk. Ha nem éljük túl ezt a poklot, családunkról gondoskodjatok. Isten, áldd meg a magyart! Éljen Magyarország! Éljen a m. kir. Csendőrség!

Ugyanekkor a Vár környékére összeszorított német és magyar egységek megpróbálták kitörni az ostromgyűrűből. Magyar részről a háromszáz főre apadt egyetemi rohamzászlóalj küzdött az élen. Néhány német páncélos támogatta őket, de azok csakhamar elakadtak. A kitörő él parancsnoka Nagy Zsombor csendőr százados volt. Utirányuk a Széna téren át az Olasz fasorhoz vezetett. Innen a túlélők a fogaskerekű mentén a

Svábhegyre húzódtak. Estére egy részük elérte a János-hegyi kilátót. Másnap állandó tüzérési tűz és harcokosi támadások következtében a kitörők óriási veszteséggel húzódtak tovább nyugat felé.

Február 14-én hajnalban a budajenői erdőből kilépve futva indultak a magyar-német front irányába. A környéken beásott szovjet harcokosi géppuskatűz alá vették őket. *Nagy Zsombor* csendőr százados, az egyetemi rohamzászlóalj utolsó parancsnoka volt az élharcos, aki a csendőrnapi hajnalán néhány kilométerre a magyar vonal előtt hősi halált halt. A kitörők közül csupán tizenegy magyar érte el a német vonalat, köztük egyetlen csendőr, *Komár Andor* hadnagy.¹⁰³

A magyar nép nevében *Miklós Béla* vezérezredes, az ideiglenes magyar kormány miniszterelnöke, Budapest "felszabadításáért" köszönő táviratot intézett Sztálin marsallhoz.¹⁰⁴ (77. melléklet)

A kaposvári csendőrzászlóalj a dunántúli harcokban

A zászlóalj a Dunántúlon működő járőrtárs-iskolák hallgatóiból alakult 1944 nyarán. Ekkor vonta össze *Barabás József* csendőr alezredes a lenti, letenyei, főherceglaki és kaposvári csendőr tanszázadokat egy magasabb egységbe. Október 18-án *Reviczky Zsigmond* csendőr alezredes lett a zászlóalj parancsnoka, amelyet a Dunántúlon Barcs és a Dráva térségében partizán elhárításra azonnal bevetettek. A zászlóalj innen 1945 január elején Marcali térségében ment védőállásba, mely különböző helyeken március végéig állandóan harcolt. A nagygyótai erdőben egy ellentámadás alkalmával a századok 30-50 %-os veszteséget szenvedtek. Nagygyótán halt hősi halált sok névtelen csendőr mellett *Sásdy Antal* hadnagy és *Popovics Antal* zászlós is. A vöröskeresztes gépkocsik alig győzték a sebesültek elszállítását. A sebesültek között találták tüdőlövessel *Mihalovich Polikárp* főhadnagyot, gránátszilánk sérüléssel *Marssó Barna* hadnagyot és súlyos láblövessel *Borovszky Tasziló* hadnagyot is. A zászlóalj négyszázas létszámából március végére csak negyven harc képes csendőr maradt. A zászlóaljhoz tartozott még négyszáz dunántúli önkéntes, nagyrészt levante. Ezek főképpen a hátsó szolgálatot végezték, de többen az első

vonásban is harcoltak. Veszteségük március végére hasonló volt a csendőrökéhez. Az így megcsonkult egységet a Balaton és Magyaród község között ismét bevetették, ahol tíz napig védekeztek. A csendőrök itt is súlyos veszteséget szenvedtek, a letenyei tanszácad parancsnoka, *dr. Csellér Gábor* százados is súlyosan megsebesült. Ezzel a kaposvári csendőrzászlóalj megszűnt; megmaradt embereit beolvasztották a Szent László hadosztályba.¹⁰⁵

Nemzeti Számonkérő Különítmény

A Szálasi-kormány a háború folytatásának támogatására különleges hatáskörrel bíró Nemzeti Számonkérő Szék néven honvéd bíróságot szervezett. Ennek nyomozó alakulata a belügyminisztérium ellenőrzési hatáskörébe tartozó Nemzeti Számonkérő Különítmény (NSZK) lett. A Honvéd Bíróság a Margit-körúti katonai fogházban volt és az NSZK a Naphegyen állomásozott. Az utóbbi parancsnoka *Orendy Norbert* csendőr alezredes lett, akihez törzsén kívül négy nyomozó alosztály, egy gépkocsi alosztály, egy karhatalmi század és egy gazdasági hivatal tartozott. A nyomozó alosztályok a következők voltak: katonai, politikai, ipari és bűnügyi alosztályok. Ezek személyzetét a már elfoglalt területek csendőrnemzetéből, a központi csendőrnemzet osztaga és az államvédelmi központ embereiből, valamint a rendőrségi detektívekből vezényelték az NSZK-hoz. A karhatalmi század és gépkocsi alosztály embereit kijelölt parancsnokai válogatták össze.

Az NSZK feladata az ország belső rendjének megvédése, az ellenállási megmozdulások és kommunista szervezkedések ki-nyomozása volt. Ezenkívül felgöngyölítette a partizán szervezkedéseket, szabotázs és kémkedési eseteket, valamint a köz- és vagyonbiztonsággal kapcsolatos törvénysértéseket. Figyelme általában mindenre kiterjedt, ami a háború folytatását bármilyen formában akadályozhatta. Nemcsak baloldali gondolkodásúak, de a nyilas párt tagjai ellen is eljárak. Budapesten feljelentés alapján az NSZK fogta el *Kiss János* altábornagyot és társait, *Bajcsy-Zsilinszky Endre* országgyűlési képviselőt, *Kovács József* honvéd századost, *Fürjes J.* honvéd hadnagyot és az "Ellenállási Mozgalom" még néhány tagját. A foglyokat a nyo-

mozók írásbeli jelentésükkel átadták a Honvéd Bíróságnak.¹⁰⁶

December 24-én az NSZK parancsnoksága Sárvára települt. A nők nyomozókat Győrbe, Nagykanizsára, Sopronba vagy Vépére helyezték. A karhatalmi század egy szakasza a parancsnokság mellé, Sárvára került. A Dunántúlon ekkor aránylag nyugalom és a körülményekhez képest rend volt. A nyomozók főképpen a vagyonbiztonságot veszélyeztető pártszolgálatosok ellen jártak el.

*Kapuvárott egy külön alosztály mintegy harminc nyomozóval csak a nyilas párttagok és vezetők által — az úgynevezett "zsidóingóságok" elosztásánál — elkövetett visszaélésekkel foglalkozott...Érkeztek feljelentések a főispánok egy része ellen is, ezért a veszprémi, a zalaegerszegi, valamint a soproni főispán ellen is vizsgálatot folytattak.*¹⁰⁷

Az NSZK nőtlen részlege a fővárosban maradt. Parancsnoka, valamint az I. hadtest tábori rendészetének vezetője *Karabélyos Imre* őrnagy volt. Ez a csoport Buda elestével szovjet fogságba került.¹⁰⁸

Az NSZK dunántúli részlege a kitelepítéskor, 1945 március 29-én Bozsok községnél, az Írott-kő lábánál, elhagyta az országot. A szervezet május első hónapjaiban a bajorországi Harback falucskában véglegesen feloszlott.

A háború végén az NSZK-tevékenységért Magyarországon a népbíróság elítélte és kivégezték *Láday István* volt csendőr ezredes belügyi államtitkárt, az időközben előléptetett *Orendy Norbert* ezredest, *dr. Radó Endre* századost, *dr. Balassa Bálint* és *dr. Demeter Zoltán* főhadnagyot, *Gerzsényi György* zászlóst és *Louvász Ferenc* alhadnagyot.

Kitelepítés

A Szálasi-kormány 1944 decemberében megállapodott a német kormánnyal a magyar csapatok, új alakulatok állításához szükséges egyének és a háború szempontjából fontos anyagok Németországba való kitelepítésében. A kihelyezett csapatok előljárója "*a m. kir. honvédség németországi főfelügyelője*" volt. Törzse hatvan tiszti és ugyanannyi legénységi állományú személyt foglalt magában, és Fürstenwalde-ben állomásozott.

Kihelyezésre kerültek: a m. kir. Honvédség és Csendőrség még megmaradt egységei; a köztisztviselők; az orvos, mérnök és gyógyszerész egyetemi hallgatók; a katonai és segédszolgálatra kötelezett egyének, valamint a leventék. Az emberanyagból német felszereléssel négy honvéd és négy magyar SS hadosztályt akartak felállítani. A kitelepítésre kötelezettek családtagjait is kivitték, akiket Linz, Bayreuth, Dresden és Breslau városaiban vagy ezek környékén helyezték el.

A kitelepítés eredetileg csupán öt-hat hónapra tervezték. A megállapodás szerint a meglévő vagy újonnan felállított magyar alakulatokat csak Magyarország területén lehetett volna harcba vetni.¹⁰⁹

A csendőrszázlóaljok nagy része az utóvéd harcokban felmorzsolódott, másik részét pedig Budapest védelmére rendelték. A megmaradt őrsök és területi parancsnokságok visszavonulásáról, valamint Németországba történő kitelepítéséről a kerületi parancsnokságok gondoskodtak.

A csendőrkerületek áttelepülése

A budapesti I. csendőrkerületi parancsnokság 1944 december 11-én kelt 1842/kt. 1944 számú parancsával szabályozta őrséinek, alárendelt osztály- és szárnyparancsnokságainak szükség szerinti hátravonulását. Az őrsök a kerület nyugati határáig őrsről őrsre vonultak hátra. A szomszédos II. kerület területén a szárnyak karhatalmi századokká, az osztályok pedig karhatalmi zászlóaljakká alakultak át. A rendelkezés megjelölte ezen alakulatok állomáshelyeit is. (78. melléklet)

A budapesti I. kerület gazdasági hivatala, ügyészsége, a tisztí és tiszthelyettesi családtagok már 1944 december közepén áttelepültek Tatára. A december 23-án tartott értekezleten *Vajna Gábor* belügyminiszter *Zámbory Árpád* csendőr ezredesnek, az I. kerületi parancsnoknak elrendelte, hogy minél több csendőrt mentsen át a jövő számára. Indokolása szerint "katonát ki lehet képezni nyolc hét alatt használható csatárrá, de ahhoz, hogy valakiből használható csendőr váljék, hosszantartó kiképzésen kívül évek tapasztalatára is szükség van."¹¹⁰ Ennek alapján az I. csendőrkerület még aznap elhagyta állomáshelyét. A törzs, valamint a budapesti és gödöllői osztály

területéről kijutott tisztek, tiszthelyettesek és legénység mozgatható anyagával előbb Tatán és környékén gyülekezett. A kiskunhalasi lovas tanosztályt, amelynek három lovas tanszázada volt, nem sikerült a kerület áttelepüléséről értesíteni. Ezt ugyanis különleges katonai szolgálatra a Dunántúlra szállították anélkül, hogy kerületi parancsnokát erről a honvédség értesítette volna.

Tatáról a kerület továbbment a Győrtől nyugatra eső Öttevény és Lébény községbe. Innen március 25-én átköltözött a határmenti Mosonszentjánosba. Itt a kerületi parancsnok találkozott Booth német gyalogsági tábornokkal, aki mellett előző hadibeosztásában összekötő tiszt volt. Ez lehetővé tette, hogy a budapesti csendőrkerület 1945 március 27-én átléphesse a német határt.¹¹¹

A II. csendőrkerület maradványa is ebben az időtájban ment át a német határon Kőszeg környékén.

A III. kerület törzse v. M. L. ezredes kerületi parancsnok-helyetessel nagyhét szerdáján hagyta el Szombathelyt, amikor az orosz tüzéség már lőtte a pályaudvart. Egyelőre csak egy csendőrszázad menetelt velük, amivel Bucsú községnél lépték át a határt. A kerület pár napon belül a hozzá csatlakozott csendőrcsoporthoz és menekülő polgári lakossággal valóságos karavánná bővült. Leobennél egy német SS alakulat el akarta venni a kerület felszerelését, fegyverzetét és a vele utazó polgári egyének járműveit. Ezt csak a parancsnok erélyes közbelépésével és az útirány megváltoztatásával kerültek el.

Amikor a III. kerület Liezen városkánál átkelt az Enns hídján, az ott parancsnokló László vezérezredes elrendelte, hogy a kerület száz csendőrt és tíz tisztet adjon át neki. Ezeket a parancsnoksága körletében kóborló katonák összefogdosására használta fel.

A IV. kerület visszavonuló egysége a marcali harcokban súlyos veszteséget szenvedett kaposvári csendőrzászlóalj megmaradt részével vonult nyugat felé. A kerület maradványa április 4-én Csáktornyanál ment át Németországba.

Az V. és VI. csendőrkerület a Dunától északra kelt át a német határon. A VII. kerület részei *Rezsőházy Boldizsár* ezredes, míg a VIII. kerület kis részlege *Sárváry Jenő* ezredes

parancsnoksága alatt jutott ki Németországba.

A IX. és X. kerület csendőrei állandó harcok közepette vonultak vissza Erdélyből. Ezek egy része elérte a Dunántúlt, és az ott talált csendőregységekhez csatlakozott. A másik rész Budapestre vonult be, ahol beosztották a csendőr karhatalmi zászlóaljakra, amelyek később a budai harcokban teljesen elvéreztek.

A háború következményei a Csendőrségre

A kormány a háború alatt a Csendőrséget olyan feladatokra is felhasználta, amelyek nem tartoztak a közbiztonsági szolgálathoz. Így a minisztertanács határozatára a belügyminiszter a zsidók összeköltöztetését és elszállítását rendeletileg a Csendőrségre és a rendőrségre bízta. Jóllehet a zsidó vagyon leltározásában a pénzügyőrség, a gettók felállításában a rendőrség, városi és megyei közigazgatás, a deportáltak elszállításában az államvasút is részt vett, a munkaszolgálatosok behívása, ellátása és foglalkoztatása pedig teljesen a honvédség hatáskörébe tartozott, mégis leginkább a Csendőrséget okolták a háború folyamán eltűnt és elpusztult zsidókért.

Újvidéken a magas rangú honvédtisztek nem elégedtek meg a razziának a Csendőrségi Szolgálati Utasításban előírt módzataival, hanem erélyes "megtorlást" követeltek a hozzájuk beosztott csendőrtisztektől. A rögtönítélő eljárásban csendőrök nem vettek részt. A vérengzéseket — egy kivételével — honvéd egyének hajtották végre. A csendőrtiszteket főképpen az ellenőrzés elmulasztásáért vonták felelősségre. A magyar propaganda mégis nagyrészt a Csendőrség rovására írta az ottani eseményeket.

A Csendőrség nagy része a háború folyamán a honvédség alárendeltségébe került, ahol komolyabb feladatokra alkalmatlan fegyverzetével a legveszélyesebb helyekre állították. Őket használták fel az utóvédharcokra Munkácsnál, Ungváron és Nagyváradon. Csendőrök véreztek Budapesten és a Balaton vonalában is. A Csendőrség volt az egyetlen magyar fegyveres alakulat, amely a háború folyamán több mint ötven százalékos veszteséget szenvedett.¹¹²

A Csendőrség volt az egyetlen testület, amelyet a háború

után Magyarországon feloszlattak, tagjait egyetemlegesen felelősségre vonták, pellengérre állították, internálták, bebörtönözték vagy felakasztották. Az egész országban mindezek ellenére *Mindszenty József* bíboros hercegprímáson kívül egyetlen ember sem akadt, aki hajlandó lett volna egy jó szót szólni értük, kiállni mellettük vagy pártfogásba venni őket.

Csendőrségi tanulságok

Az első világháború után a honvéd tábornoki karból kikerült csendőrségi felügyelők, akik nyugdíjazásuk előtt csupán rövid időt töltöttek a testületnél — kevés kivételtől eltekintve — nem tudtak csendőrökké válni. Intézkedéseik főképpen a katonás magatartásra és harcgyakorlatok súlykolására vonatkoztak. A közbiztonsági problémákhoz nemigen értettek és azokkal nem sokat törődtek. *Faraghó Gábor* altábornagy tiltakozás nélkül hajtatta végre a zsidók összeszedésére és a németeknek való kiszolgáltatására vonatkozó belügyminiszteri rendeletet. Utána miniszter lett az 1944 december 22-én katonai vezetés alatt megalakult debreceni ellenkormányban, amely kiadta a testület feloszlatására és tagjainak felelősségrevonására vonatkozó rendeletet. Bársonyszékében nem gondolt volt alárendeltjeire, akiket parancsának teljesítéséért csuktak börtönbe vagy internálótáborba. "Valódi" csendőr felügyelő vezetése alatt bizonyára sok minden másként történt volna.

A Csendőrségnek a honvédséggel való második világháborús kapcsolatáról kevesen mondtak véleményt. Ennek az a magyarázata, hogy a.) aránylag kevés csendőrtiszt volt olyan beosztásban, amelyben átfogó képet kaphatott volna a történetekről; b.) mások személyes tapasztalataik emlegetésével nem akartak ellentétet szítani a két fegyveres erő között; c.) sokan nem ismerték fel a jogtalan és a testület jövőjére károsan kiható katonai és politikai intézkedéseket. Ezek ellenére meg kell említeni a következő véleményeket.

1. *F.K.* csendőr alezredes, aki 1944 januárjában egyik csendőrkerületi parancsnokság előadótisztje volt, a háború folyamán háromszor volt hadi beosztásban. Tábori csendőralakulat parancsnoka volt a Kárpátokban, Erdélyben és a Dunántúlon. A hadibeosztásaiból levont tanulságot egyetlen

mondatban fejezte ki: "Honvédségünk hősiessen harcolt az utolsó csepp csendőr-vérig." ¹¹³

2. *Vitéz Szilasy László* csendőr ezredes előbb a csendőr felügyelőségénél szolgált, majd a háborúnak az ország területére való áttérjedésétől a honvédelmi minisztérium Csendőrségi Osztályának volt a vezetője. Beosztásaiban széles, áttekintő képet kapott a honvédség alá rendelt csendőregységek felhasználásáról. Szerinte:

A II. világháború tapasztalatai azt mutatták, hogy a honvédséggel való szoros kapcsolat sok kárt okozott a testületnek. A honvédségi alárendeltségbe jutott csendőregységek általában olyan helyzetbe kerültek, mint az idegen holmi a lelkiismeretlen ember kezében. Elprédálták az értékes embereinket minden haszon nélkül. Több konkrét esetről van tudomásom. Még itt az emigrációban is a mi érdekeink ellen működtek...Ezen szomorú tapasztalataim után kialakult álláspontom: El a honvédségtől! ¹¹⁴

Vitéz Király Gyula csendőr ezredes, a belügyminisztérium Közbiztonsági Osztályának és az emigrációs Csendőr Bajtársi Községnek, az MKCSBK-nak volt vezetője a jövőbeni "honvéd-csendőr vadházasság ellen" — a múlt szomorú tapasztalatai alapján — igen határozottan állást foglalt. ¹¹⁵

4. Honvédségtől független Csendőrséget javasolt *Kulcsár Lajos* és *Berlányi Zsigmond* csendőr alezredes is.

5. A Csendőrség politikai célokra való felhasználását többen kifogásolták. Erről *Szilasy László* csendőr ezredes a következőket írta: "Egy másik feltűnő és szomorú jelensége a II. világháborúnak a politikai befolyása a Csendőrségre. A Csendőrség mindig a belügyminiszter rendelkezésére állt. Bár a kormány az országgyűlés ellenőrzése alatt állott és vele szemben felelősséggel tartozott, mégis a törvénytől eltérően a testületet pártcélokra is igénybevétték."

6. *Vitéz Kövendy Károly* százados részt vett az ország védelmi harcaiban, két könyvet adott ki a csendőrökről, számtalan cikket is írt róluk és több mint tíz éven át szerkesztette a "*Bajtársi Level*"-et, így alaposan ismeri a Csendőrség II. világháborús történetét. Szerinte a hadtörténelemnek meg

kellett volna örökíteni, hogy: a.) a Vereckei-szorosról és az ezeréves keleti határról utolsónak egy csendőrzászlóalj vonult el ötven százalékos veszteséggel; b.) a testület százhatvan tisztjét, háromezer tiszthelyettesét és csendőrt veszttette el Budapest romjai között, (79. melléklet); c.) a nyugati magyar határ utolsó visszavonuló egysége is csendőrökből állt.¹¹⁶ Mindezek eddig kimaradtak a hadtörténeteszek írásából.

LÁBJEGYZETEK

1 Horthy Miklós *Emlékirataim*, Buenos Aires: Talleres Gráficos Cagnasso, 1953, 208. oldal.

2 *Ugyanott*

3 *Ugyanaz*, 224. oldal.

4 Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete, *Magyarország és a második világháború*, Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1961, 345. oldal.

5 *Ugyanaz*, 368. oldal.

6 Mario D. Fenyő, *Hitler, Horthy and Hungary*, New Haven: Yale University Press, 1972, 22. oldal., és Borsányi Julián, "Az 1941-es hadüzenet "casus belli"-je. *Hadak Útján*, XXIV. évfolyam, 283-286. oldal.

7 Csergő András, "Emlékek", Nyugat-Németország, évszám nincs, 6. oldal.

8 Buzási János, *Az újvidéki razzia*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1963, 29. oldal.

9 Karsai Elek, *A budai vártól a gyepűig*, Budapest: Táncsics Könyvkiadó, 1965, 92. oldal.

10 Buzási, *id. m.* 30. oldal.

11 Szigethy György, *Szemtanúja voltam Titó délvidéki vérengzésének*. Cleveland, Ohio: Katolikus Magyarok Vasárnapja nyomdája, 1956, 9. oldal.

12 Magyarország és a második világháború, *id. m.* 420. oldal.

13 Buzási, *id. m.*, 53. oldal.

14 Nagybaczoni Nagy Vilmos, *Végzetes esztendő*. Képzőművészeti Kiadó, Budapest, 1948, 74. oldal.

15 Buzási, *id. m.*, 62. oldal.

16 C.A. Macartney, *October Fifteenth*. New York: Thomas Nelson and Sons, évszám nincs, II. kötet, 12. oldal.

17 Az országgyűlés képviselőházának naplója, 1939. június 10. XVI. kötet, 490. oldal.

18 Saly Dezső, *Szigorúan bizalmas. Fekete könyv 1939-1944.* Budapest, Anonymus, 1945, 673. oldal.

19 Kormányzói kabinetiroda, "Emlékeztető." Magyarország és a második világháború, *id. m.*, 418-424. oldal.

20 Kállay Nicholas, *Hungarian Premier.* New York, Columbia University Press, 1954. 109. oldal.

21 Kertész D. Stephen, *Diplomacy in a Whirlpool. Hungary between Nazi Germany and Soviet Russia.* Notre Dame, Indiana, USA: University of Notre Dame Press, évszám nincs, 57. oldal.

22 Kövendy Károly, "A délvidéki partizánharcok". *Bajtársi Levél*, XXV. évfolyam, 7. szám, 9-14. oldal.

23 Nagyványi Ödön, "Bácska végnapjai", Bárányos József és a bácskai partizánharcokban hősi vagy mártírhaltalt halt csendőrök emlékének ajánlott "történelmi tényleírás", Argentina, 1977, 2-10. oldal.

24 Szigethy, *id. m.*, 7. oldal.

25 Csergő, *id. m.*, 13. oldal.

26 *Ugyanott*

27 Tóth Sándor, *A szovjet hadsereg felszabadító harcai Magyarországon.* Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1965, 100. oldal.

28 Ferenczy Márton, "Csendőrök, honvédek harca szovjet ejtőernyős csoportokkal Magyarországon". *Magyar Királyi Csendőrség*, Toronto, Kanada: Sovereign Press, 1973, 111-121. oldal.

29 Kövendy Károly, *Csendőrök a Kárpátokon.* Hely hiányzik; a szerző kiadása, 1953, 28-42. oldal.

30 *Ugyanaz*, 57-77. oldal.

405

31 Kövendy Károly, "A martinkai ütközet." *Magyar Királyi Csendőrség*, *id. m.*, 158. oldal.

32 *Ugyanaz*, 159-161. oldal.

33 Végh József, "Csáktornyai partizánkalandok," *Bajtársi Levél*, XXV. évfolyam, 7. szám, 21-22. oldal.

34 Farkas-Pusztay Ödön, "Partizánharcok a Muraközben," *Bajtársi Levél*, XXV. évfolyam, 7. szám, 45. oldal.

35 *Ugyanaz*, 46-48. oldal.

36 Szkv. m. kir. zászlós, "Harmincan...", *Magyar Királyi Csendőrség*, *id. m.*, 90-94. oldal.

37 Adonyi Ferenc, *A magyar katona a második világháborúban*, Klagenfurt, Ferd. Kleinmayr, 1954, 28-45. oldal.

38 *Ugyanaz*, 50. oldal.

39 Dálnoki Veress Lajos (összeállító és kiadó), *Magyarország honvédelme a II. világháború előtt és alatt, 1920-1945*, München, Danubia-Druckerei, 1972, I. kötet, 394. oldal.

40 A m. kir. honvédelmi minisztérium, *Tábori Rendészeti Szolgálat*. Budapest, Stádium Sajtóvállalat, 1942, 14. oldal.

41 *Ugyanaz*, 6-7. oldal.

42 *Ugyanaz*, 26-34. oldal.

43 "SZ. B." csendőr főhadnagy élménye.

44 "B. SZ.", a nyomozásban résztvett csendőr jelentése.

45 "B.SZ.", az átvizsgálásban személyesen részt vett csendőr jelentése.

46 Kállay, *id. m.*, 75-76. oldal.

47 Lévai Jenő, *Fekete könyv*, Budapest, Officina, 1946, 22. oldal.

48 Lévai Jenő, *Szürke könyv*, Budapest, Officina, évszám nincs, 11. év 8. oldal.

A ZSIDÓ TÖRVÉNYEKSEL KAPCSOLATBAN itt még feltétlenül meg kell említenünk, hogy Magyarországon békében a zsidóság jelenléte a vidéken a Csendőrségnek szolgálata ellátásában nem okozott gondot. Ügyes-bajos dolgaikat az őrsők a fennálló törvények és rendeletek szerint intézték el, ahogyan azt az állam minden más polgárával szemben tették. Ha nemzeti ünnep volt, az őrs küldöttséggel tisztelte meg a zsidóságot zsinagógáiban, ahol a csendőröket az első padsorba ültették. A rabbi olyan buzdító és hazafias érzésektől áthatott beszédet mondott, hogy a többi honfitársaknak is dicséretükre válhatott volna.

A ZSIDÓTÖRVÉNYEK BEVEZETÉSE a csendőröknek csak munkatöbbletet, bosszúságot és gondot okozott. A háború alatt felelőtlen személyek zsidó házak és üzletek ablakait több esetben beverték, őket az utcán molesztálták, sőt néha tettelegességre is sor került. E cselekmények nyomozása és a tettesek feljelentése szintén a csendőrorszék hárult, amit az elfogultság nélkül meg is tett.

49 Horthy, *id. m.*, 254. oldal.

50 Kállay, *id. m.*, 423. oldal.

51 Lévai, *Fekete könyv*, *id. m.*, 95. oldal.

52 Benoschofsky Ilona és Karsai Elek (szerkesztők), *Vádirat a nácizmus ellen*, Budapest: A magyar izraeliták országos képviselete kiadása, 1958, I. kötet, 126. oldal.

53 Lévai, *Fekete könyv*, *id. m.*, 131. oldal.

54 Karsai, *id. m.*, 471. oldal.

55 Pintér István és Szabó László, *A hőhérok nyilatkoznak*. Budapest, Kossuth könyvkiadó, 1962. 220. oldal.

56 Fenyő, *id. m.*, 190-191. oldal.

57 Lévai, *Fekete könyv*, *id. m.*, 161. oldal.

58 Horváth József, Nemes János, Pintér István és Szabó László, *Az utolsó felvonás*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1959, 171-177. oldal.

59 Schön Dezső, *A jeruzsálemi per*. Tel Aviv, Új Kelet kiadás, 1963, 395. oldal.

60 Lévai, Fekete könyv, *id. m.*, 177. oldal.

61 *Ugyanaz*, 184. oldal.

62 Horthy, *id. m.*, 260. oldal.

63 Lévai, Fekete könyv, *id. m.*, 206. oldal.

64 *Ugyanaz*, 233. oldal.

65 *Ugyanaz*, 256. oldal.

66 *Ugyanaz*, 116. oldal.

67 *Ugyanaz*, 139. oldal.

68 Schön, *id. m.*, 366. oldal.

69 Pór Dezső és Zsadányi Oszkár, *Te vagy a tanu*. Budapest, Szikra irodalmi és lapkiadóvállalat, 1946, 204. oldal.

70 Király Gyula, "Adatok a m. kir. Csenedőrség történetéhez," *Leírások, Brazília*, 1970, 4. oldal.

71 Schön, *id. m.*, 287. oldal.

72 *Ugyanaz*, 278. oldal.

73 Lévai, Fekete könyv, *id. m.*, 193. oldal.

74 E.H., "Székelyföld védelme," *Bajtársi Levél*, XXV. évfolyam, 7. szám 22-29. oldal.

75 Tóth Sándor, *id. m.*, 72-75. oldal.

76 Török Bertalan, "A nagyváradi tanzászlóalj a hadak útján. M. kir. Csenedőrség, *id. m.*, 127-130. oldal.

77 *Ugyanott*

78 *Ugyanott*

79 Szombathy Lajos, "Nagyváradi emlékek". *Leírás*, 1965, 3-4. oldal.

80 *Ugyanaz*, 5-6. oldal.

81 Török, *id. m.*, 129-130. oldal.

82 Szombathy, *id. m.*, 7-8. oldal.

83 Dálnoki Veress, *id. m.*, III. kötet, 202. oldal.

84 Nagy János, "Napló". Cleveland, Ohio, évszám nincs, 5-25. oldal.

85 Gál Zoltán, "Húsz éve történt", *Ország-Világ*, Budapest, VII. évfolyam, 39. szám.

86 Kövendy Károly, "Egy arany vitézségi érem és egy lovaghereszt története". Magyar Királyi Csenedőrség, *id. m.*, 149-156. oldal.

87 Kövendy Károly, *Csenedőrök a Kárpátokon*, *id. m.*, 80-98. oldal.

88 Dálnoki Veress, *id. m.*, II. kötet, 237-238. oldal.

89 Kövendy Károly, "Ismeretlen adatok, parancsok az Ungvári Tanzászlóalj harcaiból", *Bajtársi Levél*, XXVIII. évfolyam, 1. szám.

- 90 Kállay, *id. m.*, 369-380. oldal.
- 91 *Ugyanaz*, 385-387. oldal.
- 92 *Ugyanaz*, 388. oldal.
- 93 Dálnoki Veress, *id. m.*, III. kötet, 114-120. oldal.
- 94 Horthy, *id. m.*, 271. oldal.
- 95 Dálnoki Veress, *id. m.*, III. kötet, 149. oldal.
- 96 *Ugyanaz*, 125-134. oldal.
- 97 *Ugyanaz*, 146. oldal.
- 98 Király Gyula, "*Adatok a m. kir. Csendőrség történetéhez*", *id. m.*, 6-12. oldal.
- 99 Karsai, *id. m.*, 551. oldal.
- 100 Ismeretlen, "*52 napos budapesti csata*", Magyar Királyi Csendőrség, *id. m.*, 250. oldal.
- 101 Kövendy Károly, "*Emlékezés a budai harcokra*", *ugyanaz*, 270. oldal.
- 102 Karsai, *id. m.*, 646. oldal.
- 103 Kövendy Károly, "*Emlékezés a budai harcokra*", Magyar Királyi Csendőrség, *id. m.*, 278-279. oldal.
- 104 Kőszegi Imre, *Budavár ostroma 1945-ben*, Budapest, Müller Könyvkiadóvállalat, 1945, 93. oldal.
- 105 K.GY. szds., "*A kaposvári csendőrzászlóalj története*", Magyar Királyi Csendőrség, *id. m.*, 212. oldal.
- 106 L.S.O. és L.E., "*Visszaemlékezés az NSZK-ra*". Leírás, hely nincs: 1966, 7-22. oldal.
- 107 Hollós Ervin, *Rendőrség, Csendőrség, VKF 2*, Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1971, 416. oldal.
- 108 *Ugyanaz*, 415. oldal.
- 109 Dálnoki Veress, *id. m.*, III. kötet, 251-170. oldal.
- 110 Zámbery Árpád, "*A m. kir. Csendőrség alakulatai amerikai szolgálatban*". Nyugat-Németország, Grossmain, kézirat, 1965. 2. oldal.
- 111 *Ugyanaz*, 2-7. oldal.
- 112 A Csendőrség felügyelője által 1945 február 14-én közzétett hivatalos adat a testület háborús veszteségeiről.
- 113 F.K. 1963 május 29-én kelt levele alapján.
- 114 Szilasy László, "*A II. világháború tapasztalatai*", kézirat, 1963.
- 115 Király Gyula, 1977 november 30-án kelt levele alapján.
- 116 Kövendy Károly, "*A hadtörténelemre tartozik mindezek megörökítése*", *Bajtársi Levél*, XXVIII. évfolyam, 1. szám, 32. oldal.

A CSENDŐRSÉG A HÁBORÚ UTÁN

1. A KOMMUNIZMUS ALATT

Csendőrüldözés

A szovjet hadsereg katonáival a Moszkvába emigrált vagy kiadott kommunisták egyik csoportja is benyomult Magyarországra. Ennek tagjai elvtársaikból, valamint a politikai foglyok, internálótáborok és gettók szélsőséges elemeiből helyi csoportokat szerveztek. Vörös csillagos orosz tábori sapkájukkal és polgári ruhájukra csatolt derékszíjukkal félhivatalos közegeknek látszottak. Csoportos fellépésük miatt senki sem mert vagy tudott rendelkezéseiknek ellenszegülni. Bosszújuktól vezetve valóságos hajtóvadászatot rendeztek a csendőrök ellen. Az elfogottakat a szovjet katonai parancsnokságoknak adták át vagy a bámészkodók szeme láttára azonnal "népítéletet" tartottak felettük. Így akasztották fel 1945 januárjában a Hősök-terén lévő lámpavasakra azt a négy egyenruhás sebesült csendőrt is, akik a harcokból menekülve az Andrássy úton kötőzőhely után néztek.

Ismerős helyen még 1947-ben is veszélyes volt csendőrnek kimenni az utcára vagy meghúzódni családjá körében. A feljelentésen kívül tartani kellett a hetente kétszer-háromszor megismétlődő razziától is. Ezt előbb a "magyar Néphadsereg" katonái tartották. Összefogdostak mindenkit, akinek a testülettel bármilyen kapcsolata volt. A katonaságnak ezt a szerepét később a "demokratikus rendőrség" vette át. Ezért az óvatosabbak csendőr voltukat elhallgatták vagy hamis papírokat szerezve ismeretlen helyen igyekeztek beleilleszkedni a pillanatnyi helyzetbe. A legtöbb csendőr vidéken, gazdasági munkával próbálkozott. *Madacsay Béla* csendőr százados például — a

Budapesten kiadott "Ország-Világ" című képes hetilap szerint — tíz éven át álnéven egy mezőgazdaságban dolgozott. Az 1956-os szabadságharc után, hogy a börtönt elkerülje, felesége tizenhárom éven át bújtatta a gyömrői házuk egyik szobája alá ácsott veremben.¹ Madacsayt mégis elfogták és ismeretlen körülmények között hamarosan meghalt. A Pesten meghúzódók kisebb vállalatokhoz mentek, ahol nem kívántak tőlük politikai igazolást. Persze ezek a legnehezebb vagy legrosszabbul fizetett állások voltak. A csendőrök nehéz sorsukat csak ideiglenesnek tekintették, mert voltak olyan hírek, hogy a kisgazdapárt uralomrajutása esetén visszaállítja a testületet. Mások a miniszterré lett csendőr felügyelőtől várták a testület sorsának igazságos rendezését.

A Csendőrség felosztatására vonatkozó rendelet kihirdetése után megkezdődött a testület tagjainak személy szerinti felelősségre vonása. A Csendőrségi Zsebkönyv és a Különleges Igazoló Bizottság névjegyzéke alapján fogdosták össze azokat a csendőröket, akik ellen feljelentés vagy mondvacsinált kifogás merült fel. Voltak olyanok, akiket a belügyminisztériumban igazolásuk közben tartóztattak le. A volt csendőröket a "néphadsereg"-nél és a "demokratikus rendőrség"-nél is körözték. Fontos szerepet játszottak még a csendőrök összeszedésében a kommunista vagy szociáldemokrata párt megbízottai, a "házbizalmiak" is. Ezek a ház lakóiról időnként jelentést tettek a politikai rendőrségnek.

Az angol és amerikai megszállás alatt lévő osztrák és német területen feltalálható "háborús bűnös" csendőrök összefogására a magyarországi származású Himler Márton "amerikai ezredes" vállalkozott. Meg is bízták az "Office of Strategic Services" magyar osztályának vezetésével, amelynek főhadiszállása Ausztriában, Salzburgban volt. Ottani szerepléséről Himler a következőket írta:

Mikor Jackson bíró és Donovan generális rám bízták, hogy...adjam ki az elfogatási parancsot mindazok ellen, akiket a magyar hatóságok kikértek, s rajtuk kívül mindazok ellen, akiket a szövetséges hatalmak által a háború alatt megszállott "háborús bűnösökben" vétkesnek találók,...csatlakoztam Key generális kéréséhez és Donovan generális álláspontjához, hogy

Nürnberg helyett ítélkezzék a magyar hatóság felettük...

Ezért igyekeztem Jackson bíró t rajta keresztül Eisenhower főparancsnokot erre az elhatározásra bírni, mert úgy éreztem, hogy a magyar nemzetnek jussa van ítélkezni felettük.²

Himler szerint 6 hatszáznyolcvan magyar "háborús bűnös" nevét tartalmazó listát kapott a budapesti kormánytól. Ebből mintegy háromszázkilencvenet adott át a magyar hatóságoknak. De azt már elfelejtette Himler megírni, hogy ezeken felül hány személyt szolgáltatott ki a saját elhatározása alapján.

Az erőszakkal hazaszállított és önként hazatelepülő csendőröket Hegyeshalmon nemzetiszínű zászlókkal feldíszített pályaudvar várta. A fogadtatás további részleteit az egyik önként hazatérő csendőrtiszt a következőképpen ismertette:

A demokrácia új hadseregének katonái nem a magyar testvért látták a hazatérő hadifoglyokban, hanem ellenséget. Minden vagonba három névjegyzék-úrlap került; honvédek, csendőrök, civilek számára.

Csendőrök kiszállni, sorakozó! Géppisztolyos őrök fognak közre és a politikai rendőrségre kísérnek. Itt N.M. volt felügyelőnk durván bántalmazták. Kikérdezés után vonattal irány Komárom, az úgynevezett Igmándi-erőd. Sötét jövő áll előttünk. Itt bikacsékkel várnak az erőd mai urai...

Kilencünket kísérnek át egy sötét udvaron, géppisztolyos elől, hátul... Végre egy vasajtó mögé tuszkolnak. Az őrszelámpával egy kis hordóra világít. Azt használja, akinek szüksége lesz rá — mondja. A földön egy-két centiméternyi szalma-töredék. A falon vérfreccsenések...³

A letartóztatott csendőröket előbb internálták (80-82. melléklet), majd később közülük sokat "népbíróság" elé állítottak. Legtöbbjüket el is ítélték.

Számtalan embert adtak ki Romániának és Csehszlovákiának anélkül, hogy erről a nyilvánosság valaha is értesült volna... 1946 nyarán a politikusok mellett majdnem minden nap csendőrakasztás is volt a Gyűjtőben. Óriási tömeg jelenlétében végezték ki Ferenczy Lászlót, továbbá dr. Radó Endrét, Orendy Norbertet és úgyszólván százait a volt csendőröknek. Bűnös volt itt mindenki, aki kötelességet és parancsot teljesített a múltban.⁴

Azok a csendőrök, akik a deportálástól és a bírósági eljárásoktól megmenekültek, a "felszabadulás"-t követő években segéd munkásokként tudtak csak elhelyezkedni. Fizetésük a létminimum fenntartására szolgált, életük örök rettegés volt. Senki nem merte vállalni azt a kockázatot, hogy értelmi nőjükhoz méltó munkahelyre betegye őket, mert ez az 1950-es évek legveszélyesebb játéka volt.

A testület feloszlatása

Az 1944 végén Debrecenben megalakult úgynevezett "Ideiglenes Nemzeti Kormány" első ténykedései közé tartozott a Csendőrség könyörtelen felszámolása. A felelősségre vonást — szovjet nyomásra — a "Magyar Nemzeti Függetlenségi Front" határozta el. E szerint "a demokratikus pártok kiküldöttei úgy döntöttek, hogy a Csendőrséget, mint testületet, kollektíven teszik felelőssé az elkövetett háborús bűnökért és a Csendőrség tagjait nem fogják igazolni." Ebből a célból a kormány már 1945 márciusában megalkotta 1690/1945. M. E. számú rendeletét, amely "A volt csendőrségi személyek igazolásáról" szólt. (83. melléklet)

Ez a rendelet megállapította, hogy a Csendőrség a volt kormányok rendelkezéseit "maradékalanul végrehajtotta" s ezzel a nép ellenségévé vált, ezért a testületet megszünteti és tagjait felelősségre vonja.

A volt csendőrségi személyek igazolására a belügyminisztérium keretében a kommunista, szociáldemokrata, kiskgazda és parasztpárt, valamint a szakszervezet küldötteiből "Különleges Igazoló Bizottság"-ot alakítottak, amelynek feladata a hozzá beérkezett ügyek elbírálása volt. Az öttagú igazoló bizottság állandó elnöke a kommunista párt küldötte volt. Mivel a szociáldemokrata-párti és a szakszervezeti küldött titkos megállapodás alapján a kommunista párttal szavazott, az igazolásoknál ez utóbbi álláspontja érvényesült.

A rendelet szerint a Különleges Igazoló Bizottság csak akkor igazolhatta a volt csendőrségi személyt, ha ez minden kétséget kizáró módon bebizonyította, hogy: 1. a szovjet hadsereg oldalán fegyverrel a kezében harcolt; 2. segítséget nyújtott az előző kormányok által politikai vagy faji okokból üldözött

egyéneknek; vagy 3. az előző kormányok intézkedéseivel ténylegesen szembefordult. Az igazolásra jelentkező egy harmincnégy pontból álló kérdőívet is kitöltött, amelyen azt is megkérdezték, hogy az előző rendszerben milyen újságokat olvasott.

Az igazoló bizottság elnöke — előbb *Csató Pál*, majd *Réti Károly* — a Magyar Közlöny című hivatalos lapban közölte az ország lakosságával, hogy kinek az ügyét fogja a belügyminisztériumban a kitűzött időben tárgyalni. Ezúttal felkérte mindazokat, "akik az eljárás alá vont személyek olyan magatartásáról vagy cselekedetéről tudnak, mely az igazolási eljárás szempontjából lényeges, a bizottság elnökének szóban vagy írásban jelentsék be." A kitűzött tárgyaláson személyes előadás céljából bárki megjelenhetett. A kihallgatások az igazolás alá vont egyén távollétében történtek, hogy a tanúk "befolyásolva" ne legyenek. A fenti felhívást a csendőr lakóhelyén és összes volt szolgálati helyén írásban vagy dobszóval szintén közzétették. A Csendőrségnél szolgálatot teljesített orvosok és állatorvosok is ez alá az igazolási eljárás alá tartoztak. Az 1939 szeptember 1 után özvegyen maradt csendőr-feleségnek is a fentiek alapján kellett igazolnia elhalt férje "demokratikus" magatartását, különben özvegyi nyugdíját elvesztette.⁵

Az önkéntesnek hirdetett igazolás alapján a.) összeállítottak egy névjegyzéket a Magyarországon élő volt csendőrségi személyekről, b.) a "nem igazolt" csendőröket kizárták a közalkalmazásból és c.) az igazolásra nem jelentkezettek a politikai rendőrség zaklatni kezdte, okokat keresve letartóztatásukra (84. melléklet).

Az 1945 őszén kezdődött eljárás még 1949 végéig sem fejeződött be. A csendőrök odaálltak a legszigorúbb igazoló bizottság elé is, ami a testület ártatlan voltát bizonyítja. Politikai okokból azonban a jelentkezeteknek csak egy százalékát igazolták.⁶

A csendőrségi igazolás főbb jellemvonásai a következők voltak: 1.) a Csendőrséget a törvények és rendeletek maradéktalan végrehajtásáért vonták felelősségre. Ezt az eljárást csak ezzel a testülettel szemben alkalmazták; 2.) Az igazolási eljárást pártemberekre bízta, ahol a vezető-szerepet a

kommunisták kapták. 3.) Visszaható hatállyal a csendőröket felelősségre vonták olyan ügyek nyomozásáért, amelyek az akkor érvényben lévő törvények és rendeletek szerint kötelességük közé tartoztak; 4.) A Csendőrség felállításáról szóló törvényt rendelettel törölték el, ami ellentétben áll a tételes joggal; 5.) A rendeletet az ideiglenes kormányelnök — egy m. kir. (honvéd) tábornok — adta ki, akinek közellátási minisztere előzőleg a Csendőrség felügyelője volt; 6.) A Csendőrség felelősségre vonására vonatkozó rendelkezés híven tükrözte Sztálin elgondolását, aki Winston S. Churchill *Closing the Ring* című könyve szerint Teheránban azt javasolta szövetségeseinek, hogy a fegyverletétel után irtsanak ki ötvenezer német tisztet. A szovjet diktátornak minden kedvében járó amerikai elnök ezt a számot negyvenkilencezerre kívánta csökkenteni. A tervet az angol miniszterelnök közbelépésére elvetették. A fentieket W. Averell Harriman — aki a tárgyalásoknál szintén jelen volt — *Special Envoy to Churchill and Stalin* című könyvében megerősítette.

A kommunista és szociáldemokrata párt minden alkalmat felhasználott arra, hogy a Csendőrség szigorú felelősségre vonását a lakosság előtt indokolja. Újságjaikban csendőrellenes cikkek jelentek meg. A népbíróság elé állított csendőrök ügyét felnagyítva ismertették. Az 1947-es május 1-i felvonuláson egy nagy, oldalnélküli lovaskocsin néhány parasztleányt két felfegyverzett egyenruhás csendőr fűzőláncon tartott. A kocsi két oldalán nagy tábla hirdette: "Így volt!" A következő kocsin két rendőr-ruhába öltözött egyén átölelte a jobb- és baloldalán álló parasztleányeket. A kocsi felírása: "Így lesz!" Közben a tömeg a kommunista házbizalmiak bemondása után ordítva ismételte a betanított szöveget: "Nincsen kenyér, nincsen tej, csendőrtiszt a miniszter!" Bár a vezetőség tudta, hogy *Faraghó Gábor* közellátási miniszter a honvédségtől került a testület élére, mégis felhasználta a Csendőrség elleni propagandára.

Szovjet hadifogság

A legtöbb csendőr a magyarországi harcok alatt esett szovjet hadifogságba. Mások az elfoglalt területeken a polgári lakosságnak a megszállók által való összeszedésekor vagy később besúgás következtében kerültek ki a Szovjetunióba. Voltak

olyanok is, akiket a magyarországi kommunisták adtak át a szovjet parancsnokságoknak. Nyugatról a magyar kormány hivatalosan elég csekély számú csendőrt kért vissza. Nagyobb azoknak a csendőröknek a száma, akik önként tértek vissza az országba. Ezek 99 %-ban fennakadtak a szűrő táborokban vagy a Különleges Igazoló Bizottságnál.

A fogságbaesés pillanatában minden csendőr, akár párhetes próbacsendőr, tiszthelyettes, főtiszt, törzstiszt, karhatalmi vagy tábori csendőr volt, kivétel nélkül különleges elbánásban részesült. Ezekkel az első kihallgatástól és az első leírt életrajztól kezdve fokozottabb gondossággal foglalkoztak. A felfeketett személyi lapokon külön színes ceruzával írott ciril betűk jelezték veszélyes voltukat. A fogságba esett csendőrök nagy része abba a hibába esett, hogy őszintén elmondott és leírt mindent. Ezekkel az adatokkal mind a szovjet területen, mind a kárpátaljai és egyéb magyar területeken bevezették ellenük a széles körű nyomozást. Elsősorban olyan csendőrök után kutattak, akik:

a.) szovjet területen harcoltak vagy ott tábori csendőrök voltak; b.) a magyar megszálló erőknél teljesítettek szolgálatot; c.) a partizánok elleni harcokban részt vettek; és d.) Kárpátalján teljesítettek szolgálatot.

A szovjet fogságba került csendőröket szétszórták a Szovjetunió egész területén. Rigától Vladivosztokig, a Kamcsatka-félsziget északi részétől le egészen a Karakorum-sivatagig, Vorkutától a Kaukázus északi lejtőjéig mindenhol lehetett néhány csendőrt találni. A munkára való beosztásnál erősen ügyeltek arra, hogy a csendőrök ne valami könnyű munkát kapjanak. Legtöbbször bányamunka jutott számukra a szén-, vas-, ólom- és kőbányában, vagy tőzegtermelés mocsaras, egészségtelen területeken. Dolgoztak erdőirtásnál, út- és csatorna-építésnél, mészkő- és gipsz-őrölő malmokban is. A napi munkaidő 8-12 óra volt. Akik nem tudták az előírt napi eredményt elérni, azokat kenyér-elvonással vagy esténként elzárással büntették. A nehéz munka, gyenge ételmezés és ruházat, orvos- és gyógyszerhiány csak fokozta a munkateljesítmény csökkenését. Egyre jobban szaporodtak a megbetegedések, járványok és ezek következtében az elhalálozások.

A hadifogolytáborokba érkezett rejtjeles vagy virágnyelven

irt levelekből a hadifoglyok elég sok dologról értesültek. Így tudták meg, hogy a hazaszállított csendőrök otthon tovább raboskodtak és egyeseket közülük halálra ítélték és kivégeztek. Érkeztek hírek arról is, hogy a sok kínzás és meghurcoltatás miatt több csendőr önként vetett véget életének.

A fogolytáborokból igen ritka volt a megszökés. Ennek oka főként a nagy távolság volt. A táborokba visszakerült hírek a szökések 90 %-ának eredménytelenségéről számoltak be. Egyik csendőr főhadnagy szökése csodálatra méltó volt. Több ezer kilométeres utat tett meg orosz nyelvtudás nélkül. A lakossággal nem érintkezett, mert attól tartott, hogy mint idegent, feljelentik. Így jutott el egészen Máramarossziget határáig. Ott a több hetes úttól, kimerültségtől és éhségtől elgyengülten a román kommunisták kezére került. Ezek átadták az orosz parancsnokságnak, amely két év után visszaszállította egyik közép-oroszországi hadifogolytáborba.

A hadifoglyok hazaszállítása tömegesen 1947-ben kezdődött meg. Ezek egy része úgy megrokkant a munkában, hogy csak teher volt a fogolytartók számára. Igen kevés csendőr jutott ebben az időben haza. Ezek úgy kerültek a szállítmányba, hogy fogságba esésükkor régi honvédségi fegyvernemüket és rendfokozatukat mondták be. Valószínű, hogy a kivételes esetekre rájöttek vagy pedig a magyar kommunista kormány hívta fel ezekre a figyelmet. Ezután a hazaszállításra kerülők a csendőröket kiszedték és külön barakkokban őrizték. További életükben zaklatások és bírósági felelősségrevonások következtek. Huszonöt évre ítélték például a következő csendőrtiszteket: 1.) Egy ezredest, aki az első világháborúban mint tábori csendőr hadnagy orosz területen szénát rekvirált; 2.) egy századost, aki karhatalmi századával két ízben partizán elhárításban vett részt; 3.) a megszállóknál szolgálatot teljesített másik századost; 4.) azt, akinek a százada egy német "SS" zászlóalj melletti harcsávbán küzdött. Egy másik százados ellen az volt a vád, hogy a nyíregyházi csatában Bulganyin marsall elfogott tüzer-főhadnagy fiát agyonlőtte. Öt év alatt nem sikerült ellene tanúkat szerezni, így a vádat elejtették.

A csendőr hadifoglyok hazaszállítása 1947 végén egy időre teljesen lezárult. Elfoglaltságot keresve ezek szabadidejükben

kulturális programokat szerveztek; ezzel sok hadifoglyot elvontak a kommunista brigádoktól. A csendőrök iránti szeretet és ragaszkodás sok helyen megnyilvánult. A voronyezsi fogolytáborban például, amikor a kommunista magyar *"Talpalatnyi föld"* című film bemutatása közben a vásznon megjelent a kakastollas csendőr járőr, a hadifogoly nézőtéren hatalmas tapsorkán tört ki.

A csendőrök a nemzeti ünnepeket, sőt a csendőrnapot is megtartották. (85. melléklet) Ilyenkor az, akinek még megvolt, büszkén viselte kopott és foltos egyenruháját. Sok helyen a foglyok a nemzetközi jog tiszteletben tartását követelték. Ellensúlyozni akarták a táborparancsnokság önkényes visszaéléseit. Ezekben a harcokban — ahol éhségstrájkokat szerveztek és feljelentéseket írtak — a csendőrök előljárva, méltóképpen kivették részüket. Ha sikerült az NKVD-nek (szovjet titkos politikai rendőrségnek) megtalálni a szervezőt, a munka ellen uszítót vagy a tábori rend ellen vétőt, börtönbüntetésre ítélték.

Vitéz *Tamáská Endre* századost 1940-ben harminchét társával avatták csendőr hadnaggyá. Évfolyamából tizenkettő (több mint 31 %) volt szovjet hadifogságban. Ebből 1947-ben kettő, mint honvéd százados, hazajutott. Másik kettőt háborús bűnősként huszonöt évre ítélték a Szovjetunióban. A megmaradt nyolc fő 1950 november 21-én indult haza Magyarországra. Ezek közül egyet sem hagytak szabadlábon; mind a nyolcat kényszermunkatáborba zárták. Innen 1953 őszén kiszabadult három, a másik ötöt azonban öttől tizenöt évig terjedő börtönre ítélte a magyar kommunista bíróság.

Ezekben az idegőrlő években, a reménytelenségben a csendőrök híven, zokszó nélkül viselték a sok-sok szenvedést, megaláztatást, testi és lelki kínzást, amit csendőr voltuk miatt kellett eltűrniük. Becsülettel éltek szomorú hadifogságuk, internálásuk vagy börtönük éveit. Vitézül álltak minden kegyetlenkedést és bosszút, mert tudták, hogy a csendőrségi szolgálatban csupán az alkotmányos ország törvényeit hajtották végre.⁷

Csendőrök a szabadságharcban

A budapesti és vidéki lakosság — főképpen a munkásság —

elégedetlensége, valamint a nyugati hatalmak rádióinak felelőtlen biztatása váltotta ki 1956 őszén az októberi eseményeket. (86. melléklet) Budapesten szabadságharcos egységek alakultak, így komoly harcokra is sor került. Szabó János törzsőrmester szabadságharcos csoportja több ezer főből állt. Egyesek szerint ez volt a legnagyobb küzdő egység az országban. Szabó a háború végéig a szegedi csendőrkerület lovas csendőre volt. A szabadságharc kitörésekor az állami szekérfuvarozó vállalat kocsisaként dolgozott.⁸ 1956 őszén ő szervezte meg és fejlesztette naggyá a Széna-téri szabadságharcos egységet. "Fiai" annyira megszerették a velük harcoló és mindenről gondoskodó "Szabó bácsit", hogy vezetőjüké választották. A pilisszentiváni és oroszlányi bányavidéken dolgozók is csatlakoztak hozzájuk. Sok kisebb csoport, számtalan katona, egyetemista, rendőr, csendőr és polgári egyén is harcolt velük. Itt alakult meg a "bányász brigád" is, amely letartóztatta a politikai rendőrség (ÁVH) tagjait.

Központjuk a Maros-utcai rendőrlaktanya lett, amelyet a Széna-téri csoport október 30-án foglalt el. A Maros-utcai laktanya az ellenforradalmi (?) hadsereg budai részlegének olyan központjává vált, mint amilyen Pesten a Klilián-laktanya vagy a Corvin-köz volt.⁹

Egyes magyar források hat-nyolc ezerre becsülték a Budapesten fegyveresen harcoló szabadságharcosok létszámát. Molnár felsorolt néhány küzdő csoportot is, amelyek közül körülbelül felének a parancsnoka vagy helyettes parancsnoka csendőr volt.¹⁰

A felkelő csoportok csak (október) 28-án szerveződtek "hadsereggé"...A fővárosban a Széna-téri csoport különösen jelentős szerepet játszott a főváros környékének és részben a tatai bányavidéknek a fellázításában és a helyi ellenforradalmi (?) fegyveres erők megszervezésében.¹¹

A csoport küldöttei bejárták a környék tizenkét községét. "2-án éjjel és 3-án délelőtt Győrött tartózkodtak, nyilatkozatokat adtak a győri Vörös Csillag szállodában nyugati újságíróknak, majd 3-án átmentek Szombathelyre, ahol meg-

támadták és megszállták az egyik laktanyát.”¹²

“A hős Szabó bácsit, aki mindvégig helyén maradt és vezette egységét, végül is elfogták, halálra ítélték és felakasztották.”¹³

Vidéken nemzetőrnek, a nemzetőrség parancsnokának, az ÁVH-laktanyák lefegyverzésére szervezett harcosok parancsnokául, a forradalmi tanácsok tagjaiul, elnökek, járási és megyei bizottságokba katonai szaktanácsadóknak lelkesen és közfelkiáltással választotta meg a lakosság a csendőröket.

...A csendőr nemzetőrök nem engedték meg a felhevült lakosságnak az egyéni bosszúállást. A csendőrök mindenütt hirdették, ehhez csak a szabad nemzet büntetőbfróságának van joga...

Csendőr volt az, aki vidéken húst, lisztet és egyéb élelmiszert gyűjtött, majd tehergépkocsi-karavánt szervezett és a legnagyobb tűzben bevitte Budapestre a szabadságharcosoknak...

Ott voltak a csendőrök akkor is, amikor a leverte felkelés 2.000 főnyi fogolycsapatát egy szerelvényen Záhony felé szállították, hogy deportálják a Szovjetunióba. A szakadó esőben éjjel felszedték a síneket. A megállásra kényszerített és kisiklott szovjet szerelvényt a csendőrök megtámadták, a szovjet őrseget lefegyverezték. A lezárt vasúti vagonokat feltörték és a hős szabadságharcos fiúkat és a leányokat a szélnek engedték.¹⁴ (87. melléklet)

2. NYUGATON

“Aranyvonat”

A belügyminiszter 1944 december 7-én kelt 585.278/1944. VII. számú rendeletével csendőr “oltalmi őrség”-et vezényelt a Nemzeti Bank hordozható anyagának biztosítására. E rendelkezés alapján a tábori rendészet főnöke december 8-án kelt parancsával Deme Lajos csendőr százados parancsnokságával a törzsszakaszt azonnal útbaindította Veszprémbe a Nemzeti Bank ottani fiókjának (88. melléklet). A szakaszparancsnok embereivel december 9-én délután jelentkezett szolgálat-tételre Jankovics László vezérigazgatónál. Még aznap este a helybeli csendőrsztály parancsnoka, Tóth Ernő alezredes, a területi őrökről összpontosított harminc csendőrt és a veszprémi

rendőrkapitányság öt államrendőret beosztotta a különítménybe. (89. melléklet)

Ekkor az úgynevezett "aranyvonat" már berakodva, útra-készen állott. A vonaton huszonöt kilogrammos darabokban, lezárt ládákban fűrészpor között volt a magyar pénz teljes fedezete, háromszázhatvanöt métermássa színarany. Az egy darabba öntött huszonöt kilogrammos arany — nagy fajsúlya miatt — kisebb volt az építkezésben használt vörös téglánál. A vonaton még két Corvina, a platinából készült kétméter nagyságú hosszmérték magyar mintája, milliókat érő bélyeggyűjtemény, külföldi valuta és papírpénz volt. Ezt az értéket a berakodás előtt a Nemzeti Bank veszprémi épülete mögött, a Sziklahegybe épült kétemeletes óvóhelyen őrizték. Ugyanitt volt rövid időre a koronázási jelvényekkel együtt a magyar Szent Korona is. Ezek őrzésében a koronaőrök mellett a Csendőrség is részt vett.

December 10-én reggel — mivel az oroszok légvonalban csak huszonnyolc kilométerre voltak Veszprémtől — az ötven vagonból álló szállítmány útbaindult a Sopron közelében lévő fertőbozi állomásra. A kíséretet a területi őrsőkről összpontosított harminc fős csendőrszakasz alkotta a rangidős tiszthelyettes parancsnoksága alatt. Deme százados a bank veszprémi óvóhelyének biztosítására szakaszával ideiglenesen visszamaradt és csak december 26-án éjjel települt át Sopron mellé. Időközben Fertőbozban az "aranyvonat"-hoz csatolták a magyar állam tulajdonát képező ezüstkészletet tartalmazó 5-6 vasúti kocsit is. Az ezüst szintén téglá nagyságú darabokban volt, amit szén módjára öntöttek be a nyitott vasúti kocsikba. Ezt január közepe táján külön szerelvénnel Németországba szállították. Az "aranyvonat" 1945 január 23-ig vesztegelt a határmenti állomáson és akkor csendőrkísérettel és a Nemzeti Bank személyzetével — összesen körülbelül négyszáz fővel — Ágfalvánál elhagyta az országot. A szerelvény január 25-én érkezett a Karintia és Felső-Ausztria határán lévő Spittal am Pyhrn vasútállomására.

A Nemzeti Bank kincseinek elhelyezésére az állomástól egy kilométerre fekvő bencés kolostort utalták ki. Ennek "U" alakú épületében volt az osztrák erőigazgatóság, a községi elemi iskola

és a helyi katolikus plébánia. Az épület alatt volt egy hatalmas kriptá, amelybe 1790 óta nem temettek. A beérkezés után azonnal megkezdődött az értékek kirakása, amiben a szolgálatmentes csendőrök is segédkeztek. Először az aranyat vitték a kolostor kriptájába. A faládákba csomagolt papírpénz az iskola tornatermébe került, amelyet az teljesen megtöltött. A Nemzeti Bank irodáit és egyéb értékeit a főépületben helyezték el. A tartalék élelmiszert a kolostortól egy kilométerre fekvő hatalmas táncteremben raktározták el.

A tisztviselők és családtagjaik magánházaknál helyezkedtek el. Az étkezés a közeli két vendéglő nagytermében történt. Mindenki a közös konyhán étkezett. A csendőrök elhelyezéséről és étkezéséről a bank gondoskodott. A kirakodás utáni napon a tisztviselők megkezdték irodai munkájukat. Elkészült a csendőrök őrutasítása is. Három állandó őrszem volt: az első a kriptá ajtajában, a második a kolostor főbejáratánál és a harmadik az élelmiszer-raktárnál. A különítmény szolgálatmentes tagjai a csendőrségi "Napirend"-ben előírtak szerint foglalkoztak. (90. melléklet)

A "csendőrnapi"-ot ünnepélyes keretek között ünnepelték meg. A szolgálatmentesek reggeli misén vettek részt. Utána a kolostor nagy, boltíves főbejárata alatt sorakoztak. Velük szemben a bank tisztviselőinek tartalékos tisztjei álltak egyenruhában. A két csoport között helyezkedett el az ünneplő közönség. A beszéd, szavaltatok és ének után valamennyien résztvettek a bank igazgatósága által rendezett díszében.

1945 március végén a Nemzeti Bank egyik főtisztviselője tehergépkocsin Sopronba ment a fiókintézetnél lévő valutáért. Karhatalmi fedezetként *Gecsely György* csendőr őrmester kísérte. A magyarországi front összeomlása miatt a berakodás megkezdése után elhagyták Sopront. Átlépve a nyugati határt, egy német tüzérszázados embereivel elvette tőlük a tehergépkocsit. *Gecsely* őrmester a banktisztviselőtől utolsó pillanatban rábízott nagy mennyiségű amerikai dollárt és svájci frankot megmentette a németektől és azt két nappal később Spittal am Pyhrn-ben hiánytalanul átadta az illetékeseknek. A következő napon a Nemzeti Bank elnöke, *Temesváry László* *Gecsely* őrmestert nyilvánosan megdicsérte.

Május 8-án kora délután a kolostor előtt megállt tíz-tizenkét tehergépkocsi. A kocsikon német "SS" katonák voltak. Ezek számvivőtiszti bizottsága a vezérigazgatótól a bank aranykészletének kiadását követelte. Ez meghívta a németeket vacsorára és különböző ürügyekkel halogatta az értékek kiadását. Közben a csendőrkülönítmény elkészült a fegyveres ellenállásra. A bank tisztviselőinek egy része — élén *Görgey Tivadar* főellenőrrel — a csendőrök fegyveres támogatása mellett döntött. Szerencsére pár órán belül befutott a községbe az első amerikai páncélos ék; erre az "SS"-ek felhagytak követelésükkal és eltűntek a környékről. Este egy amerikai ezredes érkezett a bankhoz, akit egy páncélos század követett. Ettől kezdve — a felsőbb rendelkezés szerint — az aranyat a csendőrök az amerikaiakkal közösen őrizték. Az utóbbiak csupán egy katonát állítottak a kriptá előtt álló csendőr őrszem mellé.

Az őrutasítás értelmében a bank két zárkezelője csak a csendőrkülönítmény-parancsnok jelenlétében mehetett be a kriptába. Május végén az amerikai hadsereg páncélosainak parancsnoka, *Patton* tábornok meglátogatta a bankot. Zólyomi csendőr törzsrőrmester — mivel parancsnoka nem volt jelen — a tábornokot és kíséretét a kriptá bejáratánál megállította. A magas rangú amerikai katona tiszteletben tartva a csendőr rendelkezéseit, türelemmel várt vagy tizenkét percig, amíg Deme százados előkerült és utána megtekintette a magyar kincseket.

A legfelsőbb amerikai katonai parancsnokság intézkedésére június közepén az aranyat és a külföldi valutát amerikai katonák tehergépkocsikra rakták. A szállítmányt négy páncélkocsi kísérte Frankfurt am Mein-be, az amerikai főhadiszállásra. A bank részéről két főtisztviselő csatlakozott a kísérethez. Ezután a Nemzeti Bank vezetését *dr. Torzsay Biber Gyula* rangidős főügyész-igazgató vette át.

Augusztus közepén néhány csendőr olyan kérelemmel fordult a Nemzeti Bank igazgatójához, hogy engedélyezze visszatérésüket Magyarországra. Az ügy Felső-Ausztria legfelsőbb katonai parancsnoksága elé került, amely a kérést elutasította. Az indoklás szerint a kérelmezők az amerikai hatóságok részére teljesítettek közbiztonsági szolgálatot, eset-

leges önkényes eltávozásukat szökésnek minősítik és aszerint büntetik. (91. melléklet)

A bank menekült részlegét 1946 augusztus végén hazaszállították Magyarországra, így a csendőrkülönítmény szükségtelemné vált. Ezért Deme százados kérte a bank vezérigazgatójától a különítmény tagjainak a szolgálatból való elbocsátását. Ez szép levélben mondott köszönetet a csendőröknek kiváló és odaadó szolgálatukért.¹⁵(92. melléklet)

A Nemzeti Bank aranyát később az amerikaiak átadták a magyar kommunista kormánynak. A Nemzeti Bank által kiszállított arany a magyar nemzet tulajdona volt és semmiféle kapcsolatban nem volt az úgynevezett "zsidó-arannyal". Ez utóbbit a dr. *Toldy Árpád* ezredes parancsnoksága alatt lévő őrség szállította ki Brennbérgbányáról Ausztriába és azt ott átadta az amerikai katonai hatóságnak.¹⁶

Csendőrök az amerikai zónában

A budapesti I. csendőrkerületi parancsnokság 1945 márciusában megmaradt alakulataival az akkori német határt átlépve az Alpok észak-keleti lejtőjén vonult nyugat felé. A csendőrök gyalogmenetben rótták az utat, a családtagok és a hozzájuk csatlakozottak, azok ingósága, a kerület élelme és lőszerkészlete huszonnyolc fogatolt járműre került. Velük volt még a kerületi parancsnokság és a budapesti osztály személygépkocsija is. A nehéz terep mellett sok gondot okozott a lótakarmány és az üzemanyag beszerzése. Útközben Ebreichsdorfban és Günselsdorfban a németek le akarták őket fegyverezni, de erélyes tiltakozásukra ezt elkerülték.

A német felső vezetés rendelkezése szerint az Enns-folyót — amely a szovjet hadsereg előnyomulásának nyugati határa volt — csak magyar csendőr, rendőr és repülő alakulatok léphették át. A kerület április 17-én érkezett meg Steyer városához. A hídon dr. *Richter* rendőr ezredes várta őket, aki szállást, élelmet és üzemanyagot biztosított számukra. Innen már öt nap alatt — április 22-én — elérték a részükre kijelölt Traunfall-i erdőt. A táborként kijelölt területen (93. melléklet) semmiféle szállás nem volt, mindent maguknak a csendőröknek kellett elkészíteniük. A székesfehérvári kerület maradványa már ott volt, mert

korábban beérkezett *Tavassy Lajos* ezredes parancsnoksága alatt. Igen sok polgári egyén menekült vele Győrből és annak környékéről.

Április 27-én Graz, Bruck, Liezen és Bad Ischl érintésével négyhetes gyalogmenet után megérkezett M.L. csendőr ezredes a szombathelyi csendőrkerülettel, amely a családtagokkal és az útközben hozzájuk csatlakozott kisebb csendőr-csoportokkal négyszáz főt tett ki. A miskolci csendőrkerület maradványa *Rezsőházy Boldizsár* ezredes, míg a kassai kerület töredéke *Sárváry Jenő* ezredes parancsnoksága alatt vonult be a táborba.

Április 28-án *Zámbory Árpád* — a rangban legidősebb ezredes — átvette a Traunfall-i tábor vezetését, mint a "M. kir. Egyesített Csendőrkerületek" parancsnoka. A táborparancsnokság Ehrenfeld községbe, az erdő szélén épült Enichlmeyer vendégfogadóba települt, aminek postahivatala Steyrmühl volt. A budapesti kerület vezetését ideiglenesen *vitéz Karsay Jenő* alezredes vette át. A tábor szervezésénél — ahol csak lehetett — megtartották a tisztek, tiszthelyettesek és csendőrök eredeti beosztását. Az őrsők nélkül működő szárnyakat századokba szervezték. Két kerület legénységét — a kis létszám miatt — egy századba vonták össze. Minden századnak a kerület táborhelyén belül külön körlete és külön konyhája volt. A nők csendőröket "családi tábor"-ba egyesítették. (94. melléklet)

Szemtanúk állítása szerint május 4-én az amerikai hadsereg felderítő járőrei elérték a Traunfall-i erdőt. Erre Zámbory ezredes angol nyelvű "Tájékoztató"-t állított össze, amelyben kifejtette, hogy a Csendőrség a belügyminiszter alá rendelt politikamentes közbiztonsági testület, amely a szovjet hadsereg elől vonult vissza. Ehhez kimutatást is csatolt, amely az ember-, ló- és jármű-létszámot, valamint a fegyverzeti-, lőszer- és felszerelési adatokat tartalmazta. Másnap reggel helyettesével, *Rezsőházy* ezredessel és egy angolul is beszélő csendőrrel gépkocsin elment a Viecht község közelében lévő útelágazáshoz, ahol a gépkocsin portyázó amerikai járőrnek átadta a tájékoztatót. A járőr rádióján jelentette a történeteket feletteseinek.

Május 6-án reggel *Ovid. E. Scott* amerikai őrnagy — a Reitham községben állomásozó 315. tábori tüzérezred segéd-

tisztje — megsejmelte a tábor. Zámory részletesen elmagyarázta a "Tájékoztató"-ban írottakat. Scott őrnagy közölte, hogy a 80. páncélos hadosztály megszállási területe meglehetősen nagy kiterjedésű volt. Már előzőleg hallottak a magyar Csendőrség megbízhatóságáról, ezért *fegyvereiket meghagyták és szolgálatukat a hadosztály körletének biztosítására igénybe vették*. Feladatuk a katonailag és gazdaságilag fontos épületek, hidak, vasúti berendezések, víz- és villamosművek biztosítására csendőrőrsök és különítmények felállítása volt. A tábor élelmezéséről és lótap-szükségletéről a polgári hatóságok gondoskodtak. Az amerikai hadsereg az úgynevezett "care packet"-ekkel járult hozzá a csendőrök és családtagjaik ellátásához. A hadosztály egy öt főből álló amerikai őrséget is vezényelt a táborparancsnokság rendelkezésére, amelynek egyik tagja a magyarul is beszélő *Javas Dezső* őrmester volt.

Május 7-én Scott őrnagy kíséretében *Burgle* alezredes — a közelben állomásozó tüzérezred parancsnoka — is megtekintette a csendőrtábor. Az ott látott rend, fegyelem és tisztaság jó benyomást tett rá, így helybenhagyta Scott őrnagy intézkedéseit. Bejárták együtt a hadosztály körletét és a helyszínen kijelölték azokat a tereptárgyakat, ahová tisztí különítményeket, illetve őrsőket állítanak fel. A csendőrök másnap felváltották az amerikaiakat és megkezdték szolgálatukat. Közben a két parancsnok között bajtársias viszony fejlődött ki. Vacsorákra jártak egymáshoz, sőt *Burgle* alezredes a csendőröktől kölcsönzött lovon járt naponta lovagolni két felfegyverzett kakastollas csendőr kíséretében.

A megegyezés értelmében *Zámory* ezredes a 80. hadosztály területén felállította a csendőregységeket: két szárnyparancsnokságot, egy tisztí őrséget, hat tisztí különítményt, kilenc őrsőt és hét altisztí különítményt. (95. melléklet) Ezenkívül tervbe vették még két osztály, két szárnyparancsnokság, tizenegy őrs és egy karhatalmi tartalék felállítását is. A tábor rendjének és biztonságának fenntartására külön őrséget szerveztek.¹⁷

A csendőrtábor a Traun-folyó jobbpartján volt. Annak túlsó oldalán állt egy nagy orosz hadifogolytábor. Ennek lakóit az amerikaiak kezdetben nem eresztették el, hanem jó ideig a magyar csendőrökkel őriztették.

Ezenen felül a III. csendőrkerület a traunfalli papírgyár őrzésére is adott egy tisztet és tíz főnyi legénységet. Az őrséget naponta váltották. A papírgyárnál minden délben megjelent egy amerikai katonai tehergépkocsi és az őrség létszámának megfelelő élelmiszer-csomagot (care packet) adott le. Ezt látva, a parancsnok a továbbiakban két tisztet és húsz főnyi legénységet vezényelt ugyanarra a szolgálatra, akik így mindennap részesültek a nagyon is szükséges élelemben. A létszámemelés okát a csomagot elosztó amerikai katona soha nem kérdezte.

A csendőregységek és az egyéb szállítások lebonyolítására az amerikai parancsnokság május 10-én kiutalt a tábor részére három darab öt-tonnás, nyersolajmotoros "Büssing-Nag" gyártmányú tehergépkocsit. Ugyanakkor gondoskodott az üzemanyag ellátásról is.

Lassan kialakult a tábori élet is. A kerületek egymás mellett, de külön épített szálláskörletben helyezkedtek el. A csendőrökön kívül azok hozzátartozói és a velük menekült polgári egyének is a táborban laktak, akik szintén Zámbery ezredes ellenőrzése alatt voltak. (96. melléklet) A csendőrtábor minden lakója három nyelvű igazolványt kapott, amivel a tábor környékén szabadon közlekedhetett. (97. melléklet)

A csendőröknek tábori lelkészük is volt. Grác környékén ugyanis *Takács Gábor* atya — az egyik erdélyi ferencrendi kolostor főnöke — csatlakozott a III. csendőrkerülethez és bevonult vele a traunfalli táborba. Ott a csendőrök az erdő melletti kis tisztáson kápolnát építettek, ahol Gábor atya naponta misét mondott. Vasárnaponként a csendőrök és a velük lakó polgári egyének a tábor közepén a főoltár körül gyűltek össze, ahol az oltár mellett magas rúdon nemzetiszínű zászló lengett. A vasárnapi misére a környék svábjai is eljártak. Több ízben résztvett azon *Burgle* amerikai ezredes is néhány tisztjével és katonájával. Gábor atya a tábor feloszlásáig hűségesen kitartott a csendőrök mellett, vigasztalta és bátorította a csüggedőket. A háború után az Egyesült Államokba került, ahol Clevelandben a "Katolikus Magyarok Vasárnapja" című hetilap főszerkesztője lett.

M.L. ezredes egyik útja alkalmával Gmunden városában

találkozott a belügyminiszterrel. Ez az ezredes kérésére száz bakancsot és ugyanannyi takarót utalt ki a közeli község pályaudvarán veszteglő magyar tehervonat kincstári anyagából. Ezt egyik főhadnagy két fogatolt kocsival szállította be a táborba, ahol azt a rászorulóknak között azonnal kiosztották.

A tábor lakói a nemzeti ünnepeket is megtartották. Szent István napján istentisztelet után a III. csendőrkerület a sportpályán egész napos ünnepséget rendezett. Az elmaradhatatlan ünnepi beszéd után kezdetét vette az előre összeállított műsor. Szavalatok, zeneszámok, mókás jelenetek váltakoztak, majd sportszámok következtek. Labdarúgó-mérkőzés is volt a kerületek csapatai között. Végére hagyták a lovasversenyt, ahol az egyik gazdaszáti tiszt irányításával fogadásokat is lehetett kötni. A nyertesek a gazdasági hivatal által felajánlott konzerveknek lettek irigyelt tulajdonosai. Az estig tartó ünnepélyen igen sok amerikai katona és a környék polgári lakossága is megjelent.¹⁸

Július elején az amerikai hadsereg-parancsnokság a 80. hadosztályt leváltotta. A váltás befejezése előtt Burtle alezredes segédtsíztjével, Scott őrnaggyal megjelent a táborparancsnokságon, hogy a csendőröktől elbúcsúzzék. Megköszönte a tisztek, valamint a legénység hathatós támogatását és a hadosztályparancsnokság nevében teljes megelégedését fejezte ki kiváló szolgálatukért. (98. melléklet)

A leváltott 80. hadosztály helyett a környék megszállását a 11. páncélos hadosztály vette át. A Csendőrtábor feletti felügyelet a hadosztály kötelékébe tartozó 56. utász zászlóalj, majd a 491. tábori tüzérezred hatáskörébe került. Mindkét alakulat parancsnoka — felsőbb rendelkezésre — a tábor és annak felállított csendőrseit változatlanul fenntartotta. A Steyermühlben állomásozó Brey tüzérőrnagy a tábor részére lótap-, valamint üzemanyag-kiutalást is szerzett. Közben a 11. hadosztály vonatkörletének parancsnoka, Low ezredes Ankey vezérőrnagy kíséretében megtekintette a tábor; a látottakért megelégedését fejezte ki.

A 11. hadosztály megszállási idejében mind gyakrabban fordultak elő amerikai önkényeskedések. Július 17-én délelőtt például két amerikai katona egy osztrák "tolmács" kíséretében

jelent meg a táborban. Ezek a vöcklabrucki állomásparancsnok meghatalmazása alapján nyugta nélkül elvittek kétszáz liter benzint, két puskát, tíz töltényt és a budapesti kerületi parancsnokság kincstári személygépkocsijának 15.532 sorszámu forgalmi engedélyét. A személygépkocsit csak a tábor-parancsnoksághoz beosztott amerikai őrség erélyes közbelépésére sikerült megtartani. Gyakori jelenség volt az is, hogy néhány katona megjelent a táborban, ahol lovak felnyergelésére kényszerítették a lóapolókat és azokon elvágattak. Lovagolni nem tudtak, így gyakran megtörtént, hogy az agyonhajszolt állat lovas nélkül tért vissza a táborba.

A csendőrtáborban lévő hátslovak a belügyminisztérium tulajdonai voltak. Ezeket szolgálatban a csendőrtisztek és lovas csendőrök használták. A hámos lovak kizárólag magántulajdonban voltak. Ezek egy része a csendőr-parancsnokságok szállítására kirendelt előfogatként, másik része pedig az oroszok elől menekült polgári lakossággal került Ausztriába. Mikor 1945 júliusában megkezdődött az amerikai katonai közigazgatás felállítása, az osztrák polgári hatóságok nem tudtak vagy nem akartak többé a csendőrtábornak lótapot kiutalni. Erre a parancsnokság helyi legelőt bérelt; őrséggel és lóapolókkal oda küldte ki fölösleges lovait. Ez nem vált be, mert sem az emberek, sem pedig az állatok nem bírták a magaslati éghajlatot, így sok ló elpusztult. Ezután több alakulat úgy igyekezett ló táphoz jutni, hogy a fölösleges lószerszámokért és más nélkülözhető tárgyakért vásárolta meg azt.

A 11. páncélos hadosztályt 1945 augusztus végén a 26. "Yankee" hadosztály váltotta fel. Ennek 2271. számú utász zászlóalja parancsot kapott Attnang-Puchheim lebombázott vasútállomásának helyreállítására. A zászlóalj a munka vezetését *Julius Hecht* osztrák építési vállalatára bízta, melynek a szolgálatmentes csendőrökből kétszáz munkást ígért. Zámbery tiltakozására az ügy a felettes amerikai katonai parancsnoksághoz került, melynek döntése alapján a táborparancsnok szerződést kötött az említett osztrák vállalattal. Ez napi háromszori bőséges étkezést és a törvényes órabért ígérte a munkában résztvevő csendőr legénységnek. Mivel a vállalat nem adta meg a megfelelő élelmezést, mindig kevesebb csendőr

jelentkezett munkára. A tábori étkezés is nagyon gyenge volt, csupán 600 kaloritát tett ki, ezért egyes csendőrök más táborba mentek át vagy megpróbálták hazajutni Magyarországra. Ez különösen a hidegebb idő beálltával fordult elő gyakrabban, mert a táborban senkinek sem volt kályhája. A helyiségek oldalfalai földbeszurt fadorongokból készültek, amelyek közeit erdei mohával tömködték be. A padlás nélküli tetőkön csupán kátránypapír volt, így a "helyiségek" téli szállásra alkalmatlanok voltak. Többnyire olyan nős csendőrök igyekeztek mielőbb hazatérni, akiket nyugtalanított hozzátartozóik sorsa. Ezt még elősegítette *Sárody Kálmán* ezredes álláspontja is, aki "a kommunisták is emberek" jelszóval elfogadhatónak vázolta a magyarországi helyzetet.

Utána megkezdődött a fegyverek, a lőszer és az egyes parancsnokságok által kivitt kincstári tulajdont képező anyag részletekben való bevonása. Mindez teljesen rendszertelenül történt. A beszolgáltatásra nem adtak ki írásbeli rendelkezést és az átvett hadianyagot sem nyugtázták. Majd megindultak a kényszer-hazaszállítások. Magyarországi kiküldöttek jelentek meg a táborban, jó állást és biztos megélhetést ígértek a menekülteknek. A hazaszállításra kerülő hatszáznegyven személynek negyven százaléka polgári egyén, illetve csendőrcsaládtag volt. Ezeket szeptember 25-én és 26-án tehergépkocsikon a gmundeni vasútállomásra szállították, onnan pedig vonattal Magyarországra irányították. Még egy hónapon át folytak a kényszer-hazaszállítások. Ezeket az Emberi Jogok Ligájának elnöknője — Roosevelt Eleonora — közbenjárására csak 1945 október végén szüntették meg.¹⁹

A tábor 1945 októberében véglegesen feloszlott. A hazátlaná vált csendőrök legnagyobb része átköltözött az IRO (International Refugee Organization) által a politikai menekültek részére szervezett táborokba, ahonnan lassan szétszéledtek a menekülteket befogadó nyugati országokba. A csendőrtábor volt lakóinak névjegyzékét — mivel az amerikaiak nem tekintették őket hadifoglyoknak — nem küldték el az Egyesült Államok baltimori hadifogoly-irodájának. Így az ott szolgálatot teljesítő csendőrök nem is kapták meg a genfi nemzetközi egyezményben részükre előírt illetményeket.

Csendőrök angol szolgálatban

1. A kaposvári csendőrzászlóalj súlyos harcok után 1945 április 4-én Csáktornyanál a vele önkéntesen harcoló dunántúli leventékkel utolsó magyar alakulatként hagyta el Magyarországot. A német határ előtt a századparancsnokok azoktól, akik nem akartak Németországba menni, elbúcsúztak és elbocsátották őket kötelékeikből.

A fegyverszünet híre a wernseei állásokban érte a zászlóaljat, amely — mint a Szent László hadosztály utóvédje — biztosította a hadosztály roncsainak és saját magának az angol csapatokhoz az átjutást. Az Alpok gerincén állomásozó angol katonaság barátságosan fogadta a rendezetten érkező és felfegyverzett csendőrzászlóaljat, amelyet Knappenbergbe irányított. Itt a zászlóaljat angol parancsnokság kötelékébe osztották be, amely Dél-Karintia útrendészeti és útbiztosítási teendőinek ellátásával bízta meg. Szolgálatuk közben a csendőr egységek többször összecsaptak szerb partizánokkal, de komoly harcokra nem került sor. A zászlóalj 1945 július 11-ig volt angol szolgálatban. Ekkor parancsra hadifelszerelésüket egy üres kastélyban rakták le, amelynek még a közelében sem volt katona. Ezzel az angolok kifejezésre juttatták, hogy megbíztak a magyar Csendőrségben, nem tekintették azt ellenségnek. A fegyverek leadásával a kaposvári csendőrzászlóalj-parancsnokság megszűnt, a századok azonban továbbra is együtt maradtak. A tömeges hazatérések és kivándorló táborokba való költözések után — 1946 augusztus 31-én — az utolsó kaposvári csendőrszázad is feloszlott.²⁰

2. A galántai csendőrzászlóalj III. pótzászlóalja az összeomlástól 1947 nyaráig Németországban a niedersachseni Hildesheimben az angol hadsereg részére őrszolgálatot teljesített. A pótzászlóalj ideiglenes parancsnoka *Somos István* főhadnagy volt.

3. Ausztriában a karintiai Kellerberg környékén felállított nagyobb létszámú csendőrzászlóalj szintén az angol katonai parancsnokság szolgálatában állott.²¹ Az angol hadsereg által felhasznált csendőralakulatok saját egyenruhájukban és fegyverzetükkel teljesítettek szolgálatot.

Francia őrszázlójában

A II. világháború végén a francia hadsereg Ausztriában, a "Rum bei Innsbruck" nevű tirolai volt német katonatáborban őralakulatokat állított fel. Ide előszeretettel vették fel a csendőrtiszteket, tiszthelyetteseket és legénységet. Hivatásos katonák és később polgári egyének is bekerülhettek. A kiválasztás orvosi vizsga és a jelentkező előéletének elbírálása alapján történt. A felvettek a szolgálat hűséges és becsületes ellátására, valamint a katonai fegyelem megtartására szerződést írtak alá. Az őrszázad tagjai katonai egyenruhát és fegyverzetet kaptak, kiegészítő katonai szolgálatot teljesítettek. Törvénytelen cselekedeteikért a francia hadbíróság vonta őket felelősségre. Fizetésük egyenlő volt a francia hadsereg azonos rangú egyéneinek fizetésével. Élelmezésük is ugyanaz volt, mint a hadseregnél, orvosi és fogorvosi ellátásuk pedig a hadikórházakban történt.

Az őralakulatok első feladata német hadifoglyok őrzése és az ezzel kapcsolatos kiegészítő szolgálat ellátása volt. Mivel 1948 végén a német hadifoglyokat nagyrészt elbocsátották és a béketárgyalások is befejezés felé közeledtek, az őralakulatokat átszervezték. Ettől kezdve raktárakat, hidakat, benzinállomásokat, gépkocsijavító telepeket és más katonai szempontból fontos tárgyakat őriztek. Sok személyt vezényeltek távbeszélő központokba és gépkocsivezetői szolgálatra is. Csupán csendőrökből szerveztek tisztvezette különítményt az innsbrucki francia katonai repülőtér biztonsági szolgálatának ellátására. Nyugat-Németországban egy másik francia katonai repülőtér szintén sok csendőr szolgált. Itt *Komáromi József* lovas őrmester szakaszparancsnok volt. Szakaszában a csendőrökön kívül volt egy hadbíró alezredes és egy honvéd százados is. A repülőtérnek biztosítására szervezett különítményeket a békeszerződések aláírásakor megszüntették. Az itt szolgált csendőrök nagy része Franciaországban telepedett le vagy kivándorolt valamelyik tengerentúli országba.

Idegenlégióban

A háború után a kommunista vezetés alatt lévő magyar kormány semmi jót nem tartogatott a csendőrök számára. A

nagy bizonytalanságban közülük sokan jelentkeztek a Francia Idegenlégióba. Ide semmiféle okmány, állampolgársági igazolvány vagy iskolai végzettség nem kellett. A jelentkezőktől a szigorú orvosi vizsgálat után csak a nevüket kérdezték meg, aztán megkapták a légiós sorszámot és aláírtak egy öt évre szóló szolgálati szerződést. A felvetteket előbb Marseillebe vitték, majd az afrikai Sidi-Bel-Abbesben beöltöztették a légió egyenruhájába. A légénységnek khakiszínű ruhája volt téglavörös vállpánttal, fehér derékszíjjal és ugyanolyan nyakraválóval. A tisztek fekete sapkát és arany színű vállpántot viseltek. Az alap kiképzés öt hónapig tartott, a szolgálati nyelv francia volt.

A légió magyarjainak legtöbbje csendőr és hivatásos katona, száma négyezren felül volt. A hírek szerint velük szolgált *dr. Toldy Árpád* csendőr ezredes is.^{22(99. melléklet)}

Amerikai hadifogságban

Kultsár Lajos csendőr alezredes 1945 március végén esett amerikai fogságba. A fogolytábor a Rajna balpartján fekvő Büderick német városka mellett volt. Itt egy négyzetkilométernyi nyílt területen körülbelül húszezer különféle nemzetiségű hadifoglyot tartottak az örökkel körülvett "tábor"-ban. Az egyetlen ott levő és lebombázott épületrom volt a segélyhely. A hadifoglyok konzervdobozzal és csajkafedővel vájt lyukakban laktak. A folytonos esőtől felázott talaj néhol az alvókra szakadt, akik sokszor ott fulladtak meg a saját maguk által vájt gödrökben.

A foglyok — más lehetőség híján — ismerősöket keresve éhesen és fáradtan kóboroltak a tábor kis területén. Csak hideg élelmet kaptak, abból is keveset. Tisztálkodásra semmiféle lehetőség nem volt. A lerongyolódott, sovány, piszkos embertömegben rengeteg sebesült volt, ez borzalmas látványt nyújtott a szemlélőnek. A tizenhat-hónapos amerikai fogságból *Kultsár* alezredesnek csak egyetlen szép emléke maradt, az egyik magyarul is beszélő pap beszéde, amit a hadifoglyok térdre ereszkedve, könnyes szemekkel hallgattak végig.²³

LÁBJEGYZETEK

1 Ország-Világ című budapesti képes hetilap, "Kilátszott a kakas-toll", *Egyesületi Értesítő*, 31. szám, 17. oldal.

2 Himler Márton, *Így néztek ki a magyar nemzet sűrűségei*, New York, St. Marks Printing Corp., 1957, 9-10. oldal.

3 Újlaky László, "Csendőrsors", *Egyesületi Értesítő*, 39. szám, 6-7. oldal.

4 Fiala Ferenc és Marschalkó Lajos, *Vádló bitófák*, London, Süli J. kiadása, 1968, 212. oldal.

5 Miklós Béla, "Az ideiglenes nemzeti kormány rendelete a Csendőrség felosztatásáról és az Államrendőrség megszervezéséről", *Magyar Közlöny*, 26. szám, 1945 május 10, 3-4. oldal.

6 Népbírószági Közlöny, "Ítélet", *Egyesületi Értesítő*, 41. szám, 20. oldal.

7 Baranchi Tamáska Endre, "Csendőrök szovjet hadifogságban". Visszaemlékezés. 1969, 1-16. oldal.

8 Ismeretlen, "November 4", *Magyar Királyi Csendőrség*. Toronto, Kanada, Sovereign Press, 1973, 368-369. oldal.

9 Molnár János, *Ellenforradalom Magyarországon 1956-ban*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967, 163. oldal.

10 *Ugyanaz*, 164-165. oldal.

11 *Ugyanaz*, 172-173. oldal.

12 *Ugyanott*.

13 Magyar Királyi Csendőrség, *id. m.*, 368. oldal.

14 Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának Tájékoztató Hivatala, *Az ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben*, Budapest, nyomda hiányzik, 1957, III. kötet.

15 Deme Lajos, "A Magyar Nemzeti Bank csendőrkülönménye", leírás, Kanada, évszám nincs, 1-16. oldal.

16 Jankovics László 1965 június 21-én kelt levele a Bajtársi Levél szerkesztőségéhez.

17 Zámbery Árpád, "Emlékirat az amerikai szolgálatban töltött időről", leírás, 1950, 1-22. oldal.

18 M. L. visszaemlékezése.

19 Zámbery *id. m.*, 23-41. oldal.

20 Tompa Miklós, "Adassék tisztelet a Kaposvári Csendőrszázalajnak", *Bajtársi Levél*, XXVIII. évfolyam, 1. szám, 31-32. oldal.

21 Ismeretlen, "Csendőralakulatok a nyugati hadseregek szolgálatában", *Bajtársi Levél*, XXVIII. évfolyam, 9. szám, 51-52. oldal.

22 Kun Imre, "Hat év szolgálatom a francia idegenlégióban", *Bajtársi Levél*, XXIV. évfolyam, 7. szám, 52. oldal.

23 Kultsár Lajos, "Hadifogoly visszaemlékezés", Magyar Királyi Csendőrség, *id. m.*, 281. oldal.

A CSENDŐRSÉG AZ EMIGRÁCIÓBAN

1. SZERVEZET

M. kir. Csendőr Bajtársi Asztaltársaság

A II. világháború befejeztével Ausztria a négy győztes nagyhatalom megszállása alá került. Angol övezetnek Grácot és környékét jelölték ki, amelyet egy keskeny, szovjet megszállt terület választott el a magyar határtól. A Magyarországról menekültek itt érték el legkönnyebben a nyugati hatalmak által megszállt területeket. Az angol övezetben lévő fürstenfeldi szűrőtáborból kiszabadultak Grácba igyekeztek, ahol tájékoztatást kaptak a tengerentúli kivándorlásról vagy Európában maradásuk lehetőségeiről.

A magyarok nagy része 1947-ben a város mellett fekvő geidergürteli volt hadifogolytáborba költözött, ahol még "csendőr-barakk" is volt. Az ott lakók *Jegenyész Pál* főtörzsőrmester köré csoportosultak, aki egy építkezési vállalatnál dolgozott, így sok bajtársát munkához tudta segíteni. A csendőrök találkozóhelye a Nyugat-Magyarországról származó Schimmer bácsi kocsmája volt, ahol magyarosan készített birkapörköltet lehetett kapni. Itt *Bánfai József* kezdeményezésére a gráci osztrák rendőrkapitányhoz fordultak egyesületi működési engedélyért. Az ő javaslatára 1947 június 21-én megalakították a "M. kir. Csendőr Bajtársi Asztaltársaság"-ot. Ügyvezető Jegenyész főtörzsőrmester, pénztári ellenőr pedig Kiss Mihály őrmester és Bánfai Pál csendőr lett. Alapító tagok voltak: Rétháti Iván törzsőrmester, Eszes Félix és Körmendi Jenő őrmesterek. Nevezettek az első kiadások fedezésére rögtön felajánlottak személyenként tíz osztrák schillinget. A kis csoport első testületen kívüli támogatója *dr. Bélyi Béla* újságíró volt.

1948 október havában egyik vasárnapi magyar misén megjelent a városba érkezett *vitéz Karsay Jenő* alezredes is. Ő a csendőrök kérésére elvállalta a csoport vezetését.

A Csendőr Baráti Asztaltársaság híre hamar elterjedt a környéken. Többen és többen vették fel vele a kapcsolatot, így az egyéni levelezés sok időt vett igénybe. Ennek megkönnyítésére a csoport sokszorosító gépet vásárolt és azonos szövegű "levelet" küldött szét bajtársainak. Ezt *dr. vitéz Subik Károly* kanonok javaslatára "Bajtársi Levél"-nek nevezték el, amelynek első példánya 1948 november 20-án jelent meg; fejlécén két angyal tartotta a koronás kiscímert.

Az első csendőrnapot az asztaltársaság 1949 február 13-án, vasárnap rendezte meg. A megemlékező beszédet Karsay alezredes mondta, amelyet könnyes szemmel hallgattak végig az emigrációba kényszerült csendőrök. Május 1-én bajtársi találkozót rendeztek, ahol több mint száz résztvevő csendőr jelenlétében beszélték meg a bajtársi segélyezés részleteit. Az összejövetelen még a Karintiában és Oberösterreichben lakók is megjelentek. A kis csendőrcsoport két év alatt több százra bővült. Német- és Franciaországban, Angliában és Kanadában is csoportok alakultak. Közben kétezeröttszáz osztrák schilling gyűlt össze bajtársi segélyezésre.¹

M. kir. Csendőr Bajtársi Közösség

A Bajtársi Asztaltársaság működésének a különböző országokba való kiterjesztése után 1949 augusztusában a mozgalom nevét "M. Kir. Csendőr Bajtársi Közösség"-re (MKCSBK) változtatta át. Célja a régi maradt: csendőr bajtársak felkutatása, nyilvántartása és támogatása. Ennek megfelelően 1949 karácsonyát szeretetben összeforrt közönség jelenlétében tartották meg Grácban. Nyolcvannégy csendőrgyereknek és negyven beteges bajtártnak adtak, illetve küldtek értékes szeretetcsomagot.

A Csendőr Bajtársi Közösség vezetősége a szabad Nyugat legkülönbözőbb országaiból naponként kapott csatlakozó leveleket, amelyekből a megértés, elismerés és bajtársi szeretet áradt feléje.² Ezért a Bajtársi Levelet mindig több és több példányban nyomták. Fejlécére a középcímernel díszített kakastollas csend-

őrkalap került.

Néhány csendőrtiszt 1950 elején többek között kifogásolta, hogy a Községbe honvéd és polgári egyének is "befurakodtak". Ezek választott vezető helyett a rangidős csendőrtisztai bajtársat akarták a mozgalom élére állítani. Mivel Karsay alezredes Bregenzben kapott állást, az MKCSBK gráci csoportja a Salzburgban élő *Folkusházy Lajos* altábornagyot – a testület volt felügyelőjét – kérte fel a Község vezetésére. Folkusházy 1950 szeptember 15-én vette át az MKCSBK irányítását, amit a Bajtársi Levélben is közzétett. Itt leszögezte, hogy az MHBK-val (a Magyar Harcosok Bajtársi Községével) egyetértésben és összhangban működnek. Az 1951 február 5-én kiadott "Tájékoztató" szerint az MKCSBK a m. kir. Csendőrség jogutódjának tekintette magát, amelynek célja a testület meggyalázott tekintélyének helyreállítása, tagjainak nyilvántartása és a rászoruló bajtársak segítése volt.³

A szerkesztő és a gráci csoport nagy részének kivándorlása miatt a Bajtársi Levél Salzburgba költözött, ahol azt 1951 februárjától *dr. Dobolyi Lajos* ezredes szerkesztette. Dobolyi három hónap múlva megpróbálta átvenni a Község vezetését, de szándéka nem sikerült, így néhány Ausztriában lévő csendőrrel "Asztaltársaság"-ot alakított. Május 27-én felavatta az MKCSBK keretén belül gyűjtött és neki átadott pénzből az elgondolása szerint készített csendőrzászlót. Utána az ezredes rövidesen kivándorolt az Egyesült Államokba, ahol Clevelandben (Ohio államban) meghalt. A zászló és a Bajtársi Levél csendőrkalapos fejléce hagyatékában maradt. Az MKCSBK Bajtársi Levelét 1951 május havától ismét *Karsay Jenő* alezredes szerkesztette és azt új lakhelyén, az ausztriai Bregenzben adta ki. Az újság 1952 augusztus hónapban új fejlécet kapott, a rászorulókat támogatását jelképező egyenruhás csendőrt, aki egy elesett férfit tartott karjai között. Ez a budapesti Bőszörményi-úti laktanyában levő csendőr-szobor kicsinyített rajza volt.

Küzdelem a függetlenségért

1948 tavaszán *Jegenyész Pál* csendőr főtörzsőrmester barakk-szobájának szomszédja, Tölgyessy (Emmer) László tüzérőrnagy többször megjelent a gráci csendőr összejöveteleken. Mivel jónak

találta az MKCSBK tevékenységét, szervezését és célkitűzéseit, felkérte Zákó András vezérőrnagyot, hogy a csendőr bajtársi közösség mintájára alakítson szervezetet a honvédség tagjainak összefogására. Így alakult meg a "Magyar Harcosok Bajtársi Közössége" (MHBK) az MKCSBK mintájára, amely a "Csendőrséget rögtön és kizárólagosan maga alá tartozónak tekintette, ami teljes alárendeltségbe taszította volna a csendőr eszmét."⁴ Ezzel szemben Folkusházy altábornagy szerint a két bajtársi csoport közötti viszonyoknak olyannak kellett lennie, "mint békében és háborúban a m. kir. Honvédség és a m. kir. Csendőrség között volt."

A Horthy Miklós volt kormányzó jóváhagyásával 1951 decemberében megalakult Tábornoki Tanácsnak a volt honvédelmi miniszter és honvéd főparancsnok mellett az MKCSBK vezetője is tagja volt. Zákó vezérőrnagy az 1952 május 27-re Innsbruckba összehívott Tanácsot felkérte, hogy a Csendőr Bajtársi Közösséget olvassa be az MHBK-ba. Ott Folkusházy altábornagy javaslatára írásba foglalták és kézjegyezték, hogy a két bajtársi közösség egymástól független marad. Az augusztus 5-i wörgli gyűlésen — amelyen már az MHBK vezetője, Zákó vezérőrnagy is tagként szerepelt — ez ismét erőltette az MKCSBK beolvasztását. Itt hosszas viták után a Tanács elfogadta Folkusházy altábornagy érvelését és a Csendőr Közösség független maradt az MHBK-tól. Ezt a határozatot írásba foglalták és mind a négyen aláírták.⁵

Folkusházy altábornagy fennmaradt irattára szerint a fenti megállapodást az MHBK egyes vezetői nem tartották be és az önálló, független MKCSBK-val nem akartak együttműködni. A beolvasztási kísérletek tovább folytatódtak. Elősegítésére Zákó vezérőrnagy csendőröket kért csoportvezetői és egyéb tisztségekre. Fizetett csendőr alkalmazottait az MKCSBK ellen körlevelek szerkesztésére és szétküldésére utasította (Bogyay Kamill, Nagy Flórián),⁶ *Abay Kálmán* csendőr ezredes pedig az MHBK folyóiratában, a "Hadak Útján" 1952 júliusi számában a Csendőr Közösségnek az MHBK-ba való beolvasztását javasolta. Ez év októberében Zákó vezérőrnagy nyílt levélben is megtagadta az MKCSBK vezetőjét.⁷

Az évekig tartó huzavona és a csendőrökből álló Vezetői

Bizottság (100. melléklet) véleményének kikérése után Folkusházy altábornagy 1954 februárjában egy "Helyzetismertetés" keretében felhívta a csendőröket az MHKB-ból való kilépésre. József királyi herceg, tábornagy és Farkas Ferenc vezérezredes helyeselte az intézkedést.⁸ A csendőrök egy kis része továbbra is megtartotta kettős tagságát, a többség azonban az önállóság mellett döntött. Az okok egy részét a *Bajtársi Levél*ből vett idézet ismertette:

*Akik a Csendőrség, mint testület, megszerzésére, felszívására áhitoznak, ebbéli törekvésük jogtalan, mert a m. kir. Csendőrség mindig önálló volt, soha sem tartozott sem a m. kir. Honvédséghez, sem más szervezethez, alakuláshoz. Bizonyos vonatkozásban alá voltunk rendelve a honvédelmi miniszternek, de a honvédelmi miniszter nem "honvédség"; ezen alárendeltségünk folytán lettünk katonák, de soha "honvédek". A honvédség alárendeltségébe csupán háború idején, tábori rendészeti szolgálatra adtunk bizonyos számú csendőrt és éppen ezek révén szerzett tapasztalataink készítetnek bennünket arra, hogy a honvédséggel való viszonyunkon ne bővítsünk sem az emigrációban, sem a jövőben otthon.*⁹

A sok csalódás és tízévi fáradhatatlan munka után Folkusházy altábornagy 1960 tavaszán felszólította a rangban utána következőket az MKCSBK vezetésének átvételére.¹⁰ Mivel a kivándorlások következtében a csendőrök nagy része Európából Észak- és Dél-Amerikába költözött, a Sao Paulóban (a dél-amerikai Braziliában) lakó *vitéz Király Gyula* csendőr ezredes vállalta el a tisztséget. A vezetőcseréről szóló bejelentés a *Bajtársi Levél* XIII. évfolyamának 5. számában jelent meg.

Megbékélés

Vitéz Király Gyula csendőr ezredes 1960 március 21-én vette át az MKCSBK vezetését. Működése alatt az MHBK "beolvasztási kísérletei elnémultak", ezért 1960 júl. 17-én 110/1960 szám alatt kiadta a "Testületek egymáshoz való viszonya" című körlevelét. E szerint az MKCSBK minden más egyesüléstől teljesen független szervezet, amely az MHBK-t testvér-egyesületnek tekinti és azt hazafias munkájában támogatja. A

csendőrök tagjai lehetnek az MHBK-nak, viszont ennek tagjai is kérhetik tiszteletbeli tagokként való felvételüket az MKCSBK-ba. Ezt a rendelkezést a legtöbben elfogadták és a két közösség megértő és bajtársias szellemben működött tovább. Király ezredes – betegségére való tekintettel – az MKCSBK Vezetői Bizottságának javaslata alapján 1964 szeptember 5-én a kanadai Torontóban és Hamiltonban lakó csendőrökből alakított csoportot nevezte ki utódjául.

“Őrségváltások”

1. Kanadában a nyolc tagból álló “Vezetőség” a Toronto mellett lévő Rákóczi-farmon alakult meg. Az MKCSBK vezetőségének elnöke *vitéz Kövendy Károly* százados, hét tagja pedig *Deme Lajos* százados, *dr. Szalontai Simon* főhadnagy, *dr. Mészáros János* hadnagy, *Enyedy Lajos*, *Rákóczi József*, *Seregélyes Mihály* főtörzsőrmesterek és *vitéz Török Bertalan* vizsgázott törzsőrmester lett. Az elnöki teendőkön kívül a levelezést, a Bajtársi Levél szerkesztését és kiadását *vitéz Kövendy Károly* vállalta el. A segélyügyeket előbb *vitéz Török Bertalan*, majd *Enyedy Lajos* intézte. A Bajtársi Levél Torontóban új, nyomtatott formában 1964 október 1-én jelent meg először.

2. A külső támadások és belső egyenetlenségek elkerülésére 1968 tavaszán megalakult az MKCSBK Felügyelősége, amely öt csendőr ezredesből és egy alezredesből állt. Hatáskörébe tartozott a Közösséget érintő minden elvi jelentőségű ügy. Vezetője *vitéz Szilassy László* ezredes volt, aki a Felügyelőség tagjaival levélben érintkezett.¹¹ Közben *vitéz Kövendy Károly* a Felügyelőség megbízásából nagy lendülettel folytatta a csendőrök egy táborba való tömörítését. Személyesen bejárta vagy leveleivel felkereste mindazokat a helyeket, ahol csendőrök éltek és beszervezte őket a közösségi munkába. Fáradozásainak eredményeképpen a taglétszám kétszeresére, a segélyezésre és Bajtársi Levélre beküldött adományok pedig csaknem a háromszorosára emelkedtek. Csendőr-csoportok alakultak, illetve éledtek újjá Kanadán és az Egyesült Államokon kívül még Nyugat-Németországban, Angliában, Franciaországban, Ausztriában, Venezuelában, New Zealandban, Ausztráliában,

Chilében, Argentínában, Braziliában és másutt.

3. Vitéz *Szilassy László* ezredes 1971 január 7-én bekövetkezett halálával a Felügyelőség elvesztette vezetőjét és legtevékenyebb tagját. Ezért a Közösség 1971 június 19-én visszatért az egyéni vezetésre. A csoportok *vitéz Vattay Ferenc* ezredest ismerték el az MKCSBK elnökének. Mellette tanácsadó szervként "vezető bizottság" működött. A központ Torontóban maradt, ahol a Bajtársi Levél szerkesztése és az ügyvezetés továbbra is *vitéz Kövendy Károly* kezében összpontosult. Javaslatára *vitéz Baranchi Tamáska Endre* százados megtervezte az "MKCSBK 25 éves Jubileumi Emlékérmé"-t, amit díszes formában száz kiváló bajtársnak adományoztak. A Szent László Rend "kiváló emigráns szolgálatok elismeréseként" százötven csendőrt hívott meg tagjai sorába, tíz csendőrnek pedig érdemkeresztet adományozott.

4. Vitéz Vattay ezredes előrehaladott korára való tekintettel elnöki tisztről 1974 szeptember 1-én lemondott. A rangsorban utána következő Pintér Aladár ezredes hónapokig tartó levelezése után 1974 december 1-én vitéz Baranchi Tamáska Endre került az MKCSBK vezetői tisztségébe. Ugyanakkor a vezetői törzs munkáját a Calgaryban (Alberta, Kanada) lévő csendőrök vették át. Ügyvezető *Keresztes Lajos*, titkár *Szabó Gellért*, pénztáros *Szelei József*, pénztári ellenőr pedig *dr. Kiss Gyula* és *Fazekas Lajos* lett. Az ügyvezetői törzsbe tartozik még a két csoportvezető — *Karancz János* és *dr. Fabó Károly* — is. A bajtársi Levél is átköltözött Calgaryba, ahol azt *dr. Kiss Gyula* szerkeszti. A hosszú és fáradságos tízévi önkéntes munka után vitéz Kövendy Károly csupán a "csendőrlaktanya" levéltárosi és múzeumőri tisztségét tartotta meg magának. Az MKCSBK vezetősége önként és önzetlenül intézi a világszervezet tájékoztató és segélyügyi szolgálatát.

Az MKCSBK-nak Kanadában három hivatalos működési engedélye van:

1. Ontario tartományban: Royal Hungarian Gendarmerie Veterans' Benevolent Association, No. 10, Liber 1163, Province of Ontario. Toronto, 1962 szeptember 27.

2. Quebec tartományban: Association des Veterans Gendarmes Royaux Hongrois, MKCSBK. No. 96, Libro C-268,

Quebec, (P.Q.), le decembre 1972.

3. Alberta tartományban: Veterans' Association of the Former Royal Hungarian Gendarmerie. No. 8775, Edmonton, Alberta, 28th October, 1975.

A Magyar Csendőrök Családi Közössége

Az Egyesült Államok Ohio államának Cleveland városában tömegesebben élő csendőrök 1958 július elején a fenti néven kultur- és segélyegyesületet terveztek alapítani. Az engedély hivatalos kérését *vitéz Borgóy János* őrnagy, *Nyilas Iván* százados és *Németh Pál* főtörzsőrmester írták alá, mint amerikai állampolgárok. Az illetékes ohioi hatóságok a Közösség működését 1958 július 14-én B-56-940 szám alatt engedélyezték. Az alakuló gyűlést 1958 szeptember 20-án tartották meg, ahol a már megfogalmazott alapszabályok jóváhagyása után megválasztották a tisztségviselőket. Elnök vitéz Borgóy János őrnagy lett. A Közösség megalakulásukról írásban értesítette a Magyar Felszabadító Bizottságot és a Magyar Harcosok Bajtársi Közösségét, s függetlenségének fenntartásával mindkettőt biztosította együttműködésükről. Az Ohio államban élő csendőrök csaknem kivétel nélkül csatlakoztak a Csendőr Közösséghez, amit röviden "Csendőr Család"-nak neveztek el.

A Családi Közösség alapszabálya harmincnyolc pontból áll. "Ez minden más egyesülettől és szervezkedéstől független, hazafias, politikamentes közösség, amelyik azonban — a kölcsönösség alapján — támogat minden magyar célért küzdő becsületes és törvénytisztelő antibolsevista egyesületet." Célja: a bajtársi segélyezés és a Csendőrség elleni rágalmak megcáfolása. A Közösségnek alapító, rendes és pártoló tagjai vannak. A felvétel ügyében a választott tíz tagú igazgatóság az elnökséggel együtt dönt. A Közösség közgyűlés által választott szervei: az igazgatóság, segély-, sajtó és vigalmi bizottságok, az elnök, alelnök, titkár, pénztáros és két pénztári ellenőr.¹²

A Közösség első nyilvános szereplése a szilveszteri bál megrendezése volt, amit 1958 december 31-én a Wade Park Manor Hotel két báltermében tartott meg. Előzőleg felkérték a helybeli MHBK-csoportot, hogy az általuk nyilvántartott bálozók névsorát adja kölcsön a Csendőr Családnak. Az MHBK

helyi vezetősége a kérést megtagadta és a csoport tagjai közül senki se ment el a csendőr-bálra. Ennek ellenére az kitűnően sikerült, ami elősegítette a rendszeres segélyezést. Az első csendőrnapot 1959 február 14-én rendezték meg a Szent János görög katolikus magyar egyházközség termében, amit jól sikerült társasvacsora követett. Május másodikán a Brookpark Road-on lévő Skylark Lounge báltermében rendezték meg az első "Pöttyös Bál"-t, amelynek szép anyagi és erkölcsi sikere volt. Ugyanannak az évnek december 31-én került sor a második Szilveszter-est megrendezésére, amelyen még a New York államban lévő csendőrök és csendőrbarátok is megjelentek. *Szeleczy Zita* művésznő búcsúztatta az óvet, és az újat Pappváry Elemérné "Hiszekegy"-ével nyitotta meg. A Csendőr Család 1959-ben 133 átiratot kapott a különböző egyesületektől és egyházaktól. Az év utolsó nyolc hónapjában a báli meghívókon és a segélyezéssel kapcsolatos leveleken kívül 580 levelet küldött szét. Az év folyamán három felterjesztést küldött az Egyesült Államok elnökének, elnökhelyettesének, az Egyesült Nemzetek és az amerikai Kongresszus magyarbarát tagjainak. Ezekre *Nixon M. Richard* elnökhelyettes, több UN-kiküldött és kongresszusi képviselő válaszolt, *Henry Cabot Lodge* pedig tizenhat oldalas körlevélben ismertette a magyar ügyben tett intézkedéseit.

Az 1960 elején megtartott közgyűlés határozata alapján elnök *Nyilas Iván* százados, alelnök *Németh Pál* főtörzsőrmester, jegyző *Pekáry István* főhadnagy, pénztáros pedig *Nagy János* alhadnagy lett. Ezenkívül huszonhárom csendőrt választottak a különböző bizottságokba. A februárban megtartott csendőrnapon kétszázon felüli vendégsereg előtt ismertették a nap jelentőségét. Utána a Washingtonból erre az alkalomra érkezett *Füry Lajos* író olvasta fel egyik elbeszélését. Az év folyamán ismét megrendezték a Pöttyös Bált és a Szilvesztert, amelyek jövedelmét nagyrészt bajtársi segélyezésre fordították.

A következő elnök M.P. volt, aki az előző évekhez hasonlóan tevékenykedett. Nagyszámú pártoló jelenlétében megtartották a csendőrnapot, amelyen annak méltatásán kívül zeneszám, szavalat és felolvasás is szerepelt. A Közösség — az elnök vezetésével — részt vett minden magyar társadalmi rendezvé-

nyen. Különböző első osztályú hotelekben tartották meg a Szilveszter-estéket, amelyeknek jövedelme a segélyezést biztosította. A szép számmal egybegyűlt közönségnek a zenét mindig jónevű magyar együttes, — legtöbbször a Megay-zenekar — szolgáltatta, amelynek vezetője csendőr-családból származik s aki felváltva kedveskedett a vendégseregnek modern és régi táncszámokkal. A segélybizottság jelentése szerint mintegy évi ezer dollárt küldtek szét a rászoruló bajtársaknak vagy azok hátramaradt családtagjainak.

Az elnök 1964-ben *dr. Balló István*, az alelnök *Prókay János* lett. Balló előzőleg az MHBK-nak volt csoportvezetője. Az általa rendezett első csendőrnapon megjelent a vitézek Egyesült Államok-beli főkapitánya is. A Szilveszterek és a Pöttyösbálok váarakozáson felül mindig jól sikerültek. A következő csendőrnapi vendége *vitéz Magyarossy Sándor* vezérezredes volt családjával, valamint az MHBK clevelandi főcsoport vezetője is. Az utóbbi átadta az elnöknek — érdemei elismeréseként — az Európai Frontharcos Szövetség rendjelét. Balló elnöksége idején a Családi Közösség szoros kapcsolatot tartott a buffaloi, detroiti és az Argentínában lévő csendőrcsoportokkal. Az októberi forradalom ötvenedik évfordulóján társas ebédet rendeztek, amelyen az elnök ismertette az összeomlás eseményeit. A Csendőr Család részt vett a detroiti csendőrcsoport egyik nyári piknikjén, majd a következő nyáron ők maguk rendeztek ilyen a Clevelandtól ötven kilométerre fekvő Máriapócs kegyhelyen.

Az 1969-es közgyűlés az elnök lemondása után a már nyolc éve titkárként működő *Molnár István* bajtársat kérte fel erre a tisztségre. Az új elnök azóta is fáradhatatlan szorgalommal látja el feladatát, megrendezi a csendőrnapi műsoros díszvacsorákat és Szilvesztereket, amelyek mindig fényesen sikerülnek. Az évenkénti segélyezésben a rászoruló csendőrökön kívül több magyar jótékony egyesület és iskola is részesül. Az elnök fő érdeme, hogy az MKCSBK-val szoros bajtársi kapcsolatot épített ki. A csendőr-összejövetelek sikerének alapja az elnök példátlan népszerűsége és páratlanul álló ismeretségi köre. Hivatásszerű munkája mellett fáradhatatlanul tevékenykedik a Közösség érdekében, amivel csendőr bajtársai szeretetét és a clevelandi magyarság elismerését érdemelte ki. Munkájában hűséges

segítőtársa az alelnök, *vitéz Kemes László*, aki egyben a clevelandi "Egyesült Magyar Egyletek" elnöke is. Vezetésük alatt a Község küldöttsége többször részt vett a vitézek Miklós-napi díszvacsoráján, a Magyar Felszabadító Bizottság és az MHBK rendezésein s minden egyéb magyar hazafias megmozduláson. A Családi Község tagjai tömegesen jelen voltak a *Mindszenty József* bíboros látogatása alkalmából rendezett fogadáson, majd később a város egyik terén felállított szobrának leleplezési ünnepélyén.

2. TEVÉKENYSÉG

Tervezetek

1. Horthy Miklós kormányzó 1945 december 5-re magához kérte *dr. Balló István* csendőr őrnagyot és *dr. vitéz Váczy György* volt országgyűlési képviselőt. Ballót még Gödöllőről ismerte, ahol az a kastélyban 1941-ben az örkölnítmény parancsnokhelyettese, majd a következő évben a különítmény parancsnoka volt. Váczy pedig annak a kerületnek volt országgyűlési képviselője, ahova Kenderes tartozott, így a kormányzó vele elég gyakran találkozott. A kormányzó Váczyval politikai kérdésekről tárgyalt, míg Ballótól az emigrációban élő csendőrök létszámáról, hangulatáról és a magasabb rendfokozatú tisztekről érdeklődött. Ugyanekkor megbízta Balló őrnagyot, hogy készítsen tervezetet a Csendőrség visszaállítására. A kormányzó ugyanis Angliából és Olaszországból kapott értesülései szerint a megszállók a békeszerződés aláírása után három hónappal elhagyják Magyarországot, ahol szabad választás lesz. A tervezet két hónap alatt el is készült, azt a kormányzó 1946 februárjában jóvá is hagyta. Ebben Balló a Csendőrség visszaállítására és működésének megkezdésére vonatkozó elveket fektette le. E szerint a testület visszaállítása a Magyarországon időközben megszervezett vidéki rendőrség felhasználásával történt volna meg.

Dr. Balló István csendőr őrnagy 1947 elején megismerkedett egy magyarországi kiküldöttel, aki gyakran járt Németországba. Ennek elmondta a Csendőrség kálváriáját és kérte, hogy a testületi felelősség helyett csupán azokat vonják bírói eljárás alá,

akik a cselekmény elkövetése idején érvényben volt büntető-törvényekbe ütköző cselekményeket követtek el. A kérés a kisgazdapárt egyik bizottsága elé került, ahol kedvezően fogadták a javaslatot. Ennek alapján Balló tervezetet is készített a kisgazdapárt számára, a bekövetkezett politikai változások miatt azonban az ügy tárgytalan lett.

2. *Domonkos László* csendőr őrnagy 1954-ben írt "Közbiztonság" című 127 oldalas tanulmányában tárgyalta a volt magyar közbiztonsági szervek működésének körülményeit és fogyatékoságait. Külön vizsgálat alá vette a bel- és igazságügyi rendszert, valamint a szakszolgálat különböző ágait. Értekezésében a magyar közbiztonság fenntartására az ország egész területére egyetlen rendészeti szervet javasolt. Ezt azonban — a politikai befolyás elkerülése végett — függetleníteni akarta mind a kormánytól, mind annak pártpolitikus belügy- és honvédelmi miniszterétől. A közbiztonsági szerv részrehajlás nélküli felügyeletére az országgyűlést és az államfőt tartotta alkalmasnak. Azt javasolta, hogy az országgyűlés a különböző politikai pártok képviselőiből válasszon "országgyűlési közbiztonsági bizottság"-ot. Ez a felügyeleten és ellenőrzésen kívül a hosszabb szolgálattal rendelkező tisztekből a közbiztonsági szerv "főparancsnokát" is megválasztja, akit állásában az államfő erősít meg.

A közbiztonsági szerv főparancsnoka parancsadó, irányító és ellenőrzési kötelezettségén kívül kiadhat közérvényű rendeleteket, az országgyűlés elé terjeszthet közbiztonsággal foglalkozó törvényjavaslatokat és megjelenhetnek az országgyűlés és a minisztertanács közbiztonságot érintő ülésein.

Domonkos az általa javasolt közbiztonsági szervet a "fegyveres erő része"-ként kívánta megszervezni. Ezt a fegyveres szervek egymásrautaltságával, az új közbiztonsági szerv tekintélyének emelésével és a honvédség "érzékenységevel" indokolta. Elnevezés, egyenruha és a rendfokozatok tekintetében Domonkos tervezeete nem foglalt állást.

3. *Dr. B. Sz. csendőr százados* az 1955-ben "A Magyar Nemzet Csendőrsége" címen írt húszoldalas tanulmányát szétküldte a kiválasztott szakembereknek hozzászólásra. Ebben — a közigazgatási határok szigorú betartásával — járási al- és

megyei csendőrkapitányságok szervezését javasolta. A régi osztályparancsnokságokat mellőzve csupán a kerületi parancsnokságokat akarta a szárnyak és a legfelsőbb vezetés közé iktatni.

A testület parancsnokát a szolgálat törvényszerű végrehajtásáért felelős "Országos Csendőr Főkapitány"-nak nevezte el. Ennek közjogi állása hasonlított a Domonkos-féle tervezetben írtakkal. Kiképzési célokra a tervezet háromféle iskolát javasolt: 1. Csendőriskolát az érettségizett járőrvezetők és járőrtársak számára; 2. Őrsparancsnoki iskolát a jóminősítésű idősebb csendőr altiszteknek; és 3. Csendőr Akadémiát az egyetemet vagy főiskolát végzett tisztek számára.

A tervezet szerint a "Magyar Nemzet Csendőrsége" teljesen független a fegyveres erőktől és csak az ország határain belül alkalmazható. A honvédségnek az ország határain kívül történő alkalmazása esetén saját állományából képezné ki tábori rendészeti közegeit. A szerző elgondolása szerint a Csendőrséghez felvett egyének mentesültek volna a katonai szolgálat kötelezettsége alól. Ezek a közbiztonsági szolgálathoz szükséges harckiképzést is a csendőriskolán sajátították volna el. Nyugdíjazásuk vagy kilépésük esetén a csendőrök a testület tartalékállományába kerültek volna szükség esetén való behívás és felhasználás céljából. A testület tagjait saját előjáróik vezetése alatt önálló csendőr-hadosztályokba szervezve csupán az ország területének védelmére lehetett volna harcbavetni. Dr.B.Sz. tanulmányán érezhető a nyugat-európai országok közbiztonsági szerveinek hatása.

Csendőrlaktanya és múzeum

Az ötvenes években az MKCSBK központi vezetősége önkéntes adományokból "Küldöttségi Alap"-ot létesített az alkalmas időben Magyarországra küldött előterjesztés költségeinek fedezésére. Mivel erre a meghatározott időn belül nem került sor, a vezetőség az alaptőkéből és annak kamataiból csendőrlaktanyát és múzeumot létesített. Erre a célra *Kövendy Károly* százados Toronto egyik külvárosában, Etobicoké-ban, (Ontario, Kanada) új öröklakást vásárolt magának, amelynek helyiségeit felajánlotta a laktanya és múzeum elhelyezésére.

A Bajtársi Levélben közzétett felhívás után naponta érkeztek az értékesebbnél értékesebb adományok a múzeum részére. Ez 1977 végén már huszonnyolc üvegszekrénnel és körülbelül ezernyolcszáz ereklyével rendelkezett. Köztük van például: a magyar Szent Korona fémmásolata, amely 1970-ig a madridi m. kir. követség bejárata felett díszelgett; 2. *Horthy Miklós* kormányzó saját kezével írott néhány levél és ereklye; 3. az amerikai szövetségi nyomozótestület — a Federal Bureau of Investigation (FBI) — igazgatójának, *Edgar Hoover*nek és a kanadai honvédelmi minisztériumnak köszönőlevele; 4. *Folkusházy Lajos* altábornagy és *Szombati János* főtörzsőrmester összes kitüntetése; 5. *Tölgyesy Győző* vezérőrnagy zászlója, amely 1945 április 24-ig lengett a Bayreuthba menekült csendőrkerületi parancsnokság zászlórúdján; 6. a madridi m. kir. követség és az egyik m. kir. csendőrlaktanya bejáratának zománcozott táblája a nemzeti kiscímerrel; 7. *dr. Kun Imre* csendőr százados francia idegenlégiós leszerelő igazolványa és az általa zsákmányolt "vietkong" zászló; 8. a Csendőrség felügyelőinek fényképe; 9. egy darab érc Sztálin szobrából, melyet szabadságharcosok döntöttek le 1956-ban; és 10. számtalan kép, csendőrkalap, egyenruha, kitüntetések, fegyverek, könyvek, okiratok és történelmi ereklyék.

A csendőrlaktanya a "The West Mall" 451. szám alatt levő ház első emeletén van. Három átvonuló szobával rendelkezik, ahol a másutt lakó csendőrök torontói tartózkodásuk idejére ingyen szállást kapnak. Használhatják a laktanya konyháját is és tanulmányozhatják a múzeumi tárgyakat. Az intézmény a kanadai hatóságok hivatalos engedélye alapján működik és a kormány védelme alatt áll. Hivatlan látogatók ellen riasztóberendezés védi a laktanyát.¹³

A házirendről, tisztaságról és a múzeum használatáról tizenhárom pontból álló szabályzat intézkedik (101. melléklet). Ennek értelmében a takarítás, főzés és az edények elmosogatása az azt használó látogató bajtárs kötelessége. Ezek ágyneműmosásra és karbantartásra csendőr-szokás szerint kilencven centet fizetnek személyenként.

A laktanyának és múzeumnak évente ezer látogatója és szállóvendége volt, akik az Emlékkönyvben a legnagyobb

clismeréssel nyilatkoztak a múzeum csodálatos és ritka gyűjteményéről. *Kövendy Károly* "laktanyaparancsnok" ezzel az áldozatos munkájával beírta nevét a m. kir. Csendőrség történetébe, II. Erzsébet angol királynő pedig az "Order of Canada" kitüntetéssel jutalmazta kulturális tevékenységét.

Csendőrnapi rádióadások

1. Első ízben 1954 február 14-én sugároztak csendőrnapi műsort az Egyesült Államokban, az ohioi Clevelandben. Az adás a WJW rádióállomás 850-es hullámhosszán történt. A műsor az "Előre a hazáért" című induló hangjaival kezdődött, majd B. SZ. megemlékezett Budapest elestének kilencedik évfordulójáról. Felolvasta a királyi vár romjai között telepített csendőrrádió utolsó üzenetét, amelyben a csendőrök azt kérték bajtársaiktól, hogy gondoskodjanak családjukról. Majd megkondultak a rádióban a harangok "Budapest hősi halottainak tiszteletére." Ennek lehalkulása közben *Marssó Ágnes* mély átérzéssel szavalta el *Hajas István* "Kakastollasok" című versét. Az adást a rádióállomás hanglemezre vette, melyet a Nyugaton lévő csendőrcsoportok gyakran felhasználtak ünnepélyeiken és összejöveteleiken (102. melléklet).

2. A második csendőrnapi rádióadást szintén Clevelandben, a WDOK-állomás 1260-as hullámhosszán sugározták 1956 február 19-én. A műsorvezető *Szapponos Ferenc* régi amerikás magyar volt. *Kúr Géza* lelkipásztor a budapesti harangok halk zúgása közben fohászkodott Istenhez Magyarország és a Csendőrség megmentéséért. Az ünnepi beszédet dr. *Kőrössy Zoltán* volt csendőr százados mondta. Megemlékezett a testület 75 éves múltjáról, annak a háború után történt felelősségre vonásáról és feloszlatajáról. Saját élményével bizonyította a magyar nép fiainak a Csendőrség iránti szeretetét. A beszéd után a Rákóczi-induló hangjai mellett *Folkusházy Lajos* altábornagy, az MKCSBK vezetője mondta el üzenetét a világon szétszórott csendőr bajtársakhoz. Beszédének végén kérte a Mindenhatót, hogy adjon erőt mindnyájuknak a haza iránti kötelesség teljesítésére, majd képzeletben kézszorítással üdvözölte a csendőr bajtársakat.

3. A harmadik csendőrnapi rádióbeszédet dr. *Balló István*

csendőr őrnagy mondta Cleveland egyik rádióállomásán.

Csendőrzászlók

A csendőregységek hirtelen bevetése és utóvédharcokra való felhasználása következtében azok sokszor nem tudták saját irattárukat, személyes poggyászukat vagy családtagjaikat sem áttelepíteni biztonságosabb helyekre. Így érthető, hogy csak néhány csendőrzászló került ki a nyugati országokba.

1. Torontóban (Kanada) van az 1944 elején *Tölgyesy Győző* ezredes, a VIII. kerületi parancsnok által használt zászló. Ezt a nyugatra telepített Németországi Csendőrerők még Bayreuthban is használták, ahol a zászló bombaszilánktól megsérült. A zászló 1947-ben az MKCSBK vezetőségének elnökéhez, majd a Csendőrmúzeumba került. A torontói csoport díszes zászlórudat készítettett, a világon szétszórt csoportok pedig zászlószalagot adományoztak hozzá.

2. A calgaryi (Alberta, Kanada) csendőrcsoportnak szintén magyarországi zászlója van, amelyet *Nagy Sándor* főtörzsőrmester, őrsparancsnok mentett meg és vitt magával Kanadába.

3. Pittsburghben (Pennsylvania, USA) a csendőrcsoport 1959 május 23-án avatta fel ragyogó műsor keretében zászlóját. Ez 1944 nyarán még a huszti szárnyparancsnokság épületét díszítette. *Kulifai Sándor* csendőr mentette meg és hozta magával Nyugatra. A zászlóavatáson a környék csendőrcsoportjai is képviseltették magukat. A magyar egyesületek, egyházak és csendőr bajtársak huszonkilenc zászlószegyet ütöttek be a nyélbe.

4. Clevelandben (Ohio, USA) van a m. kir. Közlekedési Osztály zászlója, amelyet szintén csendőrök mentettek ki Magyarországról.

5. A brazíliai csendőrök 1965 február 14-én avatták fel zászlójukat Sao Paulóban az ugyanakkor tartott csendőrnapi keretében. A zászló a Marcaliban állomásozó csendőrszárnyparancsnokságé volt. Ezt a harcok közeledtével *Máthé János* csendőr százados átadta *Kurucsai József* bajtársának megőrzésre. Kurucsai csendőr az inge alá csavart zászlóval átélte a borzalmas harcokat és partizán-fogságot. A zászlót kimentette Nyugatra, ahol Sao Paulóban a csendőrcsoport ereklyéje lett.

6. Az ausztriai Linzben lévő csendőrzászló szintén Magyarországról származott. Ezt 1967 nyarán őrzője, *Bertha Péter* csendőr elvitte Rómába, ahol azt a pápa is megáldotta.

7. A volt komáromi m. kir. Csendőrosztály zászlója az ausztriai Sydneybe került, ahol ünnepélyes keretek közt avatták fel az egyik ottani csendőrcsoport zászlójává.

8. Az ausztriai Salzburgban 1951 május 27-én szentelték fel az MKCSBK-tagok áldozatkészségéből készített csendőrzászlót. Ez később az Egyesült Államokba, Clevelandbe került, ahol az ott elhalt *dr. Dobolyi Lajos* ezredes hagyatékaik között őrzik.

9. A hamiltoni (Ontario, Kanada) csoport saját készítésű zászlóját 1953-ban szentelték fel és áldották meg a különböző magyar egyházak lelkipásztorai. Azóta ez a csendőrzászló méltó helyet foglal el az ott rendezett nemzeti ünnepélyeken.

10. Franciaországban a csendőrök 1965 augusztusában szenteltették fel új zászlójukat, amelyet *Máthé Jenő* felesége és lánya hímzett. A zászlót — amely a magyar összefogotelek büszkesége — a franciaországi területvezető őrzi.¹⁴

11. A torontoi csendőrzászlót *Rákóczi János* főtörzsőrmester felesége készítette a csoportnak 1972-ben.

12. Kanadában a viktóriai (British Columbia) csoport zászlóját *Urbán János* csendőr felesége hímezte 1975-ben.

Bajtársi Levél

A Bajtársi Levél — az MKCSBK központi tájékoztatójának első példánya — 1948 november 20-án jelent meg. A csendőrök örömmel támogatták kis újságjukat, amely összekötő kapocs volt a testület szétszóródott tagjai között. Sok kívülálló egyén is olvasta a Bajtársi Levelet, mert hazafias szelleméből lelkierőt gyűjtött nehéz emigrációs életéhez.

A Bajtársi Levél megalapítója és tizenhét éven át szerkesztője, kiadója *vitéz Karsay Jenő* csendőr alezredes volt, aki ezt a munkát testülete iránt érzett szeretetből önzetlenül végezte. Napi fáradtságos munkája mellett az esti órákat írással, kéziratok rendezésével és sokszorosítással töltötte. Munkájában hűséges felesége támogatta, aki a csendőr asszonyok lelkesezésével küldte szét a kis újságot a szabad Nyugat különböző országaiba. Karsay Jenő alezredes hetvenkét éves korában

autóbuszkirándulás közben szívrohamot kapott és 1968 május 2-án meghalt. A Bajtársi Levél első tizenhét évfolyama a csendőr-levéltárba került az újság fém fejlécével együtt.

A Bajtársi Levél XVII. évfolyamának 10. száma már *vitéz Kövendy Károly* százados szerkesztésében Torontóban (Ontario, Kanada) jelent meg. Itt az újságot könyv nagyságban, nyomtatva adták ki. A kanadai első számok 22-24 oldalon jelentek meg, de a későbbiek közül néhány — csendőr tárgyú fényképekkel együtt — meghaladta a száz oldalt is. A személyes tapasztalatok alapján közzétett cikkek beszámoltak a testület tagjainak háborús veszteségeiről, a Magyarországon maradtak bebörtönzéséről, az internálótáborok szenvedéseiről, valamint az emigrációban lévő csendőrcsoportok működéséről. A Bajtársi Levél közzétette a segélyezésre beküldött önkéntes adományokat és azok felhasználási módját is.

Cikkei tették lehetővé a Csendőrmúzeum ereklyéinek összegyűjtését is. Kövendy százados több mint tíz éven át önzetlenül szerkesztette és adta ki a Bajtársi Levelet, amelyet az emigráció egyik fontos sajtótermékévé tett.

A lap kiadását 1975 július 1 óta az MKCSBK vezetőségének megbízásából Calgaryban (Alberta, Kanada) új szerkesztő bizottság vette át. A főszerkesztő *dr. Kiss Gyula* százados lett, aki a Bajtársi Levelet változatlan formában és elődjeihez híven hazafias szellemben adja ki. Az újság 1978-ban harmincegyedik évfolyamát érte el.

Egyesületi Értesítő

Az Egyesült Államokban élő csendőrök újságja a Clevelandben működő Magyar Csendőrök Családi Közössége által kiadott "Egyesületi Értesítő" volt. Ennek első száma 1961 novemberében jelent meg húsz nyomtatott oldalon. Fedőlapján az első tíz évben egy felszerelt gyalog- és lovascsendőr állt, amit 1971 decemberében egy tollaskalapos csendőr mellképével cseréltek fel. Az újságban a csendőrökön kívül *Wass Albert*, *Füry Lajos*, *B. Kovács Fréda*, *T. Dombrády Dóra* és más emigráns írók cikkei is megjelentek. A lap külön rovatot tartott fenn a szakcikkek számára, amelyek a közbiztonsági szolgálat legújabb vívmányaival (hazúgságmérő, hangfényképezés, stb.)

és a különböző országokban működő csendőrségi szervezetekkel foglalkoztak.

Az Egyesületi Értesítő az Egyesült Államokon kívül Európa és Dél-Amerika különböző országaiba is eljutott, hol a csendőrök mindig szívesen olvasták a testületi problémákkal foglalkozó magasszínvonalú szaklapot. Ennek főszerkesztője egy csendőr ezredes volt, ki önzetlenül, fiatalos lelkesedéssel tizennégy éven át dolgozott a lap kiadásán. Munkájában néhány önzetlen csendőr bajtársa támogatta. Az Egyesületi Értesítő – ötvennegyedik számának kiadása után – a főszerkesztő közbejött megbetegedése folytán 1975 végén megszűnt.

Szabadságlégiók

Az 1956-os felkelés hírére a szabad nyugati országokban tüntettek és sokan önként jelentkeztek a magyar szabadságharcosok megsegítésére. Torontóban október 27-én alakult meg a "szabadságlégió" (Legion for Freedom), amely tárgyalásokat kezdett a kanadai kormánnyal a felhasználás részleteiről. Magyar részről sok csendőr jelentkezett a harcokra, de ott voltak mellettük a gyalogosok, tüzérek, repülők, páncél-gránátosok és ejtőernyősök is. A magyar önkéntesek között a legmagasabb rendfokozatú egyén csendőr alezredes volt.

A "külföldiek" (54 %) közül a kanadaiak képviselték a többséget. "Ezek közül minden elismerést megérdemel a torontói egyetem hallgatóinak tömegjelentkezése a budapesti egyetemisták iránti szimpátia megnyilatkozásaként." A többi jelentkező számszerinti sorrendben a következő nemzetiségűekből tevődött össze: angolok, lengyelek, németek, skótok, esztek, írek, amerikai indiánok, svédek, svájciak, ukránok, norvégek, szlovákok, csehek, albánok, mexikóiak és pakisztániak.¹⁵

Ezzel egyidőben az ohioi Clevelandben (USA) szintén alakult szabadságlégió. Szervezését *Pálffy Sándor* csendőr alezredes és néhány katona bajtársa intézte. Az első toborzó gyűlés a Kossuth-szobornál volt, ahol már akkor igen sokan jelentkeztek: fiatalok, idősebbek, nők és nőtlenek egyaránt, s majdnem valamennyi ott élő csendőr. Utána minden nap népes értekezlet volt. Közben *vitéz Kovács Gyula* altábornagy vezetésével

küldöttség repült Washingtonba Eisenhower akkori amerikai elnökhöz a légió támogatásának és útbaindulásának kieszközlésére. Az amerikai kormány azonban minden további tevékenységet megtiltott.

Hasonló megmozdulások voltak a magyarok által sűrűbben lakott többi nyugati országban is, az események gyors forgása miatt azonban komolyabb tevékenységet nem tudtak kifejteni.

A Vitézi Rend

Nagybányai Horthy Miklós, Magyarország kormányzója a történelmi múltra támaszkodva alapította meg 1920-ban a "Vitézi Rend"-et, amelynek ő lett első főkapitánya. Az országgyűlés a Vitézi Rend alapítását az 1920. évi XXXVI. törvénycikkben örököltette meg. A törvény célja az volt, hogy a kimagasló hadi érdemeket "vitézi telek"-kel jutalmazza és egyben a hadi értékeket ápolja.

Az első vitézzé avatás 1921 augusztus 20-án a budai királyi várpalota kertjében történt fényes ünnepségek keretében. Az 1926. évi XII. törvénycikk intézkedése alapján a Vitézi Rend egy tagja titkos választás útján bekerült a Felsőházba.

Vitéz Nagybányai Horthy Miklós első főkapitány 1957-ben bekövetkezett halála után előbb *vitéz József* királyi herceg, majd *vitéz Kisbarnaki Farkas Ferenc* vezérezredes, végül 1977 decemberében *vitéz József Árpád* királyi herceg lett a főkapitány. Előzőleg, 1962-ben, a Nemzetközi Genealógiai és Heraldikai Kongresszus és az annak keretébe tartozó "Lovagrendek Nemzetközi Bizottsága" Edinburgban a Vitézi Rendet felvette a többi elismert lovagrend közé, védnökéül a magyar Szent Koronát ismerte el.¹⁶

A II. világháború után a m. kir. Csendőrség állományából 1978 elejéig — saját érdemei alapján — huszonhét csendőrt (tizenegy tisztet és tizenhat tiszthelyettest) avattak vitézzé. A Rend főkapitánya két ízben is csendőrtisztet nevezett ki az Egyesült Államokban élő vitézek székkapitányává: előbb *vitéz Baranchi Tamáska Endrét*, az MKCSBK vezetőjét, majd 1977-ben *dr. vitéz Kőrössi Zoltán* vitézi hadnagyot, a Szent László Rend és Társaság széktartó-helyettesét. (103. és 104. melléklet)

LÁBJEGYZETEK

- 1 Jegenyés Pál, "Emigrációban", Emlékirat, évszám nincs, 1-10. oldal.
- 2 *Ugyanaz*, 13. oldal.
- 3 Folkusházy Lajos, "Tájékoztató", *Bajtársi Levél*, a IV. évfolyam 2. számának melléklete.
- 4 Jegenyés *id. m.*, 15. oldal.
- 5 Folkusházy Lajos, *Irattár*, 340/1952 számú ügyirat.
- 6 *Ugyanaz*, 557/1952 számú ügyirat.
- 7 *Ugyanaz*, 282/1952 és 199/1953 számú ügyirat.
- 8 *Ugyanaz*, 150/1954 számú ügyirat.
- 9 Veszeli, "A Csendőrség egysége és függetlensége az emigrációban", *Bajtársi Levél*, VII. évfolyam, 3. szám, 18. oldal.
- 10 Folkusházy, *Irattár*, 418/1953. számú ügyirat és a hozzácsatolt vélemény.
- 11 MKCSBK Központ, "A MKCSBK felügyelőségének szervezése", *Bajtársi Levél*, XXI. évfolyam, 9. szám, 1-2. oldal.
- 12 Magyar Csendőrök Családi Közössége, "Egyesületi Beszámoló", *Egyesületi Értesítő*, I. és 2. szám, 2-3. és 7-8. oldal.
- 13 Ismeretlen, *Bajtársi Levél*, XXVII. évfolyam, 1-6. szám, 2-54. oldal.
- 14 Ismeretlenek, "Csendőrzászlók az emigrációban", *Bajtársi Levél*, XVIII. évfolyam, 3, 5, 9. számok és XX. évfolyam, 7. szám.
- 15 X.Y., "A kanadai Szabadságlégió hírei", *M. kir. Csendőrség*, Toronto, Kanada: Sovereign Press, 1973, 362. oldal.
- 16 Baranchi Tamáska Endre, "*Vitézi Rend*", Tanulmány, 1977.

A CSENDŐRSÉG EMLÉKTÁBLÁJA

1. A CSENDŐRSÉG FELÜGYELŐI

A Csendőrségnek fennállása alatt húsz felügyelője volt. Átlagos szolgálati idejük majdnem három év. Leghosszabb ideig *Török Ferenc* volt felügyelő, aki tizenegy évig és egy hónapig állt a testület élén. Egyik vezérőrnagy csupán tíz napig volt felügyelő.¹

A honvédségtől áthelyezett felügyelők többsége az idő rövidsége miatt nem tudott beleilleszkedni új munkakörébe. Így általában megmaradtak eredeti élethivatásuk mellett, szemléiknél a katonás fellépésre és a harcgyakorlatok helyes megoldására fektették a súlyt. Mivel a csendőrszellem és a közbiztonsági szolgálat különlegessége ismeretlen volt számukra, a legénység csupán magas rangú katonát látott bennük. A csendőrtisztekből kinevezett felügyelők nagyobb szeretetnek örvendtek.

A Csendőrség felügyelői a szó igazi értelmében nem voltak parancsnokok, mert hatáskörük korlátozott volt. A testülettel valóban a közbiztonsági szolgálat terén a belügy-, katonai vonatkozásban pedig a honvédelmi miniszter rendelkezett. Ezek vagy megbízásukból beosztottaik katonai (a partizánok leküzdése, utóvéd harcok) vagy pártpolitikai (országgyűlési képviselőválasztások, zsidók összeszedése) célokra is felhasználták a testületet. Bár a minisztereket az országgyűlés ellenőrizte, az előbbiek túlkapásait a társadalmi rend védelmével vagy hadi érdekekkel magyarázták. A felügyelők nem nagyon emelték fel szavukat az ilyen intézkedések ellen, amelyeknek végrehajtása a csendőrökre hárult, így a lakosság előtt csupán ezek kerültek előnytelen megvilágításba.

A felügyelők szolgálati sorrendje a következő volt:

1. *Török Ferenc*

Török Ferenc 1832 január 29-én, Csíkszeredán született. Édesapja tanító volt. Az olmützi hadapródiskola elvégzése után 1851-ben a cs. és kir. 41. gyalogezredhez került. 1857-ben áthelyezték az osztrák császári zsandársághoz, amellyel Erdélyben szolgált. Az osztrák-porosz háború idején visszakerült a cs. és kir. hadsereghez. A kiegyezés után, amikor az 1869. évi XII. törvénycikkkel a m. kir. honvédséget felállították, oda kérte átvételét. Ki is nevezték a Kézdivásárhelyen állomásozó háromszéki honvéd gyalogzászlóalj parancsnokává.

A magyar kormány 1876 május 1-én a közös hadügyminisztertől átvette az Erdélyben lévő osztrák császári zsandárságot. Ebből lett az Erdélyi Csendőrség, amelynek parancsnoka Török Ferenc őrnagy lett. Ő szervezte meg a m. kir. Csendőrséget is az 1881. évi III. törvénycikk alapján.

Török Ferenc ezredes 1886 október 16-án a honvédelmi minisztérium csendőrségi osztályának vezetője lett. Ugyanakkor a király megbízta a magyar Szent Korona országaihoz tartozó Csendőrség felügyelői teendőinek ellátásával is. Török 1886-ban vezérőrnagy, 1891-ben pedig altábornagy lett. Mint a Csendőrség első felügyelője, 1897-ben ment nyugdíjba. Érdemeinek elismerésül a királytól 1885-ben magyar nemességet, nyugdíjbamenetele alkalmából pedig címzetes tábornagyi rangot kapott.²

2. *Jablánczy Sándor*

Jablánczy Sándor altábornagy 1897 augusztus 24-től 1904 április 15-ig volt a Csendőrség felügyelője. Katonaiskolát végzett és a honvédségtől került a Csendőrség élére. "Mint azt maga is hangsúlyozta, nem volt szakember és nem is vitte magával azt az úgyszeretetet, amelyet csak az érezhet igazán, aki az intézménybe úgyszólván beleszületett s vele növekedett." Jablánczy minden újítástól mereven elzárkózott, így azt is megtiltotta, hogy a testület kutyákat alkalmazzon nyomozási célokra.³

3. *Panajott Sándor*

Próbaszolgálatát 1881 július 19-én kezdte meg az Erdélyi Csendőrség marosvásárhelyi szárnyánál. A csendőrtiszti szakvizsgát Szegeden, 1882-ben tette le. Felügyelővé 1904 április 16-án nevezték ki, mint ezredest, de a következő év május 1-én vezérőrnaggyá lépett elő. 1907-ben nemességet kapott "szamosfalvi" előnévvel. Szervező- és vezetőképességével az alkotások embere volt. Őrs- és tiszti könyvtárakat létesített. Nagy súlyt helyezett a tisztikar és a legénység elméleti és gyakorlati kiképzésére. Életcélul tűzte ki a Csendőrség fejlesztését és európai színvonalra emelését. Felügyelősége alatt hét csendőr tárgyú szakkönyvet adtak ki. Javaslatára a csendőrök gyümölcsfákat ültettek az őrsraktanya kertjében s ezzel tízezer gyümölcsfával gazdagították az országot. Tényleges szolgálata alatt — de nyugdíjba helyezése után is — több szakcikke jelent meg. Kötelességtudó, megalkuvást nem ismerő, igazságos előljáró volt, akire alárendeltjei tisztelettel és szeretettel tekintettek. 1908 május 24-én ment nyugdíjba.⁴

4. *Ziegler Károly*

Marosvásárhelyen született 1845-ben. Édesapja ugyanott városi tisztiorvos volt. A besztercei gimnáziumban megszerzett érettségije után Bécsben elvégezte a József Akadémia orvosi karának öt évfolyamát. 1866-ban — mint önkéntes — bevonult katonának. Orvosi képzettségére való tekintettel kórházi szolgálatra osztották be. 1869-ben a cs. és kir. 62. gyalogezredhez került, ahol négy év múlva hadnagy, 1878-ban pedig főhadnagy lett. 1883-ban próbaszolgálatra a Csendőrséghez került, ahol a szakvizsgát is letette. Mint csendőrtiszt, kiválóan megfelelt a különböző beosztásokban. Legfontosabb feladatának a testület fejlesztését tartotta. Kötelességteljesítésének pontosságával, igazságosságával mintaképül szolgált alárendeltjeinek. A Csendőrség felügyelőjévé 1908 május 24-én nevezték ki s vezérőrnagyi rendfokozatban 1911 március 15-ig állt a testület élén.⁵

5. *Altörjay Imre*

1850 november 19-én a Heves megyei Parád községben uradalmi intéző ötödik gyermekeként született. Ősrégi székely

családból származott, amely nemesi címét még Báthori István fejedelem idejében kapta. Érettségi vizsgája után az egri érseki akadémiára ment, ahol jogi tanulmányait kiváló eredménnyel fejezte be. Tanulási vágya egész életét végigkísérte. Sorozás után 1872-ben Debrecenben a tisztképző iskolát is jeles eredménnyel végezte el. Tényleges katonai szolgálata után — mint jogvégzett — polgári pályát választott. Gyöngyösön 1877-ben alszolgabíróvá választották. Szépen felfelé ívelő közigazgatási pályáját öt év után otthagyta s a m. kir. Csendőrség kötelékébe lépett. Itt a próbaszolgálat után Kassán csendőrtiszti szakvizsgát tett. Kitűnő képességű egyén volt, pályafutása rohamosan emelkedett. 1903-ban megkapta az ezredesi rangot, majd 1911 március 7-én a Csendőrség felügyelője lett. Ezt a beosztását közel másfél évig töltötte be és mint címzetes altábornagy 1913-ban ment nyugállományba. Két évre rá meghalt. Nőtlen ember volt, életének nagy részét a Csendőrségnek szentelte.⁶

6. Kosztka Pál

A Sáros megyei Kiszteben községben született 1851-ben. Érettségi vizsgája után a budapesti tudományegyetem orvosi fakultását hallgatta. Tényleges katonai szolgálatra 1872-ben vonult be. Mint vadász főhadnagyot, 1881 július 1-én vették fel az Erdélyi Csendőrséghez próbaszolgálatra. A csendőrtiszti szakvizsga letétele után 1881 január elsejével a testületnél véglegesítették. Szolgált a szegedi, majd a budapesti csendőrpáncsnokságokon. Hét évig Pécsen volt szárnyparancsnok, 1894 februárjában a honvédelmi minisztérium csendőrségi osztályához került. Kosztka ezredes volt a belügyminisztériumban 1904-ben megszervezett csendőrségi osztály első vezetője. Innen kerületi parancsnoki beosztásba került, majd 1912 szeptember 26-án a Csendőrség felügyelője lett. Mint vezérőrnagy 1913 április 14-ig szolgált. Különböző beosztásaiban a testület tagjainak alaposabb kiképzését és népszerűsítést tartotta szem előtt. Többször járt külföldön az ott működő különböző csendőrségek tanulmányozása céljából.⁷

7. Nagy Gábor

Szabolcs vármegyében, Kótaj községben született 1853

március 24-én. Polgári pályára készült; érettségije után a sárospataki református főiskola jogi, majd teológiai karának hallgatója volt. A m. kir. Ludovika Akadémia tényleges tisztképző tanfolyamát 1876 augusztus 20-án végezte el. Utána egy ideig a honvédségnél szolgált, majd 1882 augusztus 14-én csendőrségi próbaszolgálatra jelentkezett. A csendőrtiszti szakvizsga sikeres letétele után a testületnél véglegesítették. Volt szakasziparancsnok Nagykikindán és szárnyparancsnok Nagyváradon. Szolgált a szegedi, székesfehérvári és budapesti csendőrkerületi parancsnokságokon. Ő állította fel 1907 áprilisában a debreceni csendőrkerületet, amelynek első parancsnoka lett. 1912-ben vezérőrnagy, 1913 április 18-án pedig a Csendőrség felügyelője lett. Altábornaggyá 1915 augusztus 21-én lépett elő. Szolgálatából saját kérelmére 1917 október 3-án mentették fel.⁸

8. Fery Oszkár

Gömör vármegye Rimaszércs községében született 1860 január 10-én. Édesapja gazdasági intéző volt. Az iglói gimnáziumban szerzett érettségije után eleget tett kötelező katonai szolgálatának és tartalékos hadnagy lett. Két évig a budapesti tudományegyetemen joghallgató volt, majd 1884 április 23-án bevonult a Csendőrséghez próbaszolgálatra. A csendőrtiszti szakvizsga letétele után a testületnél mint hadapród-tiszthelyettest véglegesítették. Mint szakasziparancsnok, Szombathelyen, mint szárnyparancsnok, Zilahon szolgált. Volt a honvédelmi minisztérium csendőrségi osztályán "fogalmazótiszt", szolgált a budapesti, kassai és székesfehérvári kerületeknél. Vezette a belügyminisztérium csendőrségi osztályát s aztán a kolozsvári csendőrkerület parancsnoka lett. Innen 1917 október 3-án vezérőrnagyi rendfokozatban a Csendőrség felügyelőjévé nevezték ki, hol a következő évben altábornagy lett. 1919-ben a "Lenin-fiúk" Mozdony-utcai laktanyájukban meggyilkolták. Emlékére az épületre márványtáblát tettek, az utcát pedig Fery Oszkár utcának nevezték el róla.⁹

9. Gencsy Arnold

A tanácsköztársaság megalakulása után a szolgálaton kívüli

Fery Oszkár helyére a Károlyi-kormány 1918 november elején Gencsy Arnold alezredest nevezte ki felügyelőnek. Gencsy előzőleg a belügyminisztérium csendőrségi osztályán dolgozott. Ottani altiszt beosztottjai ajánlották erre a tisztségre. Működése idején a csendőr altisztekből "tisztviselek" lettek és új rendfokozati jelzést kaptak. Gencsy 1919 március 26-ig maradt meg hivatalában. Ekkor a felügyelőség megszűnt, hatásköre a vörörség parancsnokára szállt át. Gencsy a proletárdiktatúra bukása után azonnal nyugdíjazták.¹⁰

10. Bariss Árpád

Mint vezérőrnagy, a szegedi ellenkormány megszervezése után, 1919 augusztus 10-én lett a Csendőrség felügyelője. Nem volt szakember, így a Csendőrség újjászervezése nagy feladat volt számára. Ezért a legrövidebb ideig — csupán tíz napig — maradt ebben a beosztásban.¹¹

11. Csáky Zsigmond

Altábornagyi rangban 1919 augusztus 21-én a hadseregtől került a testület élére. Első intézkedései közé tartozott a tanácsköztársaság alatt az altiszti karnak adományozott "tisztviselek" rangoknak és jelzéseknek katonai rendfokozatokra való visszacserélése és a testület tekintélyének helyreállítása. Elrendelte a tisztek és legénység forradalom alatti viselkedésének kivizsgálását. A törvényekbe ütköző cselekedetekért a csendőröket hadbíróság vonta felelősségre, a politikai vonalra tévedt kisebb ügyekért az illetőket nyugdíjazták. Csáky altábornagy 1921 február 20-ig volt a Csendőrség felügyelője.¹²

12. Kontz Sándor

Kontz altábornagy szintén a honvédségtől került a Csendőrség élére. Csupán két évig — 1921 február 20-tól 1923 március 31-ig volt a testület felügyelője. Újat nem alkotott, de folytatta elődje munkáját a testület hírnevének helyreállításáért.

13. Száhlender Béla

Száhlender mint altábornagy került a Csendőrség élére. Szemléinél a katonai gyakorlatokra fektette a főszólyt. A sportot

is szerette, azért szorgalmazta a testületnél a sportversenyeket. Szerinte a csendőrnek jó közelharcosnak kellett lennie, az pedig csak jó sportoló egyén lehetett. Kevés beszédű, nagyon szűkszavú ember volt. 1923 április 1-től 1928 június 16-ig volt a Csendőrség felügyelője.¹³

14. Schill Ferenc

Schill hosszú csendőrségi szolgálat után 1928 június 28-án mint vezérőrnagy került a testület élére. A két világháború között ő volt az egyetlen csendőrtiszt, akit kineveztek felügyelővé. Ezt az intézkedést a testület minden tagja örömmel fogadta. Felügyelőisége idején kísérletképpen három ideiglenes közlekedési őrsöt szerveztek és megkezdték a központban és a kerületeknél elhelyezett nyomozó alakulatok felállítását. Schillt 1931 október 5-én nyugdíjazták. Nemsokára belekeveredett a Vannay László g. főhadnagy által kezdeményezett kormányellenes összeesküvésbe. A csaknem ötven tagú társaság a budapesti Ferenc József laktanyában szervezkedett, vezetője Raics nyugalmazott altábornagy lett.

A szervezkedés célja Károlyi Gyula kormányának lemondatása, a városparancsnokság, rádió-, posta- és telefonközpont megszállása, valamint jobboldali kormány alakítása volt.¹⁴ A rendőrség 1931 november 28-án fedezte fel az összeesküvést. Résztevői közül harminckét egyént Budapesten letartóztattak. Köztük volt a Csendőrség volt felügyelője, *Schill Ferenc* tábornok is. A vidékre is kiterjedt összeesküvés nyomozását Baky László csendőr százados vezetésével a Csendőrség járőrei végezték. A letartóztatottakat a Margit-körúti katonai fogházba zárták. "Schill Ferenc tábornok, volt csendőrségi felügyelő, a 13-ra virradó éjjel fél egy óra körül a Margit-körúti fogházban, ahol vizsgálati fogoly volt, a fogházi illemhelyen a vízvezetéki csőre törülközővel felakasztotta magát és meghalt."¹⁵ Az összeesküvés vezetőinek hadbírósaági tárgyalására 1932 március 8-án került sor. Néhány egyént lefokozásra és rövidebb államfogház-büntetésre ítélték.

15. Vitéz Szinay Béla

Szinay altábornagy 1931 október 5-től 1936 augusztus 1-ig

volt a Csendőrség felügyelője. A honvéd tisztképző Ludovika Akadémia parancsnoki helyéről került a Csendőrség élére. A testületnél is a nevelésre és oktatásra fektette a főszólyt. Ő vezette be a szemléltető oktatást. Megkövetelte, hogy a csendőrök a honvédségi határszolgálatban is otthonosak legyenek. Az ő javaslatára nyilvánította 1931-ben Magyarország kormányzója február 14-ét "csendőrnapi"-pá, amit a csendőrök azóta mindig megünnepeltek.¹⁶

16. Folkusházy Lajos

Folkusházy altábornagy a várpalotai honvéd gyalogsági kiképzőtábor parancsnoki beosztásából került a Csendőrség élére. 1936 augusztus 1-től 1938 május 1-ig volt felügyelő. A testület korszerűsítését tartotta legfontosabb feladatának. Szerinte Magyarországon gyorsan mozgó, utakhoz nem kötött közbiztonsági szervre volt szükség. Rendeletére a lovas járőrök portyázásuk alatt a lépést ügetéssel és vágtaival is váltogathatták. Ő vezette be a közbiztonsági szolgálatba a kerékpárok használatát is. Tervbevette a testület közjogi állásának tisztázását és a honvédelmi miniszter befolyásának megszüntetését. Elgondolásának legkomolyabb támogatója *Kozma Miklós* belügyminiszter volt.

Az emigrációban Folkusházy altábornagy 1950-ben önként a csendőr közösség élére állt. Időt és fáradságot nem kímélt, saját kis jövedelméből levelezett a Nyugaton szétszórta csendőrökkel, hogy bennük az összetartozás érzését fenntartsa. Több mint tízéves munkásságának érdemeit *Berlányi Zsigmond* alezredes nyílt levélben méltatta. E szerint az MKCSBK Folkusházy altábornagy nélkül már a kezdeti időpontban felbomlott volna.

Folkusházy altábornagy 1972 január 29-én kilencvenéves korában halt meg Salzburgban, Ausztriában. Temetésén ott élő bajtársain kívül az osztrák csendőrség küldöttsége is megjelent, a honvédelmi miniszter pedig levélben fejezte ki a család tagjainak együttérzését. Folkusházyt egyenruhájában temették el, kitüntetései helyett csupán az MKCSBK jelvényét viselte szíve felett.¹⁷

17. Vitéz Falta László

Falta altábornagy a katonai kiképzés fontosságát hangsúlyozta, ezért gyakran tartott a terepen alkalmazó megbeszéléseket. Szerinte a "harcászati szabályok" ismerete a Csendőrségnél elengedhetetlen volt. Rövid ideig, 1938 február 1-től 1939 augusztus 1-ig maradt a testület felügyelője.

18. Vitéz Nemerey Márton

Nemerey altábornagy — mint ízig-vérig katona — túlzottan sok katonai tudást követelt az őrsparancsnokoktól. Indokolatlan hangoskodása miatt sokan rettegetek tőle. Szemléi alkalmával számos őrsparancsnokot nyugdíjaztatott. A katonai magatartás volt a vesszőparipája. A közbiztonsági szolgálattal nem sokat törődött!⁸ 1939 augusztus 1-től 1942 szeptember 16-ig volt a Csendőrség felügyelője. Ez alatt az idő alatt állította fel a belügyminisztérium csendőrségi osztálya a vasúti és vízi őrsöket.

19. Vitéz Faraghó Gábor

Faraghó altábornagy a háború alatt került a Csendőrség élére. Előzőleg katonai attasé volt Moszkvában. Jól beszélt oroszul. Kétéves működése alatt semmi újítást sem vezetett be a testületnél. Felügyelőisége idején a kormányzó megbízásából 1944 szeptember 20-án titokban Moszkvába repült a fegyverszüneti tárgyalások megkötésére. Távollétében a felügyelői teendőket október 15-ig helyettese, *vitéz Szabadhegyi Ferenc* vezérőrnagy látta el. Faraghó 1942 november 16-tól 1944 október 15-ig volt csendőrfelügyelő. 1944 novemberében csatlakozott a Debrecenben felállított "Ideiglenes Nemzeti Kormány"-hoz, amelynek keretében közellátási miniszter volt. Ezen ténykedése közben adták ki a Csendőrség feloszlására vonatkozó kormányrendeletet.

20. Vitéz Temesvári Endre

Temesvári Endre vezérőrnagy — a Csendőrség utolsó felügyelője — 1891 január 19-én született. A nagyváradi honvéd hadapródiskola elvégzése után a marosvásárhelyi 22. honvéd gyalogezredhez került, ahol előbb főhadnagy, majd százados lett. Az első világháború idején harminc hónapot töltött az első

vonásban. Temesvári 1921-ben jelentkezett a Csendőrséghez, amelynek keretében előbb a Dunántúlon szolgált. 1934-ben a felügyelőséghez osztották be, mint kiképzési előadót. Később kiképzési szemlélő lett. 1943-ban előléptették vezérőrnaggyá, majd a következő év október 16-án kinevezték a testület felügyelőjévé. 1945 tavaszán törzsével kitelepült Ausztriába, Pfarrkirchenbe.

A magyarországi kormányzat Temesvárit — mint háborús bűnöst — kikérte az amerikai megszállóktól. Fia Ausztria francia övezetébe való átjutását előkészítette, mert onnan kiadatás nem volt. Ezt ő azzal utasította el, hogy "a testület felelősségrevonása esetén neki otthon van a helye." 1945 szeptember 26-án megbilincselten vitték Budapestre, az Államvédelmi Osztály (ÁVO) székházába. A népbíróság "pusztán felügyelő voltáért" tízévi börtönre ítélte, amit Vácon le is töltött. Szabadulása után előbb útépítésnél, majd mint éjjeliőr dolgozott. A franciák közbenjárására Temesvárit 1958-ban, mint rokkantat, kiengedték a franciaországi Strassburgban élő családjához, ahol 1964 júliusában halt meg.¹⁹

2. A TESTÜLET OSZLOPAI

A Csendőrség alappillérei — amelyeken az egész közbiztonsági szolgálat súlya, felelőssége és eredményessége feküdt — az őrs- és szárnyparancsnokok voltak. Ők voltak azok, akiknek tudásától, felkészültségétől és lelkiismeretes szolgálatteljesítésétől függött a magyarországi tanyák, falvak és kisvárosok biztonsága. Mindenre kiterjedő munkájukat elsősorban a járőrvezetők és szakaszparancsnokok támogatták.

Járőrvezetők

A járőrvezetők — mellükön a díszes, koronás jelvénnel — járőrtársukkal nappal és éjjel, melegben vagy hóesésben állandóan portyázták őrskörletük lakott és lakatlan területét. Szolgálatuk alatt megjelentek az eldugott tanyákon és végigjárták az elhagyott ösvényeket is. A járőrvezetők tökéletesen ismerték a Csendőrségi Szolgálati Utasítás rendelkezéseit és a büntető törvényeket. Míg a bíróságnak a könyvtárakon kívül

napok és hetek álltak rendelkezésére egy-egy ítélethozatalhoz, addig a könyvek, telefon- és rádió-összeköttetés hiányában a magára hagyott járőrvezetőnek sokszor pillanatok alatt kellett döntenie az elhagyott tanyán vagy erdőben a letartóztatás vagy szabadonbocsátás, a kézfogás vagy fegyverhasználat között. Hibás helyzetmegítéléséért vagy a törvények és rendelkezések helytelen magyarázatáért hadbíróság vonta felelősségre.

Szolgálatuk közben a járőrvezetők az események ezernyi változatával találkoztak, amikor embertársaik a segítségükre szorultak. Ott voltak a tüzeseteknél, a vízáradásoknál és egyéb szerencsétlenségeknél. A törvényes kötelességeken felül mindenütt segítettek, ahol szükség volt rá. A testület keretén belül évente kiadott dícséretetek százai bizonyították a járőrvezetők emberbarátságát. Ezeken felül szabadidejükben — közös gazdálkodásuk keretében — konyhakertet műveltek, disznókat, baromfit neveltek és gyümölcsfákat ültettek. Vasárnaponként templomba jártak, labdarúgó-csapatokat szerveztek, nevelték az ifjúságot, kugliztak a falu vezetőségével és éltek a lakosság szokásos, egyszerű életét.

Őrsparancsnokok

Az őrsparancsnok alárendeltjeinek követendő példaképe és megértő felettese volt. Mint jó nyomozó, irányította az őrskörletében előfordult bűnügyek nyomozását, sőt azokban tevékenyen is részt vett. Irodája egész nap nyitva állt a lakosság előtt még akkor is, ha nem bűnesetről volt szó. Így lett az őrsparancsnok sok helyen család- és népgondozó, valamint jogi tanácsadó is. A lakosság bizalommal fordult hozzá még magánügyben is, mert ez sok bizalmas ügyet elintézett a panaszosok megalégedésére minden iktatás és nyilvánosság nélkül.

Az őrsparancsnokot talán az amerikai modern rendőrség megalapítójának — *Vollmer August*nak — szavaival lehetne a legjobban jellemezni. Ennek megfelelően a jó őrsparancsnok bölcs, mint Salamon, bátor, mint Dávid, erős, mint Sámson, türelmes, mint Jób, jó vezető, mint Mózes, könyörületes, mint a jó samaritánus, hadvezér, mint Nagy Sándor, hívő, mint Dániel, diplomata, mint Lincoln, megértő, mint Jézus, és

mindezeken kívül komoly szaktudása van a természeti, biológiai és társadalomtudományok terén is.²⁰

Szakaszparancsnokok

Az alhadnagyi rendfokozatban lévő szakaszparancsnokok a testület hosszú szolgálattal, bőséges elméleti és gyakorlati tudással, valamint széleskörű tapasztalattal rendelkező tagjai voltak. Kötelességtudásuk következtében fizikai teljesítményük elérte, sőt néha meg is haladta a fiatalabbakét. Szükség esetén őjjelt nappallá téve segítettek vagy távollétében helyettesítették szárnyparancsnokukat. Őrseiket ellenőrizve alárendeltjeiknek gondos, oktató és jó tanáccsal szolgáló előljárói voltak. A községi jegyzők és járási főszolgabírák is gyakran kikérték tanácsukat, a bíróság tagjai pedig számos esetben elismeréssel emlegették szaktudásukat és munkásságukat. A tiszthelyettesi karon belül a szakaszparancsnokok közelítették meg legjobban Vollmer amerikai rendőrfőnök (Berkeley, Kalifornia) fentebb említett követelményeit.

Szárnyparancsnokok

A szárnyparancsnokok legfontosabb feladata a közbiztonsági szolgálat irányítása, ellenőrzése, valamint az őrsők rendjének és fegyelmének fenntartása volt. Ő volt az egyetlen tiszti parancsnok, aki ismerte alárendeltjeinek szolgálati és magánviszonyait, személyes kapcsolata révén pedig érvényesíteni tudta felettük befolyását. Rendfokozata rendszerint százados, ritkábban főhadnagy volt, akinek példaadó egyénisége, csendőrségi tudása, a törvényekben való jártassága, tapasztalata, helyes ítélőképessége és emberismerete alkalmassá tette a szárnya területén szétszórt őrsők helyes és egységes vezetésére. Bár személyes kapcsolatai révén jó viszonyt tartott a polgári hatóságokkal, mégis vigyázott arra, hogy őrseit a felhívási joggal rendelkezők törvénytelen feladatokra fel ne használhassák, amihez a szabályzatokban rögzített tiltakozási joga is megvolt.

A legtöbb szárnyparancsnok előzőleg oktatótiszként is működött valamelyik csendőriskolán, ahol gyakorlatot szerzett beosztottjai továbbképzésének irányítására. Ezt a képességét az egyetemi vagy katonaiskolai előképzettsége csak növelte, így az általa megtartott oktatások mintaként szolgáltak őrsparancs-

nokainak. A szárnyparancsnok munkaidejének jó részét állomáshelyétől távol, az őrsőkön töltötte, ahol szemléket tartott és kivizsgálásokat végzett. Az útviszonyokhoz igazodva vonaton, lovas szekéren, kerékpáron vagy lóháton járta őrszeit, ahol az előírt ideig vagy az esetleges kivizsgálás befejeztéig együtt élt alárendeltjeivel, megosztotta velük szállásukat, étkezésüket és esetleges szórakozásukat.

A tiszti parancsnokok közül közvetlenül a szárnyparancsnok tett legtöbbet a vidék nyugalmaért, akit — fentebb említett alárendeltjeivel együtt — részrehajlás nélkül lehetett a magyar közbiztonság alappilléreinek tekinteni.

3. VÉLEMÉNYEK A CSENDŐRSÉGRŐL

Hazai Samu ny. honvédelmi miniszter:

Odaadó munka, vasfegyelem, példás kötelességteljesítés a m. kir. Csendőrséget oly kitűnő szervvé fejlesztette, mely méltán érdemelte ki országszerte a legteljesebb elismerést.²¹

Tisza István ny. miniszterelnök és belügyminiszter:

Európai niveaux-val (nívóval) bíró, kiváló intézmény, magja a hadseregnek és mintaképe az önfeláldozó kötelességteljesítésnek, bátorágnak, lelkiismeretességnek és szigorú erkölcsi felfogásnak.²²

Wekerle Sándor ny. miniszterelnök és belügyminiszter:

A közbiztonság és közrend megszilárdítása tulajdonkép a Csendőrség felállításával kezdődik. Ez a kizárólag hivatásának élő, minden anyagi és politikai érdeken felülálló testület nemcsak nélkülözhetetlen tagozata volt adminisztrációnknak, hanem védője tisztaságának, pajzsa az állami és közhatósági tekintély megóvásának. Súlyos viszonyok, a hadihelyzet által felidézett nehézségek, forradalmi jelenségek között sem ingott meg megbízhatósága, megóvta hivatásának tisztaságát, számos jelét adta határozottságának, önfeláldozó elszántságának.²³

Stomm Marcel tábornok:

Szabadkán és környékén a csetnik-ellenállás leküzdésében és

a csetnik-fészkek kiemelésében a dd. csapatainak nagy segítségére volt az erre a feladatra május hó 16-tól alám rendelt vitéz Halmy cs. ezds. csoportja a Nagybecskerek-i és Pancsova-i cső. osztályokkal és a nyomozó csoporttal. Különösen Szabadka város és környéke többszöri átfésülése alkalmából a feladat súlyát a két cső. oszt. viselte.

Magyar csendőrök! Munkátokat becsülettel és példásan végeztétek! Elnémítottátok a veszedelmes fészkeket és biztosítottátok az elfoglalt területen a lakosság nyugalma és békéjét. Ezért a magam részéről a Legfelsőbb Szolgálat nevében... valamennyi alám rendelve volt magyar csendőrnek, tisztnek, altisztnek, tisztesnek egyaránt dicséretemet és elismerésemet fejezem ki. Ennél sokkal nagyobb azonban az az elismerés, amelyet a magyar csendőr becsületes, kötelességteljesítő munkájával, bajtársi együttműködéssel a vele együtt dolgozó csapatnál és bátor, férfias fellépésével és nem utolsó sorban melegen érző szívével a Bácska nemzetiségi lakosságánál a maga részére kivívott. Kívánom, hogy a magyar csendőrt becsületes munkájában továbbra is minél több megbecsülés kísérje! Legyetek büszkéek és hozzátok újabb elismerést a magyar csendőr nevére, mindig az igazságot kereső, a becsületet és rendet keményen védő életével ²⁴

Veér Imre, a Köztársasági Párt elnöke

A magyar csendőrök a Rend Rendjének szerzetesei voltak. Kemény fegyelemben éltek, vallásosan és puritánul. Breviáriumuk a Szolgálati Utasítás volt, melynek számtalan cikkelyét betéve tudták.

Volt valami bennük ama római katonából, akiről az ifjabb Plinius ír. Égzengésben, parázsesőben vigyázzállásba helyezkedett Pompei, a tűzhálra ítélt város kapujában, a Monte Vesuvio kitörésekor az őrtálló római katona. Távozásra parancsot nem kapott, órváltásra hiába várt. Az égő láva örök vigyázzállásba merevítette. Saját húsának izzó materiájából öntötte ki a kötelességtudás szobrát. Ilyen anyagból volt gyúrva a magyar csendőr is.

Törvénytisztelete legendás volt. S ez volt a magyar csendőr végzete. Mert rossz kormányok nem egyszer az élő fát vágatták

velük, a népet, amelyből vétettek. A balta is a tölgyből vétetett, melyet akaratlanul súlyt. A magyar Csendőrség nem volt alábbvaló a híres kanadai királyi lovascsendőrségnél. Minden bűnesetet felderített. Kalpaguk a száz színben játszó kakastollal a jogrend szimbóluma lett.

Házmesterem nyugalmazott csendőr őrmester volt. Egy éjszaka eltűnt; soha nem láttam többé. Felesége jajveszékelve közölte, hogy az internálótáborból sok száz csendőrtársával a tatabányai szénbányába vitték kényszermunkára. Éjszaka aztán dinamittal felrobbantották a tárnát s az odaszúfolt csendőrtársadalmat levegőbe röpítették. Az Úristen trónja körül most kakastollas csendőr angyalok állnak vigyázzállásban.²⁵

Dr. vitéz Újlaky László csendőr ezredes

Mivel abban a "szerencsében" részesültem, hogy az új demokrácia vendégszeretetét "élvezhettem" a csepeli internáló táborban, megemlékezem a magyarországi szociáldemokrácia büszke fellegről, a "Vörös Csepel"-ről, annak munkásairól, mégpedig hálás szívvel és elismeréssel. Legnagyobb része becsületes, hazafias érzelmű magyar volt. A sarló-kalapácsos propaganda ugyan mást mondott, sajátjának könyvelte el az egészet. De az egyszerű munkáskabát alatt becsületes magyar szív dobogott.

Csepel munkássága őszinte együttérzéssel, rokonszenvvel viseltetett a naponta a gyár területére bekísért internáltak iránt, akikkel tilos volt a beszélgetés, de ezt, amikor csak lehetett – bár szigorú megtorlás járt érte – áthágták. A csepeli munkásság abban a szűkös, jegyrendszeres korszakban megosztotta velünk falatnyi kenyerét, amikor arra feltűnés nélkül lehetőség nyílt. Titokban, dugva felkínálta és átnyújtotta kenyerének és ebédre hozott kicsi szalonnájának egy darabját a közelében dolgozó internált csendőrnek.

A magyar gyári munkás ezzel a napi kis adományával kifejezésre juttatta azt, hogy nem tekinti a csendőrt bűnösnek. Hiába bőmbölte a rádió, hiába szavaltak és denunciálták a csendőrséget, hogy "háborús bűnös", hogy a "nép ellensége". A magyar munkás barátjának tekintette, mert ráeszmélt, hogy a csendőr inkább védője volt a munkásérdekeknek, pártfogójuk

volt s ezt a megaláztatás, internálás idején, ha csak egy falat kenyérrel is, de jelképesen kifejezésre juttatta. Valójában ez volt a híres "Vörös Csepel".²⁶

11. alhadnagy:

A falvak népének a csendőrök iránti szeretete, ragaszkodása, megbecsülése tüntető módon nem nyilvánulhatott meg, mert az veszélyt jelentett volna az együttérzőkre. De titokban számtalan jelét adták szeretetüknek és ha találkoztak velük,...mindig kifejezésre juttatták azt az óhajukat, hogy csak még egyszer láthatnának kakastollasokat... Százával ajánlották fel szolgálatukat arra az időre, amikor majd "megszólal a kakas".²⁷

F. P. O. törzsőrmester:

1945-47-ben, de később is, minél jobban erősödött a csendőrök üldözése, a lakosság annál jobban kimutatta szeretetét, együttérzését. Mindenütt szívesen felvették munkára a csendőröket, — míg lehetett, irodaira is, — mert minden poszton kiválóan megfelelték és ami fő, megbízhatók voltak. A kommunista rendőr őrsparancsnok számos helyen és esetben kérte a volt csendőrök segítségét és vette igénybe szaktudásukat egy-egy bűneset nyomozásánál.²⁸

"Perdóczy" nemzetőr-parancsnok:

A Nemzetőrség megalakulása napján a körzetemben lakó összes volt csendőr jelentkezett szolgálatra. Ez tette lehetővé, hogy minden járőr parancsnoka csendőr volt. A lakosság boldog megnyugvással vette tudomásul, hogy ismét csendőrök tartják fenn a rendet és ez ellen soha, senki sem tiltakozott.²⁹

N. N. "B"-községi lakos

A Budapesten kitört szabadságharc hírére "B" községben G. törzsőrmester előveszi évek óta féltve rejtgetett csendőr egyenruháját, beöltözik, s úgy megy végig a falun az éljenző lakosság kíséretében a községházára, ahol felajánlja szolgálatait. Az akkor alakult községi tanács őt kéri fel bírónak, amely tisztséget közmegelégedésre lát el a szabad napok alatt. Utána menekülnie kellett. A harcok után a magyarországi lapok, sőt a rádió is foglalkozott az esettel.³⁰

Szabolcs Béla clevelandi lakos:

Már javában állt Akronban (270.000 lakosú város az Amerikai Egyesült Államok Ohio államában) a vásár, amikor a helyszínre érkeztünk. Kíváncsisággal léptünk be a fákkal tarkított nagykiterjedésű vásártérre.

A bejárat közelében hatalmas épület állott. Földszintje egy óriás méretű kocsmának volt berendezve, ahol a barnára festett kecskelábú asztalok mellett ültek a vendégek. Jókorá tömeg vette körül a lacipecsenye-sütőket is. Távolsabb óriási sátor állott. Itt árulták a vásárfiát: a gyerekjátékokat, a magyar babákat és a mézeskalácsot.

Tájékozódásunk közben jó barátokra akadtunk. Egy üres asztal körül helyezkedtünk el. Innen csaknem az egész vásártérre szemmel tarthattuk.

– Odanézzetek! Látjátok? – kérdeztem meglepetten s mint aki nem hisz szemének, máris felugrottam helyemről, hogy barátaimat faképnél hagyva, közelebből is meggyőződjem a látottakról.

– Istenem! Igaz lehet ez? Igaz lehet, hogy a mérhetetlen meggyalázás és rágalmazás dacára itt Amerikában, a harminc-negyven éve kivándorolt magyarság lelkében még mindig megtaláljam a csendőrség iránti szeretetet? – töprengtem magamban, miközben a tömegben a "vásári ügyeletet teljesítő" két egyenruhás és felszerelt kakastollas magyar csendőrhöz furakodtam.

Furcsa érzés vett rajtam erőt. Sirni vagy nevetni, zokogni vagy ujjongani szerettem volna. Magamhoz akartam ölelni azt a két kopott-egyenruhás csendőrt, a vásári rendezőseget és az egész régi amerikai magyarságot s könnyek között elpanaszolni nekik a magyar csendőrség szomorú kálváriáját. De hang nem jött ajkamra s fejemet lehajtva szemeimbe előlapkodott a lelki vihar fokmérője, a könnycsepp, miközben erőtlenségem kezem önkéntelenül is megsímogatta a mellettem álló csendőr vásári porral belepett egyenruhás karját.³¹

Vitéz József főherceg, tábornagy

Mikor 12 éves koromban az első kakastollasok megjelentek, kis öcsémmel azt határoztuk el, hogy mi is kakastollasok leszünk.

Múltak az évek, én is katona lettem és mint ilyen, mind jobban volt alkalmam őket szolgálatukban látni, megfigyelni. Számos esetben hóviharban, csontfagyasztó hidegben, mikor lehetőleg senki sem járt kint, láttam őket kihalt úton, erdőrengetegben dideregve, jeges ruhájukban majd megfagyva, mégis büszkén, emelt fővel, hűségesen teljesíteni nehéz szolgálatukat. Nyári felhőszakadásokban az áramló vízben láttam őket menteni azokat, akiket mások már elveszetteknek tartottak. Mindig ott voltak, ahova sötét órák nehéz helyzete hívta őket. Hivatásuk hősei voltak! Így tanultam meg őket őszintén tisztelni.

A világháborúban megdicsőült, szeretett bajtársaim között számtalan csendőr is feláldozta életét hazánkért. Igen soknak sajátkezűleg tűzhettem hűséges, derék mellére a vitézségi érdemeket — a bronztól az aranyig — megannyi ragyogó hőstettéért. Szeretettel gondolok a még élőkre és áldom az elesettek nevét és emlékét! ³²

*Vitéz Nagybányai Horthy Miklós,
Magyarország volt kormányzója:*

A Csendőrség volt — meggyőződésem szerint — Magyarország legjobb intézménye. Minthogy minden magyar paraszt tetőtől talpig úri gondolkozású és a legénység parasztfiúkból rekrutálódott, annak dacára, hogy az őrsvezető a faluban korlátlan (?) hatalommal rendelkezett, tudtommal soha sem fordult elő, hogy hatalmával visszaélt volna. Ha visszatérhetünk hazánkba, a Csendőrség megszervezése lesz a legsürgősebb és a régieket korhatár nélkül vesszük vissza. ³³

Brozio olasz főtitkár:

Az 1970. NATO konferencián az olasz főtitkár, Brozio az európai jövő tárgyalása során a következő kijelentést tette: "Magyarország felszabadulása esetén a m. kir. Csendőrséget ismét fel kell állítani". ³⁴

4. A KÖZBIZTONSÁG VÉRTANÚI

A Csendőrség története a küzdelmek sorozatából állt. Alighogy 1882 januárjában elindultak az első járőrök

szolgálatba, máris szembe találták magukat a Bach-korszak betyárjainak közönséges utonállókká és gyilkosokká vált utódaival. Az önfeláldozásig terjedő kötelességteljesítés folytán az aránylag kis létszámú testület pár év alatt megszabadította az állandó rettegésben élő vidéki lakosságot a fegyveres banditáktól. Ez azonban nem ment véráldozat nélkül. Hol itt, hol ott temettek az országban egy-két szolgálatban elesett csendőrt. Ezek voltak a testület első hősi halottai.

Az 1900-as évek elején fellángolt munkásmozgalmaknak és a kormány által az ellenzéki pártokra gyakorolt nyomásnak szintén volt néhány csendőráldozata.

Az I. világháború alatt sok csendőr küzdött az első vonalakban. A testület tagjai látták el a tábori rendészeti szolgálatot is. A hősi temetőkben lévő csendőrsírok bizonyították, hogy a csendőrök akkor is kivették részüket az ország küzdelméből.

Az 1919-es proletárdiktatúra alatt a Lenin-fiúk elsősorban a csendőrök közül szedték áldozataikat. A mártírhálálra ítélték nagy részét nyilvánosan végezték ki.

A két háború között a testület leginkább az orvvadászokkal folytatott küzdelemben veszítette el néhány bajtársát.

A Csendőrségre a II. világháború mérte a legsúlyosabb csapást. A Szovjetunióban teljesített kis létszámú tábori rendészeti szolgálat során a testület nem szenvedett nagymérvű veszteséget. A magyarországi harcok alatt azonban a csendőr részt vett a partizánelhárításban, harcolt az Északkeleti- és Délkeleti-Kárpátokban, őrsparancsnoki iskolája elvérzett Nagyváradnál, védte a Tisza vonalát, óriási méretű veszteséget szenvedett Budapest védelmének és megmaradt utolsó erejével még a dunántúli harcokban is jelentős szerepet játszott. Így a héthónapos küzdelem alatt az ország tele lett hősi halált halt csendőrök névtelen sírjaival. Ehhez járult még a szovjet hadifogság, ahol szintén sok csendőr veszítette életét. A megmaradt töredék Magyarországon internálótáborokba vagy a politikai rendőrség (ÁVO) börtönébe került, ahol közülük sokan a kegyetlen bánásmód következtében a "népbíróságok" ítélete folytán mártírhálált haltak.

A Csendőrség felügyelőjének 1945 március 15-i létszám-

összeállítása szerint és a háború utáni csendőrüldözés következtében a testület eredeti létszámának több mint kétharmada pusztult el. Ilyen nagyarányú veszteség még egyetlen testületet vagy szervezetet se ért Magyarországon.

Emlékeztesse ez a pár sor a nemzethű magyarságot a hatvannégy éves küzdelem során hősi vagy mártírhálált halt csendőreire!

LÁBJEGYZETEK

1 Simontsits Attila és vitéz Kövendy Károly (összeállítók és kiadók), *Harcunk...1920-1945*, Oakville, Ontario, Kanada: Sovereign Press, 1974, 176-178. oldal.

2 Preszly Lóránd, *A Csendőrség úttörői*, Budapest: A Budapesti Hírlap Nyomdája, 1926, 31-34. oldal.

3 Panajott Sándor, "Bevezetés", *A Csendőrség úttörői, id.m.*, 14. oldal.

4 Preszly, *id.m.*, 80-84. oldal.

5 *Ugyanaz*, 165-167.

6 *Ugyanaz*, 121-123. oldal.

7 *Ugyanaz*, 87-89. oldal.

8 *Ugyanaz*, 128-130. oldal.

9 *Ugyanaz*, 199-202. oldal.

10 Marssó Lőrinc csendőr ezredes elbeszélése alapján.

11 Simontsits és Kövendy *ugyanott*

12 Marssó Lőrinc csendőr ezredes levele alapján.

13 *Ugyanaz*

14 Karsai Elek, *A budai Sándor-palotában történt*, Budapest: Táncsics kiadó, 1963, 224 oldal.

15 Pintér István, *Így lett végre rend*, Budapest: Táncsics könyvkiadó, 1974, 152 oldal.

16 Vattay Ferenc csendőr ezredes levele alapján.

17 Ismeretlen, "Folkusfalvi Folkusházy Lajos altábornagy" *Bajtársi Levél*, XXV. évfolyam, 1. szám 35-36. oldal.

18 Marssó Lőrinc csendőr ezredes levele alapján.

19 Ismeretlen, "Vitéz Temesvári Endre", *Egyesületi Értesítő*, 11. szám, 9-10. oldal.

20 August Vollmer, *The Police and Modern Society*, Berkeley, California: University of California Press, 1936, 222. oldal.

21 Preszly Lóránd, *A m. kir. Csendőrség története*, Budapest: Honvédelmi Sajtóvállalat, 1920, 110. oldal.

- 22 *Ugyanott.*
- 23 *Ugyanott.*
- 24 Stomm tábornok, "Csendőrök dícsérete", Törzsszállás, 1941 május 21, 260/14, dd. hdm. I. a. 41. 19. szám.
- 25 Veér Imre, *Ma Magyarország, holnap a Szabad Világ*, Minneapolis, Minnesota, USA: Pannónia Könyvkiadó Vállalat, 1957, 65-68. oldal.
- 26 Újlaky László, "A galántai zászlóalj és a Vörös Csepel", *Egyesületi Értesítő*, 42-44. szám, 23-26. oldal.
- 27 H. alhadnagy, "Adatok a magyar nép szeretetének, bizalmának a Csendőrség és egyes csendőrök iránti — megnyilatkozásairól", *Egyesületi Értesítő*, 19. szám, 18-19. oldal.
- 28 F. P. O. törzsőrmester *ugyanott.*
- 29 "Perdóczy" nemzetőr-parancsnok *ugyanott.*
- 30 N. N. "B"-községi lakos *ugyanott.*
- 31 Szabolcs Béla clevelandi lakos személyes élménye.
- 32 József főherceg, tábornagy 1950 február 11-én dr. Balló István csendőr őrnagyhoz írt leveléből.
- 33 Nagybányai Horthy Miklós volt kormányzó dr. Balló István csendőr őrnagyhoz írt leveléből.
- 34 Ismeretlen, "NATO-konferencia", *Virrasztó*, Long Island City, New York, USA, 1971. júniusi szám.

UTÓSZÓ

A szerző a magyar Csendőrség történetén kívül foglalkozott a Nyugat-Európában és Kanadában különböző nevek alatt (Gendarmerie, Carabinieri, Guardia Civil, Royal Canadian Mounted Police, stb.) működő csendőrségi szervekkel is. Ezek egy részét egyetemi kiküldetése során hivatalból meglátogatta és tanulmányozta, így alaposan megismerte azok szervezetét, kiképzését és működését. Tapasztalatait kiértékelve a következőkben vázolja a jövőben esetleg felállításra kerülő korszerű Csendőrség alárendeltségét és szervezetét. A részletek kidolgozása megfelelő ismeretekkel rendelkező szakemberekből összeállított bizottság feladata lenne.

1. A felállításra kerülő szerv neve: "A Magyar Nemzet Csendőrsége" lehetne. Ennek a politikától mentes és a honvédségtől független testületnek egyenruhája és rendfokozatai különböznének minden más alakulattól. (Ezt az elgondolást alátámasztja az Egyesült Államokban, Kanadában és több európai országban működő közbiztonsági testület példája.)

2. A Csendőrség tagjait az ország határain kívül és katonai közigazgatás alatt álló területen nem lehetne alkalmazni. (Ezt az őszirózsás forradalom és az újvidéki razzia indokolja.) A honvédség laktanyáiban, gyakorlóterein, hadműveleti és katonai közigazgatás alatt álló területén a közbiztonságot és katonai rendészetet a saját állományából felállított és kiképzett rendőrségével biztosítaná. Ez "csendőr" elnevezést, jelvényt vagy egyenruhát nem használhatna. (Ez így volt az Osztrák-Magyar-Monarchiában a kiegyezés után egy ideig és ma is így van az Egyesült Államokban, Angliában és még néhány európai országban.) A katonai büntetőtörvényekbe ütköző cselekmé-

- 22 *Ugyanott.*
- 23 *Ugyanott.*
- 24 Stomm tábornok, "Csendőrök dícsérete", Törzsszállás, 1941 május 21, 260/14, dd. hdm. I. a. 41. 19. szám.
- 25 Veér Imre, *Ma Magyarország, holnap a Szabad Világ*, Minneapolis, Minnesota, USA: Pannónia Könyvkiadó Vállalat, 1957, 65-68. oldal.
- 26 Újlaky László, "A galántai zászlóalj és a Vörös Csepel", *Egyesületi Értesítő*, 42-44. szám, 23-26. oldal.
- 27 H. alhadnagy, "Adatok a magyar nép szeretetének, bizalmának a Csendőrség és egyes csendőrök iránti — megnyilatkozásairól", *Egyesületi Értesítő*, 19. szám, 18-19. oldal.
- 28 F. P. O. törzsőrmester *ugyanott.*
- 29 "Perdóczy" nemzetőr-parancsnok *ugyanott.*
- 30 N. N. "B"-községi lakos *ugyanott.*
- 31 Szabolcs Béla clevelandi lakos személyes élménye.
- 32 József főherceg, tábornagy 1950 február 11-én dr. Balló István csendőr őrnagyhoz írt leveléből.
- 33 Nagybányai Horthy Miklós volt kormányzó dr. Balló István csendőr őrnagyhoz írt leveléből.
- 34 Ismeretlen, "NATO-konferencia", *Virrasztó*, Long Island City, New York, USA, 1971. júniusi szám.

UTÓSZÓ

A szerző a magyar Csendőrség történetén kívül foglalkozott a Nyugat-Európában és Kanadában különböző nevek alatt (Gendarmerie, Carabinieri, Guardia Civil, Royal Canadian Mounted Police, stb.) működő csendőrségi szervekkel is. Ezek egy részét egyetemi kiküldetése során hivatalból meglátogatta és tanulmányozta, így alaposan megismerte azok szervezetét, kiképzését és működését. Tapasztalatait kiértékelve a következőkben vázolja a jövőben esetleg felállításra kerülő korszerű Csendőrség alárendeltségét és szervezetét. A részletek kidolgozása megfelelő ismeretekkel rendelkező szakemberekből összeállított bizottság feladata lenne.

1. A felállításra kerülő szerv neve: "A Magyar Nemzet Csendőrsége" lehetne. Ennek a politikától mentes és a honvédségtől független testületnek egyenruhája és rendfokozatai különböznének minden más alakulattól. (Ezt az elgondolást alátámasztja az Egyesült Államokban, Kanadában és több európai országban működő közbiztonsági testület példája.)

2. A Csendőrség tagjait az ország határain kívül és katonai közigazgatás alatt álló területen nem lehetne alkalmazni. (Ezt az őszirózsás forradalom és az újvidéki razzia indokolja.) A honvédség laktanyáiban, gyakorlóterein, hadműveleti és katonai közigazgatás alatt álló területén a közbiztonságot és katonai rendészetet a saját állományából felállított és kiképzett rendőrségével biztosítaná. Ez "csendőr" elnevezést, jelvényt vagy egyenruhát nem használhatna. (Ez így volt az Osztrák-Magyar-Monarchiában a kiegyezés után egy ideig és ma is így van az Egyesült Államokban, Angliában és még néhány európai országban.) A katonai büntetőtörvényekbe ütköző cselekmé-

nyekkel kapcsolatos nyomozás és eljárás, valamint a kémelhárítás a katonai rendőrség feladata lenne. A politikai természetű ügyek nyomozására a belügyminisztérium a Csendőrségtől független szervet állítana fel.

3. A Csendőrséget közbiztonsági szolgálaton kívülálló feladatokra csak az országgyűlés előzetes hozzájárulásával lehetne alkalmazni. Végszükség esetén az országgyűlés rendelkezésére az ellenség által elfoglalt magyar területekről hátravonult csendőrökből a testület főparancsnoka önálló ezredeket szervezhetne s ezeket az ország megmaradt területének és lakosságának védelmére felhasználhatná. (Ezen elgondolás szükségességét a csendőröknek a II. világháború végén történt elpredálása, a politikai kérdésekben és a zsidóság összegyűjtésében ráerőszakolt feladatok indokolják.)

4. A Csendőrség főparancsnokát miniszteri rangra lehetne emelni, minek következtében az államfő és az országgyűlés együttes ellenőrzése alatt állna. (Domonkos László csendőr őrnagy "Közbiztonság" című tanulmánya szerint a közbiztonsági testület főparancsnokát egy Országgyűlési Közbiztonsági Bizottságnak kellene alárendelni. A Kanadai Királyi Csendőrség és az Amerikai FBI az igazságügyminiszter, míg az osztrák csendőrség a belügyminiszter alá tartozik. Az 1922. évi VII. törvénycikk a magyar Csendőrséget egyedül és kizárólagosan a belügyminiszternek rendelte alá, amit később megváltoztattak.)

5. A testület főparancsnokát és helyettesét — mint az Egyesült Államokban az FBI igazgatóját — az országgyűlés hozzájárulásával az államfő nevezné ki a magasabb rangú és legalább húsz évi csendőrségi gyakorlattal rendelkező tisztek közül. A főparancsnok és a kerületi parancsnokok felelősek lennének az ország közbiztonságáért és a testület tagjainak csupán törvényszerű alkalmazásáért.

6. A Csendőrség feladata csupán a törvényeknek, törvényes felhatalmazás alapján kibocsátott miniszteri, bírósági és közigazgatási "felhívásoknak" a törvény szellemével megegyező módon való végrehajtása lenne. Ha a főparancsnok és a kerületi parancsnokok a közvetlenül hozzájuk vagy alantos parancsnokságaikhoz érkezett kifogásolható felhívásokat közvetlen tárgyalásokkal nem tudnák helyesbíteni, döntés végett a minisztertanács vagy az országgyűlés elé terjeszthetnék. Minden

Csendőrséget érintő ügy tárgyalásánál a testület főparancsnoka vagy megbízottja a minisztertanácsokon és az országgyűlés ülésin jelen lenne, ahol véleményét előadná.

7. A testület tagjai katonai fegyelem alatt állának külön a közbiztonsági szolgálathoz igazodó — büntetőtörvényekkel és csendőrbíróssággal. A Csendőrség szervezete teljesen a bíróságokhoz és a polgári közigazgatáshoz igazodnék. Lenne járási, megyei és kerületi csendőr-parancsnokság.

8. A testület tagjait a hadköteles ifjakkól önkéntes alapon toboroznák. A felvételhez — mint a múltban — nem kellene katonai szolgálat (SZUT 22. pont). A véglegesítettek — az eltávolítás esetét kivéve — minden katonai szolgálat alól mentesülnének. Ezek leszerelésük vagy nyugdíjazásuk után a Csendőrség tartalékállományába kerülnének, ahonnan ideiglenes szolgálatra visszarendelhetnék őket.

9. A csendőrtisztek kiképzése a három- vagy négyéves "Csendőr Akadémiá"-n történék, amelynek oklevele a többi főiskoláéval egyenértékű lenne. (Ilyen főiskolája van ma többek között az osztrák és a kanadai csendőrségnek, valamint a francia és magyar rendőrségnek. Az Egyesült Államokban a tiszti előléptetéshez legtöbb helyen négyéves egyetemi végzettséget kívánnak.) A magyarországi Csendőr Akadémiára való felvétel feltételeit — az életkort, iskolai végzettséget, stb. — a Csendőrség főparancsnoka állapítaná meg. A törzstiszti előléptetéshez jogi doktorátus kellene. Az őrsparancsnoki iskolán az alsófokú vezetést oktatnák, míg a kerületi parancsnokságok székhelyén lévő csendőriskolán a hallgatók a közbiztonsági szolgálathoz szükséges katonai, járőrtársi és járőrvezetői ismereteket sajátítanák el.

10. A Csendőrség tagjainak felszerelését és fegyverzetét a modern kor követelményeinek megfelelően az angol-amerikai rendőrség által szerzett tapasztalat és a külföldi gyakorlat szabná meg.

FORRÁSOK

I.

Törvények

Allgemeines Reichsgesetz- und Regierungsblatt für das Kaisertum, Österreich, Jahrgang 1949, Seite 297.

- 1968. évi XXXII. t. c.
- 1870. évi IX., XVI. és XLV. t. c.
- 1871. évi XXIII. t. c.
- 1873. évi XXI. t. c.
- 1876. évi VIII. t. c.
- 1881. évi II., III. és LXXI. t. c.
- 1882. évi X. t. c.
- 1883. évi XXVII. t. c.
- 1893. évi XXXVI. t. c.
- 1899. évi XXIX. t. c.
- 1903. évi VII. t. c.
- 1922. évi VII. t. c.

II.

Rendeletek, hivatalos közlemények

Az amerikai hadsereg 491. tüzérezred parancsnokának 1945 augusztus 4-én kelt rendelkezése az Egyesített Csendőrtáborról.

Barsvármegye pandúrságának eljárási szabályai, 2.393/1867. szám. Tisza Miksa, *Magyarország rendőrségének története*. Igló:Szepesi Lapok nyomdája, 1913.

Belügyi népbiztos 1.B.N. számú rendelete. *Tanácsköztársaság, 1919. március 30, 5. szám.*

Belügyminiszter 1944 december 7-én kelt 585.278/1944. VII. számú rendelete alapján kiadott intézkedés.

Budapesti I. csendőrkerületi parancsnokság 1842/kt. számú rendelete a parancsnokságok és őrsök hátravonásáról.

Csendőrség Felügyelőjének 1945 február 14-én kiadott hivatalos jelentése a Testület háborús veszteségeiről.

Folkusházy Lajos Irattár-ának 282/1952, 340/1952, 557/1952, 199/1953, 418/1953 és 150/1954 számú ügyiratai.

Forradalmi Kormányzótanács 1919 március 26-án kiadott IV. számú rendelete.

*Kormányzó kabinetiroda 1943 december 16-án kelt "Emlékeztető"-je. Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete: *Magyarország és a második világháború.* Budapest: Kossuth könyvkiadó, 1961.*

Magyar Ideiglenes Nemzeti Kormány. 1.690/1945. sz. rendelet "A Csendőrség felosztásáról és az államrendőrség megszervezéséről." Magyar Közlöny, Budapest, 1945 május.

Magyar kir. belügyminisztérium. 71.926 VI-b/1930. sz. körrendelet, "A balatonfüredi m. kir. csendőrségi gyógyház szabályzata." Csendőrségi Közlöny, Budapest, XV. évfolyam, 10. szám.

Magyar kir. belügyminisztérium. "Csendőrnapi." Csendőrségi Közlöny, Budapest, XVIII. évfolyam, 3. szám.

Magyar kir. belügyminiszter. 31.500/1916 számú rendelet a hadifoglyok életmódjáról.

Magyar kir. belügyminiszter. 33.333/1916 V-a számú körrendelet a munkára kiadott hadifoglyok tekintetében szükséges államrendészeti és közbiztonsági teendőkről.

Magyar kir. belügyminisztérium. 45.022 eln. VII c számú körrendelet. Csendőrségi Közlöny, XVIII. évfolyam, 3. szám.

Magyar kir. belügyminiszter. Szervezeti és Szolgálati Utasítás a m. kir. Csendőrség számára. Budapest: Stádium sajtóvállalat, 1941.

Magyar kir. belügy- és honvédelmi minisztérium. *Utasítás a m. kir. Csendőrség számára.* Budapest: Pesti Könyvnyomda, 1881.

Magyar kir. honvédelmi minisztérium. 58.200 eln. szab. szerk. szám, *Tábori rendészeti szolgálat.* Budapest: Stádium sajtóvállalat, 1942.

Magyar kir. honvédelmi miniszter. 115.645/el.20-942 számú rendelet a karhatalmi szolgálatról.

Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának Tájékoztató Hivatala. *Az ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben.* Budapest: nyomda hiányzik, 1957.

Népbírószági Közlöny. "Ítélet." *Egyesületi Értesítő*, 41. szám.

Országgyűlés Képviselőházának naplója. 1939 június 10, XVI. kötet.

Stomm tábornok. "Csendőrök dicsérete." *Törzsszállás*, 1941 május 21, 260/14 dd. hdm. I a 41, 19. szám.

III.

Könyvek

Adonyi Ferenc, *A magyar katona a második világháborúban.* *Klagenfurt; Ferd. Kleinmayr*, 1954.

Benoschofsky Ilona és Karsai Elek, *Vádirat a náciizmus ellen.* Budapest: A magyar izraeliták országos képviselete kiadása, 1958.

Berzeviczy Albert, *Az abszolutizmus kora Magyarországon.* Budapest: Franklin társulat, 1922.

Breit József, *A magyarországi 1918/19. évi forradalmi mozgalmak és a vörösháború története.* Budapest: Grill Károly könyvkiadó, 1929.

Buzási János, *Az újvidéki razzia.* Budapest: Kossuth könyvkiadó, 1963.

Censurat J. Gamma, *Borzalmas vallomások, hiteles rendőri adatok.* Hely, nyomda és évszám hiányzik.

Csendőrségi Zsebkönyv Szerkesztő Bizottsága, *Zsebkönyv a m. kir. Csendőrség számára*. Budapest: nyomda hiányzik, 1888.

Dálnoki Veress Lajos, *Magyarország honvédelme a II. világháború előtt és alatt, 1920-1945*. München; Danubia Druckerei, 1972.

Esső Sándor, *Bárdossy László a nemzet védelmében*. Svájc: Duna könyvkiadó vállalat, 1976.

Fiala Ferenc és Marschalkó Lajos. *Vádló bitófák*. London: Süli J. kiadása, 1958.

Győri Imre és Kázméri Kázmér, *Kun Bélának 131 napos rémuralma*. Budapest: Helios Sajtóipari Üzem, évszám hiányzik.

Himler Márton, *Így néztek ki a magyar nemzet strásói*. New York: St. Marks Printing Corp., 1957.

Hollós Ervin, *Rendőrség, Csendőrség, VKF 2*. Budapest: Kossuth könyvkiadó, 1971.

Hóman Bálint és Szekfű Gyula, *Magyar történet*. Budapest: nyomda és évszám hiányzik.

Horthy Miklós, *Emlékirataim*. Buenos Aires: Talleres Gráficos Cagnasso, 1953.

Horváth József, Nemes János, Pintér István és Szabó László, *Az utolsó felvonás*. Budapest: Zrínyi kiadó, 1959.

Ismeretlen. *Magyar kir. Honvédség és Csendőrség évkönyve az 1918. évre*. Budapest: Pallas nyomda, 1918.

Ismeretlen. *Magyar kir. Csendőrség évkönyve, 1886*. Hely hiányzik, Stein János nyomdája, 1885.

Ismeretlen. *Magyar kir. Csendőrség Zsebkönyve, 1907*. Budapest: Franklin Társulat nyomdája, 1907.

Ismeretlen. *Magyar kir. Csendőrség Zsebkönyve, 1908*. Budapest: Franklin Társulat nyomdája, 1908.

Ismeretlen. *Magyar kir. Csendőrség Zsebkönyve, 1909*. Budapest: Franklin Társulat nyomdája, 1909.

Ismeretlen. *Magyar kir. Csendőrség Zsebkönyve, 1944.* Budapest: Csendőrségi Lapok kiadása, 1944.

Ismeretlen. *Magyar Tájékoztató Zsebkönyv.* Budapest: Societas Carpatho-Danubia, 1941.

Juhász Nagy Sándor. *A magyar októberi forradalom története.* Budapest: Szikra lapkiadó, 1945.

Karsai Elek. *A budai Sándor-palotában történt.* Budapest: Táncsics kiadó, 1963.

Karsai Elek. *A budai vártól a gyepűig.* Budapest: Táncsics kiadó, 1965.

Karsai Elek. *Országgyarapítás - országvesztés.* Budapest: Kossuth könyvkiadó, 1961.

Kelemen Béla. *Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez.* Szeged: nyomda hiányzik, 1923.

Kozma Miklós. *A mai magyar közigazgatás.* Budapest: M. kir. állami nyomda, 1936.

Kövendy Károly. *Csendőrök a Kárpátokon.* Hely hiányzik: szerző kiadása, 1953.

Kövendy Károly. *Magyar királyi Csendőrség.* Toronto, Kanada: Sovereign Press, 1973.

Kőszegi Imre. *Budavár ostroma 1945-ben.* Budapest: Müller Károly könyvkiadóvállalat, 1945.

Kun Béláné. *Kun Béla.* Budapest: Magvető, 1966.

László Jenő. *A forradalom története Hódmezővásárhelyen.* Hódmezővásárhely: nyomda hiányzik, 1924.

Lévai Jenő. *Szürke könyv.* Budapest: Officiana, évszám nincs.

Lévai Jenő. *Fekete könyv.* Budapest: Officiana, 1946.

Magyar kir. Csendőrségi Zsebkönyv Szerkesztő Bizottsága. *Zsebkönyv a m. kir. Csendőrség számára.* Budapest: nyomda hiányzik, 1888.

Magyar kir. Csendőrségi Zsebkönyv Szerkesztő Bizottsága. *A m. kir. Csendőrség Zsebkönyve, 1905.* Budapest: Franklin Társulat, 1905.

Magyar kir. honvédelmi minisztérium. *A honvédség és csendőrség névkönyve 1895. évre.* Budapest: Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1895.

Magyar kir. minisztérium, *IV. Károly visszatérési kísérletei.* Budapest: Budapesti Hírlap nyomdája, évszám hiányzik.

Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának Párttörténeti Intézete. *A magyar forradalmi munkásmozgalom története.* Hely hiányzik: Kossuth könyvkiadó, 1966.

Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete, *Magyarország és a második világháború.* Budapest: Kossuth könyvkiadó, 1961.

Markovits György, *Magyar pokol.* Budapest: Magvető, 1964.

Michener, James, A., *Az andai híd.* Buenos Aires, Argentína: Danubia könyvkiadó vállalat, 1957.

Molnár János, *Ellenforradalom Magyarországon 1956-ban.* Budapest: Akadémiai kiadó, 1967.

Móricz Zsigmond, *Rózsa Sándor.* Budapest: Atheneum kiadása, 1941.

Nagybacsoni Nagy Vilmos, *Végzetes esztendők.* Kíspeszt: Körmendy Lajos kiadása, 1948.

Osváth Pál, *Közbiztonságunk múltja és pandur korom emlékei.* Budapest: nyomda hiányzik, 1905.

Pintér István, *Így lett végre rend.* Budapest: Táncsics könyvkiadó, 1963.

Pintér István és Szabó László, *A hóhérok nyilatkoznak.* Budapest: Kossuth könyvkiadó. 1962.

Pogány József, *A fehér terror Magyarországon.* Bécs: nyomda hiányzik, 1920.

Pór Dezső és Zsadányi Oszkár. *Te vagy a tanú.* Budapest: Szikra irodalmi és lapkiadó vállalat, 1946.

Preszly Lóránd, *A Csendőrség úttörői.* Budapest: Budapesti Hírlap nyomdája, 1926.

Preszly Lóránd, *A m. kir. Csendőrség története.* Igló: Szepesi Lapok nyomdavállalata, 1913.

Rákossy Zoltán, *A magyar nemzet története.* Budapest: Kir. m. Egyetemi Nyomda, 1927.

Ráth-Végh István, *Hatalom és pénz.* Budapest: Gondolat kiadó, 1964.

Ridegh Rajmond és Olcsváry-Milvius Attila, *Bűnügyi nyomozástan.* Budapest: Hornyánszky Viktor R.T., évszám hiányzik.

Saly Dezső, *Szigorúan bizalmas, Fekete könyv, 1939-1944.* Budapest: Anonymus, 1945.

Simontsits Attila és Kövendy Károly, *Harcunk 1920-1945.* Oakville, Ontario, Kanada: Sovereign Press, 1974.

Schön Dezső, *A jeruzsálemi per.* Tel-Aviv: Új Kelet kiadás, 1963.

Szabó Ágnes és Pamlényi Ervin, *A határban a halál kaszál: Fejezetek Prónay Pál naplójából.* Budapest: Kossuth könyvkiadó, 1963.

Szabó László, *A bolsevizmus Magyarországon.* Budapest: Atheneum Irodalmi R.T., 1919.

Szamuely Tiborné Szilágyi Jolán, *Emlékeim.* Budapest: Zrínyi katonai kiadó, 1966.

Szerkesztő és Kiadó Bizottság, *A m. kir. honvéd Ludovika Akadémia története.* Budapest: Stádium Sajtóvállalat, 1930.

Szigethy György, *Szemtanúja voltam Titó délvidéki vérengzésének.* Cleveland, Ohio: Katolikus Magyarok Vasárnapja nyomdája, 1956.

Sziklay János és Borovszky Samu, *Vasvármegye.* Budapest: Apolló Irodalmi és Nyomdai Rt., 1898.

Szilágyi Sándor, *A magyar nemzet története*. Budapest: Nyomda hiányzik, 1895.

Szinai Miklós és Szücs László, *Horthy Miklós titkos iratai*. Budapest: Kossuth könyvkiadó, 1962.

Tisza Miksa, *Magyarország rendőrségének története*. Igló: Szepesi Lapok Nyomdavidallata, 1913.

Tóth Sándor, *A szovjet hadsereg felszabadító harcai Magyarországon*. Budapest: Zrínyi katonai kiadó, 1965.

Váry Albert, *A vörös uralom áldozatai Magyarországon*. Vác: Az Országos Fegyintézet könyvnyomdája, évszám hiányzik.

Veér Imre, *Ma Magyarország, holnap a szabad világ*. Minnesota, USA: Pannónia könyvkiadó vállalat, 1957.

Weltner Jakab, *Az egység okmányai*. Budapest: A közoktatásügyi népbiztosság kiadása, 1919.

Zákonyi Ferenc, *A gyöngyösi csárda*. A Veszprém Megyei Tanács Idegenforgalmi Hivatalának kiadványa, 1961.

IV.

Folyóiratok és újságok

Balabán Péter, "Zsidótanács az igazolóbizottság előtt." *A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front Közleményei*, Zürich, Svájc: 1945, 23-24. szám.

Balló István, "Ötven éve történt." *Egyesületi Értesítő*, Cleveland, Ohio: 29. szám.

Beóthy Kálmán, *Csendőrségi Lapok*, Budapest: 1939. évi XXIX. évfolyam, 1-24. számok.

Baranchi Tamáska Endre, "Csendőrnapi Szibériában." *Bajtársi Levél*, Toronto, Kanada: XVIII. évfolyam, 3-4. szám.

Borsányi Julián, "Az 1941-es hadüzenet casus belli-je." *Hadak Útján*, Nyugat-Németország: XXIV. évfolyam, 283-286. szám.

Eckhardt Tibor, "A magyar nemzeti hadsereg 50 éve történt megalakulásáról." *Egyesületi Értesítő*, Cleveland, Ohio; 29. szám.

E. H., "Székelyföld védelme." *Bajtársi Levél*, Toronto, Kanada: XXV. évfolyam, 7. szám.

Farkas-Pusztay Ödön, "Partizánharcok a Muraközben." *Bajtársi Levél*, Toronto, Kanada: XXV. évfolyam, 7. szám.

Ferenczy Márton, "Csendőrök, honvédek harca szovjet ejtőernyős csoportokkal Magyarországon." *Magyar Királyi Csendőrség*, Toronto, Kanada: Sovereign Press, 1973.

Folkusházy Lajos, "Tájékoztató." *Bajtársi Levél*, Graz, Ausztria: IV. évfolyam, 2. szám, melléklet.

Folkusházy Lajos, "A MKCSBK vezetői bizottságának felállítása." *Bajtársi Levél*, Utrecht, Hollandia: VIII. évfolyam, 7. szám.

Gál Zoltán, "Húsz éve történt." *Ország-Világ*, Budapest: VII. évfolyam, 39. szám.

H., "Adatok a magyar nép szeretetének, bizalmának — a Csendőrség és egyes csendőrök iránti — megnyilatkozásairól." *Egyesületi Értesítő*, Cleveland, Ohio: 19. szám.

Ismeretlen, "Albánia 150 magyar csendőre." *Katolikus Magyarok Vasárnapja*, Cleveland, Ohio: 1965. január 24.

Ismeretlen, "Csendőralakulatok a nyugati hadseregek szolgálatában." *Bajtársi Levél*, Toronto, Kanada: XXVIII. évfolyam, 9-12. szám.

Ismeretlen, "A Csendőrségről alkotott szovjet katonai vélemény." *Bajtársi Levél*, Toronto, Kanada: XXVI. évfolyam, 7-12. szám.

Ismeretlen, "Csendőrzászlók az emigrációban." *Bajtársi Levél*, Toronto, Kanada: XVIII. évfolyam, 3-9. szám és XX. évfolyam, 7. szám.

Ismeretlen, "Élesd, 1904 április 24." *Élet és Tudomány*, Budapest: nyomda hiányzik, 1946. május 1.

Ismeretlen, "Folkusházy Lajos altábornagy." *Bajtársi Levél*, XXV. évfolyam, 1. szám.

Ismeretlen, "Laktanya, múzeum, levéltár." *Bajtársi Levél*, Toronto, Kanada: XXVII. évfolyam, 1-6. szám.

Ismeretlen, "NATO konferencia." *Virrasztó*, Long Island City, New York: 1971. június.

Ismeretlen, "November 4." *Magyar Királyi Csendőrség*, Toronto, Kanada: Sovereign Press, 1973.

Ismeretlen, "52 napos budapesti csata." *Magyar Királyi Csendőrség*, Toronto, Kanada: Sovereign Press, 1972.

Ismeretlen, "Testületünk Története." *Egyesületi Értesítő*, Cleveland, Ohio: 3. szám.

Ismeretlen, "Vitéz Temesváry Endre." *Egyesületi Értesítő*, Cleveland, Ohio: 11. szám.

K. Gy., "A kaposvári csendőrzászlóalj története." *Magyar Királyi Csendőrség*, Toronto, Kanada: Sovereign Press, 1973.

Kövendy Károly, "Csendőrnep." *Magyar Szabadság*, Cleveland, Ohio: 1965. február 28.

Kövendy Károly, "Az emigráns m. kir. Csendőrlaktanya szabályai." *Bajtársi Levél*, Toronto, Kanada: XXVII. évfolyam, 1. szám.

Kövendy Károly, "A délvidéki partizánharcok." *Bajtársi Levél*, Toronto, Kanada: XXV. évfolyam, 7. szám.

Kövendy Károly, "Egy arany vitézségi érem és egy lovagkereszt története." *Magyar Királyi Csendőrség*, Toronto, Kanada: Sovereign Press, 1973.

Kövendy Károly, "Emlékezés a budai harcokra." *Magyar Királyi Csendőrség*, Toronto, Kanada: Sovereign Press, 1973.

Kövendy Károly, "A hadtörténelemre tartozik annak megörökítése." *Bajtársi Levél*, Toronto, Kanada: XXVIII. évfolyam, 1. szám.

Kövendy Károly, "Ismeretlen adatok, parancsok az Ungvári

Tanzászlóalj harcaiból." *Bajtársi Levél*, Toronto, Kanada: XXVIII. évfolyam, 1. szám.

Kövendy Károly, "Kanadai kir. csendőrség." *Bajtársi Levél*, Toronto, Kanada: XXIV. évfolyam, 7. szám.

Kövendy Károly, "Kárpáti emlék." *Magyar Királyi Csendőrség*, Toronto, Kanada: Sovereign Press, 1973.

Kövendy Károly, "A martinkai ütközet." *Magyar Királyi Csendőrség*, Toronto, Kanada: Sovereign Press, 1973.

Kultsár Lajos, "Hadifogoly visszaemlékezés." *Magyar Királyi Csendőrség*, Toronto, Kanada: Sovereign Press, 1973.

Kultsár Lajos, "Udvari ebéd Gödöllőn." *Egyesületi Értesítő*, Cleveland, Ohio: 41-42. szám.

Kultsár Lajos, "Adatok a sorcsendőr zászlóaljak történetéhez." *Egyesületi Értesítő*, Cleveland, Ohio: 51-52. szám.

Kun Imre, "La Légion Éntragère, Légio Patria Nostra." *Magyar Királyi Csendőrség*, Toronto, Kanada: Sovereign Press, 1973.

Kun Imre, "Hat év szolgálatom a francia idegenlégióban." *Bajtársi Levél*, Toronto, Kanada: XXIV. évfolyam, 7. szám.

Marssó Lőrinc, "Egyesületi beszámoló." *Egyesületi Értesítő*, Cleveland, Ohio: 1. és 2. szám.

MKCSBK Központ, "A MKCSBK felügyelőségének szervezése." *Bajtársi Levél*, Toronto, Kanada: XXI. évfolyam, 9. szám.

Molnár Károly, "Kakastollas közbiztonság." *Magyarország*, 1970. évi 31. szám.

Németh Pál, "Különleges szolgálat." *Egyesületi Értesítő*, Cleveland, Ohio: 23-24. szám.

Ország-Világ budapesti hetilap, "Kilátszott a kakastoll." *Egyesületi Értesítő*, Cleveland, Ohio: 31-32. szám.

Panajott Sándor, "Bevezetés." *A Csendőrség úttörői*, Budapest: Budapesti Hírlap Nyomdája, 1926.

Pintér Aladár, "Csendőr-históriák." *Egyesületi Értesítő*, Cleveland, Ohio: 47-48. szám.

Szkv. m. kir. zászlós, "Harmincan." *Magyar Királyi Csendőrség*, Toronto, Kanada: Sovereign Press, 1973.

Tompa Miklós, "Adassék tisztelet a kaposvári csendőrzászlóaljnak." *Bajtársi Levél*, Toronto, Kanada: XXVIII. évfolyam, 1. szám.

Török Bertalan, "A nagyváradi tanzászlóalj a Hadak Útján." *Magyar Királyi Csendőrség*, Toronto, Kanada: Sovereign Press, 1973.

Újlaky László, "Csendőrsors." *Egyesületi Értesítő*, Cleveland, Ohio: 39-40. szám.

Újlaky László, "A galántai zászlóalj és a vörös Csepel." *Egyesületi Értesítő*, Cleveland, Ohio: 19. szám.

Veszeli, "A Csendőrség egysége és függetlensége az emigrációban." *Bajtársi Levél*, Bregenz, Ausztria: VII. évfolyam, 3. szám.

Végh József, "Csáktornyai partizánkalandok." *Bajtársi Levél*, Toronto, Kanada: XXV. évfolyam, 7. szám.

V. I., "Csendőrségi sportversenyek." *Egyesületi Értesítő*, Cleveland, Ohio: 35. szám.

X. Y., "A kanadai szabadságlégió hírei." *Magyar Királyi Csendőrség*, Toronto, Kanada: Sovereign Press, 1973.

V

Naplók, leírások, élmények, levelek

Baranchi Tamáska Endre, "Csendőrök szovjet hadifogságban." Visszaemlékezés, 1969.

Baranchi Tamáska Endre, "Vitézi Rend." Tanulmány, 1977.

Baranchi Tamáska Endre, "Kazincbarcikai emlékek." Leírás, évszám nincs.

Bátky Kázmér, "Közlekedési alakulatok." Leírás, 1972.

B. Sz., Nyomozás és csomag-átvizsgálás Korosztényben. Jelentés, évszám nincs.

Csergő András, "Emlékek." Nyugat-Németország, évszám nincs.

Deme Lajos, "A Magyar Nemzeti Bank csendőrkülönítménye." Leírás, Kanada: évszám nincs.

Fogarasy József, "Vasúti őrsők." Leírás, 1966.

F. K. csendőr alezredes 1963. május 29-én kelt levele a szerzőhöz.

Folkusházy Lajos, "Emlékeim." Leírás, Salzburg, Ausztria: évszám nincs.

Horthy Miklós, Magyarország volt kormányzója. Levél dr. Balló István csendőr őrnagyhoz.

Jankovics László (a Magyar Nemzeti Bank volt igazgatóhelyettese). Levél a Bajtársi Levél szerkesztőségéhez, 1965.

Jegenyész Pál, "Emigrációban." Emlékirat. Évszám nincs.

József kir. herceg. Levél dr. Balló István csendőr őrnagyhoz.

Király Gyula, "Adatok a m. kir. Csendőrség történetéhez." Leírások, Brazília, 1970.

Király Gyula, "Német alibi a zsidók elhurcolásáról." Visszaemlékezés, évszám nincs.

Király Gyula. Levél a szerzőhöz, 1977.

Körmendi János, "A víziőrsők." Leírás, 1966.

L. S. O. és L. E., "Visszaemlékezés az NSZK-ra." Leírás, hely nincs, 1966.

Marssó Lőrinc. Levelek, élmények, elbeszélések.

Nagyiványi Ödön, "Bácska végnapjai." Báránys József és a bácskai partizánharcokban hősi vagy mártírhaltalt halt csendőrök emlékének ajánlott "történelmi tényleírás," Argentína, 1977.

Nagy János, "Napló." Cleveland, Ohio: évszám nincs.

Nemzeti Bank igazgatója. Levél Deme Lajos csendőr ezredeshez, 1945.

Ny. P., "A recskei internálótábor." Visszaemlékezés, 1960.

SZ. B. Személyes élmények, leírások, 1955.

Szilasy László, "A II. világháború tapasztalatai." Kézirat, 1963.

Szombathy Lajos, "Nagyvárad emlékei." Leírás, 1965.

Vattay Ferenc, "Feljegyzések." Argentína: évszám nincs, XI. 1952.

Vattay Ferenc. Levelek, élmények, leírások.

Zámbory Árpád, "Délbácska csendőri megszállása 1941-ben." Napló, Nyugat-Németország: 1957.

Zámbory Árpád, "Emlékirat az amerikai szolgálatban töltött időről." Leírás, Grossgmain, Nyugat-Németország: 1950.

VI.

Idegen nyelvű munkák

Becker, Harold K. *Police Systems of Europe*. Springfield, Illinois: Charles C. Thomas Publisher, 1973.

Bopp, William J. - Schultz, Donald O. *A Short History of American Law Enforcement*. Springfield, Illinois: Charles Thomas Publisher, 1972.

Brooks-Shepherd, Gordon. *The Last Habsburg*. New York: Weybright and Talley, 1968.

Cramer, James. *The World's Police*. London: Cassel, 1964.

Churchill, Winston S. *Closing the Ring*. Cambridge, Massachusetts: Houghton Mifflin Co., 1951.

Direction General de la Guardia Civil. *La Guardia Civil*. Madrid: Taller-Escuela de Artes Gráficas de Huérfanos de la Guardia Civil, 1963.

Dusseigneur, M. F. *Garde Républicaine de Paris*. Paris, Franciaország: nyomda és évszám hiányzik.

Ehrenstein, Friedrich. *Österreichischer Gendarmerie Almanach*. Wien, Austria: Kaiserlich-Königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1857.

Fenyő, D. Mario. *Hitler, Horthy and Hungary*. New Haven, USA: Yale University Press, 1972.

Foreign Area Studies, Division of the American University. *US. Army Area Handbook for Cyprus*. Washington, D.C.: Government Printing Office, 1964.

Foreign Area Studies, Division of the American University. *Area Handbook for the Soviet Union*. Washington, D.C.: Government Printing Office, 1971.

Fosdick, Raymond. *European Police Systems*. New York, USA: The Century Co., 1919.

Harriman, Averell W. and Abel, Elie. *Special Envoy to Churchill and Stalin*. New York, USA: Random House, 1975.

Hewitt, William H. *British Police Administration*. Springfield, Illinois: Charles C. Thomas Publisher, 1965.

Howard, Payne. *The Police State of Napoleon Bonaparte*. Seattle, USA: University of Washington Press, 1966.

Kállay, Nicholas. *Hungarian Premier*. New York, Columbia University Press, 1954.

Kertész, Stephen D. *Diplomacy in a Whirlpool, Hungary between Nazi Germany and Soviet Russia*. Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press, évszám nincs.

Kosáry, Dominic. *A History of Hungary*. Cleveland, Ohio: The Benjamin Franklin Bibliophile Society, 1941.

Kosáry, Dominic and Várdy, Béla Steven, *History of the Hungarian Nation*. Astor Park, Florida: Danubian Press, 1969.

Macartney, C. Aylmer. *Hungary, A Short History*. Chicago, Illinois: Aldine Publishing Co. 1962.

Macartney, C. Aylmer. *October fifteenth*. New York, USA: Thomas Nelson and Sons, évszám nincs.

Moriarty, Cecil. *Police Procedures and Administration*. London, England: Butterworth and Co., 1955.

Musée de la Gendarmerie. *Maréchaussée at Gendarmerie*. Paris, France: Hotel des Invalides, 1972.

Neubauer, Franz. *Die Gendarmerie in Österreich*. Graz, Österreich: Steiermarkische Landesdruckerei, 1925.

Pardoe, Miss. *Hungary and Her Institutions*. London, England: nyomda hiányzik, 1840.

Penaat, Edward, F. "The German Police." *The Police Chief*, XXVI. évfolyam, 1959. áprilisi szám.

President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice. *Task Force Report; The Police*. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1967.

Realisations et les Institutions Prestigieuses de la France. *La Gendarmerie Nationale*. Valence-Paris: Société Nouvelle des Editions de La Tour de Guet, évszám nincs.

Report of the British Joint Labour Delegation to Hungary. "The White Terror in Hungary," 1920. május.

Robertson, Priscilla. *Revolution of 1948; A Social History*. New York, USA: Harper and Brothers Company, 1960.

Rohr, Donald G. *Europe Since Waterloo*. Boston, USA: Heath and Company, 1961.

Schwarzenberg, Adolf. *Prinze Felix zu Schwarzenberg*. New York, USA: Columbia University Press, 1946.

Smith, Bruce. *Police Systems in the United States*. New York, USA: Harper and Brothers Publishers, 1960.

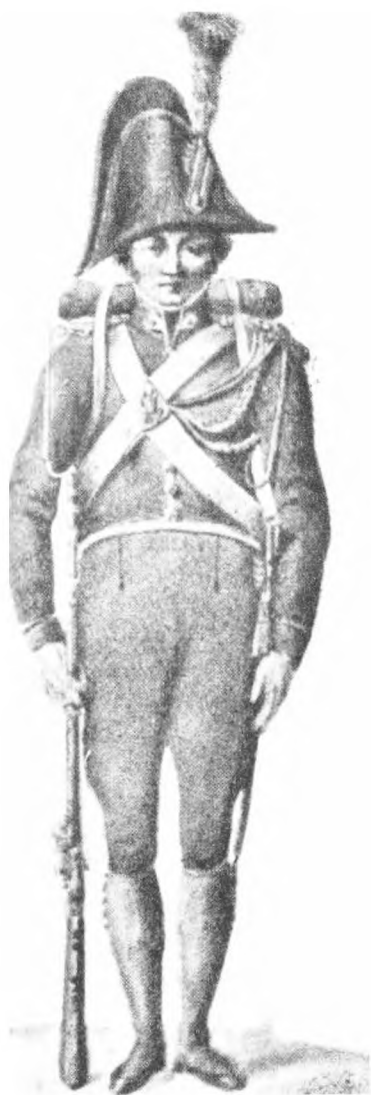
Squire, P. S. *The Third Department*. London, England: Cambridge University Press, 1968.

Tissot, Victor. *Unknown Hungary*. London, England: Richard Bentley and Son, 1881.

Unknown. *Almanach of World Military Power*. Hely és nyomda hiányzik, 1970.

Vollmer, August. *The Police and Modern Society*. Berkeley, California: University of California Press, 1936.

MELLÉKLETEK

1.
NAPÓLEON GYALOGOS ÉS LOVAS ZSANDÁRA

2.
A KÖZTÁRSASÁGI GÁRDA SZÁZADOSA
SZOLGÁLATI EGYENRUHÁBAN
(A szerző felvétele, 1973)

3.
FRANCIA KÖZLEKEDÉSI "ZSANDÁR"

A szerző személyes élménye

Június 9-én indultam el az Egyesült Államokból, hogy egyetemista diákjaimmal tanulmányozzam a francia közbiztonsági szerveket. Párizsban a belügyminisztérium rendőrségi osztályától kezdve a detektívképző iskoláig mindent megnéztünk. Aztán csendőrségi gépkocsi vitt ki bennünket a város környékén lévő csendőr parancsnokságokhoz és iskolákhoz, megnéztük a francia csendőrség világhírű Köztársasági Gárdáját, hallottuk játszani ennek 120 tagú szimfonikus zenekarát, szemtanúi voltunk a lovas- és gyalogzenekar színes Napoleon-kori díszruhában való felvonulásának is. Reggeltől estig előadásokat hallgattunk, alakulatokat néztünk meg, jegyeztünk és tanultunk. A négyhetes párizsi program végeztével diákjaim visszatértek az Egyesült Államokba, hogy a nyári egyetem második felében ott folytassák tanulmányaikat.

Én folytattam a megkezdett programot. Előbb Grenobleban tanulmányoztam az ottani rendőrséget. Majd Lyonban, a rendőrség legmagasabbfokú iskolájában előadást tartottam az amerikai rendőrségi rendszerről. Később, mint az iskola vendége, jelen voltam az új rendőrtisztek felavatási ünnepélyén is, ahol a belügyminiszter megbízottja adta át a rendőrségi hatalmat megtestesítő piros-fehér-kék szalagot az új tiszteknek, amit azok nyomban derekukra kötöttek.

Lyonból egy csendőr alezredessel gépkocsin mentünk el a francia-olasz-svájci határhoz, ahol kötélpályán előbb felmentünk az örök havasokba, majd a helybeli "hegyi csendőrőrs" bemutatót tartott számomra, hogy hogyan veszik fel helikopterükbe a hegyekben megsérült egyéneket.

Aztán Marseilles, a délfraanciaországi kikötőváros következett. Amit itt láttam és tapasztaltam, az még az eddigieket is messze felülmúlta.

A rendőrség meghívására színházba mentem, ahol a rendfenntartás problémáit akartam megfigyelni. A műsoron ugyanis az ifjúság legnépszerűbb énekesei és szakállas, hosszú hajú zenészei szerepeltek, ezért nagyobb tömegre és kisebb

rendbontásra is számítottak. Minden eshetőséget figyelembe véve a helyettes polgármester is megjelent a helyszínen, a rendőrség pedig a polgáriruhás detektíveken kívül 150 főnyi egyenruhás osztagot is kivezényelt egy rendőrkapitány vezetésével. Négy-öt rabszállító kocsi is parkolt a közelben.

Amikor egy rendőr-kocsival az előadás megkezdése előtt két órával a helyszínre érkeztem, már három-négyezer ember ostromolta a színház két főbejáratát. E tömeg közé szorult rendőrök az ájult nőket és síró gyermekeket fejük fölé emelve adogatták előre egymásnak, hogy a színház előcsarnokában elsősegélyben részesíthessék őket. A tömeg azonban még nagyobbodott. Egyesek már türelmetlenségükben verni kezdték a bejárat hatalmas üvegfalait, miközben a rendőrségi hangszóró nyugalomra intette őket, a rendőrkapitány pedig kézi rádióján irányíttatta embereit a legkritikusabb helyekre. Órákig tartott ez a küzdelem, míg végre a tömeg nagy része csak bekerült a színházba és az előadás megkezdődött.

Az első szereplő — Claude Francois — az ifjúság egyik legkedveltebb énekes volt. Saját hat-tagú zenekara kísérte énekszámait. Mondanom se kell, hogy óriási lelkesedéssel fogadták. Egy-egy darab végén a taps, őrzöngés és visítás teljesen elnyomta a zenekar végső akkordjait.

A második énekes egy hosszú orrú, szemüveges, középszerű énekes volt. Zenekara szakállas, hosszú hajú, hipikként öltözött egyénekből tevődött össze. Nem sok jót jósoltam szerepléséhez. Az előadott darabokat nem ismertem, csupán a baloldalamon ülő rendőrtiszt és a jobboldalamon ülő fiatal francia diáklány magyarázataiból következtettem azok értelmére. A harmadik énekszámhoz azonban nem kellett magyarázat. A szöveg ismerete nélkül is megértettem, amikor a körülöttem ülő ifjúság helyéről felállva ütemesen tapsolt az előadó énekessel és tele torokból énekelte a szakállas hippi zenészekkel együtt a dal refrénjét: "La Gendarmerie, la Gendarmerie, la Gendarmerie."

Az ének több szakaszon át folytatódott, miközben a reflektorok — mutatva a tömeg lelkesedését — a színpad helyett időnként megvilágították a kakasülőkig emelkedő oldalsorokat is. Mindenütt ugyanaz a kép fogadott. Álló ifjúság, fiúk és lányok ugrálva és tapsolva erősítették a zene ütemét, miközben csillogó szemekkel és tele tüdővel harsogták: "La Gendarmerie,

la Gendarmerie, la Gendarmerie."

Szerencsére az emelkedett hangulatban egyik szomszédom se nézett rám, így nem is láthatták azokat a könnycseppeket, amelyek a tomboló lelkesedés dacára is sűrűn követték egymást arcomon. Így nem kellett nekik megmagyarázni szokatlan viselkedésemet. De ugyan mit is mondhattam volna nekik? Talán össze lehetett volna nekik hasonlítani a francia ifjúságot egy másikkal, amelyik megvetéssel, kődobálással és "pig" jelzővel illeti rendfenntartó közegeit. Talán emlékeztetni lehetett volna őket arra, hogy a Szabad Nyugat "okos" politikusainak hozzájárulásával Európa több országában a csendőrség tagjait a törvények végrehajtásáért és bátor helytállásukért börtönnel, deportálással vagy bitófával jutalmazták. De hol is van tulajdonképpen a hiba? Az ifjúságban, a rendőrségi közegekben vagy talán a politikusokban? Miért is nem lehet mindenütt úgy megbecsülni a rend őreit, mint ahogyan a marseillesi ifjúság tette csendőrségével?

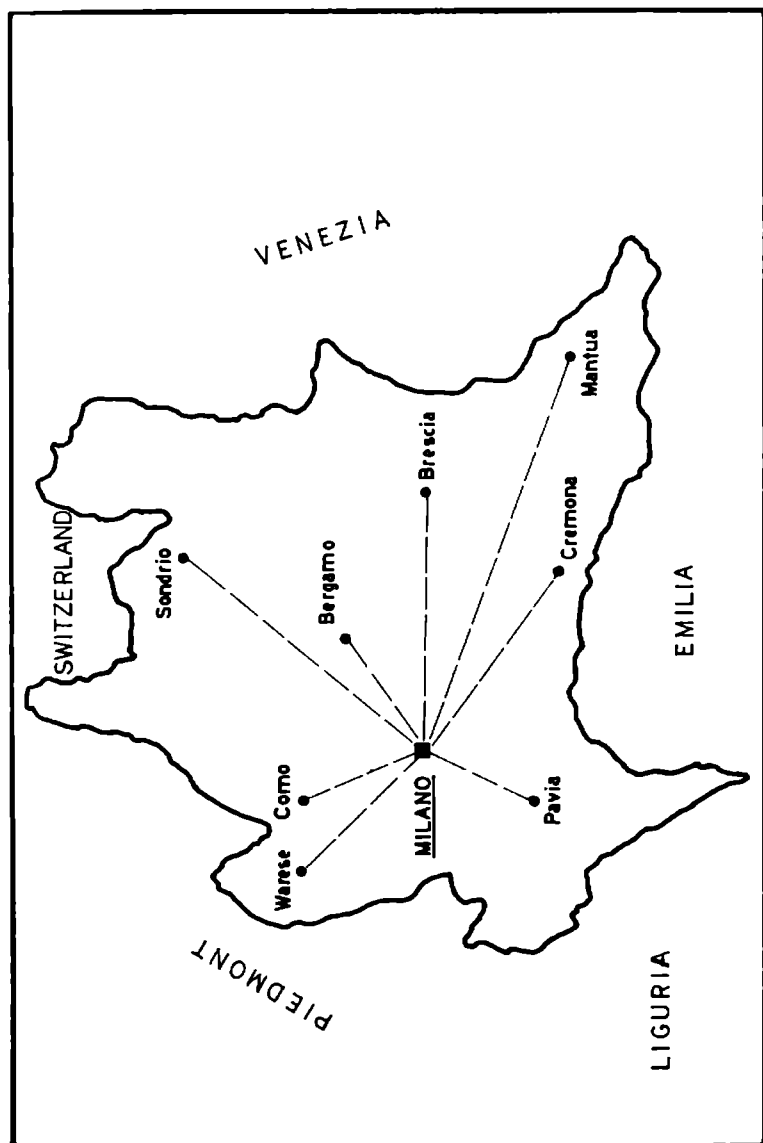
1972. július 9.

5.
"GUARDIA CIVIL" SZOLGÁLATI EGYENRUHÁBAN

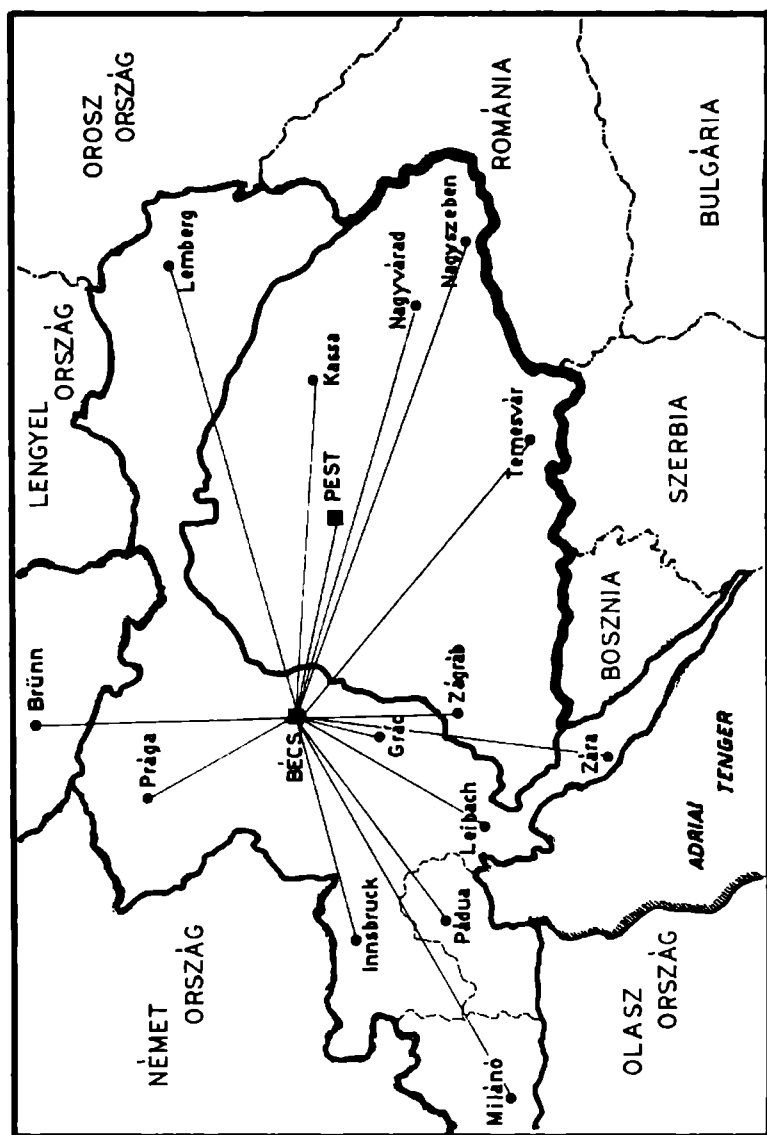

6.
OLASZ "CARABINIERI"

M.B.

7.
A LOMBARDIAI ZSANDÁRSÁG

M.B.

8.
AZ OSZTRÁK CSÁSZÁRI ZSANDÁRSÁG
1850-BEN

9.
MAGYAR NEVŰ ZSANDÁRTISZTEK
 1857-ben

Az ezred száma	A tisztt		
	állomáshelye	neve	rangja
1.	Bécs	Forgács Móric	ezds.
1.	Bécs	Kovács János	gh. ti.
5.	Nagyszöllős	Gaál Ferenc	hdgy.
5.	Késmárk	Kun Ede	hdgy.
5.	Rozsnyó	Bálványi Lajos	hdgy.
6.	Budapest	Békeffy Károly	őrgy.
6.	Budapest	Csizmadia János	hdgy.
8.	Nagyszeben	Kocsis János	gh. ti.
8.	Nagyszeben	Vas Ferenc	fhdgy.
9.	Nagykikinda	Sámsony Ferenc	hdgy.
12.	Grác	Akác Imre	gh. ti.
16.	Cattaro	Nagy Zsigmond	fhdgy.
16.	Spalato	Nagy János	fhdgy.
18.	Pozsony	Gosztony Imre	őrgy.
18.	Trencsén	Lányi István	szds.
18.	Balassagyarmat	Ambróczy Mihály	fhdgy.
18.	Hollits	Szerdahelyi György	hdgy.
19.	Szombathely	Szilágyi József	fhdgy.

10.
AZ OSZTRÁK CSÁSZÁRI ZSANDÁRSÁG LÉTSZÁMA
 1853 júliusában

Rendfokozat	Felügyelő ségnél	Ezredeknel		
		gyalog zsa.	lovas zsa.	kisegítő szem.
Felügyelő tbk.	1			
Brigadéros	2			
Ezredes	1	8		
Alezredes		11		
Őrnagy		31		
I. o. százados		67		
II. o. százados	2	50		
Főhadnagy	3	149		
Hadnagy	1	199		
Örmester	23	550	134	
I. o. tizedes		656	109	
II. o. tizedes		1.671	186	
Zsandár		12,208	1,466	
Kürtös		92	33	
Hadbíró	2			18
Gazdászati tiszt	1			
Számvívó	1			16
Élelmező altiszt				124
Írnok	2			227
Polgár				18
Nyomdász	1			
Patkolókovács				16
Tisztiküldönc				469
Egyéb				139
Összesen	40	15,692	1,928	1,027

*A tiszti létszámban
 a lovasított tisztek is benne vannak.*

11.
A GYALOGZSANDÁR EGYENRUHÁJA
1850-BEN

405

A. A. Polyst. Direction für Ose-Prd.

839

Eng-Spanish

1991/92

18 50.

[illegible]

DES K. K. POLIZEI-MINISTERIUMS
Depeschen-Nr. 222

TELEGRAMM

an H. H. Kriegermüller in Poth
AN SEINE EXCELLENZ
DER
HERRN POLIZEI-MINISTER.

Nr. *441* *Postf. - 6. Jahrs da in Am.*
Sp.

*Der Herr Kriegermüller in Poth ist ein
 sehr junger Mann, welcher in der
 Kunst, zu schreiben, sehr
 geübt ist und sehr
 geübt ist, zu schreiben.
 Er ist ein sehr junger Mann,
 welcher in der Kunst, zu
 schreiben, sehr geübt ist und
 sehr geübt ist, zu schreiben.
 Er ist ein sehr junger Mann,
 welcher in der Kunst, zu
 schreiben, sehr geübt ist und
 sehr geübt ist, zu schreiben.*

Postf. - 6. Jahrs da in Am.
Sp.

14.
A CSÁSZÁRI ZSANDÁRSÁG MAGYARORSZÁGON
1850-1857

A. EZREDPARANCSNOK

Az ezd. száma	Székhelye	A parancsnok neve	
		1850-ben	1857-ben
5	Kassa	Forgách Móric	Wölfel Sándor
6	Pest	Talián Ignác	Rosenzweig Ferdinánd
7	Nagyvárad	Gaál Lajos	Van Crasbek Gyula
8	Nagyszeben	Riebel Károly	Jankovszky Ferenc
9	Temesvár	Tapavitzza Péter	Leurs Adolf
18	Pozsony		Manglberger Jákob
19	Sopron		Gerber Frigyes

B. TISZTI LÉTSZÁM 1857-BEN

Ezred	Állomáshelye	Ales.	Őrgy.	I.o.	II.o. szds.	Fhdgy	Hdgy	Gh. ti.
5	Kassa	1	2	3	3	9	11	5
6	Pest	1	3	2	1	4	5	5
7	Nagyvárad	1	2	2	3	8	9	5
8	Nagyszeben	1	2	5	6	12	15	5
9	Temesvár	1	1	3	3	9	8	5
18	Pozsony	1	1	6	-	7	13	5
19	Sopron	1	2	3	4	10	11	5
Összesen:		7	13	24	20	59	72	35

Az 1870. évi IX. törvény-czikk

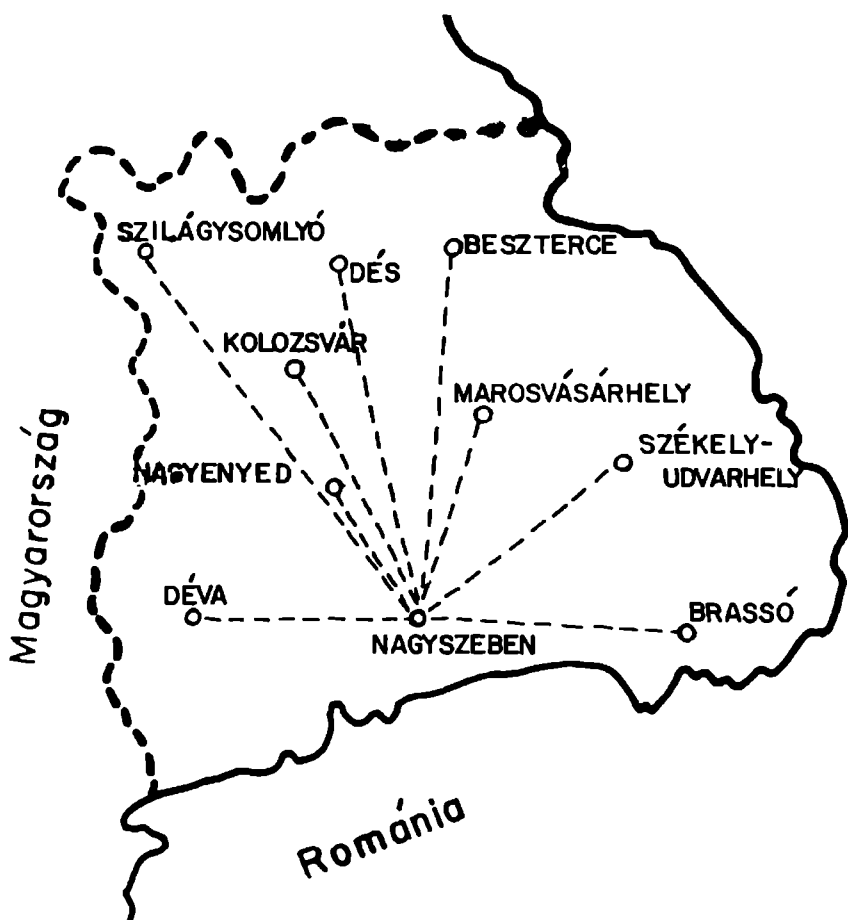
az 1849-ik évtől az 1867-ik évig tetteleg fennállott központi kormány közegeinek nyugdíjairól.

1.§. Az 1849-ik évtől az 1867-ik évig tetteleg fennállott központi kormánynál alkalmazott tisztviselők és szolgák, úgyszintén ezek özvegyei és árvái által élvezett nyugdíjra nézve, az 1868-ik XLVII. törvénycikk értelmében a következők rendeltetnek.

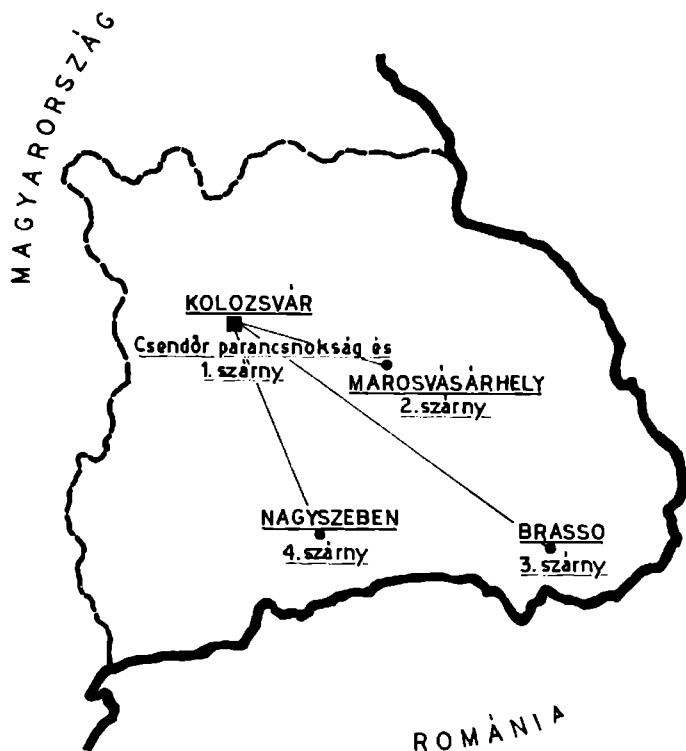
2.§. Az idézett törvény-czikk értelmében ezen nyugdíj élvezők közé tartoznak 1-ször kiknek nyugdíja az 1860. évi október 20-ka előtt tétetett folyóvá s

- a.) igazságügyminisztériumnál és a legfőbb törvényszéknél
- b.) belügyminisztériumnál
- c.) rendőri minisztériumnál volt alkalmazva

3.§. A 2.§-ban elősorolt központi közegek Magyarországra nézve törvényesek nem lévén, nyugdíjaik a magyar korona országait jogilag nem terhelik ugyan, mindamelelt ezen nyugdíjak szükségletének fedezésére Magyarország Ő Felsége többi országai iránti politikai és méltányossági tekintetből 23 %-nyi részben hozzájárul.

16.
AZ OSZTRÁK ZSANDÁREZRED ERDÉLYBEN
1857-BEN

M. B.

17.
A M. KIR. ERDÉLYI CSENDŐRSÉG
1876-BAN

BARS VÁRMEGYE
PANDÚRSÁGÁNAK ELJÁRÁSI SZABÁLYAI

193/1867. sz.

A pandúrsági intézmény szervezésénél célul tűntetvén ki a megyei közrend és csend, a személy és vagyonbiztonság megővése, mindennemű kihágások és visszaélések akadályozása és megszüntetése: ezen célok elérése szempontjából a megyei bizottmányi közgyűlés jóváhagyása reményében, s annak bővebb intézkedéséig, következő belszerkezeti s eljárási rendszabályok állapíttatnak meg:

I. A csendbiztosokra nézve:

1. Köteles a csendbiztos minden hónapban és ha a szükség úgy hozza magával, vagy felhívás esetében, többször is, kerülete minden községében megfordulni, körútjában a pandúrok működéséről, magaviseletéről tudomást szerezni, a községek előljáróit a személy- és vagyonbiztonság állapota felől megkérdezni, intézkedéseit ezekhez képest lelkiismeretesen és mélyesen, s a felmerülő esetekhez képest megtenni.

2. Tartozik a csendbiztos körútjában és községenként a korcsmákat, vendéglőket, mészárszékeket és malmokat megvizsgálni, az italok minőségét és mértékét szemle alá venni, hús próba vágást és italmérést eszközölni s a bármi tekintetben tapasztalt és észrevett visszaélést, vagy csalást az illető főbírónak bejelenteni.

3. A piaci rendőrség a csendbiztos kötelességei közé tartozván, köteles arra ügyelni, hogy a mértékek igazságosak, az áruba bocsátott élelmiszerek és italok egészségesek legyenek s ellenkező esetben a járási hatóságnál azonnal jelentést tegyenek.

4. A kerületében fekvő vásári joggal bíró községekben a vásárok napjairól, közmulatságokról magát eleve tudomásba helyezvén, köteles a pandúri személyzettel ottan megjelenni, a közrend és vagyonbiztonságra ébren ügyelni, a csendzavarókat, a kihágókat, tolvajokat, csavargókat, szóval minden gyanús vagy fenyegető beszámítás alá eshető egyéneket elfogatni s további ellátás végett a járási hatósághoz kísértetni.

5. Köteles az alárendelt pandur személyzetben rendet,

engedelmességet és szigorú fegyelmet fenntartani, azoknak erkölcsi és szolgálati magaviseletét figyelemmel kísérni, a kötelesség mulasztást megfenyíteni s feljelenteni, a legénység körjárait megállapítani, intézni, ellenőrizni, s ezen körjáratról rendes naplót vezetni s ezen naplót átnézés és tudomás végett hónaponként az illető főbírónak bemutatni s negyedévenként a megyehatóságnak is beterjeszteni.

II. A pandúrokra nézve:

6. A pandúrok rendőri fegyelem alatt állván, kötelesek a csendbiztos iránt kifogástalan engedelmességet tanúsítani, az eléjük szabandó körjáratokban s kötelességek teljesítésében hűségesen és fáradatlanul eljárni.

7. Ezen körjáratokban a község bíróját s annak távolléte esetében más előljárót megkeresvén, tartoznak az által a megjelenési és eltávozási időt bejegyeztetni, a községi előljárókat a személy és vagyonbiztonság felől megkérdezni, figyelmeztetés esetében vagy anélkül is az erkölcsi tekintetben gyanús egyéneket őrszemmel kísérni, sürgős esetben vagy a legcsekélyebb tényálladék mellett elfogni s a járási hatósághoz bekísérni s eljárásuk eredményét minden esetben s minden alkalommal a csendbiztosnak bejelenteni.

8. Ha a körjáraitak alatt valamely vétkes cselekmény tudomásukra jő, a vett útmutatás szerint annak elkövetőjét üldözőbe venni kötelesek, de elfogás esetén minden személyes bántalmazás, verés, vallatástól tartózkodván, azt a hatóság kezeibe szolgáltatassák.

9. A pandúrnak szolgálati eljárásában fegyvere levén hű társa és segéllője, kötelesek azt tisztán, rendben és épségben tartani és szigorú felelet terhe alatt maguktól el nem hagyni.

10. Amint egyrészről kötelesek a gonoszokat erőlyesen üldözni, úgy másrészről tartoznak a közönség irányában illedelmes, megbecsülő és kíméletes eljárást és bánásmódot tanúsítani és szolgálatvesztés terhe alatt minden zsarolástól tartózkodni.

11. Köteles a pandúr józan, jó erkölcsű, tisztességes életet élni.

12. Ha a pandúr részegségi állapota kitünnék, ha ő vétene a személy és vagyonbátorság ellen, ha valamelyik a kihágók,

vetkesekek és tolvajokkal cimboráskodnék, azok iránt elnéző lenne, menekülésre módot nyújtana, szolgálatból rögtön elbocsáttatik, sőt a körülményekhez képest vád és kereset alá is vonathatik.

13. A köteles engedelmességet felmondó, fegyelemnek ellenszegülő s kötelességét nem teljesítő pandúr szolgálatát veszti.

14. E rendszabályok a megyebizottmányi közgyűlés bővebb és részletesebb rendelkezéséig érvényben állanak, kötelező erővel bírnak, s tudomás és hozzá alkalmazkodás végett a járási főbírákkal és csendbiztosokkal közöltetnek; felhivatván a főbíró urak, hogy e rendszabályokat járásuk területén köröztetvén, annak minden község által leendő leiratását szigorúan meg-
hagyni igyekezzenek.

Tisza Miksa, *Magyarország rendőrségének története*, Igló: Szepesi Lapok Nyomdája, 1913.

19.

AZ 1870. ÉVI XVI. TÖRVÉNYCIKK

a közbiztonság helyreállítása végett tett rendkívüli intézkedések befejezéséhez megkívánható póthitelről.

(Szentesítést nyert 1870. évi augusztus 2-án. Kihirdettetett az országgyűlés mindkét házában 1870. évi augusztus 3-án.)

1.§.Az ország némely részében, különösen a Tisza vidékén rablók által megzavart közbiztonság helyreállítása végett eddig tett rendkívüli intézkedések befejezéséhez szükséges költségekre a belügyminiszter rendelkezésére a folyó 1870-ik évre 162.000 forint állapíttatik és szavaztatik meg.

Ezen rendkívül póthitelként megajánlott összeg az 1870: XI. t. cz. 2-ik §-a b) alatti rendkívüli kiadások második fejezetének új 5-ik czime alatt fog számadásba vétetni.

2.§.Az 1870: XI. t. cz. 3. és 4.§-ainak rendeletei ezen törvényre is kiterjednek.

3.§. E törvény végrehajtásával a pénzügyminiszter bízatik meg.

*AZ 1881. ÉVI III. TÖRVÉNY-CZIKK
a közbiztonsági szolgálat szervezéséről.*

(Szentelést nyert 1881. évi február 14-én. Kihirdettetett az országgyűlés mindkét házában 1881. évi február 15-én.)

1. §. A közbiztonsági szolgálat ellátására katonailag szervezett magyar kir. csendőrség állittatik fel.

2. §. Magyarország területe, Budapest főváros kivételével, hat csendőrkerületre osztatik, ugyanannyi csendőr-parancsnoksággal és pedig:

I. kerület

Parancsnoksági székhely: Kolozsvár, négy szárnyparancsnoksággal; ehhez tartoznak következő megyék: Alsó-Fehér, Besztercze-Naszód, Brassó, Csík, Fogaras, Háromszék, Kis-Küküllő, Kolozs, Maros-Torda, Nagy-Küküllő, Szeben, Szolnok-Doboka, Torda-Aranyos és Udvarhely megyék, Kolozsvár és Maros-Vásárhely városok.

II. kerület

Parancsnoksági székhely: Szeged, három szárnyparancsnoksággal; ehhez tartoznak következő megyék: Bács-Bodrog, Csanád, Csongrád, Krassó-Szörény, Temes és Torontál megyék, Baja, Hódmezővásárhely, Pancsova, Szabadka, Szeged, Temesvár, Ujvidék, Versecz és Zombor városok.

III. kerület

Parancsnoksági székhely: Budapest, három szárnyparancsnoksággal; ehhez tartoznak: Arad, Békés, Bihar, Hajdú, Jász-Nagy-Kún-Szolnok, Pest-Pilis-Solt-Kis-Kún és Szilágy megyék, Arad, Debrecen, Kecskemét és Nagy-Várad városok.

IV. kerület

Parancsnoksági székhely: Kassa, három szárnyparancsnoksággal; ehhez tartoznak Abaúj, Borsod, Heves, Sáros, Szepes, Torna, Bereg, Máramaros, Szabolcs, Szathmár, Zemplén, Ung és Ugocsa megyék, Kassa és Szathmárnémeti városok.

V. kerület

Parancsnoksági székhely: Pozsony, két szárnyparancsnoksággal; ehhez tartoznak: Pozsony, Komárom, Nyitra, Turócz, Arva, Trencsén, Zólyom, Bars, Gömör, Liptó, Nógrád, Hont és Esztergom megyék, Komárom, Pozsony, Selmecz és Bélabánya városok.

VI. kerület

Parancsnoksági székhely: Székes-Fehérvár, három szárnyparancsnoksággal; ehhez tartoznak: Fehér, Győr, Veszprém, Sopron, Moson, Vas, Zala, Baranya, Tolna és Somogy megyék, Győr, Pécs, Sopron és Székesfehérvár városok.

A belügyminister ezúttal felhatalmaztatik, hogy a mennyiben azt a szolgálat érdeke vagy a csendőri kerületek és a honvéd-kerületek ugyanazonossága fenntartásának szempontja szükségessé tenné, egyes törvényhatóságokat egyes kerületből a másikba áthelyezhessen.

3.§. Az iránt, hogy a közbiztonsági teendők ezen törvény folytán a törvényhatósági joggal felruházott városokban miként legyenek teljesítendők, tekintettel úgy a bel-, mint a külterületre, valamint ezen szolgálat költségeire is, az 1881. év folyamán a belügyminister törvényjavaslatot fog beterjeszteni.

4.§. Az I. kerületben a csendőrség már szervezve lévén, annak fenntartása mellett, az ország többi részén a szervezés nem egyszerre, de a körülményekhez képest eszközözendő, úgy azonban, hogy az a II. kerületben 1882-ik év január hó 1-ére teljesen keresztülvive legyen. A csendőrség költségei a belügyminister költségvetésébe vétetnek föl.

Az iránt, hogy a hátralevő négy kerületben mily sorrendben s mikor szerveztessék a csendőrség, a törvényhozás a belügyministeri költségvetés megállapítása alkalmával határoz.

5.§. A mely megyékben a csendőrség intézménye tettegletbe lép, azoknak költségvetéséből a közbiztonsági közegekre eddig felvett költségek ugyanazon naptól kezdve kihagyandók.

6.§. A csendőrség első szervezésénél a jelenlegi közbiztonsági közegek lehetőleg alkalmaztatnak.

A fennmaradó hiány pótlása, valamint a csendőrségnek jövőendőben kiegészítése, az 1881. évi II-ik törvényekben meghatározott módon történik.

7.§. A belügyminister felhatalmaztatik, hogy a mennyiben az eddigi élethossziglan kinevezett közegek egy része nem alkalmaztatnék, azoknak végkielégítéséről gondoskodják, s az e czimen felmerülő költségeket a II. kerületet illetőleg az 1881. év folyamában, a többieket illetőleg pedig akkor, mikor azokban a csendőrség életbeléptetését czélozza, terjessze elő.

8.§. A csendőrségi tisztek és összes csendőrök személyi, előléptetési és fegyelmi ügyekben a honvédelmi minister alá helyezettvén, az összes személyes ügyek a honvédelmi ministeriumban kezeltetnek, s a csendőrség által elkövetett fegyelmi és bűnügyekben kizárólag a magyar királyi honvéd-bíróságok illetékesek; a közigazgatási és rendőri szolgálati viszony tekintetében a csendőrség a belügyminister hatósága alatt áll.

9.§. A csendőrségi tisztek kinevezése iránt Ő cs. és ap. királyi Felségéhez az előterjesztés a honvédelmi minister által a belügyminister beleegyezésével fog tétetni.

A csendőrség szervezeti és szolgálati utasítása a bel- és honvédelmi ministerek által állapíttatik meg és adatik ki.

Ugyanezen módon állapíttatik meg a csendőrség öltözete és fegyverzete is.

10.§. A csendőrségi tisztek, altisztek és csendőrök nyugdíj-képesek, a nyugdíjszabályzat a honvédelmi minister által a törvényhozásnak megállapítás végett előterjesztendő.

11.§. A belügyminister felhatalmaztatik, hogy a csendőrségnek a II. kerületben a megszabott időben (4-ik .) felállíthatása céljából az első kiképzésre, a berendezésre és a felszerelésre szükséges költségeket utólagos elszámolás mellett fedezhesse.

12.§. Ezen törvény végrehajtásával a bel- és honvédelmi ministerek bizatnak meg.

A III. CSENDŐRKERÜLETI PARANCSNOKSÁG Budapest, 1885

Parancsnok: Török Ferenc ezds			
Helyettes: Stresse György őrgy			
Segédtszt: Kosztka Pál fhdgy		Hadbíró: Pap Kálmán szds	
Oktatótszt: Angyal József hdgy		Számvivő: Entresz Kornél szds	
Budapesti szárny	Aradi szárny	Nagyvárad	Debreceni szárny
Kubáss M. szds	Rosenthal K. szds	Panajott S. szds	Fényes Oy. szds
-1. szak. Budapest Götmann B. fhdgy	-1. szak. Arad Kócz K. fhdgy	-1. szak. Nagyvárad Láczy GY. fhdgy	-1. szak. Debrecen Losdorfer F. fhdgy
-2. szak. Kecskemét Szücs J. hdgy	-2. szak. Békésgyula Matolcsy K. hdgy	-2. szak. Belényes Serédy G. hdgy	-2. szak. Szolnok Gmeisz G. hdgy
Összesen:	Összesen:	Összesen:	Összesen:
Órs : 35	Órs : 29	Órs : 28	Órs : 28
Órm. : 4	Órm. : 5	Órm. : 3	Órm. : 3
Órsvez. : 35	Órsvez. : 27	Órsvez. : 27	Órsvez. : 28
Csendőr: 192	Csendőr: 152	Csendőr: 218	Csendőr: 142

A m. kir. Csendőrség Évkönyve, 1886.

Nyomtatott Stem Jánosnál az Ev. Ref. Tan. betűivel, 1885.

Az V. és VI. csendőrkerületi parancsnokság felállítása céljából a csendőrség legénységi állományának ideiglenes kiegészítéséről.

*(Szentelést nyert 1883. évi május 20-án.
Kihirdettetett az "Országos Törvénytárban"
1883. évi május 24-én.)*

1.§. Azon esetre, ha az V. és VI. csendőrkerületi parancsnokságoknak bekövetkezendő felállítása alkalmával a csendőrség teljes legénységi állománya az 1881. évi II. törvénycikk 1. -ában előírt módon kiegészíthető nem lenne; a mutatkozó hiány kivételesen és csakis a csendőrpáncsnokságok legénységi állományának ez alkalomból eszközöndő teljes kiegészítése végett, az 1881-ik, 1880-ik és 1879-ik években besorozott honvédeknek behívása és a csendőrséghez ideiglenes kisegítő szolgálattételre való áthelyezése által fedeztetik.

2.§. Az említett években besorozott, a csendőrségi szolgálatra alkalmas, lehetőleg nőtlen honvéd őrzetők, altisztek, és szükség esetén közlegények a honvédelmi minster által kiválasztatnak és a csendőrségi szolgálatra behívatnak.

Olyan honvédek, kik a fenálló törvények értelmében nősülni jogosultak voltak, ezen szolgálatra csak az esetben hívatnak be, ha a szükséges létszám másképpen kiegészíthető nem volna.

3.§. A csendőrségi szolgálatra ily módon áthelyezett legénység tényleges szolgálati kötelezettsége — 1883 évi szeptember hó 1-től legfeljebb 1885. év június hó 1-ig terjedhet; mely tényleges szolgálat — az első három hó kivételével — kétszeresen, vagyis akként számíttatik, hogy minden eltöltött hat hónapi szolgálati idő a köteles honvédségi szolgálatba egy teljes évnék tudatik be.

Azok, akik ezen csendőrségi szolgálatban legalább egy évet töltenek, további honvédségi szolgálati kötelezettségük ideje alatt fegyvergyakorlatra nem hívatnak be; akik pedig a csendőrségi szolgálatban ezen fentebb jelzett időtartamon túl is önként megmaradnak, azokra az 1881. évi II. törvénycikk 3-ik szakaszának rendelkezése alkalmaztatik.

1.§. Az 1881. évi II. törvénycikk 4-ik -ának, és a csendőrség nyugdíjigényeire vonatkozó 1881. évi LXXI. törvénycikknek határozványai, úgyszintén mindazon kedvezmények, melyek a csendőről szóló törvényekben megállapítva vannak, a csendőrséghez ily módon áthelyezettekre is kiterjesztetnek, illetőleg fenntartatnak.

5.§. Ezen törvény végrehajtásával a honvédelmi minster bízatik meg.

23.

A M. KIR. CSENDŐRSÉG ELSŐ KERÜLETI PARANCSNOKAI ÉS HELYETTESEIK

Parancsnokság vagy kerület	Parancsnok	Parancsnokhelyettes
Kolozsvár	Várhegyi Lajos őrgy.	Patay András őrgy.
Szeged	Neugeboren Gusztáv őrgy.	Földváry Lajos őrgy.
Budapest	Török Ferenc ezds.	Stesser György szds.
Kassa	Tisóczki Lajos ales.	Ujhelyi Béla szds.
Pozsony	Beckers Alfons őrgy.	Lukács Mózes szds.
Székesfehérvár	Sönser Nándor őrgy.	Haller Béla szds.

A testület első oktatótisztjei

Kolozsvárott	Kovács Ferenc főhadnagy
Szegeden	Szőcs Mihály hadnagy
Budapesten	Angyal József hadnagy
Kassán	Szalay Béla hadnagy
Pozsonyban	Schwarzleitner Hugó hadnagy
Székesfehérvárott	Soltész István

a m. kir. csendőrség által, a törvényhatósági joggal felruházott városok kül- és belterületein való teljesítendőkről.

(Szentelést nyert 1881 évi április 15-én. Kihirdettetett az Országos Törvénytárban 1882 évi április 29-én.)

1.§. Törvényhatósági joggal felruházott városok úgy bel- mint külterületén a csendőrség rendes szolgálatot nem teljesít.

2.§. Ily területeken áthatolva, a tetten-ért törvényt áthágók irányában, szolgálati utasítása értelmében jár el, — a letartóztatottakat azonban az illető város rendőri hatóságának adja át.

3.§. Oly egyes esetekben, midőn a csend, rend és közbiztonság az illető városi rendőrség által fenn nem tartható, a városi hatóság főnöke vagy törvényes helyettese a csendőrség segédkezését igénybe venni jogosult.

4.§. Felhatalmaztatik a belügyminiszter, hogy azon esetben, ha egyes törvényhatósági joggal felruházott városok, amelyek az ország azon részében fekszenek, melyben a csendőrség már rendezve van, vagy rendezés alatt áll, a rendőri teendők végrehajtását csendőrök által kívánnák eszközölni, — az ezen szolgálat után az illető város által megtérítendő költségekre nézve avval szerződésre lépjen.

Az ilyen módon létrejött szerződések az államra nézve kötelezőkké akkor válnak, amikor az azokból eredő kiadásoknak és bevételeknek a belügyminiszteri költségvetésbe fölvétele iránt a törvényhozás határozott.

5.§. Ezen törvény végrehajtásával a belügyminiszter bízatik meg.

**A M. KIR. HONVÉDELMI MINISZTERIUM
XVI. ÜGYOSZTÁLYÁNAK HATÁSKÖRE
1895-ben**

1. A csendőr törzs- és főtisztek mindennemű személyi ügyei, egyébiránt: a.) a tiszti kinevezésekre vonatkozó felségfelterjesztések tervezetének szerkesztése; b.) felülvizsgálati, nyugdíjazási és kegydíjak iránti ügyek; c.) altiszti, valamint a legénységi létszámhoz tartozó csendőrségi egyének kitüntetése és jutalmazása iránti előterjesztések; d.) a csendőrtisztek, hadapródok és számvivők minősítvényi táblázatainak megőrzése, valamint ezek időnkinti kiegészítésére vonatkozó intézkedések; e.) a csendőr hadapródok és tiszthelyettesek kinevezése iránti előterjesztések; f.) csendőrtisztek és hadapródok áthelyezése és vezénylése; g.) szabadságolások; h.) tiszti rendfokozatról való lemondások.

2. A rangfokozatok meghatározása és a rendfokozati és beosztási táblázatok szerkesztése.

3. Statisztikai adatok gyűjtése.

4. A sorhadi vagy honvédségbeli tiszteknek csendőrségi szolgálatra berendelése, az utóbbira nézve a II. ügyosztállyal egyetértőleg.

5. A csendőrtisztek beosztása, vezénylése, szabadságolása.

6. A csendőrség szolgálata és szakszerű kiképzése iránti intézkedések, valamint az idevonatkozó szabályok és utasítások kidolgozása.

7. A csendőrségi szolgálati könyvekre vonatkozó intézkedések a III. ügyosztály útján.

8. A csendőrség legénységi és lóállományának rendszerezése és az ebben előforduló változások nyilvántartása, valamint általában a legénység kiegészítésére vonatkozó intézkedések.

9. A csendőrség öltözeti és felszerelési szabályzatára vonatkozó előterjesztések.

10. A csendőrség szervezésére vonatkozó összes munkálatok; továbbá a csendőrkerületi parancsnokságok területi beosztása.

11. A csendőrségi legénységi létszámhoz tartozó egyének szabadságolására, felülvizsgáltatására és nyugdíjazására vonatkozó intézkedések.

12. A csendőrlegénység közigazgatási úton való elbocsátása.
13. A csendőrlegénység nősülési ügyei.
14. Csendőr-egyéneket illető alapítványok adományozása.
15. Elmebeteg csendőrségi egyének elhelyezése.
16. A tisztí vizsga letételére jelentkező csendőr altisztek ügyeinek elintézése.
17. Külföldre szóló útlevelek megszerzése csendőrségi egyének számára.
18. Fürdők használatának engedélyezése csendőrségi egyének részére.
19. Csendőrségi egyének névváltozására vonatkozó ügyek.
20. A csendőrség mozgósítási ügyei.
21. A tábori csendőrség ügyei.

A m. kir. Honvédelmi Minisztérium, *A Honvédség és Csendőrség Névkönyve 1895. évre*, Budapest: Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1895.

26.

A M. KIR. CSENDŐRSÉG ELSŐ SZÁRNYPARANC SNOKAI

1. Bándy Balázs	százados	Kassán
2. Éderer Nándor	százados	Lugoson
3. Horváth Albert	százados	Miskolcon
4. Kárpáthy Kamilló	százados	Pécsett
5. Keresztessy Sándor	százados	Kolozsvárott
6. Kovács Béla	százados	Nagykikindán
7. Kubass Mihály	százados	Besztercebányán
8. Laposán István	százados	Máramarosszigeten
9. Pajanott Sándor	százados	Nagyváradon
10. Papp Mihály	százados	Brassóban
11. Peér Mátyás	főhadnagy	Székesfehérvárott
12. Rákóczi Miklós	főhadnagy	Marosvásárhelyen
13. Reinle Gábor	százados	Budapesten
14. Rosenthál Károly	százados	Balassagyarmaton
15. Rusz Illés	százados	Nagyszebenben
16. Sugár Miklós	százados	Szegeden

17	Szilágyi Bertalan	főhadnagy	Ungváron
18	Szőcz András	százados	Aradon
19	Zgorsky László	százados	Pozsonyban
20	Windisch Károly	százados	Sopronban

27.

A CSENDŐRKERÜLETEK LAKOSSÁGA ÉS TERÜLETE
1887-ben

Csendőr- kerület	l a k o s s á g		terület km ² -ben	
	összesen	egy cső-re esett	összesen	egy cső-re esett
I	2,153.780	2.393	55.731	61.9
II	2,283.824	2.556	42.493	47.2
III	2,489.271	2.797	45.911	51.5
IV	2,290.810	2.461	54.525	58.5
V	2,077.403	2.751	41.883	55.4
VI	2,415.246	2.631	40.510	44.1
A hat cső.ker.	13,710.334	2.598	281.053	53.1

Lebkönyv a m. kir. Csendőrség számára, második évfolyam,
1888, Budapest: nyomda hiányzik, 1888.

A M. KIR. CSENDŐRSÉG RENDSZERESÍTETT LÉTSZÁMA
1887-ben

A. Tisztek

Csendőr- kerület	Ezds. és ales.	Órgy.	I. és II. o. szds.	Fhdgy. hdgy.	Szám- vivő	Összes
I	1	1	4	10	1	17
II	1	1	5	12	1	20
III	1	1	4	12	1	19
IV	1	1	4	14	1	21
V	1	1	4	12	1	19
VI	1	1	4	14	1	21
Összesen	6	6	25	74	6	117

B. Legénység

Csendőr- kerület	Órmester		Órsvezető		Csendőr		Összes
	gyalog	lovas	gyalog	lovas	gyalog	lovas	
I	26		142		732		900
II	19	6	123	26	589	152	915
III	20	11	69	64	387	352	903
IV	27	1	134	17	671	91	941
V	24		135		636		795
VI	24		167		740		931
Össz.	140	18	770	107	3755	595	5385

Zsebkönyv a m. kir. Csendőrség számára, második évfolyam,
1888, Budapest, nyomda hiányzik, 1888.

AZ 1893. ÉVI XXXVI. TÖRVÉNY-CIKK
a csendőrtiszti állomány kiegészítéséről

(Szentelését nyert 1893. dec. 27-én.

Kihirdettetett az Országos Törvénytárban 1893. dec. 30-án.)

1. §. A csendőrtiszti állomány kiegészítettik:

a.) a csendőrségi testületből fokozatos tiszti előléptetés által;
 b.) a szolgálatban kipróbált, jól minősített és megfelelő általános műveltséggel is bíró olyan nőtlen altisztekből, kik a honvédtiszti vizsgát sikeresen letették és ennek alapján a honv. miniszter által csendőr-hadapródokká neveztettek ki;

c.) a véderőről szóló 1889. évi VI. tc. 52. §., továbbá az 1891. évi XXXV. és XXXVI. tc-ek határozványainak a csendőrségre való kiterjesztésével, a közös hadsereg és a honvédség állományából önként jelentkező tartalékos hadnagyok, úgyszintén tényleges és tartalékos hadapródok beosztása által és pedig a törvényt szabta hadseregbeli vagy honvédségbeli tényleges szolgálati kötelezettség betöltése előtt is; de ezen szolgálati kötelezettségek fenntartása mellett, melyekbe azonban a csendőrségi szolgálati idő betudatik.

2. §. A közös hadseregbeli és a honvéd tartalékos hadnagyok és hadapródok a csendőrséghez csak a jól végzett és a csendőrtiszti szakvizsga sikeres letétele után helyezettnek véglegesen át.

A próbaszolgálati idő a csendőrségi szolgálati időbe beszámíttatik.

3. §. A közös hadseregből és a honvédségből a csendőrséghez önként belépett tartalékos hadnagyok és hadapródok — a csendőrségnél teljesítendő szolgálatuk és így még a próbaszolgálat ideje alatt is — az időnkénti fegyvergyakorlatok, az évi tiszti bemutatások (ellenőrzési szemlék) s általában a tényleges szolgálatra való behívás alól fel vannak mentve és mozgósítás esetében is a csendőrségnél hagyatnak meg.

4. §. Ezen Törvény végrehajtásával a honvédelmi miniszter bizatik meg; ki e részben a belügyminiszterrel és Horvát-Szlavon és Dalmátországok bánjával, illetve a közös hadügyi miniszterrel egyetértőleg intézkedik.

CSENDŐR HADAPRÓD-VIZSGÁK

A honvédelmi miniszter az 1881. évi III. t.c. 6. szakasza alapján megengedte, hogy egyes személyek, akiknek megfelelő társadalmi állásuk és képességük volt, továbbá akik hosszabb katonai vagy csendőrségi szolgálatuk alatt kiváló szellemi tehetség és társadalmi műveltség jeleit adták, a kirendelt bizottság előtt a hadapródi vizsgát letehessék és ennek sikeres letétele után a tiszti rangot elnyerhessék.

A miniszteri engedély alapján 1881-től 1884-ig a Ludovika Akadémián:

1881 június 14-én Sayman József, Kocz Károly csendőr-
őrmesterek és Klemm Jusztin csendbiztos;

1881 november 10-én Missuray János Bihar megyei csend-
biztos;

1882 április 27-én egy őrmester és tizenhét csendbiztos;

1882 október 30-án Sredy Géza váci lakos, volt szakasz-
vezető, Raschner Béla csendőr őrmester, Sieber István csendőr
őrmester, Szilágyi Ödön Szabolcs megyei csendbiztos és
verebélyi Marssó György Nógrád megyei csendbiztos; és Kálló
Antal Békés megyei csendbiztosok;

A vizsgáló bizottság elnöke lovag Graef Ede lovassági
tábornok, a bizottsági tagok Szabó József tábornok, az intézet
igazgatója, Gönczy Leó ezredes, Szvetics Leó ezredes, aligazgató
és a szaktanárok voltak.

A jelöltek a következő tantárgyakból vizsgáztak:

1. Szolgálati Szabályzat I. és III. rész, utóbbi a századosi
teendőkhöz bezárólag;

2. Katonai iránytan, a katonai ügykezelés és levelezés;

3. Fegyvertan. Kropatschek-féle karabély, a gyalog és lovas
csendőrkard;

4. Tereprajz. A terepjelzések ismerete és térképolvasás;

5. Utászszolgálat általában. Utak, hídak, bűrük, továbbá a
gátak neveinek alakjuk szerint való megnevezése;

6. Gyakorlati szabályzat. Állás, fej- és testmozdulatok,
fegyverfogások, töltés, lövés, szuronytámadás, a sor és szakasz
felállítása és mozgásának elemei, tisztelgések; ·

7. Földrajz. Európa általában, Magyarország részletesen;

8. Történelem. A világtörténelemből az új és legújabb kor főbb eseményei, a magyar történelem fontos mozzanatai;
9. Magyar nyelv az előadás és az irály után megítélve; és
10. Német nyelvű társalgás.

Szerkesztő és Kiadó Bizottság, *A m. kir. Honvéd Ludovika Akadémia története*, Budapest: Stádium Sajtóvállalat, 1930.

32.
**LUDOVIKA AKADÉMIÁT VÉGZETT
CSENDŐR HADAPRÓDOKKÁ KINEVEZETT EGYÉNEK
1878-1890**

A. Az Erdélyi Csendőrségnél

Az 1877/78. tanév végén:

Tamasim Lajos és Boer Domonkos csendőrök;

Az 1878/79. tanév végén:

Gercsal Ferenc csendőr őrmester és Balló Rezső csendőr
őrsvezető;

Az 1879/80. tanév végén:

Gottman Bódog és Veszter Vilmos csendőr őrmesterek;

Az 1880/81. tanév végén:

Hamburger Lajos címzetes csendőr őrmester és Gergely Ferenc
csendőr őrsvezető.

B. A m. kir. Csendőrségnél

Az 1880/81. tanév végén:

Sayman József, Kocz Károly és Szőcs Mihály csendőr őrmesterek,
Klemm Jusztin Csongrád megyei és Missuray János Bihar megyei
csendbiztosok;

Az 1881/82. tanév végén:

Schwarzleitner Hugó, Reschner Dániel és Sieber István csendőr
őrmesterek, Szabó József pénzügyigazgatósági irodasegédtsízt,
Szentmihályi Lajos Zemplén megyei, Cserniczky Ede Ung
megyei, Kovassy Kálmán Máramaros megyei, Szilágyi Ödön
Szabolcs megyei, Tyll László Bihar megyei, Marssó Lőrinc
Heves megyei, Polyanszky Dénes Máramaros megyei, Lenart Pál
Pest-Pilis-Solt-Kiskun megyei, Heim Arnold Torontál megyei,

Dzurányi Béla Sáros megyei, Marssó György Nógrád megyei és Kálló Antal Békés megyei csendbiztosok;

Az 1882/83. tanév végén:

Balkay Árpád és Demény Béla csendőr őrmesterek, Szalay Béla Bars megyei rendőrbiztos, Sárpy György Hont megyei, Lehoczky Gyula Arad megyei, Dobos Gyula Zólyom megyei, Papp Gyula Nógrád megyei, Vályi Kálmán Gömör és Kishont megyei és Baksay Sándor Zala megyei csendbiztosok;

Az 1884/85. tanév végén:

Kisfaludy József csendőr őrmester, Omeisz Gábor, Palágyi Kálmán, Várady Ede, Török Sándor, Tyrman József, Pilisy Jenő, Bánfy Károly báró, Turhinszky József és Bányai Albert címzetes őrmesterek, Longhy István címzetes őrsvezető, Emerich Godfried és Vécsey Béla báró csendőrök;

Az 1885/86. tanév végén:

Soós János, Zolnay Béla és Loránth Dénes csendőr őrmesterek, Szathmáry József címzetes csendőr őrmester és Kanyaró Pál csendőr őrsvezető;

Az 1886/87. tanév végén:

Szászvárossy István csendőr őrmester, Szányi Árpád, Boronkay Ákos, Blaskó Gyula, Mórítz György és Lukáts Zsigmond címzetes őrmesterek, Molnos Kálmán és Kacsó Gábor őrsvezetők, Romay Béla és Kiss László címzetes őrsvezetők;

Az 1887/88. tanév végén:

Ferenczy József, Sándor László, Spalla Aurél és Bodó Sándor csendőr őrmesterek;

Az 1888/89. tanév végén:

Pauer Béla, Neumayer Szilárd, Cár István és Buday Gyula csendőr őrmesterek, Gulovics Miklós és Csáky Zsigmond gróf csendőr őrsvezetők;

Az 1889/90. tanév végén:

Burján Endre és Dienes Aurél címzetes őrmesterek, Papay Dezső, Pál Lajos, Czeglédi Ferenc, Kiss Ferenc III., Dezső Gyula, Körtvélyessy Árpád, Imreh Ferenc, Deák Gergely, Horváth József, Jakab Sándor és Jacz Jenő őrsvezetők.

Szerkesztő és Kiadó Bizottság, *A m. kir. Honvéd Ludovika Akadémia története*, Budapest: Stádium Sajtóvállalat, 1930.

AZ 1881. ÉVI LXXI. TÖRVÉNY-CIKK
a m. kir. Csendőrség nyugdíj-igényeire nézve

*(Szentelést nyert 1881 december 21-én.
Kihirdettetett az országgyűlés mindkét házában
1881 december 31-én.)*

1. §. A csendőrtisztek nyugdíjazására nézve ugyanazon elvek állnak, mint a m. kir. honvédség tisztjeire nézve; a csendőrtisztek nyugdíjazásánál azonban a szolgálati pótdíj azon hányadok szerint számíttatik be a nyugdíj összegébe, melyek a csendőrségnél töltött szolgálati idő után járnak; ellenben az eddig rendszeresítve volt személyi pótdíjaknak a nyugdíj mellé adományozása megszűnik.

2. §. A szolgálatképtelenné vált csendőrségi legénység nyugdíjazására nézve azon szabályok érvényesek, melyek a nyugdíjképes polgári államszolgák részére alkalmaztatnak.

A nyugdíjösszeg a betöltött szolgálati évek arányához képest akként növekszik, hogy az illető legény

10 év letöltése után a 15-ig illetményei 1/3-át,			
15	"	20-ig	" 3/8-át,
20	"	25-ig	" 4/8-át,
25	"	30-ig	" 5/8-át,
30	"	35-ig	" 6/8-át,
35	"	40-ig	" 7/8-át

és a 40. szolgálati év letöltése után teljes illetményeit kapja.

Ha valamely csendőr önhibája nélkül szolgálatteljesítés alatt kapott sebesülés vagy súlyos testi sértés következtében válik szolgálatképtelenné, nyugdíja kiszabásánál betöltött szolgálati idejéhez még 10 év számíttatik.

5. §. Azon csendőrökre nézve, kik nem rokkantságuk, hanem a legénységi állománynak esetleges bekövetkező leszállítása következtében helyezettnek nyugállományba, a polgári nyugdíjazási szabályok alkalmazandók, tekintet nélkül arra, hogy vajjon szolgálatkötelezettségüket leszolgálták-e vagy nem.

7. §. A csendőrtisztek és legénység özvegyei és árvái nyugdíjazására nézve, a polgári államszolgálatban alkalmazott személyek részére fennálló szabályok alkalmazandók.

Ha valamely csendőrtiszt vagy csendőr önhibáján kívül szolgálata teljesítése folytán szenvedett sérülés következtében halna meg, az özvegynek és árváknak a nyugdíj azon összegben jár, mely az illetőnek azon esetben járt volna, ha az ilyképpen elhunyt 40. szolgálati évét betöltötte volna.

Az 1881. évi LXXI. törvénycikk kivonata.

34.

PÁL DÁNIEL ŐRSVEZETŐ

Pál Dániel őrsvezető volt a tiszafüredi őrs első parancsnoka. Mikor ez 1882. év vége felé átköltözött Tiszafüredre, ott két, igen gonosz hírben álló futóbetyár garázdálkodott. Erdélyi György gulyásbojtár és Kozma István lótolvaj a váci fegyházból kiszabadulva előbb a kunszentmártoni Csorba-pusztán raboltak, majd Rékás községben gyilkoltak meg és fosztottak ki egy kocsmárost és feleségét. Tiszafüreden a lakosság az utcára se mert kimenni, ha a két futóbetyár ott tartózkodott. A két csendbiztos vezetése alatt összpontosított tizennyolc csendlegény nem bírt velük. A segítségül hívott négy pénzügyőr közül egyiket súlyosan megsebesítették. A belügyminiszter kétszáz pengő forintot tűzött ki Erdélyi fejére, Szolnok megye ugyanannyit Kozmáéra; minden hiába.

Karácsony másodnapján délelőtt ismét megjelent Tiszafüreden a két betyár. Pál őrsvezető pillanatig sem habozva két csendőrével — bár hivatalosan 1883. január 1-én kellett szolgálatát átvennie a pandúroktól — a helyszínen termett. Gyorsan kocsit kerítve, arra csendőreit ültette, maga pedig felkapott egy ló hátára s a betyárok után vágottak.

Pál őrsvezető Rékásréten ötszáz lépésnyire megközelítette a betyárokat, utánuk lőtt, amit azok viszonzottak. Igar községben az őrsvezető lovat cserélt. A betyárok a kocsit hátrahagyva lóra pattantak s úgy menekültek. Pál őrsvezető utánuk. Kozma lóva egy éren sehogyan sem akart átugrani s míg a betyár azzal vesződött az őrsvezető közelükbe ért. Itt egyik lövése eltalálta

Erdélyit, mire a betyárok az éren gyalog átkelve futásnak eredtek. Közben az őrsvezető húsz töltenye elfogyott, ezért a közvetlen közel lévő tanyáról egy kétcsövű vadászfegyvert kért. Egy órán belül Pál őrsvezető utolérte őket, golyója ismét talált s Erdélyi felbukva megadta magát. Kozmát egy tehénistállóban fegyverezte le, majd mindkét betyárt összekötözve kocsin éjjel tizenegy órára visszavitte Tiszafüredre.

Őfelsége ezen ritka bátorságáért 1883 február 3-án kelt legfelsőbb elhatározásával Pál őrsvezetőnek a koronás ezüst érdemkeresztet adományozta.

Preszly Lóránd, "Pál Dániel őrsvezető", (kivonat), *A Csendőrség úttörői*, Budapest, Budapesti Hírlap nyomdája, 1926.

35.

SAVANYÓ JÓSKA ELFOGÁSA

Az 1880-as években a Bakony utolsó nagy és legendás betyárvezére Savanyó Jóska volt. Ez majd tíz éven keresztül veszélyeztette több megyében a közbiztonságot és vakmerő rablásairól híres lett. Kézrekerítésére több ízben bocsátottak ki országos körözést, de a Csendőrség felállítása előtt sehogyan se tudták kézrekeríteni. Végre 1884-ben a csendőrök fogták el, mely körülményt a következőképpen írja le a Keszthely című napilap 1884 május 11-i száma.

A zalaegerszegi csendőrparancsnoksághoz pár héttel ezelőtt titkos feljelentés érkezett, hogy Savanyó Józsi egy idő óta Tapolca vidékén tartózkodik. *Marssó Lőrinc* szakaszparancsnok azonnal intézkedett s a híres betyár nyomozását elrendelve, a nyomozás vezetésére Szopós István címzetes őrmestert Hoszni István csendőrrel Tapolcára küldte, akik Papp Lajos tapolcai őrsvezető, Grósz Károly és Böhm Samu tapolcai csendőrökkel a nyomozást azonnal megkezdték. Már mintegy két hét múlt el anélkül, hogy a hírhedt haramiavezér bűvőhelyét felfedezhették volna, azonban napról-napra új reményekkel kecsegtették magukat, mintegy előre örülve a jó fogásnak, amelyet a hírhedt rabló elfogásával tesznek.

Folyó hó 4-én végre sikerült megtudniok a rettegett cablófőnök búvóhelyét. A nevezett erdőség egy sűrű bozótosában a múlt vasárnap déli egy és két óra között lelték meg Savanyót, ki midőn a csendőröket észrevette, forgópisztolyához kapott, de azt nem használhatta, mert Grósz csendőr azonnal rívetette magát, Szopós őrmester és Papp őrsvezető pedig kezeit és torkát ragadták meg s a meglepetés pillanatában vadállati erőt kifejtő betyárt az ugyanazon pillanatban odaérkező Hoszni István és Bóhm Samu csendőrökkel egyetemben teljesen lelegyverezték és megláncolták. Pár perccel később fogták el a csendőrök Mogyorósi Imre kóborló pásztort is, aki a szentkúti erdőkerülőtől élelmet vitt Savanyó részére.

Savanyó Józsit és társát a csendőrparancsnokság távirati rendelkezésére folyó hó 5-én délután 5 órakor két csendőr fedezete alatt Zalaegerszegre szállították. (1)

Az elfogás napján megyegyűlés volt Zalaegerszegen. A csendőr szakaszparancsnok a hír vétele után a megyeházára sietett, ahol a régen várt jó hírt közölte az alispánnal, aki azt nagy vivátozás közben kihirdette s a megyegyűlést elnapolta. Az azon résztvevők jórésze odarendelte fogatát s a városhoz szekéren közeledő Savanyó Jóska elé hajtatott, aki így szokatlan "díszkisérettel" vonult be az egerszegi börtönbe. (2)

.....
(1) Zákonyi Ferenc, *A Gyöngyösi Csárda*, A Veszprém Megyei Tanács Idegenforgalmi Hivatalának Kiadványa, 1961.

(2) Vitéz Marssó Lőrinc csendőrezredes apjának személyes élménye alapján.

36. OROSZLÁN PALI

Városlődön született 1849-ben, róm. kat. vallású, nőtlen, juhászbojtár; középtermetű, intelligens, magas homlokú, értelmes arcú.

1872-ben, 23 éves korában már fegyházba került rablás és gyilkosság miatt. Emiatt halálra ítélték, de azt királyi kegye-

lemmel húsz évi súlyos börtönre változtatták, melyből tizenöt évet Illaván töltött. Jól viselvén magát a fegyházban, feltételes szabadságra akarták bocsátani, ezért a kishartai közvetítő intézetbe küldték, ahonnan azonban társaival 1887 július 31-én megszökött, 38 éves korában. Megszökése után Somogyban, sűrű egymásutánban, 1887 augusztus 8-tól szeptember 18-ig, követte el társaival a rablást.

Kishartától, a vele együtt szökött két társával, Renkó Kálmánnal és Szántó Istvánnal, minden valószínűség szerint Tolna megyén át jutottak Zalába, majd Somogyba, ahol hét év alatt nagy területeket kalandoztak be.

Hogy Oroszlán Palit hol, mikor és milyen körülmények között fogták el, arra nézve adataink nincsenek. Annyit az egyes iratok között talált rövid közlések után meg lehetett állapítani, hogy Oroszlán Paliékát állandóan 80-100 csendőr üldözte, tehát valószínűs hajtóvadászat volt ellenük, és valahol Oroszlánt és bandáját a csendőrök, valószínűleg Baksay Sándor keszthelyi csendőrbiztos vezetésével elfogták. Erről a Keszthely című hírlap X. évfolyamának 1887 szeptember 11-i 37. számában ezt írta:

Rablóhajjsza

Baksay Sándor m. kir. csendőr hadnagy vezetése alatt 95 csendőr a Zalavölgyén hajszát tart a rablókra.

Majd ugyanott a 38. számban:

Rablók, számra tizenhárman a pallini erdőben tartózkodnak.

Mindezekből tehát kiderül, hogy 1887 szeptember 11-én, illetőleg 18-án még nem fogták el Oroszlán Palit Baksay Sándor csendőrei, hanem csakis az utána következő napokban, esetleg hetekben.

Zákonyi Ferenc, *A Gyöngyösi Csárda*, A Veszprém Megyei Tanács Idegenforgalmi Hivatalának Kiadványa, 1961. 93-95. o.

Született 1849 június 9-én Zalaegerszegen. Római kat. vallású. Atyja — Ádám — iparos és később városgazda volt Zalaegerszegen. Hat gimnáziumi osztályt járt, mely után a győri tanítóképzőt igen jó eredménnyel végezte, hol tanítói oklevelet is szerzett. Az 1883. évben a Ludovika Akadémia tisztképző tanfolyamát jó eredménnyel végezte. 1883 május 29-én hadapróddá kinevezetvé, felvétetett próbaszolgálatra a m. kir. 3. számú csendőrpáncsnokság aradi szárnyához. Hadnaggyá 1883 november 1-én, főhadnaggyá 1890 május 1-én lépett elő.

Az 1887. évben Dunántúl garázdálkodó rablóbandák üldözése és megsemmisítése alkalmával tanúsított ügybuzgalma és eredménydús működéséért honvédelmi miniszteri elismerésben részesült. Az 1890. évben március 22-én kelt legfelsőbb elhatározással Őfelsége a közbiztonsági szolgálat terén tanúsított kiváló buzgalma és sikerdús működése elismeréséül a Ferenc József-rend lovagkeresztjével tüntette ki. 1893. évben július 30-án kelt legfelsőbb elhatározással egy hírhedt rablónak különösen nehéz viszonyok között kézítésében való elejtéséért a legfelsőbb megelégedés juttatott kifejezésre. Erről a kötelességű és vitézi tetről az 1894. évi Csendőrségi Zsebkönyv részletesen emlékezik meg.

Preszly Lóránd, *A Csendőrség úttörői*, Budapest: Budapesti Hírlap nyomdája, 1926, 186-187. oldal.

AZ 1903. ÉVI VII. TÖRVÉNY-CIKK
három új csendőrkerület felállításáról.

(Szentesítést nyert 1903. évi márczius 11-én. Kihirdettetett az Országos Törvénytár 1903. évi márczius 14-én kiadott 2. számában.)

1. §. Az 1881. évi III. t.-cz. alapján szervezett m. kir. csendőrség felügyeleti területe, az idézett törvény 2. szakaszának megváltoztatásával, kilencz csendőrkerületre osztatik be.

2. §. Az 1881. évi III. t.-cz. alapján szervezett hat csendőrkerület székhelye változatlanul marad; a jelen törvény értelmében felállítandó VII. kerület székhelyül Brassó, a VIII. kerület székhelyül Debreczen, végül a IX. kerület székhelyül Szombathely városok jelöltetnek ki.

3. §. A belügyminiszter felhatalmaztatik, hogy a csendőrkerületeknek az 1881. évi III. t.-cz. 2. szakaszában megállapított területi beosztását, az új csendőrkerületekre való tekintettel a közbiztonsági szolgálat érdekeinek megfelelően rendeletileg megváltoztathassa.

4. §. A VII. számú csendőrkerület az 1903. év folyamán állítandó fel s az ezzel járó költségek az 1903. évi állami költségvetés megfelelő címénél utólag számolandók el.

A VIII. és IX. számú csendőrkerületek a csendőrség létszámának fokozatos kiegészítésével kapcsolatosan állítandók fel s költségeik a belügyminisztérium rendes költségvetésébe veendőek fel.

5. §. E törvény életbeléptetési idejének megállapításával a belügyminiszter, végrehajtásával pedig a belügyi és honvédelmi miniszterek bizatnak meg.

AZ 1899. ÉVI XXIX. TÖRVÉNYCIKK

a budapesti m. kir. csendőrség egy részének elhelyezése céljából létesítendő laktanya és lovarda építkezési költségeinek fedezéséről.

Sentesítést nyert 1890 aug. 4-én. Kihirdettetett az O.T.-ban 1890 aug. 10-én.)

1. §. Felhatalmaztatik a belügyminiszter, hogy a Budapesten állomásozó m. kir. csendőrség egy részének elhelyezése céljából megfelelő laktanyát és lovardát építtessen.

2. §. A létesítendő csendőr-laktanyának 370.000 forintig terjedhető összes költségei az állami pénztári készletekből fedezendők és az állami költségvetés beruházási kiadásai között külön cím alatt számolandók el.

3. §. Jelen törvény kihirdetése napján lép életbe; végrehajtásával a belügy- és pénzügyminiszterek bizatnak meg.

BŰNÜGYI STATISZTIKA

*a csendőrségi területen 1907-ben előfordult
bűncselekményekről*

A büntett vagy vétség	Előfordult	Kiderítetlen	Kiderített
Hatóság vagy hatósági közeg elleni erőszak	1.384	2	1.382
Szemérem elleni cselekmény	833	1	832
Ember élete elleni cselekmény	3.303	53	3.250
Rablás vagy zsarolás	1.618	36	1.582
Gyújtogatás	13.090	2.784	10.306
Pénzhamisítás	429	10	419
Orgazdaság	4.672	2	4.670
Csalás	2.245	43	2.202
Okirathamisítás	749	5	744
Lopás	43.577	2.677	40.900
Összesen	71.900	5.613	66.287

JELVÉNYES KITÜNTETÉST KAPTAK*az 1907 október 1 és 1908 szeptember 30 közötti időszakban*

1. Kis Gergely járásőrmester a közbiztonsági szolgálatban kifejtett rendkívüli tevékenységéért arany érdemkeresztet;

2. Jónás András csendőr, címzetes őrsvezető életmentésért ezüst érdemkeresztet;

3. Kovács Bálint őrmester több rablást és emberölést elkövetett fegyveres banda elfogásáért koronás ezüst érdemkeresztet;

4. Bene Lajos járásőrmester vízáradáskor az élet- és vagyonmentés terén elért sikeres működéséért ezüst érdemkeresztet;

5. Baumholczer Dávid árvízveszély alkalmával tanúsított fáradhatatlan személy- és vagyonmentésért koronás ezüst érdemkeresztet;

6. Táborosi Sándor járásőrmester egy juháspásztor gyilkosainak kiderítéséért és elfogásáért koronás ezüst érdemkeresztet;

7. Kovács B. József járásőrmester fegyveres rablók elfogásáért és egy gyermekgyilkosság kiderítéséért koronás ezüst érdemkeresztet;

8. Baum József törzsőrmester két rablógyilkosság kiderítéséért és a tettesek elfogásáért koronás ezüst érdemkeresztet;

9. Schidt Henrik járásőrmester három gyilkosság tetteseinek kinyomozásáért és elfogásáért koronás ezüst érdemkeresztet;

10. Horovitz Sámuel törzsőrmester a közbiztonsági szolgálat és irodai ügykezelés terén elért kiváló eredményeiért koronás ezüst érdemkeresztet;

11. Székely Dénes c. őrsvezető vízből való életmentésért ezüst érdemkeresztet;

12. Takács Ernő csendőr egy betöréses lopás felfegyverzett tettesének elfogásáért másodosztályú vitézségi ezüst érmet;

13. Schmid Máté csendőr az öt lesállításból megsebesítő orrvadász elfogásáért ezüst érdemkeresztet;

14. Krajnyák József őrsvezető egy hároméves kisfiúnak égő istállóból való megmentéséért koronás ezüst érdemkeresztet;

15. Szücs János őrsvezető egy négy éves kisfiúnak az égő

házból való megmentéséért ezüst érdemkeresztet;

16. A hosszú időn át teljesített eredményes közbiztonsági szolgálatért nyolcvankilenc őrmester, törzsőrmester vagy járásőrmester a koronás ezüst érdemkeresztet; és végül

17. Öt magyar csendőr a bolgár érdemrend ezüst keresztjét és kilenc magyar csendőr a bolgár bronzérmét kapta meg szolgálatának elismeréséül.

"Kitüntetések", *A m. kir. Csendőrség Zsebkönyve, 1909*,
Budapest: Franklin Társulat nyomdája, 1909.

42.

C.S. ÉS KIR. CSENDŐRSÉG BOSZNIA-HERCEGOVINÁBAN

Törzs: Sarajevo.

Parancsnok: Gorica Tomocić János ezredes.

Szemlélsz.-törzstiszt: Pavellic Balázs őrnagy.

Portyázó csapat parancsnok: Cveticanin Emanuel őrnagy.

Szárnyparancsnokságok: Sarajevo, Travnik, Banjaluka, Bihac, D.-Tuzla, Mostar, Trebinje.

Szakaszparancsnokságok: Sarajevo, Kiseljak, Visegrad, Foca; Travnik, Jajce, Bugojno, Livno; Banjaluka, Dervent, Kostajnica; Bihac, Petrovac, Krupa; D.-Tuzla, Breka, Bjelina, Vlasenica; Mostar, Konjica, Nevesinje; Trebinje, Stolac, Gacko, Bilek.

Rendszeresített állomány: 3 törzstiszt, 12 I. és II. oszt. százados, 29 főhadnagy, 4 hadnagy, 8 kezelőtiszt, 50 őrmester, 152 őrsvezető, 1682 csendőr, összesen 48 tiszt, 1884 főnyi legénység.

Ehhez:

a. Állandó karhatalmi segédlet 900 fő.

b. Pandúr csapat, és pedig: 8 sedár, 5 podsedar, 6 buljubasa, 21 harambasa, 127 pandúr.

c. Zaptia tisztek, és pedig: 1 bimbasa (őrnagy), 3 jusbasa (százados), 3 mulazim (hadnagy).

d. Portyázó csapat: 6 szárny 100-100 fővel, összesen 600 fő,

ezek közt 200 csendőr és 400 önként jelentkező közös hadseregbeli katona.

A m. kir. Csendőrség Zsebkönyv Szerkesztő Bizottsága, *Zsebkönyv a m. kir. Csendőrség számára*, Budapest: a nyomda neve hiányzik, 1888.

43.

ALBÁNIA 150 MAGYAR CSENDŐRE

Albánia a balkáni háborúk után nemzetközi erők segítségével alakult önálló állammá. 1913-ban Montenegró ellenkezésével szemben biztosították az új kicsiny állam létét. És amikor Nikita, Montenegró hegyi főnöke zavart akart kelteni, Szkutariba a nemzetközi rendőrség központi csoportjaként százötven magyar csendőrt küldtek az új állam védelmére.

Ma, amikor Albániáról annyit beszélnek a kommunisták, elfelejtik megemlíteni, hogy Albánia megalakulásának, az alakulás rendjének védelmezői és a montenegrói gerillák elriasztói – sikeresen – magyar csendőrök voltak. Mondhatná valaki, hogy kicsiny és jelentéktelen epizód a történelemben. De egy kis nép védelme volt a támadóval szemben, és magyar emberek teljesítménye.

Nagymama elsárgult lapkivágatai között egy cikket is őrizget, amely a magyar csendőröknek erről a nemzetközi szerepléséről szól. A cikket 1913 májusában, ötven évvel ezelőtt írta az egyik korabeli újságíró. Abból valók a következő részletek:

“SZÁZÖTVEN CSENDŐR

Szkutariba levisznek százötven magyar csendőrt a szegedi kerületből. A kakastoll lemegy Szkutariba; kékes ragyogása ott rémüteti majd a turbulens montenegróiakat Európa nevében. Soha okosabbat Európa nem tehetett. Nem hiszem, hogy másutt a világon okosabb, intelligensebb és komolyabb embereket tudna mozgósítani Juszticia. Egész külön és érdekes kaszt. Marcona testűek és nagyszerű pszichológusok. Egy közülük felér

vaz detektívvél. Szükszavú, csöndes, komoly emberek. Az Alföld tudná megmondani, ahol a délibábos égbe belélibeg a kakastolluk és a tanyák országában a rendet tartják. S a hegyek világa tudná megmondani lenn Brassó körül, ahol fantasztikus harcokat vívnak oláh banditákkal, s ezer halálveszedelem közt viszik az igazságot. Lenn Szkutariban a nemzetközi csendőrségnek a virágai lesznek. Majd ők rendet tartanak abban a furcsa kis táncteremben. A monarchia egész bátran külpolitikai sikernek veheti azt, hogy kitolt előőrsei magyar csendőrök. Nikita packázhatott Európával. De próbáljon packázni a magyar csendőrrel”.

Katolikus Magyarok Vasárnapja, 1965. január 24.

44.

SEGÉLYEZÉSI ALAPÍTVÁNY

Az alapítvány neve: “Rokkant m. kir. csendőrlegénységi egyének s azok családtagjainak segélyezésére létesített Panajott Sándor-féle alapítvány.”

A fenti alapítvány törzsvagyona jelenleg:

A “Vegyes közlemények”, valamint a “Híven, becsülettel és vitézül” című művek kiadásából és egyesek adományaiból befolyt és takarékpénztárban elhelyezett 21.371 korona 05 fillérből és ennek időközi kamataiból, továbbá a Török Ferenc-féle jutalmazási és segélyezési alapítványnak eddigi segélyezési célokra szolgált, de abból kihasított és ezen alapítványhoz átcsatolt vagyonrészből származó 15.300 korona névértékű 4 %-os magyar koronajáradékkötvényből áll.

Ezen alapítványnak rendeltetése az, hogy kamataiból:

a. oly rokkant nyugdíjas m. kir. csendőrlegénységi egyének, kik a szolgálatképtelenségüket okozott és szolgálatteljesítésből kifolyólag szerzett súlyos betegség, sérülés vagy sebesülés következtében — mint bármi keresetre képtelenek — gyámlításra szorulnak, ha évi nyugdíjuk összege kisebb a legutóbb élvezett zsoldjuknál...

b. az a. alatt említett igényjogosultak elhalálozása után

azok nyomorban sanyálódó családtagjai, özvegyek és árvák, és végül

c. oly állandó nyugellátásban nem részesült volt csendőrlégénységi egyének, kik önhibájukon kívül annyira szánalmas helyzetbe jutottak, hogy mások ápolására, illetve segélyezésre szorulnak, — segélyben részesüljenek.

A segélyek összege legkevesebb 60 korona, s legfeljebb 200 korona lehet.

Segélyben egyugyanazon személy ismételten is részesülhet.

Kelt Budapesten, 1907. évi február hó 1-én.

"Alapító oklevél" (kivonat), *A m. kir. Csendőrség Zsebkönyve, 1908*, Budapest: Franklin Társulat nyomdája, 1908.

45.

A TÁBORI CSENDŐRSÉG EREDETE

A tábori csendőrség eredete azon korba nyúlik vissza, amikor a háború kimenetelét már nem pusztán a nyers testi erő döntötte el, hanem inkább a hadi műveleteknek pontos számításokon alapuló vezetése.

Már a középkor zsoldos hadainál a rend fenntartásáról külön közegek gondoskodtak, kiknek parancsnoka fosztogatások esetén a tettenért katonákat felakasztathatta, az enyhébb cselekményekért pedig büntetéseket szabhatott ki. A 18. században a rendfenntartó közegek hatalmát megnyirbálták s ettől kezdve ezek a tettenért bűnösöket csak botozással fenyíthették, minden más büntetést csupán az illető katona parancsnoka szabhatott ki.

A rendfenntartó közegek egyik legfontosabb feladata a hírszerzők felderítése és a csapattól való távoltartása volt. A törökök hadjárataik sikerét ugyanis főképpen az általuk jól megszervezett hírszerző szolgálatnak köszönhették, akik útmutatókul és kémekül igen jól fizetett katonaszökevényeket, hitehagyottakat és pénzért mindenféle szolgálatra kapható olyan egyéneket alkalmaztak, akik azt a vidéket, ahol a hadsereg

működött, jól ismerték, az ottani lakosság nyelvét beszélték, annak szokásairól és a nép hangulatáról tökéletesen tájékozva voltak.

A napóleoni hadjáratok a tábori rendészet fejlődésének is új irányt szabtak. Napóleon ugyanis felismerte a csendőrség hadműveleti területen való alkalmazhatóságát, ezért csendőreinek egy részét hadjárataiba is magával vitte, hol az nemcsak a hadsereg nyugalmit biztosította az esetleges felkelések ellen, de az ellenséges hírszerzőket is sikeresen távoltartotta. Különböző próbálkozások után az európai országok a hadrakelt sereg rendészeti feladatait — napóleoni mintára — a közbiztonsági szolgálatból behívott tábori csendőrségre bízták.

A m. kir. Csendőrség Zsebkönyv Szerkesztő Bizottsága,
A m. kir. Csendőrség Zsebkönyve, XIX. évfolyam, 1905,
Budapest: Franklin Társulat nyomdája, 1905.

46.

“D.D.” NYUG. CSENDŐR SZÁZADOS NAPLÓJÁBÓL

Az összeomlás napjaiban a debreceni csendőrkerületi parancsnoksághoz voltam beosztva. A tanácsköztársaság idején *Wolf* honvédtábornok, a debreceni állomásparancsnok volt a “katonatanács” elnöke. Mivel az elnöknek a rend fenntartására szakemberre volt szüksége és mert nekem csapatbeli beosztásom nem volt, engem rendeltek ki a csendőrségtől a katonatanácshoz.

Még meg se tudtam szervezni a mindenfelől összeverődött csendőrökből egy kisebb egységet, amikor jelentés érkezett, hogy Mikepércs községben egy lázadó tömeg a hatósági közegeket és csendőröket beszorította a faluházára. Azonnal befogattam egy kocsibe és egyedül kimentem a 4-5 kilométerre lévő Mikepércsre. Csendőr-századosi egyenruhám és nyugodt fellépésem tette lehetővé, hogy beengedtek a községházára. Egy órás beszéd és tárgyalás után teljes lett a béke és még a himnuszt is elénekeltük. Az őrsparancsnokot megdicsértem, hogy nem vesztette el a fejét és így nem került fegyverhasználatra sor.

Nemsokára jelentés érkezett, hogy Tiszadobon az Andrásy-kastélyt kirabolták. Ez tulajdonképpen múzeum volt, és a jószágigazgató állítása szerint olyan értékeket képviselt, amely elegendő lett volna Magyarország háborús adósságainak kiegyenlítésére. Az időközben megszervezett csendőrszakasszal azonnal kiszálltam a helyszínre. Szomorú látvány fogadott bennünket. A kastélyon kívül a grófi pince is fel volt törve. Az emberek — miután teleítették magukat — a pince padlóján elaludtak. Majd mások jöttek, kik szintén inni kezdtek, kik puskájukkal belelövöldöztek a hordókba. A bor kifolyt és az alvók belefulladtak a borba.

Olyan nagy volt a lopási vágy, hogy az egyik közeli falu másodbírája négyes fogattal érkezett és ezzel szállította haza az értékes bútorokat, edényeket és képeket. Csendőrök a Holt-Tiszából húztak ki Rembrandt-képeket, amelyeket a tolvaj bicskával vágott ki a keretből, mert ráájába tükröt helyezett. Mások a kertben lévő díszpávákat lövöldözték halomra és az előcsarnok falán lévő kitömött medvén gyakorolgatták cél-lövészeti képességüket.

47.

NEMZETŐRSÉG FELÁLLÍTÁSA HÓDMEZŐVÁSÁRHELYEN

A hadügyminiszter 1918 november 6-án kelt távirati rendeletének szövege Hódmezővásárhely polgármesteréhez a nemzetőrség felállítása tárgyában.

*A város polgármesterének! Felhívás Magyarország népéhez!
Katonák, munkások, polgárok!*

A nemzeti tanács megbízásából elrendelem, hogy a rend és közbiztonság fenntartására minden városban, nagy- és községben, az arra önként jelentkező hazafias elemekből nemzetőrség szervezendő. Ezen nemzetőrségbe minden — már otthon lévő katonatisztet is beleértve — testileg alkalmas munkás és polgár beléphet, de a nemzetőrség állománya sehol sem lépheti túl a helyi lakosság 5 százalékát. Az osztagok a helyi viszonyok szerint szakaszokba, századokba, illetve zászlóaljakra

tagozandók. Ezen nemzetőrség célja a közrend, valamint a magyon- és személybiztonság fenntartása. Szervezetileg a megfelelő rendőrséggel és tűzoltósággal egyesítendők és városokban a városi rendőrkapitánynak rendelendő alá. A nemzetőrség tagjai rendes foglalkozásukat folytathatják és csakis rövid begyakorlásra, készségi, járőrszolgálatra és őrszolgálatra lesznek megfelelő felváltással kötelezve. Karhatalmi célokra azonban az illető helység nemzetőrségének teljes létszámmal kell kivonulnia. Minden nemzetőr rendes polgári jövedelmén, fizetésén kívül napi harminc korona pótdíjban részesül, egyéb kedvezmények iránt később fogok intézkedni. Belépő tisztek rendes járandóságukon kívül napi negyven koronát kapnak. A viszonyok szerint negyven-ötven nemzetőr után egy-egy parancsnok tisztt vehető állományba, mint szakaszparancsnok. A magasabb kötelek számára tisztek külön számítandók. A személyi járandósággal felmerülő költségeket az állam fogja viselni. A megalakított nemzetőrsek a népkormányra felseküdnek, és hat hónapi kötelezettséget vállalnak. A szervezés befejezte és a létszám hozzám mielőbb bejelentendő.

 László Jenő, *A forradalom története Hódmezővásárhelyen*,
 Hódmezővásárhely, 1924.

48.

A SZOCIÁLDEMOKRATÁK ÉS KOMMUNISTÁK EGYESÜLÉSE

A gyűjtőfogházban történt megegyezés szövege

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a Kommunisták Magyarországi Pártja a mai napon közös vezetőségi ülésében a két párt teljes egyesülését határozta el.

Az egyesült új párt neve mindaddig, amíg a forradalmi Internacionálé nem dönt a párt végleges elnevezésében, a következő lesz: Magyarországi Szocialista Párt.

Az egyesülés azon az alapon történik, hogy a párt és a kormányhatalom vezetésében a két párt együttesen vesz részt.

A párt a proletáriátus nevében haladéktalanul átveszi az

egész hatalmat. A proletárság diktatúráját a munkás-, paraszt- és katonatanácsok gyakorolják. Éppen ezért természetesen véglegesen elejtődik a nemzetgyűlési választások terve.

Haladéktalanul megteremtendő a proletárság osztályhad-serege, amely a fegyvert teljesen kiveszi a burzsoázia kezéből.

A proletárság uralmának biztosítására és az ántánt imperializmusa ellen a legteljesebb és legbensőbb fegyveres és szellemi szövetség kötendő az oroszországi szovjet kormánnyal.

Budapest, 1919 március 21.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt

A Kommunisták Magyarországi Pártja

Weltner Jakab, *Az egység okmányai*, Budapest: A közoktatásügyi népbiztosság kiadása, 1919.

49.

A PROLETÁRDIKTATÚRA NÉPBIZTOSAI

1. Biro Dezső	a bűnvádi eljárás megszűnt
2. Czizmadia Sándor	a bűnvádi eljárás megszűnt
3. Horovitz Jenő	a bűnvádi eljárás megszűnt
4. Stepán Ágoston	a bűnvádi eljárás megszűnt
5. Alpári-Adler Gyula	megszökött
6. Bolgár Elek	megszökött
7. Bóhm Vilmos	megszökött
8. Dienes Sándor	megszökött
9. Erdélyi Mór	megszökött
10. Friedler Rezső	megszökött
11. Garbay Sándor	megszökött
12. Guth Antal dr.	megszökött
13. Hamburger Jenő dr.	megszökött
14. Hevesi Gyula	megszökött
15. Illés Artur	megszökött
16. Kondor Bernát	megszökött
17. Kun Béla	megszökött
18. Kunfi Zsigmond	megszökött
19. Landler Jenő dr.	megszökött

10. Ládai István dr.	megszökött
11. Lengyel Gyula	megszökött
12. Lukács György	megszökött
13. Pogány-Schwartz József	megszökött
14. Preusz Mór	megszökött
15. Rákosi-Róth Mátyás	megszökött
16. Rónai Zoltán dr.	megszökött
17. Seidler Ernő	megszökött
18. Szamuely Tibor	megszökött
19. Szántó-Schreiber Béla	megszökött
20. Székely Béla	megszökött
21. Varga Jenő	megszökött
22. Vágó-Weisz Béla	megszökött
23. Vince Sándor	megszökött
24. Mausz Rezső	1 évre és 6 hónapra ítélték
25. Hevesi Ákos	1 évre és 8 hónapra ítélték
26. Bajáki Ferenc	életfogytiglanra ítélték
27. Kalmár-Kohn Henrik	életfogytiglanra ítélték
28. Kelen-Klein József	életfogytiglanra ítélték
29. Nyisztor György	életfogytiglanra ítélték
30. Szabados-Freistadt S.	életfogytiglanra ítélték
31. Ágoston Péter	halálra ítélték
32. Bokányi Dezső	halálra ítélték
33. Dovcsák Antal	halálra ítélték
34. Haubrich József	halálra ítélték
35. Vántusz Károly	halálra ítélték

a Szovjetunióknak kiadták

Váry Albert koronaügyész helyettes, *A vörös uralom áldozatai Magyarországon*, Vác: A váci kir. országos fegyintézet könyvnyomdája, évszám hiányzik, III. rész.

50

A NÉPBIZTOSOK SZÁRMAZÁSA

A népbiztosság tagjainak származásáról Kosáry Domokos, a budapesti Eötvös Kollégium történelmi tanára, angol nyelven kiadott *Magyarország története* című könyvében a következőket írja:

A negyvenöt népbiztosból harminckettő volt zsidó, akik között a legvérszomjasabb volt Szamuelly. Más magasrangú pozíciókban a zsidók szintén nagy számmal voltak képviselve, ami erős antiszemitizmust idézett elő. A zsidóság nagy része azonban hű maradt az országhoz: többen a vörös terror áldozatául estek.

Kosáry Dominic G., *A History of Hungary*, Cleveland, Ohio, USA: The Benjamin Franklin Bibliophile Society, 1941.

("Besides, 32 of the 45 "people's commissars" were Jews, and these most sanguinary among them, like the sadist Szamuelly. In other high positions, their proportion was just as great, a fact which made anti-Semitism very strong and general. A great part of the assimilated Jewry however preserved its loyalty to the country, some of them falling victims to the Terror.") 388-389. oldal.

51.

FORRADALMI KATONAI TÖRVÉNYSZÉKEK

A vörös hadsereg fegyelmét sértő katonai büntettek felett forradalmi katonai törvényszékek ítélnék. A forradalmi katonai törvényszék eljárására nézve az 1919 március 26-án megjelent IV. számú rendeletében a forradalmi kormányzótanács a következőképpen intézkedik:

1. §. Forradalmi törvényszékek állítatnak fel a szükséghez képest.

2. §. A forradalmi törvényszék elnökből és két tagból áll. A forradalmi törvényszék elnökét és tagjait, úgyszintén a vádbiztost és a jegyzőkönyvvezetőt a forradalmi kormányzótanács nevezi ki. Ezek a megbízások nincsenek képesítéshez kötve.

3. §. Forradalmi törvényszék hatáskörébe az oly bűncselekmény miatt tartozik az eljárás, melyet a forradalmi kormányzótanács külön rendelettel oda utal.

1. §. A forradalmi törvényszék hatáskörébe tartozó ügyekben sem alakszerű nyomozó eljárásnak, sem vádirat benyújtásnak nincs helye. Az egész eljárás elejétől végig az együttülő forradalmi törvényszék előtt és ha lehet félbeszakítás nélkül folyik le. A terheltet elfogása után azonnal a forradalmi törvényszék elé kell állítani.

5. §. A vádbiztos kötelessége a tárgyaláshoz szükséges bizonyítékokat előteremteni, főleg a sértettet, a tanukat és a szakértőket közvetlenül megidézni vagy elővezetésük iránt intézkedni. A forradalmi törvényszék bármely órában és a szabad ég alatt is megtarthatja ülését.

6. §. A terhelt bárkit választhat védőjének. Ha a terhelt jogával nem él, vagy ha a választott védőt a tárgyalásra meghívni azonnal lehetetlen, a bíróság bárkit hivatalból kirendelhet védőnek.

7. §. A forradalmi törvényszék előtt a tárgyalás azzal kezdődik, hogy a vádbiztos a terhelt ellen fennforgó tényeket előadja. A bizonyító eljárás befejeztével a vádbiztos annak eredményét kifejti és indítványát megteszi. Erre a terhelt és védője felel és ha a vádbiztos még válaszol, az utolsó felszólalás joga mindig a terheltet és védőjét illeti.

8. §. A tárgyalás befejeztével a forradalmi törvényszék zárt tanácskozás után határoz. A bűnösség kérdésében a határozás titkos szavazással történik. Halálbüntetést csak az elnök és a tagok egyhangú határozatával lehet kiszabni. Az ítéletet rövid indokolással együtt azonnal írásba kell foglalni.

9. §. A forradalmi törvényszék határozata ellen fellebbezvitelnek vagy másféle perorvoslatnak helye nincs. Az elítélt érdekében bárki által előterjesztett kegyelmi kérelemnek nincs felfüggesztő hatálya a végrehajtásra.

10. §. A forradalmi törvényszék által kiszabott büntetéseket az ítélet kihirdetése után azonnal végre kell hajtani.

.....

Breit József, *A magyarországi 1918/19. évi forradalmi mozgalmak és a vörösháború története*, Budapest: Grill Károly Könykiadóvállalata, 1929.

A forradalmi kormányzótanács, mely e pillanatban nemcsak Magyarország proletáriátusának, hanem a világ összes elnyomottainak érdekeit képviseli, megbízott azzal, hogy úgy a fronton, mint a front mögött a rendet és fegyelmet biztosítsam. Feladatom megvalósítására rendelkezésemre áll minden eszköz és én élni is kívánok ezekkel az eszközökkel, ha ennek szükségessége merülne fel.

Nem hinném, hogy ez eszközöket a keleti hadsereg katonáival szemben alkalmazni kényszerülve lennék, mert meg vagyok győződve arról, hogy a hadseregnek minden katonája át van hatva attól a tudattól, hogy a proletáriátus hatalma és ezzel együtt a proletáriátus egész léte, jövődő boldogsága veszélyben forog és ennek a veszélynek elhárítása érdekében a magyarországi proletár Vörös Hadsereg minden katonájának készen kell állnia a legnagyobb áldozatokra, még ha vérebe és életébe kerülne is. A Vörös Hadsereg katonái proletárkötelességüknek csak akkor tehetnek eleget, ha öntudatos forradalmi fegyelem kovácsolja acélkeménnyé, áttörhetetlen falanxszá sorainkat, melyről vissza kell pattannia minden támadásnak, a szövetkezett nemzetközi ellenforradalom minden kísérletének.

A proletáriátus osztályellenségeihez, a burzsoáziához nem fordulok semmiféle kérelemmel, csak azt szeretném, ha ezeket a szavakat vésné emlékezetébe: aki a proletáriátus hatalma ellen emeli fel a kezét, aki nyílt vagy rejtett úton ellenforradalmat szít, vagy elősegít, illetve elhallgat, aki a Forradalmi Kormányzótanács és hadseregfőparancsnokság minden rendelkezését végre nem hajtja, az a saját halálos ítéletét írja alá. Az ítélet végrehajtása a mi feladatunk.

Én a rend fenntartására, minden ellenforradalmi megmukkanás csírájában való elfojtására nem fogok visszarettenni semmiféle eszköztől.

Szolnok, 1919 április 23.

Szamuely Tibor s.k.,
a keleti hadsereg rögtönítelő
törvényszékének elnöke

.....

Brait József, *A magyarországi 1918/19. évi forradalmi*

53.

SZAMUELY JELLEME

A kalocsai kir. ügyészség 1921 szeptember 26-án kelt 1921. H. I. N. 82. számú jelentése és a budapesti kir. büntetőtörvényszék 1920 május 4-én kelt Bkgy. 2234/5/1920 számú ítélete szerint a Duna-Tisza közti ellenforradalom hírére a vörösök csapatokat küldtek annak leverésére. Solt előtt az ellenforradalmárok a síneket felszedték, így Szamuely és terroristái autókön mentek be Soltra. A község előtt egy parasztszekérrel találkozott, melyen két paraszt volt. Szamuely kérdésére azt felelték, hogy "terepet vizsgálnak, fehérek." Erre az egyiket Szamuely, a másikat Kálmán nevű terrorista főbelőtte, Sturz terrorista pedig az árokba gurította őket. Egy másik parasztot, ki Szamuely autója előtt átszaladt, Szamuely azonnal agyonlővetett.

Mikor Szamuelyék autókön Soltra bevonultak, gépfegyverrel lőtték a menekülő embereket. Nyolc embert lőttek agyon az utcákön. Szamuely Jászfalusy Károly főjegyzőt és három társát, kik az ellenforradalom vezetői voltak, azonnal halálra ítélte s felakasztatta őket a községháza előtti fákra. A jegyző felesége, aki kilencedik hónapos másállapotban volt, könyörgött Szamuelynek, kegyelmezzen az urának. Szamuely azt ígérte, hogy levéteti urát a kötélről, ha a felesége kihúzza alóla a zsámolyt. Szegény asszony hitt neki, kihúzta férje alól a zsámolyt s könyörgött, hogy vágják le férjét a kötélről. Szamuely kinevette, mire az asszony csaknem őrülden összeesett.

.....

Váry Albert, *A vörös uralom áldozatai Magyarországon*,
Vác: Az országos fegyintézet könyvnyomdája, I. rész.

A BELÜGYI NÉPBIZTOS 1. B. N. SZÁMÚ RENDELETE

1. §. A Magyar Tanácsköztársaság belső rendjének megalapozása és fenntartása a Vörös Őrség feladata. A Vörös Őrség egyben a Vörös Hadseregnek kiegészítő részét képezi és tagjai bármikor hadiszolgálatra rendelhetők, illetve a Vörös Hadseregbe áthelyezhetők. Az Őrszemélyzet azon tagjai, akik még harctéren nem voltak és arcvonali szolgálatra alkalmasak, hadiszolgálatra elsősorban osztatnak be. A Vörös Őrség felállításával egyidejűen az összes rendőri vonatkozással bíró karhatalmi alakulatok megszűnnek.

2. §. A Vörös Őrség közvetlenül a belügyi népbiztos alá van rendelve. A Vörös Őrség szervezete: A./ Városi parancsnokságok; B./ vármegyei — kerületi — parancsnokságok, ennek alárendelten járási parancsnokságok és községi kirendeltségek; C./ a belügyi népbiztosság Vörös Őrségének központi osztálya.

3. §. A Vörös Őrség személyzete: 1. Őrszemélyzet; 2. irányító személyzet; 3. egészségügyi és egyéb alkalmazottak.

4. §. A Vörös Őrség parancsnokait és egyéb alkalmazottait az őrszemélyzetten kívül a belügyi népbiztos nevezi ki. A Vörös Őrség őrszemélyzetének tagjait a belügyi népbiztos által kijelölt bizottság veszi fel. Minden raj és szakasz maga választja parancsnokait.

5. §. A Vörös Őrség parancsnokai lehetően a proletárság katonai tapasztalatokkal rendelkező elemeiből kerüljenek ki. Magasabb parancsnokok csak kellő elbírálás után nevezhetők ki. Ebből a célból egy bizottság alakítandó, amely a belügyi népbiztosság, a munkás- és katonatanács és a Magyar Szocialista Párt egy-egy kiküldöttjéből áll. A Vörös Őrség szolgálatra jelentkező volt tisztek — tényleges, tartalékos tisztek és tisztvizsgás egyévi önkéntesek — jegyzékét a sajtó útján nyolc napon át állandóan közzemlére kell tenni. A jelentkezés napjától számított egy héten belül a jelentkezők egyéniségére, múltjára és politikai megbízhatóságára bárki megteheti észrevételeit a bizottságnál, mely ezeket az észrevételeket felülvizsgálja és a belügyi népbiztossághoz jelenti.

6. §. A proletárság soraiból kikerülő parancsnokok számának érdekében, valamint a kinevezett személyzet és alkal-

mazottak, parancsnokok és örök forradalmi iskoláztatása céljából a belügyi népbiztos külön tanfolyamok felállításáról gondoskodik.

7. §. Ellenforradalmi és politikai üzemek meggátlására a Vörös Őrség központi osztályában központi nyomozó szervezet állítatik fel politikailag megbízható szervezett munkásokból. Országos jelentőséggel bíró bűnesetek sikeres felderítése végett bünyői központi nyomozószervezet állítatik fel.

8. §. A Vörös Őrség őrszemélyzetének javadalmazása a Vörös Hadseregével azonos. Élelmezés helyett a megállapított valtságösszeg fizettetik ki. A parancsnokok és egyéb alkalmazottak illetménye a kormányzótanács által országosan és egységesen megállapítandó javadalmazással azonos.

9. §. A jelenlegi karhatalmi alakulatok egész személyzete rendelkezési állományba helyeztetik, ezeknek illetményei 1919 április hónapra a jelenlegi szabályok szerint utalványozandók; az alkalmazottak jelentkezetteknek tekintetnek és átvételüknél a jelen rendelet szabályai mérvadók. A szükséges létszám toborzás útján lehetően a szervezett munkásság köréből biztosítandó, akiknél a testi alkalmasságon kívül főleg a rátermettség mérvadó.

Budapest, 1919 március 26.

Lander s.k.

Vágó s.k.

belügyi népbiztosok

.....
Megjelent a *Tanácsköztársaság* című hivatalos közlöny 1919 március 30-án kiadott 5. számában.

55.

A PROLETÁRDIKTATÚRA CSENDŐR-ÁLDOZATAI

1. Az egri kir. ügyészség 1920 szeptember 2-án kelt 1920 Eln. 1/8 számú jelentése szerint Bereczky Dávid nőtlen csendőrőrmester Feldebrőn, a kommunizmus bukása után, 1919 augusztus 13-án este Lukács Imre feldebrői lakost, direktóriumi elnököt akarta elfogni. Miközben annak lakását kutatta, Lukács rálőtt és Bereczky holtan esett össze. A gyanúsított megszökött.

2. A m. kir. debreceni csendőrkerületi parancsnokság jelentése szerint rutén nemzetiségű kommunisták 1919 április 21-én a németmokrai őr járőrét Herincsi községben le akarták fegyverezni és ezért a tömeg megtámadta őket. Egy lövés Uzsvai László csendőr őrmestert halálra sebezte. Nevezett a huszti kórházba szállítás közben Iza községben meghalt.

3. A budapesti kir. büntetőtörvényszék 1920 május 4-én kelt B. Kgy. 2234/5/1920 és B. Kgy. 5744/1920 számú ítélete, valamint a soproni kir. törvényszék 1919 november 24-én kelt B. 1712/9/1919 számú ítélete szerint 1919 június elején a vasúti sztrájkjal kapcsolatban egész Sopron megyében ellenforradalom ütött ki. Pintér Pár csendőr járásőrmester javaslatára Kapuváron is nagy népgyűlés volt a diktatúra ellen. Másnap, június 8-án, pünkösd vasárnapján megérkezett Szamuely embereivel. Mintegy negyven ellenforradalmárt fogdostak össze. Szamuely az átadott jegyzékben felsorolt egyéneket homlokra szegzett pisztollyal történt kihallgatás után halálra ítélte. Az elítélteket a Főtéren, a templom előtt lévő akácfára akasztották fel. Pintér járásőrmester kötele leszakadt, mire ez kegyelmet kért, de újra nyakára tették a kötelet mire az a néphez fordult: "Testvérek, bosszújátok meg!" Pintért halálküzdelem közben a terroristák rohamkésekkel össze-vissza szurkálták. A kivégzés, Szamuely parancsára, kis gyermekei szemeláttára történt. A gyilkosságot Kálmán József 20 éves, róm. kat. lakatos-segéd, terrorista; Gáspár József 19 éves izr., budapesti vasesztergályos-segéd, Lenin-fiú; Gerlei Géza; Krejcsovics N. és Benyó József terroristák követték el. Gáspár Józsefet és Kálmán Józsefet a bíróság 15-15 évi fegyházra ítélte, a többiek megszöktek.

4. A szegedi kir. ügyészség 1920 augusztus 3-án kelt 1920 Eln. 1 A/14 számú jelentése és a szolnoki kir. törvényszék 1921 november 13-án kelt 3345/II/921 számú ítélete szerint Sütő Mihály csendőr, szelevényi lakost Csongrád és Szelevény között 1919 május 1-én Bereczki Sándor 24 éves, ref. vöröskatona agyonlőtte. A gyilkosságot Sarró Sámuel 36 éves, ref., hódmezővásárhelyi kőműves, századparancsnok rendelte el ellenforradalmi magatartás címén. Bereczki Sándort nyolc évi fegyházra, Sarró Sámuel halálra ítélték, de ez utóbbit kiadták a Szovjetuniónak.

5. A kecskeméti kir. törvényszék 1919 december 20-án kelt B. 1881/20/1919 számú ítélete szerint a budapesti terroristák 1919 május 5-én lefegyverezték a kecskeméti csendőröket, mert megbizhatatlannak tartották őket. Vén András Székelyföldről menekült csendőr felügyelő a vasúti vonal mentén menekült az ut üldöző terroristák elől, amikor Katona József vöröskatonába belélt, majd elfogta. A terroristák ütlegetve vitték az erősen sebzett csendőrt a luteránus temetőbe, ahol csizmáját lehúzták, majd agyonlőtték és bedobták egy gödörbe. Katona Józsefet a bíróság tíz évi fegyházra ítélte.

6. Kisvárdán 1919 március 27-én kelt csendőrségi gyászjelentés szerint a sátoraljaújhelyi direktórium Kamuty Lajos csendőr főhadnagynak ellenforradalmi magatartása miatt letartóztatását rendelte el. Kamuty főhadnagy letartóztatása közben agyonlőtte magát.

7. A szolnoki kir. ügyészség 1920 november 12-én kelt 1920 Eln. 60/103/8 számú jelentése szerint Sipos András 48 éves csendőr őrmestert. Mezőtúron 1919 július 23-án ismeretlen vörös terroristák ellenforradalmi magatartása miatt agyonlőtték.

8. A szekszárdi kir. ügyészség 1922 január 19-én kelt 1921 Eln. 1 A./49 számú jelentése szerint az 1919 júniusi ellenforradalom idején Paksról a direktórium és a vörös őrség egy része megszökött. Bakonyi András 49 éves csendőr járásőrmester és Csala Bálint 32 éves csendőr őrmester a lakosság védelmére a polgárokból védőrséget szervezett. Erre 1919 június 24-én Szekesfehérvárról egy vörös katonai egység érkezett Paksra, mely az ellenforradalmárokat összefogdosta. Aranyos György és Fanczos Vendel vésztörvényszéke a két csendőr őrmestert halálra ítélte. Az áldozatokat előbb rettenetesen megkínózták s nem engedték meg azt sem, hogy övéiktől elbúcsúzzanak. Agyonlövésük után holttesteiket a kövezeten hagyták közszemlére kitéve. A községre kétmillió korona hadisarcot vetettek ki. A kivégzést vörös katonák hajtották végre június 26-án.

9. A veszprémi kir. törvényszék 1920 szeptember 11-én kelt B. 1331/12/1920 számú ítélete szerint Németh László és Csikós Imre vörösőrök az 1919 június 26 és 27 közti éjjelen Pápán, a kocsin haladó Márton György csendőr tiszthelyettest ellen-

forradalmárság gyanúja alapján lelőtték. Mindkettőt két-két évi börtönre ítélték.

10. A budapesti kir. büntetőtörvényszék 1920 május 18-án kelt Kgy. 2860/4/1920 és az 1920 május 4-én kelt Bkgy. 2234/5/1920, 2145/1920, 597/1920 és 2860/1920 számú ítéletei szerint Szamuely Tibor 27 éves, izr., népbiztos, 1919 április 20-án terroristáival Püspökladányba ment "halálvonatán." Ott Pongrácz Aladár csendőr századost, Tóth Ferenc járásörmestert, Ferenc András járásörmestert és Jakab Pál örmestert, mert a berettyóújfalusi vörösrőket lefegyverezték, — Szamuely Tibor — Gál Mózes 26 éves, izr., joghallgató, dandárparancsnok utasításai alapján — ellenforradalmárság gyanúja címén halálra ítélte és kivégeztette. A kivégzést a temetőben Kohn-Kerekes Árpád és terrorista társai hajtották végre. A terroristák az áldozatokat kirabolták, Pongrácz aranyóráját és gyűrűjét elvették, csak kis imádságos könyvét hagyták nála; azt mondták: "Ezt most már használhatja." Pongrácz a terroristáknak azt a kívánságát, hogy őket elvtársaknak szólítsa, határozottan visszautasította s azt mondta nekik: "Nem voltam, nem vagyok és nem is leszek elvtárs; úr voltam s úgy is halok meg." A gyilkosságot Kohn-Kerekes Árpád, Janovics János, Kálmán József, Jónás Gyula és Thuránszky Ödön hajtották végre, amiért a bíróság Kohn-Kerekest és Jónást halálra ítélte és kivégeztette, Kálmánt tizenöt, Janovicsot tizenkét évi fegyházra ítélte. A többiek megszöktek.

11. A pestvidéki kir. törvényszék 1920 május 6-án kelt B. VV. 1749/II/1920 számú ítélete szerint 1919 június 20-án Budapestről Czwick János parancsnokságával vörös zászlóalj érkezett Ráckevére, ahol az ellenforradalomban való részesség gyanúja miatt többeket elfogtak, így Szűcs István kiskgazdát, Paulheim Elek volt katonatisztet és Dékány Benedek csendőr tiszttheylytest, akiket a forradalmi törvényszék Kertész Mór 46 éves izr., géplakatos, elnöklésével minden bizonyíték nélkül halálra ítélte és kivégeztetett. A többi halálra nem ítélte vádlottnak végig kellett nézni ártatlan társaik kivégzését. Minthogy Paulheim a lövések után még élt, Czwick hozzálépett és forgópisztolyából belelőtt azzal a kijelentéssel, hogy "a kutya még kiheverhetné." Az ügyből kifolyólag Kertész Mórt, Szladek Rezsőt és Czwick

Értekezést halálra ítélték és kivégezték.

12. A sátoraljaújhelyi kir. törvényszék 1920 július 15-én kelt B. 1799/1920 számú ítélete szerint Talpas Ferenc és Zsedei Károly budapesti kiküldött kommunista agitátorok gyűlést tartottak tartani Szatmárcsékén. A községi jegyző a gyűlést nem engedélyezte, Körmenyi Elek csendőr őrsparancsnok a két kiküldöttet letartóztatta és átkíserte Fehérgyarmatra, ahol a fosztogató szabadon bocsátotta őket. Talpas ezt jelentette a beregszászi direktóriumnak, amely terrorkülönítményt küldött ki a csendőrök ártalmatlanná tételére. A különítmény megkapta a csendőrlaktanyát, ahol Körmenyi Elek őrsparancsnok, Borbély Károly őrmester és Rákosi Simon csendőr eltorlaszolták magukat. Mikor egy kézigránát az ablakon át berepült a szobába és megsebesítette a csendőröket, ezek megakarták adni magukat. Amint Körmenyi az ablakból ezt közölni akarta velük, agyonlőtték. Borbélyt, amint kiment az ajtón, agyonszúrták, Rákosit súlyosan fejbeverték, a sátoraljaújhelyi forradalmi törvényszéken pedig utóbb tizenöt évi kényszermunkára ítélték.

13. A szolnoki kir. ügyészség 1921 november 12-én kelt 1920 Eln. 60/103/8 számú jelentése és a budapesti kir. büntetőtörvényszék 1920 május 4-én kelt Bkgy. 2234/5/1920 számú ítélete szerint Szolnokon a vörös csapatok megrohanták a csendőrlaktanyát, ahol Sztankovics Sándor csendőr tiszthelyettes, valamint Torday Lajos és Osbáth Gyula csendőr őrmestereket agyonlőtték.

14. A miskolci kir. ügyészség 11691/1919 K.ü. számú vádindítványa szerint a rudolftelepi bányamunkások haragudtak Göllén József csendőr őrmesterre...Szuhakállón, 1919 május 23-án Balogh Sándor a vele barátságosan kezefogó s tőle gyanútlanul búcsúzó Göllén után fordult s hátulról agyonlőtte.

15. A pestvidéki kir. ügyészség 1920 Eln. 1.A. 66/179 számú jelentése és a pestvidéki kir. törvényszék 1920 november 30-án kelt B. VIII 5327/1919 számú ítélete szerint Tápiószelén, Tápióbicskén és környékén 1919 május első napjaiban a románok elől hátráló vörösök fosztogatni kezdtek. Amikor erről Trupolai János csendőr őrmester tudomást szerzett, Tápióbicske

lakosainak védelmére polgárőrséget szervezett s a rabló vörösöket lefegyverezték. Erre Höpfner István 32 éves kereskedő, ág.h.ev., vörös ezredparancsnok és Bienenstock Ármin 31 éves, izr., budapesti vasmunkás, politikai megbízott egy vörös csapattal megtámadta a polgárőrséget, miközben Domonkos Imre csendőr őrmester elesett, majd Trupolait elfogták és egy vöröskatona agyonlőtte. A letartóztatott polgárok közt volt Pozsgai Sándor gazdálkodó is, aki a vörösök előtt kiköpött, ezért Höpfner és Bienenstock halálra ítélte és rögtön kivégeztette.

16. A szolnoki kir. ügyészség 1920 október 21-én kelt El. 60/93 számú jelentése szerint Megyery Antal csendőr őrmester 1919 május 2-án polgárőrök segítségével lefegyverezte a Tiszavárkonyban állomásozó vörös tűzéreket. Ezért a csendőr őrmestert elfogták és folytonos ütlegetések között a községházára vitték, ahol Smuck vörös ezredparancsnok elnöklete alatt megalakult vésztörvényszék halálra ítélte. Mikor Megyery súlyos bántalmazások közben vizet kért, sőt akartak a szájába tömni. A kivégzésre alkalmas helyet maga Megyery választotta ki. Egyik vörös katona a kivégzés előtt be akarta kötni a szemét, de Megyery nem engedte, azt mondta: "Gazemberektől semmiféle kegyelem nem kell; éljen a haza." A fegyverek eldőrdültek s Megyery csendőr őrmester holtan esett össze.

Megjegyzés: Dr. Váry részletesen leírta Fery Oszkár altábornagy, Menkina János és Borhy Sándor alezredek meggyilkolását is.

.....

Váry Albert, *A vörös uralom áldozatai Magyarországon*, Vác: Az országos fegyintézet könyvnyomdája, évszám nincs.

56.

A PÜSPÖKLADÁNYI CSENDŐR TRAGÉDIA

1919 április eleje volt, amikor Kratochvill altábornagy parancsnokságával a székely hadosztály Csucsánál az előnyomuló román katonák ellen harcban állt. Abban az időben Csucsáig Kun Béla uralma alatt állt az ország. Nekem a székely

hadosztálynál volt egy megbízatásom, honnan Nagyváradon át tértem vissza Debrecenbe. Nagyvárad már szabad várossá volt nyilvánítva, a tornyokon és nagyobb házakon fehér zászlók lobogtak. Ott vonatra, pontosabban egyik marhaszállító vagonba szálltam. E vonattal több csendőr-család utazott a bizonytalanságba, akiket Nagyváradról üritettek ki. A csendőroket előzőleg bekényszerítették a Vörös Órségbe. Rendfokozati jelvényt senki sem viselt, én sem. Püspökladányban a vonat sokáig vesztegelt. Ott hozzám jött egy idősebb csendőr és felve előmutatott egy kis papírcsomagot, amiben a Károlyi-kormány által adományozott aranyrozettái voltak. Megkérdezett, hogy azokat felvarrhatja-e már? Én azt tanácsoltam neki, hogy óvatosnak kell lenni, várjon még azzal, mert nem tudhatjuk, hogy mi van mögöttünk, hiszen még csak Nagyvárad szabad. A vonatvezető már indulást jelzett. A vonat mentén több csendőr-asszony szaladgált kétségbeesve, akik férjeiket keresték. Megnyugtattam őket, hogy csak szálljanak fel, ha a férjük le is marad, majd a következő szerelvénnel utánuk megy. A vonat elindult anélkül, hogy a hiányzók visszatértek volna.

Később derült ki, hogy tanácsom dacára, a vonatban többen felvarrták a rozettákat. Vesztükre, mert ezeket a püspökladányi állomáson lévő terroristák leszállították és a rozetták miatt ellenforradalmároknak minősítve őket, a temetőben valamennyit agyonlőtték. Pár nap múlva Debrecenben voltak a románok, ahol a többiek, akik nem siették el a dolgot, veszély nélkül varrhatták fel rendfokozati jelvényeiket.

.....
 Pintér Aladár, szkv. csendőr ezredes, "Csendőrhistóriák".
Egyesületi Értesítő, Cleveland, Ohio, USA: A Magyar Csendőroök Családi Közössége, 1973, december, 48. szám.

57.

A SZOVJETUNIÓNÁK KIADOTT KOMMUNISTÁK ELSŐ CSOPORTJA

Valamikor 1921 őszén megérkezett a várva várt hír, hogy az első csere Rigában megtörtént. A magyar börtönből kikerült kommunista foglyok megérkeztek, és elindultak Rigából Moszkvába.

Csoport csoportot követve, így jöttek meg 1922-től egész 1925-ig a Horthy bírósága által elítélt foglyok. A halálra vagy életfogytiglanra ítélt népbiztosok: Bokány Dezső, Kelen József, Hamburger Jenő, Nyisztor György, Varjas Sándor és mások; Mosolygó Antal, Hajdu Pál, Balogh Lajos, Bogár Ignác, Diósy Pál, Paksi József, Magyar Lajos, Sipos Erzs, Timár Szeréna, Kiss Miklós, Csordás bácsi, Rabinovics József, Jancsik Ferenc, Boross László, Szikra Gyula, Fonyó Sári, Berzeviczy Gizella, Berena Anna, Bajáki Ferenc, Biermann István, Matuzsán, Matejka János, Romhányi Margit, Jankovits, Czóbel Ernő, Hikádé Aladár, Landler Ernő, Bogdány Simon, Simonné Rózsi, Vitéz, Nagy Sándor, Pálinkás Erzsébet, Pálinkás Árpád, Katona György és még mennyien, összesen több mint ötszáz, Horthy-börtönből kiragadott magyar fogoly.

.....
Kun Béláné, *Kun Béla*, Budapest: Magvető, 1966.

58.

A TILTOTT SZOLGÁLATOK

Különösen tilos volt a csendőrt igénybe venni:

- a. magántermészetű vagy személyes szolgálatra;
- b. közönséges testi munkára, kivéve a szolgálat, a kiképzés, a laktanyarend vagy a csendőrség belső gazdálkodása érdekében szükséges ilyen munkákra;
- c. betegek vagy elmebetegek kísérésére, háztartási cseléd-szökevényeknek és iparostanoncoknak helyben való elővezetésére;
- d. polgári hatóságoknál teljesítendő irodai, küldönc- vagy ügyeleti szolgálatra, polgári bíróságok és hatóságok ügyiratainak, idézéseinek kézbesítésére, hivatalos rendelkezések kihirdetésére és olyan összeírásokra, amelyek nem valamely kivételes fontosságú rendészeti vagy közbiztonsági adatgyűjtésre vonatkoznak;
- e. cselédek és munkások társadalombiztosító bejelentési ügyeinek ellenőrzésére;
- f. letartóztatási intézetekben foglyoknak állandó vagy hu-

zamosabb ideig tartó őrzésére;

g. színházi, mozgófénykép- vagy más előadásokon, továbbá tanmulatságokon rendszeres ügyeleti szolgálat teljesítésére;

h. politikai gyűléseknek a hatóság képviselőjében való ellenőrzésére;

i. vám- és egyedárúsági vagy jövedéki és börtörvényekbe utköző cselekmények nyomozására, tettenérés esetét kivéve; egyéneknek, cégeknek vagy vállalatoknak jövedéki szempontból való ellenőrzésére;

j. gypmestereknek kísérésére munkásoknak munka közben való felügyeletére, kéjनोंnek orvosi vizsgálatra való előállítása;

k. bármilyen gyűjtésre, árusításra, nyomtatványok vagy más cikkek terjesztésére, továbbá ilyeneknél közvetlen vagy közvetett közreműködésre.

Ezeket a tennivalókat a csendőr saját kezdeményezéséből sem végezhetette.

.....
M. kir. belügyminisztérium, *Szervezeti és szolgálati utasítás a m. kir. Csendőrség számára*, Budapest: Stádium Sajtóvállalat, 1941.

59.

A CSENDŐRSÉG SZOLGÁLATI FELADATAI

A csendőr, illetve az őrsparancsnokság a következő szolgálati feladatokat végezte:

1. Működési területének állandó portyázása által a büntetendő cselekmények elkövetését megakadályozta;

2. Elkövetett büntetendő cselekmények felől tudomást szerezve azok tetteseit kinyomozta és az illetékes bírósághoz vagy hatósághoz feljelentette, illetve átadta;

3. Az államra és a közbiztonságra veszélyes, gyanús vagy rendőri felügyelet alá helyezett egyéneket, a külföldieket és a gyanús idegeneket megfigyelte és ellenőrizte, szükség esetén velük szemben eljárta; gyanús helyiségeket megfigyelt és ellenőrzött;

4. Nyomozott és körözött egyének után puhatolt, s megtalálás esetében velük a nyomozólevél, elfogatóparancs vagy körözés rendelkezése szerint járt el;

5. Állami és társadalmi rend, vallás elleni, nemzetiségi, munkás- és egyéb társadalmi mozgalmakat figyelemmel kísért, észleleteiről jelentést tett, sürgős esetekben közbelépett;

6. Nemzetvédelmi szempontból megfigyeléseket végzett és észleleteiről az előljáró parancsnokságot és az illetékes közigazgatási hatóságot tájékoztatta;

7. Elemi csapások, balesetek, ragályos betegségek és más közveszélyek esetében segínyt nyújtott;

8. Népgyűlések, népcsoportosulások alkalmával a rendet fenntartotta, a nem engedélyezett népgyűléseket feloszlatta;

9. A bíróság, az ügyészség vagy más illetékes hatóság felhívására vagy megkeresésére nyomozó cselekményeket, továbbá elfogásokat és elővezetéseket foganatosított;

10. Nyilvános közlekedési eszközökön és vonalakon a forgalom zavartalanságát biztosította;

11. Az illetékes katonai és polgári hatóságok és hatósági személyek felhívására vagy megkeresésére karhatalmi segínyt nyújtott;

12. Utasokat és szállítmányokat kísérés által biztosított;

13. A községi éjjeli őrköt, illetőleg a hatóság által felállított polgári őrköt ellenőrizte, az utóbbiakat azonban csak külön felhívásra;

14. Züllésnek indult vagy erkölcsi romlásnak kitett gyermekek és fiatalok környezetét megfigyelte, életviszonyaik felől tájékozást szerzett és erről az illetékes hatóságnak jelentést tett;

15. A közbiztonságra vonatkozó minden fontos ügyben az előljáró parancsnokságot és az illetékes hatóságot állandóan tájékoztatta, azokhoz ezzel a szolgálattal kapcsolatosan javaslatot tett, egyes egyének, egyesületek, stb. működéséről és közbiztonsági vagy erkölcsi szempontból való magatartásáról vagy megbízhatóságáról véleményt adott;

16. A katonai egyéneket — ott, ahol honvéd állomásparancsnokság nem volt — katonai szempontból (magatartás, öltözet, stb. tekintetében) ellenőrizte, szökevény és önkényűen eltávozott katonákkal szemben eljár;

17. Az illetékes mentelepvezetőségek megkeresésére az állami mennek ellenőrzésében közreműködött, zúgméneket kinyomozott és azok tulajdonosaival szemben eljár;

18. A határáralakulatok által csempészen tettenért és átadott idegen honos jogtalan határátlépőket a tényleírással együtt a kir. ügyészséghez továbbított;

19. Baleset vagy kényszerleszállás esetében légi járműveket őrzött.

.....
M. kir. belügyminisztérium, *Szervezeti és szolgálati utasítás a m. kir. Csendőrség számára*, Budapest: Stádium Sajtóvállalat, 1941.

60. CSENDŐRNAP

*A Kormányzó Úr Őfőméltósága 1932. évi december hó 30-án Budapesten kelt magas elhatározásával a február 14. napjának mint CSENDŐRNAP-nak megállapítását elrendelni méltóztatott.*¹

A Csendőrnapi megünneplésének szabályozása

A Kormányzó Úr Őfőméltósága — az ugyanezen Csendőrségi Közlönyben közzétett legfelsőbb elhatározásával — a m. kir. Csendőrség részére a "közbiztonsági szolgálat megszervezéséről" szóló 1881. évi III. tc. szentesítésének napját, február hó 14-ét, "Csendőrnapi"-ként megállapítani méltóztatván, a csendőrnapi megünneplésre az alábbiakat rendelem:

1. A csendőrnapi csendőrségi szünnap. Halaszthatatlan szolgálati teendőket végezni kell.

2. A csendőrségi laktanyákat fel kell lobogózni.

3. Csendőrtiszti és őrsállomásokon az összes szolgálatmentes tisztek és legénység vallásfelekezetek szerint istentiszteleten jelennek meg. Öltözet: Renden és szolgálaton kívüli dísz.

4. Nagyobb csendőrtiszti állomásokon, az istentisztelet befejezése után, a laktanyában a parancsnok által megbízott tiszt az állomáson lévő összes tiszt és legénység jelenlétében a Csendőrség történetének vázlatos ismertetése mellett a nap

jelentőségét rövid előadás keretében méltatja. Kikülönített szárnyszékhelyeken és őrsállomásokon a parancsnok méltatja a nap jelentőségét. Az őrsparancsnokoknak a szükséges útmutatást minden esetben a szárnyparancsnok adja meg.

5. Tiszti és altiszti étkezdékben, továbbá őrsőkön is közös bajtársi ebéd, a Szolgálati Szabályzat I. rész 281. pontja értelmében.

6. Csendőrtiszti állomásokon a helybeli viszonyoknak megfelelően a honvédparancsnokságok, polgári és egyházi hatóságok vezetőit is meg kell hívni.

Budapest, 1933 évi január hó 21.-én. 2

.....
1. M. kir. belügyminisztérium, *Csendőrségi Közlöny*, XVIII. évfolyam, 3. szám, 1933 február 4.

2. 45.022 eln. VII-c. 1933 számú belügyminiszteri körrendelet, *ugyanott*.

61. FEBRUÁR 14

Nagyobb helyeken, kerületi vagy iskolaszékhelyeken katonai díszelgés folyik és a rangidős bajtárs fogadja a díszmenetet.

Nézd, ott jönnek az ungvári Galgó festői parksétányán a díszbeöltözött csendőrök! Hosszú oszlopuk meghaladja a kétszáz métert is. Jönnek a vasfegyelem pompájában, igazodva, takarva. Egyszerre lépnek, fekete kakastollaikat egyszerre borzolja a kárpáti szél. Katonazenekar áll a csendőrlaktanya vaskos épülete előtt s a legszebb gyalogsági díszindulót játsza. A zászlóalj élén haladó rangidős századparancsnok felemeli kardját, mutatja a fővetés irányát, felhangzik az érces vezényszó. Mintha földrengés tört volna ki, olyan fenséges dübörgéssel halad el a díszmenet a zászlóalj parancsnoka, a szeretett fiatal ezredes előtt. A parancsnok kakastollas kalapjához emeli fehérkesztyűs kezét. Mosolygó arca elárulja, hogy büszkén nézi fiait, az ország egyik elitzászlóaljának ünnepi díszelgését.

Ott fent a Budavárban ebben a percben kakastollas díszszakasz halad át a Bécsi Kapu alatt, a kanyargós budai

után koppannak a csendőrcsizmák. Az ünnepi hírre ezrével jött el az érdeklődő közönség. A sorban és rendben vonuló felhérkesztűs, puskás díszszakasz közeledik a királyi várhoz. Vezényszó harsan, a váltáshoz fegyverben állnak a ludovikások. Huszonnégy órára csendőröknek adják át a legfelsőbb hadúrnak járó szolgálatot. Csillogó szemű budai ifjúság, könnyező szemű felnőttek nézik a katonai pompa eme csodáját. Tizenöt perc után elvonul a ludovikás díszszakasz. Helyükön kakastollas csendőrök állnak; mintha valamennyi bronzszobor lenne. Festőrök vonulnak át a vár udvarán; festői ruházatuk, alabárdjuk, különleges menetelésük és a dobpergés csak emeli az ünnepi hangulatot. Ismét vezényszó harsog: "Fegyverbe!" Motorkerékpáros csendőr fut el a fegyverbe állt díszszakasz előtt. "Puskával tisztelegj! Díszőrség, jobbra nézz!" Meghajlik az őrség zászlaja; villogó kardjával tiszteleg az őrség parancsnoka. És elsuhan előttük egy fekete, óriás automobil, ablakából mosolyogva int Otrántó hőse csendőrfiai felé. Templomba hajt Magyarország kormányzója.

József tábornagy palotája előtt szintén felállított csendőr áll. Csak a kakastolla libben. Ő maga úgy áll, mint akit ércebe öntöttek. Mozdulatlan alakja hirtelen megelevenedik. Négy ütemes koppanás, felhérkesztűs keze tisztelegésre emeli puskáját, feje jobbra rándul és tekintetével kíséri az ősz tábornagyot, József apánkat.

Úristen, hol voltatok ti, nyugatiak akkor? Miért nem jöttetek el megnézni a magyar csendőr eme ünnepi díszelgését, Pompei légionáriusához hasonlítható magatartást?

A lüktető életű fővárosra ráborul az alkony és a bronzbaöntött csendőr udvarlaki őrségét elnyeli a leszálló éjszaka.

.....
Kövendy Károly, "Csendőrnep", *Magyar Szabadság*, 1965 február 28-i szám.

62. UDVARI EBÉD GÖDÖLLŐN

A kormányzói udvarnak Gödöllőn nyári tartózkodása augusztus 1-től szeptember 30-ig tartott.

A "Turán" nevű udvari vonat minden év augusztus 1-én pontosan 11 óra 30 perckor gördült méltóságteljesen a gödöllői királyi váróterem elé, ahol a felsorakozott, válogatott csendőrökből álló pompás díszszázad várta a kormányzó urat.

A díszszázad megismerlése után rövid circle következett a fogadására megjelent katonai és polgári egyénekkal, mely után a kormányzó a kastélyba hajtatott.

Minden évben, szeptember hó utolsó hetében a kormányzó úr villágreggelit adott a helybeli notabilitások, a csendőr osztály- és szárnyparancsnok, valamint a csendőr különítmény tisztjei számára. Ez volt az úgynevezett különleges szolgálat fénypontja.

A meghívás címeres, arany-szegélyű kártyán, névreszólóan a kabinetirodából érkezett.

A meghívottakat a kastély halljában egy szolgálatos testőrtiszt fogadta, majd a soros szolgálattevő szárnysegéd kalauzolta fel az ebédlőbe.

Pontosan 1 órakor, a valóban fejedelmi megjelenésű kormányzói pár belépett az ebédlőbe, ahol már mindenki a helyén állt az ajtó felé fordulva. Kedves mosollyal üdvözölték a megjelenteket, mindnyájan helyet foglaltunk.

Az ebéd egyszerű. Előétel, leves, valami hús különböző köritésekkel, édesség. Ebéd után a társaság átvonult az úgynevezett "kék szalon"-ba, ahol feketét és különféle likőröket szolgáltak fel.

A kormányzói pár a szalon két ellentétes sarkában foglalt helyet. A főméltóságú asszonyt körülvették a katolikusok, a helybeli plébános, a premontrei gimnázium ottani igazgatója, stb., míg a kormányzó úr körül főleg a protestánsok tömörültek; s megindult az általános beszélgetés, ami felölelte a napi élet eseményeit, de a politikát is érintette.

Mind az ebéd, mint a beszélgetés teljesen fesztelen, minden ceremónia nélküli légkörben folyt le. Szinte alig érezte az ember, hogy az ország első urának vendége.

Kb. egy jó óra múltán a kormányzó úr felállt, feleségéhez ment s ezzel jelezte, hogy a vendéglátásnak vége. Mindenki a kormányzói párhoz lépett, akik kézfogással vettek búcsút vendégeiktől.

.....
K.L. London, "Udvari ebéd Gödöllőn", *A Magyar Csend-
esek Családi Közösségének Egyesületi Értesítője*, 1972, júniusi
szám.

63.

NEVILLE CHAMBERLAIN
ANGOL MINISZTERELNÖK VÁLASZA
HORTHY MIKLÓS
TÁMOGATÁST KÉRŐ LEVELÉRE

(A Brit Birodalom címere)
"Prime Minister"
10 Downing Street, Whitehall

Őfőméltósága Magyarország kormányzójának

Kedves Horthy Tengernagy!

Nagy örömmel vettem Sir Thomas Moore által azt a levelet,
amelyet Főméltóságod írt nekem október 8-án, melyben
támogatásomat kéri hazája követeléseiről, hivatkozva bá-
tyámmal folytatott megbeszélésére.

Mindenekelőtt arról szeretném biztosítani Főméltóságodat,
hogy sem őfelsége kormánya, sem én személyesen nem vagyunk
közömbösek azok iránt a tárgyalások iránt, amelyeket kormányva
folytat a csehszlovák kormánnyal abból a célból, hogy kiigazítsa
a fennálló politikai határokat, illetőleg hogy azokat szorosabb
összhangba hozza ezen a területen a nemzetiségi viszonyokkal.
Ha mi tartózkodtunk a jelenleg tárgyalás alatt lévő bonyolult
problémákba való érdemleges beavatkozástól és azok értelme-
zésétől, az nem a várt eredmények fontossága iránti közömbös-
ségből származott. Ellenkezőleg, az az őszinte óhajunk, hogy ez
alkalommal elérhető legyen egy olyan jóakarát sugallta s
minden érdekelt fél jogán és érdekein alapuló egyezmény, amely
enyhíti a nemzetiségi sérelmeket, s lerakja Magyarország és
Csehszlovákia között a tartós és gyümölcsöző együttműködés
alapjait. Mint Főméltóságod láthatta, Lord Halifax október
24-én Edinburgh-ben tartott beszédében kijelentette, őfelsége
kormánya elismeri, hogy Magyarországnak jogos követelése

vannak, s reméli, hogy ezek békés tárgyalások útján lesznek kieszközölhetők. Mellékelem az idevágó részt.

Elismerem, hogy már támadtak s még támadnak nehézségek ezeken a tárgyalásokon, de az volt és az marad a reményünk, hogy a két legközvetlenebbül érintett kormány kölcsönös jóakarattal, türelemmel és mérséklettel képes lesz közvetlen eredményt elérni.

Végül kijelenthetem, hogy bármikor úgy érzi, hogy jó szolgálataim hasznosak lehetnek, természetesen boldogan megteszem mindazt, ami erőmből telik, a müncheni egyezmény többi résztvevőivel együtt, hogy Magyarország elérhesse igényeinek olyan kielégítését, amely majd igazságos megegyezés alapját alkotja.

London, 1938 október 28.

Őszinte híve
Neville Chamberlain

.....
Színai Miklós és Szűcs László, *Horthy Miklós titkos iratai*. Második kiadás. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1963. 185-186. oldal.

64.

AZ ELSŐ BÉCSI DÖNTÉS

Bécs, 1938 november 2

A magyar királyi kormánynak és a csehszlovák kormánynak a német és a királyi olasz kormányhoz intézett felkérése alapján, hogy a Magyarországnak átengedendő területeknek a két állam között függőben lévő kérdését döntőbírói határozattal rendezzék, továbbá az ezt követően az érdekelt kormányok között 1938 október 30-án váltott jegyzékek alapján Ribbentrop Joachim úr, német birodalmi külügyminiszter és öfelsege az olasz király és Etiópia császára külügyminisztere, gróf Galeazzo Ciano, ma Bécsben összejöttek, és kormányaik nevében Kánya Kálmán úr magyar királyi külügyminiszter és dr. Chalkovsky Ferenc úr csehszlovák külügyminiszter újbóli meghallgatása után a következő döntőbírói határozatot hozták:

1. A Csehszlovákia részéről Magyarországnak átengedendő

területeket a csatolt térképen megjelölték. A határok helyszíni megvonása a magyar-csehszlovák bizottság feladata.

2. A Csehszlovákia által átengedendő területek kiürítése és Magyarország részéről való megszállása 1938 november 5-én kezdődik, és azt 1938 november 10-ig végre kell hajtani. A kiürítés és megszállás egyes szakaszait, úgyszintén annak egyéb módozatait magyar-csehszlovák bizottságnak kell haladéktalanul megállapítania.

3. A csehszlovák kormány gondoskodni fog arról, hogy az átengedendő területek a kiürítéskor megmaradjanak rendes állapotukban.

4. A területátengedésből adódó részletkérdéseket, különösen az állampolgársági és opciós kérdéseket a magyar-csehszlovák bizottságnak kell rendeznie.

5. Hasonlóképpen magyar-csehszlovák bizottságnak kell megállapodnia a Csehszlovákia területén megmaradó magyar nemzetiségű egyének és az átengedett területeken megmaradó nem magyar nemzetiségű egyének védelmére vonatkozó közzelbbi rendelkezésekben. Ez a bizottság fog különösen arról gondoskodni, hogy a pozsonyi magyar népcsoport ugyanolyan helyzetbe jusson, mint a többi ottani népcsoport.

6. Amennyiben a területek Magyarországnak való átengedéséből a Csehszlovákiának megmaradó terület számára gazdasági vagy forgalomtechnikai természetű hátrányok és nehézségek jelentkeznének, a magyar királyi kormány megtesz minden tőle telhetőt, hogy az ilyen hátrányokat és nehézségeket a csehszlovák kormánnyal egyetértésben kiküszöbölje.

7. Amennyiben ennek a döntőbírói ítéletnek a keresztülvitele során nehézségek vagy kétségek támadnának, a magyar királyi kormány s a csehszlovák kormány ezek tekintetében közvetlenül egyezik meg. Ha ily módon valamilyen kérdésben nem tudnának megállapodni, ezt a kérdést végérvényes döntés céljából a német és olasz királyi kormány elé terjesztik.

Joachim Ribbentrop

Galeazzo Ciano

.....

A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete, *Magyarország és a második világháború*, Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1961.

Kárpátalja visszaszerzése után a Csendőrségre hárult a feladat, hogy az elvonuló cseh csendőrök szerepét átvéve, az ott élő lakosság nyugalmit és biztonságát biztosítsa. Erre a célra a már őrsőkön szolgáló, kipróbált és lehetőleg az orosz nyelvet is beszélő csendőrökből válogatták össze a szükséges létszámot, kiket a kerület székhelyén történt eligazításuk után indítottak el kárpátaljai állomáshelyeik felé. A szolgálat megkezdéséről vitéz *Koppányi Imre* csendőr alhadnagy a következőkben számolt be.

Vonatunk lassan haladt az ősi tájon, a hatalmas MÁV-mozdony dohogva fújta a füstöt az emelkedőn. Gyönyörű erdős részek szántóföldekkel váltakoztak. Néhol a lezajlott rövid harc emlékei: cseh halottak temetetlenül...vagy szics-gárdisták, kiket a csehek kényszerítettek ellenállásra. Kár volt értük, régi hűséges ruszin honfitársaink félrevezetett utódai...

Majd felocsudtunk a merengésből s dr. Bánky László főhadnagy úrral nótába kezdtünk: "Nem kell nekünk idegen égbolt, egy porszeme se a világnak, csak az kell, ami a miénk volt, igazságot, igazságot, igazságot Magyarországnak!" Néhány száz csendőr együttes éneke túlharsogta a vonat zakatolását.

Huszton megtörtént az elosztás. Részletekben, vonaton és thergépkocsikon indultunk új beosztási helyünkre, hogy ott megszervezzük a személy- és vagyonbiztonságot. A lakosság mindenütt újjongva, éljenezve fogadott (bennünket), sok helyen virágosön és ácsolt diadalkapun haladtunk át. Tizenhat csendőrrel Rahóra kerültem, ott a volt cseh csendőrlaktanyába szállásoltunk be.

Azonnal cselekedtünk: környezettanulmány, teendőink elosztása, a község és környékének leportyázása, ismerkedés a község lakóival, stb. A hangulat nyugodt volt, a lakosság igazi bizalommal tekintett csinos megjelenésű, barátságos, de vasfegyelmű járőreinkre. Rahó összetétele vegyes volt, a zöme ruszin, a magyar utca csak kisebb része a községnek.

A vasárnapi misén mind résztvettünk: a lakosság először jött templomba a felszabadulás után. A templom kicsinek bizonyult; sok hívő kinn rekedt. Egy emberként énekelte mindenki az ősi Árpád-házi (szentek szellemét idéző) himnusz: "Isten,

hazánkért térdelünk előtted...” — majd könnyes szemekkel és tele torokkal, hittel az “Isten, áldd meg a magyart,” nemzeti himnuszunkat.

A ruszinok közt voltak bizalmatlanok is, de azonnal megnyűltek, mikor híre járt, hogy járőreink kinyomoztak egy tizenöt évvel ezelőtt elkövetett betöréses lopási esetet és elfogták a tetteseket. Majd Tóth Ferenc őrmester járőrvezető kibékített két verekedő unokatestvért s megoldotta a vitás határproblémát is a házaik közötti gyümölcsösben.

Az eseten magam is elgondolkoztam. A két Baranyuk unokatestvér nagyapja még Bárány nevet viselt, Kassa vidékéről települtek ide, talán a nagyságos fejedelem talpasainak utódai voltak. A magyar nyelvet csak törve bírták és ruszinnak vallották magukat; anyjuk, nagyanyjuk ruszin volt.

Boros tanítót tolmácsként alkalmaztuk, mert egyformán beszélt magyarul és ruszinul, az iskolában a cseh idők alatt is egyformán tanította a magyart és a ruszint. Fájt a megjegyzése, mert ő is ruszinnak tartotta magát; erre a vidékre szakadt — régen lélekben is magyar — elődeitől.

Rohant az idő, megszerveztük őskörletünket; útvonalportyázó, megelőző szolgálatot végző, nyomozó járőreink állandóan a körletet járták, néha az országhatáron portyázott a kakastollas járőr, mindenütt bebizonyítva hűségét a lakossághoz, a Szent Korona földjéhez, a személyi és vagyonbiztonsághoz, pártatlansághoz. Néhány hónap után már a lakosság teljes bizalma és szeretete övezte a hazatért vidék kakastollasait.

.....

Kövendy Károly, *Magyar királyi Csendőrség*, Toronto, Kanada: Sovereign Press, 1973.

66.

A MÁSODIK BÉCSI DÖNTÉS

A román királyi kormány és a magyar királyi kormány azzal a felkéréssel fordultak a birodalmi kormányhoz és az olasz királyi kormányhoz, hogy a Magyarország részére átengedendő területnek Románia és Magyarország között függőben lévő

kérdését döntőbírói határozattal rendezzék. Ennek a felkérésnek, valamint a román királyi kormány felkéréssel kapcsolatban tett annak a kijelentésnek az alapján, hogy ily döntőbírói határozatot minden további nélkül magukra kötelezőnek ismernek el, Ribbentrop Joachim német birodalmi külügyminiszter és gróf Ciano Galeazzo, Ófelsége Olaszország és Albánia királyának, Etiópia császáranak külügyminisztere, Manoilescu Mihail román és gróf Csáky István magyar királyi külügyminiszterrel folytatott ismételt megbeszélés után a mai napon Bécsben a következő döntőbírói határozatot hozzák:

1. Románia és Magyarország között végleges határként az ide mellékelt térképbe berajzolt határ állapottatik meg. A határnak a helyszínen való pontosabb kijelölése román-magyar bizottság feladata lesz.

2. Az ekként Magyarországnak jutó, eddig román területet a román csapatok 14 napi határidő alatt ki fogják üríteni, és rendes állapotukban Magyarországnak át fogják adni. A kiürítés és megszállás egyes szakaszait, valamint egyéb módosításait román-magyar bizottság azonnal megállapítja. A román királyi és a magyar királyi kormány gondoskodni tartozik arról, hogy a kiürítés és megszállás teljes nyugalomban és rendben történjék.

3. Mindazok a román állampolgárok, akik a mai napon Románia által átengedendő területen állandó lakóhellyel bírnak, a magyar állampolgárságot minden további nélkül megszerzik. Jogukban áll hat hónapi határidőn belül a román állampolgárság javára optálni. Azok a személyek, akik ezzel az optálási joggal élnek, a magyar állam területét további egy évi határidőn belül ehagyni tartoznak, és Románia be fogja őket fogadni. Ingó vagyonukat szabadon magukkal vihetik. Ingatlan vagyonukat elköltözésükig értékesíthetik, és a befolyt ellenértéket szintén magukkal vihetik. Ha az értékesítés nem lehetséges, Magyarország tartozik őket kártalanítani. Magyarország az optálók elköltöztetésével kapcsolatos összes kérdéseket nagylelkűen és előzékenyen fogja kezelni.

4. Azoknak a magyar nemzetiségű román állampolgároknak, akik az 1919-ben Magyarország által Romániának átengedett és most Romániánál megmaradó területen bírnak állandó lakóhellyel, jogukban áll hat hónapi határidőn belül a

magyar állampolgárság javára optálni. Azokra a személyekre, akik ezzel az optálási joggal élnek, a megelőző, 3. pontban lefektetett elvek alkalmazandók.

5. A magyar királyi kormány ünnepélyesen kötelezettséget vállal aziránt, hogy azokat a személyeket, akik a jelen döntőbírói határozat alapján a magyar állampolgárságot megszerzik, de román nemzetiségűek, az egyéb magyar állampolgárokkal minden tekintetben egyenlőnek veszi. A román királyi kormány ünnepélyesen ennek megfelelő kötelezettséget vállal az állam területén maradó magyar nemzetiségű román állampolgárok tekintetében.

6. Az állami fennhatóság változásából adódó egyéb kérdések rendezése a román királyi és a magyar királyi kormány között közvetlen tárgyalások útján fog történni.

7. Amennyiben a jelen döntőbírói határozat végrehajtása során nehézségek vagy kételyek merülnének fel, a román királyi és a magyar királyi kormány e tekintetben közvetlenül fognak megállapodni. Amennyiben valamely kérdésben nem tudnának megegyezni, úgy a kérdést végérvényes eldöntés végett a birodalmi kormány és az olasz királyi kormány elé terjesztik.

Bécs, 1940 augusztus 30

Ribbentrop Joachim s. k.

Ciano s. k.

.....
A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete, Magyarország és a második világháború, Budapest; Kossuth Könyvkiadó, 1961.

67.

A MAGYAR-JUGOSZLÁV SZERZŐDÉS

Bárdossy László — aki 1941 április 4-től 1942 március 9-ig volt Magyarország miniszterelnöke — a budapesti népbíróság Major Ákos tanácsa előtt a Zeneművészeti Főiskola nagytermében 1945 október 29-től november 3-ig tartott elsőfokú tárgyalásának ítélethirdetése előtt mondta a következőket:

“A jugoszláv állam sohasem ratifikálta a Belgrádban kötött (1940 december 12) magyar-jugoszláv szerződést, annak tehát

nem adott a maga számára kötelező erőt. A jugoszláv állam volt az, amely érvénytelenítette csatlakozását a háromhatalmi egyezményhez, s minthogy a magyar-jugoszláv egyezmény a háromhatalmi egyezménnyel alkotott politikai rendszerhez tartozott és a délszláv állam szempontjából annak éppen egyik lényeges eleme volt, az új jugoszláv kormány az egyezménnyel együtt a különben sem ratifikált belgrádi szerződés hatályát is megsemmisítette." (1941 március 27)

.....
Bárdossy László, *A nemzet védelmében*. (Esső Sándor kiadása.) Svájc: Duna Könyvkiadó Vállalat, 1976., 31. oldal.

CSENDŐRTISZTI ÁLLOMÁNY

1944 január 1-én

Állomány	Tbk.	Ezds.	Ales.	Órgy.	Szds.	Fhdgy.	Hdgy.	Összesen:	
Csapattiszt dr. kat.	4	4	3	3	76	51		137	483
Tart.tiszt dr. kat.	4	42	84	21	64	81	50	346	31
Gazd.tiszt dr. kat.					2	17	9	28	3
Gazd.tiszt dr. kat.			2		1	7	1	11	111
Ügyész dr. kat.		4	29	6	12	40	9	100	15
Orvos dr. kat.	1	1	1	4	6	2		14	14
Állatorvos dr. kat.				2				2	2
Összesen: dr. kat.	5	7	113	27	94	79	11	207	656
	4	46	113	27	76	123	60	449	

Benedek Mihály (szerk.), A m. kir. Csendőrség Zsebkönyve,
1944, Budapest: A Csendőrségi Lapok Kiadása.

Két csendőr hallgatagon ballagott a sötét decemberi éjszakában.

Szolgálatuk nem volt nehéz. Nyugodt, csendes őrszolgálat. Békés, dolgozó és rendszerető emberek laktak a falvakban, s a falvak között elszórt néhány kis tanyán csupa szegény ember lakott, akiknek több volt a gondja-baja annál, semhogy idejük lett volna összeütközésbe kerülni a törvénnyel. Egy-két korcsmai verekedésen, kisebb lopáson kívül — az is, csak ha cigányok jártak a környéken — komoly ügyek ritkán akadtak. De annak szakértelemmel rövidesen végére jártak. Ki tudja, mi volna különben? — cikáztak a gondolatok a tiszthelyettes fejében. Tapasztalt öreg róka volt már, több mint 20 esztendei szolgálat nyomta a vállát.

— Tiszthelyettes úr, mintha világosságot láttam volna kiszűrődni a Sóterék tanyájáról — szólt a társa.

— Majd megnézzük, ha odaérünk — mondta ki a szentenciát a tiszthelyettes.

Egy kis tanya egyik ablaka valóban világos volt.

— Megnézzük — mondta kis idő múlva megegyeszer, de ezt inkább csak magának, aki tapasztalatból tudta, hogy ahol ebben az időben világosság van a tanyán, ott bizonyosan baj van.

Benéztek az ablakon.

Egy ágyra esett a szemük pillantása. Négy apró gyerek, melyik térdelve, melyik ülve, ijedten kuporgott az ágyon, szemükkel a másik sarokba meredve, de ott — kintől — csak egy másik ágynak a vége volt látható.

— Menjen, nézze meg, hátha nyitva van a konyhaajtó — utasította társát a tiszthelyettes.

— Nyitva — suttogta kis idő múlva a másik. És miután zseblámpájukat felgyújtották, mindketten beléptek a sötét kis konyhába. A szobából gyermekzsivaj, jaj és fájdalmas, mély sóhajtások hallatszottak.

A tiszthelyettes megkoccantotta az ajtót, aztán mindketten beléptek a szobába.

A szemközti ágyon, amit kívülről az ablakon át nem

lathattak, ott feküdt a gyerekek anyja.

– Jó estét – köszönt az őrsparancsnok. – No, mi a baj?

– Jaj, Istenem, jaj – nyögött fel az asszony, – jön az ötödik. Az uram már kilenc órakor elment a faluba a bábaért. Nem tudom, hol lehetnek.

– Nono, semmi baj! Ne féljen semmit! Eridj, öcsém – szólott társához megfélemezve a szolgálati magatartásról, – rakj tüzet a konyhában, forralj vizet, de vidd magaddal a gyerekeket is.

És máris sietve dobta le magáról szerelvényét, köpenyét, zubbonyát.

– Aztán semmi szégyen, menyecske. Ha nincs bába, majd segíték én!

Egy óra múlva nagy, fegyverhez szokott erős kezeiben pihent meg az új élet csodája, egy helyes kis fiúcska.

– Vizet! – kiabált ki társának s aztán még a petróleumlámpa lángjánál fertőtlenített ollóval elvágta a gyerek köldökzsinórját, úgy fektette a megpihent anyja mellé a kisdedit, hogy a bába se különben.

– Maga pedig most maradjon nyugodtan, mi majd küldjük a bábát, és azt a tekergő urát is előkerítjük.

Aztán megmosakodott a konyhában és már mentek is.

– Na, öcsém, hát ezt hogy tanították az iskolában? – évelődött fiatal beosztottjával. – Mert látod, a csendőrnek ehhez is értenie kell, ha éppen úgy kívánja az élet.

A fiatal csendőr lassan egy éve, hogy nap mint nap együtt van vele, de csak most, ebben a pillanatban látta meg igazán, hogy ez az ember sokkal több neki, mint parancsnoka, több mint idős bajtársa, több mint barátja.

– Mi volt az? – ütötte fel fejét a tiszthelyettes. – Nem hallottad?...

– Mintha emberi nyögés lett volna.

Óvatosan lépkedtek arrafelé, s az egyik bokor tövében egy fázósan összekuporodott alvó ember körvonalait látták. Az nyögött, nyüzgött egyet-egyet.

– Hát ez ki a rossebb lehet – tűnődött hangosan a tiszthelyettes.

De akkor már társa rávilágított zseblámpájával az alakra.

– Ejnye, ejnye, Sótér – ismerte fel az alakban a szülő asszony férjét. – Mi az Isten haragját csinál maga itt?

- Jaj, tiszthelyettes úr, úgy szégyellem magam. Bementem a faluba javasasszonyért. De mondom, ha már itt vagyok, megiszom a kocsmában egy féldeci kevertet. De a félből több lett. Megszédített. Leültem és bizony én elaludtam.

Előfordul. De most már ugorjon és csókolja meg a kicsi fiát. De gyorsan! Hallja-e?

A bábát majd mi kiküldjük — kiáltotta még Sótér után, aki szinte a nyakába kapta lábait, úgy rohant tanyája felé.

Két hét múlva, karácsony előtt, a két csendőr újra a tanya felé vette útját. A tiszthelyettes egy kis arany nyakláncot és keresztet szorongatott markában. Kicsi keresztfiának vitte.

.....
Németh Pál tiszthelyettes saját élménye alapján. A Magyar Csendőrök Családi Közösségének *Egyesületi Értesítő*-je, Cleveland, Ohio, USA, 1967 december, 23-24. szám.

70.

A HADIÁLLAPOT BEÁLLTÁNAK MEGÁLLAPÍTÁSA

Bárdossy László volt miniszterelnök 1945 december 5-én a következőket mondta:

"A vizsgálati eljárás során, majd később a népbírószági főtárgyalás alatt az eljáró rendőri, ügyészi és bírósági szervek következetesen arra törekedtek, hogy elismertessék velem azt, hogy egyfelől a hadüzenet, másfelől a háborús állapot megállapítása között nincsen különbség.

Nyilvánvaló, hogy a különbség igen lényeges.

A hadüzenet olyan elhatározás eredménye, amelyet a másik fél részéről hadicselekmény nem előzött meg.

A hadiállapot beálltának megállapítása viszont annak konstatálása, hogy a másik fél ellenséges, háborús cselekményt követett el. Ez utóbbi tehát eo ipso ment minden támadó szándéktól."

"A magyar kormány nem hadiállapotot deklarált, hanem megállapította, hogy a provokálatlan ellenséges támadás következtében — tehát a magyar kormány akaratán kívül fekvő

okból — a Szovjetunió és Magyarország között háborús állapot
állt be.”

..... Bárdossy László, *A nemzet védel-
mében*, (Esső Sándor kiadása.) Svájc: Duna Könyvkiadó
Vállalat, 1976. 81. és 82. oldal.

71.

UTASÍTÁS KARHATALMI SZOLGÁLATRA

A 115.645/el.20-942. sz. H.M. rendelet

Amint a honvédségnek fel kell készülnie, hogy az ellen-
séggel megvívandó harc teljes testi, szellemi, különösen pedig
teljes erkölcsi felkészültségben találja, úgy a Csendőrségnek is
hasonlóan kell felkészülnie a közbiztonságot súlyosan veszé-
lyeztető mozgalmak, zavargások, lázongások esetére, amikor
rendszerint karhatalommal történik a közrend teljes helyre-
állítása. Ezzel kapcsolatosan a következőket rendelem:

1. Karhatalmi alkalmazásoknál megkövetelem a Szut. 93
paragrafusában, de különösen az 534. pontban előírtak pontos
betartását. Vonatkozik ez a karhatalmi egységek vezetésére is,
amikor a Csendőrség egyes tagjai vagy alakulatai honvéd
parancsnokságok (parancsnokok) alárendeltségében teljesítenek
karhatalmi szolgálatot. Az ilyen alárendeltség sem szünteti meg
azokat a köteleességeket és tilalmakat, amelyeket a Csendőrség
(csendőőrök) számára saját utasításai előírnak. Ez a csendőőr
számára minden szolgálatban a legszigorúbb irányelv, amitől
eltérni bármilyen szokatlan és különleges helyzetben sem
szabad. A csendőrségi szolgálatnak ez az alapja s ha erről a
csendőőr letér, ezért a felelősséget neki magának kell viselnie. A
csendőrségi szolgálati utasítások a közbiztonsági szolgálat
minden helyzetére megadják az irányítást.

2. Külön nyomatékkal figyelmeztetem a Csendőrség minden
tagját, hogy a törvényeket és utasításokat sértő, durva és alantas
emberi ösztönöket a legszokatlanabb viszonyok között is le kell
küzdenni. A csendőrségi szolgálat lényegében azonos, akár a
legegyszerűbb kihágás elintézéséről, akár a legsúlyosabb kar-
hatalmi feladatról van szó. A szolgálat célja minden esetben a

közbiztonság fenntartása, csupán az eszközök különböznek a feladatok súlya szerint, az eszközöket pedig az utasítások minden eshetőségre pontosan előírják. Az előírások betartása kizárja, hogy egyéni indulatok és durva emberi ösztönök akár a legsúlyosabb karhatalmi szolgálatban is érvényre jussanak.

A csendőr legyen tisztában a maga jogával, de ismerje és tisztelje mások jogait is. Külön hangsúlyozom, hogy fegyvert használni karhatalmi szolgálatban vagy bármely más különleges feladatnál is csak a csendőrségi szolgálati utasítás rendelkezései szerint szabad.

3. Kisebb közbiztonsági zavarok jelentőségét nem szabad túlbecsülni. Ehhez higgadt mérlegelés szükséges. Enélkül a jelentések túlozzák az események méreteit, ami zavarja a vezető tényezők messzelátó áttekintését.

4. Ha nagyobb arányú zavar honvédségi erők közreműködését teszi szükségessé, a csendőrtisztek a maguk közbiztonsági szakismeretei alapján igyekezzenek a helyzetnek és feladatnak megfelelő javaslattal élni olyan irányban, hogy különösen a fegyverhasználatok a nélkülözhetetlen mértéket ne lépjék túl. *A csendőrtiszt honvédségi alárendeltségben teljesített karhatalmi szolgálatoknál is csendőr marad, annak minden szolgálati kötelemével és felelősségével együtt.* A karhatalmi szolgálat is közbiztonsági szolgálat, a szaktényező tehát a csendőrtiszt. Szerezzen ennek érvényt. Erre részletes utasítást adni nem lehet, mert ahány feladat, annyiféle lehetőség, de a tiszttől e téren is elvárom az önálló helyzetfelismerést és a kezdeményező, javaslatok alakjában is irányító tevékenységet, mert e nélkül nem más, mint az események tehetetlenül sodródó része.

5. Nagyszabású nyomozásoknál és különösen karhatalmi szolgálatban a legfontosabb és legkényesebb részletfeladatokat végző egységeknél a parancsnoksággal megbízott csendőrtisztek mindig legyenek jelen. Magasabb látóköruk, közbiztonsági és harcászati képzettségük az eseményeket korlátok között tudja tartani és főleg az eldurvulásnak gátat tud vetni. Az ilyen szolgálatban résztvevő tisztek főtevékenysége a kiadott parancsok pontos végrehajtásának vezetése és ellenőrzése legyen.

Az igazoltatásokról írásbeli feljegyzéseket kell készíteni. Tömeges igazoltatáshoz célszerű a közigazgatási hatóság egy tagját bevonni, aki mind az igazoltatottak, mind az adatszol-

gallatók személyi viszonyait ismeri s így tévedések és túlzások elkerülésében hasznos szolgálatokat tehet.

6. Karhatalmi szolgálat keretében a fegyverhasználatok kivizsgálásának is a lehető legsürgősebben meg kell történnie. Az egyéni szolgálati felelősség karhatalmi szolgálatban sem szűnik meg. Legkésőbb közvetlenül az események lezajlása után megvan a lehetőség ennek a felelősségnek a megállapítására, amely egyébként beleolvadna az általános felelősségbe, helyesebben: felelőtlenségbe. A parancsnokok minden viszonyok között tartsák kézben az alárendeltet. Találjanak rá időt és módot, hogy azok minden szolgálati ténykedését számonkérjék. A feladatok megoldásához szükséges erélyt ez nem bénítja meg, viszont az eldurvulást és felelőtlenséget megelőzi.

7. A Csendőrség belső jelentő szolgálatának akkor sem szabad szünetelnie, ha a csendőrök vagy csendőr alakulatok honvédségi alárendeltségben teljesítenek karhatalmi szolgálatot. Az előljáró csendőr parancsnokságoknak s felső fokon a m. kir. belügyminiszter úrnak ilyen esetben is meg kell kapniuk a szükséges tárgyilagos tájékoztató jelentéseket.

Tiszt vezetése alatt kirendelt karhatalom parancsnoka a karhatalom megalakulása után, valamint a karhatalom működésének beszüntetésekor tegyen a területileg illetékes kerületi parancsnokságnak, a belügyminiszter úrnak és hozzám jelentést. Elsősorban jelenteni kell a kapott feladatot, az általános helyzetet, a karhatalom erejét és esetleges erőeloszlását; az utóbbiban pedig a közrend helyreállításához vezetett tevékenységeket a főbb mozzanatok rövid leírásával, az elfogottak, feljelentettek számát, az esetleges veszteségeket és a különleges intézkedéseket.

A karhatalmi szolgálat ideje alatt 2 naponként minden fontosabb eseményről és intézkedésről szintén ezekre a helyekre kell jelentést tenni. Azonnal meg kell tenni ezt a jelentést akkor, ha különlegesen fontos vagy nagyszabású esemény, intézkedés történt, avagy az azonnali bejelentést az ügy sürgős természete követeli.

8. Még a karhatalom alkalmazása előtt a közvetlen tisztí parancsnok oktassa ki a legénységet:

a.) A csendőr fellépése legyen határozott, a szükséghez mérten erélyes, de bántalmazni nem szabad.

b.) Igazoltatásoknál, elfogásoknál, házkutatásoknál, fegyverhasználatoknál fel kell jegyezni a gyanúsítottak, tanúk nevét az idő és hely megjelölésével, hogy később ezek az adatok rendelkezésre álljanak.

c.) Várható harc esetén felderítésről és biztosításról gondoskodni kell.

d.) Fegyverhasználatoknál a cél nem az ellenfél megsemmisítése, hanem az ellenállás megtörése, ezt is törekedni kell minél kisebb véráldozattal elérni.

9. *A m. kir. Csendőrség legnagyobb értéke az, hogy a törvényeket és más előírásokat eddig nemcsak betartatta, hanem maga is pontosan betartotta.* A legsúlyosabb feladatokat a karhatalmi szolgálat adja, de éppen itt kell gyakorlatilag megnyilatkozni a Csendőrség hibátlan törvénytisztletének és fegyelmezettségének. Ezek a nemes tulajdonságok csak akkor igazi értékei a csendőrnek, ha nem csupán a mindennapi egyszerű feladatokban, hanem a legsúlyosabb karhatalmi szolgálatban is töretlenül érvényesülnek.

Csatay vezérezredes, s. k.

72.

TILTAKOZÁS

A CSENDŐRSÉG FELHASZNÁLÁSA ELLEN

Mint a belügyminisztérium egyik ügyosztályának vezetője, többször tiltakoztam a csendőröknek nemcsak a zsidók összegyűjtésénél vagy őrzésénél való felhasználása, hanem az összegyűjtött zsidó vagyontárgyak elszállításának csendőrök által való kísértetése ellen is azzal az indokolással, hogy a zsidó-ügy nem közbiztonsági probléma. A pénzügyminisztériumban — erős vita után — elfogadták érvelésemet, de a németek, mint megszállók, tiltakozásomat nem fogadták el.

A németek kegyetlensége ellen nemcsak én emeltem szót, hanem *Jaross Andor* belügyminiszter is, akit később a zsidó deportálások miatt bitófára hurcoltak. Megtörtént, hogy amikor egy ilyen kegyetlenségnek hírért vette, az ő nevében a saját gépkocsiján engem rendelt ki, hogy a hallottaknak véget

vessek. Akkor tapasztaltam személyesen is, hogy a magyar csendőrök be se teheték a lábukat az említett zsidó táborba, a német parancsnok még engem se akart oda beengedni s csak igen kemény fellépésemre nyertem bebocsátást, ahol a szörnyűségek szörnyűségét láttam. A csendőrök a táboron kívül portyáztak s tett intézkedéseimben a legnagyobb készséggel segítettek nekem a nyomorult állapot megszüntetésében.

.....
Király Gyula csendőr ezredes, "Német alibi a zsidók elhurcolásáról".

73.

A ZSIDÓTANÁCS AZ IGAZOLÓBIZOTTSÁG ELŐTT

Az első számú ügyvédei igazolóbizottság most kezdte tárgyalni dr. Csató elnöklésével dr. Pető Ernő, dr. Wilhelm Károly és dr. Boda Ernő ügyvéd igazolási ügyét. Mindhárom ügyvéd tagja volt a Pesti Izraelita Hitközség vezetőségének, később pedig az úgynevezett Zsidótanácsnak. Az a vád merült fel ellenük, hogy mint a Zsidótanács tagjai, a németekkel bizonyos értelemben együttműködtek és intézkedéseik végrehajtását megkönnyítették. A "Szabad Szó", a Nemzeti Párasztpárt lapja május 31-i számában így kommentálja e zsidó ügyvédek magatartását:

A három fővárosi zsidó ügyvéd, mint az úgynevezett Zsidó Tanács tagja, az elmúlt nyilas időkben GESTAPO-igazolvánnyal mentesítette magát és együttműködve a németekkel, segédkezett a zsidóság kiszolgáltatásában. Nem ez az első eset, mikor magukról megfeledkezett zsidók állanak az igazolóbizottság vagy pláne a Népbíróság előtt. Mi azonban politikai és társadalmi szenzációnál többet látunk ebben a, sajnos, nem egyedülálló jelenségben. A magyar tragédia teljesedik ki általa mélyrehatóbban, még erősebb körvonalakban. A zsidóság szörnyű szenvedése kicsiben tükrözi a magyar nép katasztrófáját. Még lesújtóbb, hogy nincs tehát kivétel, a zsidóság sorait is megfertőzte a náci mételty. "A németek nagyon európai hangon beszéltek velünk" — védekezik bírái előtt az egyik zsidó ügyvéd.

Mily becstelen módja ez a védekezésnek! Mit jelent az az "európai hang"? Előbb munkára, azután deportálásba "segítették" a zsidóságot. Olyan zsidók, akik hogy a saját bőrüket mentse, hitsorsosaikat szolgáltatták ki a náci hóhéroknek. A megtévedt emberek most a származásukra hivatkoznak, mondván: ők zsidók, nem lehetnek fasiszták, csak baloldaliak. Ne legyen könyörület velük szemben sem!

.....
Balabán Péter (szerkesztő), *A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front Közleményei*, Zürich, Svájc: 1945 június-július, 23-24. szám.

74.

**MAKAROV SZOVJET EZREDES
— SZLOVÁK PARTIZÁN PARANCSNOK —
KÉT LEVELÉNEK KIVONATA**

A levelek bevezetésükben hangsúlyozzák, hogy azokat Makarov Sztálin parancsára írta. A levelet Magyarország kormányzójához írta s azok a kormányzó irattárában vannak. Tartalmuk röviden a következő:

1. Ha Magyarország fegyverszünet tárgyalása végett hivatalos küldöttséget óhajtana kiküldeni, azt szívesen fogadnák Moszkvában. A delegáció megérkezése után a Szovjetunió légi bombázásait beszüntetnék és a nyugati szövetséges hatalmakat is felkérnék annak beszüntetésére.

2. A küldöttségnek teljes diplomáciai szabadságot biztosítanának, szabad mozgást is beleértve.

3. A küldöttség magával hozhat rádió adó állomást és — a kormányával való érintkezésben — titkos írást is használhat. Erre a célra magával hozhat megfelelő számú szakembert.

4. Magyarország területi integritása a jelenlegi helyzet szerint biztosítva lesz.

5. Erdélyben a román harci egységeket megállítják és csak orosz csapatok folytatják előnyomulásukat.

6. Erdélyben a békekötés után népszavazást rendelnek el. Magyarország függetlenségét biztosítják.

7. Ahol németek nem laknak, a katonai és polgári közigazgatás helyén maradhat.

8. A békekonferenciáig Magyarország belügyeibe nem avatkoznak be.

9. A honvédséget, csendőrséget és rendőrséget nem fegyverzik le.

10. Kormányformáját Magyarország szabadon választhatja meg. A Szovjetunió nyomást nem gyakorol rá.

11. A szovjet kormány megköveteli, hogy a küldöttség a magyar kormány teljes bizalmát élvezze.

12. A küldöttségnek Moszkvában a szövetségesek mindhárom hatalmával kell tárgyalnia. Ők a döntéseket egyetértésben hozzák meg.

13. A Szovjetunióknak Közép-Európában nincsenek területi követelései.

aláírás: *Makarov*

.....
Dálnoki Veress Lajos, *Magyarország honvédelme a II. világháború előtt és alatt*, München, 1973.

75.

A CSENDŐRSÉGRŐL ALKOTOTT SZOVJET KATONAI VÉLEMÉNY

A szovjet-oroszról fordított "*Magyarországi felszabadító hadműveletek, 1944-45*" című magyar nyelvű könyv írja:

A magyar fasiszták harcbavetették a hírhedt, munkásokat nyúzó csendőrségükből szervezett alakulatokat. Ezeket a fasiszta terroralakulatokat, "harcolni, ha kell, meghalni" jelszóval küldték megbízóik a harctérre. Tolbuhin marsall haditanácsa: Zsoltov és Birjuzov vezérezredesek úgy a magas, mint alárendelt állományuk részére kiadott utasításaikban elrendelték, hogy a velük szemben álló csendőralakulatok részére nincs kegyelem. Mint a kommunista életforma és a szovjet haza ellenségeit, el kell őket taposni!

.....
Bajtársi Levél, a m. kir. Csendőr Bajtársi Közösség központi tájékoztatója, XXVI. évfolyam, 7-12. szám, 1973 július.

SORCSENDŐR ZÁSZLÓALJAK

A sorozott légénységből összeállított első sorcsendőr zászlóaljat 1942-ben állították fel karhatalmi célokra, s az Galántán kapott ideiglenes elhelyezést.

Az eredeti, úgynevezett 1. számú zászlóalj három puskás, egy kerékpáros, egy könnyű harckocsis és egy nehéz-fegyver századból állt. Ezt 1944 októberében Csepel-szigeten az oroszok ellen bevetették. Parancsnoka *Barabás József* csendőr ezredes volt, akit betegsége miatt *Szili István* csendőr őrnagy váltott fel. Az 1. zászlóalj részben Csepelen, részben a Vár védelmében felmorzsolódott; az életbenmaradtak jórésze fogságba esett.

Míg az 1. zászlóalj Csepelen harcolt, ennek pótzászlóalja Galántán folytatta az újonckiképzést. Miután kiképzésük Budapest körülfárása után, 1944 december végén befejeződött, ezekből alakult meg a 2. számú zászlóalj a felgyógyult Barabás ezredes parancsnokságával. A zászlóalj későn, csak 1945 március végén került kitelepítésre, ezért parancsnokával együtt Ausztriában orosz fogságba esett.

Az 1945 január 1-én bevonuló újoncokból, valamint a visszavonult őrsök légénységeből alakult meg a 3. számú sorcsendőr zászlóalj *Kultsár Lajos* csendőr alezredes parancsnokságával. Ez vasúti szállítással 1945 február 28-án indult el Galántáról és március 1-én érkezett a németországi Hildesheimbe azzal a feladattal, hogy ott modern fegyvereket kap és azokkal megkezdje az újonckiképzést. A felszerelésből semmi sem lett. Ez a zászlóalj 1945 április 7-én délután öt órakor fentírt állomáshelyéhez közel, Itzum községnél amerikai fogságba esett.

.....
Kultsár Lajos, "Adatok a sorcsendőr zászlóaljak történetéhez," A magyar Csendőrök Családi Közösségének *Egyesületi Értesítője*, 1974, 51-52. szám.

DÁLNOKI MIKLÓS BÉLA
KÖSZÖNŐ LEVELE SZTÁLINHOZ

Tábornok Úr napiparancsát, amelyben Budapest teljes felszabadítását bejelenti, kitörő lelkesedéssel fogadta minden becsületes magyar ember. Engedje meg, hogy ebből az alkalomból az ideiglenes magyar kormány és a magyar nép őszinte és mély háláját fejezzük ki Tábornagy Úrnak és a főparancsnoksága alatt álló dicsőséges Vörös Hadseregnek, hogy szeretett fővárosunkat a német iga alól felszabadította. A Budapestért vívott harcban elesett szovjet hősök a mi hőseink is, mert a galád hitlerizmus elleni harcban a magyar szabadságért vérezték. Emléküket örök hálával és kegyelettel fogjuk megőrizni.

Éljen a Szovjet-Unió népe! Éljen a dicső Vörös Hadsereg!
Éljen a nagy Sztálin marsall!

.....
Kőszegi Imre, *Budavár ostroma 1945-ben*, Budapest: Müller Károly könyvkiadóvállalat, 1945.

PARANCSNOKSÁGOK ÉS ŐRSÖK HÁTRAVONÁSA

1842.

Szigorúan bizalmas!

kt. 1944.

A budapesti és gödöllői osztály-
parancsnokságnak

*Állomáshelyeiken**Budapest, 1944. december 11.*

Az érvényben levő rendelkezések értelmében az ellenség nyomása elől visszavonulni kényszerülő egyes őrsök a kerület területének Ny-i határáig őrsről őrsre vonulnak hátra és a felvevő őrs közbiztonsági szolgálatába bekapcsolódnak mindaddig, amíg a felvevő őrs is hátrább vonulni kényszerül.

Számolva azzal az eshetőséggel, hogy a kerület egész területe ellenséges megszállás alá kerülhet, ezt az előbb említett őrsről őrsre történő hátravonulást a kerület területén kívül — azaz a

felvevő, szomszédos II. csendőrkerület területén — megszűntetem. A megjelölt felvevő területen az osztályparancsnokságok csendőr karhatalmi zászlóaljparancsnoksággá, a szárnyak pedig csendőr karhatalmi századdá alakulnak, az alábbi szervezésben és elhelyezkedésben:

A budapesti I. osztályparancsnokság mint 1./I. karhatalmi csendőr zászlóaljparancsnokság: Tatán;

a budapesti 1. szárny mint 1./1. karhatalmi csendőr század: Kocson;

a budapesti 2. szárny, mint 1./2. karhatalmi csendőr század: Mocsán;

a szentendrei 3. szárny, mint 1./3. karhatalmi csendőr század: Naszály községben;

a gödöllői II. osztályparancsnokság, mint 1./II. karhatalmi csendőr zászlóaljparancsnokság: Győrben;

a gödöllői 1. szárny, mint 1./4. karhatalmi csendőr század Győrszentmártonban és

a jászberényi 2. szárny, mint 1./5. karhatalmi csendőr század: Bőnyréteken községben alakul meg.

Az osztály (karhatalmi zászlóalj) parancsnokok a lovas csendőreiket (lóval) a karhatalmi századaikra arányosan úgy osszák majd el, hogy minden karhatalmi századnál egy-egy lovas raj (esetleg szakasz) legyen.

A raj- és szakaszbeosztásnál, — ha csak a létszámviszonyok mást nem követelnek — az eredeti őrs- és szakaszbeosztást meg kell hagyni.

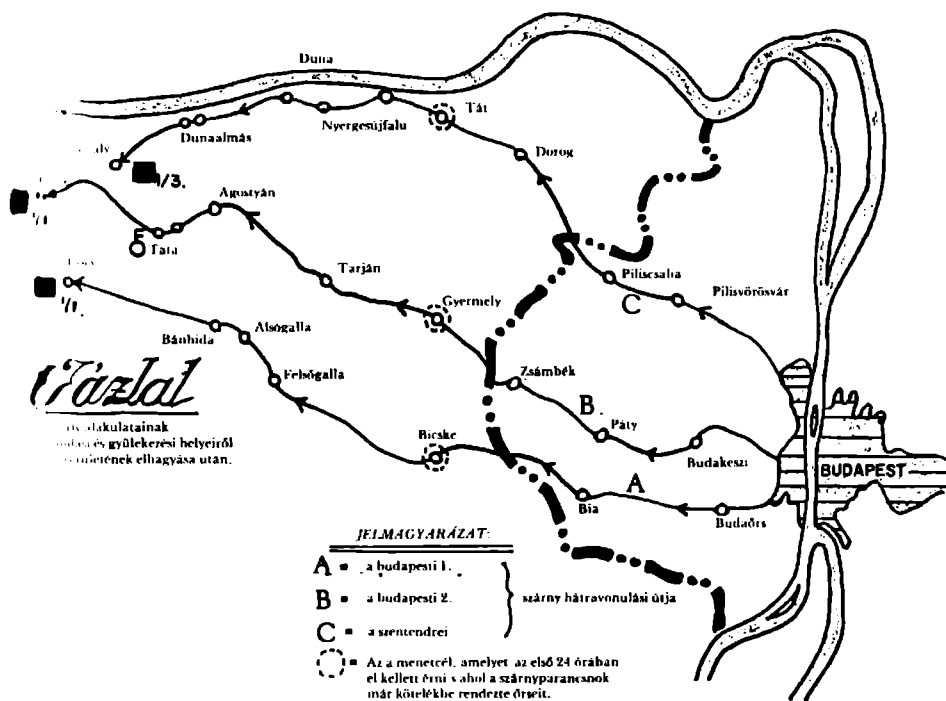
Az egyes szárnyak őrseinek hátravonulási útvonala a csatolt vázlatból vehető ki.

Az előljáró szárnyparancsnoksága és alárendelt őrsparancsnoksága visszavonulási tervét, valamint az elérendő menetcélt, azaz a szárny gyülekezési helyét, minden őrsparancsnoknak — egyszerű vázlat csatolása mellett — mielőbb tudtára kell adni. Az őrsparancsnok az őrs visszavonulási tervét, illetve a szárny őrseinek gyülekezési helyét csak akkor közölje majd alárendeltjeivel, mielőtt a békeállomáshelyét (a már hátravonult őrs, ha a Duna Ny-i partján levő felvevő állomáshelyét) végleg elhagyni kényszerül. *Lényeg, hogy minden csendőr tudja meg idejében, hogy szárnya hol gyülekezik, azaz hogy hova kell az őrs legénységének mielőbb bevonulnia.*

A fentiekben menetcélként megjelölt községekben, — amelyek egyben az őrsők gyülekezési helyei is lesznek, — kell majd annak idején az őrsők (az osztályparancsnokság intézkedése szerint) már eddig hátraszállított vagy rövidesen szállítandó anyagát is összegyűjteni. Az osztályparancsnokságok — ha más intézkedés nem történik — ennek a hátraszállított gazdálkodási készletnek a felhasználásával biztosítsák majd annak idején a legénység élelmezését.

Zámbory, s.k.

I. melléklet

**MELLÉKLET AZ 1944. DECEMBER 11-ÉN KELT
1842/KT. 1944. SZÁMÚ KERÜLETI PARANCSNOKSÁGI
PARANCSHOZ**

MEGLÁTOGAT A ZÁSZLÓALJPARANCSNOKSÁG

Január 29.

Hirtelen dörömbölés. Kinyitom az ajtót. Öt csendőr nyomul be fehér hőköpenyben. Az egyik köpenyén monogrammos hálóing dagad, a másikon véres ballonkabát leng. Acélsisakjukat is behúzták fehérrel, az egyik sisakon elől piros, himzett betűkkel ez olvasható: "Szent Gellért Szálló, Budapest." Élükön rőt szakállú óriás; hétmérföldes bilgericsizmájáról csak úgy fröcsköl a latyak. Úgy látszik, olvad.

— Tessék megmutatni a lakást!

A két német gyanús gyorsasággal elpárolog, a főhadnagy — most látom a rangjelzését — kíséretével együtt körüljárja a barrikádokat, azután közli:

— Lefoglalom ezt a két szobát a zászlóaljparancsnokságnak.

— És mi?

— Költözzenek be a harmadik szobába.

— De kérem...

— Ne tessék vitatkozni. Örüljenek, hogy nem németek jöttek. Háború van, nincs időnk. Mindjárt itt lesz az alezredes úr.

Az öt csendőr kivonul a folyosóra, Kató kezét tördelve nézi a parkettra sárból és hóléből épített gyalogtöltést. Lázás gyorsasággal hurcolkodunk. A szekrények tetejéről leszedjük az almát, a befőtteket, dzsemeket, az ajtóközből kiemeljük a sonkát és a szalonnát. De hova tegyük? Hova tegyük?

Megjött az alezredes. Fiatal ember, kezében Mannlicher. Megnézi a lakást. Feleségem elébe áll:

— Kérem, alezredes úr, itt már csak a hall lakható, a többi folyton aknázzák. Életveszélyes. Csak nem kívánják, hogy hároméves gyerekek olyan szobában lakjunk, ahova minden percben akna eshetik.

— Legokosabb, ha elmennek a lakásból — mondja csendes, nyugodt hangján az alezredes. — Mert ha az oroszok észreveszik a ki-bejárásról, hogy itt van a zászlóaljparancsnokság, pár óra alatt szétlövik az egész házat. Így volt a Nárcisz-utcában is.

Tehát igaz, a Nárcisz-utca. Megkezdődött a visszavonulás. De most nem érünk rá a nagy hadihelyzeten töprengeni, a lakást

kell menteni.

Hova néznek az ablakok? — kérdi az alezredes.

A Pilsudsky-útra.

Elsétál az ablakig, megnézi a roncsokat.

Más kijárási nincs?

Nincs.

Akkor köszönöm, a Pilsudsky-útra nem megyek. Nézzünk meg valamit lejjebb, főhadnagy úr.

Igenis.

A csendőrök kivonulnak a betonerkély alá. Az alezredes még visszaszól:

Ne nagyon menjenek az ablak közelébe és főleg ne nyitogassák, mert az oroszok a legkisebb mozgásra lőnek.

— Mi a helyzet, alezredes úr?

Nem válaszol. Két csendőr parancsot kap lakás-főlderítésre.

— Merre kezdjük?

Erre — mutat az alezredes a sárga ház felé vezető kerítésre.

Elnézzük az ittmaradt négy csendőrt. Az alezredes némán cigarettázik, a főhadnagy fel és alá topog. Nyakában géppisztoly. A harmadik aknavetőt hord a hátán, most a negyedik csendőr segítségével éppen lerakja a fal tövébe. Futva érkezik három újabb csendőr. Szitkozódnak.

— A fene egye meg őket, aknával lövik az egész Levendula-utcát.

— Nem hittem, hogy ideérünk.

Lihegve cigarettát csavarnak. Összesen kilenc csendőr. Vajon ennyien vannak a zászlóaljából, amelynek két tagja még karácsonykor a padlásunkat akarta megnézni? Folytatjuk a hurcolkodást; közben egyre több lakó gyűlik a csendőrök köré. Tea, cigaretta, konyak. Nagyon fáradtak, nem beszélnek. A sokszor ismétlődő kérdésekre végre csak ennyit mond a főhadnagy:

— Harcolunk.

Visszaérkezik a két csendőr és jelenti, hogy a hátsó sarkon, a szürke ház földszintjén találtak megfelelő helyet.

— Én megyek előre a két emberrel — rendelkezik az alezredes, — főhadnagy úr tíz perc múlva követ a többivel. De egyenként, óvatosan.

Az utasítás többet árul el, mint a szünet nélkül füttyülő golyózápor és a megállás nélküli csinn-bumm! A Déli vasút felől vastag füstoszlop száll, följebb a hegy oldalában még négy, vékonyabb füstcsík. Megint repülőgépek jönnek, bombáznak és géppuskáznak. A csendőrök feje lassan fordul a gépek után.

Már az utolsó csendőr is indul és ő is eltűnik a szürke ház irányában. Lehet, hogy a Senkiföldjén vagyunk?

.....
Kőszegi Imre, *Budavár ostroma 1945-ben*, Budapest: Müller Károly könyvkiadóvállalat, 1945.

80.

A RECSKI INTERNÁLÓ TÁBOR

Dr. Ny. P. csendőr századost 1949 szeptember 20-án éjjel — Korondy Bélával való barátsága miatt — letartóztatták. Mivel az Államvédelmi Osztály (ÁVO) nem talált terhelő bizonyítékot ellene, internálták. Előbb a kistarcsai táborba került, amely 1949 őszén rendőri ellenőrzés alatt állott. Itt az internáltakat épületek szerint ezredkebe szervezték. Ezen belül "naposok" tartották fent a rendet, irányították a takarítást, ételkihordást és sétát. Hetenkint húsz perc beszélgetést, egy levelet és csomagot is engedélyeztek. A táborban volt egy ÁVO-csoport is, amely besúgói útján értesült az ott történekekről.

1950 tavaszán az ÁVO váratlanul átvette a tábor vezetését. Az őrtornyokba géppuskák és fényszórók kerültek. A sétát heti fél órára szállították le, amit ötösével, hátratett kézzel, lehajtott fejjel és lépést tartva végeztek. Csomag, levél vagy látogató havonta egyszer érkezhettek. Ez utóbbival csak két egymással párhuzamos drótkerítésen keresztül beszélgethettek. Mindkét kerítést vastagon beolajozták s köztük ÁVO-sok sétáltak. A beszélgetési idő csupán öt perc volt, ezért a teremben bábeli hangzavar uralkodott.

Augusztusban megkezdődött az internáltak éjjeli elszállítása. A harmadik ötszázas csoportba dr. Ny.P. is bekerült. Egyik teremben meztelenre kellett vetkőznie. A szomszédos helyiségben tenyérnyi széles piros csíkkal megjelölt régi ÁVO-s ruhát,

egy pár bakancsot, csajkát, fehérneműt és takarót kapott. Csoportját leponyvázott tehergépkocsikkal a gödöllői állomásra, onnan vonattal Recskre szállították.

A tábor öt kilométerre volt Recsk falutól, a régi Csákányköpuszta helyén. Voltak itt: 1. csendőrtisztek és altisztek; 2. gyári munkás szociáldemokraták; 3. földjükhöz ragaszkodó egyszerű parasztok; és 4. különböző politikai perek el nem ítélt vádlottjai és gyanúsítottjai. Nyáron öt órákor volt az ebresztő, majd a reggeli és kenyérkiosztás. Hatkor indultak gyalog a bányába és hétkor megkezdték a munkát. Délben félóra volt az ebéйдő és este hatig dolgoztak. Bevonulás után vacsora, létszámmellenőrzés és este kilenckor takarodó volt.

A bányamunkához feltétlenül szükséges négyezer kalóriával szemben az internáltak legfeljebb napi ezerhét-száz kalória értékű ételmet kaptak. A bányában csak szombat délig volt munka, de délután és vasárnap délelőtt a tábor belterületét csinosították. Így került sor az őrség labdarugópályájának megépítésére. Ehhez szombat délben a bányában felszedték az iparvasút vágányait és a csillékkal együtt vállon leszállították a táborba. Ugyanezt hétfő hajnalban visszavitték. Az internáltak kövezték ki az őrség udvarát is, amihez a köveket a bányából szintén kézben hordták le.

A bányavállalat fizetett az ÁVO-nak az internáltak munkájáért. Ebből az levonta az ételmezést, ruhát, lakást, sőt az őrzést is, így legtöbbször semmi se maradt a fizetésből. Aki magas százalékot teljesített, az havonta néhány kenyeret, kis cukrot, lekvárt és cigarettát vásárolhatott keresete terhére.

A hétfőtől szombat délig tartó sziklafejtés, szállítás, lapátolás, kötörés és kőfaragás nagyon igénybe vette az internáltak fizikai erejét. Lustálkodni nem lehetett, mert előírták az alap-teljesítményt. Aki ezt nem érte el, azt megbüntették. Ezek nemei: 1. Zárka volt a legenyhébb büntetés. Egy kétszemélyes szobába hat-nyolc internáltat tettek, akik naponta fél liter kávé és harminc deka kenyeret kaptak. Reggel és este csuklógyakorlatot is tartattak velük. 2. A sötétzárka tizenöt naptól kilencven napig terjedt. Az internáltat egy kis helyiségbe tették, ahol félméter magasságban farúd volt ülőkének. 3. A különleges zárkának beton medencéje volt, amelyben állandóan húsz centiméter magasan állt a víz. 4. A gúzsbakötés két órára

szólt; éjjel hajtották égre, mert nappal dolgozni kellett. Ennél a büntetett két karját összekötötték s térdei alatt áthúzták. Végül egy botot dugtak a karjai és térdhajlása közé, majd oldalt döntötték.

A körülbelül háromszáz fős "külső őrség" a tábor körül felállított nyolc géppuskával ellátott figyelő toronyban teljesített szolgálatot. A harminc-negyven hivatásos altisztból álló "belső őrség" — amelynek tagjait felügyelő úrnak kellett szólítani — a szögesdrót kerítésen belül irányította a tábor lakóinak életét. Ebben a munkájában a "brigádvezetők" és a "normások" támogatták, akik az internáltakból kerültek ki. Az esténként külön munkát a "büntető század" emberei végezték.

A tábornak nyolc százada volt. Mindegyik külön barakkban lakott, amelynek négy huszonöt-harminc személyes priccse, két kályhája és ülőpadja, egy mosdója és latrinája volt. A barakkokban a hihetetlen mennyiségű bolha sokszor lehetlenné tette az internáltak nyugodt éjjeli pihenését. A tábort teljesen elzárták a külvilágtól; posta, csomag és látogató itt ismeretlen volt.

Dr. NY.P. százados négyéves internálása idején minden szabad percét pihenésre fordította. Még így is huszonkét kilót vesztett rendes testsúlyából. A vele volt csendőrtisztek és altisztek egész idő alatt nagyon szép, bajtársias közösségben éltek és türelemmel viselték nehéz sorsukat.

.....

NY. P. csendőr százados, "*A recski internáló tábor*", 1952. 1-18. oldal.

81.

A CSEPELI INTERNÁLÓ TÁBOR

Tehervonathoz csatolt vagonban, egy teljes éjszakai utazás után, reggel érkezünk a budapest-kelenföldi pályaudvarra. Kiszállás, sorakozó, névsorolvasás. Irány a volt Károly király laktanya! A kapubejáraton hatalmas betűk jelzik, hogy ez a "Buda Déli Internáló Tábor". Az udvaron semmi mozgás. Ez már börtön. Napokig a szomszéd teremben levőket sem látjuk.

mert a napi egyszeri, levestől álló étkezéshez és egyszeri WC-re kíséreskor termenként kerülünk sorra, nehogy még csak szemmel is érintkezhessünk.

Itt találom a Komáromból már ismert pestkörnyéki fiatal leventéket, a sirdogáló "dunaparti gyilkosok"-at. Másnap elviszik őket egy összevert csendőr őrmesterrel együtt az Andrássy-út 60-ba. Mert az elv most az, hogy "inkább pusztuljon ezer ártatlan, fontos, hogy az egy bűnös köztük legyen."

Harmadnap újabb motozás. Van egy német pokrócom, amit az amerikaiaktól kaptam és egy ócska köpenyem. Kettő nem lehet. Elviszik a pokrócomat.

Egyik délután az összes csendőrt gyalogmenetben erős fedezettel átkísérik Pestre, a csepeli villamos végállomásához. A villamoson utazó munkásasszonyok megtudva, hogy csendőrök vagyunk, hangosan fakadnak ki, amiért ártatlanok ezreit tartják internáló táborban. Nekünk kell őket csitítani.

Csepel internáló tábor, vagy köznyelven csendőr internáló tábor. Talán azért jelölte ki a demokrácia bosszúja ezt a helyet részünkre, mert a galántai csendőrzászlóalj ezt védelmezte teljes elvérzéséig magyar szívvel és bátorsággal. A kapuban és az iroda előtt internáltak csoportja. Ismeretlenek súgják: "Vigyázat, motozás lesz! Órárt, gyűrűt, ékszert nekünk átadni, majd visszakapják!" Így csúsztatjuk ismeretlenek kezébe utolsó, megmaradt értékeinket. Az őrizeteseink barakkjában történt elhelyezkedésünk után sorra jönnek jötevőink. "Kié a doxa-óra? Arany pecsétgyűrű?" stb. Mindenki mindent hiánytalanul visszakapott. Az együttérzés maximuma!

A táboron belül szabad a mozgás takarodóig. Csepeli Életem legnépesebb csendőr bajtársi találkozója! Körülbelül száz csendőrtiszt és vagy háromszáz csendőr, alhadnagytól próbacsendőrig! A civil internáltak száma mintegy ezeröttszáz, köztük magas rangú minisztériumi és közigazgatási tisztviselők. Ezek vigasztalnak, hogy a legjobb táborba kerültünk, mert a táborparancsnok egy borbélyból lett rendőr főhadnagy, nem szadista természetű. Ez kissé megnyugtató.

A Weisz Manfréd vasgyárban a legpiszkosabb munkát végeztük. De ez még mindig jobb, mint a pesterzsébeti tábor, ahol magas rangú csendőrtisztek hullák exhumálásával "fog-

lalkoznak." Mégpedig munkakesztyű nélkül kell kiszedni az oszlott hullákat a parkok ideiglenes sírgödreiből.

A tábor körül szögesdrót, amit ötméteres sávon belül tilos megközelíteni. Éjjel a négy sarki toronyból reflektorok világítják meg a drótsövényt. Köztük széltében-hosszában egy-egy ór cirkál. Itt találkoztam a már negyvenötben hazatért bajtársaim egy részével. Ők már kérték az igazolásukat. De minden kérvény azzal jött vissza, hogy "addig nem igazolható, amíg internálva van." Ezen az alapon kérték azután az internálás megszüntetését, hogy az igazoló bizottság elé állhassanak. Válasz: "Az internálás mindaddig nem szüntethető meg, amíg igazolva nincsenek." Kettős játék. Két hivatal, de egy kéz intézkedik. Az internálás a törvény szerint három év, de megismételhető. Ha tehát három év múlva valakit ki is engednek, az illető pár nap múlva ismét leinternálható.

A táborban csak egyszeri étkezés, vacsora volt. Ezért jelentkeztünk gyári munkára, mert bár ott csak ebédet — levest kenyérrel — kaptunk, de volt cukor, zsír, olaj külön juttatás is, ami leromlott szervezetünknek nélkülözhetetlen volt. Mintegy ezren mentünk a táborból a gyárba reggelenként munkára, erős fedezettel. A lakóházak táján és a gyárkapunál fiatal rikkancsok, akik a Szabad Nép című napilapot árulták, torkuk szakadtából kiabálták mellénk érkezésünkkor, hogy "Itt a szabad népl!" Kiértett belőle, hogy az új rendszer ellen szól a tüntetésük, mert már a rikkancsok is tisztában voltak a "dicső felszabadulás" lényegével. Sajnos, a kiáltozás nem hallatszott fel a miniszterelnöki palotába.

Később az őrizeteseik részére a külső munkába járást letiltották. Táborkarbantartó munkát végeztünk és kertészkedtünk, ami megint a gyengébb kosztot jelentette.

Időnként elkísértek a budapesti rendőr-főkapitányság politikai osztályának csepeli kirendeltségéhez. Nem akarom részletezni, de a hang és bánásmód nem volt sorolható az udvarias és barátságos modor kategóriájába. Így az egyik ilyen, érzékenyen érintett kihallgatás után kilépve a hírhedt épület kapuján, elhatároztam, hogy engem ide élve még egyszer be nem hoznak!
.....

U.L. csendőr ezredes, "Csendőrsors", A Magyar Csendőrök Családi Közösségének *Egyesületi Értesítője*, 41-42. szám.

A szovjet hadifogságból 1950 decemberében szállítottak haza Magyarországra. Budapesten rögtön a Mosonyi úti börtönbe zártak. Innen néhány száz társammal 1951 októberének egyik hideg éjszakáján erős ÁVH-s (Államvédelmi Hatóság, azaz kommunista politikai rendőrség) őrizettel lefűggönyözött lapados vasúti kocsikban Kazincbarcikára vittek. Útközben az ülésekről felállni vagy az ablakon kitekinteni tilos volt.

Már virradt, amikor vonatunk megállt és kis motyóinkkal, vásott egyenruháinkban vagy szovjet paplanruhában elhagytuk a vasúti kocsikat. Egy nagy, üres területre tereltek bennünket, melyet háromszoros szögesdrót kerítés vett körül. Mellette táblák sorakoztak: "Megközelíteni tilos! Az őr felszólítás nélkül lő!" Az őrtornyokban géppuskák és géppisztolyos ÁVH-s őrk voltak. Az üres terület mellett egy szintén szögesdróttal és őrtornyokkal körülvett négy háromemeletes bérház állt, amit Békeváros széléből különítettek el. Ide tereltek bennünket, hol a hadifogságból megmentett apró értékeinket "önként" le kellett adni. Névcédulával ellátott kis csomagjaink a "raktár"-ba kerültek. Ruháinkat a kiselejtezett és fekete csíkokkal megfestett "népi hadseregbeli" egyenruhákra cserélték ki, amelyeken korona nélküli magyar címeres gombok voltak. Ugyanekkor a hadsereg és az ÁVH az ötágú csillagos gombokat viselte.

Másnap hajnalban már meg is kezdődött a kényszerszermunka: kubikolás, házak és épületek alapjainak kiásása. A legkegyetlenebb dolog a "kavicsbányában" való robotolás volt. Ott kőfejtéssel, talicskázással és az állandó mozgásban levő hordszalagra való kavicslapátolással teltek el a napok, hetek, hónapok.

A tábor létszáma körülbelül 2000 volt. A legnagyobb rész csendőrokból állt. A csendőrtiszteket a kavicsbányába osztották be. Céljuk a nehéz testi munka végeztetésén kívül az emberi méltóság teljes megalázása volt. Csak "zsivány, gazember, betyár, haramia, népnőző vagy bitang" néven szólítottak. Ebben nemcsak az ÁVH-s legénység, de tisztjeik is erősen köjelegtek. Megfelelő hajcsárokról is gondoskodtak. A kavicsbányában a munkavezető "fekete cár" — egy áruló csendőr-

kerületi gépkocsivezető — Monori szakaszvezető volt. A keze alá beosztottak, de főleg a csendőrtisztek, igen sokat szenvedtek komisz és szadista hajlamai miatt. Az embertelen hajsza következtében egymásután nőttek ki a földből a hatalmas betonívek és hűtőtornyok. Az előzőleg üres terület kezdett "benépesülni." Vasárnapokon a raboknak csak egy része pihent, mert a vasúti szerelvénnel beérkezett homokot, téglát vagy cementet akkor is kirakatták, hogy a kocsikért ne kelljen fekbért fizetni.

A hármasszámú épület alatt volt egy tizenhétcellás pincebörtön. Itt folytak a kihallgatások, illetve "szűrések". A főkinzómesteri tisztet a cigány származású Szücs-Fürst Béla ÁVH-s hadnagy látta el. Csak úgy emlegettük, hogy a "fekete hadnagy." Ő volt az élet és halál ura a táborban. Fő tartózkodási helye a "pofozó szoba" volt. A kegyetlenkedésekben maga járt elől jó példákkal. Különböző szervezkedéseket, földalatti összeesküvéseket próbált jegyzőkönyvekkel bizonyítani. A beismerő vallomásokot kurtavassal, álló és vizescellákkal, koplaltatással igyekeztek megszerezni. A csendőrök közül hosszabb ideig tartották a pincebörtönben *Zalasdy Ferenc* ezredes, *Budur Károly* és *Láncz László* századost, akit később ki is végeztek. Ott szenvedett még *Fery Pál* és *Fráter János* főhadnagy, *Üveges Sándor* g. főhadnagy, *Tatár András* g. hadnagy, *Tóth Aurél* és *Tereskey József* zászlós is. Jőmagam 165 napig sinylődtem abban a börtönben. Az idősebbek közül a táborban halt meg *Hartay Rezső* alezredes és *Vukováry Kálmán* g. alezredes.

1952 karácsony másodnapján kőfejtésnél rám szakadt a bánya, amely alól társaimnak sikerült kiásniuk. A bal lábam három helyen tört el. A mosonyi úti börtönkórházba kerültem. Itt köménymagos levessel és szárított marharépa-főzelékkel "tápláltak" bennünket. A betegek nagyon legyengültek. A gyógyítással sem az Izraelből behívott ÁVH-s orvos alezredes, — aki még magyarul sem tudott, — sem pedig Pethő orvos őrnagy nem sokat törődött. Az általuk munkára alkalmasnak minősítetteket visszaszállították a különböző munkatáborokba. Én is visszakerültem Kazincbarcikára. Itt a "vegyi kombinát" épületeinek nagy része az 1953. év végére elkészült s ekkor kezdtek a rabok szabadulni. A csendőröket az utolsó napra hagyták.

Csoportonként az 1-es épület alsó nagy szobájába rendelték bennünket. Ott arra figyelmeztettek, hogy annak elmondása, hol, kivel, meddig voltunk, mit csináltunk és hogyan bántak velünk: "államtitok elárulása." Ezért több évi börtönbüntetés jár. A hallgatást írásban is megígértették. Hazaérkezésünk után a helybeli ÁVH-nál kellett jelentkeznünk, mert a belügyminiszter rendőri felügyelet alá (ÁVH) helyezett minden csendőrt rendfokozati különbség nélkül.

Rajtam és a fentebb említetteken kívül a következő csendőrtisztek voltak a kazincbarcikai munkatáborban: *Kricsfalussy-Hrabár Sándor és Barabás József* ezredek. *Dr. vitéz Gereőffy Géza, Lovas Nagy István és Thassy-Plávensky Ferenc* alezredek. *Dr. nemes Kacskovics Balázs, Csikós Jenő, Kovási Bretán Sándor, dr. vitéz Kovách Jenő, nemes Simon László, dr. Csethe Miklós, Klim László, Dávid Sándor, dr. Nagy Attila, Igmándi Simon Jenő, dr. Polgár Barna és dr. Bogya András* századosok. A később kivégzett *Félegyházy-Medgyesy Ágoston, Bugarin Horváth Pál, dr. Lányi Zoltán, Lám Béla, dr. Veres Andor, Tassi Becz Ádám, vitéz Kásás László, Zajka Gyula, Mészey Géza, vitéz Komporday Pál és Vámosi József* főhadnagys. *Bánházy Tibor* g. főhadnagy. *Kéry Kálmán, Herendy Ödön, vitéz Komondi Zoltán és Tárkányi László* hadnagys. *Bálványosi Árpád és Páhoki János* g. hadnagys. *vitéz Széki István* zászlós és *dr. Szamosujvári Novák Dániel* hadapród csendőr őrmester.

A kazincbarcikai kőbányában tiszti bajtársaikkal együtt szenvedtek a tiszthelyettesek és csendőrök is, akiknek száma sokszorosán felülmulta a fentebb említetteket.

Nyugaton, 1977 december 31.

*vitéz Baranchi Tamáska Endre
szkv. m. kir. csendőr százados,
a kazincbarcikai tábor volt foglya*

AZ IDEIGLENES NEMZETI KORMÁNY
1.690/1945. M.E. SZÁMÚ RENDELETE

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés által 1944 évi december hó 21. és 22. napján Debrecenben adott meghatalmazás alapján az Ideiglenes Nemzeti Kormány az ország közbiztonságának megszervezése és egységes irányítása alá helyezése végett a következőket rendeli.

1. §

(1) A m. kir. Csendőrség a múlt népellenes kormányait feltétlen engedelmességgel kiszolgálta, a magyar demokratikus mozgalmakat kíméletlen eszközökkel megsemmisíteni törekedett és a magyar parasztság és a magyar munkásság ellen megszámlálhatatlan erőszakot követett el, ezért a magyar nép egységes ítéletének végrehajtásaképpen az Ideiglenes Nemzeti Kormány megállapítja a magyar Csendőrségnek, mint testületnek a felelősségét és intézményét megszünteti, szervezetét felosztatja.

(2) Mindazok a személyek, akik a Csendőrség szolgálatában állottak, szolgálatukból elbocsájtatnak.

(3) A volt csendőrségi személyeknek és hozzátartozóiknak illetmény, nyug- és kegydíj igénye megszűnik, kivévn

a.) a 2. szakasz szerint alakított bizottság által igazolt, volt csendőrségi személyt,

b.) az 1939. évi szeptember hó 1 előtt elhalt volt csendőrségi személynek özvegyét és árváit,

c.) az 1939. évi szeptember hó 1-én vagy aztán elhalt csendőrségi személy özvegyeit és árváit, amennyiben a 3. szakasz szerint igényjogosultak.

4.) Az előző bekezdés b.) pontjában meghatározott személyek illetményeinek folyósítása miatt bárki panasszal fordulhat a 2. szakasz szerint alakult igazoló bizottsághoz. A bizottság a panasz alapján az elbíráláshoz szükséges adatok megszerzése céljából bármely igazoló bizottságot megkereshet. Az igazoló bizottság a megkeresésnek soron kívül eleget tesz. A 2. szakasz szerint alakított bizottság köteles az illetmények folyósításának megszüntetését elrendelni, ha megállapítja, hogy

a volt csendőrségi személy életben léte esetén nem lett volna igazolható. Az illetmények folyósítása a bizottság megvonást elrendelő határozatát követő hó 1. napjával szűnik meg.

2. §

(1) A volt csendőrségi személyek, az intézmény megszűntetése folytán általános igazolási eljárás alá nem esnek. Egyes tagjai vagy közegei azonban kérésükre különleges igazolási eljárás alá vonhatók.

(2) A volt csendőrségi személyek különleges igazolására a belügyminisztériumban kizárólag illetékességgel igazoló bizottság alakítandó. A bizottság elnevezése: "A volt csendőrségi személyek igazolására alakult különleges igazoló bizottság". A bizottságot az igazoló bizottságok megalakítására vonatkozó törvényes szabályok szerint kell megalakítani. A beküldendő tagokat az egyes politikai pártok országos vezetősége, illetve a Szakszervezeti Tanács jelöli ki. A 15/1945. M. E. számú rendelet 6. szakasza 6. bekezdése szerint behívandó alkalmazott csakis a Magyar Belügyminisztérium már igazolt alkalmazottja, vagy a Magyar Államrendőrség már igazolt tagja lehet. A főispán (Nemzeti Bizottság) ügykörét a belügyminiszter vagy az általa meghatározott személy tölti be.

(3) A volt csendőrségi személy igazoló nyilatkozatát az előbbi bekezdésben meghatározott bizottsághoz nyújtja be.

(4) A Bizottság csak

1. "igazolt" vagy

2. "nem igazolt"

határozatot hozhat.

(5) A bizottság "igazolt" határozatot hoz, ha a volt csendőrségi személy bizonyítja, hogy

a.) a németellenes ellenállási mozgalomban személyesen és hatékonyan részt vett, vagy

b.) az ország felszabadulása előtt működött magyar kormányok törvényeivel, rendeleteivel, intézkedéseivel és utasításaival tevőlegesen vagy szolgálati mulasztásokkal szembe fordult vagy

c.) bár a szolgálatát ellátta, tényleges segítséget nyújtott demokratikus szervezkedéseknek vagy azokban részt vevő egyéneknek.

3. §

(1) Azokat a volt csendőrségi személyeket, akik más közszolgálati ágban elhelyezést nyertek, azonnali hatállyal el kell bocsátani és közszolgálatra csak akkor alkalmazhatók, ha a 2. szakasz szerinti igazolási ügyükben a bizottság "igazolt" határozatot hozott.

(2) Az igazolt volt csendőrségi személy közszolgálatban (honvédség, rendőrség, stb.) alkalmazható. Közszolgálatban való alkalmazása esetén a Csendőrség kötelékében eltöltött szolgálati idejét be kell számítani.

(3) Az igazolt volt csendőrségi személynek — amennyiben közalkalmazást nem nyer — nyugellátásra van igénye. A 2. szakasz 2. bekezdése szerint alakított bizottság köteles vizsgálni, hogy a nyugellátásra jogosult személy a nyugdíjra rászorul-e. A bizonyítás a volt csendőrségi személyt terheli. A bizottság végső fokon dönt az illető személy nyugdíjilletményének tényleges folyósításáról.

(4) Az 1939. évi szeptember hó 1-én vagy azután elhalt csendőrségi személy özvegye és árvái csak az esetben igényjogosultak, ha kérelmükre (akármelyikük kérelmére) a 2. szakasz 2. bekezdése szerint alakult bizottság megállapítja, hogy a volt csendőrségi személy életben léte esetén a bizottság igazolási ügyében "igazolt" határozatot hozott volna. Az eljárásra és az illetmények megállapítására a jelen rendelet 2. szakasza és a 3. szakasz 3. bekezdése irányadó.

4. §

(1) Azok a kincstári felszerelési tárgyak (fegyver, lőszer, ruházati cikkek, lovak, kocsik, gépkocsik, kerékpárok, stb.) és ingatlanok (laktanya, kórház, jóléti intézmények, stb.), melyek 1944 október hó 24-én a Csendőrség birtokában vagy használatában voltak, a jelen rendelet hatálybalépésekor a 4. szakasz szerint meghatározott Magyar Államrendőrség birtokába vagy használatába mennek át.

5. §

(1) A magyar állam egész területén a belügyminiszter legfelsőbb felügyelete és ellenőrzése alatt a magyar államrendőrség gyakorolja az összes rendőrhatalósági jogokat és látja el rendőrközegei útján a rendőrszolgálatot.

6. §

(1) Az államrendőrségi szervek hatáskörébe tartozik:

- a.) a közbiztonság;
- b.) az államrendészet (politikai rendészet) minden ágának ellátása;
- c.) az igazgatási rendészet gyakorlása hatáskörébe utalt közigazgatási ügyekben;
- d.) rendőri büntetőbíráskodás a törvényes szabályok által hatáskörébe utalt kihágásokban;
- e.) a volt csendőri teendők és végrehajtó szolgálat valamennyi közigazgatási, közbiztonsági, és állambiztonsági (politikai) ügyben;
- f.) azoknak az ügyeknek az ellátása, amelyeket a jelen rendelet hatálybalépése után külön törvény vagy rendelet a rendőrség hatáskörébe utal.

7. §

(1) A belügyminiszter közvetlen felügyelete alatt Budapesti Főkapitányság és Vidéki Főkapitányság létesítendő, mint II. és III. fokú rendőrhatalóságok.

(2) A Vidéki Főkapitányság vezetője a Vidéki Főkapitány. Hatásköre kiterjed az egész ország területére, kivéve Nagy-Budapestet.

8. §

/1/ A Vidéki Főkapitányság alá rendelve törvényhatóság-gonként főkapitányságok, ezek alá rendelve kapitányságok, végül a járási kapitányságok alá rendelve rendőrbizottságok állítandók fel.

(2) *Megyei törvényhatóságokban megyei főkapitányság.* A belügyminiszter által kijelölt megyei főkapitányság keretében egy vagy több törvényhatóság területére kiterjedő jogkörrel különleges alakulatok létesítendők a helyi viszonyoknak megfelelően:

- a.) határszéli vármegyékben a határrendőrségi kirendeltségek,
- b.) tanosztályok,
- c.) karhatalmi alakulatok,
- d.) különleges kiképzésű, bűnügyi, politikai és igazgatási rendészeti csoportok,

e.) a törvényhatóságok területén levő vagy több törvényhatósági területen levő rendőrségi szervek összes tagjának demokratikus nevelését és állandó továbbképzését végző osztályok.

(3) *Városi törvényhatóságokban városi főkapitányság.*

A főkapitányság keretében szervezendő:

a.) a város külső részének utcaszerűen be nem épített területei, a vidék lakossága és a hely közbiztonsági követelményeinek megfelelően egy vagy több körzeti őrs.

(4) A megyei törvényhatóságokban járasonként a járási kapitányság. A járási kapitányság keretében portyázó csoportokat kell felállítani.

(5) A járási kapitányságok alá rendelt szerv nagyközségekben és a körjegyzőségek székhelyein a *rendőrbiztosság* szükség szerint körzeti őrsökkel. A rendőrbiztosság vezetője a rendőrbiztos, a körzeti őrs parancsnoka (a 3. és 5. bekezdés esetében is) a rendőrpapancsnok.

(6) A belügyminiszter elrendelheti, hogy a városi és megyei főkapitányságoknak azonos (egy személy) vezetője legyen és ugyanígy elrendelheti, hogy a járási és megyei városi kapitányság vezetője azonos legyen.

9. §

(1) Minden megyei és városi kapitányságon, városi és járási kapitányságon

1. bűnügyi,
2. politikai,
3. igazgatási rendészeti,
4. rendőrbírói osztály létesítendő. Egyéb osztály felállítását a belügyminiszter vagy felhatalmazása alapján a vidéki főkapitány rendelheti el.

10. §

(1) A megyei főkapitányság általában mint II. fokú rendőrhatalóság jár el a törvényhatóság területén levő járási és városi kapitányságok intézkedéseiben és különleges szerveivel rendőri szolgálatot lát el. A belügyminiszter vagy a vidéki főkapitány által reáruházott jogkörben a törvényhatóság területén levő rendőrhatalósági szerveket szolgálati működésük tekintetében közvetlen felügyelete és ellenőrzése alatt tartja.

(2) A városi főkapitányság a törvényhatósági jogú város területén 1. fokú rendőrhatalóság és egyben ellátja rendőrközegei útján a rendőri szolgálatot.

(3) A megyei városi és járási kapitányságok mint 1. fokú rendőrhatalóságok járnak el, a járási kapitányság rendőri szolgálatot lát el különleges alakulataival.

(4) A rendőrbiztosság és a körzeti őrs a biztossági és rendészeti szolgálat teljesítésére rendelt szerv, azonban rendőrhatalósági jogokat nem gyakorol.

11. §

(1) Budapest rendőrségéről külön rendelet intézkedik.

12. §

(1) Az 1881: II. és III. tc., valamint a Csendőrség intézményére, szerveire és közegeire vonatkozó minden törvényes szabály hatályát veszti. A volt Csendőrség minden személyi és tárgyi ügye a belügyminiszter hatáskörébe tartozik.

13. §

Jelen rendelet kihirdetésének napján lép hatályba. Végrehajtásáról és az alantas hatóságoknak részletes utasításokkal való ellátásáról a belügyminiszter gondoskodik.

Debrecen, 1945. évi március hó.

Miklós Béla s.k.
miniszterelnök

.....
Hivatalos lap, *Magyar Közlöny*, Budapest: Magyar Állami Nyomda, 1945, 26. szám, 1945 május 10, csütörtök.

A volt csendőrségi személyek igazolására alakult különleges igazoló bizottságtól

1080. szám.

1946...

HATÁROZAT

K u c s i s György volt cső. főtörzsőrmestert,
aki Székelyudvarhely közönségen 1900. év január
21. napján született, az 1690/1945. M. E. számú rendelet értelmében, miután a rendeletben foglalt
követelményeknek nem felelt meg,

„nem igazolthak”

jelentjük ki.

Budapest, 1946. évi december

A kivonat birtokában

Gyula János
1946. 12. 15.

1946. 12. 15. Budapest, 1946. 12. 15.

Bereznai Ferenc s. k.

Simon József s. k.

Szűcs János s. k.

Illés János s. k.

Az eredeti határozat

A farkasok üvöltése lassan lecsendesedett s a zuzmarás időben kezdett derengeni. A nap vörös lángpallosként jött fel a lak koronái fölé s áttört a háromszoros szögesdrót kerítésen, hogy ráragyogjon a hó alatt meglapuló barakkjainkra.

A szűkös fogoly-reggeli után, — amely már hónapok óta csak dohos korpalevesből állott — vásott egyenruháinkat magunkra öltve álltunk a szánokkal a hadifogolytábor kapujához. Hat hadifogoly volt egy-egy szánba fogva, amelynek húzóigája nem volt más, mint villanydrót.

Az én szánomban a húzók között hárman voltunk csendőrök. Két budai hős védő és jómagam. Mi hárman jól tudtuk, hogy számunkra ünnepnap van még akkor is, ha hamba fogva húzzuk az igát, mint valami rabszolgák — a huszadik század nagy dicsőségére. Ma egy testületnek, egy dicső és nemes múlttal rendelkező alakulatnak a születésnapját ünnepeljük titokban. Ma *csendőrnapi* van!

Lassan az erdei vágásokhoz értünk, ahol a nagy fatörzseket a szánokhoz vállon kellett kihordanunk. Sokszor bizony derékig benyomott bennünket a hatalmas fatörzs súlya a mély hóba. De ma fel sem vettük. Valami láthatatlan Hatalom megsokszorozta erőnket.

Még ki sem fújtuk magunkat a rakodás után, máris ordították az orosz konvojok az indulás vezényszavát. A drótok megfeszültek és az izmok munkába álltak. Megindult a hosszú karaván a tábor felé. Háromszori fordulás után teljesen besötétedett s így fáradtan, átfázva végre barakkjainkba térhettünk. A korpaleves elfogyasztása után, mint valaha az őskeresztények a katakombákban, a dohos, vizes, sötét és hideg barakknak a végébe kezdtünk gyülekezni.

Mint apró szentjánosbogár, az egyik sarokban olajmécses világított. Az asztal fehér kincstári takaróval volt leborítva, amelynek piros-fehér-zöld csíkja adta meg az ünnepi díszet, az ünnepi külsőt itt távol, Keleten, az orosz föld mélyében. Mögötte állott tábori lelkészünk, aki ünnepi istentiszteletre hívott össze bennünket. Szavai, amelyeket bár hideg pára kísért, melegebben hatottak a hallgatók lelkébe s szívébe, mint máskor.

Azt a dicső testületet méltatta, amelynek tagjait azért kellett tüzzel-vassal pusztítaniuk a vörösöknek, mert abban és annak derék tagjaiban látták első számú ellenségeiket, hogy ördögi terveiket mielőbb keresztülvigyék Magyarországon.

Kint újra feltámadt a komisz sarki szél, amely az orgonabúgást jelképezte, az égen pedig megjelent a sarki fény, amely a dicsfényt adta az Égi Atya jóvoltából a világgá szóródott csendőrök felé, akik már jeltelen sírokban nyugodtak vagy különböző börtönökben, hadifogolytáborokban sorvadoztak vagy még otthon, Magyarországon mély megaláztatásban tengették életüket s azok felé, akik az Úristen kegyelméből szabad földön, rettegés nélkül gyűlhetek össze ezen a napon.

Így ünnepeltünk valahol Szibériában, február 14-én, a csendőrnapon.

vitéz Baranchi Tamáska Endre
csendőr százados

.....
Tamáska Endre, "Csendőrnapi Szibériában," *Bajtársi Levél*, XVIII. évfolyam, 3-4. szám.

86.

SZABAD EURÓPA RÁDIÓJA

James A. Michener, a kiváló amerikai író az 1956-ban menekült magyarok tapasztalatairól könyvet írt. Az író előtt "felbukkant igazságot" *Kobol Ferenc* szavakba is foglalta.

A magyarokat elkésértette az a közömbösség, amellyel önök, amerikaiak nézték a mi szabadságharcunkat. Ezt mondták nekünk; Nem felejtettünk el benneteket. Amerika végső célja segíteni benneteket szabadságotok visszaszerzésében.

Azután 1950-ben felállították a Free Europe Rádiót és a szabadság ügyének szolgálatába állították. Önöknek tizenegy különböző állomásuk volt, amelyek hetenként ezer órán át sugározták a bátorítást Frankfurtból, Münchenből, Lissabonból.

Azután, hogy üzeneteik még világosabbak legyenek, léggömböket kezdtek küldeni országunk fölé, amelyek röpiratokat

alumínium-érmeket hoztak. Nekem is volt egy ilyen érmem a szabadság-haranggal s rajta a felírással: "Magyarok a szabadságért — az egész Szabad Világ a magyarokért." Azt mondták nekünk, hogy Amerika felgöngyölíti a Vaszfüggönyt. Sokszor bizonygatták, hogy az önök elnöke módot talál ennek békés elérésére.

Amikor megindult a forradalom azokért a célokért, amelyekért önök mondták, hogy harcoljunk, hány amerikai lépett elő, hogy segítsen nekünk? Egy sem. Kik álltak mellénk? Orosz csapatok. Hány amerikai páncélos segített bennünket? Egy sem. Miféle páncélosok csatlakoztak hozzánk, hogy a szabadságért harcoljanak? Orosz páncélosok.

A mi forradalmunknak volt tíz napos szünete, amelynek során egy merész amerikai hang meghátrálásra kényszeríthette volna Bulganint. Ez a hang sohasem hangzott el. Csend volt a Duna mentén és csend az Egyesült Nemzetek Szervezetében. Napokkal később, amikor már csak a halál harangjai hallatszottak, végre megszólalt Amerika is. Részüvényilatkozatot tett.

.....
James A. Michener, *Az andaui híd*, Argentina, Buenos Aires: Danubio Könyvkiadóvállalat, 1957, magyar fordítás.

87.

A CSENDŐRÖK SZEREPE VIDÉKEN

(Kivonat)

Balatonakarattyán a forradalmi tanács elnöke, *Varga István III* csendőr főtörzsőrmester lett. Ő szervezte meg a községben a nemzetőrséget, amelynek parancsnoka volt. A szabadságharc leverése után a kommunisták elfogták és kegyetlenül megkínozták. Később nyugatra menekült.

A *battonyai* forradalmi tanácsba a jegyzők és tanítók közé beválasztották *Gergely János* csendőrt is.

Bölcskén a nemzetőrség vezetőségében *Kovács Balázs* rendőr mellett bent volt még *Végh József* és *Gere János* csendőr is.

Domoszló községben *Polonkai Béla* csendőr őrmester és három másik csendőr lefegyverezte a rendőrséget és megszer-

vezte a nemzetőrséget.

Dunabogdányban a nemzetőrséget *Nagy Gy. Ferenc* csendőr tiszthelyettes vezette.

Érden a nemzetőrség tagjai között volt *Tatár József* csendőr tiszthelyettes is.

Jászberényben *Bartók Ferenc* csendőr is nemzetőr volt.

Kőrösladányban *Dombrádi József* csendőr főtörzsőrmestert a kőrösladányi nemzetőr század egyik szakasziparancsnokává nevezték ki. A szabadságharc leverése után — mert egy ÁVH-s alhadnagyot elfogott és a Békés-megyei forradalmi bizottságnak átadott — az ÁVH halálra kínoztta. Temetésén a községből több ezren jelentek meg.

Letenyén *Felhősi János* csendőr törzsőrmester a forradalmi tanács elnöke, *Sasvári József* csendőr pedig a nemzetőrség parancsnoka lett. Munkatársaik *Kiss János* és *Sebestyén Lajos* csendőr őrmesterek voltak.

Mezőberényben *Tőkei Ferenc* vasútas szervezte meg a forradalmi tanácsot. Ebbe csendőröket is bevásztottak.

A *monori* nemzetőrség bünygyi alosztályának vezetője *Mátyás Ferenc* csendőr főtörzsőrmester, helyettese pedig *Wallner József* csendőr alhadnagy lett. Kémelhárító tisztek voltak: *Bara Gábor* csendőr hadnagy, *Kovács Pál* és *Dávid Sándor* csendőr őrmesterek.

Pacsán a forradalmi bizottságba bevásztották *Váraljai Ferenc* és *Köszber Lajos* csendőröket is.

Tápiószűl községben *Farkas Sándor* csendőr került a forradalmi bizottság élére.

Zalaszentgróton *Légrádi József* csendőr hadnagy, *Mindszenty József* hercegprímás unokaöccse volt a szabadságmozgalom szervezője. Ő lett a forradalmi bizottság elnökhelyettese. A bizottságban volt még *Molnár József* csendőr főtörzsőrmester, *Pataki Dezső* csendőr törzsőrmester és *Kiss József* csendőr is.

Zalaszentivánon *Szöke József* csendőr volt a forradalmi tanács egyik tagja.

.....
A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának Tájékoztatója, *Az ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben*, Budapest: nyomda neve hiányzik, 1957.

N y i l t p a r a n c s .

Melynek alapján a Tábori Rendészeti Főnökségnek f.évi december 8.-án kelt 1373/4.hdm.1944.sz. parancsa alapján: Deme Lajos táb.cső.szds.psága alatt: Abonyi Ferencz, Révay Lajos, Gergely György, Orbán Lajos, Bakki Sándor, Kis Káti Imre és Szabó János táb.cső.őr., Joo István, Gerdán Sándor, Barton János, Nyári Gyula, Feciczky József, Bába Gyula, Rácz István, Lucsi Lajos, Balin Endre, Kis A. József, Hallay Andras cső., szkv. Biló József, psz.tiz. Kovacs József psz. őr. és Tóth László honv. utbaondul ak Balatonalmádiból Veszprémbe.

Feladatuk: Veszprémbe a Nemzeti Bank ottani fiókjának igazgatójának Jókai Lőr utca 31. fsz. alatt jelentkezi a Bank aranykészletének őrzése és kísérése céljából.

Balatonalmádi, 1944.XII.9.

Gluu Hb-
táb.cső.törzsszak, pk.

Bevonult Veszprémbe:
1944.december 9.-én. 16 h.-kor.

Jelentkezett:

P.H.

Lőr utca 31.
.....

88.

**NYILT PARANCS A NEMZETI BANK
VAGYONÁNAK ŐRZÉSÉRE**

N.
lat.

Naplrend az őrök számára.

Nyárnap*	6a	6a — 7a -ig	7a — 7a30' -ig	7a — 8a -ig	7a 30' — 8a -ig	8a — 11a -ig	12a	18a	19a	22a
Telen	7a	7a — 8a -ig	8a — 8a30' -ig	8a 30' — 9a -ig	8a 30' — 9a -ig	9a — 12a -ig	12a	18a	19a	22a
Hétfő	B b e r e s z t ő									
Kedd										
Szerda										
Csütörtök										
Péntek										
Szombat										
Vasárnap	B b e r e s z t ő									
Ünnepnapok, ünnepek, szombatok, szombat										

Sp. No. 164/1945.-2.

Dene Lajos csendőrszázados urnak,
a Magyar Nemzeti Bank Irkölönitaányának
parancsnoka,

Spital am Eghrn.

Kia Kádi Imre őrmester, Pászti László őrmester,
Csiki Imre szakaszvezető és Mészler János őrmester azzal
réssel fordultak hozzám, mint a Magyar Nemzeti Bank tőbo
parancsnokához, hogy a Magyarországra való visszatérésük
höz szükséges engedélyt szerezzem meg.

Felhívom Százados urat, közölje nevezeikkel
a következőket :

A kérelmet a Felsőházra-i legfőbb amerikai
hatóság elé terjesztettem. Itt közölték velem, hogy a
hazatéréshez nem járulnak hozzá, mert nevezett csendőrök
nem leszerelt hadifoglyoknak, hanem Spital-i szolgálati
hellyel tényleges szolgálatot teljesítő csendőröknek
tekintendők, akik szolgálatukat az amerikai hatóságok
parancsára látják el.

Értesítse tehát Százados ur nevezett csendőrök
hogy a Magyar Nemzeti Bankot elhagyniok tilos és meg nem
engedett távozásuk szükséges lenne tekintendő, amely a
Katonai BüntetőTörvénykönyv szerint esik szigorú büntetés
alá.

Ezen rendelkezésnek tudomásulvételét neve-
zettek jelen iraton aláírásukkal elismerni tartoznak.-
Az iratot Százados ur gondosan őrizze meg és a foganto-
sításról tegyen jelentést.

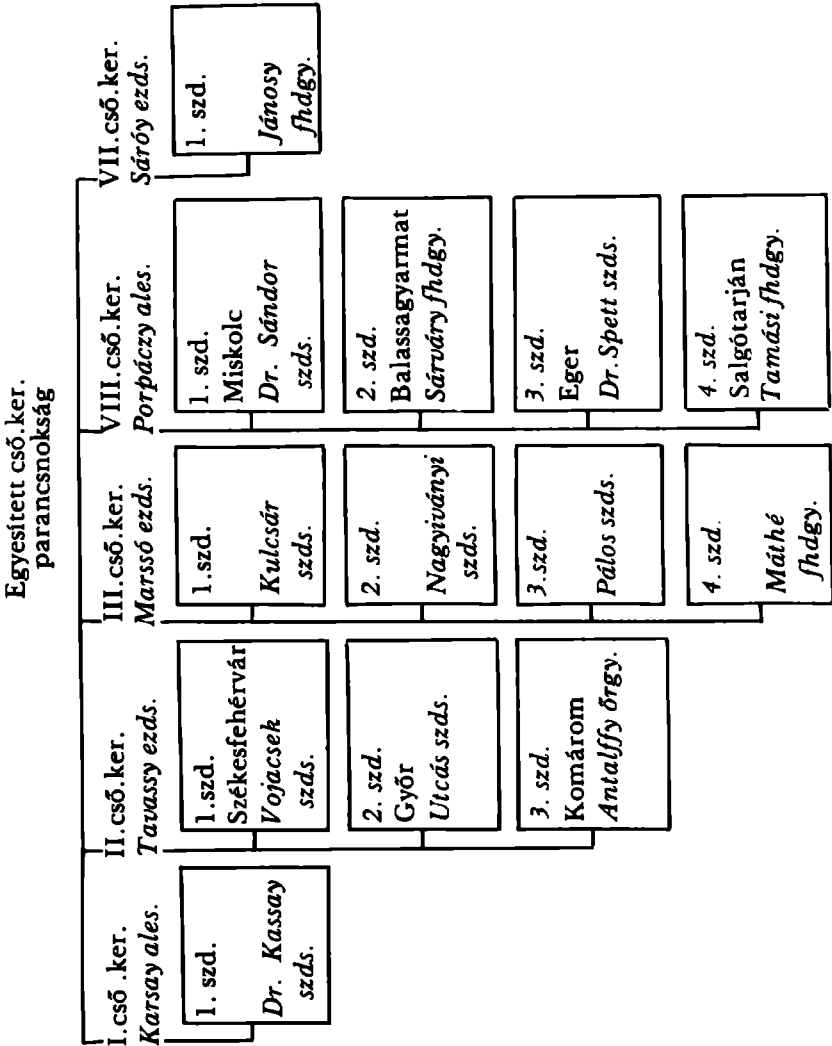
*Tudomásulvételük:
Amikor am Eghrn, 1945. aug. 21-én:
Kia Kádi Imre őrmester
Csiki Imre szakaszvezető
Mészler János őrmester
Dene Lajos csendőrszázados*

A vezérőrnagy helyett

Dorothy
1. sz. sz. sz.

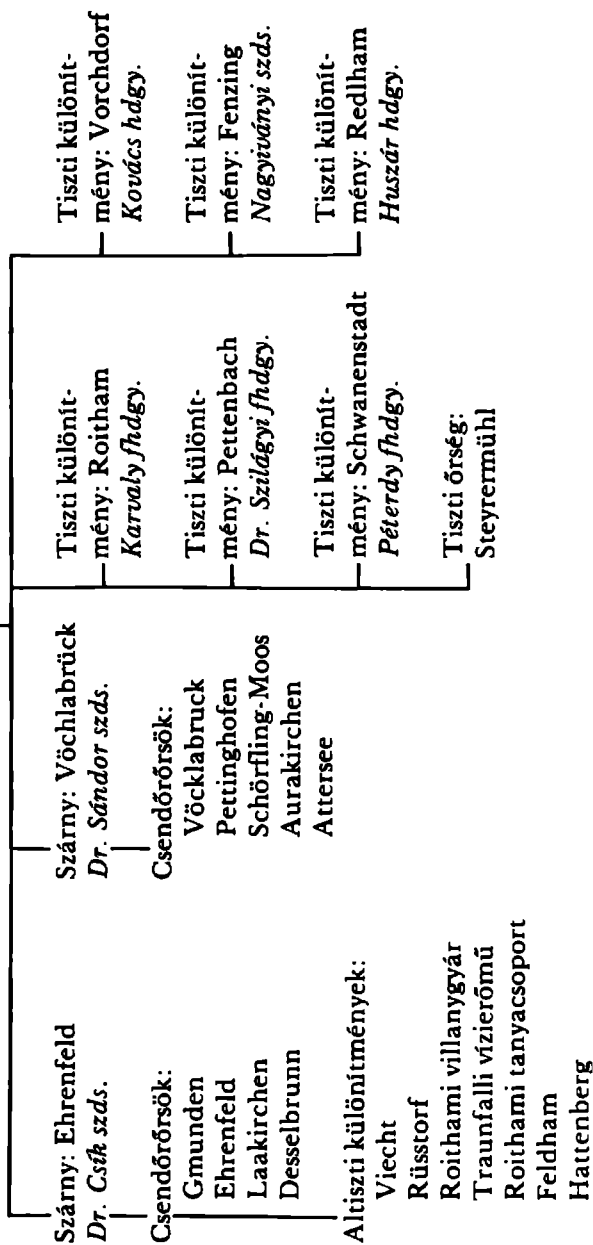
1. sz. sz. sz.

A TRAUNFALLI CSENDŐR-TÁBOR SZERVEZETE

CSENDŐREGYSÉGEK AMERIKAI SZOLGÁLATBAN

Egysített cső. ker. parancsnokság

ZÁMBORY ÁRPÁD CSENDŐR EZREDES AMERIKAI MEGBÍZATÁS

HEADQUARTERS

491ST ARMORED FIELD ARTILLERY BATTALION
APO 261 U.S. ARMY

4 August 1945

MEMORANDUM:

1. The following instructions regarding the Royal Hungarian United Gendarme encampment in the vicinity of OHLSDORF, Austria are published for the information and guidance of all concerned:

a. Colonel ZÁMBORY, ÁRPÁD, of the Royal Hungarian Gendarmes is designated as Commanding Officer of the camp.

(1) All Hungarian nationals, including civilians, who are attached or may hereinafter become attached to the above mentioned camp, are hereby enjoined to obey all lawful commands, orders, and instructions which Col ZÁMBORY may issue in his capacity as Commanding Officer of the camp.

(2) Col ZÁMBORY is empowered to take whatever measures as he may feel necessary in the interests of military discipline.

By order of Lt. Col. WHITE:

Aaron Bernstein
AARON BERNSTEIN
1st Lt., F.A.
S - 1

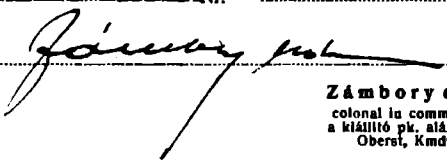
Approved:
Leon F. McGinnis Mc Ginnis
Comd'g Bty B. 1st & 2nd
Relieved 491st on Aug 45

A TRAUNFALLI CSENDŐR-TÁBOR IGAZOLVÁNYA

Headquarters. Royal Hungarian United Gendarmes.
M. kir. egyesített csendőrkerületek parancsnoksága:
Kgl. ung. Gendarmeriekommando.

Sorszám: 1403.

Identification Card — Igazolvány — Ausweis

Name: Z á m b o r y Á r p á d
Név: Z á m b o r y Á r p á d
Name: Z á m b o r y Á r p á d
Rank: Colonel.
Rendfokozat: Ezredes,
Charge: Oberst,
Town: Gendarmes camp Traunfall.
Lakóhely: Csendőrségi tábor Traunfall,
Wohnort: Traunfaller lager.
Identity Card Type: Gendarmes Card - No.
Igazolvány neve: Csendőrségi igazolvány: 59.195
Ausweisart/Műfaj: Gendarmes ausweis Nr.
Signature of Holder:
A tulajdonos aláírása:
Unterschrift des Inhabers:

Q-0248 2-17. 45

Zámory ezds.
colonel in command.
a kiállító pk. aláírása.
Oberst, Kmdt.

98.
**A CSENDŐRSÉG KIVÁLÓ SZOLGÁLATÁNAK
ELISMERÉSE**

HEADQUARTERS 315th F A Bn
A P O # 80, U S Army

11 June 1945

SUBJECT: Commendation

TO : COLONEL ZAMBORY, COMMANDING OFFICER, ROYAL UNITED HUNGARIAN
GENDARMES, EHRENFELD AUSTRIA.

1. During the period of from 5 May 1945 to date, Col Zambory, as COMMANDING OFFICER of the Royal United Hungarian Gendarme encampment at Ehrenfeld Austria, has at all times given his fullest cooperation and assistance to this organization. Through his efforts, many difficult problems have been solved, thereby simplifying to a considerable extent the difficulties encountered during the early days of the occupation of Austria by U S Armed forces.

2. The Royal Hungarian Gendarmes, both officers and men, by their conscientious performance of police duties assigned to them assisted materially in the establishment and maintaining of law and order among the civilian and displaced persons population within the 315th F A Bn area.

3. By reason of services rendered the U S Armed forces during a critical period, Col Zambory is entitled to any courtesies or assistance which it is possible to afford him.

FOR THE COMMANDING OFFICER:

OVID E. SCOTT
MAJOR 315th F A Bn
ADJUTANT

IDEGENLÉGIÓS CSENDŐRÖK (Kivonat)

1. A háború befejezése után a többi magyar csendőr között *dr. Kun Imre* százados, a volt galántai III. csendőrzászlóalj lövészszázadának parancsnoka is jelentkezett egyik németországi toborzó irodában a francia idegenlégióba. Felvétele után előbb Marseille-be s onnan a Földközi-tengeren keresztül Oránba, majd Side-Bel-Abbesbe vitték. Felvette a légió egyenruháját és megkezdődött a kiképzés. *Kun Imre* csupán ötször vonult ki egységével, mert feljebbvalóinak elárulta múltját és attól kezdve a laktanyában foglalkoztatták. Középiskolai tanulmányai alapján hamarosan ismét beszélt franciául. Egy alkalommal fiatal parancsnoka rábízta az éjjeli gyakorlat vezetését. Ezen a légió helyi parancsnoka, *Lemanner* ezredes is jelen volt, aki az észlelte alapján *Kun Imrét* rövidesen előléptette őrmesterré. Mint ilyen, két évet szolgált Vietnámban, ahol átvészelte a dzsungel-harc minden veszedelmét. 1950 márciusában visszavitték Afrikába, Algériába, ahova a Légió saját költségén kivitette családját is. Itt *dr. Kun Imre* tábori csendőr lett s az is maradt leszereléséig, 1952 december 6-ig. Mint állampolgár, előbb Franciaországban telepedett le, ahonnan később átköltözött az Egyesült Államokba.

2. *Komáromi József* lovas őrmester — miután a szovjet hadifogságból és a magyar internálótáborból megszökött, — szerencsésen kijutott Németországba. Klagenfurtban jelentkezett a francia idegenlégióba, amelynek keretében harminc hónapon át harcolt Vietnámban a kommunista partizánok ellen. Betegsége miatt három évi szolgálat után az idegenlégió leszerelte.

.....
Kun Imre, "La Légion Étrangère, Légio Patria Nostra," *Magyar Királyi Csendőrség*, Toronto, Kanada: Sovereign Press, 1973; és

Kövendy Károly, "Komáromi törzsőrmester," *ugyanaz*.

A MKCSBK VEZETŐI BIZOTTSÁGÁNAK FELÁLLÍTÁSA (Kivonat)

Amíg az emigrációban nem alakul meg országunk valamelyes alkotmányos vagy ezt pótló szerve, a sorsdöntő elhatározásokra nem lehet hivatott csak egyetlenegy bajtárs — legyen az bár a MKCSBK (Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösség) mindenkori vezetője is, — hanem csak egy több tagból álló bizottság, amely a szőnyegre kerülő kérdéseket szakszempontról mérlegeli, határozatot hoz s ezért egyetemlegesen és ezen belül személy szerint is felelősséget vállal.

A bizottságban való részvételre huszonegy bajtársat szólítottam fel a rendelkezésre álló adatok és címek alapján. A felszólításnál az is mérvadó volt, hogy a rendelkezésre álló címekből a bizottság tagjai az egész területre legyenek elosztva, ahol a bajtársak élnek.

Szükség esetén a bizottság kibővítése bármikor fogantatható. A bizottsági tagságok vállalása alapján a bizottságot megalakultnak jelentem ki. A bizottság elnevezése: A MKCSBK vezetői bizottsága. Röviden: VB. Elnöke: a MKCSBK mindenkori vezetője. Taglétszáma: 21. A határozat érvényességéhez fontosabb kérdéseknél a tagok 2/3-ának, egyszerűbb kérdéseknél a tagok többségének hozzájárulása szükséges.

Minden bajtárs jogosult, hogy általa fontosnak tartott kérdésnek a bizottság által való tárgyalására javaslatot tegyen, az ezzel járó költségek vállalása mellett. Egy-egy ilyen kiadvány költsége kb. hét dollár. A B.L.-ben való közzététel esetén 4-8 dollár. A bizottság határozata a B.L.-ben lesz közzétéve.

A bizottság tagjait annak bejelentésére kérem, hogy nevüknek a B.L.-ben való közzététele ellen van-e kifogásuk. Ha igen, akkor csak csendőr-jelvényük számával jelöljük meg őket.

230/1955. sz. Salzburg, 1955 június hó.

Folkusházy Lajos s.k. nyáll. altbgy.,
a MKCSBK vezetője

.....

Bajtársi Levél, VIII. évfolyam, 7. szám, 62. oldal

AZ EMIGRÁNS M. KIR. CSENDŐRLAKTANYA SZABÁLYAI

1. Belépés személyes ismeretség, hazai csendőrigazolvány vagy a M. Kir. Csendőr Bajtársi Közösség igazolványának felmutatása ellenében.

2. Bajtárs, Isten hozott! Érezd magad családdal együtt otthon!

3. Kérjük a vendégkönyv aláírását, véleményt, panaszt is beírni!

4. Aki teljesítette a MKCSBK központ iránt évi anyagi kötelezettségeit, annak a szállás az átvonuló szobában vagy az irodában bármikor ingyenes. Hazai szabályaink értelmében azonban ágyneműmosásra, bútorkarbantartásra kilencven cent térítést kérünk.

5. Ügyelj a rendre és tisztaságra, sajnos takarítószemélyzet nincs.

6. A konyha Bajtársaink rendelkezésére áll edényekkel együtt, szakácsnő hiányában étkezéséről mindenki maga gondoskodik. Az edényeket használat után kérjük elmosni és helyére rakni. Élelmiszerüzlet, vendéglő, bank, drogéria, posta, stb. az utcasarkon található.

7. Könyveket, dokumentumokat, múzeumi tárgyakat tanulmányozás után kérjük a helyére visszatenni.

8. Helyi telefonbeszélgetés (Toronto) ingyenes, a távolsági beszélgetés árát távozás előtt kérjük megtéríteni.

9. Könyvek, múzeumi tárgyak a laktanyából el nem vihetők, azokat kölcsön nem adhatjuk!

10. Az ügyvezető elnök és a Bajtársi Levél szerkesztője erősen igénybe vett, elfoglalt ember. A napi ügyvitel elvégzése számára önkéntes kötelezettség, amit másnapra nem halaszthat a bajtársi közösség érdekében. Ha íróasztalhoz ül, munkájában ne zavarjuk.

11. Távozáskor a kulcsokat kérjük visszaadni.

12. A MKCSBK központ, a csendőr- és vitézi múzeum munkáját támogassátok önkéntes anyagi felajánlásokkal, hogy feladatát teljesíthesse.

13. Higgyünk Magyarországnak, a m. kir. Csendőrség feltámasztásában és egész emigráns életünk főcélja ez maradjon!

.....
Kövendy Károly laktanya parancsnok, *Bajtársi Levél*, XXVII. évfolyam, 1. szám.

102.
AZ ELSŐ RÁDIÓADÁS

(Az adás az "Előre a Hazáért" című induló hangjaival kezdődött.
Amikor a zene lehalkult, megszólalt az előadó)

Kedves hallgatóim! Most van kilenc éve annak, hogy hazánk szíve Budapest a legsúlyosabb csapásokat szenvedte. A főváros pesti része akkor már az ellenség kezében volt. Buda és környéke romokban hevert. Az ősz Budavár történelmi nevezetességű palotái lángokban álltak. De az égő romokat egy mindenre elszánt bátor csapat még mindig védelmezte a túlerőben levő kommunista hadak ellen.

Budavár romjai közül ezekben a napokban sugározta ki az egyetlen még működő kis csendőr rádióállomás utolsó távmondátát. A kemény harcosok búcsúja volt ez, akik két hónapon át vitézül védekeztek és bátran várták a rájuk leselkedő halált. Így szólt az üzenet:

Csendőr bajtársak! A királyi vár romjai között teljesen körül vagyunk zárva. Kenyerünk, vízünk már napok óta nincs. Életünkkel leszámoltunk, sorsunkat a jó Istenre bíztuk. Ha nem éljük túl ezt a poklot, családjainkról gondoskodjatok. Isten, áldd meg a magyart! Éljen Magyarország! Éljen a m. kir. Csendőrség!

Ezután röviddel a Budapest védelmében résztvevő öt csendőrzászlóalj, honvéd bajtársaival együtt, ott halt hősi halált a romok között.

A véletlen vagy az Isten különös rendelkezése, hogy ős Budavár eleste és több ezer csendőr hősi halála egybeesett a m. kir. Csendőrség felállításának évfordulójával, amelynek ma van hetvenharmadik esztendeje. Ezt a napot — február 14-ét — a magyar törvényhozás a Csendőrség szolgálati teljesítményének elismerésül csendőrnappá nyilvánította. Ezen a napon díszruhába öltözött csendőreink templomaikba vonultak, majd

utána ünnepély keretében emlékeztek meg a közbiztonsági szolgálatban életüket vesztett bajtársaikról.

Kedves hallgatóim! Hogy Budapest védelme helyes volt-e vagy sem, a fölött lehet vitatkozni. Az igazságot az oknyomozó történelem fogja majd eldönteni. Ettől függetlenül, akik akkor ott, a kommunista túlerővel szembeszálltak és elesetek, nem politikai eszméért, nem egy idegen világbirodalomért, hanem a magyar fővárosért áldozták fel életüket, és ezek mindannyian Budapest hősi halottai.

Február 14-én az öt világrészben szétszórt csendőrök a déli harangszó megkondulásakor a magyar haza felé fordulva emlékeznek a testület ünnepnapjára és az ország számos helyén elesett, jeltelen sírokban nyugvó hős bajtársaikra. Zúgjanak a most megkonduló harangok a Budapest védelmében elesett csendőrök tiszteletére.

(Közben megszólaltak a harangok. Előbb erősen szóltak, majd lassan lehalkultak. A harangok halk zúgásán át felcsendült Marssó Ágnes hangja:)

Hol vagy, hajdani nappalunk,	Akácos országutakon
Szép álmú éjszakánk?	Járőrök nincsenek,
Hová lett tollas sereged,	Tömegsírok hőseiként
Szabad magyar hazám?	Békélten fekszenek.
Békéd őrzői nincsenek,	Ők védtek téged, nemzetem,
Falvak s kisvárosok,	Végőskig, mint sasok.
Csillagok útján tartanak	Oltárodért véreztek el
A kakastollasok!	A kakastollasok!

Új hajnalunk, ha felvirradsz,
Ragyogd be strjúkat!
Harmatozd ég-álmuk felett
A vadvirágokat!
Emléküket vigyék tovább
Az ifjú harcosok,
Hadd álmodják a szebb jövőt
A kakastollasok!

(A vers elszavalása alatt a harangszó a távolból hallatszott, majd lassan, fokozatosan elhallgatott.)

103.
EGY CSENDŐRTISZT FEJSZOBRA
(*vitéz Kőrössi Zoltán Olivér műve*)

KÉT VOLT HONVÉDTISZT "TÁRGYILAGOSSÁGA".

A. v. Weissenbach "*Tábornokaink halála*" című tanulmánya ferde megvilágításban mutatja be az újvidéki eseményeket. Különösen volt bajtársait — a csendőröket — feketítí be, amiben túltesz a rossz hírű Rákosi-korszak csendőrgyalázásán is. A történetek megvilágítására a sok "tévedés" közül meg kell említeni néhányat.

Weissenbach könyvének — "Magyarország és a fegyveres SS. tábornokaink halála" — 147. oldalán a következőket írja:

vitéz Keresztes-Fischer belügyminiszter elsődlegesen egy statáriális eszközökkel végrehajtott tisztogatási akciót javasol az egész visszacsatolt déli területre nézve, amelyhez mint kisegítő karhatalmi erőt, honvédcsapatok rendelkezésre bocsátását kéri.

Az író hivatkozik Málnási Ödön "*Magyar mártírok*" és Fiala-Marshalló "*Vádló bitófák*" című könyvére. Mindkét könyv hivatkozott része teljesen megegyező szövegezésben a következőket mondja:

Keresztes-Fischer belügyminiszter, — hogy a rendcsinálásért a felelősséget magáról elhárítsa — Horthy kormányzónak előterjesztést tett vegyes katonai-rendőri-csendőri karhatalommal való rendcsinálásra. Horthy ekkor magához hívatta Szombathelyit, aki egy személyben vezérkari főnök és főparancsnok volt és utasította, hogy azonnal adjon parancsot a területileg illetékes szegedi hadtestparancsnoknak, Fekete-halmy-Czeidner altábornagynak karhatalom alakítására és az egész Bácska megtisztítására.

A fenti idézetten kívül az újvidéki razzia katonai jellegét bizonyítja az is, hogy a) a Csendőrség személyi, fegyelmi és kiképzési ügyekben a honvédelmi miniszter alá tartozott (SZUT. 36 pont), így a magasabb rendfokozatú honvédtiszteknek parancsadási joguk volt az alájuk beosztott csendőrtisztek felett; b) a razziában résztvevő csendőrtisztek között a legmagasabb rendfokozatúak csupán alezredek voltak, míg a razzia honvédségi vezetője altábornagy, vezérőrnagy, illetve ezredes volt; és c) a belügyminiszter a honvédség állományába tartozó tiszteknek még razziára sem adhatott parancsot.

Egy csendőr százados nem képviselhette a belügyminisztert *vitéz Deák László* honvéd ezredessel szemben, — mint ahogyan az író könyvének 148. oldalán állítja, — mert: 1) erre se joga, se felhatalmazása nem volt; és 2) az alá- és fölrendeltségi viszony következtében a razziához beosztott magasabb rendfokozatú rangidős csendőrtisztet illette volna meg az állítólagos "képviselet."

A könyv 149. oldalán az itt következő szöveg olvasható:

Ezeket (értsd: az összeszedetteket) leponyvázott teherautókkal szállítják a dunaparti, városi fővenyűrdő területére s mivel igazolni magukat nem tudják, a belügyminiszter utasítása értelmében csendőrségi kivégző-osztag végez velük. Parancsnok: dr. Zöldi Márton csendőr százados.

Ezzel szemben az igazság az, hogy a) a kivégzéseket *Korompay Gusztáv* főhajónagy vezette (lásd: Buzási János, "Az újvidéki razzia," Budapest: Kossuth könyvkiadó, 1963, 62. oldal); b) a kivégző osztagban csendőrök nem voltak; c) a kivégzésekért Korompayt a magyar hadbíróság a Budapesten megtartott tárgyaláson halálra ítélte (lásd: Nicholas Kállay, "Hungarian Premier," New York: Columbia University Press, 1954, 109. oldal).

Az író nincs tisztában a "hütlenség" fogalmával, mert azt könyvének 154. oldalán "az állam közbiztonsága elleni büntett"-nek nevezi. Még hivatkozik is a BTK. II. rész III. fejezetének 142-151. szakaszaira. A magyar büntetőtörvénykönyvnek ez a része a következőket mondja: "142-151. szakasz. A BTK. e szakaszait az 1930. évi III. törvénycikk hatályon kívül helyezte." (Lásd: Miskolczy-Pinczés: "A magyar büntetőjog," Budapest — a nyomda neve hiányzik, — 1940. I. kötet 289. oldal.)

A könyv 156. oldala szerint a tárgyalás egyetlen beidézett tanúja *Zöldi Márton* csendőr százados, és a "többi bizonyítékként szereplő anyag javarésze" olyan levél volt, ahol írójának kilétét megállapítani nem lehetett. Ezzel szemben a tárgyalás előtt *dr. Babos József* hadbíró-ezredes három hónapot töltött a helyszínen az ügy kivizsgálásával, amelynek eredményét több száz oldalas jelentésben foglalta össze. A vád alá helyezett csendőrtiszteket mind megidézték a tárgyalásra, amely ezért több mint egy hónapig tartott. Az ítélethozatal után az akkori országgyűlés az anyagi károk jóvátételén felül még évi tizenkét

millió pengőt is megszavazott a razziában eltűntek és kivégzettek hátramaradottjainak életjáradékául. (Lásd: Stephen D.Kertész, "Diplomacy in a Whirlpool, Hungary between Nazi Germany and Soviet Russia," Notre Dame, Indiana, USA., University of Notre Dame Press — évszám nincs, — 57. oldal.)

A "rendőrség katonásítása" nem *Faraghó Gábor* — a honvédségtől csendőr felügyelőnek áthelyezett — altábornagy szorgalmazására történt, mint ahogyan *Weissenbach* könyve a 161. oldalon állítja, hanem az 1945. január 20-án, a Gyepű II-ön kiadott 6.220/1944 ME. rendelettel. (Lásd: "Egyesületi Értesítő," 1966. évi 17. szám.)

A fentebb idézett forrásmunkák összehasonlítása után mindenki láthatja *Weissenbach* "tárgyilagosságát", amit csupán az "Előszó"-t író *Katona Sándor* előlegezett neki. Mindenesetre egy karpaszományos, aki a Horthy-hadseregben szolgált, igazságosabb lehetett volna volt csendőr bajtársaival szemben.

Kovács Imre — a II. világháború után a Nemzeti Parasztpárt főtitkára és 1947-ig országgyűlési képviselő — megírta Magyarország német és szovjet megszállásával kapcsolatos élményeit és tapasztalatait. (Kovács I., *Magyarország megszállása*, Toronto-Canada: Vörösváry Publishing Co., 1979). Sajnos, az író a volt m. kir. Csendőrséggel kapcsolatban — megbízható forrásmunkák nélkül — csupán emlékezetére vagy hallomásra támaszkodva több eseményt tévesen tárgyalt.

A könyv Baky Lászlót szolgálatban álló csendőr századosnak (389. old.) tünteti fel. Baky még a II. világháború előtt őrnagyként nyugdíjba ment és politikai pályára lépett. Előbb országgyűlési képviselő, majd a Sztójay-kormány idején belügyi államtitkár volt.

Az író azzal vádolja Bakyt, hogy 1944 március 19-én "elitcsendőreinek segítségével" összeszedte a kiszemelt áldozatokat (40. old.). Baky csak 1944 április elején lett államtitkár (Karsai Elek, *A budai Sándor palotában történt*, Budapest, Táncsics Könyvkiadó, 1963, 494. old.), de nem volt Csendőrsége, mert ezzel közbiztonsági ügyekben a belügy-, katonai és személyi dolgokban pedig a honvédelmi miniszter rendelkezett. Ezenkívül Budapest területe az államrendőrség hatáskörébe tartozott, ott a Csendőrségnek csupán központi szervei voltak. Vidékről csendőröket összpontosítani és az összesedésre kioktatni — az idő rövideje miatt — nem lehetett volna.

Az 1944 júniusi eseményekkel kapcsolatban (65. old.) Baky nem parancsolhatta meg a "jutasi csendőrtisztképző iskola" növendékeiből alakult 1500 fős zászlóaljnak, hogy vonuljon Budapestre, mert Jutason nem volt csendőriskola, így nem is lehetett szó arról, hogy azt bárki a fővárosba rendelje.

Az író a Budapestre összevont Csendőrség létszámát négyezerben állapította meg. A fővárosba vezényelt — egyben az ország legnagyobb — tanzászlóalja a nagyváradi volt, amelynek öt tanzászáda és oktatószemélyzete nem lehetett több száz fős. Ugyanennyire becsülhető a galántai zászlóalj is. Az ungvári tanzászlóalj két századával körülbelül 250 fő lehetett. Ott volt még öt-hat helyről vezényelt — egyenként

száz-száztíz csendőrrel rendelkező — tanszázad is. Ezek szerint a teljes létszám alig haladta meg a kétezer főt.

A Csendőrség nem "Óbudán állomásozott, minden akcióra készen", ahogyan ezt az író állítja. A galántai zászlóaljat a Ludovika Akadémián, a nagyváradi tanzászlóaljat pedig a vonatos laktanyában helyezték el. Az ungvári tanzászlóalj a Radechky-laktanyában, az egyes tanszázadok pedig a főváros területén különböző honvédségi épületekben kaptak szállást. A szétszórt elhelyezés és a szállítóeszközök hiánya következtében a Csendőrség sem egyöntetű fellépést, sem pedig "rajtaütésszerű elhurcolást" nem hajthatott volna végre.

Vitéz Faraghó Gábor soha sem volt "csendőrtábornok", mert csak 1942 szeptemberében került a honvédségtől, mint altábornagy, a Csendőrség élére. A kormányzó leghűségesebb tábornokai közé tartozott, ezért lett a moszkvai fegyverszüneti bizottság vezetője.

Vitéz Kudar Lajos csendőr ezredessel kapcsolatban az író elfelejtette megemlíteni (88. old.), hogy nemcsak a nyugati szövetségesek katonáit helyezte el a balatonboglári menekült-táborba, de három csendőrtiszt segítségével átsegítette a Faraghó-féle fegyverszüneti bizottság tagjait Szlovákiába a szovjet partizánokhoz, ahonnan azok Moszkvába repültek. Tevékenységéért a németek agyonverték.

Az író csendőr-ügyekben való tájékozatlanságát mutatja az is, hogy könyvében "orosz tábori csendőröket" (226. old.) emleget. Ilyen a II. világháború idején már nem volt, mert az 1826-ban alapított "Orosz Zsandárság"-ot az 1917-es forradalom teljesen megsemmisítette.

1979 szeptember 10.

Sz. R. B.

NÉVJEGYZÉK

azokról, akik a m. kir. Csendőrség vagy az emigrációs csendőrök tevékenységét lényegesen befolyásolták.

ABAY KÁLMÁN csendőr ezredes fiatalkorában oktatótisz, szárny- és osztályparancsnok volt, majd később a honvédelmi minisztérium csendőrségi osztályán dolgozott. A háború után Nyugat-Németországban nevét Mildschütz-re visszaváltoztatta és az MHBK folyóiratának — a Hadak Útjának — szerkesztője volt. Ekkor javasolta a Csendőr Közösségnek az MHBK-ba való beolvadását. 1975. februárjában halt meg.

BABOS JÓZSEF DR. hadbíró ezredes, ügyész a Budapesten 1943 decemberében az újvidéki razziában résztvevő tisztek ügyében tartott tárgyaláson. További sorsa ismeretlen.

BACH SÁNDOR osztrák ügyvéd, az 1848/49-es magyar szabadságharc leverése után belügyminiszter az osztrák kormányban. Fontos szerepet játszott a Magyarországra is kiterjesztett Zsandárság megszervezésében. 1852-ben miniszterelnök lett és külön "rendőrminisztérium"-ot szervezett a közbiztonsági ügyek legfelsőbb vezetésére.

BAJOR FERENC vezérőrnagy (honvéd), a délvidéki katonai közigazgatás vezetője volt. Az újvidéki razzia miatt a jugoszlávok a háború után kikérték, elítélték és 1946 november 4-én agyonlőtték.

BAKY LÁSZLÓ nyugalmazott csendőr őrnagy, országgyűlési képviselő, majd a Sztójay-kormányban belügyi államtitkár. A zsidók deportálása miatt a budapesti népbíróság 1946-ban halálra ítélte és kivégezték.

BALLÓ ISTVÁN DR. csendőr őrnagy 1942-ben a miskolci nyomozó alosztály parancsnoka, majd előadótiszt a honvédelmi minisztérium csendőrségi osztályán. A II. világháború végén hivatalával Németországba települt át, ahol az összeomlás után fontos szerepet játszott a Csendőrség visszaállítását és a testület tagjainak kivándorlását kérelmező munkálatokban. Onnan az Amerikai Egyesült Államokba, Clevelandbe került, hol előbb az MHBK helyi csoport vezetője, majd a "Csendőr Család" elnöke lett. Dr. Balló a clevelandi társadalom egyik vezető egyénisége, aki minden magyar nemzeti megmozdulásban fontos szerepet játszik.

BARANCHI TAMÁSKA ENDRE (Szalók-nembeli, vitéz, nemes) szkv. m. kir. csendőr százados, festő- és szobrászművész, heraldikus és genealógus. Ősi magyar nemességét B. M. 20.105/1943.II.a. szám alatt igazolták. 1941-ben és 1944/45-ben hadművelleti területen, 1945-1956-ban szovjet hadifogságban, 1950-1955-ben kommunista börtönben, munkatáborban, ÁVH felügyelet alatt, 1956-ban a Nemzetőrségnél volt. 1957 óta az Amerikai Egyesült Államokban él. 1963-ban vitézzé és Johannita lovaggá avatták. 1957 óta az MHBK, 1958-tól az MKCSBK tagja. Az Árpád Akadémia rendes tagja, a bronz Árpád-érem, valamint 36 hadi- és békekitüntetés, rendjel tulajdonosa. 1974 december 1-től az MKCSBK vezetője.

BÁRDOSSY LÁSZLÓ 1924-től 1930-ig a külügyminisztérium sajtóosztályának vezetője, 1930-tól 1934-ig követségi tanácsos Londonban, 1934-től 1941-ig bukaresti követ. 1941 február 14-től 1942 március 7-ig külügyminiszter, közben 1941 április 4-től 1942 március 7-ig miniszterelnök volt. Eközben történt Bácska megszállása és Magyarországnak a II. világháborúba való belépése. 1946-ban Budapesten, mint háborús bűnöst, halálra ítélték és kivégezték.

BEÓTHY KÁLMÁN csendőr ezredes 1944-ben a belügyminisztérium csendőrségi osztályának helyettes vezetője. A harmincas években hosszú ideig a Csendőrségi Lapok főszerkesztője volt. A háború után önként visszament Magyarországra, ahol börtönbe került. Szabadulása után nehéz testi munkát végzett. Legutóbb Kisújszálláson volt harangozó; 1971-ben halt meg.

BORGÓY JÁNOS (vitéz) csendőr őrnagy az I. világháború után elvégezte a pécsi Zrínyi Miklós közrendészeti Akadémiát, majd jelentkezett a Csendőrséghez. Győrött szárnyparancsnok, Újvidéken nyomozó alosztályparancsnok, 1943-tól pedig Beregszászon osztályparancsnok volt. A háború után az Amerikai Egyesült Államokban telepedett le, ahol a "Magyar Csendőrök Családi Közösségé"-nek első elnöke lett. Clevelandben halt meg 1974 május 2-án.

CSERNYÁK IMRE honvéd százados annak a négy tisztből és hat katonából álló csoportnak volt a vezetője, amely 1918 október 31-én a csendőrök által őrzött Tisza István gróf miniszterelnököt agyonlőtte.

DEÁK LÁSZLÓ (vitéz) honvéd ezredes, az újvidéki razzia III. rendű terhelteje. A magyar honvédbíróság 1943-ban halálra ítélte. Közben Németországba szökött; további sorsa ismeretlen.

DEME LAJOS csendőr százados a parancsnoksága alatt álló csendőrszakasszal a Magyar Nemzeti Bank aranykészletét kiszállította Németországba s ott hiánytalanul átadta az amerikai hadseregnek. Később az aranykészlet visszakерült Magyarországra.

DOMONKOS LÁSZLÓ csendőr őrnagy 1944 elején a kolozsvári nyomozó alosztály parancsnoka volt. A háború után az Amerikai Egyesült Államokban telepedett le. "Közbiztonság" című 127 oldalas tanulmányában jellemezte a Csendőrség működését és javaslatot tett ennek jövőbeni átszervezésére. Az ohioi Akronban halt meg.

ECKHARDT TIBOR DR. szerezte meg a franciáktól az Arad megyei Csendőség felállításának engedélyét 1919 áprilisában. Később csatlakozott a kisgazda-párthoz, amelynek 1932-ben vezetője lett. 1934/35-ben ő képviselte Magyarországot a Népszövetségben. Mint országgyűlési képviselő, 1938-ban földreform-javaslatot készített. A II. világháború idején a kormányzó megbízásából az Amerikai Egyesült Államokba utazott, hogy ott az ország jövőjét egyengesse. A háború után nem tért vissza Magyarországra.

FARAGHÓ GÁBOR (vitéz) altábornagy a honvédségtől

került a Csendőrség élére. Ő hajtotta végre a csendőrökkel a zsidók összegyűjtésére és elszállítására vonatkozó rendelkezéseket. 1944-ben Moszkvába repült a fegyverszüneti tárgyalásokra, majd ugyanezen év végén annak a debreceni ellenkormánynak minisztere lett, amely elrendelte a Csendőrség feloszlását. Budapest ostrománál Faraghó lemezre vett üzenete csalogatta át az oroszokhoz a csendőröket.

FEKETEHALMY-CZEIDNER FERENC (vitéz) honvéd tábornok 1941-ig az 1. hadsereg vezérkari főnöke, majd altábornagy korában a szegedi V. hadtest parancsnoka, az 1942-es újvidéki razzia irányítója. A magyar hadbíróság I. rendű vádlottként vonta felelősségre és halálra ítélte, de közben Németországba szökött. A Szálasi-uralom alatt a honvédelmi miniszter helyettese volt. A háború után Jugoszláviában kivégezték.

FERENCZY LÁSZLÓ (vitéz) 1942-ben a 8. nyomozó alosztály parancsnoka, 1944 elején alezredes korában a budapesti csendőrkerületnél szolgált. Magyar részről ő volt a zsidók deportálásának irányítója. 1946-ban Budapesten mint háborús bűnöst halálra ítélték és kivégezték.

FOLKUSHÁZY LAJOS altábornagy — a Csendőrség tizenhatodik felügyelője — előzőleg a honvéd gyalogsági kiképzőtábor parancsnoka volt. Tervbe vette a honvédelmi miniszter Csendőrségre gyakorolt befolyásának megszüntetését. Az emigrációban alakult "M. kir. Csendőr Bajtársi Közösség" vezetője volt. Ausztriában, Salzburgban halt meg 1972 januárjában.

FÓTHY FERENC csendőr alezredest az újvidéki razziával kapcsolatban tett valótlan jelentései miatt a magyar hadbíróság elítélte. Büntetésének végrehajtását a német megszállás félbeszakította. A háború végén Fóthy Nyugatra került és Bajorországban 1945 őszén agyonlőtte magát.

GRASSY JÓZSEF (vitéz) honvéd vezérőrnagy az 1942-es délvidéki razziára kirendelt karhatalmi erők parancsnoka. A magyar hadbíróság II. számú vádlottja. Újvidéki tevékenységéért halálra ítélték. Németországba szökött és 1944 október 15

után a magyar SS hadosztály parancsnoka lett. A háború után Jugoszláviában halálra ítélték és kivégezték.

HORTHY MIKLÓS (vitéz Nagybányai) az Osztrák-Magyar Monarchia hadiflottájának vezénylő tengernagya, a Magyar Vitézi Rend főkapitánya, huszonnégy éven át Magyarország kormányzója, a II. világháború végén német fogságba került. Utána egy ideig a nürnbergi tárgyalásoknál tanúként szerepelt, majd Portugáliában telepedett le, ahol 1957-ben halt meg.

HÓDOSSY PÁL csendőr őrnagy fiatalabb korában különböző beosztásokban szolgált. 1940-ben osztályparancsnok, majd a Szabályzat-szerkesztő és Tanulmányi Bizottság elnöke volt. 1943-ban — ezredes korában — saját kérelmére nyugdíjazták. Egy év múlva, mint vezérőrnagy, a m. kir. rendőrség felügyelője lett. A háború után az Egyesült Államokba került, ahol 1976 novemberében Kaliforniában halt meg.

HUBA FERENC csendőr alezredes lovas kiképzési módszerét állítólag a Magyarországra ellátogató kanadai kir. Csendőrség kiküldöttjei is tanulmányozták. A háború után Ausztriában telepedett le, Bregenzben, 83 éves korában, 1971-ben halt meg.

KARSAY JENŐ (vitéz) csendőr alezredes a háború alatt a debreceni csendőrkerület segédtisztje volt. Utána Ausztriába került, ahol Grácban, 1947-ben a M.Kir. Csendőr Bajtársi Asztaltársaság vezetője lett. A következő évben ott élő bajtársaival megalapította és kiadta a "Bajtársi Levelet", amely 1979-ben elérte a XXXII. évfolyamát. 1968 májusában, Hollandiában váratlanul halt meg.

KÁLLAY MIKLÓS DR. előbb főszolgabíró, majd Szabolcs megye főispánja volt. 1929-ben politikai államtitkár lett a kereskedelmi minisztériumban. 1932-től földművelésügyi miniszter volt, 1937-től az Öntözésügyi Hivatal elnöke lett. 1942 március 9-től mint miniszterelnök működött. Ekkor indult meg az eljárás az újvidéki razziában részt vett honvéd- és csendőrtisztek ellen. A német megszálláskor a török követségre menekült, amit 1944 november 19-én el kellett hagynia. A nyilasok ekkor elfogták, Sopronkőhidán bebörtönözték, majd a németek Dachaubá vitték. Az Amerikai Egyesült Államokban halt meg.

KEMPEN JÁNOS hivatásos katona volt az osztrák hadseregben. 1848-ban mint hadosztályparancsnok küzdött a magyar csapatok ellen. Ő volt a szabadságharc leverése után felállított és Magyarországra is kiterjesztett osztrák zsandárság első felügyelője.

KEREKES LÁSZLÓ DR. csendőr százados a 2. hadsereg visszavonulásakor csendőreivel és néhány katonával napokig tartotta a Szovjetunióban az ilinkai hídfőt. Budapest ostroma alatt orosz fogságba esett. 1948-ban Ausztriába menekült, ahol az angol hadsereg tolmácsa lett. Később családjával az Amerikai Egyesült Államokba került. Itt állami szolgálatba lépett és húsz éven át szolgálta Frankfurt am Mainban új hazáját, ahol számtalan menekült csendőrön segített. Nyugdíjazása után New Mexicóban (Amerikai Egyesült Államok) telepedett le, ahol 1978 május 14-én váratlanul elhunyt.

KIRÁLY GYULA (vitéz) csendőr ezredes 1937-ben a belügyminisztérium Közbiztonsági Főosztályán előadótiszt, majd a csendőrszakcsoport vezetője, végül a Főosztály élére kerül. 1944 október 16-án a németek letartóztatták és haláltáborba hurcolták. Kiszabadulása után Brazíliában telepedett le, majd öt éven át az emigrált csendőrök szervezetének, a MKCSBK-nak vezetője volt.

KOROMPAY GUSZTÁV folyamór főhajónagy Grassy honvéd vezérőrnagy parancsára az újvidéki razzia alkalmával a Dunához kísért foglyokat az alája rendelt honvédekkel agyonlövötte. Ezért a magyar honvéd bíróság — Kállay volt miniszterelnök könyve szerint — 1944 januárjában halálra ítélte. További sorsa ismeretlen.

KORONDY BÉLA a belügyminisztérium államvédelmi központjához beosztott csendőr százados 1944 szeptemberében két csendőrtiszt segítségével a Faraghó-féle fegyverszüneti bizottságot a kormányzó rendelkezésére átvitte a szlovák partizánokhoz. A magyar kommunista kormány "igazolt"-nak minősítette. A Katonapolitikai Osztályra osztották be. A Rajk-perrel kapcsolatban elítélték és kivégezték.

KÖVENDY KÁROLY (vitéz) csendőr százados, első könyvét

1953-ban adta ki "Csendőrök a Kárpátokon" címmel. Majd több mint tíz évig szerkesztette a MKCSBK folyóiratát, a "Bajtársi Levelet." 1973-ban összeállított és kiadott egy másik könyvet "M. Kir. Csendőrség" címen. Ő létesítette a Kanadában levő Csendőrmúzeumot, számtalan csendőr tárgyú cikket írt és éveken át volt a MKCSBK ügyvezető elnöke.

KŐRÖSSY ZOLTÁN DR. (vitéz) csendőr százados 1942-ben a mohácsi, majd 1944-ben a híradó szárny parancsnoka volt. A háború után az Egyesült Államokban telepedett le, ahol 1956-ban a Csendőrnapi alkalmából az ohioi Cleveland városában rádióbeszédet mondott. Majd a fővárosba, Washingtonba került, felvették a Vitézi Rendbe, előbb vitézi hadnagy, majd 1977-től székkapitány lett.

KŐRÖSSY ZOLTÁN OLIVÉR DR. (vitéz) vitész Kőrössy Zoltán csendőr százados fia, egyetemi tanulmányai közben a művészet iránt érdeklődött. Hosszas tanulmányozás után egy csendőrfejet készített. A szobor — amely édesapját ábrázolja — kiválóan sikerült és az egyetemen kiállításra került. Azóta néhány kisebb-nagyobb csendőr tárgyú munkán dolgozik.

KUDAR LAJOS (vitész) 1943-ban csendőr alezredes, majd ezredes a belügyminisztérium államvédelmi központjában. A kormányzó utasítására megszervezte Faraghó altábornagy útját Moszkvába, a fegyverszüneti tárgyalások felvételére. Ezt a németek megtudták, Kudar ezredest elfogták és kihallgatás közben agyonverték.

KULTSÁR LAJOS csendőr alezredes előbb a gödöllői szárny parancsnoka, majd 1944-ben a csendőrfelügyelőségénél előadótiszt volt. A háború végén amerikai fogságba esett és 1948-ban Angliába költözött. A Mindszenty Otthon egyik alapítója volt. Javasolta, a jövőbeni Csendőrség irányítására egy honvédségtől független Közbiztonsági Minisztérium felállítását. Londonban, 1977 júliusában halt meg.

KUN BÉLA újságíró az I. világháborúban orosz fogságba esett, ahol az oroszországi Kommunista Párt magyar csoportjának vezetője lett. 1918 végén visszatért Magyarországra. A tanácsköztársaság alatt kül- és hadügyi népbiztos volt. Felál-

lította a "Vörösrés" -et, amelybe a Csendőrséget is megpróbálta beolvasztani. A bukás után a Szovjetunióba került. Később Sztalin tisztogatásának áldozata lett.

MACARTNEY C. A. A második világháború előtt a budapesti kir. m. Pázmány Péter tudományegyetem angol tanára volt. Több mint egy évtizedig élt Magyarországon. A II. világháború után az oxfordi és edinburghi angol egyetemek történelemtanára volt. Magyarul is beszélt és több magyar tárgyú könyvet írt, amelyekben a Csendőrség szerepét is megtárgyalta.

MARSSÓ LŐRINC (vitész) csendőr ezredes egész életét a testületnél töltötte, ahol csaknem minden beosztásban szolgált. 1944 elején az Ungvári Csendőrtanzászlóalj parancsnoka volt. Két őse — Lőrinc és György, — mint Heves, illetve Nógrád megye csendbirtosa 1882-ben lépett át a Csendőrség kötelékébe. Ettől kezdve állandóan szolgált néhány Marssó a testületben. A család két utolsó tényleges tisztje a fentebb említett csendőr ezredes és hadnagy fia, Barna volt. Marssó ezredes a háború után az ohioi Clevelandban telepedett le, ahol tizennégy éven keresztül szerkesztette a Magyar Csendőrök Családi Közösségének "Egyesületi Értesítő"-jét. Ott is halt meg, 1978 október 7-én.

MOLNÁR ISTVÁN csendőr százados 1944-ben a sátoraljaújhelyi szárny parancsnoka volt. A háború után az Egyesült Államokban telepedett le, ahol előbb a Magyar Csendőrök Családi Közösségének titkára, majd elnöke lett.

NAGYIVÁNYI ÖDÖN csendőr százados, érdemkeresztes Szent László lovag, Dél-Magyarország Felszabadító Tanácsának alelnöke, a "Liberación Europea" szervezetnek másfél évtizeden keresztül alelnöke, ahol tizennyolc közép- és kelet-európai nemzet fiai tömörültek a kommunizmus megdöntésére és Csehszlovákiának, Jugoszláviának és a Szovjetunióknak a népi elemeire való szétbontására. 1942-ben a berettyóújfalui szárny parancsnoka, majd a zombori osztály segédtisztje lett. Ő volt a szabadkai szárny utolsó parancsnoka.

NAPÓLEON BONAPARTE (1769-1821) a világtörténelem

egyik legnagyobb hadvezére és szervező egyénisége. Törvénykönyve és reformjai maradandó nyomot hagytak Franciaország életében. Uralkodása nagy részét háborúskodással töltötte. Ő szervezte át a francia zsandárságot modern közbiztonsági szervvé. Ennek mintájára alakultak meg egyes nemzetek csendőrségei Európában és a francia befolyás alá került területeken.

NYILAS IVÁN csendőr százados a szatmárnémeti szárny parancsnoka, a háború után az ohioi Cleveland városában telepedett le. Előbb a Magyar Csendőrök Családi Közösségének alelnöke, majd 1960-ban elnöke lett.

OLCSVÁRY-MILVIUS ATTILA csendőr őrnagy a harmincas évek elején vitéz Ridegh Rajmond csendőr őrnaggyal "Bűnügyi Nyomozástan" címen 650 oldalas könyvet írt a testület számára. 1937-ben Olcsváry egy küldöttséggel Lengyelországba utazott az ottani csendőrség tanulmányozására. 1944 elején – mint ezredes – a budapesti csendőrkerületnél szolgált. További sorsa ismeretlen.

ORBÁN LÁSZLÓ csendőr százados az 1926-ban Berlinben rendezett Nemzetközi Rendőr Kiállítás magyar előadója volt. Utoljára ezredesi rendfokozatban a szombathelyi csendőrkerület parancsnokaként működött. A háború után Argentínában telepedett le, ahol 1969 decemberében halt meg.

PANAJOTT SÁNDOR, a Csendőrség harmadik felügyelője, még kerületi parancsnok korában tiszti és őrskönyvtárakat létesített. Magánutazásai során ellátogatott Lembergbe, Párizsba, Berlinbe és Münchenbe az ottani csendőrségi kiképzés tanulmányozására. Felügyelősege alatt hét szakkönyvet adatott ki. Az alkotások embere volt, szolgálatát az újítások egész sora jellemzi. 1908-ban címzetes altábornagyként ment nyugdíjba.

PINCZÉS ZOLTÁN próbacsendőrként került a mádэфalvi őrsre. Később csaknem minden tiszti beosztásban szolgált. Ezenfelül segédkezett a Csendőrségi Lapok, a Zsebkönyv és az új Szolgálati Utasítás szerkesztésében. Ő látta el magyarázatokkal a csendőrök részére a büntető törvényeket és kihágásokra vonatkozó rendeleteket. Ludovikai végzettség nélkül 1944 elején

mint vezérőrnagy a "felügyelő mellé beosztott tábornok" lett. A háború után, amikor látta a Csendőrség összeomlását, Németországban feleségével együtt önként vetett véget életének.

PRESZLY LÓRÁND DR., a belügyminisztérium csendőrségi osztályára beosztott csendőr alezredes, két könyvet írt a testületről. Ezredesként ment nyugdíjba, majd a BESZKÁRT üzemi titkára lett. 1946-ban háborús bűncselekmények miatt a népbíróság tíz évi fegyházbüntetésre ítélte.

REINLE GÁBOR csendőr ezredes volt az ezredéves kiállítás csendőrségi részének megszervezője.

SÁRÓDY KÁLMÁN csendőr őrnagy korábban segédtiszt, alezredes korában előadótiszt volt a honvédelmi minisztérium csendőrségi osztályán. A háború után a traunfalli csendőrtáborba került, ahol titkos összejöveleteken sok csendőrt rábeszél a Magyarországra való visszatérésre. Maga is visszament. Budapesten, 1975. nyarán hunyt el.

SCHATZ LAJOS egyik császári gyalogezredtől került át a zsandársághoz. Mint II. osztályú százados, a zsandárság vezérfelügyelőjének segédtisztje volt. 1873-ban a kolozsvári 10. zsandárparancsnoksághoz került. 1876-ban áthelyezték a m. kir. Erdélyi Csendőrséghez és beosztották a honvédelmi minisztérium csendőrségi osztályára, ahol rábízták a m. kir. Csendőrség megszervezésének előmunkálatait. Németül tökéletesen, magyarul "meglehetősen jól" beszélt. Nyugdíjazása alkalmával címzetes tábornoki rendfokozatot kapott. 1891-ben halt meg.

SCHWARZENBERG FELIX, mint cseh földbirtokos fia, katonai pályára lépett és 1848-ban az Osztrák Birodalom miniszterelnöke lett. Ekkor javasolta a császárnak a Magyarországra is kiterjedő osztrák zsandárság felállítását. 1852-ben halt meg.

SEBESTA OTTOKÁR csendőr főhadnagy az 1900-as évek elején — mint a budapesti csendőrkerület segédtisztje — minden külső anyagi segítség nélkül megszervezte a csendőrmúzeumot.

SZABÓ JÁNOS csendőr törzsfőmester 1956-ban az állami szekérfuvarozó vállalat kocsisa volt Budapesten. A szabadságharc alatt a Széna-téri egység parancsnoka lett. A harcok után állítólag halálra ítélték és felakasztották.

SZILASSY LÁSZLÓ (vitéz) csendőr ezredes 1944 elején a Csendőrség felügyelőjének közigazgatás-vezetője, majd a honvédelmi minisztérium csendőrségi osztályának vezetője. A háború után Angliában telepedett le. Az emigrációban megalakult Felügyelőség vezetője volt. A testületnek a honvédségtől való függetlenítését javasolta.

SZILÁDY GYULA csendőr ezredes 1944 elején a VI. csendőrkerület, majd a fővárost védő csendőrök parancsnoka volt. Budapest elestével szovjet fogságba került, ahonnan hazaszállították, népbíróság elé állították és halálra ítélték. Az ítéletet egykori szolgálati helyén, Debrecenben hajtották rajta végre.

SZOMBATHELYI FERENC (vitéz) honvéd altábornagy előbb a VIII. hadtest, majd a Szovjetunió ellen indított "Kárpát-csoport" parancsnoka volt. Mint vezérezredes, a vezérkar főnöke lett. A háború után a jugoszlávok az újvidéki razzia miatt elítélték és 1946 november 4-én agyonlőtték.

TISZA ISTVÁN gróf politikus 1910-ben a Nemzeti Munkapárt elnöke lett. 1903-tól 1905-ig és 1913-tól 1917-ig miniszterelnök volt. 1918 október 31-én forradalmár katonák a csendőrök által őrzött lakásán agyonlőtték.

TISZA KÁLMÁN 1875-től 1890-ig miniszterelnök volt. 1880-ban betervezte a Csendőrség felállítására vonatkozó törvényjavaslatot. Ennek alapján állította fel az országgyűlés a m. kir. Csendőrséget.

TOLDY ÁRPÁD DR. csendőr ezredes 1942-ben a kolozsvári osztály parancsnoka, 1944-ben a belügyminisztérium csendőrségi osztályának előadótisztje volt. Állítólag ő vitte ki a zsidó-vagyont Németországba, ahol átadta az amerikai csapatoknak. A háború után a francia idegenlégióba került. További sorsa ismeretlen.

VATTAY FERENC (vitéz) csendőr ezredes 1908 november 2-án tette le a csendőresküt. A huszas években mint százados, majd őrnagy a belügyminisztérium csendőrségi osztályán teljesített szolgálatot. A Berlinben megrendezett nemzetközi rendőr-kiállítás magyar anyagának összegyűjtése az ő érdeme volt. 1942-ben a kolozsvári csendőrkerület parancsnoka lett. A háború után Argentínában telepedett le és egy ideig az emigrációs csendőr közösségnek — a MKCSBK-nak — elnöke volt. Fő érdeme az emigrációs csendőr-egység helyreállítása.

ZÁKÓ ANDRÁS honvéd vezérőrnagy a MHBK központi vezetője. Megkísérelte a különböző csendőrcsoportok beolvasztását az MHBK-ba. Kapcsolatot tartott a magyarországi kommunistaellenes szervezetekkel; futárjai közül többet elfogtak és elítéltek. Munkáját a francia megszálló hatóságok támogatták. Münchenben, Németországban halt meg 1968 márciusában.

ZÁMBORY ÁRPÁD csendőr ezredes 1941-ben zomborban osztályparancsnok, majd 1944-ben a budapesti csendőrkerület parancsnoka. Ez év decemberében kerületének megmaradt részeivel előbb Sopron környékére, majd Ausztriába települt át. A traunfalli táborban egyesített csendőrkerületek parancsnoka lett. A megszálló amerikai hadsereg az ott levő csendőröket nem fegyverezte le, hanem egy ideig felhasználta a környék közbiztonsági szolgálatának ellátására.

RÉSZLETES TARTALOMMUTATÓ

(A zárójelben levő szám azt az oldalt mutatja, amelyiken
a megjelölt fejezet kezdődik.)

AJÁNLÁS

(5)

DÍSZOKLEVÉL

az arany Árpád-éremmel történt kitüntetésről

(6)

ELŐSZÓ

Írta Somogyi Ferenc dr. egyetemi tanár

(7)

SZAKVÉLEMÉNY

Írta vitéz Marssó Lőrinc csendőr ezredes

(9)

AZ ANYAG ÁTTEKINTÉSE

(10)

L

BEVEZETÉS

(11)

A tanulmány célja (11) — Közbiztonsági tárgyú munkák
(11) — Szakkifejezések (13) — Közbiztonsági rendszerek (17) —
Lábjegyzetek (29)

II.

A ZSANDÁRSÁG EREDETE ÉS SZERVEZETE FRANCIAORSZÁGBAN

(22)

A zsandárság őse (22) — A francia zsandárság megalapítása
(23) — Napóleon zsandársága (24) — A mai francia zsandárság
(25) — A Párizsi Köztársasági Gárda (26) — Összefoglalás (28)
Lábjegyzetek (43)

III.
A ZSANDÁRSÁG ELTERJEDÉSE EURÓPÁBAN
(30)

Politikai háttér (30) — Belgium (31) — Luxemburg (31) — Ausztria (31) — Németország (33) — Hollandia (34) — Vatikán (34) — Oroszország (35) — Spanyolország (36) — Görögország (37) — Olaszország (38) — San Marino (39) — Magyarország (39) — Jugoszlávia (39) — Csehszlovákia (39) — Románia (40) — Bulgária (40) — Svájc (40) — Ciprus (40) — Összefoglalás (40) — Az európai zsandárságok működési éveit országok szerint 1791-től 1977-ig (42)

Lábjegyzetek (21)

IV.
LOMBARDIA ZSANDÁRSÁGA
(44)

Terület (44) — A zsandárság megalapítása (44) — Szervezet (44) — A lombardiai zsandárság szervezete 1814-ben (45) — Létszám (46) — Felvétel (46) — Jogok és köteleességek (47) — Összefoglalás (48)

Lábjegyzetek (48)

V.
AZ OSZTRÁK CSÁSZÁRI ZSANDÁRSÁG
(49)

1. *Előzmények (49)* — Politikai helyzet (49) — Katonai toborzások (50) — Bűnözési hullám (50) — Lombardiai minta (51)

2. *Megalapítás (51)* — Kitervezők (51) — Átvett zsandár-ezred (53) — Császári rendelet (53)

3. *A zsandártörvény intézkedései (55)* — Toborzás (55) — Szolgálati kötelezettség (55) — Kiképzés (55) — Szervezet (56) — Létszám (58) — Feladat és hatáskör (59) — Egyenruha és fegyverzet (59) — Járőrözés (60) — Ellenőrzés (60) — Előléptetés (60) — Szolgálati nyelv (60) — Politika (60) — Pénzjutalmak (61)

4. *Átszervezések (61)* — Rendőrségi minisztérium (61) — Új zsandárezredek alapítása (62) — Hatalomkorlátozás (62) — Az országos zsandárparancsnokságok 1866-ban (63) — Osztrák-

magyar kiegyezés (64) — A zsandárság törvényessége Magyarországon (64) — Az osztrák zsandárság az I. világháborúban (65) — Változások az I. világháború után (65) — Az osztrák zsandárság további sorsa (66)

Lábjegyzetek (66)

VI.

A M. KIR. ERDÉLYI CSENDŐRSÉG

(68)

Erdély helyzete (68) — Zsandárság Erdélyben (68) — Átszervezés (69) — Az erdélyi zsandár-parancsnokság a kiegyezéskor (70) — A magyar országgyűlés álláspontja (70) — M. kir. Erdélyi Csendőrség (72) — Szervezet (73) — Létszám (74) — Horvát-szlavon csendőrség (74)

Lábjegyzetek (76)

VII.

A MAGYAR CSENDŐRSÉG MEGALAPÍTÁSÁNAK KÖRÜLMÉNYEI

(77)

1. *Közbiztonsági rendszer 1881 előtt* (77) — Angol hatás (77) — Pandúrok (79)

2. *A felállítás előzményei* (81) — Betyárvilág (81) — A betyárvilág korszakai (83) — A betyárvilág az irodalomban (84) — A felsőházi tagok mozgalma (85) — Az erdélyi csendőrség hatása (86)

3. *A Csendőrség történelmi korszakai* (86) — Felosztás (86)

Lábjegyzetek (87)

VIII.

A M. KIR. CSENDŐRSÉG MEGSZERVEZÉSE ÉS KIFEJLŐDÉSE

(88)

1. *A megszervezés* (88) — Előmunkálatok (88) — Javaslat (88) — Alaptörvény (90) — Kakastollas kalap (91) — A csendőr-parancsnokságok megszervezése (91) — Területi illetékesség (93) — Az első csendőrségi utasítás (94) — Szervezet (95) — Szolgálat (97) — Járőrözés (99) — Különművelek (100) — Órslaktanya (101)

2. *Személyi ügyek* (102) — Legénységi felvétel (102) — Kilépés (103) — Kiképzés (104) — Tiszti felvétel és kiképzés (104) — Rendfokozatok (105) — Nősülés (106) — Magánélet (106) — Illetmények (107) — Nyugdíj (108) — Ruházat (109) — Járőrvezetői jelvény (110) — Étkezés (110)

3. *Kiemelkedő események* (111) — A betyárvilág felszámolása (111) — Központi vezetés (113) — Évkönyv (114) — Zsebkönyv (114) — Tábori Csendőrség megszervezése (115) — Az ezredéves kiállítás (117) — Új csendőrkerületek (118) — Budapesti csendőrlaktanya (118) — Országos Csendőriskola (119) — Városi szolgálat (119) — Reformok (120) — Fegyverzet (121) — Szolgálati kutya (121) — Könyvtár (122) — Csendőrmúzeum (122) — Szolgálati lovak (122) — Járásparancsnokságok megszervezése (123) — Súlyos megpróbáltatások (123) — A közbiztonsági állapotok javulása (126) — Összefoglalás (127) — Arany érdemkereszttel kitüntetett csendőrök (128)

Lábjegyzetek (128)

IX.

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ KORA

(130)

1. *A Csendőrség a háború előestéjén* (130) — Csendőrök Bosznia-Hercegovinában (130) — Albánia 150 magyar csendőre (131) — Csendőrségi alapítványok (132) — Szervezet (133) — Állomány (134) — Közbiztonsági viszonyok (135)

2. *A háború előzményei* (136) — Indítóokok (136) — Politikai ellentétek (137)

3. *A háború* (138) — A szarajevói gyilkosság (138) — A Csendőrséget érintő hadműveletek (139) — Tábori rendészet (140) — Közbiztonsági szolgálat (142) — A hadifoglyok ellenőrzése (143) — Létszám (143)

4. *A tanácsköztársaság* (145) — Közvetlen előzmények (145) — A rendőrök gyűlése (146) — Őszirózsás katonák (147) — Károlyi kinevezése (147) — Tisza meggyilkolása (147) — Nemzet- és polgárőrség megszervezése (149) — A Csendőrség a tanácsköztársaságban (150)

5. *A proletárdiktatúra* (152) — Előzmények (152) — A hatalom átvétele (153) — A rendőrség csatlakozása (154) — A katonatanács gyűlése (154) — Büntető rendelkezések (154) — A Vörös Hadsereg megalapítása (155) — Vörös Őrség felállítása (156) — A Vörös Őrség szervezete (157) — "Lenin-fiúk" (158) — A proletárdiktatúra csendőr áldozatai (159) — Fery Oszkár meggyilkolása (160) — A proletárdiktatúra bukása (161) — *Lábjegyzetek* (162)

X.

A CSENDŐRSÉG A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT (164)

1. *A kibontakozás* (77) — Az aradmegyei Csendőrség (164) — Horthy és az ellenkormány (165) — A budapesti helyzet (166) — Kormányzóválasztás (166) — A hadsereg létszámának korlátozása (167) — A csendőrkerületek átszervezése (167) — "Fehér terror" (168) — Károly király (170) — A társadalmi rend védelme (172) — A Csendőrség létszámának kiegészítése (172)

2. *A fejlődés és szakszerűsítés* (173) — Sportolás (173) — Nyomozóalakulatok (175) — Közszolgálati igényjogosultság (176) — Betegsegélyezési alap (176) — Közlekedési őrsök (177) — Helyszíni bírságolás (179) — Vasúti őrsök (180) — Vízi őrsök (181) — Hírközlés (183)

3. *Csendőrség és közigazgatás* (184) — Mellérendelés (184)

4. *Különleges feladatok* (187) — Cserkész világtalálkozó (187) — Csendőrnapi és udvarlakai őrség (188) — Gödöllői különítmény (188) — Kenderesi különítmény (189) — Vasútbiztosítás (190) — Fürdőegyleti szolgálat (190) — A gyermekekkel és fiatalokkal való eljárás (192) — Segélynyújtás (193) — Továbbképzés (193) — Szolgálati ebek (194) — Karhatalmi szolgálat (194)

5. *Az ország gyarapodása* (195) — Előzmények (195) — Visszacsatolások (195) — Dél-Bácska csendőri megszállása (198) — A Csendőrség a felszabadult területeken (200)

6. *A Csendőrség utolsó szervezete* (201)

A. *Központi vezetés* (201) — A Csendőrség felügyelője (201) — Csendőrségi szervek a belügyminisztériumban (202)

B. *Országos szervek* (203) — Szabályszerkesztő és Tanulmányi Bizottság (203) — Csendőrségi felszerelési anyag-

raktár (204) — Híradó osztályparancsnokság (204) — Központi közlekedési parancsnokság (204) — Központi nyomozó parancsnokság (205) — Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatal (208) — Csendőrtiszti tanfolyam (210) — Doktorátussal bíró csendőrtisztek (210) — A nagyváradi csendőr tanzászlóalj (211) — A galántai csendőrzászlóalj (213)

C. Területi alakulatok (213) — A budapesti I. Csendőrkerület (214) — A székesfehérvári II. Csendőrkerület (214) — A szombathelyi III. Csendőrkerület (214) — a pécsi IV. Csendőrkerület (215) — A szegedi V. Csendőrkerület (215) — A debreceni VI. Csendőrkerület (216) — a miskolci VII. Csendőrkerület (216) — A kassai VIII. Csendőrkerület (217) — A kolozsvári IX. Csendőrkerület (217) — A marosvásárhelyi X. Csendőrkerület (218)

7. *Testületi különlegességek* (218) — Csendőrzárőr (218) — Pártatlanság (219) — Kikérdezés (219) — Fegyverhasználat (220) — Mellékfoglalkozás (220) — Takarékoskodás (221) — Egyenruhaviselés (221) — Tanulmányutak (221) — Látogatások (222) — Csendőr-üdülők (223) — Csendőrségi Közlöny (224) — Csendőrségi Lapok (225)

Lábjegyzetek (226)

XI.

A CSENDŐRSÉG A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚBAN (229)

1. *A háború kitörése* (229) — Főbb indítók (229) — A semlegesség álláspontján (230)

2. *Partizánelhárítás* (231) — Razzia Bácskában (231) — Partizánharc Zsablyán (238) — Bácska végnapjai (238) — Jugoszláv megtorlás (240) — Felvidéki partizánok (242) — A Kárpátok tisztogatása (244) — Partizántámadások Muraközben (246)

3. *Átvétel a tiszti állományba* (247) — Csapattiszti vizsga (247)

4. *Tábori Csendőrség a Szovjetunióban* (247) — Magyar hadműveletek (247) — Csendőrök a hadműveleti területeken (249) — Surlódások (251)

5. *A német megszállás idején* (253) — Zsidó törvények (253) — "Margarethe I" (254) — A zsidóság és a GESTAPO (255) —

Vidéki gyűjtőtáborok (256) — Szerződés az SS szel (258) — A budapesti zsidóság (259) — Zsidó-tanács (263) — Polgári foglyok (264) — Angol-amerikai álláspont (265) — Német bajtársiasság (266)

6. *Védelmi harcok* (267) — Erdély első hősi halottai (267) — A Nagyváradai Csendőrtanzászlóalj (268) — Egy csendőrviszontagságai (272) — Az első alföldi magyar lakó elvesztése (273) — Az ungvári Csendőrtanzászlóalj (274) — Kísérletek a szovjet megszállás elhárítására (277) — Fegyverszüneti tárgyalások (278) — A Csendőrség az októberi eseményekben (280)

7. *Csendőrség a Szálasi-kormány idején* (282) — Budapest ostroma (282) — Buda felmentési kísérlete (284) — Kitérési kísérlet (284) — A kaposvári csendőrzászlóalj a dunántúli harcokban (285) — Nemzeti Számonkérő Különítmény (286) — Kitelepítés (287) — A csendőrkerületek áttelepülése (288) — A háború következményei a Csendőrségre (290) — Csendőrségi tanulságok (291)

Lábjegyzetek (293)

XII.

A CSENDŐRSÉG A HÁBORÚ UTÁN (298)

1. *A kommunizmus alatt* (298) — Csendőrüldözés (298) — A testület feloszlata (301) — Szovjet hadifogság (303) — Csendőrök a szabadságharcban (306)

2. *Nyugaton* (308) — "Aranyvonat" (308) — Csendőrök az amerikai zónában (312) — Csendőrök angol szolgálatban (319) — Francia őrszázlójában (320) — Idegenlégióban (320) — Amerikai hadifogságban (321)

Lábjegyzetek (322)

XIII.

A CSENDŐRSÉG AZ EMIGRÁCIÓBAN (323)

1. *Szervezet* (323) — M. kir. Csendőr Bajtársi Asztaltársaság (323) — M. kir. Csendőr Bajtársi Közösség (324) — Küzdelem a függetlenségért (325) — Megbékélés (327) — "Őrségváltások" (328) — A Magyar Csendőrök Családi Közössége (330)

2. *Tevékenység* (333) — Tervezetek (333) — Csendőr-

laktanya és múzeum (335) — Csendőrnapi rádióadások (337) — Csendőrzászlók (338) — Bajtársi Levél (339) — Egyesületi Értesítő (340) — Szabadságlégiók (341) — Vitézi Rend (342)
Lábjegyzetek (343)

XIV. A CSENDŐRSÉG EMLÉKTÁBLÁJA (344)

1. *A Csendőrség felügyelői (344)* — Török Ferenc (345) — Jablánczy Sándor (345) — Panajott Sándor (346) — Ziegler Károly (346) — Altorjay Imre (346) — Kosztka Pál (347) — Nagy Gábor (347) — Fery Oszkár (348) — Gencsy Arnold (348) — Bariss Árpád (349) — Csáky Zsigmond (349) — Kontz Sándor (349) — Száhlender Béla (349) — Schill Ferenc (350) — vitéz Szinay Béla (350) — Folkusházy Lajos (351) — vitéz Falta László (352) — vitéz Nemerey Márton (352) — vitéz Faraghó Gábor (352) — vitéz Temesváry Endre (352)

2. *A testület oszlopai (353)* — Járőrvezetők (353) — Őrsparancsnokok (354) — Szakaszsparancsnokok (355) — Szárnyparancsnokok (355)

3. *Vélemények a Csendőrségről (356)* — Hazai Samu ny. honvédelmi miniszter (356) — Tisza István ny. miniszterelnök (356) — Wekerle Sándor ny. miniszterelnök (356) — Stomm Marcel tábornok (356) — Veér Imre, a Köztársasági Párt elnöke (357) — Dr. vitéz Újlaky László csendőr ezredes (358) — H. alhadnagy (359) — F. P. O. törzsőrmester (359) — "Perdóczy" nemzetőr-parancsnok (359) — N. N. "B"-községi lakos (359) — Szabolcs Béla clevelandi lakos (360) — vitéz József főherceg, tábornagy (360) — vitéz Nagybányai Horthy Miklós, Magyarország kormányzója (361) — Brozio olasz főtitkár (361)

4. *A közbiztonság vértanúi (361)*

Lábjegyzetek (363)

UTÓSZÓ (365)

FORRÁSMUNKÁK (368)

I. Törvények (368) — II. Rendeletek, hivatalos közlemények (368) — III. Könyvek (370) — IV. Folyóiratok és újságok (375) — V. Naplók, leírások, élmények, levelek (379) — VI. Idegen nyelvű munkák (381)

A MELLÉKLETEK MUTATÓJA (385)

1. Napóleon gyalogos és lovas zsandára 1800-ban	387
2. A Köztársasági Gárda századosa egyenruhában.....	388
3. Francia közlekedési zsandár.....	389
4. La Gendarmerie	390
5. Guardia Civil szolgálati egyenruhában	393
6. Olasz carabinieri	394
7. A lombardiai zsandárság (térkép)	395
8. Az osztrák császári zsandárság, 1850 (térkép).....	396
9. Magyar nevű zsandártisztek 1857-ben	397
10. Az osztrák császári zsandárság létszáma, 1853	398
11. A gyalogzsandár egyenruhája 1850-ben	399
12. Zsandár napi jelentés, 1859	401
13. Zsandár távirat 1860-ból	402
14. Császári zsandárság Magyarországon	403
15. Az 1870. évi IX. törvénycikk.....	404
16. Az osztrák zsandár ezred Erdélyben 1857-ben	405
17. A m. kir. Erdélyi Csendőrség 1876-ban (térkép)	406
18. Bars vármegye pandúrságának eljárási szabályai	407
19. Az 1870. évi XVI. törvénycikk.....	409
20. Az 1881. évi III. törvénycikk.....	410
21. A III. Csendőrkerületi Parancsnokság 1885-ben.....	413
22. Az 1883. évi XXVII. törvénycikk	414
23. A m. kir. Csendőrség első kerületi parancsnokai.....	415
24. Az 1882. évi X. törvénycikk.....	416
25. A H.M. XVI. ügyosztályának hatásköre 1895-ben	417
26. A m. kir. Csendőrség első szárnyparancsnokai	418
27. A csendőrkerületek lakossága és területe, 1887.....	419
28. A Csendőrség rendszeresített létszáma 1887-ben.....	420
29. Szolgálati lap	421
30. Az 1893. évi XXXVI. törvénycikk.....	422
31. Csendőr hadapród-vizsgák	423
32. Ludovika Akadémiát végzett csendőrök, 1878-1890	424
33. Az 1881. évi LXXI. törvénycikk	426
34. Pál Dániel őrsvezető	427
35. Savanyó Jóska elfogása	428
36. Oroszlán Pali	429

37. Baksay Sándor főhadnagy, szakaszparancsnok.....	431
38. Az 1903. évi VII. törvénycikk.....	432
39. Az 1899. évi XXIX. törvénycikk	433
40. Bűnügyi statisztika 1907-ből.....	433
41. Jelvényes kitüntetést kaptak.....	434
42. Cs. és kir. Csendőrség Bosznia-Hercegovinában	435
43. Albánia 150 magyar csendőre	436
44. Segélyezési alapítvány	437
45. A tábori Csendőrség eredete	438
46. D.D. ny. csendőr százados naplójából.....	439
47. Nemzetőrség felállítása Hódmezővásárhelyen	440
48. A szociáldemokraták és kommunisták egyesülése.....	441
49. A proletárdiktatúra népbiztosai.....	442
50. A népbiztosok származása	443
51. Forradalmi katonai törvényszékek.....	444
52. Szamuely kiáltványa.....	446
53. Szamuely jelleme.....	447
54. A belügyi népbiztos 1 B.N. számú rendelete.....	448
55. A proletárdiktatúra csendőr áldozatai	449
56. A püspökladányi csendőr-tragédia	454
57. A Szovjetunióknak kiadott kommunisták	455
58. A tiltott szolgálatok.....	456
59. A Csendőrség szolgálati feladatai	457
60. Csendőrnep	459
61. Február 14	460
62. Udvari ebéd Gödöllőn.....	461
63. Chamberlain angol miniszterelnök levele	463
64. Az első bécsi döntés.....	464
65. Kárpáti emlék	466
66. A második bécsi döntés	467
67. A magyar-jugoszláv szerződés.....	469
68. Csendőrtiszti állomány 1944 január 1-én.....	471
69. Különleges szolgálat	472
70. A hadiállapot beálltának megállapítása.....	474
71. Utasítás karhatalmi szolgálatra	475
72. Tiltakozás a Csendőrség felhasználása ellen	478
73. Zsidótanács az igazolóbizottság előtt	479
74. Makarov szovjet ezredes levelének kivonata.....	480
75. A Csendőrségről alkotott szovjet katonai vélemény.....	481

76. Sorcsendőr zászlóaljok	482
77. Dálnoki Miklós Béla köszönő levele Sztalinhoz	483
78. Parancsnokságok és őrsök hátravonása	483
79. Meglátogat a zászlóaljparancsnokság	486
80. A recski internálótábor	488
81. A csepeli internálótábor	490
82. Kazincbarcikai emlékek	493
83. Az Id. Nemzeti Kormány 1690/1945 sz. rendelete	496
84. Igazolási határozat	502
85. Csendőrnapi Szibériában	503
86. Szabad Európa rádiója	504
87. Csendőrök szerepe vidéken 1956-ban	505
88. Nyílt parancs a Nemzeti Bank aranyának őrzésére	507
89. Oltalmi őrség kirendelése	508
90. Napirend az őrsök számára	509
91. Négy csendőr hazatérésének megtagadása	510
92. Deme Lajos százados dícsérete	511
93. A traunfalli csendőr-tábor vázlata	512
94. A traunfalli csendőr-tábor szervezete	513
95. Csendőregységek amerikai szolgálatban	514
96. Zámory Árpád csendőr ezredes amerikai megbízatása	515
97. A traunfalli csendőr-tábor igazolványa	516
98. A Csendőrség kiváló szolgálatának elismerése	517
99. Idegenlégiós csendőrök	518
100. A MKCSBK Vezetői Bizottságának felállítása	519
101. Az emigráns M. kir. Csendőrlaktanya szabályai	520
102. Az első rádióadása	521
103. Egy csendőrtiszt fejszobra	523
104. Két volt honvédtiszt "tárgyilagossága"	524
105. Néhány tévedés	527

NÉVJEGYZÉK

(529)

RÉSZLETES TARTALOMMUTATÓ

(541)

A mellékletek mutatója	540